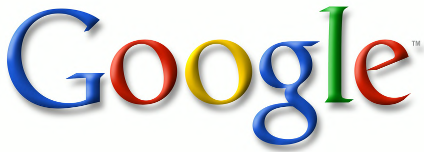

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

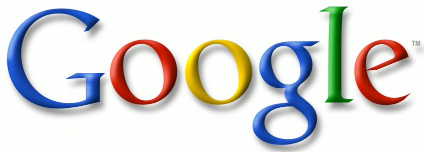
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

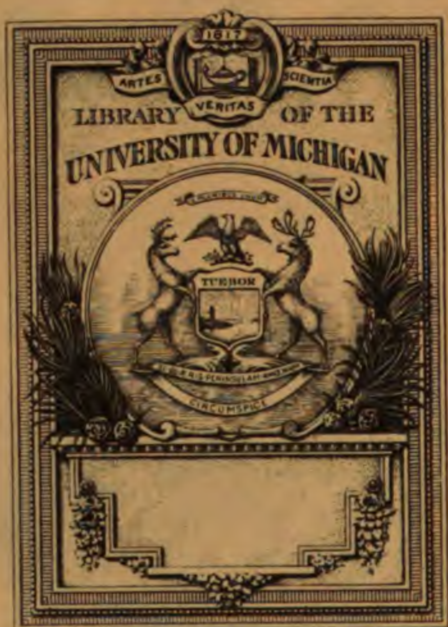
Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

B 489028

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

DT
146
D57

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDSCHE DIPLOMATIE.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDSCHE DIPLOMATIE.

HANDELINGEN

MET

FRANKRIJK EN SPANJE,

In de Jaren 1668—1672,

DOOR

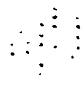
Mr. H. A. VAN DIJK,

PHIL. THEOR. MAG. LITT. HUM. ET JUR. UTR. DOCT.

UTRECHT: KEMINK & ZOON.

1851.

Printed in the Netherlands

11-6-39
390160

INLEIDING.

Een man, dien wij als Christen, als geleerden beoefenaar der geschiedenis en staatswetenschappen en als getrouwen en ijverigen verdediger, in 's Lands Vergaderzaal, van de belangen van Staat en Kerk; vereeren en hoogachten [1]), met wiens beginselen, als op Openbaring, geschiedenis en wetenschap gegrond, wij in allen deele overeenstemmen, de heer Groen van Prinsterer, schrijft te regt in de inleiding van een zijner belangrijkste werken, voor hart en verstand even aantrekkelijk [2]): „Elke wetenschap heeft haar eigen *beginsels*. Hoedanig ook de kring der onderwerpen,

---

1) „Sommigen zijn mij niet genegen. Natuurlijk; omdat ik hun voorgesteld werd als een bekrompen en liefdeloos ijveraar voor middeneeuwsche wanbegrippen en voor onbruikbare vormen eener verouderde Godgeleerdheid. — Hoe zou ik wenschen dat dit opstel, in verband met vorige schriften, hun het bewijs leveren mogt, niet van overdrijving en partijdigen zin, maar van warme belangstelling in hetgeen den staatsburger in Nederland behoort ter harte te gaan. Dat zij, in deze toepassing mijner beginsels op de omstandigheden van het oogenblik, de vernieuwde uitdrukking mogten ontwaren van eerbied voor Godsdienst en regt, van liefde voor mijn volk, van gehechtheid aan het Huis van Oranje, van zucht naar vrijheid, verlichting en vooruitgang met ontzag voor wet en orde gepaard. Vooral ook van onvoorwaardelijke ondergeschiktheid aan eene leer die, uit Openbaring en geschiedenis ontleend, in den meest ruimen omvang, voor de regten en vrijheden van allen een genoegzamen waarborg, een waarborg dien men elders vruchteloos zoekt, aan de hand geeft." (Aan de Kiezers in de Districten Gorinchem en Harderwijk. — Als voorrede geplaatst voor het werk des heeren Groen van Prinsterer, „Grondwetherziening en Eensgezindheid. 1849)."

2) Beschouwingen over Staats- en Volkerenregt. Eerste deel. — Proeve over de middelen waardoor de waarheid wordt gekend en gestaafd. 1834.

die zij behandelt, moge zijn, aan het hoofd des onderzoeks staan waarheden, die ten rigtsnoer verstrekken, en waarvan zij niet anders dan de ontwikkeling en toepassing bevat. Deze maken de vastheid uit van het wetenschappelijk gebouw; zonder haar worden slechts luchtkasteelen gesticht. Zoo is het met elke wetenschap: zoo is het met Staats- en Volkenregt. Onderzoek en betoog zijn ijdel, indien zij niet rusten op een onwrikbaren grond."

Waartoe valsche, tegen Openbaring en wetenschap strijdende, revolutionaire theoriën, waartoe onverschilligheid voor beginsels, of eindelijk beginselloosheid, volken en Staten verleid hebben, is in al de geschriften van den heer Groen, met even veel geleerdheid als duidelijkheid aangetoond [1]); de ware en heilzame beginsels, tot welke moet worden teruggekeerd, zijn hier te lande door hem en anderen [2]), in Duitschland door von Haller, en in het bijzonder door Stahl [3]), in Engeland door Pitt [4]) en Burke [5]), aangedrongen en voor oogen gesteld, terwijl ook in Frankrijk de verdiensten van de Bonald, de Maître, in het bestrijden der revolutionaire theoriën, niet moeten worden miskend.

Wij treden hier niet in staatkundige quæstiën, die tot ons onderwerp niet in betrekking staan: doch willen slechts opmerken dat, gelijk in den Staat en onder de volken onderling, zoo ook op wetenschappelijk gebied, het Christendom op den voorgrond behoort gesteld te worden: de christelijke behandeling der wetenschappen is noodzakelijk: het licht des Christendoms moet ze bestralen, doordringen, bezielen; hunne beginsels moeten met de Openbaring overeenkomen, of mogen althans daartegen niet in strijd zijn.

---

1) Meer opzettelijk in zijn werk *Ongeloof en Revolutie*. „Het doel dezer voorlezingen is het betoog dat, sedert de opkomst der Revolutiebegrippen, de oorzaak der gebeurtenissen in de natuurlijke ontwikkeling dezer heillooze denkbeelden moet worden gezocht." (Inleiding).

2) Men zie over Bilderdijk, Ong. en Rev. p. 38.

3) Philosophie des Rechts. — Die Revolution und die Constitutionelle Monarchie. — Reden von Stahl.

4) Speeches of W. Pitt in the House of Commons.

5) Voornamelijk in zijne *Reflections on the revolution in France.*

Wat nu in het bijzonder het Volkenregt betreft, velen beschouwen deze laatstgenoemde wetenschap als hoogst verward, daar het zoogenaamde natuurlijke Volkenregt zoo onzeker, en voor afwijkende beschouwingen vatbaar is, en eene blijvende, vaste basis zelfs aan het positieve Volkenregt eenigzins ontbreekt, vermits de bestaande of stilzwijgende overeenkomsten, de aangenomene gebruiken en usantiën, enz., waarop hetzelve gebouwd is, opgezegd, veranderd of afgeschaft kunnen worden. Grondwetten, organieke of andere wetten, tot het positief Staatsregt behoorende, kunnen voorzeker ook dat lot ondergaan; doch wie ziet niet, dat voor het voortdurend bestaan en eerbiedigen dezer laatsten gansch andere en sterkere waarborgen bestaan, dan die voor de tractaten of overeenkomsten (usantiën gansch hier buiten gelaten) kunnen worden ingeroepen? hier toch komt conveniëntie, politiek, eigenbelang, en wat al niet meer, in het spel; ook zijn de overeenkomsten meestal maar voor eenige jaren gesloten, hetgeen eene nieuwe bron van onzekerheid oplevert. Anderen wederom vinden de beoefening van het Volkenregt minder noodig daar, ter laatster instantie, elke Staat, ten minste de groote Mogendheden, naar eigenbelang handelen, en de schandelijkste miskenning van alle Volkenregt heeft plaats gehad. Er is iets waar in die verwijten: wij twijfelen of men ooit tot genoegzame vastheid en overeenstemming, in die wetenschap, en vooral in hare praktische toepassing, zal kunnen geraken, ook omdat eene potestas coactiva hier ten eenenmale ontbreekt [1]). Maar moet men daarom geheel wanhopen aan een christelijk-historisch Volkenregt? dit kunnen wij niet toegeven.

Wanneer toch is die beginselloosheid, waarover men zich in het Volkenregt beklaagt, eigenlijk begonnen? Is het niet juist nadat de revolutionaire begrippen, vrucht van het ongeloof, ook tot de politiek der kabinetten waren doorgedrongen?

Immers lang was beginsel, en tegelijk hoofdsteunsel van het volkenregtelijk systeem, *heiligheid van het regt*, als ge-

1) Weshalve sommige regtsgeleerden aan het Volkenregt alle positief karakter ontkennen.

grond zijnde in den wille Gods; eerbied voor de heiligheid van al wat eigendom is [1]). Hieruit ontstond de verpligting, om den zwaksten, zoodra hij door overmagt bedreigd werd, ter hulpe te snellen. Hiermede stond in verband het bekende stelsel van *Evenwigt (le système de l'équilibre* of *de la balance des pouvoirs)*, waardoor de onafhankelijkheid en de wezenlijke regten van elken Staat beschermd werden tegen de overmagt en de aanmatigingen van eenen of meer magtigen, door zamenvoeging van krachten van meer andere naburige, of hetzelfde belang hebbende, Mogendheden [2]). Zoo is het streven naar oppermagt verijdeld van Spanje, van het Huis van Oostenrijk, van Lodewijk XIV. Ook is, vóór het einde der 18. eeuw, geen Staat in Europa vernietigd geworden, en het is voorwaar een opmerkenswaardig verschijnsel, dat tot in den loop der drie laatste, aan gebeurtenissen zoo rijke eeuwen, niettegenstaande zoo vele en langdurige oorlogen, zulke menigvuldige en beslissende onderhandelingen, zulke groote en omvattende veranderingen in het Europeesch Staten-systeem, bij zoo vele beroerten en allerhevigste schokken op godsdienstig, burgerlijk en politiek terrein, de onafhankelijkheid der Staten aldus is geëerbiedigd.

Ofschoon onderscheidene Staten zich door eigen moed of kracht, of door welberekend politiek overleg, staande hielden, zoo zouden evenwel de meeste al lang te gronde zijn gegaan, indien de groote beginselen, waardoor de gemeenschappelijke Europesche belangen bestuurd werden, hen niet hadden ondersteund en bevestigd [3]).

Het bovengenoemd beginsel der heiligheid van het bezit werd aangerand, wel is waar, door Lodewijk XIV, toen hij in 1672 de Republiek der Vereenigde Nederlanden wilde vernietigen; maar dit zijn voornemen is verijdeld, en aan het hoofd van de Republiek en haar bondgenooten heeft de Prins van Oranje zijne heerschzucht beteugeld.

---

1) Heeren, Gesch. des Europ. Staatensyst. I. p. 12.

2) Heeren, l. l. p. 13.

3) Vergelijk de schoone plaats van von Gentz, bij Groen v. P. Ongeloof en Rev. p. 116.

Eerst in 1772 is, door de verdeeling van Polen, een schandelijke roof gepleegd, zonder dat de Mogendheden, welke er geen deel aan namen, er zich tegen hebben verzet. Onmetelijk zijn dan ook de gevolgen van dit misdrijf geweest, vooral door den nadeeligen invloed hierdoor op den publieken geest uitgeoefend, zoodat sommige schrijvers die gebeurtenis als de belangrijkste aanmerken, welke vóór de Fransche revolutie heeft plaats gegrepen.

„Jusqu'alors les hommes les plus sages de toutes les nations et les publicistes les plus éclairés s'étaient efforcés de maintenir intact le principe de l'inviolabilité d'une possession sanctionnée par le temps, et de s'opposer à la moindre tentative qui tendrait à le violer, parce qu'ils le regardaient avec raison comme la base de l'ordre social et comme le gage de la tranquillité intérieure des États. — La génération d'alors fut préparée et pour ainsi dire initiée aux excès dont elle devait se rendre coupable [1]."

Tot nu toe waren verbonden aangegaan, om zich tegen de overmagt van een onderdrukker te verzetten; thans zag men met ontzetting, dat zij ook konden gesloten worden om de uitvoering van die daden van roof en van geweld te bevorderen, waartegen tot op dit tijdstip de verdrukte of bedreigde partij, door zich met andere Mogendheden te verbinden, hulp en redding had gezocht [2].

De verdere gevolgen te schetsen, door de verloochening der ware beginsels in Volkenregt en Staatkunde, van de Fransche revolutie af tot op heden te weeg gebragt, zou ons te ver leiden. Maar hij, die den tegenwoordigen toestand van Europa nagaat, alsmede het misbruik, vooral sedert 1789, van de politiek van interventie gemaakt in de binnenlandsche aangelegenheden van eenen vreemden Staat [3]; hij, die ziet, dat de onafhankelijkheid der Staten,

---

1) Koch-Schoell, histoire abrégée des traités de paix entre les Puissances de l'Europe, depuis la paix de Westphalie. XIV. p. 6.

2) Zie nog von Gentz bij Wheaton, hist. des progrès du droit des gens en Europe et en Amérique, depuis la paix de Westphalie jusqu'à nos jours. I. p. 343. — Heeren, l. l. II. p. 151.

3) Sedert dat wij, voor drie jaren, op bladz. 3 der Inleiding van

zoodra zij niet tot die van den eersten rang behooren, van de willekeur der groote Mogendheden afhangt, hij zal zeker niet aarzelen te erkennen, dat een hooger beginsel ook het Volkenregt moet regeren, dat de heiligheid van het regt van bezit erkend moet worden, niet alleen in het algemeen, of op eene onbestemde wijze, maar als in den wille Gods gegrond.

Voor hem, aan wien de behartiging der regten en belangen van het vaderland, tegenover het buitenland, is toeververtrouwd en die zich aan de diplomatieke loopbaan toewijdt, is de kennis van de staatswetenschappen onontbeerlijk [1]); maar onder allen zijn er geene voor hem van meer belang dan de geschiedenis en het natuurlijk, zoowel als positief, Volkenregt. Het veld der geschiedenis is evenwel zoo uitgebreid, dat de diplomaat zich voornamelijk tot die der drie laatste eeuwen dient te bepalen. Nu kan men of wel zijne aandacht bijzonder vestigen op de binnenlandsche aangelegenheden der Staten, de ontwikkeling der publieke instellingen nagaan [2]), of meer ex professo de buitenlandsche

---

dit werk, onze stellige afkeuring van elke interventie uitdrukten, zijn wij van meening hieromtrent veranderd. Interventie is geoorloofd, en somtijds pligtmatig, wanneer het zelfverdediging, handhaving van wettig gezag, of bestrijding van algemeen verwoestende beginselen geldt. Doch zij moet zoo min mogelijk, en zeer behoedzaam worden aangewend. Cf. Stahl, Phil. des R. II. p. 14. — Zeer tegen interventie is H. von Rotteck, *das Recht der Einmischung in die inneren Angelegenheiten eines fremden Staates.* Eene korte geschiedenis der voornaamste interventiën, vóór 1789, is te lezen in de dissertatie van den Heer Gericke, *de jure interventionis ante rerum conversionem in Gallia usurpato.* L. B. 1834. Men vergelijke insgelijks over deze, alsmede over de interventiën na de Fransche revolutie, Wheaton, *histoire des progrès du droit des gens depuis la paix de Westphalie II.* Bignon, *les cabinets et les peuples*, en zijn werk: *du congrès de Troppau*, enz.

1) Vergelijk C. de Martens, guide diplomatique, I. Considérations générales sur l'étude de la diplomatie.

2) Zoo als zulks gedaan is in de *constitut. history of England* van Hallam; vroeger bij Kluit, *Historie der Hollandsche Staatsregering*, en door anderen. Een dergelijk historisch onderzoek is ook, vooral in onze dagen, van veel belang. Welke lessen van staatkundige wijsheid te trekken zijn, b. v. uit de geschiedenis der binnenlandsche beroerten, welke in vorige eeuwen hebben plaats gehad,

aangelegenheden tot een onderwerp van studie makende, de geschiedenis der verschillende onderhandelingen, welke tot de geslotene tractaten en overeenkomsten geleid hebben, de politiek der Europesche kabinetten overpeinzen, en de veranderingen, door het Europeesch statensysteem, in de laatste drie eeuwen, ondergaan grondig navorschen.

Deze tak maakt het onderwerp der diplomatieke geschiedenis uit, en behoort meer bijzonder tot de studie van hen, die zich aan het vak der diplomatie hebben toegewijd.

In Frankrijk is bijzonder veel aan dit gedeelte gedaan; de Regering is aldaar zeer mild in de bevordering der uitgave van diplomatieke correspondentiën. Maar, niet alleen worden er brieven en stukken van vroegere eeuwen in het licht gegeven; dagelijks zien ook de handelingen van latere, ja zelfs van de jongste tijden, er het licht, hetzij van Regeringswege [1]), of door de zorg van bijzondere personen [2]). Zonder ons omtrent het al dan niet aanprijzenswaardige van dit laatste verder uit te laten, merken wij slechts op, dat men, voor de diplomatieke geschiedenis van vroegere jaren, de voortreffelijke in Frankrijk uitgegevene werken bezit van Flassan, *histoire générale et raisonnée de la diplomatie française*, en Ségur, *Politique de tous les cabinets de l'Europe, pendant les règnes de Louis XV et de Louis XVI.*

Dit allerbelangrijkst werk bevat authentieke stukken, opzigtelijk de geheime correspondentie van den graaf de Broglie, onderscheidene mémoires van den graaf de Vergennes, van Turgot, enz., de memoriën van Favier, over den toestand der Europesche Mogendheden, aan Lodewijk XV, in de laatste maanden zijner regering ter hand gesteld, enz.

---

blijkt uit het werk van Guizot, *Études biographiques sur la révolution d'Angleterre*, een werk dat overal, maar vooral in Frankrijk, verdiende gelezen te worden.

1) Verg. de *Annales du Parlement Français*, sedert 1840—1848 gedrukt (8 of 9 deelen 4°).

2) Wij herinneren slechts aan de werken van Capefigue, en vooral aan de menigvuldige artikelen over politieke en diplomatieke geschiedenis, ook der laatste jaren, voorkomende in de *Revue des deux Montes*; de *Revue Rétrospective*, enz.

En behalve deze gewigtige, staatkundige en diplomatieke stukken, welke als M.S. in het kabinet van Lodewijk XVI gevonden zijn, treft men in dit werk nog aan eene memorie van Ségur over het Pacte de famille van 1761 en zijn onderzoek aangaande het federatieve systeem, hetwelk voor Frankrijk het meest doelmatig, en tevens het nuttigst kon zijn voor het behoud van den vrede en het evenwigt in Europa. Voor de diplomatieke geschiedenis van Frankrijk, gedurende de laatste halve eeuw, zijn uitgekomen de werken van Bignon, *histoire de France depuis le* 18 *brumaire* A. Lefebvre, *histoire des cabinets de l'Europe pendant le consulat et l'empire;* écrite avec les documents réunis aux archives des affaires étrangères," en meer anderen; terwijl over het jongst verloopen tijdvak handelt het werk van d'Haussonville, *histoire de la politique extérieure du gouvernement Français* (1830—1848), avec notes, pièces justificatives et documents diplomatiques entièrement inédits.

Nuttige aanwijzingen, aan het Archief van Buitenl. Zaken ontleend, vindt men ook bij Thiers, *histoire du consulat et de l'empire*, b. v. zeer belangrijke bijzonderheden over de onderhandelingen, die tot het concordaat van 1801 hebben geleid, over het tractaat van Bayonne van 5 Mei 1807 en de overeenkomst van den 10. dierzelfde maand, waardoor, op eene allerschandelijkste wijze, Karel IV en Ferdinand, vader en zoon, tot afstand van den Spaanschen troon werden gedwongen, enz.

De werken van Capefigue, ofschoon oppervlakkig en zonder historische kritiek geschreven, vermelden wij alleen, omdat in die „rudis indigestaque moles," eene overgroote menigte van diplomatieke nota's en dépêches te vinden is. Wij behoeven naauwelijks te herinneren, dat voor de geschiedenis der Fransche politiek en diplomatie, onder Lodewijk XIV, het meesterlijke werk van Mignet, *négociations relatives à la succession d'Espagne*, als voorbeeld van behandeling voor toekomstige geschiedschrijvers strekken kan, en dat ook tegenwoordig nog steeds worden uitgegeven, op last van den Staat, de *documents inédits relatifs à l'histoire de France.*

In België kwam, in 1840, uit een werk van den heer Altmeijer, *histoire des relations commerciales et diplomatiques des Bays-Bas avec le Nord de l'Europe, pendant le* 16. *siècle.* Ook verdienen vermeld te worden het bekende werk van Nothomb, *essai historique et politique sur la révolution Belge;* en Theod. Juste, *Hist. du Congrès National & de la fondation de la Monarchie Belge,* Bruxell. 1850. 2 deelen. 8°. — Overbekend is onbekrompene inrigting van het Archiefwezen in België, en de daardoor bevorderde uitgave van eene reeks der meest gewigtige staatsstukken, welke men aan Gachard en zijne medearbeiders verschuldigd is.

Er bestaat geene geschiedenis, noch der Engelsche diplomatie, noch van die der verschillende Staten van Duitschland. Maar in eerstgenoemd Rijk zijn vele belangrijke bescheiden uitgegeven, waaruit langzamerhand een dergelijk werk zou kunnen worden zamengesteld.

Om ons slechts tot enkele te bepalen, noemen wij hier het groote werk van Dalrymple (Memoirs of Great-Britain and Ireland) bevattende vele, vroegere onuitgegeven stukken, en brieven, de Engelsche contra-revolutie betreffende; — dat van J. Mackintosh (history of the revolution in England in 1688), voornamelijk naar aanleiding van ongedrukte brieven en gezantschapsberigten geschreven; hebbende de geleerde schrijver ook afschriften bekomen van de belangrijkste dépêches van Dijkveld, van van Citters enz., uit het Archief te 's Hage. Onder de bijlagen vindt men eene groote menigte uittreksels uit de brieven van M[r]. d'Adda, nuntius van den Paus, van 14 Dec. 1685 tot Januarij 1689, en van don P. Ronquillo; het M.S. door Mackintosh, uit de *Archives générales de France* afgeschreven, inhoudende het verhaal van het vertrek van Jacobus II uit Engeland; — dat van Macaulay (history of England from the accession of James II) — van lord Mahon, history of England from the peace of Utrecht to the peace of Aix-la-Chapelle; welke beide werken menigvuldige verwijzingen doen naar diplomatieke correspondentiën. Verder zijn er in Engeland vele Mémoires verschenen, die zeker de voornaamste der ongedrukte bronnen voor eene diplomatieke geschiedenis uit-

maken, en waarvan wij hier slechts noemen die van W. Coxe, „memoirs of the life and administration of R. Walpole," en „Memoirs, etc. of H. Walpole," (de broeder des eersten ministers, die Engeland te Parijs en te 's Hage heeft vertegenwoordigd); nog van denzelfden Coxe, memoirs of John duke of Marlborough, volgens originele documenten: Parke, letters and correspondence of lord Bolingbroke," inhoudende de correspondentie van dien staatsminister van 1710-1714 [1]); — G. Murray, Marlborough dispatches; — the diaries of James Harris, earl of Malmesbury; de gedenkschriften van lord Sidmouth, de Castlereagh dispatches, zeer onlangs uitgegeven door lord Londonderry enz.

Dat er verder, dit zij in het voorbijgaan gezegd, zeer veel in Engeland en Schotland gearbeid wordt, om tot dusver onbekende en voor de geschiedenis des Rijks gewigtige staatsstukken uit de archieven aan het licht te brengen, bewijzen de inleiding van het voortreffelijk werk van Mignet, histoire de Marie Stuart, en de aanhalingen daarin voorkomende. Zoo hebben ook de brieven van O. Cromwell, door Carlyle uitgegeven, den geleerden Merle d'Aubigné opgewekt tot het zamenstellen van zijn algemeen bekend en hoogstbelangrijk werk [2]), hetwelk een gansch nieuw licht verspreid heeft over den man, tot dusver miskend, door vele schrijvers als een' ellendigen heerschzuchtigen dwingeland voorgesteld [3]), doch aan wien Engeland niet alleen,

---

[1]) Wij geven deze werken op uit de aanhalingen in het werk van het werk van Heeren, Gesch. des Europ. Staaten-syst.

[2]) *The Protector;* a vindication. In de voorrede zegt hij „The object of this work,.... the rectification of the common opinion with regard to Cromwell's religious character.... although the Protector is the subject of this sketch, its main interest does not consist in him, but in Protestantism. Protestantism in Cromwell's mind was far above his own person. Protestantism is the great interest of Europe, of the world, — and, especially at this moment, the great interest of England."

[3]) Zoo heeft men ook onzen grooten Willem den Zwijger voorgesteld, als hebbende de godsdienst slechts gebezigd tot bereiking van eigene, heerschzuchtige inzigten, en dat hij er slechts op uit was om Graaf van Holland te worden. Vergelijk hetgeen Merle hieromtrent

maar gansch Europa, in menig opzigt, zeer veel verschuldigd is [1]).

Voor enkele perioden der diplomatieke geschiedenis van de Duitsche Staten zijn eenige belangrijke werken verschenen [2]), b. v. over het tijdvak der Regering van Karel V, de door Lanz uitgegeven *Correspondenz;* over het tijdvak van den dertigjarigen oorlog, bepaaldelijk over Wallenstein, die van Förster, Barthold, Gfrörer en anderen; het werk van E. Helwing, *Geschichte des groszen Kurfürsten;* het zeer onlangs uitgegeven „Leben des Ministers Freih. von Stein," door Pertz uit de nagelaten papieren van dien Staatsman zamengesteld, en hetwelk zich eenigermate aansluit aan von Dohm's Denkwürdigkeiten meiner Zeit (1778—1806).

Voor de Geschiedenis van de Staten van het zuidelijk Europa heeft de beroemde Ranke eene merkwaardige bijdrage geleverd in zijne „Fürsten und Völker von Sud-Europa, im 16 und 17 Jahrhundert: vornehmlich aus ungedruckten Gesandtschafts-Berichten;" terwijl het aangehaalde werk van Mignet (négoc. relat. à la succ. d'Espagne) ook voor de

---

schrijft op p. 21 der Inleiding. Hij zegt: „he *has* also long *be* described," enz.; het geschiedt helaas nog: de *Nederlander* moet den door een Roomsch tijdschrift miskenden „eervergeten huichelaar!! verdedigen.

1) In the seventeenth century there were but two men: Louis XIV and O. Cromwell; the former representing absolutism and Romancatholicism; the latter, evangelical Christianity and liberty. There were certainly in that age other important personages: and the name of the generous G. Adolphus immediately recurs to every mind. But the two chief figures are Louis and Oliver. Between them — between their systems, if not between their persons, — the struggle was fought; and the victory, although slow and long disputed, particularly in France, remained with Oliver. They are the representatives of two principles, — of two worlds. These two gigantic figures are each raised on a lofty pedestal; and their shadows fall not only on their own age, but extend over all future times." Merle d'Aubigné, l. l. p. 308).

2) De werken van von Raumer, Ranke en anderen, zijn grootendeels op archivale bronnen geschreven, en bevatten vele bouwstoffen voor de algemeene diplom. gesch. zoowel, als voor die van Duitschland in het bijzonder.

diplomatieke geschiedenis van Spanje, tijdens de regeringen van Filips IV en Karel II, inlichtingen geeft, gelijk mede zijn werk over Maria Stuart, de geheime pogingen en woelingen der Roomsche partij in Groot-Britannië, gedurende de 19 jarige gevangenis van die schoone en ongelukkige Koningin, tot omverwerping van den troon van Elisabeth, aan het licht heeft gebragt [1]."

Gelijk die geleerde geschiedschrijver, in zijne aangehaalde kostbare werken, een vlijtig gebruik gemaakt heeft van onuitgegeven stukken en papieren, in het bijzonder van de rijke archieven van Simancas, heeft hij deze methode insgelijks gevolgd in een ander geschrift, met uitstekenden bijval door het publiek ontvangen. Wij bedoelen zijn' Antonio Perez et Philippe II, die een tijd lang, als Minister, 's Konings hoogste gunst genoot, doch naderhand in ongenade vervallen en door de vlugt voor een' gewissen dood behoed, deel nam aan al de onderhandelingen tegen Filips II tot aan den vrede van Vervins (1598). De bescherming hem, tegen den Koning en de inquisitie, door de stad Saragossa en de justicia mayor van Aragon verleend, gaf den Koning gelegenheid om, in 1591, het edele rijk van Aragon van deszelfs aloude privilegiën te berooven, en hetzelve onder gelijke onderwerping te brengen als waaronder Castilië, na den opstand der Communeros, in 1521 en 1522, na den ongelukkigen veldslag van Villalar, geraakt was [2].

Deze hoogstgewigtige gebeurtenissen zijn door Mignet, op eene even geleerde als levendige en boeijende wijze, beschreven.

Het werk van Weiss, *l'Espagne depuis le règne de* Philippe II *jusqu'à l'avénement des Bourbons*, heeft ten doel de oorzaken na te sporen van het verval van dat weleer zoo magtig Rijk, en na te gaan hoe hetzelve welligt weder tot den vorigen rang en bloei zou kunnen komen.

---

1) Hij heeft o. a. de correspondentie geraadpleegd der Spaansche Ambassadeurs, van 1558—1588 (Inleiding p. IV).

2) Waarover men raadplege Robertson, history of Charles V; v. Raumer, Gesch. Europa's. I. p. 160, enz.

Het behelst dus meer bijzonderheden en documenten over Spanje's inwendigen toestand: evenwel heeft de schrijver de verslagen geraadpleegd, aan Richelieu door den Franschen Consul te Dantzig ingezonden en die een geheel nieuw licht verspreiden over de betrekkingen van Filips II met Denemarken, Zweden en Polen: verder de papieren van Simancas, enz. Dan, hoe verdienstelijk en belangrijk ook deze werken zijn, zoo ware toch eene aaneengeschakelde diplomatieke geschiedenis van Spanje zeer wenschelijk, al ware het ook maar van eenige belangrijke tijdvakken, b. v. toen dat Rijk de hoofd-Mogendheid in Europa was, onder Karel V en Filips II, en toen de Cardinaal Alberoni hetzelve wederom uit deszelfs verval tot magt en aanzien trachtte te brengen [1]).

Van eene diplomatieke geschiedenis van Italië kan vóór 1815, naar ons gevoelen, geene sprake zijn, daar dat ongelukkige land, sedert de 16. eeuw, steeds onder de heerschappij van Spanje en van Oostenrijk gestaan heeft, en vóór de regering van Karel V de politiek nog in hare kindschheid was [2]), zoodat er nog geene vaste verbindtenissen en verkeer tusschen de verschillende Staten plaats grepen, en ook geene blijvende gezantschappen bestonden, hetwelk eerst later geschiedde.

Tot dusver over de geschiedenis der diplomatie van vreemde Staten.

In Nederland daarentegen is nog weinig voor de uitgave eener geschiedenis der vaderlandsche diplomatie, het zij in haar geheel, hetzij van het een of ander tijdvak daarvan, gedaan.

---

[1]) Onder het afdrukken dezer bladzijden vernemen wij de verschijning van het volgend werk: *Der Spanische Erbfolgekrieg und der Churfürst Joseph Clemens von Cöln.* Aus gedructen und handschriftlichen Quellen bearbeitet von L. Ennen. Jena 1851. Daarin zijn brieven van de Torcy, Fénélon, d'Huxelles, enz.

[2]) „Bei aller Thätigkeit erscheint die Politik dieses Zeitraums (1494—1515) doch in ihrer Kindheit." (Heeren, l. l. I. p. 33). Er bestaan echter in druk onderscheiden lezenswaardige *relazioni* van Florentijnsche, Venetiaansche en andere Italiaansche Gezanten, van welke Ranke, Wheaton en anderen gebruik hebben gemaakt.

In den loop van dit werk zullen wij echter, nu en dan, gewag kunnen maken van meer dan ééne welbewerkte Academische Verhandeling, die als zoo vele bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche diplomatie kunnen aangemerkt worden: zoodanige zijn de dissertatiën van wijlen de H. H. W. van Hogendorp over Willem III en A. J. van der Heim over Ant.-Heinsius; voorts van de H. H. Vaillant (de partibus a Rep. Batava in mari Baltico, ab anno 1655—1660 actis), H. J. van der Heim (de legationibus a Conrado Beuningio gestis, usque ad annum 1672), Lenting (de C. Fagelio consiliario) enz.

Wij bezitten, wel is waar, van den beroemden Kluit de *historiae foederum Belgii foederati primae lineae*, met zijn' *Index Chronologicus sistens foedera pacis*, caet., loopende tot 1789 [1]): doch behalve dat het tijdvak van genoemd jaar af tot op onze dagen nog geheel onbewerkt is, met uitzondering van het *Recueil de pièces diplomatiques, relatives aux affaires de la Hollande et de la Belgique*, (hetwelk echter slechts loopt tot aan het einde van 1832), is het werk van Kluit, hoe verdienstelijk ook, evenwel op lang na niet toereikend; niet alleen, omdat het zeer kort is en de taal, waarin het is geschreven, hetzelve voor het algemeen gebruik ongeschikt maakt, maar ook omdat het geene eigenlijke gezegde diplomatieke geschiedenis kan genoemd worden, daar het den loop der onderhandelingen niet schetst, en de geraadpleegde briefwisseling van onze Gezanten zich bepaalt tot het weinige, hetgeen daarvan in druk was verschenen en te vinden is in onze geschiedschrijvers, in de mémoires der vreemde Gezanten, waarin de 17. en 18. eeuw zoo rijk waren tot op den Akenschen vrede van 1748 [2]), in de brieven van J. de Witt, en in werken als die van Aitzema, *de Hollandsche Mercurius*, *Mercurius Europaeus*, enz. Er zijn evenwel bouwstof-

---

1) Op dien *Index* hebben wij tot het jaar 1846, een vervolg bewerkt en uitgegeven, onder den titel *Répertoire historique et chronologique des traités conclus par la Hollande, depuis* 1789 *jusqu'à nos jours*.

2) Zie eene opgave der voornaamsten bij G. de Martens, précis du droit des gens moderne de l'Europe, I. p. 71 not. *a*.

fen voorhanden, om het ruime veld van de geschiedenis der Nederl. diplomatie te kunnen bewerken [1]).

Voor Nederlands betrekkingen met het Hanseverbond is zeer belangrijk de doorwrochte, en door het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, in 1833, bekroonde Verhandeling van wijlen den Heer Mr. F. E. Berg van Middelburgh, ter beantwoording der vraag; „welken invloed had het Hanzee-Verbond op den voortgang, de vertraging en de voorwerpen van den Nederlandschen handel? in welke betrekking stonden onze koopsteden tot het Verbond, en gedurende welken tijd?" Het tweede van de drie hoofddeelen, waarin deze arbeid verdeeld is, loopt tot aan den vrede van het Hanse-Verbond met Waldemar III, Koning van Denemarken, a°. 1370, het tijdstip waarop het zich in deszelfs vollen bloei voordoet. Het derde hoofddeel stelt de geschiedenis voor van den Nederl. handel in betrekking tot gezegd Verbond, sedert gemelden vrede tot op den aanvang der 17. eeuw, als wanneer alle invloed van het Verbond, als zoodanig, in de Nederlanden had opgehouden. In beide hoofddeelen zijn de handelsbetrekkingen van de Zuid-Nederlanden en van de Noord-Nederl. gewesten afzonderlijk behandeld.

Over de 17. eeuw loopen de belangrijke Mémoires van Jeannin, Carleton, Aubery du Maurier, de Guiche, d'Estrades en d'Avaux, benevens de belangrijke brieven van Temple en de lettres d'État van Lord Arlington; over het begin der 18., de mémoires van de Torcy; met de stukken op het Rijksarchief voorhanden, dienen deze vergeleken en uit hen aangevuld te worden [2]).

Van 1713 af tot op het einde der eeuw, ontstaat er gebrek aan deze belangrijke bron voor de diplom. geschiedenis voor Nederland [3]), tot dat wij in de *Memoriën*,

---

[1]) Zie de fontes opgegeven bij Kluit, l. l. p. 6 § 4.

[2]) In meerdere of mindere mate zijn laatstgemelde stukken ook reeds geraadpleegd door Wagenaar, van Wijn, Basnage en Wicquefort.

[3]) Men vergete echter niet het werk van de Lamberty (14 d. 4°): *Mémoires pour servir à l'histoire du* 18. *siècle, contenant les négociations, etc., concernant les affaires d'Etat et particulièrement de ce qui s'est*

dienende tot opheldering van het gebeurde gedurende den laatsten Engelschen oorlog, door Mr. J. Rendorp, eene hoogst belangrijke bijdrage vinden voor de kennis der handelingen over den vrede van Parijs in 1784. Verder bezitten wij de *Staatkundige geschriften* van Mr. H. Tollius, „betreffende eenige gewigtige gebeurtenissen in de Vereenigde Nederlanden, gedurende de jaren 1786, 1787 en vervolgens" (3 d.).

In het tweede deel vindt men echte stukken, betrekkelijk de onderhandeling aan den Graaf von Goertz en de Rayneval, te Nijmegen en te 's Hage, toevertrouwd [1]); terwijl het derde deel belangrijk is over de Pruissische interventie in 1787, bevattende hetzelve echte bescheiden (verklaringen, brieven, staatsbesluiten) „aangaande het gebeurde met de Princes van Oranje, op hare reis van Nijmegen naar de Oranjezaal, den 28. Junij 1787." Voor de kennis der diplomatieke onderhandelingen, welke tot het subsidie-tractaat geléid hebben, dat tusschen Engeland en de Republiek ter eenre, en Pruissen ter andere zijde, den 19. April 1794 te 's Hage gesloten werd [2]), en voor de negociatiën welke het tractaat van vrede en alliantie, van 16 Mei 1795 met de Fransche Republiek, vooraf gingen, zijn belangrijk de *brieven en negociatiën* van L. P. van de Spiegel. Diens kleinzoon, L. P. J. van de Spiegel gaf, in 1841, onder den titel *Résumé des négociations qui accompagnèrent la révolution des Pays-Bas Autrichiens*, avec les pièces justificatives," een overzigt uit der onderhandelingen, waartoe de onlusten in de Oostenrijksche Nederlanden aanleiding gaven, en hetwelk loopt tot aan de over-

---

passé à la Haye, hoofdwerk voor het tijdvak van 1700—1718: alsmede het „Recueil historique d'actes," etc. van J. Rousset, loopende van 1713—1748, in welke beide werken vele stukken, tot de geschiedenis onzer diplomatie betrekkelijk, voorkomen.

[1]) Koch-Schoell, IV. p. 94. Verg. ook het *Recueil de déductions* van Hertzberg, en in het 3. deel van het werk van Ségur, (décade historique ou tableau politique de l'Europe, depuis 1786—1796), *le mémoire sur la révolution de Hollande par* A. Caillard.

[2]) Martens, Recueil V. p. 283.

komst van 10 Dec. 1790, te 's Hage gesloten [1]). De in den bloei zijner jaren weggerukte schrijver was, als afstammeling van een' der onderteekenaren dier conventie, in het bezit van lezenswaardige documenten en aanteekeningen; men vleide zich van zijne hand eene *Histoire de la Triple-Alliance de* 1788 te zullen ontvangen; een arbeid met welken de Heer van de Spiegel reeds verre gevorderd scheen. Het werk van Graaf Schimmelpenninck, R. J. Schimmelpennick *en eenige gebeurtenissen van zijn' tijd*, bevat omtrent de onderhandelingen te Parijs, op het Congres te Amiens, en die te Londen, waar laatstgenoemde de Bataafsche Republiek vertegenwoordigde, belangrijke bijzonderheden; alsmede omtrent de onderhandelingen, welke de troonsbeklimming van Koning Lodewijk Bonaparte voorafgingen. Andere gewigtige mededeelingen, betrekkelijk het verblijf van dien Vorst te Parijs in 1809 en 1810, zijn vervat in het door den Heer Roëll van Hazerswoude in 1837 uitgegeven *Verslag* van Mr. W. F. Roëll.

Enkele bouwstoffen voor de geschiedenis der Nederlandsche diplomatie zijn alzoo voorhanden; doch het meest is nog niet door den druk bekend gemaakt, en zou uit de archieven moeten opgedolven worden, hetgeen veel moeite en tijd noodwendig vereischen zou. Een' aanvang maakte Mr. J. Scheltema in zijn werk „Rusland en de Nederlanden beschouwd in derzelver wederkeerige betrekkingen" 4 deelen.

Hetzelve is in 8 tijdperken verdeeld, en begint van vóór de verheffing van het huis Romanow op de Russische troon a°. 1613, terwijl het eindigt met den vrede van Nystadt in 1721 en den dood van Peter den Grooten.

Zonder aan de verdiensten van het werk te kort te doen, komt echter de vraag onwillekeurig bij ons op, of van de staatsstukken, brieven, verbalen, enz., van de Ambassadeurs of Ministers der Republiek, uit Moscow en Archangel geschreven, nog niet meer partij te trekken ware geweest, terwijl het in allen geval te betreuren is, dat de schrijver zijn' arbeid niet verder heeft voortgezet. Hij zegt

---

[1]) Martens, Recueil III. p. 342.

wel zulks niet gedaan te hebben, omdat hij overtuigd was, dat zulk een vervolg geenszins in belangrijkheid aan het voorgaande gelijk zou staan (4. deel p. 238): schoon hij zelf erkent, dat er, in het tijdvak van 1721—1795, nog belangrijke ambassades van wederzijde en gewigtige staatshandelingen hebben plaats gevonden, al waren het maar alleen die over de gewapende neutraliteit in 1780 [1]). Ook ware het niet onbelangrijk na te gaan, wat onze Gezanten berigten aangaande de onderhandelingen over de verdeeling van Polen [2]), het tractaat, bekend onder den naam van „traité de concert," van 11 April 1805, tusschen Rusland en Groot-Britannië [3]), waarvan de geheime artikelen reeds toen de vereeniging van België met Holland zouden hebben uitgesproken, alsmede de herstelling van het Huis van Oranje in de stadhouderlijke waardigheid [4]).

Deze en dergelijke punten waren het onderzoek overwaardig: ook zouden de nieuwere geschiedkundige werken over Rusland, b. v. dat van Strahl, en hetgeen over de geschiedenis van dat magtig Rijk voorkomt bij v. Raumer, *Gesch. Europa's seit dem* 15 *Jahrh.*, en welke werken den onvermoeiden Scheltema nog niet ten dienste stonden, tot een aanvulling, zoo niet omarbeiding van zijn werk kunnen leiden.

Eene meer naauwkeurige, en vooral op de onuitgegevene stukken in de verschillende archieven berustende, bewerking der geschiedenis van de Nederl. diplomatie heeft de Hoogleeraar Vreede aangevangen.

Deze, begrijpende welk nut er gelegen was in de uitbreiding der kennis van het staatkundig verkeer van Nederland met vreemde Mogendheden, en tevens met den

---

1) Koch-Schoell, IV. p. 33 sqq. *Memoriën van* Rendorp.

2) Zie de schrijvers aangehaald bij Koch-Schoell, XIV. p. 24: comte de St.-Priest, Études diplomatiques sur le 18. siècle (Revue des deux Mondes 1 et 15 Octobre 1849).

3) Martens, suppl. au. Rec. des traités IV. p. 160. *Mémoires tirés des papiers d'un homme d'État* VIII. p. 435.

4) Bignon, histoire de France depuis le 18 Brumaire jusqu'à la paix de Tilsitt IV. p. 240.

grootsten ijver voor de behandeling van het onderwerp bezield, besloot, nadat hij reeds vroeger, in eene kleine brochure, de verdiensten onzer voorouders in het vak der diplomatie geschetst had, eene rij van Bijdragen tot de geschiedenis derzelve te leveren, en opende die met de staatkundige betrekkingen tusschen Nederland en Zweden [1]).

Zijn werk, waarvan de twee verschenen afleveringen tot den val van Oldenbarneveld, a°. 1618, loopen, is vooral op onuitgegeven stukken gebouwd, uit 's Rijks en Provinciale Archieven, met vlijt, verzameld. Het is des geleerden schrijvers meening, de staatkundige betrekkingen van ons vaderland met Zweden tot den Troons-afstand van Christina te vervolgen: daarna, op gelijke wijze, den stand der Nederlanden tegen over Frankrijk en Engeland, tot het aangeduid tijdstip, te ontvouwen [2]).

Mogen zijne veelvuldige en gewigtige werkzaamheden hem tijd en gelegenheid laten, om dit schoone voornemen te volvoeren. Sedert de uitgave van dit werk, verrijkte de Hoogleeraar nog de wetenschap met twee andere belangrijke geschriften, te weten: *Lettres et négociations de Paul Choart, seigneur de Buzanval, Ambassadeur ordinaire de Henri IV en Hollande et de François d'Aerssen, agent des Provinces-Unies en France* (1598, 1599), *suivies de quelques pièces diplomatiques concernant les années* 1593—1596, *et* 1602—1606; *publiées pour la première fois*, 1846; en, *Correspondance diplomatique et militaire du duc de Marlborough, du grand-pensionnaire Heinsius et du trésorier général des Provinces-Unies, Jacques Hop: enrichie de plusieurs lettres du comte d'Avaux, M. M. de Chamillart, de Torcy et d'autres hommes d'État, relatives avec négociations secrètes, entamées par la France après la bataille de Ramillies*, (1706, 1707) *publiée d'après les manuscrits originaux*, 1850.

De Hoogleeraar, die wel kan gezegd worden de eerste hier te lande te zijn geweest, en die tot nog toe de eenige

---

1) Mr. G. W. Vreede, Nederland en Zweden in staatkundige betrekking.

2) Vreede, l. l. 1ste afl. voorr. p. IX.

is, welke de geschiedenis der Nederl. diplomatie opzettelijk is begonnen te behandelen [1]), had ons steeds, na het verlaten der hoogeschool, aangespoord om gedachtig te zijn aan het „hora ruit" van H. de Groot, en daar wij onze studiën bij voorkeur tot politieke geschiedenis hadden bepaald, en onze betrekking aan het Departement van Buitenlandsche Zaken ons daar voortdurend mede bezig hield, de eene of andere bijdrage, op het gebied der diplomatieke geschiedenis te leveren.

Wij waren ons de zwakheid onzer krachten, ook het gebrek aan genoegzamen tijd, te wel bewust, dan dat wij ons zouden hebben durven vermeten, als geschiedschrijver op te treden. De liefde tot de wetenschap bewoog ons evenwel iets, hoe onbeduidend dan ook, te leveren, en wij besloten mitsdien eenige onuitgegevene stukken, tot de geschiedenis der Nederlandsche diplomatie betrekkelijk, in het licht te geven. Onze keus bepaalde zich bij het glansrijkst tijdperk derzelve, tot de brieven van de Nederlandsche Gezanten tijdens de regering van Lodewijk XIV, aan welke uitstekende mannen ook de beroemde staatsman en geschiedschrijver, de gewezen Minister Guizot, een' welverdienden lof toezwaait [2]). Dien ten gevolge was ons voornemen, de diplomatieke correspondentie uit te geven van P. de Groot, tijdens zijne ambassade aan het Fransche Hof, en daarbij te voegen de, op de Koninklijke bibliotheek te 's Hage berustende, Fransche brieven van Wicquefort aan voornoemden Gezant. Wij hadden die stukken bereids afgeschreven, toen de lezing van het hierboven aangehaald werk van Mignet ons op een ander denkbeeld bragt, namelijk de berigten en correspondentiën, bij dien schrijver voorkomende, te vergelijken met die on-

---

[1]) Het werk van Mr. Lipman, *geschiedenis van de staatkunde der voornaamste Mogendheden van Europa, sedert den val van Napoléon tot heden* (1830), behelst geene bijzondere geschiedenis der Nederl. diplomatie sedert 1813: ook ontbrak den schrijver de gelegenheid, om de officiele, ongedrukte briefwisseling van onze Ministers te raadplegen.

[2]) Guizot, histoire de la civilisation en Europe, 14. leçon.

zer Gezanten, en zulks over de jaren die tusschen het sluiten der Triple-Alliantie (1668) en den oorlog van 1672 verliepen. Dus doende zouden misschien belangrijke, in het Rijks-archief voorhandene stukken niet alleen aan het licht gebragt, maar met hulp van het werk vooral van Mignet, toegelicht of aangevuld worden, terwijl men daarentegen zou kunnen nagaan, in hoever de Fransche Gezanten waarheid hadden berigt omtrent de onderhandelingen van die der Nederlanden bij de vreemde Hoven. Eindelijk had dit ons werk ten doel datgene na te gaan, hetwelk de Regering der Republiek, bij verschillende vreemde Mogendheden heeft trachten uit te werken, ter bekoming van bijstand in den onvermijdelijken en gevaarvollen oorlog, haar uit wraakzucht, door Lodewijk XIV, aangedaan.

Zoo verlangden wij te onderzoeken, wat door de Nederlandsche gezanten berigt werd aangaande en verrigt tegen de kuiperijen van Lodewijk XIV in Engeland, Spanje, Zweden en bij de Duitsche hoven, tot de uitbarsting van den oorlog. Maar het was evenzeer noodig op te geven, welke de uitslag was der negociatiën van de Groot te Parijs en wat door d'Estrades en Pomponne te 's Hage, ter bereiking van Lodewijk's oogmerken, uitgevoerd werd.

Deze laatste onderhandelingen, te 's Hage en te Parijs maken het onderwerp van het eerste hoofdstuk van deze Bijdrage uit; terwijl wij op hetzelve doen volgen de dépêches zelve van P. de Groot, waarvan wij alleen die berigten hebben weggelaten, als b. v. die omtrent feesten, zaken van particuliere en onbekende personen enz., welke van geen belang hoegenaamd zijn. Het tweede hoofdstuk omvat de onderhandelingen te 's Hage en te Madrid, die voor de Republiek met een' gunstigen uitslag bekroond werden.

Tot zoo ver hadden wij onzen arbeid voltooid, toen de Februarij-omwenteling, te Parijs, uitbrak. Deze gebeurtenis en hare gevolgen, de woelingen der volken, de omverwerping van bestaande regeringen, de stroomen bloeds in Frankrijk, Duitschland en Italie vergoten, de onnoemelijke ellende over Frankrijk niet alleen, maar over gansch Europa gestort, dit, en wat al niet meer, moesten elkeen tot ernstig

nadenken, en tot het onderzoek bewegen der oorzaken van het gebeurde.

Het wetenschappelijk onderzoek, op het gebied van Staatsregt, waartoe wij ons, vooral in deze woelige tijden, verpligt achtten, ten einde tot eene vaste overtuiging te geraken, opzigtelijk de gewigtige punten van verschil tusschen de voorstanders van het Goddelijk regt der Overheid (droit divin) en de verdedigers van het conventionele Staatsregt, mogt ons van de waarheid der anti-revolutionaire beginselen al meer en meer overtuigen; zoodat wij doordrongen zijn van de heilzame strekking der pogingen, door de positief-christelijk historische school hier en elders aangewend, om aan die beginselen ingang te verschaffen, zoowel in de wetenschap als op het gebied en in de regeling der staatsaangelegenheden [1]).

Werden wij alzoo door gezegde studie van de voortzetting van deze Bijdragen afgeleid, eene andere reden bewoog ons nog het werk, althans voorloopig, te staken; daar het ligt te bevroeden was, dat de ontzettende staatkundige gebeurtenissen der jaren 1848 en 1849 de algemeene aandacht noodwendig te uitsluitend moesten bezig houden, dan dat eene uitgave en toelichting van diplomatieke stukken, en nog wel van schier twee eeuwen herwaarts, ook maar eene flaauwe belangstelling kon wekken. Deze teleurstelling stond misschien zelfs wel den kundigen geschiedschrijver te wachten van vroegere, met de tijdsomstandigheden niet in verband staande, gebeurtenissen: hoeveel eerder moest zij ons niet afschrikken!

In het vorig jaar hebben nog andere omstandigheden, en

[1]) Wij beämen dan ook de woorden, door den Heer Groen v. Prinsterer, in de zitting van 22 Mei 1849, uitgesproken, „Vraagt men of het mogelijk is, bij de gevaren die overal in Europa zich voordoen, uit de desorganisatie te geraken waarin ook Nederland verkeert, ik meen dat het zeer moeijelijk en toch niet onmogelijk is. Maar wij hebben een kompas noodig; voor mij ligt het in de vereeniging van *Oranje* en *Vrijheid:* verkrijgbaar alleen door het handhaven eener *Souvereiniteit bij de gratie Gods*, welke in Nederland historisch, nationaal en constitutioneel is. (Adviezen in de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zitting van 1849, p. 127).

wel eene ernstige en langdurige ongesteldheid, de uitgave verhinderd. Thans hebben wij gemeend deze twee hoofdstukken, als op zich zelf staande, ter perse te kunnen doen leggen. De onderhandelingen toch der Republiek aan het hof van Karel II, den Engelschen koning, en de stukken daartoe betrekkelijk in het licht te geven, komt ons minder doelmatig voor. De listige handelingen, de kuiperijen en omkooping door Lodewijk XIV aldaar gebezigd, zijn overbekend, niet alleen uit de uitvoerige berigten bij Mignet, maar zelfs uit de werken van Dalrymple (Memoirs of Great-Britain and Ireland), Macaulay, Mazure (histoire de la révolution de 1688 en Angleterre, livre II) en anderen; zoodat wij reden hebben om te twijfelen, of de dépêches van onze gezanten, al waren deze destijds bij het hof van St. James even uitstekend geweest als hun overbekwame ambtgenoot te Madrid, wel veel nieuws zouden opleveren, terwijl de onderhandelingen te Stockholm en bij de Duitsche hoven zeer goed afzonderlijk kunnen worden bearbeid. Die van van Beverningh te Madrid behooren zeker onder de belangrijkste van dien tijd, en hare kennis kwam ons des te wenschelijker voor, alsmede die der dépêches van de Gedeputeerden naar Brusssel, omdat geen onzer geschiedschrijvers omtrent dezelve in eenige bijzonderheden treedt, en ook Mignet uitermate kort is in zijn verhaal der te Madrid, door van Beverningh tegenover de Fransche gezanten, aangewende pogingen. Zeer te stade is ons gekomen een keurig gehouden Verbaal van voornoemden gezant, op het Rijks-archief voorhanden, terwijl ons voor de beide hoofdstukken verder gediend hebben de aldaar bewaard wordende *Registers, rakende de zaken van Frankrijk en van Spanje*, die de depêches der gezanten, de Resolutiën der Staten-Generaal en der Staten van Holland inhouden.

Mijnen geachten vriend, den Hoogleeraar Vreede, ben ik opregten dank verschuldigd zoowel voor de inlichtingen, welke hij mij verstrekt, als voor de boekwerken die hij mij toevertrouwd heeft. Den Heere Archivarius Jhr. J. C. de Jonge dank ik het gebruik van den rijken schat in 's Rijks-

archief bewaard [1]), en mogt ik door Z.H.W.G. vriendelijke bevelen, veel gemakkelijkheid hierin ondervinden, terwijl ook de Heer J. A. de Zwaan, Commies-Chartermeester bij die instelling, mij in velerlei opzigt behulpzaam is geweest.

Eindelijk ben ik den Heer Bibliothecaris Holtrop zeer erkentelijk voor de voorkomenheid, waarmede hij mijne aanvrage om boeken, uit de Koninklijke Bibliotheek, aan zijne zorgen en opzigt toevertrouwd, heeft willen te gemoet komen. Van den beginne dat ik mij hier met der woon vestigde tot op het tegenwoordig oogenblik, heb ik steeds van genoemden Heer dezelfde hulp mogen genieten: zijne bereidwilligheid om elk een, zoo veel doenlijk en geraden is, het gebruik der Bibliotheek gemakkelijk te maken, zal wel door iederen beoefenaar der wetenschappen, en niet het minst door mij, op hoogen prijs worden gesteld.

Moge het overzigt van de, gedurende de jaren 1668—1672, door de Regering der Republiek gevoerde onderhandelingen te Parijs, te Madrid en, onder het oog van J. de Witt, te 's Gravenhage, strekken om de kunde, wakkerheid en vlijt der Nederlandsche Gezanten, zoowel als de bekwaamheid van den beroemden Raadpensionaris, die alleen de draden der diplomatieke aangelegenheden vasthield, eenigzints te doen uitkomen, en alzoo zijn geleverd eene nieuwe proeve van de onverwelkbare verdiensten onzer voorouders in het vak der diplomatie!

Octobre 1851.

---

[1]) Vergelijk, over den rijkdom van het Archief, den brief van Dr. G. D. Schotel, Predikant te Tilburg, aan Mr. J. de Wal, Hoogleeraar te Leyden, 1850.

ONDERHANDELINGEN MET FRANKRIJK.

1668—1672.

INLEIDING.

Door het sluiten der triple alliantie, in Januarij 1668 [1]), werd aan de veroveringen paal en perk gesteld, die de magtige en eerzuchtige Lodewijk XIV, Koning van Frankrijk, in de Spaansche Nederlanden gedaan had, tengevolge van den oorlog, bekend onder den naam van „guerre de dévolution," oorlog, die sedert de maand April des vorigen jaars door hem gevoerd werd, ten einde de vermeende [2]) aanspra-

[1]) Den 23. Januarij 1668 werden er te 's Hage twee verdragen gesloten: het een was een bloot verdedigend verbond tusschen Engeland en de Republick der Vereenigde Nederlanden. (Du Mont, corps diplomatique VII. p. I. p. 66. Temple, lettres, I. p, 243, enz). Het andere strekte om den vrede tusschen Spanje en Frankrijk te helpen bevorderen. (Du Mont, VII. P. I. p. 69. Temple, l. l. Aitzema VII. p. 390. Mignet, négociations relatives à la succession d'Espagne sous Louis XIV. II. p. 550). De graaf van Dohna trad denzelfden dag, in naam van Zweden, tot dit laatste verdrag voorwaardelijk toe. Eerst na het sluiten van den Akenschen vrede werd Zweden als pars contrahens principalis in het verdrag opgenomen, hetwelk daarom de triple alliantie genoemd is.

[2]) Zie de ongegrondheid van dit vermeend regt, uitvoerig bewezen door J. de Witt, in het „Mémoire sur le droit de succession au duché de Brabant, Décembre 1663" (bij Mignet, I. p. 255 sqq).

Het fransche hof gaf in dien tijd uit een boek, getiteld „traité des

ken zijner gemalin, Maria Theresia, dochter van Filips IV van Spanje, op onderscheidene provinciën te doen gelden, niettegenstaande deze zijne echtgenoot afstand van al hare regten op de Spaansche kroon gedaan had, zoowel bij haar huwelijks-contract als bij den Pyreneschen vrede [1]).

Het waren vooral de geheime punten der triple alliantie (art. 3), die den Koning van Frankrijk uitermate vertoornden. Geen wonder; immers hij zou tot vrede gedwongen worden, onder bedreiging, dat hij bij onwil daartoe gewapenderhand zou worden genoodzaakt, enz.! Geheel in het ongelijk was Lodewijk niet: want de triple alliancie was eigenlijk eene interventie van drie Mogendheden in de aangelegenheden van twee andere, en hoe heilzaam ook dit verbond geweest zij, wij moeten evenwel vrij voor onze meening uitkomen, en zeggen, dat wij, onder welken vorm ook, eene interventie nooit kunnen goedkeuren [2]).

Lodewijk kon aan het klein gemeenebest het stuiten van zijne veroveringen niet vergeven. — „Louis XIV fut indigné," zegt Voltaire, „qu'un petit état, tel que la Hollande, conçut l'idée de borner ses conquêtes et d'être l'arbitre des rois, et plus encore qu'elle en fut capable. Cette entreprise des Provinces-Unies lui fut un outrage sensible

---

droits de la reine T. C. sur divers états de la monarchie Espagnole." Hiertegen Stockmans, de jure devolutionis, en baron de l'Isola, Bouclier d'Etat et de Justice contre le dessein manifestément découvert de la monarchie universelle." — Het was Turenne die het devolutieregt, als middel om 's Konings eerzuchtige plannen te begunstigen, aan de hand gaf. Zie de Mémoires M. S. de Frémont d'Ablancourt, aangehaald door Grouvelle, considérations nouvelles sur Louis XIV. (Oeuvres de Louis XIV. I. p. 132.)

[1]) Zie over den devolutie-oorlog, behalve eene menigte andere schrijvers, vooral Mignet, II. p. 482 sqq. — Hoe Lodewijk XIV dacht over het ten uitvoer leggen van verbonden, zie Mémoires historiques de Louis XIV. I. p. 63 et 64. (Oeuvres de Louis XIV. T. I.)

[2]) Eene stelling, die wij misschien naderhand ex professo zullen bewerken. Zij behoort in het Volkenregt te huis. Zie wat over de triple alliantie, in dit opzigt, gezegd wordt door Bijnkershoek, Quaestiones J. P. I. 25. No. 10. „Ut iniquum est principem invitum ad bellum cogere, ita ad pacem," caet.

qu'il fallut dévorer, et dont-il médita dès lors la vengeance [1])."

D'Estrades ontzag zich dan ook niet, het gedrag der Staten slecht te noemen, dat hun met woeker kon worden betaald: „car pour le mauvais procédé de ces gens ici, il (le Roi) a de quoi leur en faire tâter au double, et avec sûreté, la paix étant faite" [2]). Vooral ontstond er misnoegen bij den Koning tegen de Witt. [3]).

De vrede waartoe het drievoudig verbond den weg gebaand had, werd evenwel eerst den 2 Mei 1668 te Aken geteekend.

Tot bevordering van denzelven handelden de Staten te Parijs en aan het hof van Brussel, alsmede te 's Gravenhage met d'Estrades. Nog in dezelfde maand Januarij 1668 werden naar Brussel afgevaardigd Pieter Burgersdijk, pensionaris van Leiden, en Jacob van der Togt, pensionaris van Gouda, met last om de Spanjaarden over te halen tot het sluiten van den vrede op billijke voorwaarden. Van Beuningen werd naar Parijs gezonden, met hetzelfde doel, en werd aldaar ondersteund door den Engelschen gezant, John Trevor.

Deze ingewikkelde onderhandelingen uit een te zetten, behoort niet tot het bestek van ons werk; wij laten zulks over aan hem, die eenmaal de diplomatieke geschiedenis van de Akensche vredes-onderhandeling zal willen behandelen. Men raadplege Mignet, in zijn onschatbaar werk, boven aangehaald, Wagenaar, die, vooral van de handeling te Brussel, een naauwkeurig verslag gegeven, en de minuten van zeer vele brieven, door Burgersdijk en van der Togt aan Hunne Hoog Mogenden en aan den raadpensionaris de Witt geschreven, ook een goed getal eigenhandige brieven van den raadpensionaris de Witt, die nooit gedrukt geweest zijn, nevens vele andere echte stukken en brieven" in handen gehad heeft [4]).

---

1) Voltaire, siècle de Louis XIV, chap. 9.

2) d'Estrades, lettres VI. p. 276.

3) d'Estrades, lettres VI. p. 271, 303, 315.

4) Wagenaar, vaderl. historie XIII p. 313. — Zie ook over deze

De vergelijking van Aitzema met de correspondentie der gedeputeerden te Brussel en met die van van Beuningen, gedurende zijne zending naar Parijs, beide op het Rijks-archief bewaard, heeft ons doen zien, dat de onvermoeide schrijver der „Historie van saken van staet en oorlogh" de archivale bronnen geraadpleegd en den zakelijken inhoud der dépêches medegedeeld heeft [1]).

Reeds in September 1667 had Lodewijk XIV eenen tweeledigen voorslag aan J. de Witt gedaan, om óf de plaatsen te behouden die hij in den veldtogt van dat jaar veroverd had, óf hem door Spanje te doen afstaan het hertogdom Luxemburg, Kamerijk en het Kamerijksche, Douai, Aire, St. Omer, St. Wijnoxbergen en Veurne met hunne dependentiën; hij zoude van Franche-Comté afzien, ten zij Spanje die provincie liever dan Luxemburg wilde missen [2]). Na langgerekte onderhandelingen met den Markgraaf van Castel Rodrigo, gouverneur der Spaansche Nederlanden, had deze eindelijk, den 4 Maart 1668, een der punten van den tweeledigen voorslag aangenomen, volgens welke de Koning van Frankrijk in het bezit zou gesteld worden van de plaatsen, door hem in den jongsten veldtogt veroverd [3]). Castel Rodrigo dacht niet, dat Lodewijk XIV zich aan zijnen tweeledigen voorslag houden zoude, en hoopte, dat deze niet aangenomen zijnde, Engeland en de Republiek aan Spanje, tot het voortzetten van den oorlog, de behulpzame hand zouden bieden [4]). Doch hij bedroog zich; Lodewijk XIV besloot vrede te maken [5]): „Je ne regar-

onderhandelingen de brieven van d'Estrades, Temple, J. de Witt en de lettres du comte d'Arlington.

1) Zie over de onderhandelingen te Parijs, Aitzema, VI. p. 655-786; over de onderhandelingen te Brussel, Aitzema, VI. p. 815-959; Basnage, Annales des Provinces-Unies, II. p. 18 sqq.

2) Mignet, II. p. 492. d'Estrades, VI. p. 46.

3) Wagenaar, XIII. p. 326.

4) Temple, lettres. I. p. 284, 295-301.

5) Zie de beraadslagingen daarover aan het hof van Frankrijk bij Mignet, II. p. 620.

dais pas seulement," zoo spreekt hij zelfs, in zijne gedenkstukken, „à profiter de la conjoncture présente, mais encore à me mettre en état de me bien servir de celles qui vraisemblablement pouvaient arriver" [1]).

Colbert de Croissy, broeder van den controleur-generaal, werd als afgezant des Konings naar Aken gezonden, alwaar de vredesonderhandelingen zouden gevoerd worden; de Republiek liet zich door Beverningk, Engeland door Temple vertegenwoordigen, en Castel Rodrigo kwam er eindelijk toe [2]), den Baron van Bergheik naar genoemde stad als gevolmagtigde te benoemen.

Te St. Germain was ondertusschen een verdrag tot bevordering van den vrede tusschen Frankrijk, Engeland en de Republiek, op den 15. April 1668, gesloten.

Bij dat verdrag, door le Tellier, de Lionne en Colbert voor Frankrijk, van Beuningen voor de Republiek en Trevor voor Engeland onderteekend, stond Lodewijk XIV eene wapenschorsing toe tot het einde der maand Mei, ten einde Spanje te bewegen tot het sluiten van den vrede, volgens het ontwerp, in de maand Maart l.l. door de HH. van Beuningen en Trevor opgemaakt, en waaraan de Koning zich zoo lang houden zoude [3]). Na dien tijd zou men middelen beramen om een einde aan den oorlog te maken, zoo de vrede dan nog niet gesloten mogt zijn [4]).

Nog zocht de Baron van Bergheik tijd te winnen en het sluiten van den vrede te vertragen [5]); doch eindelijk besloot de markgraaf Castel Rodrigo, door Engeland en

---

[1]) *Mémoires de* Louis XIV, II. p. 361.

[2]) De Witt schreef aan de gedeputeerden te Brussel (daags na het verdrag van St. Germain) „dat men Kastel Rodrigo, zoo hij nu naliet volmagt te geven om te sluiten, niet dan als eenen opiniaster refusant zou konnen aanzien" (orig. miss. van de Witt van 16 april 1668).

[3]) Zie dit ontwerp bij Mignet II. p. 608 sqq. Wagenaar. XIII. p. 323.

[4]) Du Mont. VII. P. I. p. 88. Mignet. II. p. 626. d'Estrades. lettres. VI. p. 407. Aitzema. VI. p. 703.

[5]) Orig. miss. van van Beverningk, 1 mei 1668.

de Staten, bedreigd dat hij tot het aannemen van een der leden van den dubbelen voorslag van den Koning van Frankrijk, zelfs door de wapenen gedwongen zou worden [1]), den laatsten stap te doen. Hij wist dat Spanje niet bij magte was zijne Nederlandsche provinciën te verdedigen, en hij wilde die dus onder de onmiddelijke bescherming der Republiek stellen, door aan Frankrijk niet Franche-Comté, maar de gemaakte veroveringen in de Spaansche Nederlanden, over te laten. Zoo zouden de Staten als genoodzaakt worden deze gewesten onder hunne bescherming te nemen, ten einde de Republiek zelve tegen de veroveringszucht van Lodewijk XIV te verdedigen [2]).

Op dien voet werd de vrede, den 2. Mei 1668, te Aken tusschen Frankrijk en Spanje geteekend. Frankrijk bleef in het bezit van Charleroi, Binch, Ath, Douai en de sterkte Scarpe, Doornik, Oudenaarden, Rijssel, Armentieres, Kortrijk, St. Wijnoxbergen en Veurne, met onderhoorigheden (art. 3 en 4). Spanje bekwam Franche-Comté terug (art. 5). De Pyrenesche vrede werd bevestigd in alles, waarin die niet van den tegenwoordigen vrede verschilde [3]).

Opmerkelijk is het, dat noch in de inleiding, noch in eenig artikel van dit verdrag, gewaagd wordt van de aanspraken der Koningin van Frankrijk op de Spaansche Nederlanden, noch van den afstand van Maria Theresia van hare regten op den Spaanschen troon.

Zoo had de triple alliantie den vrede van Aken bevorderd, waardoor geheel Europa bevredigd was.

Bij deze gelegenheid lieten de Staten-Generaal den bekenden gedenkpenning slaan, prijkende met het opschrift „assertis legibus, emendatis sacris, adjutis, defensis, conciliatis regi-

---

1) Hiertoe waren de Staten en Engeland verpligt volgens het 4. art. van het traktaat van St. Germain.

2) Temple, lettres I. p. 307-314. Rapin Thoyras, hist. d'Angl. IX. p. 276.

3) Du Mont. VII. P. I. p. 89. Schmauss, corpus juris gentium academicum p. 107. Aitzema. VI. p. 714. D'Estrades, VI. p. 418.

bus; vindicata marium libertate; pace egregia virtute armorum parta; stabilita orbis Europaei quiete," waarvan zelfs een Fransch geschiedschrijver zegt, „ils ne se vantaient en effet de rien qu'ils n'eussent fait" [1]).

De Koning van Frankrijk was zoodanig tegen de Republiek in toorn ontstoken, dat hij nimmer, sedert dit tijdstip, zijnen Raad binnentrad, zonder middelen uit te denken, waardoor hij de ondankbaarheid der Staten die, zoo hij zeide, door zijne voorouders tot eene ontzettende magt verheven waren, zoude kunnen straffen.

De markgraaf van Castel Rodrigo zeide, in vertrouwen, aan de gedeputeerden der Republiek te Brussel: „dat hij uit verscheiden brieven, met name uit die van den hertoge van Lotharingen, meende verzekerd te zijn, dat Frankrijk iets notabels tegen de Staten in den zin had, ten deele tot uitvoeringe der oogmerken die die kroon, onveranderlijk, dacht hij, tegen alle de Nederlanden gevormd had; ten deele, om zig te wreeken van de Vereenigde Staten, die den voortgang zijner wapenen, door het drievoudig verbond gestuit hadden" [2]).

En van Beuningen schreef aan de HH. van der Togt en Burgersdijk: „den Koninck heeft de gedagten van een Cyrus en van een Alexander; 't vertrouwen dat hy heeft op syn ongemeene maght en fortuin, en de kleyne opinie van 't vermogen van andere staten, gevoet door luyden, die haar rekeninge in den oorlog vinden, doen hem de conquesten van de Spaansche Nederlanden facyl agten, soo dat hy aan de tentatie, soo 't schynt, niet kan wederstaan" [3]).

Eenige personen in Frankrijk oordeelden, dat het sluiten van den vrede eene zwakheid van den Koning was geweest:

„J'avoue que j'ai eu fort à coeur cette guerre, dans la passion que j'avais de voir bientôt le Roi en possession de

---

1) Voltaire, siècle de Louis XIV. chap. 10.

2) Dépêche der gedeputeerden te Brussel, van 5 mei 1668 (bij Wagenaar XIII. p. 332).

3) Dépêche van van Beuningen, van 27 maart 1668 (ontcijferd bij Wagenaar XIII. p. 333.

ce beau pays, qui semblait nous sauter aux yeux, et d'autant plus que c'est la planche par où la maison d'Autriche nous a toujours troublés pendant les minorités ou nos guerres civiles. Mais puis qu'il n'y a plus à espérer, je tourne ma passion contre les Hollandais, que je tiens aujourd'hui pour nos plus redoutables ennemis; et j'exhorte Monseigneur, tant pour sa réputation que pour la satisfaction publique, à ne rien omettre de sa politique pour trouver les moyens d'abattre cette grande puissance qui s'élève trop. C'est, dis-je, où doit aboutir sa politique, pour faire connaître que la paix n'a été faite que pour le châtiment de cette insolente république" [1]).

Men was in Frankrijk verzekerd dat de Staten geene geldsommen zouden gespaard hebben, om den oorlog tegen Lodewijk XIV voort te zetten, indien hij den vrede niet aangenomen had [2]). Hierin bedroog men zich niet [3]), en de Graaf d'Estrades schreef dan ook aan den heer de Lionne: „si les Etats affermissent cette triple ligue, et attirent à eux d'autres alliés, la partie sera si forte, qu'on ne la pourra plus rompre" [4]).

Lodewijk XIV zocht derhalve niet alleen te beletten, dat het drievoudig verbond door toetreding van andere Magten gesterkt werd, maar hij wendde alle pogingen aan, ten einde dat verbond te verbreken, en een of meer leden van hetzelve tot zijne zijde over te halen. De onderhandelingen door hem, om dat doeleinde te bereiken, in Engeland, Zweden, Spanje en Duitschland gevoerd, maken het voornaamste deel uit der diplomatieke geschiedenis van 1668-1672. Mignet heeft die onderhandelingen geboekt in het derde deel van zijn aangehaald werk over de Spaansche successie. Ons voornemen was, na te gaan, wat de gezanten der Republiek aan de bovengemelde hoven van die kui-

---

1) Lettre de M .... à M. de Lionne, 24 mai 1668 (bij Mignet II. p. 644).
2) d'Estrades, lettres et négociations, VI. p. 414.
3) Cf. *Secrete Resol. Holl.* III. p. 25, 34.
4) d'Estrades, VI. p. 444.

perijen van Lodewijk berigten, en meer bijzonderlijk te onderzoeken, wat daartegen door de Staten en J. de Witt is in het werk gesteld en beproefd om het vaderland tegen den aanstaanden aanval van Frankrijk te beveiligen; en in zoovele hoofdstukken, de onderhandelingen uit een te zetten door Frankrijk en door de Republiek wederkeerig aan de hoven van Londen, Madrid, Stockholm, Kopenhagen en Weenen gevoerd, nadat wij vooraf, in ons eerste hoofdstuk, zouden verhaald hebben hetgeen door de gezanten van Frankrijk te 's Hage, en door die der Republiek te Parijs is verrigt.

Dit uitgestrekt veld hebben wij evenwel gemeend te moeten beperken. Toen wij ons namelijk met het onderstaande werk onledig hielden, bevroedden wij voorzeker niet (en wie heeft er zich op verwacht?) de geweldige omkeering van zaken die schier over geheel Europa zou plaats grijpen. Zij zijn voorbij de eerste maanden van verbazing en bange onzekerheid; maar in deze tijden van onrust en omwentelingen, waarin troonen vallen of ondermijnd worden, nationaliteiten zich ontwikkelen die vroeger verstikt waren, waarin op het gebied van staatsregt, staatshuishoudkunde, enz. zoo vele gewigtige proefnemingen geschieden, waarop aller aandacht gespannen is, in deze tijden eindelijk, waarin nog zoo veel donkers verborgen ligt, is het niet te verwachten dat een geschiedkundig werk handelende over tijden en personen, zoo geheel verschillende van het tijdvak waarin en de personen waarmede wij leven, door velen gelezen zou worden, althans wanneer het eenigzins uitgebreid werd. — Wij hebben het, om deze reden, raadzamer geoordeeld voorloopig slechts een gedeelte van het door ons verzamelde op het hierboven aangeduide veld, in het licht te geven, om misschien later het overige te leveren. De twee door ons uitgegevene hoofdstukken behelzen de onderhandelingen van Frankrijk en Spanje te 's Hage en die der Republiek der Vereenigde Nederlanden te Parijs en te Madrid, gedurende de jaren 1668-1672, in zooverre zij het gevolg waren van of in betrekking stonden met de triple alliantie.

EERSTE HOOFDSTUK.

ONDERHANDELINGEN VAN FRANKRIJK TE 'S HAGE.
ONDERHANDELINGEN DER REPUBLIEK TE PARIJS.

Bij het 7. artikel van den Akenschen vrede was bepaald, dat alle mogendheden, des verkiezende, de uitvoering van dat traktaat zouden kunnen guaranderen. De onderhandelingen hierover gevoerd (Wicquefort zegt er van, „on en fit une négociation fort intriquée et fort embarrassante), die in een naauw verband staan met die betrekkelijk de onderstandgelden door Spanje aan Zweden te betalen, behouden wij ons voor uit een te zetten in ons hoofdstuk over de negociatiën met Spanje.

Er bleef nog eene moeijelijkheid over, die uit den weg geruimd moest worden, wilde men de oorlogsvlam niet wederom tusschen Frankrijk en Spanje zien ontbranden: het was de zaak der grensscheiding, of der onderhoorigheden van de aan eerstgenoemd Rijk afgestane steden (la question des dépendances).

Frankrijk maakte aanspraak op Condé, St. Guilain en het fort Linck, als onderhoorigheden van Ath en Dixmuiden. Van Beuningen en de Engelsche gezant Trevor traden als bemiddelaars op; zij hadden op dit stuk menigvuldige

conferentiën met de Fransche ministers en waren in briefwisseling met den markgraaf van Castel Rodrigo [1]).

Deze onderhandeling ging meer bijzonderlijk Frankrijk en Spanje, niet de Republiek, aan: en daar buitendien de geheele briefwisseling van van Beuningen door Aitzema, met zijne gewone naauwkeurigheid, geboekt is, zoo vinden wij het niet noodzakelijk dit punt breeder uit een te zetten [2]).

De Heer van Beuningen, dien de Staten gaarne in Frankrijk zouden gelaten hebben, terwijl Boreel zou zijn teruggeroepen geworden, had reeds meer dan eens verzocht huiswaarts te mogen keeren. „Mr. van Beuningen soupirait après son retour, parcequ'ayant d'abord primé auprès des ministres par la supériorité de son génie, il s'étoit ensuite rendu odieux par le succès d'une négociation qui avoit arrêté le cours des conquêtes du Roi" [3]).

Den 22 Junij 1668 schreef hij aan H. H. Ed. Gr. Mog. „Ick ben hier t' eenemael sonder eenige affaires aen dit hoff, en vertrouwe derhalven dat H. H. Mog. en Ed. Gr. Mog. sullen niet beswaerlyck gedisponeert werden, om my te accorderen myn alreede gedaen onderdaenich versouck om te repatrieren" [4]).

De Engelsche afgezant, Trevor, wien van Beuningen zeer prijst [5]), was op den 19. Junij vertrokken.

---

[1]) Zie onder anderen „mémoire de M. de Lionne, du 1. Août 1668, en „mémoire du Roi de France délivré à M. van Beuningen" apud Aitzema, 48. boek p. 734, 739. *Register rakende de zaken van Vranckryck*, d'anno 1668. pag. 342.

[2]) Men zie Aitzema VI. p. 746-785, die geput heeft uit het gemeld *Register*. Basnage Annales des Provinces-Unies II. p. 34. Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17. Mignet III. lettres du chevalier d'Arlington, passim.

[3]) Basnage Annales des Provinces-Unies, II. p. 35.

[4]) Dépêche van van Beuningen 22 Junij 1668 (*Register rakende de zaken van Vranckryck*, d'anno 1668. p. 287.

[5]) Hij schrijft van hem, in de aangehaalde dépêche: „Ick heb my seer te loven over de cordiale confidentie in dewelcke die Heer met my heeft geleeft geduyrende de geheele cours van onze negotiatie, en over de voorsichtige goede conduite welcke S. Ed. toegebracht heeft,

Het verzoek van onzen afgezant werd hem toegestaan [1]), doch, alzoo hem tevens was aangeschreven om zoo mogelijk, vóór zijn vertrek, „alle goede officien aen te wenden, om de difficulteyten ontrent de executie van de vreede te helpen uyt de weege leggen," en er zich geene geringe voordeden opzigtelijk de zaak der grensscheiding, zoo besloot hij vooreerst te blijven [2]).

Eindelijk evenwel gaf de Lionne aan van Beuningen te kennen, dat de Koning besloten had de Heeren Courtin, Barillon en de Croissy als commissarissen naar Rijssel te zenden, ten einde met degenen die door Spanje benoemd zouden worden, in conferentie te treden over de zaak van de dependentiën [3]). Daar thans zijne aanwezigheid te Parijs niet meer zoo dringend noodzakelijk was, nam van Beuningen zijn afscheid [4]), en vertrok den 29. September 1668 uit Frankrijk. Op dienzelfden dag kwam te overlijden W. Boreel, H. H. Mog. ordinaris ambassadeur bij den Koning van Frankrijk [5]).

De heer Rumpf werd voorloopig belast om, als secretaris

---

om deselve tot goede uytkomst te dirigeren. Ick heb hem oock gevonden vol goede intentie omtrent het onderhouden en het verstercken van de vriendschap ende alliancie tusschen de Coninck syn meester ende H. H. Mog., ende ontrent all het geene strecken mach om de vrede ende rust in de Christenheyt te mainteneren."

1) *Resol. Stat. Gen.* 26 Junij 1668.

2) Dépêche van van Beuningen aan H. Ed. Gr. Mog., 29 Junij 1668 (*Register*, enz. anno 1668. pag. 299.)

3) Dépêche van van Beuningen aan H. Ed. Gr. Mog., 21 Sept. 1668. (*Register*, enz. a°. 1668, pag. 385).

4) Bij die gelegenheid had hij nog eene lange conferentie met den heer Colbert, „over de particuliere saecken, welcke ick in myne jongste audientie aen den Coninck heb voorgedraegen." Hij zou er rapport van doen aan H. H. Mog. „en alleen by provisie seggen, dat ick op geen van alle deselve, hoe evident redelyck die zyn, eenige satisfactie heb becomen." (dépêche van van Beuningen aan H. H. Mog. 28 Septr. 1668. *Register* enz. a°. 1668. p. 388.)

5) Dépêche van den secretaris Rumpf, 1 October 1668. (*Register* enz. a°. 1668. p. 390). Cf. Aitzema. VI. p. 786.

van de ambassade van H. H. Mog., de zaken en belangen der Republiek in laatstgenoemd Rijk waar te nemen [1]).

De berigten, sedert dien tijd tot aan de benoeming van P. de Groot tot de ambassade in Frankrijk, uit Parijs ontvangen, bevatten bijna niets hetgeen tot opheldering der onderhandelingen door Lodewijk XIV gevoerd, zou kunnen strekken. Zij handelen veelal over de handelsbelangen, over den oorlog tusschen de Porte en Venetië en het beleg van Candia [2]), over de abdicatie van Casimir, Koning van Polen [3]), enz.

---

1) *Resol. Staten Gen.* 4 October 1668. Zie zijn credentiaal in het *Register* enz. a°. 1668. p. 391.

2) De oorlog tusschen Turkye en Venetie was reeds begonnen in 1645, onder den sultan Ibrahim, en werd voortgezet onder diens opvolger Mahomet IV. In 1667 ondernam de beroemde visir Achmet Kiuperli het beleg van Candia; na meer dan 100,000 man verloren te hebben, raakten de Turken in het bezit der stad, door de capitulatie van 5 Septr. 1669. De republiek van Venetie behield evenwel drie plaatsen op het eiland Candia en onderscheiden steden in Dalmatie en Albanie, door haar gedurende den oorlog overmeesterd. (Dumont, Corps diplom. VII. P. I. p. 119).

3) De vrede van Oliva, in 1660, had wel een einde gemaakt aan den Noordschen successie oorlog tusschen Zweden en Polen; doch de krijg tusschen laatstgenoemd rijk en Rusland, duurde nog voort tot in 1667, wanneer de wapenstilstand van Andrussow gesloten werd, eerst in 1686 te Moskau in eenen vrede veranderd. Polen verloor daarbij Smolensko, Nowgorod-Sewersnoi, Tchnernogow, Kiew en het geheele land der Kosakken gelegen aan de overzijde van den Dnieper. Deze verliezen en binnenlandsche tweespalt bragten den Koning er toe de kroon neder te leggen in 1668, eenigen tijd na den dood zijner echtgenoot, de franschgezinde Marie de Gonzague. Eene menigte candidaten voor den troon deden zich op, onder andere de zoon van den Czar van Rusland, de prins van Condé, de hertog van Neuburg, de prins Karel van Lotharingen. En het was eerst na 7 maanden onstuimige raadplegingen, dat Michel Wisniowiecki, den 19 Junij 1669, tot Koning van Polen verheven werd, die niets anders voor zich had dan een Piasti te zijn en in regte lijn af te stammen van den broeder van Jagellon, koning van Polen.

Zie over deze geschiedenis Pufendorf, de rebus a Frid. Wilhelmo gestis l. X. en Basnage, Annales des Provinces-Unies II. p. 37-45.

Veel gewigtiger waren de onderhandelingen, die te 's Hage tusschen J. de Witt en de Fransche gezanten d'Estrades en de Pomponne gevoerd werden.

Voor en aleer wij deze uit een zetten, komt het niet ongeraden voor, den innerlijken toestand der Republiek der Vereenigde Nederlanden meer van nabij te beschouwen.

Gevaarlijk was toenmaals die toestand, en vooral die van het stadhouderloos bewind. Niet alleen van buiten begonnen zwarte wolken aan den horizon te rijzen: de woelingen der stadhoudersgezinden dreigden welras onlusten, ja misschien burgeroorlog, te zullen verwekken, terwijl alle veerkracht naar buiten, door die droevige tweespalt zoude verlamd worden.

Bij het Eeuwig Edict, waartoe het besluit den 5. Aug. 1667 genomen was, en dat in Januarij 1668 bezworen werd, was onder anderen, bepaald dat men voortaan niet meer zoude gedoogen, dat een Kapitein-Generaal of Admiraal te gelijk zoude zijn Stadhouder van eene of eenige provinciën; dat men zorgen zoude, dat dit ook ter Generaliteit besloten werd, en dat, wat Holland betrof, de waardigheid van Stadhouder ten eeuwigen dage zou zijn afgeschaft.

Men besloot zelfs dat een Kapitein-Generaal zich bij eede verbinden zoude, nimmer een verzoek om 't Stadhouderschap te zullen doen, en die waardigheid van de hand te wijzen, indien zij hem buiten vermoeden mogt worden opgedragen [1]). Men dacht dat deze maatregel, waarbij en de oppermagt der Staten en de suprematie van Holland bevestigd werd, tot een' afdoenden waarborg der onveranderlijkheid van het bewind zou strekken; doch hierin bedroog men zich. Het gezag, dat anders de Stadhouder had, was nu verdeeld onder verscheiden magistraten of magistraturen [2]).

---

1) Zie het eeuwig Edict o. a. bij Aitzema XIII. p. 353. De Witt, Resolut. van consideratie p. 800.

2) Verschillende vraagpunten over het eeuwig Edict vindt men behandeld bij Kluit, geschiedenis der Hollandsche staatsregering. III. p. 336.

Het eeuwig edict veroorzaakte verslagenheid bij den middelstand, die in den Stadhouder eenen verdediger vond tegen de aanmatigingen der aristocratie; het bragt onverzoenlijkheid en tegenstand der partijen te weeg, daar het den stadhoudersgezinden alle hoop op toenadering ontnam [1]). In de maand Februarij 1668 was eene vruchtelooze bezending der algemeene Staten naar Zeeland afgevaardigd, bestaande uit de HH. J. van der Steen, burgemeester van Tiel, N. Vivien, pensionaris van Dordrecht, en G. Kolterman, raad en oud-schepen van Haarlem. Deze bezending had ten doel om Zeeland over te halen tot het ontwerp van „Harmonie," waarbij Holland vergunde, dat de weldra meerderjarige Willem van Oranje in den Raad van State toegelaten werd, doch onder voorwaarde, dat het Kapitein-Generaalschap voortaan van het Stadhouderschap zoude afgescheiden blijven [2]). Doch Zeeland verklaarde in een breedvoerig vertoog, niet te kunnen treden in de begeerde scheiding der hooge waardigheden [3]). Naar Vriesland en Stad en Lande waren, met hetzelfde doel, gezonden G. Fagel, pensionaris van Haarlem, J. van Nyenburg en G. Schadé; de bezending liep even vruchteloos af als die naar Zeeland [4]): de Prins bleef dus uit den Raad van State gesloten. Doch, na 't sluiten van den vrede te Aken, nam de provincie Zeeland de belangen des Prinsen ijverig ter hand, en wist door te drijven dat hij, op den 18 September 1668, als eerste Edele [5]) in de Staten van dat gewest ontvangen werd. Willem van Nassau, heer van Odijk,

---

[1]) Groen van Prinsterer, handboek der geschiedenis van het vaderland. p. 464.

[2]) Missive van J. de Witt aan Meerman, 20 Januarij 1668. (Brieven van J. de Witt, IV. 623). Holland had, in de maand Januarij 1668, drie gewesten (Gelderland, Utrecht en Overijssel) in die Harmonie doen bewilligen. Zie *Resol. Holl.* 11, 12, 17 Jan. 1668. p. 3, 6, 10.

[3]) Aitzema, VI. p. 499.

[4]) Aitzema, VI. p. 490-495, 513, 526, 607.

[5]) Over de waardigheid van Eerste Edele, zie van Wijn, Bijvoegsel. op het vaderlandsch Woordenboek. II. p. 187.

verscheen sedert ter algemeene Staatsvergadering en ter vergadering der Staten van Zeeland, als vertegenwoordigende den persoon des Prinsen [1]). Beducht, dat de Staten van Zeeland voortgaan en den Prins van Oranje tot stadhouder verheffen zouden, gingen die van Holland tot de resolutie van 28 September over, bepalende dat geen stadhouder zitting in den Raad van State zoude hebben [2]). Ook Utrecht mortificeerde het stadhouderschap [3]). Ondertusschen was de Prins, nu in zijn 19de jaar getreden, buiten voogdijschap gesteld, en hij kreeg meer gelegenheid om vrienden te maken. De stadhouders-gezinden rigtten het oog naar Engeland en op Karel II, oom van den jeugdigen Prins. De Witt onderhield zich over dit punt met den ridder Temple en trachtte uit diens mond de ware voornemens van den Koning van Engeland omtrent den Prins van Oranje te vernemen. Temple zelf heeft zorg gedragen, hun gesprek voor de nakomelingschap te bewaren. Hij gaf aan den raadpensionaris de verzekering, dat hij zich over Karels bedoelingen, zooverre den Prins van Oranje betrof, niet behoefde te verontrusten.

„Que le sentiment de S. M. étoit, que les Princes ne se font jamais plus de mal à eux-mêmes, et ne diminuent jamais plus leur autorité, que lorsqu'ils veulent s'attribuer un pouvoir trop excessif, ou qui est directement opposé au génie du peuple et à la constitution du païs qu'ils gouvernent [4]). Que de plus, je savois que S. M. étoit si juste et

---

1) Wagenaar, XIII. p. 339.

2) *Resolutien van consideratie*, enz. p. 827.

3) Aitzema, VI. p. 632.

4) Dit alles had het Engelsche volk, na de herstelling der wettige regering door Monk, van zijnen Koning verwacht; Engeland had met geestdrift de declaratie van Breda, van 14 April 1660, ontvangen; doch, helaas, hoe bitter werd men te leur gesteld! Zie Dalrymple, memoirs of great Britain and Ireland. De reden, overigens, waarom Karel II zich zoo koel op het punt der verheffing van den Prins van Oranje vertoonde, is ligt te bevroeden, en de graaf Arlington verklaart het ons: „Sa Majesté marqua beaucoup de retenue dans cette rencontre, dans l'incertitude des conséquences que

si raisonnable, que quoiqu'elle se sentît obligée aux Etats des égards qu'ils auroient pour son neveu, j'étois cependant très persuadé, qu'Elle ne feroit jamais de proposition à aucun Prince ou à aucun Etat, qu'Elle ne voulût bien qu'on lui fît à Elle-même, et que je ne croyois pas que ni les persuasions de son Conseil, ni l'inclination de son peuple la portassent jamais à changer de sentiment à cet égard, etc."

In den loop van het gesprek kwam J. de Witt tot de opmerkelijke bekentenis: „Que pour lui, s'il étoit né sous un gouvernement monarchique, il n'auroit jamais pû approuver la manière dont ses ancêtres en usèrent avec le Roi d'Espagne, et qu'il n'auroit jamais donné les mains à ce qu'ils firent contre lui. Mais qu'étant né sous une république, et ayant prêté serment pour le maintien des loix, il ne pouvoit consentir à aucune chose qui tendît à les abolir; qu'il s'étonnoit, que la République eût pû subsister si longtems au milieu des dangers auxquels elle s'étoit vue exposée par la trop grande autorité de ses Stadthouders, etc." [1]).

In Groningen, Vriesland en Overijssel waren omtrent dezen tijd zware oneenigheden gerezen; de Friesche regering was gebelgd over de besluiten onlangs door Holland genomen, en wendde alles aan, om de provincie Gelderland van de Hollandsche zijde af te trekken [2]).

Deze toestand van tweespalt en woeling scheen den grave d'Estrades, gezant van den Koning van Frankrijk,

---

cela pourra produire en Hollande; craignant que le soupçon qu'on y pourroit avoir, qu'Elle y eût contribué, ne nuisît à votre négociation." (Lettre du comte d'Arlington au chev. Temple, du 14 Sept. 1668) en in een' anderen brief aan Temple „Il (le Roi) est pourtant persuadé, que le Prince fera bien de se contenter de peu de chose, et même d'aussi peu que vous marquez, si la chose est telle que vous la représentez, plutôt que de s'exposer à perdre tout." (Lettre du 27 Octobre 1668). Zie lettres du comte d'Arlington, I. p. 418, 433.

1) Temple, lettres.

2) Zie hierover Wagenaar XIII. p. 340. sqq.

uitermate geschikt om de voornemens van zijnen meester in de hand te spelen.

Niets kon voor het plan van Lodewijk XIV beter zijn, dan eerst de Nederlanden van het drievoudig verbond te doen afvallen. Verlieten de Nederlanden de triple alliantie, het was te verwachten dat dit verbond, het werk van hunnen grooten staatsman, spoedig zou te niet gaan.

Reeds in 1667 was door van Beuningen, aan het hof van Parijs, gehandeld over het strijken der vlag [1]), zonder dat men zich evenwel toen daarover had kunnen verstaan. In een gesprek tusschen den graaf d'Estrades en den raadpensionaris werd dit punt op nieuw te berde gebragt. De Witt wilde met Frankrijk de zaak van het groeten der Fransche en Engelsche vlaggen en 't wedergroeten der Staatsche, regelen; „pour s'opposer à la prétension du roi d'Angleterre, qui est d'être roi de la mer, et qui veut obliger les vaisseaux, tant du Roi que ceux des États, à baisser le pavillon sans que les leurs le baissent; qui est une supériorité insuportable [2]).

Doch d'Estrades wilde, zonder nader order, niet toegeven, dat (gelijk de Witt voorstelde), de schepen der Republiek het eerst gestreken hebbende, de Franschen het contrasalut zouden moeten geven.

De Spaansche gezant ging ondertusschen voort met de gemoederen hier te lande bevreesd te maken, door te wijzen op het gevaar, dat der Republiek van de zijde van Frankrijk dreigde te overkomen, indien de Koning van Spanje, die toen ziek was, kwam te overlijden. En daar het niet

---

1) Missive van van Beuningen aan den raadpensionaris, 8 April 1667. (J. de Witt, brieven, II. p. 472). Achter dien brief is een fransch stuk door onzen gezant overgelegd: „Raisons pour lesquelles il paroit, que le contre-salut du pavillon, aux rencontres des flottes de S. M. T. C. et des Etats généraux, est d'une justice toute évidente."

2) Lettre du comte d'Estrades à M. de Lionne, du 10 Mai 1668. (d'Estrades, lettres VI. p. 434).

anders kon, of de vrees voor eenen hernieuwden inval van den Koning van Frankrijk in de Spaansche Nederlanden moest de hooge noodzakelijkheid van aan de triple alliantie vast te houden, aan iederen onbevoordeelden levendig doen gevoelen, zoo ried d'Estrades zijnen meester aan, een verbond met de Staten te sluiten; om elkander te handhaven in de tegenwoordige bezittingen, en waarbij ook het punt der vlag geregeld zou worden. „Si le Roi se liait de nouveau par un traité de garantie avec les Etats, après être convenu du salut du pavillon, ce qui seroit directement contre les prétensions du Roi d'Angleterre, je ne doute pas, qu'on ne renversât cette triple alliance, et qu'on n'otât tous les ombrages de l'esprit des peuples, qui reviendront toujours tant que la cause subsistera" [1]).

Op die wijze zoude, dacht hij, Engeland tegen de Republiek opgezet worden, daar dat Rijk nimmer zoude gedoogen, dat de Fransche vlag eene eer genoot, die de Engelschen aan de hunne alleen van regtswege meenden verschuldigd te zijn.

Eenige dagen nadat dit punt tusschen den raadpensionaris en d'Estrades ter sprake was geweest, kwam J. de Witt er op terug. D'Estrades zeide hem, dat Lodewijk XIV van geene onderhandeling over het punt der vlag wilde hooren, voor en aleer hij wist, of door eene overeenkomst dienaangaande, de triple alliantie zou verbroken worden. Vervolgens stelde J. de Witt voor, om eene bepaling in het te maken traktaat nopens de vlag op te nemen, houdende dat in geval de Koning van Spanje kwam te overlijden, de Koning van Frankrijk en de Staten gezamenlijk de wapenen zouden opvatten, ten einde de Spanjaarden uit de Nederlanden te verjagen, en die gewesten te noodzaken zich tot een Gemeenebest te vormen. Lodewijk XIV zoude alsdan het overblijvende gedeelte der Spaansche monarchie kunnen veroveren [2]).

---

[1]) Lettre du comte d'Estrades à M. de Lionne, du 24 Mai 1668. (d'Estrades, lettres, VI. p. 444).

[2]) Lettre du comte d'Estrades à M. de Lionne, du 31 Mai 1668. d'Estrades, lettres VI. p. 448).

Onder het ministerie van Richelieu was reeds het denkbeeld, om Belgie tot een vrij Gemeenebest te verheffen, bij het traktaat van 8 Februarij 1635 verwezenlijkt [1]). Eene zaak, die in 't eerst aannemelijk en wenschelijk scheen; maar in Holland waren verscheiden leden, die het verder inzagen en wien daarom de handeling niet smaakte, vreezende dat men zou krijgen tot nagebuur „het magtig en door aanwas van 't meeste van Nederland zeer formidabele Frankrijk." (Aitzema). Er was namelijk bepaald, dat, indien de ingezetenen der Spaansche Nederlanden niet vrijwillig medewerkten om de Spanjaarden te verdrijven, België zou worden verdeeld.

In 1663 kwam men weder op die ontwerpen terug; doch de onderhandelingen hierover werden door Lodewijk XIV zelven afgebroken, nadat hij besloten had, terstond bij den dood des Konings van Spanje, op grond van zijn vermeend devolutieregt, Belgie te bezetten [2]).

Thans wilde de Koning van Frankrijk de hierboven gemelde voorstellen van J. de Witt niet aannemen; hij zou integendeel gewenscht hebben, eerst de triple alliantie verbroken te zien [3]). Hierin evenwel mogt d'Estrades niet slagen: vooral, daar men hier te lande begon te vreezen, dat de regten, die Lodewijk op Condé en het fort Linck wilde doen gelden, slechts tot voorwendsel dienden om den oorlog te hervatten. De Staten waren er zoo over verontrust, dat zij aan van Beuningen (die toen nog te Parijs was) schreven: „d'heeren ministers aldaer te sonderen, off S. Maj. niet genegen soude syn, tot voorcominge van alle dispuyten, diegene van de voorschreven geoccupeerde ende gecedeerde plaetsen, die wat verre in 't hart van Vlaenderen geavanceert, oock by gevolge de frontieren van desen

---

1) Du Mont, corps diplomatique, VI. p. I. p. 81. Wicquefort, hist. des Provinces-Unies, (Preuves p. 104).

2) Vergelijk over deze negotiatien Mignet, négociations, etc. I. Part. 2. Sect. 1.

3) Lettres de M. de Lionne au comte d'Estrades, des 18 et 25 Mai, et du 8 Juin 1668 (bij Mignet III. p. 561).

Staet seer naer gelegen zyn, tegens de Franche-Comté ende andere affgelegene plaetsen te verwisselen? ende daertoe apparentie bespeurende, de saecke met allen ernst daer heenen te dirigeren; ten eynde soodanige verwisselinge effective gedaen moge werden " [1]).

Men wilde zich evenwel te Parijs op dit punt niet verklaren, zoolang geene propositiën, daartoe betrekkelijk, van de Spaansche zijde gedaan werden [2]). En de Spaansche gezant te 's Hage, aan wien het voorstel der Staten medegedeeld werd, antwoordde, dat zijn meester nimmer Franche-Comté zou afstaan [3]).

De achterdocht vermeerderde hier nog, toen Lodewijk XIV den heer Colbert de Croissy, als gezant naar Londen deed vertrekken [4]).

„L'ambassade, que le Roi envoie en Angleterre, donne ici de l'inquiétude; il y a plusieurs avis de Paris, qui disent que c'est pour la plus importante négociation qui se soit faite dans ce siècle, et l'on est persuadé que c'est pour tâcher de gagner les Anglais par les avantages du commerce" [5]).

Van Beuningen schreef uit Parijs: „De heer ambassadeur Colbert is voor vier daegen van hier nae Londen vertrocken, ende werd seer sterck geseyd eenige notable instructie met sig te dragen, omtrent het aengaen van commercie met de Coning van Engeland " [6]).

Ook wilde J. de Witt onzen gezant in Engeland zijne

---

1) *Resol. Stat. Gen.* 14 Julij 1668.

2) Dépêche van van Beuningen, 20 Julij 1668 (*Register* rakende de saecken van Vranckrijk, d'anno 1668, p. 322) en Aitzema VI. p. 760.

3) Basnage, Annales des Provinces-Unies (ed. in fol. la Haye 1726) II. p. 35.

4) Zie over die zending ons hoofdstuk over de onderhandelingen in Engeland.

5) Lettre de M. de Wicquefort à M. de Lionne; du 9 Août 1668. (Mignet l. l. III. p. 561.

6) Dépêche van van Beuningen, 10 Aug. 1668. (*Register*, enz. a°. 1668. p. 341).

terugkomst in het vaderland vooreerst niet toestaan, „wegens de komste van den heer ambassadeur Colbert" [1]).

Van Beuningen, uit Frankrijk teruggekeerd, deed, den 13 October 1668, zijn rapport ter vergadering van H. H. Mog., van hetgeen door hem, gedurende zijne ambassade was verrigt, gedaan en genegocieert.

„Waerop gedelibireert zynde, hebben H. H. Mog. den gemelten heer van Beuningen over ende ter saecke van de genomene moeijte, mitsgaders goede diensten, yver ende vigilantie by hem tot bereyckinge van 't ooghmerck van den Staet gedaen ende betoont, bedanckt, ende voorts goedtgevonden denselven te versoecken, dat hy de pointen van consideratie ende deliberatie, uyt het voorschreven rapport resulterende, bij geschrifte wille vervatten; oock syn verbael aen H. H. Mog. metten eersten overleveren" [2]).

Dit is al hetgeen wij in de Resolutiën der Staten hebben gevonden; ook is het verbaal van onzen gezant niet in het Rijks archief voorhanden, hetzij hij hetzelve niet overgegeven hebbe, hetzij (hetgeen ons waarschijnlijk voorkomt) dat verbaal in de handen van den raadpensionaris of van den griffier is blijven berusten. Wij gronden ons vermoeden op de omstandigheid, dat, volgens het berigt van Aitzema, het vermelde rapport „seer wiert gesecreteert." Wij moeten ons dus vergenoegen met te vermelden, hetgeen door den zoo naauwkeurigen en doorgaans wel onderrigten Aitzema geboekt is.

„Ick verstont daervan de substantie te zijn geweest: dat den Koningh en syne ministers tegen desen Staet waren geëngageert, (lees „geënrageert,") soo over de laetste proceduren in 't stuck van den vrede met Spaigne, als over een sententie, by d'admiraliteyt van Amsterdam gedaen in den laetsten oorlogh met Engelandt, tegen seecker schip, 't welck

---

1) Brief van J. de Witt aan J. Boreel, 7 Sept. 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 850, 852).

2) Extract uytte resolutiën van de H. Mog. Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden. 13 October 1668. (Register rakende de zaken van Vranckryck d'anno 1668. p. 400.)

door Fransche onderdanen alhier ter walvischvangst doenmaels was uytgerust, contrarie de placcaten van 't landt, waerby die equipagie aen een yeder was verboden. Dat echter de Fransche hieruyt oorsaek namen om desen Staet van injustitie te beschuldigen; dat de Fransche practiseerden om onse manufacturen te ruineren; (hierop wierdt hy versoght nader t' adviseren) dat, nopende het demeslé over de limyten met Spaigne, Vranckryck wel had genomineert hare commissarissen om met de Spaensche in conferentie te treden, maer dat haer intentie geensints en was om daerin Arbiters t'admitteren, invoegen dat te verwachten stont, ingeval Vranckryck daerop (te weten syn pretensie van Condé en Lincq) geen volkomen satisfactie wierde ghedaen, dat sulcks soude zijn een nieuwen lapis offendiculi voor 't toekomende jaer. Dit stelde hy als een genoeghsaem seeckere saecke; want dat Spaigne in een opinie zynde, dat sy alreede te veel afgestaen hadden, en om andere redenen van Staet, tot dese overleveringe niet en soude willen verstaen. Ende wat de triple alliantie aengingh, dat de Fransche die weynigh achteden " [1]).

Basnage schrijft het volgende: „Mr. van Beuningen, à son retour de Paris, rendit compte aux Etats de la disposition où la cour de France étoit à leur égard. Il ne leur dissimula pas, qu'ils avoient tout à craindre de la colère de Louis, qui ne leur pardonneroit jamais d'avoir borné ses conquêtes par leurs ligues. Il ajouta, que la vengeance étant la passion favorite des roys, la République devoit s'attendre, que ce jeune monarque mettroit tout en usage pour la perdre; que pour cet effet il tâcheroit de l'affoiblir en fomentant la division qui règne entre les provinces; qu'il lui susciteroit des ennemis de tous côtez, et qu'il ruineroit son commerce " [2]).

---

[1]) Aitzema VI. p. 789. Zie ook de „instructions remises au marquis de Pomponne, 6 Février 1669 bij Mignet III, 566, en Wicquefort histoire des Prov. Unies. l. 16. p. 242.

[2]) Basnage, Annales des Provinces-Unies, II. p. 36. — Hiermede stemt overeen hetgeen Wicquefort schreef aan de Lionne

Het scherpzinnig oog van onzen bekwamen gezant had de wijze, waarop Lodewijk XIV zijne vijandige ontwerpen tegen de Republiek zou volvoeren, maar al te wel doorgrond!

De graaf d'Estrades was langen tijd afgezant van den Koning van Frankrijk, in de Nederlanden geweest. In Junij van het jaar 1668 liet Lodewijk XIV hem naar Parijs komen [1]), ten einde den toestand van zaken hier te lande uit zijnen mond te vernemen: in October keerde hij naar 's Hage terug [2]), doch slechts om weinige dagen daarna voor goed te vertrekken. De Koning van Frankrijk riep hem, (zoo het heette) [3]) op zijn verzoek, terug, en gaf daarvan kennis aan de Staten Generaal bij eene missive van 23 September 1668 [4]), waarop door H. H. Mog. den 17 October geantwoord werd [5]). Uit dezen laatsten brief blijkt, hoe zeer men hier te lande over dien afgezant tevreden was. „Il avoit bien servi," zegt Basnage, „son maître, et acquis la confiance du premier ministre et des principaux membres de la République."

En de Groot schreef uit Zweden: „Ick hebbe met droefheyd vernomen de afstandt, die den Heere d'Estrades, 't zy *met*, *ofte tegen syn danck*, van de Nederlandtsche ambassade heeft gedaen, als hebbende altijd geoordeeld, dat dien heere onsen Staet meer geaffectionneert was als die geene, daer deselve syne ordres van ontfanght, ende hadde daerom wel gewenscht, dat hy met wat meerder satisfactie hadde kunnen vertrecken" [6]).

(lettre de M. de Wicquefort à M. de Lionne. La Haye 15 Octobre 1668 bij Mignet. III. p. 563.)

1) *Resol. Stat. Gen.* 6 Junij 1668.

2) *Resol. Stat. Gen.*, 12, 13 October 1668.

3) Men heeft getwijfeld of Lodewijk XIV d'Estrades zou hebben teruggeroepen, ten einde zijn misnoegen tegen de Republiek te doen blijken. Cf. Basnage l. l.

4) d'Estrades VI. 455. Mignet III. *Register* rakende de saecken van Vranckryck 1668. p. 399.

5) d'Estrades VI. p. 457.

6) Dépêche van P. de Groot, van $\frac{18}{28}$ November 1668 (J. de Witt, brieven, II. p. 599).

Simon Arnauld de Pomponne, gewezen afgezant van Frankrijk in Zweden, kwam, den 24 Februarij 1669, de plaats van d'Estrades te 's Hage vervullen [1]). Hij was, volgens Wicquefort, „un très grand personnage, homme d'honneur et fort habile ministre, dont les sentiments naturels alloient à la conservation du repos de la chrétienté" [2]).

De zending, hem toevertrouwd, was voor den Koning van het uiterste gewigt.

„La constitution présente des affaires de l'Europe faisant juger à Sa Majesté, que les démarches et les résolutions des États-généraux des Provinces-Unies des Pays-Bas sont celles d'entre tous les potentats auxquelles sadite Majesté doit donner le plus d'attention, elle a cru que rien aujourd'hui n'étoit plus important pour le bien de ses affaires, que de remplir le poste de son ambassadeur en Hollande d'un personnage en qui une fidélité à toute épreuve fût jointe à une suffisance extraordinaire et à une expérience consommée; et dans cette vue, elle rappela, il y a quelques mois, le Sr. de Pomponne de l'ambassade de Suède, pour l'envoyer à la Haye, n'estimant pas de pouvoir trouver dans toute l'étendue de ses états un sujet, qui ait au même degré que lui toutes les qualités requises pour s'acquitter dignement d'un emploi non moins épineux qu'important dans les conjonctures présentes" [3]).

De markies de Pomponne had in last gekregen, zich vooral te beijveren, den kwaden indruk uit te wisschen, dien het rapport van van Beuningen (waarvan wij boven melding hebben gemaakt) bij de bevolking hier te lande gemaakt had. Ten dien einde moest de gezant te kennen geven, dat de Koning van Frankrijk met leedwezen de verkoeling opmerkte, die zich in Holland jegens hem openbaarde; dat de hulp, door hem aan de Staten, in den laatsten Engelschen oorlog en tegen den bisschop van Munster,

---

1) *Resol. Stat. Gen.* 26 Februarij 1669.

2) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

3) Extrait des instructions remises au marquis de Pomponne, Paris 6 Février 1669, (bij Mignet, III. p. 565).

verleend, dit niet verdiende; dat Z. M. opmerkende, hoe de Staten zich allerwege zochten te versterken en verbindtenissen trachtten aan te gaan, die, in schijn ten minste, tegen Frankrijk waren gerigt, zulk eene handelwijs aan niets dan aan een misverstand kon toeschrijven (à un malentendu qui arrive entre elle et leur État). De Pomponne moest derhalve verklaren, dat de Koning zijn meester volkomen gezind was, den vrede te onderhouden; dat, indien de Koning van Spanje kwam te overlijden, Z. M. de belangen zijner gemalin en die zijner kinderen niet kon, noch mogt over het hoofd zien, doch dat hij alsdan steeds bereid zou zijn, zich met de Staten op dit punt te verstaan „et déférerait beaucoup aux intérêts de ses amis et à leurs conseils." De Pomponne moest voorstellen van J. de Witt uittelokken omtrent de maatregelen, die bij gelegenheid van den dood van Karel II van Spanje zouden worden genomen; evenwel moest hij tevens daarbij doen gevoelen, dat de Koning zijn meester nooit in eene dergelijke onderhandeling kon treden, zoolang de Staten niet ophielden met pogingen in het werk te stellen, om aan Zweden de beloofde onderstandgelden te doen betalen, en aldus de triple alliantie te versterken.

Daar men te 's Hage ook ongerust was, gelijk wij gezegd hebben, omtrent 's Konings bedoelingen tegen Spanje in de zaak der dependentiën, zoo toonde Lodewijk zich bereid deze zaak af te doen, hetzij in de conferentiën, die toen te Rijssel over die moeijelijkheden werden gehouden, hetzij door scheidsmannen. En wat aanging de verwisseling van de afgestane plaatsen in Belgie tegen Franche-Comté, of tegen verder van de grenzen der Republiek gelegene streken, hierover zou de Koning zich verklaren, zoo ras de Staten Spanje in die verwisseling hadden doen toestemmen.

Lodewijk XIV had gaarne burgertwisten in den boezem der Republiek zien ontstaan, en den Prins van Oranje tegen J. de Witt in het harnas gejaagd. De Pomponne had dan ook in last, dit laatste niet uit het oog te verliezen; en de Koning eindigde de instructiën, aan zijnen vertegenwoordiger gegeven, met de woorden: „se

contentant de lui faire remarquer que, dans le chemin où marchent aujourd'hui les Provinces-Unies, si contraire aux intérêts de cette couronne, elle (sa Majesté) a sujet de croire et de dire, que toutes les divisions qui pourraient arriver au dedans de leur État seraient de quelque avantage au bien de son service [1]."

De Koning gaf aan de Pomponne twee brieven mede, voor de Staten-Generaal en voor den Prins van Oranje [2]), terwijl de Lionne aan J. de Witt schreef: „Vous êtes tous deux si raisonnables et si habiles, qu'il ne me tombe pas dans l'esprit que vous ne trouviez facilement les moyens de rétablir entièrement une confiance, qui n'a déjà été que trop altérée, ou sur des soupçons mal fondés ou par des informations peu véritables" [3]).

Daags na zijne aankomst had de Pomponne reeds een belangrijk onderhoud met den raadpensionaris, waarin hij, overeenkomstig zijne instructiën, zijne verwondering niet verborg over de vijandige stemming, die hier te lande tegen zijnen meester heerschte, van Lodewijks begeerte om den vrede te onderhouden breed opgaf, en eindigde met den raadpensionaris te verzekeren, dat de Koning hem gelast had, met de Witt in geheime onderhandelingen te treden over de maatregelen die, in geval van overlijden van Karel II van Spanje, zouden moeten worden genomen; doch dat hij daarmede geenen aanvang maken kon, vóór dat het goed vertrouwen tusschen Frankrijk en de Republiek wederom hersteld was.

De raadpensionaris antwoordde, dat men Spanje niet in de triple alliantie had willen opnemen, omdat het doel van dat verbond geweest zijnde den vrede te bevorderen, en het traktaat waarbij dezelve gesloten werd, aan de twee

---

1) Instructions remises à M. de Pomponne, (Mignet, III. p. 564.)

2) Zie beide brieven bij Mignet III. p. 570, en den eersten ook in het *Register* rakende de zaken van Vranckryck d'anno 1669, p. 102.

3) Mignet, l. l.

partijen te garanderen, noch Frankrijk noch Spanje in dat drievoudig verbond konden worden opgenomen, daar men niet voor zich zelven borg kon zijn. Indien de toetreding van Spanje dus ware toegelaten, zoude Frankrijk dit met regt als een vijandigen maatregel hebben kunnen beschouwen. J. de Witt zeide verder, dat de akte van garantie opgemaakt [1]), doch nog niet geteekend was, daar de betaling der onderstandgelden door Spanje aan Zweden moest vooràfgaan. Dat de verbonden der Staten (ligues), waarvan men zoo veel ophef maakte, zich bepaalden tot hetgeen de Koning van Frankrijk zelf toegestaan had bij art. 7 van den Akenschen vrede [2]); dat de Staten niet den Keizer, maar wel Denemarken, de Zwitsersche cantons, Brandenburg en het huis van Brunswijk verzocht hadden mede den Akenschen vrede te garanderen, overtuigd zijnde, dat zij hierdoor niets deden hetgeen strijdig was met de bedoelingen, door den Koning zelven aan den dag gelegd. Om den raadpensionaris nog meer gerust te stellen, toonde de Pomponne hem eenen brief, door Lodewijk XIV aan den Paus Clemens IX geschreven, waarbij de Koning heilig verzekerde, den Akenschen vrede, gedurende het loopende jaar, niet te zullen verbreken; of, om wat reden ook, iets vijandigs tegen Spanje te zullen ondernemen [3]). De Lionne zeide van dezen brief: „Vous pourrez en tirer grand avantage, et faire connaître à toutes les Provinces-Unies la fausseté des impressions, que M. van Beuningen leur a données, c'est à dire que le Roi n'est pas un engloutisseur de pays et d'états à tort et à travers" [4]).

Dezelfde vredelievende verzekering gaf de Koningin van

---

1) Zie de project-garantie in de *Secrete Resol. Stat. Gen.* 11 Febr. 1669. De akte van garantie werd geteekend 7 Mei 1669, doch eerst in Maart 1670 aan Spanje overgegeven.

2) Namelijk dat alle andere Mogendheden, des verkiezende, het traktaat van Aken konden garanderen.

3) Lettre de Louis XIV au pape Clément IX. Paris 13 Février 1669. (Mignet III. p. 577).

4) Lettre de M. de Lionne à M. de Pomponne, du 15 Février 1669. bij Mignet III. p. 578.

Frankrijk aan don Hieronimo de Quinones, Spaanschen Zaakgelastigde te Parijs [1]). Ook verzuimde de Pomponne niet, hoog op te geven van de vredelievende gezindheid en de vriendschap van den Koning voor de Republiek, toen hij, den 6. Junij, in de vergadering der Staten-Generaal zijne eerste aanspraak (propositie) voorlas, en vervolgens in geschrifte overleverde: hij zeide onder anderen: „Je ne doute point, que des soins, qui pour le seul avantage du nom chrestien, s'estendent à une des extrémitez de l'Europe [2]), destruisent assez dans l'esprit de V. V. S. S. les soupçons et les défiances que l'on s'efforce de leur inspirer, que Sa Majesté se prépare à troubler la tranquillité de leur voisinage. Elle a esté trop solidement establie par le dernier traisté, elle vient encore d'estre asseurée par les paroles royales de S. M., que bien que non nécessaires après un engagement si solemnel, elle a esté bien aise de donner au zèle et aux prières de Sa Sainteté .... Sa Majesté aura toujours la raison et la justice pour guides dans toutes ses actions, et dans le tesmoignage général qu'elle espère de s'en attirer, celuy de V. V. S. S. luy sera particulièrement considérable, par l'estime et l'affection singulière qu'il a pour elles, etc." [3]).

Ware het den heerschzuchtigen Lodewijk ernst geweest zich met de Republiek te verstaan, het oogenblik ware daartoe nu misschien niet ongunstig geweest. Twee leden van den Raad van State, die de grensplaatsen van Braband en Vlaanderen hadden bezocht, maakten een zoo ongunstig rapport van den toestand der Spaansche zaken in die gewesten, dat diegenen welke alle voorzigtigheid niet uit het oog verloren, van gevoelen waren dat men zich de belangen der Spanjaarden niet kon aantrekken, zonder tegelijk met hen te vergaan. Men was ook beducht, dat Zweden de triple alliantie verlaten zou, omdat Spanje niet bij magte was, de beloofde onderstandgelden aan die Kroon te betalen. De Koning van Engeland wilde ze niet betalen, en de

1) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.
2) De hulp aan Candia gegeven, dat door de Turken belegerd werd.
3) Cf. *Resol. Stat. Gen.* 6 Junij 1669.

Staten evenmin, ten zij tegen behoorlijke hypotheek; doch dit laatste was én bezwarend voor Spanje, én had niet tot stand kunnen worden gebragt, zonder Engelands jaloezij te wekken. De gezindheden van dit laatste Rijk, of eerder van deszelfs Koning, waren ook reeds in dien tijd merkelijk veranderd, en tot Frankrijk overhellend. „Tellement," zegt Wicquefort, „que si la triple alliance, et l'opposition que l'on fit aux progrez des armes du Roi, n'eussent rendu le premier Ministre d'Hollande tout à fait irréconciliable, on auroit pu réparer le passé et renouer une négociation pour le partage, ou pour le cantonnement des Pays-Bas. Il est bien certain aussi, qu'en France on y auroit prêté l'oreille; mais on y étoit déjà assuré de l'Angleterre, et on vouloit que les Etats en fissent les premières ouvertures, afin de ruiner par là la triple alliance, ou du moins de détruire la confiance des Alliez " [1]).

De Fransche gezant vestigde de aandacht van J. de Witt op het gevaar, dat er in gelegen was eenen ouden en magtigen bondgenoot te verlaten, om nieuwe vrienden aan te hangen, die onderling verdeeld waren. „Si j'étais Hollandais," dus voer hij den raadpensionaris te gemoet, „je pourrais bien voir avec peine la situation de cet Etat, mais je n'en changerais point les anciennes maximes qui l'ont établi; je pourrais bien regarder avec inquiétude la puissance si voisine de la France, mais je verrais avec une bien plus grande crainte les moyens de m'en garantir; ne pouvant éloigner la France, et ne pouvant lui opposer que l'Espagne, l'Angleterre et la Suède, j'envisagerais comme un bien moindre péril de me confier à un allié dont j'ai toujours éprouvé l'affection et les assistances, que de m'abandonner à des puissances, les unes irréconciliables [2]), les autres souvent ennemies [3]), et quelques unes nouvellement offensées [4]).

---

1) Wicquefort, l. l.

2) *Spanje* — tachtigjarige oorlog.

3) *Engeland* — twee oorlogen. *Zweden*, oorlog in 1658, geëindigd door den vrede van Copenhagen in 1660.

4) *Zweden*, wegens het niet betalen der onderstandgelden. *Spanje*, wegens het uitstellen der garantie.

M'accommodant à une disposition du ciel que je ne pourrais changer, je préférerais un moindre danger à un plus grand, et un ami puissant et éprouvé à des ennemis réconciliés et toujours suspects" [1]).

De Witt bekende met leedwezen, dat de Republiek inderdaad weinig staat op hare bondgenooten maken kon. Hij liet zich evenwel niet bepraten om een afzonderlijk verbond met Frankrijk aan te gaan. Dit was blijkbaar het oogmerk van den markies de Pomponne, die slechts wilde voortzetten wat reeds door d'Estrades begonnen was, te weten: beproeven om den Staat van de triple alliantie af te brengen. Doch, zoo als de Engelsche afgezant schreef, antwoordde de Witt: „dat de Staat niet voornemens was naar eenig tractaat over deze stoffe te luisteren, als gelijktijdig met Engeland en Zweden; en nademaal daar niet meer dan een en dezelve zaak was om allen te vergenoegen, dat het veel beter zou zijn en voordeeliger voor Frankrijn, allen drie te gelijk op eenmaal genoegen te geven, dan een alleen te vrede te stellen" [2]).

De conferentiën te Rijssel, over de grensscheiding tusschen Frankrijk en Spanje, kwamen tot geen eind-resultaat. Het hof van Madrid was verontwaardigd, dat Lodewijk XIV, die de openbare trouw geschonden had, aan het hoofd der volmagten, aan zijne commissarissen gegeven, gesteld had: „que l'heureux succès de ses armes, et la justice de ses prétentions avoient fait tomber entre ses mains plusieurs places considérables, tant dans la Flandre que dans le Hainault" [3]).

De Koning van Frankrijk bleef aandringen op den afstand van de Chatellenie van Ath, en der 131 dorpen die er onder behoorden. Doch de Koningin-regentes van Spanje zette

---

1) Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV. 7 Mars 1669. (Mignet. III. p. 578).

2) Temple brieven p. 192. (De Hollandsche vertaling der brieven van Temple (één deel, a°. 1700) houdt niet in de brieven bewaard in de Fransche (2 deelen, a°. 1711), en omgekeerd.

3) Lettre M. S. à la reine d'Espagne sur les prétentions de la France. (Bij Basnage, Annales des Provinces-Unies II. p. 64).

haar goed regt breedvoerig uiteen [1]), en weigerde standvastig aan de overdrevene eischen van Lodewijk gehoor te geven: want zij zag wel in, dat de Koning slechts een voorwendsel zocht, om van de zwakheid van Spanje een, voor zijne heerschzuchtige ontwerpen gunstig, gebruik te maken. „Élevé par le cardinal de Mazarin," zegt Basnage, „qui lui avoit conseillé de faire des Pays-Bas le premier objet de ses conquêtes, il songeoit continuellement aux moyens de mettre ce conseil en exécution."

De langzame voortgang der onderhandelingen te Rijssel veroorzaakte geene geringe onrust en vrees bij de Staten der Vereenigde Nederlanden.

Men beraadslaagde bij de Staten-Generaal over drie voorstellen, door de Staten van Holland ter tafel gebragt. Het eerste strekte om den connétable van Castilië, die aan den markgraaf van Castel-Rodrigo in het gouvernement der Spaansche Nederlanden was opgevolgd, te noodzaken de beloofde onderstandgelden aan Zweden te betalen [2]). Volgens het tweede voorstel zoude men trachten de triple alliantie te versterken, door de toetreding te bewerken van de vorsten van Lunenburg en van de Zwitsersche catholyke cantons. Eindelijk zou men, volgens het derde, den ijver van den Koning van Engeland voor het drievoudig verbond wederom zoeken aan te wakkeren; zijn goede wil toch begon reeds zeer te verflaauwen. Geen van deze ontwerpen werd met een goed gevolg bekroond.

Er waren lieden in dien tijd die dachten, dat men aan Spanje hulp moest geven, al werden de onderstandgelden aan Zweden niet betaald; anderen daarentegen hielden vol, dat de Staat slechts tot de garantie van den Akenschen vrede verpligt was; dat men de gebeurtenissen (den dood van Karel van Spanje) niet moest vooruitloopen; dat het gevaarlijk was, zich in de geschillen tusschen Frankrijk en

---

1) Mémoire manuscrit, si la France est bien fondée ou non à prétendre les places de Condé, de Lessines et autres, en vertu du traité d'Aix-la-Chapelle. (Bij Basnage, l. l.)

2) Zie ons hoofdstuk over de onderhandelingen met Spanje.

Spanje te mengen, vooral omdat de Koningen van de beide Rijken geheel andere bedoelingen konden hebben, dan die men hun toeschreef [1]. —

Eer dat wij verder gaan, zij het ons geoorloofd, nog een oogenblik stil te staan bij het tweede voorstel, zoo even vermeld.

Wat Zwitserland aangaat, men had reden gehad zich met eene gunstiger uitkomst te vleijen. Immers in het vorig jaar schreef van Beuningen uit Parijs: „Men seyt dat in Switserlandt eene generale byeencomste van alle de cantons tegens den 25en van dese maendt sal werden gehouden, ende dat daer inclinatie vermoet werdt te zijn, om met H. H. Mog. ende met andere Potentaten sich te verstaen over garantie van de vreede" [2].

In het najaar van 1668 was zeker Zwitsersch edelman, F. L. von Bonstetten, te 's Hage aangekomen. Hij verzekerde onder de hand te kunnen uitwerken, dat van nu af de cantons aan H. H. Mog. zouden toestaan, om t'allen tijde twee of drie duizend man uit Zwitserland te kunnen bekomen. Te gelijk gaf hij hoop, dat de Staten en de cantons welligt tot een verbond zouden kunnen geraken, dat voor beide partijen nuttig zou zijn [3]. De Staten beloofden, reeds nu gedurende den vrede, twee of drie compagniën Zwitsers in dienst te nemen (hetgeen Bonstetten verlangde), mits Bonstetten uitwerkte dat Zwitserland zich verbond: 1°. den Staten ten allen tijde 2 à 3000 man te laten werven. 2°. Den Akenschen vrede te garanderen, 3°. Zich met Engeland, Zweden en de Republiek „in de kragtigste forme kome te verbinden tot prestatie ende vigoureuse executie van de guarantie, als de noodt sulcx soude mogen komen te vereysschen" [4].

---

1) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

2) Dépêche van van Beuningen, Parijs, 22 Junij 1668. (*Register* enz. a°. 1668. p. 287).

3) Zie het voorstel van von Bonstetten, in het fransch, bij Aitzema, VI. p. 587.

4) Missive van J. de Witt aan den ambassadeur Boreel, 17 Aug. 1668. (J. de Witt, brieven, IV. p. 842).

Men had Spanje verzocht, pogingen bij de catholyke cantons te willen aanwenden, om deze over te halen tot het drievoudig verbond toe te treden [1]); doch dit gelukte den Spaanschen gezant niet. De overige cantons verlangden zoo veel geld, en stelden zulke bezwarende voorwaarden, dat men van hunne toestemming tot de werving van 3000 man geen gebruik kon maken [2]).

Wat de vorsten van Lunenburg betreft, men had reeds in Februarij 1668 hunne ministers, te 's Hage residerende, verzocht, „om alle goede officiën by de hooghgemelde Fursten aen te wenden, ten eynde dat deselve in de gemaeckte alliantien, soo van defensie als van mutuelle verbintenisse, om eenen seeckeren ende spoedigen vrede in de nabuyrschap te bekomen, beyde op den 23. January met den heere Temple — alhier geslooten — sigh souden willen voegen." Gezegde ministers beloofden hierover te zullen aan hun hof schrijven, doch zeiden tevens „dat soo wanneer men jeghens d'eene of d'andere der strydende partyen, in krachte van de voorsz. conventie, soude moeten procederen tot eenige realiteyt, dat in sulcken cas de hoogh gemelte Vorsten haer daertoe niet souden obligeren, sonder alvoorens niet alleen van de gerequireerde subsidiën verseeckert te zyn, maer oock dienthalven gelyck gestelt met de subsidiën, aan de Koning van Sweeden in gelycken cas toe te voeghen, enz." [3]).

De zaak bleef toen vooreerst rusten; doch in het volgend jaar ontging zij der aandacht niet van J. de Witt. „Dese (de Vorsten van Lunenburg) sullen ook, myns oordeels, niet dienen te werden genegligeert, ende nademael wy niet on-

---

[1]) Lettre de M. de Wicquefort à M. de Lionne, du 31 Janvier 1668. (Mignet III. p. 562). J. de Witt, Secrete Resol. Holl. II. p. 686.

[2]) Basnage, Annales des Provinces-Unies II. p. 85. Onder anderen wilden de cantons zich voorbehouden, de manschappen ten allen tijde terug te kunnen roepen, en niet toestaan, dat zij, buiten de grenzen van de Republiek der Ver. Ned., tegen Frankrijk zouden dienen. Zie Wicquefort, l. l.

[3]) Aitzema, VI. p. 172.

bewust syn, dat de officiën van Sweden by deselve ook van sonderling gewight syn, soo heb ick van mijn plight geaght, UEd. by desen in bedencken te geven, of deselve die van de regeringe aldaer niet soude kunnen bewegen, om by de hooghgemelde Vorsten mede alle goede officiën te willen aenwenden, om deselve by de triple alliantie te houden, ende haer ook daeraen met eene andere ende speciale verbindtenisse te verplighten" [1]).

Maar het ongeluk was, dat de Staten in dien tijd op geen goeden voet waren met Brandenburg en Lunenburg.

Den 25. October 1666 was, tusschen Frederik III, Koning van Denemarken, Frederik Wilhelm, Keurvorst van Brandenburg, de Staten der Vereenigde Nederlanden, Georg Wilhelm en Ernst August, hertogen van Brunswijk-Lunenburg, een verdedigend verbond voor den tijd van 6 jaren, gesloten, bekend onder den naam van quadruple alliance [2]). Dit verbond kon niet duurzaam zijn, omdat de leden alle verschillende belangen, en eenige zelfs met de Republiek moeijelijkheden uitstaande hadden [3]). In Februarij 1668 wilde men den Keurvorst van Brandenburg uitnoodigen om tot de triple alliantie toe te treden: doch „hy scheen Vranckryck soo weynigh als mogelyck te willen raecken, ende tradt daerom in de prolongatie van de Rynsche alliantie" [4]).

De Koning van Engeland had in 1669 Gabriel Sylvius naar eenige Duitsche hoven gezonden, in schijn om deze te bewegen tot het aanvaarden van het drievoudig verbond, doch inderdaad om te onderzoeken, of zij niet eer tot de zijde van Frankrijk, dan tot die der bondgenooten zouden

---

1) Missive van J. de Witt aan den ambassadeur in Zweden, P. de Groot, 8 Februarij 1669. (J. de Witt, brieven, II. p. 614. Cf. Mignet, III. p. 562).

2) Du Mont, corps diplomatique VI. P. III. p. 122. J. de Witt, secrete Resol. van Holland, II. p. 509. enz.

3) Zie de oorzaken breeder uiteengezet bij Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17. p. 73.

4) Aitzema, VI. p. 175.

over te halen zijn [1]). Ofschoon de Keurvorst zich niet met schoone woorden paaijen liet en hij aan zijn verbond met de Republiek getrouw bleef, was hij evenwel niet gunstig gestemd voor het stadhouderloos bewind. Vooreerst, omdat hij een groot vriend van het huis van Oranje was [2]), en vervolgens omdat hij meende, dat de Witt op eenen grondslag bouwde, die alle Duitsche Vorsten van de belangen der Staten moest aftrekken, namelijk, dat elk ongeval dat der Republiek mogt overkomen, van onmiddellijken invloed op het rustig bestaan van Duitschland zijnde, de Vorsten van dat land de Republiek moesten helpen, zoowel uit algemeen- als uit eigenbelang: en dat, ingeval zij zulks niet doen wilden, zonder onderstandgelden te bedingen, het beter ware die gelden te besteden voor manschappen, welke in de soldij der Staten zelve zouden zijn. Dit laatste was, volgens Wicquefort, het antwoord, dat J. de Witt aan iemand gaf die hem de aanmerking maakte, dat Frankrijk misschien niet openlijk met de Republiek zou breken, maar den bisschop van Munster zou doen handelen, en dat alsdan de naburige Duitsche Vorsten eene diversie zouden kunnen maken, die van groot nut kon zijn. Hij voegde er bij „que si ces princes avoient si peu de zèle pour le bien public, que même la considération de leur intérêt particulier ne pouvoit pas les obliger à se joindre à la cause commune, il falloit s'en consoler et s'accommoder avec d'autres princes, qui eussent plus d'affection pour le bien public."

De hertogen van Lunenburg, gehoord hebbende, dat dergelijke redenen in Holland werden gehouden, waren daar-

---

1) Zie over die zending ons hoofdstuk over de onderhandelingen in Engeland.

2) Hij dacht ook, dat J. de Witt de Staten van Gelderland aanzette, om ter Generaliteit aan te dringen op de spoedige afdoening van eene vordering die zij met den Keurvorst uitstaande hadden, en die sedert 40 jaren hangende was. De Staten Generaal leverden dan ook klagten, op dit punt, in, bij het hof van Brandenburg. „Mais la chancellerie de Berlin, qui depuis quelque temps étoit en possession de parler à cheval, fit une réponse si forte, que dans un autre tems on en auroit témoigné du ressentiment." (Wicquefort).

over zoo geraakt, dat zij den buitengewonen gezant, dien zij sedert eenige jaren in den Haag hadden, terugriepen [1]). Deze vorsten helden des te eer naar de zijde van Frankrijk over, omdat, behalve de voordeelige aanbiedingen van Lodewijk XIV, een der hertogen van Lunenburg met het huis van Condé vermaagschapt was [2]). Wicquefort bekent evenwel, dat J. de Witt, sprekende gelijk gezegd is, niet zoozeer zijn eigen gevoelen, als dat der Staten van Holland uitdrukte. Ofschoon 's lands geldmiddelen door den raadpensionaris met de uiterste naauwgezetheid beheerd werden, vreesde hij echter niet in noodzakelijke uitgaven toe te stemmen, en het was niet zonder zich zelven geweld aan te doen, dat hij genoegen nam met de besluiten der Staten „qui ne prévoiant pas si bien que lui les maux que l'Etat avoit sujet de craindre, ne vouloient faire de la dépense que lorsqu'elle étoit inutile, et qu'il falloit paier 20 sous ce que l'on auroit eu à 5 si on l'eût fait à propos. Ils en ont fait une trop fâcheuse expérience, qui les a conduits à des extrémitez dont ils ne reviendront jamais" [3]).

Terwijl men op deze en andere wijze de verzekering kreeg, hoe weinig staat op de bondgenooten van de quadruple alliantie te maken was [4]); terwijl het drievoudig verbond

---

[1]) Zie deze geheele zaak uiteengezet bij Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

[2]) Basnage, Annales des Provinces-Unies. II. p. 80.

[3]) Wicquefort, l. l. Het getuigenis, dat deze geschiedschrijver aflegt omtrent eenige der Nederlandsche staatslieden van dien tijd, is alles behalve vleijend. „Il est vrai, que quelques uns des ministres d'Hollande avoient, avec toute leur habileté, une connaissance fort médiocre des affaires étrangères, trop bonne opinion de celles de l'Etat, point de civilité pour les princes voisins, et un ménage incommode et presque sordide."

[4]) Tusschen Denemarken en de Republiek waren ook oneenigheden gerezen: o. a. over eene schuld van 400,000 daalders, die de Staten van den Koning te vorderen hadden; over de regten die van de schepen der Republiek, in de havens van Noorwegen, gevorderd werden; bewerende de Staten, dat zulks geschiedde tegen de bepalingen van het commercie-traktaat van 1666. Zie Basnage, II. p. 45. enz.

begon te wankelen, en de Republiek in moeijelijkheden ook met Engeland gewikkeld was, over Suriname, over den handel in Oost-Indië, enz. (waarover wij in een volgend hoofdstuk zullen spreken); terwijl Spanje niet ophield ons lastig te vallen met klagten tegen Frankrijk, — welke was de houding van Lodewijk XIV tegenover de Republiek?

De Koning van Frankrijk wilde de Republiek in slaap wiegen. Daarheen moesten de zoetluidende woorden leiden, die de Pomponne gebruikte in zijne eerste bijeenkomst met J. de Witt; daartoe moest de verzekering strekken door Lodewijk in een' brief aan den Paus gegeven, dat hij gedurende dit jaar, onder geen voorwendsel hoegenaamd, oorlog zoude voeren: welke brief de Koning [1]) zorgde dat in handen van lord Arlington kwam, die denzelven naar Holland zond [2]). Hierdoor werd evenwel de ongerustheid hier te lande niet gestild, daar de verdere handelwijs des Konings met deze schoone woorden geenszins in overeenstemming was te brengen. Immers hij verklaarde, lijnregt in strijd met art. 30 van den Pyreneschen vrede, de bezittingen der Spaansche edellieden in de gewesten aan Frankrijk onlangs afgestaan, verbeurd: onder anderen beroofde hij den prins van Ligne van zijne goederen, en schonk ze aan den prins d'Epinoy [3]). Te gelijker tijd vermeerderde hij zijne land- en zeemagt, zoodat lord Arlington schreef; „si la grandeur des François va en augmentant tous les ans, à proportion de ce qu'elle a fait depuis peu, ce seront d'incommodes voisins, et je ne vois pas qu'il y ait un génie dans la chrétienté capable de s'y opposer, sinon en tâchant de se sauver chacun de son côté [4])."

---

[1]) Lettre de milord Arlington au chevalier Temple, du 16 Février 1669 (lettres du chev. d'Arlington, I. p. 483).

[2]) Basnage. II. p. 78.

[3]) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies. l. 17. Zie ook hierover meerdere bijzonderheden in de dépêches van den secretaris Rumpf.

[4]) Lettre de milord Arlington au chev. Temple, du 23 Avril 1669. (*Lettres de* d'Arlington, I. p. 495).

Eindelijk ontzag hij Spanje zoo weinig meer, dat hij gedurig groote hoeveelheden steenkolen uit de Spaansche Nederlanden liet afhalen zonder daarvoor eenig regt te betalen, en eischte, dat de connétable van Castilië hem eene verklaring zou geven, waarbij dat onregt ten zijnen behoeve tot wet zou worden verheven. Don Estevan de Gamarra diende over deze willekeurige handeling hevige klagten in bij de Staten [1]).

De kuiperijen van den prins van Furstenberg, te Keulen, bevestigden de gemoederen alhier in hunne achterdocht tegen Frankrijk. Hij verklaarde openlijk, dat het Lodewijk's voornemen was de Nederlanden te overmeesteren; dat hij zulks met gemak in eenen enkelen veldtogt zoude doen, doch dat hij vooreerst de Republiek der zeven gewesten moest vernederen, en haar verhinderen hem kwaad te berokkenen [2])

Was het na dit alles te verwonderen, dat de argwaan tegen Frankrijk hier te lande zoo hoog gestegen was, dat de Pomponne aan zijn hof schreef: „qu'un même esprit animait cette république, et qu'un même esprit la faisait parler; que la maladie était désespérée et que nulles raisons n'étaient capables de guérir les frayeurs et les mauvaises dispositions qu'il y trouvait [3]).

Er was in dat zelfde tijdstip veel sprake in den Haag van eene onderhandeling, die tusschen Frankrijk en Spanje gevoerd werd, waarbij België aan eerstgenoemd Rijk zou worden afgestaan, en Lodewijk XIV afziende van alle aanspraak op Navarre, aan het huis van Oostenrijk zou terug geven al wat het vroeger in Opper en Neder-Elzas

---

1) *Resol. Holl.* 18 Julij 1669. *Secr. Resol. Stat. Gen.* 29 Julij 1669. Zie meer bijzonderheden dienaangaande in de memoriën van Gamarra, en de depêches van den Resident der Staten te Brussel, den heer Sasburgh, in het *Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669.

2) Zie het hersenschimmig project van verdeeling der Republiek door Furstenberg bedacht, bij Basnage, II. p. 79.

3) Dépêches de M. de Pomponne à Louis XIV et à M. de Lionne, du 21 Mars 1669. (Mignet III. p. 580).

bezeten had; Spanje, zoude Cerdagne en Roussillon, de hertog van Savoyen, Pignerol, en de hertog van Lotharingen, al hetgeen hem in den vorigen oorlog ontnomen was, terug ontvangen. — Wicquefort getuigt, dat men, wel is waar, over dit plan van ruiling te Madrid geraadpleegd had: dat de markgraaf van Castel Rodrigo van gevoelen geweest was, dat men zich van de Spaansche Nederlanden behoorde te ontdoen, welke gewesten Spanje aan geld en manschappen uitputte, (daar zij aan den vorigen Koning meer dan 100 millioen gekost hadden), en die, in hunnen tegenwoordigen ellendigen toestand, niet meer konden behouden worden zonder dat men gevaar liep, een gedeelte der Spaansche Monarchie daarbij op het spel te zetten. Ook had men, zegt hij, wel gedacht om den prins Karel van Lotharingen eene der dochters van den Keizer ten huwelijk te geven, en alsdan den Koning van Spanje over te halen om haar de Spaansche Nederlanden als bruidschat mede te geven. „Mais c'étoit là le tout. On n'y songeoit pas en Espagne: et à Brusselles et à Anvers on avoit fait des défenses d'en parler, à peine de punition corporelle: quoiqu'ils ne craignissent point de dire, que si les États ne changeoient de conduitte [1]), ils contraindroient le Roi de traiter avec la France [2]).

Zekere onderzoekingen hebben evenwel geleerd, dat hetgeen toen voor een gerucht doorging, werkelijk gebeurd is. De groote Engelsche geschiedschrijver, Hallam, zegt dienaangaande: „In fact, the allies were not on good terms with Spain; she had even a project, *out of spite to Holland*, of giving up the Netherlands entirely to France, in exchange for Roussillon; but thought better of it on cooler reflection [3])."

Lodewijk XIV bekent zelf, dat een dergelijk voorstel

---

1) Namelijk om aan Spanje den Akenschen vrede te garanderen, en zich harer belangen bij Frankrijk meer aan te trekken.

2) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies. l. 17.

3) Hallam, Constitutional history of England, Ch. XI. (Ed. Baudry, vol. II. p. 277. not. 1).

van ruiling hem door Spanje was gedaan [1]). Op dien grond stelde hij den Keizer voor, om terstond de Spaansche Nederlanden te verwisselen tegen fransche bezittingen op de grenzen van Spanje. „Vous voyez bien maintenant," dus schreef hij aan zijnen gezant te Weenen, „que si cette affaire pouvait avoir lieu, elle produirait pleinement les deux effects dont il est parlé dans la fin de ma réponse au mémoire; car, d'un côté, l'Espagne n'aurait plus sujet de concevoir aucun ombrage imaginable de mes desseins, et, de l'autre, les Hollandais n'auraient plus de matière de formbr des ligues, sous prétexte d'opposer des barrières à mon plus grand agrandissement dans les Pays-Bas [2])."

De kardinaal Mazarin had reeds volkomen het overgroot belang doorgrond, dat Frankrijk had om in het bezit der Spaansche Nederlanden te geraken. Richelieu was van een ander gevoelen geweest; hij oordeelde, dat het beter was van die gewesten eene Republiek te vormen [3]), en in het traktaat van 8 Februarij 1635 waren die inzigten met die der Staten versmolten, welke eene verdeeling der Spaansche Nederlanden op den voorgrond stelden, zoodat slechts het

---

[1]) Réponse à l'écrit italien du prince d'Aversperg, 21 Janvier 1669. (Mignet III. p. 401.

De baron de Batteville had, zoo het schijnt, bovengemeld plan ontworpen, en het aan de voornaamste Spaansche ministers smakelijk gemaakt. Hij zeide aan den franschen ambassadeur in Portugal, le Sr. de St. Romain, „que toutes les ligues, dont il se parlait, étaient une méchante ressource, et qu'on ne pouvait y faire de fondement assuré à cause des grands changements qui arrivent journellement aux intérêts des princes et dans leurs propres états, et qu'enfin tout bien considéré, il jugeait que le meilleur parti pour le roi d'Espagne était de me donner le reste des Pays-Bas en échange de quelques autres du côté de l'Espagne, pour établir entre nous une bonne et perpétuelle amitié et étroite intelligence, qui nous donnerait moyen de faire sans jalousie chacun nos affaires, l'un au nord, et l'autre au midi, en Italie, aux Indes et ailleurs, etc." (Extrait d'une lettre de Louis XIV au chev. de Gremonville, Paris 21 Janvrier 1669, bij Mignet III. p. 402).

[2]) Lettre citée de Louis XIV au chev. de Gremonville.

[3]) Zie zijne denkbeelden dienaangaande bij Mignet I. p. 174-176.

centraal gedeelte onafhankelijk verklaard zou worden. Doch Mazarin wilde, tegen afstand van Catalonië aan Spanje, de Spaansche Nederlanden aan Frankrijk toevoegen. Hij heeft de gronden zijner meening, in een uiterst gewigtig en van de diepste staatkunde getuigend geschrift, uiteengezet, hetwelk hij aan de fransche gezanten op het congres van Munster toezond [1]). Hetzelfde belang dat Frankrijk, volgens dien grooten staatsman, bij de aanwinst van meergenoemde gewesten zou hebben, bestaat nu nog voor dat Rijk. De tijd zal misschien komen, wanneer Frankrijk het oude geliefkoosd plan zal willen ten uitvoer leggen. Ingeval van eenen continentalen oorlog zal toch België, denkelijk wel, wederom het slagveld der vijandige Mogendheden zijn, niettegenstaande art. 7, [2]) der conventie van 19 April 1839, en de groote verwachtingen, door sommigen op dit artikel gebouwd [3]). Het baart verwondering dat Temple, de medeontwerper der triple alliantie, het ruilingsproject tusschen Spanje en Frankrijk goedkeurt.

„J'avoue, que dans la situation présente des affaires de cette monarchie (l'Espagne), si j'étois du Conseil, je serois d'avis de faire cet échange; pourvuque la France voulût renoncer à toutes les autres prétentions qu'elle peut avoir sur le reste des pays qui dépendent de cette couronne [4]);

---

1) Mémoire du cardinal Mazarin aux plénipotentiaires français à Munster, 20 Janvier 1646. (Mignet, I. p. 177),

2) „La Belgique — formera un État indépendant et *perpétuellement* neutre."

3) Arendt, Essai sur la neutralité de la Belgique, considérée principalement sous le point de vue du droit public.

4) De onafhankelijkheid der Republiek liep dan evenwel groot gevaar: en was dit niets? En de vrijheid van Europa zelf werd die niet op het spel gezet?. „Fortdauernd das nächste Ziel der Eroberungen Frankreichs, ward es eine der herrschenden Maximen in der Politik, dasz *ihre* (der Span. Niederl.) Erhaltung das Interesse Aller, und die Bedingung der Aufrechthaltung des Gleichgewichts sey. Hing nicht auch davon das Schicksal der Republik, des Deutschen Reichs, und mit ihm Oestreichs selbst ab?" (Heeren, Geschichte des Europ. Staatensystems. I. p. 293).

et peut-être aussi que les François feroient sagement d'acquérir la possession de ces provinces à cette condition, ou par quelque autre voie d'accommodement. Car il est sûr, que deux ans après qu'ils auroient acquis ce petit coin de terre, il ne se trouveroit ni prince ni Etat en Europe qui voulût prétendre d'entrer en concurrence avec eux, ni qui fût plus capable de lui rien disputer que l'Espagne l'est à présent " [1]).

In Holland, evenwel, eindigde men met de zaak voor een valsch gerucht te houden; omdat toen men er don Estevan de Gamarra, op uitdrukkelijk verlangen van eenige leden der Staatsvergadering, over onderhield, de Spaansche gezant, die zeer gaarne de Staten voor de ontwerpen van Frankrijk beducht zag, zulk een flaauw ontwijkend antwoord gaf, dat men weldra overtuigd werd, dat Spanje er slechts op uit was, om, door alle mogelijke middelen, en vooral door de vrees voor Lodewijks heerschzuchtige plannen levendig te houden, de Republiek als het ware te noodzaken partij tegen Frankrijk te kiezen [2]). Daar bovendien, de conferentiën te Rijssel over de grensscheiding tot geene uitkomst leidden, zoo

---

[1]) Lettre du chev. Temple à milord Arlington, 7 Août 1669 (lettres de Temple II. p. 101). Zie ook het dubbelzinnig schrijven van lord Arlington aan den Engelschen gezant te Madrid, 29 Julij 1669. (*Lettres d'Etat.* II. p. 328).

[2]) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies. l. 17. Dat die geruchten hier evenwel diepen indruk gemaakt hebben, wordt verzekerd in een schrijven van de Pomponne aan Lodewijk XIV. „Je dois y ajouter, que les bruits qui continuent, je ne sais sur quel fondement, d'un échange des Pays-Bas avec votre Majesté, contribueront fort à nourrir l'inquiétude de ce pays; si les Espagnols ne les ont fait naître, au moins ne travaillent-ils pas à les détruire. En quelques entretiens que j'ai eus avec don Estevan de Gamarra, je remarque assez que, ne se récriant point contre une semblable pensée et ne l'appuyant aussi, il est peut-être bien aise, que la crainte que ces peuples en conçoivent les porte à de nouveaux pas auprès de l'Espagne pour l'en détourner."

(Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV, 3 Octobre 1669, bij Mignet III. p. 597).

begon alsnu hier te lande, naast de vrees voor Frankrijk, wantrouwen jegens Spanje gekoesterd te worden. Spanje dacht, dat indien misschien een nieuwe oorlog met Frankrijk wegens de grensscheiding, ontstond, de Republiek zoowel als Engeland, uit eigen belang, onmiddellijk tot hulp bereid zouden zijn. „Mais leur raisonnement n'étoit pas juste," zegt Wicquefort, l. l. „Le procédé des Espagnols déplaisoit jusqu'à un tel point, que sans l'engagement que l'on avoit pris avec l'Angleterre, quoique l'on sût que l'on n'y parloit plus de la triple alliance avec tant de chaleur qu'on faisoit autrefois, on auroit renoué avec la France, sur le pied des propositions que d'Estrades avoit faites à son dernier voiage d'Hollande: et on commença à songer aux moiens de se conserver sans les Espagnols."

Deze woorden van den diplomaat-geschiedschrijver zijn daarom belangrijk, omdat zij ons de redenen doen inzien die J. de Witt noopten, om met de Pomponne wederom te onderhandelen over eene verdeeling, of anders over het cantonnement der Spaansche Nederlanden [1]).

Kan het, na al het vermelde, nog verwondering baren, dat de raadpensionaris eene laatste poging wilde aanwenden om, zoo mogelijk, door toegevendheid het dreigend onweder van zijn vaderland af te wenden?

De taal van Lodewijks ministers tegen de Republiek was nog overmoediger en dreigender geworden dan voorheen [2]). De reden hiervan is te zoeken in de gunstige tijdingen die de Koning van Frankrijk onlangs uit Duitschland en Zwitserland ontvangen had. Het hof van Weenen toch scheen niet genegen zich bij de triple alliantie te voegen, en de twee cantons van Freiburg en Schwytz hadden den franschen ambassadeur eene schriftelijke verklaring overhandigd, dat zij geen deel aan deze alliantie zouden nemen. Men vleide zich in Frankrijk, dat de overige cantons dat voorbeeld zouden volgen, ten einde de pensioenen van Frank-

---

[1]) Men vindt dit punt breedvoerig uiteengezet bij Mignet.

[2]) Lettres de M. de Lionne à M. de Pomponne, du 15 Mars et du 19 Avril 1669. Bij Mignet III. p. 581 en 582).

rijk te blijven genieten, en eensgezind onder elkander te zijn [1]). „Den franschen envoyé in Switserlandt residerende," schrijft Rumpf, „heeft door eenen expressen courier hier voor drie daegen aengecomen, S. Maj. doen verseeckeren, dat hij envoyé van de voornaemste ministers der Switsersche cantons. (der paebsgesinde alleen, vertrouw ick) vaste belofte ende toeseggingе gekregen hadde, dat in de triple alliantie ofte ligue niet souden treden [2])."

Lodewijk koesterde ook de hoop, van Engeland en Zweden tot zijne zijde over te halen [3]).

J. de Witt liet zich evenwel niet ontmoedigen. Hij begreep, dat eene onderhandeling betrekkelijk de verdeeling der Spaansche Nederlanden het geschiktste middel was, om, zoo mogelijk, de vijandschap van Frankrijk te bekoelen (immers het was het geliefkoosd plan van Richelieu, van Mazarin, en van Lodewijk XIV zelf), en om tevens aan de Republiek een voormuur tegen den gevaarlijken nabuur te bezorgen.

Daar de zwakke gezondheid van den jeugdigen Koning van Spanje liet voorzien, dat, tenzij de erfopvolging bij tijds werd geregeld, Europa weldra weder het tooneel van eenen bloedigen oorlog kon zijn [4]), en het evenwigt niet minder zoude bedreigd worden, zoo stelde de raadpensionaris aan de Pomponne voor, om Lodewijks gedachten te vernemen over een, nu reeds aan te gaan deelingstractaat tusschen Frankrijk en Oostenrijk. („Pour aller au-devant des mou-

---

1) Lettre de M. de Lionne à M. de Pomponne, du 22 Mars 1669. (Mignet III. p. 581).

2) Dépêche van den secretaris Rumpf aan den griffier Ruysch, Parijs 12 April 1669. (*Register*, enz. a°. 1669. p. 139.

3) Lettre de M. de Lionne à M. de Pomponne, du 28 Mars 1669. (Mignet, l. l.)

4) Om deze onheilen te voorkomen, werden later de deelingstractaten van 11 October 1698, en 25 Maart 1700, tusschen Frankrijk, Groot-Britannie en de Republiek gesloten. Ongelukkig nogtans werd het testament van Karel II door Lodewijk aangenomen, en het deelings-tractaat ter zijde gelegd.

vements qu'un si grand accident (l'ouverture de cette succession) pourrait causer dans la chrétienté) [1]."

De Pomponne was evenwel onkundig van het eventueel deelingstractaat, dat reeds tusschen zijnen meester en den Keizer bestond, en waarbij de Spaansche Nederlanden, die J. de Witt hem wilde ontnemen, hem integendeel waren verzekerd [2]). De gezant kreeg derhalve last van zijn hof, om het voorstel van den raadpensionaris te ontwijken.

„De quel droit," schreef de Lionne, „M. de Witt veut-il que les Provinces-Unies s'érigent en juges des différends que le Roi pourrait avoir avec l'empereur, si quelque jour il y avait ouverture à la succession des royaumes de la monarchie d'Espagne? C'est vouloir pousser la garantie du traité d'Aix-la Chapelle bien au delà de la justice et de ce que les parties elles mêmes ont entendu: et, dans un cas qui changerait en un instant la face des affaires du monde, il n'appartiendrait pas à des marchands, qui sont eux — mêmes des usurpateurs, de décider souverainement des intérêts des deux plus grands monarques de la chrétienté [3])."

---

1) Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV, 11 Avril 1669. (Mignet. III. p. 582).

2) Dit geheim tractaat tusschen Lodewijk XIV en den Keizer was, den 27 Februarij 1662, gesloten. Bolingbroke spreekt er van in zijne „letters on history, 7." Zie de bijzonderheden bij Mignet II. P. III. Sect. 3 en in de *Oeuvres de Louis XIV*, II. p. 403. In 1667 was het voorstel van Lodewijk XIV aan den Keizer Leopold, dat Frankrijk zou ontvangen de Spaansche Nederlanden, Franche-Comté, Milaan, Napels, de havens van Toscane (Stato degli Presidi), Navarra en de Philippynsche eilanden; het overige der Spaansche monarchie zoude aan den Keizer verblijven. Doch het kabinet van Weenen begreep, dat, op die wijze, Frankrijk zonder eenige moeite eenen ontzettenden aanwas van magt bekomen, en Oostenrijk daarentegen eenen bloedigen oorlog zoude moeten voeren, om in 't bezit van Spanje en Amerika te geraken, welke landen zich denkelijk niet zouden onderwerpen, zonder tegenstand te bieden. Leopold wilde derhalve het hem toegedachte aandeel met dat van Frankrijk verwisselen. Maar Lodewijk XIV kreeg toch eindelijk zijnen wil gedaan, terwijl hij beloofde Milaan tegen Sicilie af te staan.

3) Extrait d'une lettre de M. de Lionne à M. de Pomponne, 19 Avril 1669 (bij *Mignet* III p. 583).

Toen dan ook de Staten aan den Franschen gezant het tractaat van garantie, in de maand Mei van dit jaar gesloten [1]), mededeelden, hem tevens verzekerende, dat men geen ander doel dan de handhaving der rust in Europa in het oog had gehad, antwoordde de Pomponne, dat noch zijn meester noch hij twijfelden, of dit was der Staten voornemen; hij voegde er bij, dat die garantie zich nooit tot na het tijdstip van den dood des Konings van Spanje kon uitstrekken, en men zich met den Keizer, die aanspraak op de Spaansche successie maakte, niet verbinden kon, zonder alle tractaten met Frankrijk te verbreken [2]).

Dit antwoord was aan de Staten alles behalve aangenaam; want men wilde zich hier, juist voor het geval van den dood des Konings van Spanje, door verbonden met vreemde Mogendheden versterken. Er was zelfs, eenigen tijd geleden, sprake geweest van eene zending van van Beuningen naar Engeland, met het doel om zich op dit punt te verstaan. Toen evenwel de gezondheidstoestand van Karel van Spanje eenigzins verbeterde, wilde van Beuningen die zending niet aanvaarden, „dont il ne seroit pas sorti à son honneur," zegt Wicquefort, „parceque la cour de Londres ne vouloit pas faire une alliance, qui eût son effet après le décès du roi d'Espagne; quoique ce fût la principale vue des États, qui espéroient de profiter particulièrement de la triple alliance en ce tems-là."

Daar alzoo het plan tot verdeeling der Spaansche Nederlanden, (hetwelk van Beuningen ook niet goedkeurde) [3]), door den Koning van Frankrijk van de hand was gewezen,

1) Spanje verbond zich aan Zweden de onderstandgelden, in zekere termijnen te voldoen: de eerste termijn zou betaald worden, zoodra Groot Brittannie, Zweden en de Republiek de akte van garantie van den Akenschen vrede zouden hebben overgeleverd. Zie Wagenaar XIII. p. 391, en ons hoofdstuk over de onderhandelingen met Spanje.

2) Basnage, Annales des Provinces — Unies, II. p. 81.

3) Basnage, II. p. 81. „Mr. van Beuningen démontra que les habitans d'Anvers et des autres villes ne souffriroient jamais, que les États-généraux y établissent leur religion et leur gouvernement."

kwam de raadpensionaris terug op eene onderhandeling, die reeds in 1663 met den graaf d'Estrades begonnen was, namelijk, om genoemde gewesten tot eene Republiek te verheffen (le cantonnement). Op die wijs zou de Republiek, in dezen zusterstaat, nog beter dan door verdeeling eenen voormuur (barrière) tegen Frankrijk hebben gevonden. In een gesprek over deze zaak, gaf de Pomponne voor niet regt te weten, op welken grondslag men in 1663 onderhandeld had; en toen J. de Witt zeide, dat in dien tijd het voorstel gedaan was om van de Spaansche Nederlanden eene republiek te maken, onder garantie der Staten en bescherming van den Koning van Frankrijk, daarbij nog aan Lodewijk overlatende Aire, St. Omer en Cambrai, antwoordde de Pomponne, dat de jongste veroveringen van zijnen meester hierin groote veranderingen te weeg hadden gebragt, en dat de nieuw te scheppen vrijstaat vrij wat kleiner zou zijn dan de vroeger ontworpene, daar de Koning van Frankrijk daarvan het voornaamste gedeelte reeds bezat. De raadpensionaris stemde hierin toe, doch zeide, dat men hetzelfde denkbeeld volgen kon met opzigt tot hetgeen nog aan Spanje overbleef; hij deed den Franschen gezant eindelijk opmerken, hoe voordeelig het voor zijnen meester wezen moest, de nabuurschap van Oostenrijk te verwisselen voor die van eenen kleinen Staat, die altijd onder zijnen invloed zou staan; en dat tevens door de verwezenlijking van dit denkbeeld, de Republiek der zeven Gewesten en hare bondgenooten gerust zouden gesteld worden, daar op deze wijze de vrees hun ontnomen werd, dat Lodewijk XIV eens meester worden mogt van al de Spaansche Nederlanden [1]).

Basnage schrijft, dat de Koning van Frankrijk zich met dit voorstel van J. de Witt vereenigde; „persuadé que la noblesse et les villes, dont les sentiments et les intérêts étoient fort différents, ne s'accorderoient jamais sur une nou-

---

1) Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV, 2 Mai 1669. (Mignet III. p. 585).

velle forme de gouvernement: et que quand la République se formeroit, elle seroit trop foible pour l'arrêter dans le dessein qu'il avoit de se l'approprier" [1]).

Mignet daarentegen bewijst uit staatstukken, dat Lodewijk XIV dit tweede voorstel van J. de Witt niet beter, dan het eerste opnam [2]). Toen de raadpensionaris desniettemin bleef aandringen, antwoordde de Fransche gezant: „que le monde qui juge presque toujours sur les apparences, et qui s'est peut-être formé une fausse idée de cette triple alliance, pourrait attribuer à une trop grande réflexion, que Votre Maj. ferait sur cet obstacle, les mesures auxquelles elle se porterait."

Hij was dus van gevoelen, dat al wat de Koning zijn meester doen kon, was, de voorstellen der Staten aan te hooren: „et que, puisque l'appréhension du voisinage de Votre Maj. faisait leur maladie, il était juste qu'ils en cherchassent les remèdes."

De raadpensionaris zeide daarop, dat, indien de Koning slechts aan hem en aan een of twee andere personen van den Staat zijne denkbeelden opzigtelijk het gevormde plan wilde toevertrouwen, zij daardoor in de gelegenheid zouden zijn, om de Staten over te halen tot het doen van eenige voorstellen [3]). Lodewijk XIV evenwel weigerde eenigen stap hoegenaamd te doen, waaruit zou blijken, dat hij genegen was eenen vrijstaat in de Spaansche Nederlanden te stichten; ook wilde hij niet, dat Engeland of Zweden iets van deze onderhandeling zouden vernemen. Voor het overige mogt de Pomponne de voorstellen van de Witt blijven aanhooren: „mais vous ne devriez vous y conduire, qu'ayant toujours en vue d'amuser seulement le tapis par une négociation secrète, qui pût donner aux deux autres États de tels ombrages, qu'ils en fussent plus disposés à se détacher de la Hollande, sur la proposition qu'on leur en

---

1) Basnage, l. l.

2) Mignet, III. p. 586 sq.

3) Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV, 15 Mai 1669. (Mignet. l. l.)

ferait, et en eussent même trouvé une légitime cause, ou au moins un prétexte plausible" [1]).

Voor het oogenblik bleef de zaak hierbij, en de raadpensionaris overtuigde zich, dat Frankrijk de geheele Spaansche Nederlanden begeerde, en dat het noodzakelijk was, wilde men niet worden onder het juk gebragt, die gewesten tegen Lodewijks heerschzucht te verdedigen [2]).

De Spaansche ambassadeur in den Haag ging steeds voort met memoriën in te dienen, waarin hij zich hevig beklaagde over de menigvuldige daden van willekeur door Frankrijk openlijk gepleegd, in strijd met den Pyreneschen en Akenschen vrede.

Onder anderen had de maréchal d'Humières, nabij Ath eene krijgsmagt van meer dan 3000 man verzameld, die hij niet eerder wilde doen vertrekken, vóór dat hij uit de Spaansche Nederlanden eene genoegzame hoeveelheid kolen zou hebben uitgevoerd. Verder wilde Frankrijk eigenmagtig postkantoren in de Spaansche Nederlanden oprigten, en had zelfs een fort (une redoute) by Zuijdkote gebouwd, enz. Don Estevan de Gamarra vroeg derhalve dat er een gezant naar Parijs mogt worden gezonden, om over alle deze inbreuken te klagen, alsmede om den Koning te verzoeken zijn onlangs uitgevaardigd edict (placaat van residentie) op te heffen, waarbij de verbeurdverklaring bevolen was van de goederen der Spaansche onderdanen, gelegen onder de aan Frankrijk afgestane plaatsen [3]). Hierop werd besloten, dat J. de Witt, vergezeld van eenen der gedeputeerden van H. H. Mog., over deze zaak, uit naam ook van Engeland en Zweden, met de Fransche en Spaansche gezanten zou spreken [4]). De raadpensionaris stelde aan

---

1) Extrait d'une lettre de M. de Lionne à M. de Pomponne, 11 Mai 1669. (bij Mignet III. p. 588).

2) Dépêche de M. de Pomponne à M. de Lionne, du 11 Juillet 1669. (Mignet III. p. 592).

3) *Resol. Stat. Gen.* 1 Aug. 1669. *Memorie* van den ambassadeur de Gamarra. (*Register*, enz. a°. 1669, p. 270).

4) *Resol. Stat. Gen.* 14. Aug. 1669.

den Franschen gezant de regtmatige klagten der Spanjaarden voor [1]). De Pomponne, na beweerd te hebben dat het fort nabij Zuydkote in eene plaats opgerigt was, die zonder twijfel aan zijnen meester toebehoorde, verdedigde zich zeer zwak op de overige grieven der Spanjaarden: maar aanstonds beschuldigde hij deze van nalatigheid en veinzerij, daar zij de Staten en hunne bondgenooten in eenen oorlog met Frankrijk zochten te wikkelen, terwijl hunne commissarissen te Rijssel weigerden zich te verklaren op het punt der dependentiën [2]). Toen Lodewijk XIV het gebeurde vernomen had, verwaardigde hij zich niet eens een antwoord aan de Staten en hunne bondgenooten te geven, zoozeer was zijn hoogmoed gekrenkt: hij gaf tevens een blijk van zijnen onwil jegens de Republiek, door aan den markies de Pomponne te schrijven, dat hij op de aanmerkingen der Staten geen antwoord wilde geven, maar dat hij met genoegen over dit onderwerp zou spreken met den Engelschen gezant te Parijs, daartoe behoorlijk door zijnen meester gemagtigd [3]).

Onaangenaam was de indruk, dien het schrijven van den Koning van Frankrijk op den raadpensionaris maakte; hij regtvaardigde de handelwijs der Staten, beschuldigd van ongunstig jegens Frankrijk en partijdig voor Spanje gestemd te zijn, en verzekerde den Franschen gezant, dat hij met klem en vastheid bij Spanje aangedrongen had, om een einde aan de bestaande moeijelijkheden met Frankrijk te maken.

„Je ne fus point surpris," schrijft de Pomponne, de lui

---

[1]) Zie die gedeeltelijk opgesomd bij Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

[2]) Wicquefort, l. l.

[3]) Extrait d'une lettre de Louis XIV au marquis de Pomponne, 11 Sept. 1669 (bij Mignet III. p. 593). De graaf de Lionne schreef aan de Pomponne, onder dezelfde dagteekening: „il ne serait pas bon d'accoutumer ces messieurs à se charger de vous fatiguer de toutes les quérimonies des Espagnols, qui n'auraient plus de fin, si on ne leur barrait court le chemin qu'ils ont commencé de prendre."

voir exprimer si fortement son chagrin, parceque j'étais informé de la contestation qui dure avec tant de chaleur depuis ces derniers jours entre lui et don Estevan de Gamarra"[1]).

Inderdaad had J. de Witt met de gedeputeerden der Staten, na zijn gesprek met de Pomponne over de klagten der Spanjaarden, aan Gamarra voorgehouden, onder meer andere zaken, dat het onregtvaardig en met het 6. artikel van den Pyreneschen vrede in strijd was, dat men in de Spaansche Nederlanden, in plaats van het vastgestelde regt van 5 stuivers op het mud (rasier) kolen, 20 stuivers van de Franschen eischte [2]).

Groote blijken van ongunst jegens den Staat gaf Lodewijk ook in de laatste maanden van 1669, door de dierbaarste belangen van de Republiek, handel en scheepvaart, met drukkende lasten te bezwaren.

Het voor den handel gunstig tarief van 1662 was door dat van 1664 vervangen, waarbij dubbele inkomende regten gesteld werden op de meeste waren uit de Nederlanden in Frankrijk ingevoerd, en waartegen vruchteloos klagten van onze zijde waren gedaan. De minister Colbert vermeerderde die regten nog door het edict van 18 Junij 1668 [3]).

Bij zijne terugkomst uit Parijs had van Beuningen de regering hier te lande daarop opmerkzaam gemaakt, en voorgesteld den invoer te verbieden van onderscheidene artikelen uit Frankrijk, zoo als de wijnen en brandewijnen [4]), linten,

---

[1]) Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV, 19 Sept. 1669. (bij Mignet III. p. 594, 595).

[2]) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

[3]) Basnage, II. p. 83. Zie ook Simons, J. de Witt en zijn tijd, III. p. 154.

[4]) Voor de fransche wijnen werd hier te lande 1 % inkomend regt betaald; en men berekende dat, zonder van den invoer in Zeeland en te Rotterdam te gewagen, het inkomend regt in het jaar 1667, te Amsterdam alleen, 14000 daalders (écus) had opgebragt, zoodat voor meer dan 14 ton waarde aan fransche wijnen was aangevoerd. In 1668 bedroeg de ingevoerde waarde aan wijn en brandewijn meer dan 7000000. (Wicquefort, hist. M. S. des Prov.-Unies. l. 17.) Ofschoon men aan van Beuningen tegenwierp, dat zijne raming .v

papier, enz.; ook ried hij den Staten, bij eene algemeene wet tegen de weelde (lex sumptuaria) te verbieden het dragen van alle soorten van zijde en satijne stoffen, zelfs van lakens die, hier te lande, gemaakt werden; omdat langs dien weg ook de invoer van fransche waren, van zelf moest vervallen, zonder dat het daarom blijken zou, dat men het op Frankrijk gemunt had. Doch de steden van Holland, die bij den handel in bovengenoemde artikelen belang hadden, wilden in deze maatregelen niet bewilligen: ook Rotterdam en Zeeland waren tegen het verbod op de wijnen.

„Comme ces sortes de délibérations passent par les mains et par les têtes d'une infinité de gens, on ne put pas résoudre l'affaire dans l'année 1669" [1]).

In den Haag diende de markies de Pomponne menige scherpe nota in, betrekkelijk vermeend onregt gedaan aan fransche onderdanen [2]).

Ook de Staten klaagden bij den Koning van Frankrijk

---

de artikelen, die uit Frankrijk kwamen, te hoog was, zoo stemde zijne berekening echter volkomen overeen met die van den ambassadeur Boreel. Zie den algemeenen staat, door Boreel overgelegd, bij Basnage, II. p. 84. not. (a). Ook bood van Beuningen aan, te bewijzen, dat, in Amsterdam alleen, jaarlijks aan fransche koopgoederen en handwerken, voor ruim 5000000 livres meer in-, dan van Amsterdam naar Frankrijk uitgevoerd werd.

1) Deze gewigtige zaak der handelsbelangen is niet bij Wagenaar of Bilderdijk, doch slechts bij Wicquefort, l. l. uiteengezet: uit zijn werk heeft Basnage geput.

2) Zie, onder anderen, de nota van de Pomponne, 10 April 1669, „versoeckende dedommagement van de schade geleden bij de eygenaers van 't schip genaemt St. Catherine, van St Jean de Luz, door 't collegie ter Admiraliteyt tot Amsterdam hier bevoorens geconfisqueert." (*Resol. Stat. Gen.* 11 April 1669). Nota van de Pomponne, 15 April 1669, „houdende klaghten van dat drie Oost-Indische schepen deser landen ontrent de caep Bonne Espérance violentelyck souden hebben bejegent het schip genaemt St. Charles van de fransche Oost-Indische compagnie." (*Resol. Stat. Gen.* 15 April 1669). Zie het antwoord van H. H. Mog. in *Resol. Stat. Gen.* 1 Junij 1669. Verg. nog vele andere voorbeelden in het *Register rakende de zaken van Vranckryck* d'anno 1669.

over wederregtelijke handelingen jegens de ingezetenen der Republiek [1]). De secretaris Rumpf schreef uit Parijs: „Syne Majesteyts voornaemste occupatiën schijnen tegenwoordig daer heenen te gaen, dat door geheel Vranckryck goede nieuwe ordres ende reglementen tot welvaert syner onderdaenen mogen ingevoert ende geobserveert worden; voornaementlyck op het subject van de neeringen ende commerciën, tot merckelyck prejuditie der uytheemsche natiën" [2]).

Des Konings ministers waren er op uit, om moeijelijkheden tusschen de Staten en Frankrijk te doen geboren worden. Zoo werd, b. v. door Louvois, die toen surintendant des postes was, eene belasting van 1000 pistoles gelegd op de brievenpost uit Spanje, die om de 14 dagen door Frankrijk naar Nederland ging: ook wilde hij overal kantoren plaatsen, die van hem afhingen, opdat hij des verkiezende, de briefwisseling zou kunnen doen ophouden [3]).

Met dit alles nog niet tevreden, besloot Colbert eene belasting van 35 livres per quintal te leggen op de vreemde suiker buiten het Rijk gerafineerd: daar dit nu bijkans de waarde van de suiker zelve was, zoo werd, indirect, het debiet van dat artikel, hier te lande gerafineerd, in Frankrijk verboden [4]).

„My werd van goederhand met brieven van Bordeaux ende den 18. deser bericht, dat men aldaer voortgaet om door alle bedenckelycke middelen te krencken ende t' ont-

---

1) Zie in de *Resolutien van H. H. Mog.* 15 April 1669, een schrijven aan den Koning van Frankrijk „raeckende de saecke van de geinteresseerden van 't fregat Walcheren, die sy uytstaende hebben jegens den marquis de Coatquin, gouverneur van St. Malo, over haer uytgeplundert schip met corenten, ende andere costelycke waeren."

2) Dépêche van Rumpf aen H. H. Mog., 19 April 1669. (*Register*, enz. a°. 1669. p. 148).

3) Wicquefort, l. l. dépêches van Rumpf aan H. Ed. Gr. Mog. van 11 Sept. 1669, aan den griffier Ruysch, 16 Sept. 1669. Aan denzelfden, 21 Sept. 1669, enz. (*Register*, enz. a°. 1669. p. 306, 311, 314.)

4) Wicquefort, l. l.

trecken de commercie aen de Vereenigde Nederlanden; niet alleen door de nieuwe establissementen van verscheyde compagniën, maer oock door het onfatsoenlyck beswaren der incomende uytheemsche Nederlandsche goederen: dat de geraffineerde suyckeren (soo van buyten incomen), die aldaer tot Bordeaux, ende elders in de fransche coopsteden, voor desen maer betaelt hebben 7 gl. 12 stuyvers van de 100 gl. waerde, ende 25 stuyvers van de 100 ℔ gewight, voor 't toecomende voor het reght van entrée betaelen sullen 22 gl. en een halff van de 100 gl. waerde: t' welck groote prejudicie aen de Nederlandsche coopluyden aldaer (soo veel ick mercken kan) sal brengen: ende waeren van opinie, dat, indien men en eschange de uytheemsche ende fransche suycker-syroopen in de Vereenighde Nederlanden geheelyck wilde verbieden in te koomen, dat door dat expedient aen die geene, die aldaer tot Bordeaux, ofte elders hier in Franckryck, suyckeren raffineren, de middelen souden benoomen worden van eenigh voordeel te doen, ende hetgeene de Nederlandsche coopluyden aldaer in reghten meer als de Fransche betaelen, tegens dese laetste, door dat verbod, de marckt te doen houden" [1]).

De Staten stelden dan ook eene belasting van 1 stuiver inkomend regt op het pond siroop [2]).

Onderscheidene resolutiën werden op het stuk der belastingen van fransche waren, door de Staten genomen [3]): doch, niettegenstaande het groot belang van de zaak, (daar de Nederlandsche kooplieden geen voordeel meer op den han-

---

[1]) Dépêche van Rumpf aan H. Ed. Gr. Mog., 25 October 1669. (*Register*, enz. a⁰. 1669. p. 849).

[2]) Wicquefort, l. l. „tout le sirop, qui est le produit le plus clair et le plus présent des rafineurs de France, d'Angleterre et d'Allemagne, se consumant en ce païs, ce nouveau droit l'en bannissoit."

[3]) *Resol. Holl.* 7, 8 November 1669. *Resol. Stat. Gen.* 22, 23, 30 Nov. 1669. *Resol. Holl.* 3 Dec. 1669. Concept placcaet van Hollandt op het debiteren der fransche manufacturen. (*Resol. Holl.* 21 Dec. 1669). *Resol. Stat. Gen.* 24 Dec. 1669. *Resol. Holl.* 8 Febr. 26 April, 26 Julij, 13 Nov. 1670.

del met Frankrijk zagen)[1], zoo was het eerst in 1671 dat men tot het besluit kwam, den invoer der Fransche waren te verbieden, gelijk wij te zijner plaatse zullen zien.

De Spaansche gezant te 's Hage maakte ondertusschen van deze voorvallen gebruik, om de gemoederen tegen Frankrijk op te hitsen, voorgevende nu eens berigten uit Venetië te hebben ontvangen, meldende, dat Lodewijk XIV aan die Repnbliek hulptroepen tegen Turkije aangeboden had, mits de Venetianen den Nederlandschen handel in de Levant wilden benadeelen; dan weder had hij uit Parijs vernomen, dat men, in 's Koning's raad (au Louvre), met verachting van de triple alliantie gesproken, en gezegd had dat deze geen zes maanden meer zou blijven bestaan[2]).

Evenmin als over het gedrag van Spanje, was men hier te lande over dat van den Keizer tevreden, die eene groote onverschilligheid voor de triple alliantie aan den dag leide, niettegenstaande alle opregte bemoeijingen van den baron d'Isola te 's Hage[3]).

Ofschoon de onderhandelingen betrekkelijk België, tusschen J. de Witt en de Pomponne, die sedert het laatst van de maand Mei waren blijven rusten, tegen het einde des jaars 1669 wederom ter sprake kwamen[4]), zag de raadpensionaris evenwel in, dat geene verzoening met Frankrijk mogelijk was. „Après avoir essayé," zegt Mignet, „de dissiper les ombrages qui éloignaient les Provinces-Unies de la France, la conviction que le Roi avait résolu de les ruiner le gagna aussi. Il envisagea cette puissante inimitié sans s'en dissimuler le danger, et ne chercha plus qu'à se prémunir contre elle[5])."

---

1) Valkenier, verward Europa, I. bijl. p. 19.

2) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

3) Basnage, II. p. 87. „Quoiqu'il eût un grand intérêt à la conservation des Pais-Bas, et que leur perte portât un coup mortel à la liberté de l'Allemagne, cependant il s'endormoit, ou plutôt il se laissoit conduire par ses ministres dévoués à l'Espagne."

4) Zie Mignet, III. p. 600 sq.

5) Zie ook hetgeen de Pomponne zelf van de Witt schrijft in eene dépêche aan Lodewijk XIV, van 3 Oct. 1669, (bij Mignet, III. p. 597.)

Hij stelde den Staten voor om 50 regimenten, elk van 1000 man, op te rigten, 80 oorlogschepen in zee te brengen, drie legerkorpsen bijeen te brengen, waarvan een in Vlaanderen, een tweede te Maastricht, en het derde bij den IJssel zoude gesteld worden. Don Estevan de Gamarra riep uit „dat Hannibal aan de poorten was"; dat de grensplaatsen omringd waren; dat men hulptroepen naar Braband moest zenden, enz. Doch de Staten gaven hieraan geen gehoor: men vergenoegde zich te onderzoeken, of men de compagniën troepen tot 15, 20 of 25 man zou brengen. Men vreesde, dat indien men eenige krijgshaftige beweging maakte, men daardoor den Koning van Frankrijk van trouweloosheid zou schijnen te beschuldigen, daar hij beloofd had dit jaar de Spanjaarden met rust te laten [1]). Ook om twee andere redenen was het raadzaam, niet door groote oorlogstoerustingen den schijn op zich te laden van Frankrijk te willen aanvallen: vooreerst, omdat Lodewijk niets liever gezien zou hebben, dan dat de Staten de aanvallende partij uitmaakten.

„Du reste, je ne pense pas qu'il lui (J. de Witt) tombe dans la pensée de les faire rompre les premiers avec cette couronne, et plût à Dieu qu'il la prît et qu'il la pût exécuter. Le roi n'aurait à souhaiter autre chose que de n'être point l'agresseur, et, selon toutes les choses que je vois, j'oserais bien répondre qu'il ne saurait porter à cette résolution ni les Anglais, ni les Suédois, et peut-être les Espagnols encore moins que tous [2])."

En ten andere, omdat Lodewijk, die zijne onderhandelingen met Zweden, Engeland en Duitschland, ter vernietiging van de Republiek, nog niet ten einde gevoerd had, gaarne zag, dat de Staten ondertusschen in groote onkosten en moeijelijkheden gewikkeld waren.

Middelerwijl werd de secretaris Rumpf te Parijs gelast „om met alle vlyt ende dexteriteyt sigh te informeren ende

---

[1]) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, l. 17.

[2]) Extrait d'une lettre de M. de Lionne au marquis de Pomponne, 9 Octobre 1669. (bij Mignet, III. p. 599).

doen informeren van alle armatures te water ende te lande, die door den Coningh van Vrankryck, 't zy in 't zij buyten 't Ryck souden mogen worden by de handt genomen, enz. [1]).''

Hoe moeijelijk het was, iets van de geheime plannen van het Fransche hof te ontdekken en over te schrijven, blijkt uit hetgeen Rumpf schrijft in zijn antwoord op evengemelde resolutien.

„. . . occasie, die mij mede de vrymoedigheyd geeft, om hierby te voegen, dat men aen dit hoff noyt naeuwer en scherper esgard genomen heeft op de secrete intelligentie, die uytheemsche ministers alhier, die soo wat in 't ooge loopen, gehouden zyn tot voldoeninge haerer Heeren principaelen t' onderhouden; alle mogelycke wegen aengewendt werdende, om deselve van de noodige behulpmiddelen tot die saecke t' ontblooten, ende te wege te brengen, dat niets overgeschreven moge worden als t' geene met de reputatie ende t' interesse van dit Ryck overeenkomt. Daerby komt nogh, dat de meeste H. H. Mog. onderdaenen ende bedienden, in de fransche coopsteden geëstablisseert, uyt vrese van ongenaede, niet alles, gelyck wel wilden, durvende overschryven, den hier aenwesend minister om van alles verwittight te worden, op de voorsz. plaetsen nootsaeckelyck eenige vertrouwelycke correspondentie moet ende dient te onderhouden; welck alles dan, sonder extraordinarise oncosten aen te wenden, niet geschieden kan, insonderheyd by dese seer moeyelycke conjuncture van tyden" [2]).

Eer dat wij het verhaal der gebeurtenissen van het jaar 1669 besluiten, moeten wij nog vermelden hetgeen omtrent het vervullen der ambassade te Parijs voorviel.

De heer Boreel overleden zijnde, besloten de Staten van Holland aan de Generaliteit voor te dragen den persoon van Daniel van Wijngaerden, heer van Werckendam [3]). Maar deze heer (zijnde, volgens Wicquefort, een geschikt

---

1) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 23 Dec. 1669.

2) Dépêche van Rumpf aan den griffier Ruysch, 3 Januarij 1670. (*Register van de Fransche saken van den jare* 1670). p. 17.

3) *Resol. Holl.* 6 Dec. 1668.

persoon), voorziende dat die zending moeijelijk en weinig voordeelig zou zijn, maakte zwarigheid den hem opgedragen post te aanvaarden, en verzocht de Staten eene andere keuze te doen [1]).

Het was bezwaarlijk een kundig en geschikt persoon voor genoemde ambassade te vinden. „La Hollande n'en produit pas beaucoup," zegt Wicquefort, „et ceux qui ont du mérite, aiment mieux faire valoir leurs talents dans le païs, parmi leurs parens et amis, que de faire une vie de comédien pendant quelques années " [2]).

De Staten van Holland droegen aan H. H. Mog. voor den ordinaris ambassadeur in Zweden, den heer P. de Groot, zoon van den wereldberoemden Hugo Grotius [3]). Het kostte eenige moeite sommige provinciën, onder andere Vriesland en Utrecht, tot de keus van Holland over te halen, en het was eerst op 5 Junij 1669 dat P. de Groot, bij resolutie van H. H. Mog., tot ordinaris ambassadeur in Frankrijk werd aangesteld. De heer de Groot zelf kon niet aanstonds tot het aannemen der hem aangebodene betrekking besluiten.

In de maand November werd hij „versoght ende gesommeert, omme sigh op de aenneminge ende bekledinge van de voorschreve ambassade ten spoedighste te willen verclaeren " [4]).

De Groot was namelijk gekozen tot pensionaris van Rotterdam [5]). Deze keus was des te eervoller, omdat het, schreef J. de Witt „eene reputatieuse herstellinge was in dien staet, daer voorheenen den heere Hugo de

---

1) Wicquefort l. l. „Mais comme il est fort naturel en Hollande de préférer l'intérêt domestique à l'honneur de l'Etat, il vouloit qu'on lui fit une gratification extraordinaire, outre ses apointements qui ne sont que très médiocres pour les ambassades."

2) De Witt noemde eene ambassade „eene vergulde relegatie." (brieven, II. p. 647).

3) *Resol. Stat. Gen.* 5 April 1669, missive van J. de Witt aan P. de Groot, 9 April 1669. (J. de Witt, brieven, II. p. 639.)

4) *Resol. Holl.*, 30 Nov. 1669.

5) *Resol. Holl.* 22 Mei 1669.

Groot Uw. Ed. Vader, onfatçoenlyck uitgeschopt is" [1]); en ten andere, omdat P. de Groot zelf een proces tegen de stad Rotterdam ingesteld hebbende, om schadevergoeding van hetgeen zijn vader geleden had terwijl hij haar pensionaris was, dat regtsgeding gewonnen had.

De Groot nam het gezantschap in Frankrijk aan, onder voorwaarde evenwel, dat de burgemeesters der stad Rotterdam hem van het pensionarisschap ontsloegen, en hij, na het volbrengen zijner ambassade, zitting in een van de hoven van Justitie zou verkrijgen [2]). In April des jaars 1670 besloot men den heer de Groot te verzoeken „gansch ernstigh, dat hy hem tot het aennemen van de ordinaris ambassade aen den Coningh ende 't hoff van Vranckryck — gelieve te laeten disponeren, onaengesien tot noghtoe by de Leden niet heeft connen worden uytgewerckt d'eenparige bewilliginge van het voorgeslaegen expectatiff in een van beyde de hoven van Justitie." De burgemeesters en regeerders van Rotterdam zouden tevens worden verzocht, om „de voorschreve saecke by den gemelten heer pensionaris de Groot ten besten te willen helpen faciliteren," en aan de Groot, (blyvende hy pensionaris van Rotterdam) toe te staan de hem opgedragene ambassade op zich te nemen „ten minsten voor den tyt van een jaer" [3]). Men had eenige moeite de stad Rotterdam in 't vertrek van de Groot te doen bewilligen, doch zij deed het eindelijk: de Groot nam de ambassade aan voor den tijd van één jaar; langer zou hij niet „in deselve worden gecontinueert, in weerwille van de heeren Burgemeesters ende vroedschappen van Rotterdam, ende sulcx sonder derselver expres consent" [4]).

De benoeming van P. de Groot tot gezant te Parijs was aan de Witt zeer aangenaam, omdat hij hoopte het welzijn van den Staat te kunnen bevorderen door aan het hof

---

1) Brief van de Witt aan P. de Groot, 14 Mei 1669. (J. de Witt, brieven, II. p. 646).

2) *Resol. Holl.* 4 Dec. 1669.

3) *Resol. Holl.* 26 April 1670.

4) *Resol. Holl. Resol. Stat. Gen.* 16 Mei 1670.

van Frankrijk den zoon van hem te zenden, die aldaar eertijds zoo hoog geacht was geweest; de redenen van de Witt, met wien de Groot zeer bevriend was, zullen ook wel het hare bijgebragt hebben, om hem te doen besluiten tot het aannemen der hem opgedragene betrekking. Maar, zoo hij zich vleide zijne zending met een gelukkig gevolg bekroond te zien, een gesprek dat hij met den graaf d'Estrades had, eenige dagen nadat hij zijne nieuwe betrekking aangenomen had, moest hem die hoop doen verliezen. Onder voorwendsel van zijne zaken alhier op orde te willen stellen, was d'Estrades te 's Hage gekomen, en had met den raadpensionaris eenige zamenkomsten gehad, waarin over de verdeeling of het cantonnement der Spaansche Nederlanden gesproken werd, doch zonder dat aan deze zaak eenig verder gevolg werd gegeven. De Groot maakte van deze gelegenheid gebruik om aan den gewezen franschen gezant te vragen, of hij eenig gunstig gevolg van zijne zending verwachten kon? D'Estrades antwoordde: „qu'il pouvait s'assurer que sa personne y seroit agréable, et qu'on lui feroit toutes les civilités qu'il pourroit désirer. Mais que ce seroit là le tout, et qu'il ne falloit pas qu'il espérât de faire quoique ce soit, si les Etats, ses maîtres, ne changeoient la conduite qu'ils tenoient depuis quelques années." Met welke woorden gemeend werd, dat de Staten aan Frankrijk de handen vrij moesten laten in de Spaansche Nederlanden [1]).

Ofschoon sommigen van gevoelen waren, dat men beter gedaan had de Groot in Zweden te laten [2]), zoo waren evenwel zijne hoedanigheden van dien aard, dat zij hem in Frankrijk vooral gezien en aangenaam moesten maken. „Il avoit toutes les qualitez nécessaires," zegt Wicquefort, „pour une fonction si relevée; l'esprit fort éclairé et présent, le jugement net et solide, la conversation charmante, une grande pénétration, une connoissance fort étendue des affaires du monde, une adresse toute particulière à les manier,

1) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.
2) Wicquefort, l'ambassadeur, I. p. 935.

et surtout l'art de plaire qu'il possédoit parfaitement; de sorte qu'il étoit impossible de choisir un sujet plus propre, et plus capable de servir sa patrie. Sa personne étoit très agréable à la cour de France, tant à cause de son propre mérite qu'à cause de la mémoire de son père, que le feu Roi avoit protégé devant et après sa condamnation, qui n'avoit pas été fort juridique" [1]).

Daarentegen was de benoeming van de Groot tot gezant bij Lodewijk XIV, den Koning van Engeland niet aangenaam [2]).

Nadat hij afscheid van de Staten-Generaal en die van Holland had genomen [3]), kwam hij den 30 Aug. 1670 te Parijs [4]).

Hij was met credentie-brieven voorzien voor den Koning, de Koningin, den Dauphin, Monsieur,. Mademoiselle d'Orléans-Montpensier, den prins van Condé, den hertog van Anjou, dien van Enghien, den marquis de Bernay, de H. H. de Lionne en Colbert, den kanselier van Frankrijk, den hertog de Villeroy, de H. H. Le Tellier en de Turenne; en eindelijk met eene acte ad omnes populos [5]).

Het was vooral gedurende het jaar 1670, dat Lodewijk XIV alles in het werk stelde, om den ondergang der Republiek voor te bereiden: het was in dit jaar, dat de onderhandeling tusschen hem en den Koning van Engeland bekroond werd met het berucht traktaat van 21 December.

De aandacht van de staatslieden, die aan het hoofd der

---

1) L. Aubery, seigneur du Maurier, Mémoires pour servir à l'histoire de Hollande, p. 361. „Le troisième fils de M. Grotius s'appelloit Pierre, qui avoit bien rétabli ses affaires domestiques pendant le gouvernement de Mrs. de Witt, dont il étoit fort considéré. Aussi étoit-il homme de rare mérite, et aussi grand politique que son père étoit grand homme de lettres."

2) Wicquefort, histoire M. S. des Prov.-Unies, l. 17. „Ce ministre (P. de Groot), ami intime de Mr. de Witt, étoit à cause des intérêts du prince d'Orange, l'aversion du roi d'Angleterre."

3) *Resol. Stat. Gen.. Resol. Holl.* 1 Aug. 1670.

4) Dépêche van P. de Groot aan H. Ed. Gr. Mog., 12 Sept. 1670.

5) Zie deze brieven gevoegd achter de *Resol. Stat. Gen.* 20 Mei 1670.

Republiek stonden, wilde Lodewijk ondertusschen van zijne kuiperijen bij de onderscheidene hoven van Europa afwenden, en daarom werd de onderhandeling tusschen de Pomponne en J. de Witt, opzigtelijk de verdeeling der Spaansche Nederlanden, nog eenigen tijd slepende gehouden [1]). Evenwel, mogt het den franschen gezant niet gelukken, den raadpensionaris van de triple alliantie af te trekken [2]), even min slaagde hierin de graaf d'Estrades, van wiens reis herwaarts wij hierboven gesproken hebben. De Witt bekende zelfs aan de Pomponne, dat de Staten, wel verre van de triple alliantie te willen vernietigen, er in tegendeel op bedacht waren, den Keizer, Denemarken, eenige Duitsche vorsten en den hertog van Lotharingen tot de guarantie van den Akenschen vrede over te halen. En toen de fransche gezant hem daarop vroeg, welke verbindtenissen al deze Staten onder elkander zouden aangaan? antwoordde de Witt, dat van geene andere de rede zou zijn, dan om elkander wederkeerig bij te springen wanneer zij wegens opgenoemde guarantie werden aangevallen, en om gezamenlijk te handelen, indien die guarantie noodig mogt worden [3]).

Lodewijk XIV was evenwel bevreesd, dat de raadpensionaris daarom slechts met hem over de verdeeling der Spaansche Nederlanden onderhandelde, ten einde Engelands wangunst jegens Frankrijk op te wekken, en opdat Spanje genoopt zou worden met de Staten in een naauw verdedigend verbond te treden; het was om die reden, dat deze zaak geenen verderen voortgang had [4]).

---

1) Mignet III. p. 605. „Ouvertures, dans lesquelles il (de Witt) avait bien vu que la France était entrée un moment pour l'amuser."

2) Basnage, II. p. 99.

3) Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV. 3 Avril 1670. (bij Mignet III. p. 606). „M. de Witt m'a dit que cela roulait toujours sur le même esprit qu'il m'avait ci-devant déclaré, et qu'il croyait très innocent, de faire entrer autant de princes qu'ils pourraient dans une garantie que V. M. même avait agréée."

4) Extrait d'une lettre de Louis XIV au marquis de Pomponne, 17 Février 1670. (Mignet, III. p. 604).

In Engeland sloeg men geloof aan de geruchten, als of de Staten werkelijk het drievoudig verbond wilden verbreken, en lord Arlington schreef over dat punt aan den ridder Temple. Doch deze antwoordde: „A l'égard de votre soupçon, permettez-moi de vous dire qu'il est sans fondement, et qu'il ne provient que de ce que nous nous imaginons que les principaux ministres de cet État agissent avec plus de finesse que je n'en ai encore pû remarquer dans leur conduite, depuis que je suis ici ..... Jusqu'à ce que les François se soient rendus maîtres des Pais-Bas Espagnols, je regarderai toujours les Hollandois comme des marchands qui ont du bien et bon crédit, et qui tâchent de le conserver en agissant de bonne foi dans leur commerce; mais si jamais la Flandre tombe au pouvoir de ses ennemis, je serai aussi soupçonneux qu'un autre" [1]).

Wij hebben hierboven gezien, hoe trotsch Lodewijk XIV de tusschenkomst der Republiek van de hand had gewezen, toen deze, uit naam ook van Engeland en Zweden, de regtmatige klagten van het hof van Madrid aan de Pomponne had voorgedragen. Het is dus niet te verwonderen, dat hij evenzeer weigerde de Staten te erkennen als middelaars tusschen hem en Spanje in de zaak der dependentiën. Het hof van Madrid was er, namelijk, eerst op bedacht geweest, aan deze lastige quaestie een einde te maken door aan Frankrijk af te staan de Franche-Comté tegen de door Lodewijk in het hart des lands gemaakte veroveringen, als Oudenaarde, Veurne, Ath, Cortryck, enz. [2]). Doch hieraan schijnt geen gevolg gegeven te zijn. Ondertusschen was het jaar, gedurende hetwelk Lodewijk XIV, in zijnen brief aan den Paus, beloofd had geenen oorlog tegen Spanje te ondernemen, schier verloopen; zoodat de Koning van Engeland, ten einde, zoo mogelijk, een' nieuwen oorlog ten gevolge der onafgedane twistpunten tusschen Frankrijk en

---

1) Lettre du chev. Temple à milord Arlington, 15 Mai 1670. (lettres de Temple, II. p. 204).

2) Dépêche van Rumpf aan H. Ed. Gr. Mog., 17 Januarij 1670. (*Register* van de Fransche saken, van den jare 1670. p. 30).

Spanje te voorkomen, besloot aan Lodewijk zijne bemiddeling nevens die van Zweden aan te bieden, om de zaak der dependentiën te regelen.

Den 29. Januarij 1670 nam de Koning van Frankrijk deze bemiddeling, voor den tijd van een jaar aan [1]), en het Engelsche hof gaf zijnen gezant in Spanje last, alle pogingen aan te wenden ten einde het hof van Madrid tot het aannemen dezer schikking te bewegen [2]). Bij het vernemen van deze tijding zoude de raadpensionaris, volgens het schrijven van de Pomponne, niet hebben kunnen verbergen „une secrète mortification" [3]).

Temple zelf daarentegen, die het eerst de zaak aan J. de Witt verhaald had, schrijft: „Ce ministre trouva que la France avoit bien peu d'égard pour les États, de ne les avoir pas compris dans cette médiation. Il me dit en même temps, que cela ne l'empêchoit pas d'en être bien aise, et qu'il espéroit que comme cette espèce de mépris n'engageroit pas les Hollandois à marquer aucun ressentiment qui pût préjudicier à la conclusion de cette paix, il vouloit croire aussi que les cajoleries des François ne nous feroient pas agir avec moins de sincérité et de droiture; d'autant plus que, vû la circonstance du temps, nous ne devions pas prendre la civilité qu'ils nous témoignoient en cette rencontre, pour une marque de la déférence que cette cour a pour Sa Majesté" [4]).

De Staten, zonder eenig misnoegen te doen blijken over deze nieuwe beleediging van Lodewijk XIV, besloten de H. H. van der Tocht en van Vrijbergen, gedeputeerden te Brussel, te gelasten om „alle goede officiën aen te wenden,". ten einde den connetable van Castilië over

---

1) Zie „de acte van submissie van den Coningh van Vranckryck". *Resol. Stat. Gen.*, 7 Februarij 1670.

2) Lettre de milord Arlington au chev. Godolphin, 7 Février 1670. (Lettres du comte d'Arlington, II. p. 346).

3) Dépêche de M. de Pomponne à Louis XIV, du 6 Février 1670. (Mignet III. p. 605).

4) Lettre du chev. Temple à milord Arlington, du 7 Février 1670. (Lettres de Temple, II. p. 189).

te halen de geschillen aan de bemiddeling van Engeland en Zweden over te laten [1]). Lord Arlington was niet overtuigd van de goede gezindheid der Staten; want hij schrijft, onder dagt. van 7 Februarij 1670: „J'apprens que les États des Provinces-Unies sont mécontens de se voir exclus de cet arbitrage. Outre cela, il y a longtems que nous avons observé que les ministres d'Espagne et de Hollande cherchent plus à nous engager dans une guerre, qui semble s'accorder à leur intérêt, qu'à conserver la paix, qui est assurément plus conforme au nôtre, aussi bien qu'aux règles du Christianisme" [2]).

En daar Spanje niet dadelijk deze bemiddeling aannam, zoo schreef lord Arlington: „Nous envisageons ce procédé de l'Espagne comme une marque qu'elle a envie de recommencer la guerre, et qu'elle tâche de nous y engager, sans songer en aucune manière à subvenir aux frais qu'il nous faudra faire. Nous ne saurions même quelques fois nous empêcher de songer, qu'elle aimeroit mieux perdre la Flandre que de terminer la guerre. Et alors nous concluons que notre argent seroit bien mal employé, s'il ne faisoit que nous attirer inévitablement la haine de la France" [3]).

In de maand Julij nam Spanje eindelijk de aangebodene bemiddeling van Engeland en Zweden aan: doch vorderde tevens, dat de Staten, nevens die twee Mogendheden, „tot de arbitrage werden geadmitteert, ende dat by derselver uytspraecke niet alleen souden moeten worden getermineert de bewuste verschillen over Condé, Linck ende de sluysen van Nieupoort, maer alle andere, die tot d'executie van het vredenstractaet van Aken eenigsints specteren" [4]).

---

1) *Resol. Holl.* 6 Febr. 1670. 2) *Lettres d'Etat*, II. p. 348.

3) Lettre de milord Arlington au chev. Godolphin, 9 Mai 1670 (lettres d'Etat II. p. 353). Uit de verdere bewoordingen van dien brief schijnt het ons toe, dat Spanje den Keizer onder de bemiddelaars had willen hebben.

4) Dépêche van van Beuningen aan H. H. Mog., Londen, 19 Julij 1670. (Register van de Fransche saken, ao. 1670, p. 320).

Lettre du comte Arlington au chev. Godolphin, 6 Juillet 1670 (*Lettres d'Etat*, II. p. 356).

Engeland nam hiermede genoegen, doch niet zoo Frankrijk. „Le roi notre maître ayant fort approuvé cette résolution — a fait tous ses efforts par son ambassadeur à Paris, et par ses discours à l'ambassadeur de France qui est ici, pour la faire approuver à la cour de France; mais inutilement. Ils disent — que les États-Généraux sont trop partialement intéressez à la décision des points en question pour être juges " [1]).

De Staten, ondertusschen, hadden al dadelijk besloten niet als bemiddelaars op te treden: „maer dat soo by den heere Gouverneur-Generael van de Spaensche Nederlanden, als by den heere ambassadeur Gamarra alle goede officiën mogen werden aengewend, ten eynde de saecke van de voorsz. arbitrage eenmael eyntelyck, sonder eenigh verder tytversuym, geperfectioneert moge werden, enz." [2]).

Des niettemin bleef Spanje weigerachtig en nam geen eindbesluit in deze zaak [3]). Het was eerst in October van het volgendend jaar (1671), dat het hof van Madrid eenige gedeputeerden benoemde, die onder bemiddeling van Engeland en Zweden het punt in quaestie zouden regelen [4]).

De uiteenzetting van het verhandelde in de zaak der de-

---

1) Lettre du comte Arlington au chev. Godolphin, 19 Août 1670. (*Lettres d'Etat*, II. p. 358). Ook wilde Frankrijk niets van de contrapretentiën van Spanje hooren. Lettre du comte Arlington au chev. Godolphin, 27 Octobre 1670. (*Lettres d'Etat* II. p. 368). Dit was reeds vroeger door Temple aan den Baron de l'Isola voorspeld. Zie lettre du chev. Temple à milord Arlington, du 7 Février 1670.

Zie verder, lettre du comte d'Arlington au chev. Godolphin, 22 Décembre 1670. (Lettres d'Etat, II. p. 377).

2) *Resol. Holl.* 23 Julij 1670. *Resol. Stat. Gen.* 24 Julij 1670. *Lettres d'Etat du comte* d'Arlington, II. p. 361.

3) Lettre de milord Arlington au chev. Godolphin, 30 Mars 1671. »Vos lettres ne font encore aucune mention, que S. M. Catholique ait accepté l'arbitrage. Et cependant il est évident, que c'est l'unique assurance que nous ayons pour la continuation de la paix cette année. Vous ferez bien de les en faire souvenir, au cas que les ministres n'y ayent pas fait réflexion eux-mêmes." (*Lettres d'Etat*, II. p. 389).

4) Lettre de milord Arlington au chev. Godolphin, 23 Oct-

pendentiën heeft ons eenigzins den loop der gebeurtenissen doen voorbijzien, waartoe wij nu terugkeeren. In de maand Januarij van het jaar 1670 ontvingen de Staten eene onrustwekkende tijding uit Parijs. „Eenige brieven uyt Nancy jonghst geschreven willen seggen, dat het jonghst ontworpen tractaet tusschen dese Croon ende den hertogh van Lotteringen seer apparent soude zyn van eerlangh tot conclusie te geraecken, ende soude door dat tractaet, volgens het schrijven van daer, den voorn. hertogh sigh engageren in t' interesse van dese Croon, ende tot de lightinge van 10,000 voetkneghten ende 4000 paerden, tot dispositie ende dienst van dit Ryck. Van welcke gestipuleerde ende aen te nemene krygsmaght verder geseght werdt, dat den voorn. hertogh alreede een groot gedeelte by den anderen soude hebben, hier en daer verspreyd en verdeeld leggende in verscheyde dorpen ende quartieren van Lotteringen, ende gereet zynde te marcheren op d'eerste te geven ordres van desen Coningh" [1]).

Te gelijk ging Lodewijk XIV voort met groote oorlogstoebereidselen te maken, zoowel te water als te land [2]), en daar hij tevens besloot zijne nieuwe veroveringen in Vlaanderen te bezoeken, zoo veroorzaakte zulks hier geene geringe ontsteltenis. Zelfs in Frankrijk wist men niet wat de Koning eigenlijk voor had. „Het eenighste ooghwit van die te doene reyse wert geseght te syn het besightigen der geconquesteerde ende nieuw gefortificeerde plaetsen; hoewel eenige swaerhooffdige luyden alhier sigh nogh niet laeten disabuseren, datter niet wat anders ende importanters soude onder schuylen; oordeelende ten dien insighte, dat de naebuyren in allen gevalle sorghvuldigh op haer hoede

---

1671. (*Lettres d'Etat* II. p. 414). De Koning van Frankrijk stemde er in toe, dat nog een jaar verlenging aan het nu bijkans verloopene zou worden toegevoegd.

1) Dépêche van Rumpf, 27 Dec. 1669. (*Register*, enz. a°. 1670. p. 8.) Dit berigt wordt door hem bevestigd in zijne depêche aan den griffier, dd. 3 Januarij 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, p. 19).

2) Hieromtrent vindt men vele en naauwkeurige berigten in de dépêches van den secretaris Rumpf.

dienen te zijn, om niet onvermoedelyck gesurprenneert te worden" [1]).

Spanje in het bijzonder, was zeer over die voorgenomene reis verontrust [2]), en don Estevan de Gamarra diende, den 16 April, eene nota in, waarbij hij verzocht dat toch, zoo spoedig mogelijk, het Nederlandsche leger naar de grenzen van Vlaanderen mogt worden gezonden [3]).

De raadpensionaris had reeds vroeger van deze vrees van het Spaansche hof gebruik gemaakt, om hetzelve eindelijk over te halen, de nog steeds onbetaalde onderstandgelden aan Zweden uit te keeren. De akte van guarantie van den Akenschen vrede, die reeds, gelijk hierboven gezegd is, op den 7. Mei 1669 door de gevolmagtigden van Engeland, de Staten, en van Zweden geteekend was, werd dan nu aan Spanje, op den 1. Maart 1670, uitgereikt [4]).

De Staten gaven hiervan kennis aan den markies de Pomponne, en boden ook aan Frankrijk, overeenkomstig art. 7 van den Akenschen vrede, eene dergelijke guarantie aan [5]). Doch Lodewijk XIV, die niets van de triple alliantie wilde weten, noch door zijn voorbeeld de Duitsche vorsten tot de erkenning van dat verbond aansporen, weigerde de guarantie op grond dat zij niet wederkeerig, en daarin slechts sprake was van „la France attaquante et jamais attaquée." Hij voegde er bij „que cela lui importait peu, et que la plus sûre garantie de la paix serait toujours son désir de la maintenir" [6]).

Alle pogingen van de Witt, om eene toenadering

---

1) Dépêche van Rumpf aan den griffier Ruysch, 4 April 1670. (*Register*, enz. a°. 1670. p. 145).

2) Lettre de Louis XIV à M. de Pomponne, du 17 Janvr. 1670. (Bij Mignet, III. p. 605.)

3) Zie dat stuk achter de *Resol. Stat. Gen.* 16 April 1670.

4) Wicquefort, Histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 18.

5) *Resol. Stat. Gen.* 2 Maart 1670. *Secrete Resol. Stat. Gen.* 11 Maart 1670. Dépêche de M. de Pomponne à Louis XIV, du 27 Mars 1670. (Bij Mignet, III. p. 606).

6) Lettre de Louis XIV à M. de Pomponne, du 4 Avril 1670. (Bij Mignet III. p. 606).

tusschen dezen Staat en Frankrijk te bewerken, bleven dus zonder gevolg. Hij verzocht den markies de Pomponne, die zijnen meester bij zijne aanstaande reis zou gaan begroeten, om den Koning van zijne genegenheid te verzekeren: hij kwam nogmaals terug op het cantonnement der Spaansche Nederlanden, en wilde zelf met den franschen gezant raadplegen over de instructiën aan den ambassadeur de Groot mede te geven, welke het meest geschikt zouden zijn, om de goede verstandhouding te helpen herstellen. Doch de Pomponne ontving al deze bewijzen van gewenschte toenadering met eene koude onverschilligheid [1]). Even ongunstig waren de berigten uit Parijs. „Men schynt hier aen t' hoff nogh even seer (hoewel sonder fondament en redenen) tegens H. H. Mog. Staet geanimeert te zijn, schoon den heere prince van Tarante alle bedenckelycke goede officiën ontrent S. Maj. ende d'heeren eerste ministers aengewend heeft geduyrende syn verblyff aen dit hoff, om die ongefondeerde animositeyt eenigsints te doen cesseren. Ick wil evenwel niet twyffelen off de tyt, die in dese ende andere voorvallen, van veele moeyelyckheden de gunstigste geneesmeester is, sal eyndeling eenmael de hier verkeerde gevatte vooroordeelen t' eenemael weghnemen, ende voortbrengen dat de voorige goede opreghte oude vriendschap tusschen dese Croon ende H. H. Mog. hooghloffelycke regeringe volcomen ende ter goeder uyre herstelt worden; daertoe, onder respectueuste permissie, veel soude contribueren, indien door een geraisonneert autentyck geschrift d'opreghte intentie van de nu ter geluckiger uyre voltrocken triple ligue gededuceert, en hier bekent gemaeckt wierde, dat deselve en dat heerelycke groote werck met het interesse van dit Ryck compatibel ende geensints strydigh en is; gelyck mede, indien d'heere intendent Colbert konde gebraght worden tot het herstellen van de t' eenemael vervalle uytheemsche ende Nederlandsche commercie in dit Ryck, welckers libertcyt, ten hooghsten nootsaeckelyck, 't eenighste

---

[1]) Dépêche de M. de Pomponne à Louis XIV, du 8 Mai 1670. (Bij Mignet, III. p. 609.)

vaste fondement geoordeelt werdt te zijn van alle onderlinge opgereghte tractaeten van goede alliancie met de naebuyren" [1]).

Eenige dagen later schreef Rumpf: „Schoon alles sint eenigen tyt in s' Conings raedt alhier met d'uytterste sorghvuldigheydt gesecreteert wordt, soo bespeurt men noghtans, datter seer groote wightige desseynen tegenwoordigh op het tapyt moeten zyn, die ick vreese dat meest gaen tot krenckinge, ist mogelyck, van H. H. Mog. Staet en derselver goede ingesetenen commercie, tegens dewelcke men hier hoe langer hoe meerder animositeyt betoont. D'aenstaende aenkomste van den heere Churfurst van Brandenburgh tot Cleve, de toecomende reyse van Madame naer Londen [2]), daerby, met permissie, gestelt wordt die geprojecteerde van Syn Hoogheyt myn heere den prince van Orange naer Engelandt, oordeelen veele verstandige en gaeuwe herssenen alhier, dat vry naedencken ende reflexie meriteert bij dese seer duystere ende facheuse conjuncture van saecken ende tyden" [3]).

Voorzeker was de politische horizon zeer donker; want tegenover die vijandige stemming van Lodewijk XIV kon de Republiek niet eens op den bijstand van hare geallieerden rekenen, veelmin op dien van andere Mogendhe-

---

1) Dépêche van Rumpf aan den griffier Ruysch, 4 April 1670. (*Register*, enz. a°. 1670. p. 145). De inzigten van Rumpf waren zeer juist, en men maakte gedeeltelijk daarvan gebruik. Want de ambassadeur de Groot moest „alle bedenckelycke debvoiren ende middelen by den Coningh aenwenden, ten eynde d'ondraeghlycke beswaernissen gestelt op de waeren ende manufacturen in dese landen vallende, sonder uytstel werden affgedaen." *Secrete Resol. Holl.* 1 Aug. 1670. *Secr. Resol. Stat. Gen.* 6 Aug. 1670.

2) Rumpf schreef aangaande die voorgenomene reis: „Sommige alhier syn van opinie, dat H. Con. Hoogh. voornoemt onder dat pretext yets anders en considerabels tot voordeel van Vranckryck in Engelandt wellight soude voorhebben uyt te wercken als door een dernier effort." (Dépêche van Rumpf aan J. de Witt, 21 Maart 1670. *Register* enz. a°. 1670. p. 128).

3) Dépêche van Rumpf aan den griffier Ruysch, 11 April 1670. (*Register*, enz. a°. 1670. p. 151).

den [1]). De groot kanselier van Zweden begon aan de inblazingen van Lodewijks ministers gehoor te geven [2]), ja de gewezen ambassadeur van die kroon te Parijs, de graaf Coningsmarck [3]), vertrok naar Engeland, „om aldaer de tegenwoordige desseynen van dit hoff (Frankrijk) min off meer te seconderen" [4]).

Engelands Koning was reeds zoo goed als gewonnen voor de belangen van Lodewijk XIV, en al de kunde van van Beuningen, die omtrent dezen tijd naar Londen werd gezonden om Karel II aan te moedigen tot het versterken der triple alliantie [5]), zou tegen de kuiperijen en het geld van Frankrijk niets vermogen.

In dezen benarden toestand besloten de Staten het naderend onweder, zoo mogelijk, af te wenden door toegevendheid en eerbetoon. De heer van Wassenaar Obdam werd derhalve, in buitengewoon gezantschap, naar den Koning van Frankrijk afgevaardigd, terwijl deze zich in de Spaansche Nederlanden ophield [6]). Hij moest den Koning uit naam van H. H. Mog. begroeten, hem met de aanwinst van magt geluk wenschen, die hem door den Akenschen vrede ten deel was geworden, „verseeckerende daernevens Hoogstged. S. Maj. van de bysondere hooghaghtinge, in dewelcke H. H. Mog. hebben syne vrundschap, ende van haere onveranderlycke wille, om haer de avantage van deselve door alle officiën ende plighten van opreghte ende getrouwe vrunden ende geallieerden altyts te conserveren" [7]).

Den 16. Mei 1670 vertrok de heer van Wassenaar uit 's Hage, en had den 23. daaraanvolgende een gehoor bij

---

1) Mignet, III. p. 608.
2) Mignet, III. p. 270 sqq.
3) Dépêche van Rumpf aan den griffier Ruysch, 4 April 1670. (*Register*, p. 145. „d'heere graeve Coninghsmarck, die geseght wordt seer geattacheert te zijn aen 't interesse van Vranckryck."
4) Dépêche van Rumpf aan den griffier Ruysch, 11 April 1670.
5) *Resol. Holl.* 24 Mei 1670.
6) *Resol. Holl.* 24 April 1670. *Resol. Stat. Gen.* 23 April 1670.
7) *Resol. Holl.* 26 April 1670.

den Koning te Rijssel. „Ende naer dat myn compliment volgens de intentie van H. H. Mog. hadde affgeleyt, gelieffde het S. Maj. my te antwoorden: Dat my bedanckte voor de verseeckeringe die hem brachte van H. H. Mog. vruntschap. Dat hy de betuigenissen daervan ontfingh met satisfactie, ende dat altyt blyde soude wesen occasie te vinden, om H. H. wederom marqes te geven van syne reciproque affectie ende vruntschap" [1]).

Dezelfde koele beleefdheid, wij zouden schier zeggen norschheid, straalde door in den brief dien de Koning aan de Staten schreef, in antwoord op hun schrijven van gelukwensching [2]). Deze poging dus mislukte even als de vorige.

Het was niet alleen buiten 's lands dat J. de Witt met geduchte moeijelijkheden te kampen had; ook de binnenlandsche aangelegenheden lieten hem geene rust: „Zelfs door de staatsgezinden werd hij niet meer met dezelfde eenstemmigheid en volgzaamheid als vroeger ondersteund; wangunst en onwil werden bij velen hunner somwijlen bespeurd, hetzij uit persoonlijke beweegredenen, hetzij door de begeerte van sommige steden, inzonderheid van Amsterdam, om zich min of meer, zelfs in aangelegenheden der provincie, aan het oppermagtig bewind der provinciale Staten te onttrekken [3]).

Amsterdam trachtte zich boven de andere steden te stellen, als die de helft der belastingen van de provincie betaalde, tegenover Leiden, Dordrecht en Rotterdam, die op de zijde van de Witt waren. De afgevaardigden van Amsterdam stelden zelfs de benoeming voor van eenen nieuwen ambtenaar, Secretaris van Staat, die met de buitenlandsche zaken zou worden belast [4]). Vooral van Beuningen had hierin de hand [5]);

---

1) *Verbaal van den Heere* J. van Wassenaar Obdam. p. 12.

2) Zie beide brieven bij Mignet III. p. 609, 610.

3) Groen van Prinsterer, handboek der geschiedenis van het vaderland § 372. p. 466.

4) *Lettres du chev.* Temple, II. p. 167 sqq. 226. (o. a. lettres à milord Arlington, du 24 Dec. 1669, 17 Juin 1670.) Basnage, II. p. 96. Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 18.

5) Basnage l. l. „On soupçonna Mr. van Beuningen d'avoir

hij en zijne partij klaagden dat de Witt, door zoo lang in het bewind te blijven, volkomen meester van de staatszaken werd, en zijne vrienden in de meest gewigtige bedieningen bragt [1]). Van Beuningen ijverde toen zeer voor de belangen van den Prins van Oranje, wiens verheffing de gedachte aan een' op handen zijnden oorlog weder ter baan deed komen.

Holland had reeds in het vorig jaar bewilligd, dat de Prins zitting in den Raad van State zoude hebben, zoodra de andere gewesten bewilligden in het besluit, om het kapitein-generaalschap voor altijd afgescheiden te houden van het stadhouderschap. Eindelijk vereenigden zich de gewesten met de Harmonie [2]), en de Prins werd ten Rade ingeleid [3]).

---

imaginé cette nouvelle charge dans la vue de la remplir, si on la créoit, ou de ruiner le crédit de Mr. de Witt s'il refusoit à la ville d'Amsterdam ce qu'elle demandoit." — Toute la faction contraire à M. de Witt est d'autant plus puissante, qu'Amsterdam en est à la tête. Cette ville, dont le crédit est grand dans la Hollande, est gouvernée principalement par M. Valkenier, homme habile à qui M. van Beuninghen est fort uni. Tous deux sont opposés au pensionnaire, et par là ils se joignent au prince d'Orange, pour l'abattre s'il est possible." (Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV, 1 Mai 1670. (Bij Mignet, III. p. 611).

[1]) Basnage, II. p. 113. „Mr. van Beuningen — mécontent de M. de Witt, son ancien ami, et peut-être jaloux de son pouvoir, qu'il auroit voulu partager, avoit formé dans cette puissante ville une cabale contre lui. Il réprésentoit qu'il étoit dangereux de le laisser si longtems dans le ministère, parcequ'en donnant les emplois et les députations à ses amis, il pouvoit, par leur moyen, se rendre maître des résolutions de la Hollande, qui deviendroient la règle de celles des Etats-Généraux. On accusoit même le conseiller-pensionnaire d'avoir ce dessein, et de chercher à se faire assez de créatures pour le mettre en exécution."

[2]) Temple, brieven N°. 25, 45, p. 158, 335. *Resol. Holl.* 25 Maart 1670.

[3]) Op den 2. Junij 1670. *Holl. Mercurius* van 1670. p. 96. Zie verder over deze geheele aangelegenheid, Wagenaar XIII. p. 427-432. Basnage II. p. 112-115. Wicquefort, Histoire M. S. livre 18. Extrait d'une dépêche du marquis de Pomponne à Louis XIV, 5 Juin 1670, bij Mignet III. p. 613.

In November daaraanvolgende ging de jeugdige Vorst naar Engeland, en keerde in Februarij 1672 terug [1]).

In het laatst van Augustus kreeg men tijding uit Parijs, dat de Koning van Frankrijk eerstdaags met een leger van 20,000 man naar Péronne en van daar naar Vlaanderen zou optrekken [2]), hetgeen de Staten zoodanig verontrustte, dat zij besloten hunne troepen te versterken en van Beuningen te verzoeken om „volgens syn gewoonlycke yver voor den dienst van 't landt ende uyt lieffde tot syn vaderland, hem in Engelandt nog voor eenigen tyt te willen ophouden, soo om te letten op den uytslag van de considerable marsch van 't Fransche leger nae Peronne, om in cas die buyten alle verwachten ende vermoeden tot rupture soude mogen komen uyt te vallen, alle goede ende convenable officien omtrent den Coning van Groot-Brittannien, aen wiens trouwe ende stantvastigheyt H. H. Mog. geensints en twyffelen, aen te wenden, ten eynde S. Maj. sigh precise wille houden aen de guarantie ende de triple alliancie." [3]).

Ondertusschen vermogten al de kunde en ijver van van Beuningen, gelijk wij nader zien zullen, niets op den weifelenden Karel II, die reeds in Junij van dit jaar met Lodewijk een geheim verbond gesloten had. In dienzelfden tijd viel de Koning van Frankrijk in Lotharingen, op welk hertogdom hij sedert den Pyreneschen vrede steeds het oog gevestigd hield, met het doel om het geheel of gedeeltelijk onder zijnen onmiddellijken invloed te brengen, en waartoe de overeenkomsten in 1661, 1662, 1663 door Hertog Karel IV. met Frankrijk gesloten, hem gegronde hoop gaven [4]).

---

1) Burnet, history of his own Time, I. p. 273.

2) Dépêches van den secretaris Rumpf aan H. Ed. Gr. Mog. en aan den griffier Ruysch, 22 Aug. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670. (p. 407.)

3) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 26 Aug. 1670.

4) Voornamelijk het traktaat van Montmartre, van 6 Februarij 1662, (Du Mont, Corps diplom. VI. p. II. p. 401), waarbij Lotharingen aan Frankrijk werd afgestaan, hetgeen echter spoedig door den hertog opgezegd werd. Zie over deze overeenkomsten Schoell, histoire des traités de paix, etc, I. p. 344.

Daarbij kwam nog de vrees, dat de Hertog zich met de Staten kon vereenigen en in de triple alliantie zou willen treden.

Het is hier de plaats niet, alles wat tot deze zaak betrekkelijk is breed uiteen te zetten; het zij genoeg te melden, dat in het laatst van Augustus 1670 de Maarschalk de Créqui tegen alle jus gentium in Lotharingen viel, den Hertog en zijne gemalin schier gevangen nam, en het gansche Hertogdom in eene maand veroverde [1]).

De aldus verdreven Hertog smeekte om hulp bij de Staten [2]). In October kwam de markies de Gerbeviller in Holland met een' brief van dien Vorst, die zich onderteekende, „de Vos Hautes Puissances le très humble et très obéissant serviteur, Charles" [3]). Doch de Pomponne had

---

1) Zie onder meer andere schrijvers, „les mémoires du marquis de Beauveau, pour servir à l'histoire de Charles IV duc de Lorraine et de Bar; Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 18; Basnage, Annales des Provinces-Unies, II. p. 119 suiv.; de dépêches van Rumpf uit Parijs, van 29 Aug. 30 Aug. 5 Sept. 1670. (*Register* enz. a°. 1670. p. 424, 426, 428) en meer andere: eene menigte dépêches van den ambassadeur P. de Groot uit Parijs; Mignet III. part. IV. sect. IV. enz.

Hertog Karel stierf, ao. 1675, in ballingschap. Zijn neef en wettige opvolger, hertog Karel V (dien zijn oom van de opvolging had willen uitsluiten ten behoeve van zijnen natuurlijken zoon, den prins de Vaudemont), weigerde in zijne voorvaderlijke bezittingen te worden hersteld op de drukkende voorwaarden, hem, door Frankrijk bij den vrede van Nijmegen, in 1678, opgelegd. Hij trad in dienst van Keizer Leopold I, maakte zich zeer verdienstelijk in den oorlog tusschen Oostenrijk en Turkye, huwde des Keizers zuster, de aartshertogin Eleonora Maria, Koningin-weduwe van Polen, en verwekte bij haar een' zoon, Leopold genoemd, die in het hertogdom Lotharingen hersteld werd bij den vrede van Rijswijk, in 1697, en die de vader is geworden van Keizer Frans I, echtgenoot van Maria Theresia.

2) Zie zijne brieven van 28 Aug., 13 Sept. 1670. (*Register* enz. ao. 1670, p. 430, 473).

3) Brief van 10 October 1670, achter de *Resol. Stat. Gen.* 31 October 1670.

reeds terstond getracht deze gewelddadige inbezitneming van Lodewijk te verdedigen, ja te regtvaardigen, en hij beschuldigde den Hertog, dat deze den Koning bij alle hoven van heerschzucht verdacht maakte, door te beweren dat Lodewijk den Rijnoever wilde overmeesteren [1]).

Hij verzekerde tevens van dit alles de bewijzen in handen te hebben; doch weigerde ze te vertoonen, of eene Memorie te overhandigen, zich vergenoegende alles mondeling voor te dragen [2]).

Men was hier niet weinig ontsteld over deze nieuwe verovering van Lodewijk, daar hij op die wijze nog sterker werd naar den kant der Nederlanden, en het bezit van Lotharingen alle gemeenschap afsneed tusschen eerstgenoemde gewesten en de Franche-Comté [3]). Ofschoon nu de Pomponne wel verzekerde, dat de Koning „sigh noyt eenighsints sou willen praevaleren off verrycken met de dépouilles van denselven Hertogh [4]),” zoo werd men hierdoor niet gerust gesteld. Eenige leden der Statenvergadering waren van gevoelen, dat men den Koning van Frankrijk verzoeken moest, om spoedig zijne beloften gestand te doen, en het hertogdom aan den wettigen Vorst terug te geven [5]): zij zeiden, dat men van deze gelegenheid gebruik moest maken, ten einde den Keizer (Lotharingen was een leen van het Rijk), de Duitsche Vorsten, benevens den Hertog van Lotharingen in de triple alliantie op te nemen; dat men den Koning van Engeland moest aansporen de regt-

---

[1]) Zie „Memorie van 't geen den heere ambassadeur de Pomponne aen den heere presiderende ter vergaederinge van de Heeren Staten Generael bekent gemaeckt heeft, nopende den intocht van eenige der trouppes van den Coning syn meester in 't hertoghdom van Lotteringen.” (*Register*, enz. a⁰. 1670. p. 432).

[2]) Wicquefort, histoire M. S. des Prov. Un. livre 18.

[3]) Dépêches de M. de Pomponne à Louis XIV du 4, 18 Septr. 1670. (bij Mignet III. p. 618.) Men vergelijke vooral het levendig verhaal van den Engelschen gezant in zijn' brief van 2 Sept. 1670 aan lord Arlington. (Lettres de Temple II. p. 297).

[4]) *Resol. Stat. Gen.* 10 Sept. 1670.

[5]) *Resol. Stat. Gen.* 31 Oct. 1670.

vaardige zaak met kracht te verdedigen, en de onderneming van Lodewijk als eene openlijke vredebreuk te beschouwen, waarvan men de gevolgen voorkomen moest, door zich in staat van tegenweer te stellen [1]). Doch men durfde zulk een gewigtig besluit niet nemen, zonder vooraf met de provinciën geraadpleegd te hebben; J. de Witt begaf zich evenwel tot den ridder Temple, met verzoek, aan den Koning zijnen meester de schromelijke gevolgen van de veroveringszucht van Lodewijk XIV voor oogen te houden. „Je comprends par tout ce qu'ils m'ont dit", schreef Temple, „qu'ils sont capables de prendre dans cette conjoncture telle résolution qu'il plaira à Sa Majesté, pourvû que ce soit de concert avec l'Angleterre; mais sans cette condition ils sont résolus, comme ils s'en sont déjà expliquez, de laisser agir le bon Dieu, et de voir la France à leurs portes sans se remuer; car ils prétendent, qu'il n'y a à présent que Sa Majesté qui puisse faire pencher la balance du côté qu'il lui plaira" [2]).

Aan de gezanten van den Staat in Engeland, de heeren van Beuningen en Boreel, werd geschreven, dat zij over de zaak van den Hertog van Lotharingen „by continuatie met den Coningh van Groot-Brittannien ende desselffs ministers souden concerteren, S. Maj. goetvinden ende intentie daerop te vernemen, ende voort 't sentiment van H. H. Mog. dienaengaende te verclaeren; oock by soo verre aldaer geen sortabelder voorslaegen mogen aen de hand gegeven werden, de saecke daerheenen te dirigeren dat van wegen de triple alliantie, by een onderling concert van de ministers der hooge geallieerden tot Parys, alle goede ende efficacieuse officien mogen worden aengewend, ten eynde de verclaeringe bij den Coning van Vranckryck voor desen gedaen — met den eersten naergecomen moge werden" [3]).

Ook hadden de Staten, eenige dagen vroeger, een besluit

---

1) Wicquefort, l. l.

2) Lettre du chev. Temple à milord Arlington, du 2 Sept. 1670. (Lettres de Temple II. p. 297).

3) *Resol. Stat. Gen.* 31 Oct. 1670.

genomen volgens hetwelk de ambassadeurs in Engeland „den Coning by goede occasie sullen rememoreren den innehoude van de defensive alliantie, den 23. January 1668 tusschen Hooghstged. S. Maj. ende H. H. Mog. geslooten"; zij moesten ook aandringen op de noodzakelijkheid van zich in staat van verdediging te stellen „tegens alle aggressie die d'een off d'ander te waeter ofte te lande soude moge worden aengedaen."[1]).

Lord Arlington zelf gaf toe, dat de vrees, door de Staten gekoesterd, gegrond was; doch de koelheid van Karel II, die het reeds in 't geheim met Frankrijk eens was, verhinderde dat er een moedig besluit genomen werd. „Le Roi," schreef de Engelsche minister, „a reçu une lettre remplie de plaintes du duc de Lorraine, lequel implore le secours de sa Majesté pour un prince son allié par la naissance, et dont les malheurs méritent les bons offices qu'elle lui peut rendre. Monsieur Ognati, qui l'a remise entre les mains du Roi, l'en a sollicité, aussi bien que les ambassadeurs de Hollande, qui craignent que les calamités de ce Prince ne leur soient contagieuses à la fin, vu que l'acquisition que la France vient de faire menace la Flandre de plus près, et coupe visiblement la grande communication qu'elle a avec les États ses voisins. Sa Majesté n'y a pas encore fait de réponse positive. "[2]).

Door Engeland niet ondersteund, vermogt de voorspraak der Republiek niets bij den heerschzuchtigen Lodewijk[3]); ja, hij kreunde zich evenmin aan die van den Keizer Leopold: de zending van den graaf von Windisgrätz, die de bemiddeling van den Keizer aanbood, liep vruchteloos af, en Lodewijk zeide onder anderen bij deze gelegenheid: „je sais bien d'ailleurs, que l'Empereur même m'en

---

1) *Secret. Resol. Holl.* 23 Sept. 1670.

2) Lettre de milord Arlington au chev. Godolphin, 22 Sept. 1670. (*Lettre d'Etat* II. p. 363).

3) Lettre de Louis XIV à M. de Pomponne, du 3 Octobre 1670. (Bij Mignet III. p. 619).

blameroit, si je souffrais que cette affaire se terminât par quelque voye de médiation; principalement depuis que par une *coutume pernicieuse*, qui s'est déjà introduite, les princes et les États mediateurs veulent être les garants et les arbitres des traités, pour y contraindre, par les armes, ceux que la douceur met sur le chemin de l'accommodement et de la raison " [1]).

Alle verdere pogingen door den graaf von Windisgràtz en door de Staten, ook nog in 1671, gedaan, hadden geenen gelukkigeren uitslag, en de Koning van Frankrijk bleef, tot aan den vrede van Nijmegen, of liever tot aan dien van Rijswijk, in het bezit van Lotharingen [2]). Te gelijker tijd, dat de Staten eenen bondgenoot in den Hertog van Lotharingen verloren, beroofde hen het vertrek van den ridder Temple van eenen vriend. De terugroeping van dien gezant, die met J. de Witt het drievoudig verbond had gesloten, was een genoegzaam bewijs, dat zijn meester met Frankrijk in onderhandeling was, en vijandige maatregelen tegen de Republiek beraamd had.

Terwijl het onweder zich aldus boven den Staat zamenpakte, kon men het alhier niet eens worden over de in het werk te stellen middelen, ten einde hetzelve te verdrijven.

De zaak van het verbod van den handel op en met Frankrijk werd evenmin in dit jaar ten einde gebragt, als zulks in het vorige geschied was. Er was oneenigheid tusschen de verschillende provinciën, zoowel over de artikelen die moesten verboden worden, als over de uitgestrektheid en de wijze van uitvoering van dien represaille-maatregel [3]).

---

1) *Conférence infructueuse de Windisgrats* 1670. aangehaald bij Basnage II. p. 122.

2) Zie eene menigte dépêches van P. de Groot, die de onderhandeling van Windisgràtz breedvoerig heeft verhaald. Zie over de handelingen van de Gremonville, over deze zaak, aan het hof van Weenen, Mignet. III.

3) Het kwam zelfs tot personele beschuldigingen, tegen P. de Groot (toen nog niet naar Parijs vertrokken), die geen voorstander der represailles was, geruggesteund door Rotterdam; terwijl Amsterdam

De ambassadeur de Groot, werd, kort na zijne aankomst te Parijs, ongesteld [1]); hem werd evenwel aangeschreven, dat hij zonder tijdverlies moest aandringen bij den Koning op de afschaffing der lasten, die den Nederlandschen handel in Frankrijk drukten, en dat, zoo zijne ziekte hem verhinderde hieraan in persoon te voldoen, hij alsdán de zaak in eene memorie uiteen zou zetten, door hem aan den Koning of door den secretaris Rumpf aan den heer de Lionne ter hand te stellen [2]).

De Groot handelde dien overeenkomstig, en had, den 10. October 1670, een hoogstbelangrijk onderhoud met den heer de Lionne, over de handelsbelangen der Republiek: hij overhandigde hem tevens eene memorie, over dat onderwerp, voor den Koning bestemd, en waarvan Mignet zegt: „mémoire, qui contenait des vues commerciales fort avancées, exprimées dans le plus intéressant langage" [3]).

De Groot had vervolgens, op den 16. Nov. 1670, zijne eerste audientie bij den Koning, en daar hij zeide nog geen antwoord van den minister de Lionne ontvangen te hebben

---

van Beuningen ondersteunde, die, gelijk men weet, het eerst na zijne terugkomst uit Parijs, de represailles had aangeraden. Zie over deze gansche zaak des handels vooral Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 18. Basnage II. p. 126. Zie verder *Resol. Stat. Gen.* 3 Sept. 20 Oct. 1670. *Resol. Holl.* 26 April 1670. enz.

1) Dépêche van de Groot aan den raadpensionaris, 24 Sept. 1670, vermeld in *Resol. Holl.* 1 Oct. 1670. (Wij lezen in het *Register van de fransche zaken*, van den jare 1670, p. 466 „volgt de missive, enz." doch de inhoud is niet medegedeeld).

2) *Resol. Holl.* 1 Oct. 1670. *Secrete Resol. Stat. Gen.* 2 Oct. 1670.

3) Dépêche van de Groot aan den griffier, 17 Oct. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670. p. 484). Vergelijk het „extrait d'une lettre de M. de Lionne à M. de Pomponne, 17 Octobre 1670. (Bij Mignet III. p. 620). De memorie volgt als bijlage achter de gezegde dépêche, en is ook te lezen bij Mignet l. l. De moeijelijkheden, door Lodewijk den Nederlanderen in den weg gelegd, benadeelden ook grootelijks den franschen handel. Zie over de klagten dienaangaande in Frankrijk de dépêches van de Groot en Sylvius, vervolg op Aitzema, p. 123.

op zijne memorie over den handel, antwoordde Lodewijk, „geef mij uwe memorie, ick wil se selve lezen, en u antwoord doen toekomen" [1]). Deze vriendelijke woorden schenen aan velen toe, een voorbode te zijn van eene gunstige verandering ten opzigte van den Nederlandschen handel. Ondertusschen hadden de Staten van Holland besloten, dat „de placcaeten raeckende het verboth van alle uytheemsche brandewynen, mitsgaders het belasten der Fransche manufacturen dienende tot kledinge, cieraet, ofte ameublement, ende van allerhande Fransch zout — voor sooveel deze provincie belanght, werden gehouden voor gearresteert". Men zou bij de Staten-Generaal aandringen om insgelijks hetzelfde te bepalen, „met dien verstande noghtans, dat 't voorsz. verboth ende d'opgemelte belastingen — niet langer sullen duyren dan ter tyt ende wylen toe, dat den Coningh van Vranckryck tot contentement van H. Ed. Gr. Mog. sal hebben gerelacheert van de ondraeghlycke beswaernissen in 't selve Ryck gestelt op de waeren ende manufacturen in dese landen vallende" [2]).

Ofschoon deze resolutie der Staten van Holland niet dadelijk ten uitvoer kon gelegd worden en de gansche Republiek verbinden, vóórdat de overige provinciën zich daarmede hadden vereenigd, zoo veroorzaakte evenwel deze maatregel een groot misnoegen in Frankrijk. De Groot had wederom een onderhoud met de Lionne over deze zaak: de minister verzekerde hem, „dat inderdaed de intentiën van

---

1) Dépêches van de Groot aan H. Ed. Gr. Mog. en aan den griffier, 21 Nov. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670. p. 545). *Holl. Merc.* 1670. p. 112, 144.

2) *Resol. Holl*, 13 Nov. 1670; waarbij onderscheiden concept-plakaten. — *Resol. Stat. Gen.* 15 Nov. 1670. Ook stelde Holland voor de vreemde boter, kaas, spek, bij den invoer met *f* 25 °/₀ te. belasten: doch, ofschoon Gelderland, Utrecht en Overijssel zich hiermede vereenigden, zoo was dit niet het geval met Vriesland, Stad en Lande en Zeeland: weshalve bij laatstgemelde Resolutie van H. H. Mog. deze provinciën werden uitgenoodigd, om toch, hoe eer hoe liever, zich op het punt der belasting van de fransche waren, enz. met de overige bondgenooten te verstaan.

Syne Majesteyt niet quaet en waeren, maer dat sy dagelycx onderreght werdende van de resolutiën ende mesures, die by myne meesters werden genomen, bewogen was geworden, om omtrent de belastinge van de Nederlandsche waeren geen veranderingh te maecken " [1]).

De Groot merkte verder in zijne dépêche aan, dat het van belang was de concept-plakaten nu ten spoedigste ten uitvoer te leggen „om wegh te nemen de impressie, die men hier heeft, dat men in onsen Staet dat werck nogh geen meester en is " [2]).

De Staten van Vriesland vereenigden zich eindelijk met de bovenstaande resolutie van Holland, doch wilden de belasting op de Fransche brandewijnen niet vóór Mei 1671 ingevoerd hebben [3]). De heer N. Vivien, pensionaris van Dordrecht, werd toen naar Vriesland gezonden, ten einde deze provincie te bewegen om de belasting op de brandewijnen dadelijk te willen invoeren [4]), waartoe de Staten dan ook ten laatste besloten [5]). Ook Zeeland vereenigde zich, in December, met de resolutie van Holland [6]); doch eerstgenoemde provincie wilde het verbod van de brandewijnen, het belasten van de Fransche manufacturen, enz., niet voor één maar voor twee volle jaren vastgesteld hebben, „om daervan de reghte vrughten te mogen zien, die men sig in

---

1) Dépêche van de Groot aan den griffier, 28 Nov. 1670. (*Register*. enz. a°. 1670. p. 549). Vergelijk lettre de M. de Lionne à M. de Pomponne, du 28 Nov. 1670 (bij Mignet III. p. 624).

2) De Pomponne schreef aan de Lionne, dd. 20 Nov. 1670. (Mignet l. l.) „Quelque incommodité qu'ils croient apporter à notre commerce, ils ne peuvent disconvenir du préjudice que le leur en recevra, et qu'ils ne privent un grand nombre de leurs sujets d'un négoce qui faisait leur principale subsistance."

3) *Resol. van Friesland*, dd. 19 Nov. 1670, gevoegd achter de *Resol. Stat. Gen.*, 4 Dec. 1670.

4) *Resol. Stat. Gen.*, 4 Dec. 1670.

5) *Resol. van Vriesland*, 10 Dec., gevoegd achter de *Resol. Stat. Gen.* 24 Dec. 1670.

6) Extract uit de notulen van de Staten van Zeeland, 3 Dec. 1670. gevoegd achter de *Resol. Stat. Gen.* 9 Dec. 1670.

desen voorstelt, ende dat vooral de laetste clausule van gereserveerde vryheyt, by de heeren Staten van Hollandt ende West-Vriesland moght werden affgegean, alsoo dit groot werck daerdoor te wanckelbaer, ende genoegsaem in het believen van een lidt van die provincie wordt gestelt." [1]).

Holland gaf in het wezen der zaak toe, door te bepalen, dat de belastingen op de Fransche manufacturen, enz., bij provisie voor één jaar zouden worden ingevoerd, „met intentie, om sulcx buyten merckelycke op nieuws opcomende oorsaecken te continueren" [2]).

Niet even gelukkig was men geslaagd in de provincie Groningen, wegens de verdeeldheid, die aldaar heerschte tusschen de stad en de Ommelanden, zoodat de gewigtige zaak van den handel nog niet definitief in dit jaar kon worden geregeld [3]).

Terwijl men hier te lande raadpleegde en zoo weinig eensgezind was, ging men in Frankrijk voort met land- en zeemagt te versterken, en nieuwe wervingen te doen [4]). J. de Witt had wel van den inval der Franschen in Lotharingen gebruik gemaakt, om op de noodzakelijkheid van zich te versterken aan te dringen, en er was wel besloten, dat de Raad van State „nader zou examineren ende overwegen *of yets* ende wat by de jegenwoordige conjuncture van tyden ende saecken, soo door versterckinge van s'landts militie als andersints tot securiteyt van den Staet gedaen ende in 't werck gestelt soude kunnen ende behooren te worden" [5]).

Dooh men kwam tot geen eindbesluit, ja zelfs, was men

---

1) Extract uit de secrete notulen van de Staten van Zeeland, 4 Dec. 1670, gevoegd achter de *Secrete Resol. Stat Gen.*, 9 Dec. 1670.

2) *Resol. Holl.* 11 Dec. 1670.

3) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 18, zegt: „cela ne put pas être réglé dans l'année 1670: quoique ces longues délibérations achevassent d'altérer la constitution de l'Etat, qui ne s'étoit pas trouvé dans une si méchante conjoncture depuis sa première fondation."

4) Zie onderscheidene dépêches van P. de Groot, onder andere, die van 3 October 1670. (*Register*, enz. p. 474).

5) *Resol. Holl.* 20 Sept. 1670.

het niet eens, of eene versterking der land- en zeemagt wel noodzakelijk was. „Quelques provinces", zegt een geschiedschrijver, „trouvaient cette augmentation absolument nécessaire, afin de prévenir de plus grands maux, et les autres la croyaient inutile, parceque la guerre ne pouvait pas commencer, pendant que la France, soumise à l'arbitrage, attendroit la décision des rois d'Angleterre et de Suède" [1]).

Men kon zich maar niet voorstellen, dat het Frankrijk ernst was om met de Republiek te breken. Even daarom, en omdat men ook nog op Engeland steunde (ofschoon toch de tijdingen uit Parijs en uit Londen ver van geruststellend waren), wilden de Staten-Generaal niet 48 schepen, gelijk door de Admiraliteiten was voorgesteld, maar slechts 36 uitgerust hebben. Men was bevreesd voor de onkosten, en men was het niet eens omtrent de geschiktste middelen om geld te vinden [2]). De tijd werd met raadpleging verbeuzeld, en te regt merkt Basnage aan: „On ne prit aucune résolution salutaire. Le péril paraissait encore incertain et éloigné, une république fuit la dépense, et ne s'y résout que lorsqu'une nécessité évidente le demande; elle attend tout, ou du moins trop, du temps; mais il s'écoule, il passe, et il n'enfante rien d'avantageux" [3]).

Het jaar 1671 werd door Lodewijk XIV gebruikt, om zijne geheime onderhandelingen, die den ondergang der Republiek ten doel hadden, allerwege voort te zetten. Van Engeland was hij reeds verzekerd; den $\frac{21}{31}$ december 1670 was tusschen hem en Karel II. het berucht geheim traktaat van alliantie gesloten, door Colbert en de ministers der Cabal onderteekend, door den Koning van Engeland, den $\frac{20}{30}$ Januarij daaraanvolgende bekrachtigd. Het jaar 1671 en het begin van 1672 werden door Lodewijk gebezigd,

---

1) Basnage II. p. 126.
2) Basnage p. 127 sq.
3) Zie over deze geheele zaak Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livres 18 en 19, die over dit punt, zoowel als over de handelszaken, zeer uitvoerig is.

om met Zweden, Spanje, den Keizer en de Duitsche Vorsten te onderhandelen.

Het is onbegrijpelijk, dat de Staten geen krachtdadiger maatregelen van tegenweer beraamden, maar, van den eenen kant, nog steeds op Engeland's ondersteuning vertrouwden, en van den anderen kant, niet wanhoopten, dat de vijandige plannen van Frankrijk in rook zouden verdwijnen.

Wat Engeland aangaat, zegt Wicquefort te regt: „Les Etats faisaient fond sur du sable mouvant, c'est à dire sur les deux alliances qu'ils avoient faites avec l'Angleterre au mois de janvier 1668, où le Roi promettoit qu'il les assisteroit puissamment contre tous ceux qui les attacqueroient, sous quelque prétexte que ce fût."

De Secretaris Rumpf had meer dan eens geschreven over de toenadering van Engeland tot Frankrijk; de Keurvorst van Brandenburg had de Staten reeds in het vorig jaar gewaarschuwd [1]: van Beverningk had, gelijk wij in het volgende hoofdstuk zien zullen, over de verbindtenis van Engeland met Frankrijk geschreven, en de Spaansche ministers te Madrid hadden menigen nuttigen wenk gegeven; ja, reeds lang te voren was door van Beuningen de toeleg van Lodewijk XIV doorgrond, om, als hij eenmaal tegen de Republiek de wapenen wilde keeren, tevens zorg te dragen, dat Engeland te gelijk zou aanvallen: „de waerheyt is, dat men hier metter tydt, sal traghten Engelandt te gewinnen, om het niet alleen van Spaigne gesepareert te houden, maer oock tegens de ombrages, die men in dese conjuncture van H. H. Mog. soude mogen hebben te gebruycken. Ende is by een van de heeren ministers geseyt: indien de Hollanders zich bewegen, zal men hun den Koning van Engeland op 't lijf zenden: ende men soude het apparentelyck in sulken geval doen, indien men konde, ende oock Sweden ende den bissschop van Munster" [2].

[1]) Wagenaar XIII. p. 415.

[2]) Dépêche van van Beuningen aan J. de Witt. Parijs, 20 Mei 1667. (J. de Witt, brieven, II. p. 506). Geen wonder, dat Lodewijk XIV den bekwamen man niet genegen was „qui pénétrait ainsi le secret des Rois!"

De moeijelijkheden, door Engeland in den weg gelegd bij gelegenheid dat de zaken van Suriname, van Macassar, de vaart op de Oost, enz. zouden geregeld worden, de terugroeping van Temple, de zending van Downing, vijand van de Republiek, het vormen van een ministerie gelijk dat der Cabal, deze en meer andere voorvallen waren toch genoegzame bewijzen der vijandelijke stemming van Karel II.

En wat Frankrijk betreft, hoe was het toch mogelijk, dat men nog eenige hoop op vrede koesterde? Eenigen waren van gevoelen, dat met al die oorlogstoebereidselen wel alleen de verovering der Spaansche Nederlanden kon worden bedoeld; anderen waren bevreesd onnoodige toerustingen te maken, vooral daar hierdoor de verheffing des Prinsen van Oranje kon worden bevorderd, en dezulken onderzochten, of het niet beter ware in de handen des Konings van Frankrijk, dan in die des Prinsen te vallen. „Ces deux extrémités sont maintenant l'unique chose dont on s'entretienne, et du reste, que les affaires aillent comme elles pourront, on négociera, on proposera, on chicanera, et pendant qu'on délibérera, les ennemis nous tomberont sur les bras. Les grands armements, et les préparatifs qui se font en France, éclatent tous les jours. Dieu veuille que nous n'en ayons point de dommage" [1]).

Wicquefort zegt: „M. de Witt crut le Roi de France réconciliable, jusqu'à ce qu'il vit son armée triomphante dans le sein des Provinces-Unies."

Indien deze oordeelvelling waar is, zou dit niet een bewijs zijn (gelijk sommigen gemeend hebben) der Franschgezindheid van den raadpensionaris, [2]) maar wel van de regt-

---

1) Lettre M. S. du Rhingrave à M. d'Amerongen, (aangehaald bij Basnage II. p. 134).

2) Hiertegen heeft hem, onder anderen, verdedigd de beroemde Kluit, geschiedenis der Hollandsche Staatsregering, III. p. 318. Zie ook des grooten staatsmans eigen woorden in zijnen brief aan de H. H. Meerman en Boreel, dd. 6 April 1668, (J. de Witt brieven, IV. p. 749). Een der eerste beginselen van dien tijd was, Frankrijk wel tot vriend, maar niet tot nabuur te hebben. (Cf. Kluit, historiae foederum Belgii foederati primae lineae, I. p. 76. Mably, droit pu-

schapenheid van den grooten Staatsman, die niet wilde gelooven, dat de oude bondgenoot der Republiek, dat Frankrijk, hetwelk zes jaren te voren zoo naauw met ons verbonden was, dat zoo veel belang bij onze alliantie had [1]), welks handel zoo veel door de verbreking dier goede verstandhouding zou lijden, dat Frankrijks Koning, slechts om zijnen wrok wegens het sluiten der triple alliantie te voldoen, half Europa in vuur en vlam zou willen steken. Maar buitendien, wij hebben reeds opgemerkt, hoe ijverig de Witt's pogingen waren om der Republiek nieuwe bondgenooten te verschaffen [2]); hoe ernstig hij er op aandrong, dat de land- en zeemagt zouden versterkt worden [3]).

De ongelukken, die de Republiek in 1672 troffen, zijn voorzeker niet aan gebrek van voorzorg van J. de Witt te wijten: maar aan de overmagt der vijanden, aan de oneenigheden der Staats- en Oranjegezinden, en aan de constitutie der Republiek, die niet toeliet, dat men vaste en spoedige besluiten nam. In den aanvang van dit jaar 1671 werden eindelijk de lang verwachte maatregelen tegen den Franschen handel genomen. Bij plakaat van 2 Januarij werd de invoer van allerlei brandewijnen, van verscheidene Fransche gewevene stoffen en manufacturen verboden; andere werden met 50% inkomend regt belast: op het honderd Fransch zout werd eene belasting van 200 gl. gelegd, en eene van 25% op de vreemde boter en kaas [4]). Het Fransche hof nam deze verbodsmaatregelen ten hoogste euvel, voerde nieuwe belastingen in op de haring en specerijen

blic de l'Europe, II. p. 4, enz.) In Spanje was het een oud spreekwoord „con todos guerra, y paz con Inglaterra." (Mignet I. p. 430).

1) Lodewijk XIV zelf erkent zulks in onderscheidene dépêches aan den graaf d'Estrades in 1663 en 1664.

2) Met dit doel werd Beverningk naar Spanje, van Haren naar Zweden, Bruininks naar Weenen gezonden.

3) Dit wordt zelfs door den franschen ambassadeur te 's Hage erkend. Zie, onder andere, de dépêches van de Pomponne aangehaald bij Mignet III. p. 600, 619, enz.

4) *Resol. Stat. Gen.* 2 Januarij 1671. *Groot Plak. Boek* III. p. 264, 268, 269, 1374. *Holl. Mercurius* 1670. p. 148.

uit Holland aangebragt, verbood brandewijnen op Nederlandsche schepen te laden, [1]) en bezwaarde den invoer van alle soorten van gerafineerde of ruwe ongerafineerde suikers [2]). Eenige maanden later oordeelde men, hier te lande, dat de genomene maatregelen den Franschen handel niet genoegzaam benadeelden, weshalve men in Julij voorsloeg, de Fransche wijnen en manufacturen geheel te verbieden. De Staten van Holland wilden het gebruik van Fransche wijnen met meerder invoer van Rhijn- en Moezelwijnen verwisselen [3]), doch dit voorstel had geenen voortgang [4]).

Zonder hier de wijdloopige beraadslagingen uit een te zetten, die over de handelsbelangen gehouden werden [5]), vergenoegen wij ons te vermelden, dat in de maand November van dit jaar een nieuw plakaat uitgegeven werd, waarbij de invoer verboden werd van Fransche koele wijnen, papier, canefassen en kastanjes [6]).

Lodewijk was er op uit, om de vrees der Staten voor zijne krijgstoerustingen zoo veel mogelijk te vermeer-

---

[1]) Mignet III. p. 624. *Extrait des registres du Conseil d'Etat*, 7 Janvier 1671, (gevoegd achter de *Resol. Stat. Gen.* 14 Januarij 1671). Over de bekommeringen die in Frankrijk, door de maatregelen in Nederland genomen, werden te weeg gebragt, raadplege men de berigten van onzen gezant, en Sylvius, vervolg op Aitzema, p. 165.

[2]) Dépêche van P. de Groot aan H. Ed. Gr. Mog., 13 Februarij 1671. (*Register*, enz., a° 1671, p. 93).

[3]) Wicquefort: „Et bien qu'il y eût autant de vin de France dans le pays qu'on n'eût pas pû le consommer de plus de 3 ans, si on ne le transportoit ailleurs, on vouloit nonobstant cela faire venir quantité de vin d'Allemagne, afin que les habitants du pays ne sentissent point les incommodités de ces défenses."

[4]) Bijvoegsels en aanmerk. op het 13de deel van Wagenaar p. 129. Wicquefort, livre 19.

[5]) Zie over dit punt, behalve Wicquefort, o. a. de volgg. Resol. der Staten. *Resol. Stat. Gen.*, 13, 15, 19, 22, 26, 29, 30 Januarij, 3 Februarij, 27 Aug. 12, 26. Septr., 10 October 1671; *Secret. Resol. Stat. Gen.*, 17, 27 Aug., 8 Septr. 1671. *Resol. Holl.* 7 Febr., 26 Maart, 15 Julij, 12, 15, 21 Aug. 1671.

[6]) Plakaat van 2 Nov., 1671 (achter de *Resol. Stat. Gen.* 5 Nov. 1671). *Groot Plakk. Boek* III. p. 372.

deren. Onder voorwendsel van de vestingwerken van Duinkerken te willen bezigtigen, besloot hij, in het voorjaar van 1671, zich naar Vlaanderen te begeven, met een leger van 30 à 40,000 man [1]). Nog in December des vorigen jaars had hij den Keizer en den Koning van Engeland verzekerd, dat het in het geheel niet op Spanje gemunt was, door welk dubbelzinnig gezegde de ongerustheid en onzekerheid der Staten nog vermeerderden [2]). Voeg hierbij de tijdingen gedurig uit Paris ontvangen, omtrent de groote wervingen van Lodewijk XIV [3]), den sterken aanbouw van oorlogschepen in de havens van Frankrijk [4]), en dat de drie Fransche ministers, die tot nog toe daarvan afkeerig geweest waren, zich eindelijk tot den oorlog hadden laten bewegen [5]). Even als de Staten, was de gouverneur der Spaansche Nederlanden, de graaf de Monterey, over de voornemens van den Koning van Frankrijk ongerust. Lodewijk deed hem den doortogt voor zijne troepen over het Spaansche gebied verzoeken, en de graaf wendde zich toen tot de Staten, met verzoek te mogen weten, wat hij van H. H. Mog. konde verwachten, ingeval

---

1) Basnage II. p. 134.

2) Dépêche de M. de Pomponne à Louïs XIV, 25 Décembre 1670 (Mignet III. p. 627).

3) Zie schier al de dépêches van P. de Groot, van dit jaar. Men berekende, dat Frankrijk vóór den aanstaanden zomer bijeen zoude hebben 130,000 man, zoo te voet als te paard. Cf. dépêche van P. de Groot aan H. Ed. Gr. Mog., 25 Septr. 1671 (*Register*, enz. a° 1671. p. 335).

4) Onder meer andere, zie de dépêches van P. de Groot, van 27 Februarij, 29 Mei 1671 (bij deze laatste, te vinden in het *Register*, enz. a° 1671, p. 157½, is gevoegd eene bijlage inhoudende de namen, grootte, het aantal kanonnen en manschappen der fransche zeemagt). Tegen het voorjaar van 1672 berekende men, dat Frankrijk 50 oorlogschepen zou bezitten, behalve nog 24 in de Middellandsche zee, 6 in Indie, en 40 galeijen. Zie dépêche van P. de Groot aan H. Ed. Gr. Mog., 6 November 1671 (*Register*, a° 1671, p. 422). Zie ook Sylvius, vervolg op Aitzema, p. 129.

5) Dépêche van de Groot aan den griffier Fagel, 27 Februarij 1671 (*Register*, p. 104).

de Koning van Frankrijk eenige van de Spaansche landen, steden, enz. kwam aan te tasten? Waarop door H. H. Mog. geantwoord werd, dat zij in dit geval de hulp zouden geven, waartoe zij uit kracht der guarantie van den Akenschen vrede verpligt waren; en hunne grensplaatsen met troepen zouden bezetten [1]).

Het Engelsch parlement, beducht voor de veroveringszucht van Lodewijk XIV, verleende aan Karel II een buitengewoon subsidie van 800,000 £ st. voor de vloot. Van Beuningen meende hierin een bewijs te vinden van de bereidwilligheid van het Londensche kabinet om Lodewijk's ontwerpen tegen te gaan [2]); hiertoe was zeker het grootste gedeelte der natie genegen; doch niet zoo de ministers en nog minder de Koning, reeds met Frankrijk in het geheim verbonden. „M. van Beuningen, „dus schreef de Lionne, doit bien se moquer intérieurement du faux pas qu'il croit certainement que nous avons fait, lorsque nous avons donné part au roi d'Angleterre du voyage du roi, ce qui a obligé son parlement à augmenter si volontiers et si considérablement les sommes d'argent qu'il lui avait déjà accordées. La pauvre dupe enragera bien, quand il verra le dénoûment de la comédie, où, avec toute son habileté, il a joué si longtemps en Angleterre un très mauvais personnage. Il faut avouer, que les Anglais sont admirables pour savoir bien dissimuler et trouver des défaites" [3]).

De partijdigheid van den Koning van Engeland bleek weldra ten duidelijkste, daar de handeling van van Beuningen vruchteloos afliep, en Karel II weigerde den Kei-

---

[1]) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 1 April 1671. De onderhandelingen tusschen de Staten en den graaf de Monterey, over de hulp die men elkander, in geval van vijandigen aanval van Frankrijk, zou verstrekken, hebben geleid tot het traktaat van 17 December 1671. (Zie ons hoofdstuk over de onderhandelingen met Spanje).

[2]) Dépêche de M. de Pomponne à Louis XIV, du 8 Janvier 1671 (Mignet III. p. 627).

[3]) Lettre de M. de Lionne à M. de Pomponne, 9. Janvier 1671 (Mignet l. l.).

zer in de triple alliantie toe te laten, als ook om het ontwerp van wederkeerige verdediging, door J. de Witt en den baron de l'Isola gemaakt, goed te keuren.

De raadpensionaris wendde nog eene laatste poging aan, en de Staten boden den trouweloozen Karel een naauw verdedigend verbond aan [1]), doch hun voorslag werd niet aangenomen.

Ook deed J. de Witt, in deze gevaarlijke omstandigheden, nog eenige openingen aan de Pomponne, die deze echter met groote koelheid van de hand wees. Dit had zijn meester hem bevolen:

„Mon intention est", schreef de Koning zelf, „que s'il arrivait qu'on vous fît effectivement quelques ouvertures, approchantes des discours que quelques personnes de l'Etat vous ont déjà tenus, tendantes à mes avantages et à regagner par ce moyen là, mon amitié, vous ne vous engagiez à aucune négociation de cette nature, et que, vous contentant au plus de témoigner que vous êtes bien aise qu'on commence de delà à reconnaître les fautes qui ont été commises, vous vous excusiez d'entrer en ces sortes de matières, sur ce que vous n'avez aucun ordre ni pouvoir d'en traiter" [2]).

De mislukte pogingen om zich met Frankrijk te verstaan, de gedachte dat Engeland niet ter goeder trouw was, de groote wapeningen in eerstgenoemd Rijk, en de voorgenomen togt van Lodewijk XIV naar Duinkerken, deden de regering der Republiek besluiten eene goede vloot in zee te brengen, uit vrees dat een nieuwe inval in de Spaansche Nederlanden te verwachten was. Deze vloot, die uit ongeveer 70 schepen bestond, moest tusschen Oostende en de Maas kruissen, en had last, alle vijandelijkheden te mijden, behoudens de eer van den Staat [3]). Het was op dezen

---

1) Wagenaar XIII. p. 441. Mignet III. p. 633.

2) Extrait d'une lettre de Louis XIV. au marquis de Pomponne, 27 Février 1671 (Mignet III. p. 630).

3) Zie de instructie voor den Admiraal de Ruyter bij Brandt p. 626.

togt, dat de ongelukkige ontmoeting voorviel met het Engelsch koningsjagt, hetwelk Mevrouw Temple uit Nederland naar haar Vaderland moest terugvoeren, en bij welke gelegenheid de vijandige oogmerken van Karel II zich duidelijk openbaarden [1]).

De Staten hadden hunnen gezant te Parijs aangeschreven den Koning op zijne reis naar Duinkerken te vergezellen [2]), waarin Lodewijk toestemde [3]). Daar de Groot „eenige dingen aen H. H. Mog. hadde te communiceren, die haer reflexie souden meriteren" [4]), zoo werd hem toegestaan van deze gelegenheid gebruik te maken, om naar het vaderland over te komen [5]). Bij zijne komst, in Junij, deed hij rapport over verscheidene zaken, die hem gedurende zijne ambassade waren wedervaren [6]). Zie hier, wat Wicquefort van dat verslag opgeeft: „En faisant son rapport devant des commissaires, il dit: qu'il avoit remarqué en plusieurs conférences qu'il avoit eues avec Lionne, qu'on y avoit beaucoup d'inclination (?) à renouer l'ancienne amitié avec cet Etat; que le Roi lui avoit dit, qu'il ne tenoit pas à lui que cela ne se fit incontinent, et que de son côté il n'y avoit point de répugnance. Qu'on se vantoit en France d'avoir gagné toute la cour d'Angleterre, et qu'on trouveroit la même facilité en celle de Suède.

Que les François souffroient beaucoup de l'interruption du commerce, jusques là que les adjudicataires des 5 grosses fermes avaient demandé une diminution de 5,000,000 de

---

[1]) Zie dit voorval beschreven bij Wagenaar XIII. p. 442; Basnage, Wicquefort, en door den gezant Temple zelven (lettres de Temple II. p. 330. Zie ook Simons J. de Witt en zijn tijd, III. p. 164; Mignet III. p. 651. — Over de vraag of van eene geheele vloot het salut gevergd kon worden voor één enkel Engelsch schip, zie Bijnkershoek, Quaest. Jur. Publ. II. p. 21.

[2]) *Resol. Stat. Gen.* 16 April 1671.

[3]) Dépêche van P. de Groot aan den griffier Fagel, 24 April 1671 (*Register*, enz. a⁰ 1671 p. 146½).

[4]) Dépêche van de Groot aan den griffier, 21 Mei 1671.

[5]) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 26 Mei 1671.

[6]) *Resol. Stat. Gen.* 8 Junij 1671.

livres, parcequ'il ne se faisoit presque point de trafic à Rouen, à Bordeaux et dans les autres villes maritimes du royaume, où étoit le fort des droits d'entrée et de sortie. Qu'il y avoit de l'apparence que l'on s'accommoderoit, si les Etats pouvoient se résoudre à déterminer quelque chose touchant les Pays-Bas, en cas que le Roi d'Espagne vînt à mourir. Qu'il avoit parlé à Lionne du cantonnement et qu'on lui avoit fait entendre, que si les Etats vouloient y donner la main, on y trouveroit la plupart des ministres fort disposés, et qu'il en donnât avis dès qu'il seroit au pays. A quoi de Groot ajouta, que si les Etats ne pouvoient pas s'y résoudre, il seroit nécessaire d'exécuter les défenses qu'ils avoient déjà faites et en faire de nouvelles touchant le vin et les autres denrées et marchandises. Qu'au lieu des dépendances des nouvelles conquêtes et d'étendre les prétentions jusqu'aux écluses de Nieuwport, on se contenteroit en France de la ville d'Ypres. Que Colbert seul étoit cause de la mauvaise intelligence qui regnoit entre les deux nations, et que sa mort changeroit tout [1]). Il y ajouta ce qu'il avoit appris de certain et de particulier touchant l'entrevue du roi d'Angleterre et de la défunte duchesse d'Orléans. Que le roi avoit demandé réparation de l'infraction des articles 22 et 23 du traité de Paris. Que lui de son côté avoit demandé la restitution de deux navires que les François avoient pris vers les Antilles. Qu'il lui avoit dit, que si S. M. vouloit bien que ses sujets fissent la guerre à ceux des Etats et qu'ils prissent leurs navires, elle ne devoit pas trouver mauvais, que les Hollandois se ressentissent du passé, et qu'ils se défendissent à l'avenir, ce qui leur seroit facile. Mais que si ce n'étoit pas l'intention de S. M., il falloit faire justice et faire cesser les déprédations. Qu'il alloit faire un voyage en Hollande, tant pour y faire rapport de la disposition où il laissoit la cour, que pour demander son congé; non seulement parceque l'année, pour laquelle il s'étoit

---

[1]) Dit had de secretaris Rumpf, reeds in 1670 gemeld, en den maarschalk de Turenne daarbij gevoegd. Zie dépêche van Rumpf aan J. de Witt, 8 Aug. 1670. (*Register*, enz. a° 1670 p. 374).

engagé, alloit expirer au mois d'Août, mais aussi parceque son service étoit inutile. Que le fort de sa négociation étoit le commerce, et que néanmoins depuis qu'il étoit en France, il n'avoit pas pu parler à Colbert qui en avoit toute la direction. Que Lionne l'avoit assuré, que le Roi feroit justice touchant les deux vaisseaux et qu'il feroit en sorte qu'il parlât à Colbert, quand il seroit revenu; mais qu'il ne falloit pas qu'il insistât en Hollande sur son congé, parceque s'il l'obtenoit, le Roi révoqueroit aussi son ambassadeur. Qu'il avoit demandé que le Roi lui permît d'entrer en conférence avec les trois ministres, afin qu'il pût faire connaître les véritables interêts du commerce; mais que Colbert n'y avoit pas voulu consentir parcequ'il savoit que le Tellier et Lionne n'approuvoient point la conduite qu'il tenoit pour l'établissement du commerce, où ni lui(!!)ni Fouquet n'avoient jamais rien entendu. Il dit encore aux commissaires, et même dans l'assemblée des Etats d'Hollande: qu'il croyoit que la France ne feroit point la guerre tant que le roi d'Espagne vivroit, tant parcequ'il n'y avoit ni argent ni crédit, Colbert ayant eu de la peine à amasser 3,000,000 qui étoient nécessaires pour le voyage de Flandre, que parceque le roi aimoit les divertissements, et ses ministres le repos. Qu'ils manquoient de matelots pour monter leurs vaisseaux de guerre; que leur compagnie des Indes-Orientales étoit dans un si mauvais état qu'on ne croyoit pas qu'elle pût subsister encore deux ans, et que les plus avisés jugeoient que Colbert s'y prenoit fort mal, s'il croyoit pouvoir faire la guerre, et établir le commerce en même temps. Qu'il étoit persuadé que lorsqu'on le verroit disposé à partir, et à renoncer à l'ambassade, on lui feroit des propositions d'accommodement qui ne seroient pas désagréables " [1]).

Het baart eenige verwondering te zien, hoe P. de Groot zich aldus heeft kunnen laten misleiden, zoowel omtrent het voornemen van Lodewijk XIV, als omtrent den toestand van Frankrijk, dien hij als ongunstig voorstelde [2]).

1) Wicquefort, Histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 19.
2) Zie wat aangemerkt wordt door Basnage II. p. 135.

Hij veranderde dan ook zeer spoedig van gedachte, toen hij te Parijs teruggekeerd was.

De Heeren van Heukelom en de overige gedeputeerden van H. H. Mog. tot de zaken van de triple alliantie hielden zich met de overweging van de Groot's rapport bezig, en de gezant nog nader door hen geraadpleegd gaf te kennen, dat hij den tegenwoordigen toestand als zeer nadeelig beschouwde voor de belangen van den Staat, zoowel wat de onkosten betrof die veroorzaakt werden en nog zouden vereischt worden, om zich in staat van tegenweer te stellen, als wegens de gevoelige slagen, die den Nederlandschen handel door Frankrijk werden toegebragt: weshalve hij wenschte te vernemen, of H. H. Mog. eenige middelen konden voordragen, door welke de „diffidentie" weggenomen, en de handelsbetrekkingen op den ouden voet mogten hersteld worden.

De Staten, zich vereenigende met het verslag, vervolgens door hunne gedeputeerden uitgebragt, gaven aan de Groot in last, om „ter plaetse, daer sulcx van vrught soude mogen zyn, te verclaeren, dat H. H. Mog. geen oorsaeck van de voorsz. jalousie, diffidentie, ende versperringe in de commercie zyn, ende oock geen aenleydinge daertoe gegeven hebben; maer altoos religieuselyck hebben geobserveert ende doen observeren, oock nogh observeren ende doen observeren sullen het tractaet van vrundschap, alliantie ende commercie met Hoogstged. S. Maj. den 27en April 1662 aengegaen, ende dat deselve niets liever sullen zien dan de vrundschap ende commercie op den ouden voet herstelt."

Men zou verder afwachten wat de tijd en de genegenheid van Lodewijk XIV zou kunnen bijdragen tot herstel der oude vriendschap en der handelsbetrekkingen [1]). Het geruststellend rapport van de Groot, de gunstige stemming die zich ten aanzien der Republiek, ten gevolge der onvermoeide pogingen van van Beverningk, bij het hof van Madrid openbaarde [2]), waarbij nog te voegen is,

---

1) *Resol. Stat. Gen.* 12 Junij 1671; 16 Junij 1671.

2) Mignet III. p. 646. „Il paraît, que la cour d'Espagne lui avait

dat de reis van den Koning van Frankrijk naar Duinkerken de gevreesde gevolgen niet gehad had, die men er zich van voorstelde [1]), dit alles gaf hier te lande eenige verademing; doch deze rust was van korten duur.

De markies de Pomponne werd in het laatst van Junij teruggeroepen, en naar Zweden gezonden. Ofschoon deze gezant voorgaf alleen naar Stokholm te gaan, om het traktaat van 1662 tusschen Zweden en Frankrijk te hernieuwen, zoo kon men zich te s'Hage evenwel niet ontveinzen, dat het doel zijner zending was, Zweden van de triple alliantie af te trekken [2]). J. de Witt gaf zijne bezorgdheid dienaangaande te kennen, en verzekerde de Pomponne dat de Staten zeer begeerig waren de oude vriendschap met Frankrijk te herstellen, waarop door den gezant niet veel meer geantwoord werd, dan dat de Staten dit in hunne magt hadden. „Que les États devaient examiner leur conduite, et se croire assurés de toute l'affection de la France, dès qu'ils reprendraient, pour y arriver, les mêmes chemins qui leur avaient été tracés par ceux qui les avaient précédés dans l'établissement de la république. — Qu'il est en eux de raccommoder, par une meilleure conduite, ce qu'ils peuvent avoir gâté par une mauvaise" [3]).

Den 30en Junij nam de Pomponne zijn afscheid [4]), en

---

formellement promis de ne pas abandonner les Provinces-Unies, si elles étaient attaquées par Louis XIV." Zie ons hoofdstuk over de onderhandelingen met Spanje.

1) Mignet, l. l. „Ses 40,000 soldats ne s'étaient servis que de la pelle sous l'habile direction de Vauban."

2) Dépêche de M. de Pomponne à Louis XIV, du 25 Juin 1671 (Mignet III. p. 647).

3) Dépêches du marquis de Pomponne à Louis XIV, du 25 Juin, 2 Juillet 1671 (Mignet, l. l.).

4) Zie den brief van Lodewijk XIV aan de Staten, d. d. 8. Junij 1671, de afscheidsrede van de Pomponne, achter de *Resol. Stat. Gen.* 30 Junij 1671. — In September van ditzelfde jaar werd de Pomponne tot minister van Buitenl. Zaken benoemd, in plaats van den hoogst kundigen en ijverigen de Lionne, die inmiddels overleden was. Zie dépêche van P. de Groot aan H. Ed. Gr. Mog., 11 Sept. 1671, (*Register*, enz. a° 1671, p. 300).

werd niet, gelijk hij gezegd had, vervangen door den heer Courtin, maar slechts door eenen zaakgelastigde, den heer Bernarts [1]). „Il n'y avoit pas d'ambassadeur de France à la Haye," zegt Wicquefort, „d'où on pouvoit juger, sans se tromper, que l'on n'y vouloit plus avoir de correspondance, et que l'on se passeroit bien de l'ambassadeur d'Hollande, qui, pour être trop pressant et éclairé, étoit incommode."

Op den 22[en] Junij nam de Groot zijn afscheid, en gaf tevens zijn verlangen te kennen, om, na het einde van dit jaar, naar het vaderland weder te keeren [2]). Zoo ras was hij niet te Parijs teruggekomen, of hij overtuigde zich van de vijandige voornemens die aldaar tegen den Staat der Nederlanden werden gekoesterd, en dat zij, die hem hadden diets gemaakt, dat er noch geld noch crediet in Frankrijk was, hem hadden misleid of zelve bedrogen waren geweest. Achtervolgens schreef hij: dat men commissiën had uitgedeeld aan 150 kapiteins, die elk 50 pistolen ontvingen om 50 man te werven; dat men in Engeland, Italie en Zwitserland wervingen deed, en vele groote schepen wapende: dat men Turkije tegen Oostenrijk in het harnas wilde jagen, opdat de Keizer verhinderd zou worden zich met den aanstaanden oorlog te bemoeijen: dat men algemeen geloofde, dat het Fransche leger in de maand Februarij den veldtogt openen, en regtstreeks op Keulen zou aantrekken. De Staten, dacht men, zouden niet aarzelen genoemde stad te hulp te snellen, en Frankrijk zou van die gelegenheid gebruik maken, om den Staten den oorlog aan te doen [3]). Men zou met het beleg van Maastricht beginnen, en vertrouwde dat die stad zoo wel als de overige plaatsen voor geen lang beleg bestand waren: men

1) Zie den credentie-brief van den Koning van Frankrijk, achter de *Resol. Stat. Gen.*, 13 Julij 1671.

2) *Resol. Stat. Gen.*, 9 Junij 1671.

3) Zie hetgeen omtrent Keulen gezegd wordt in het gesprek tusschen de Groot en Le Tellier, in de boven aangehaalde secrete dépêche aan Fagel, van 8 Januarij 1671.

steunde veel op de oneenigheden in den boezem der Republiek, op den slechten toestand van het Nederlandsche leger [1]). De onderhandeling van van Beverningk had, wel is waar, eenige ongerustheid bij het hof van Parijs te weeg gebragt, doch, schreef de Groot: „Men stelt alhier syn hoop daerop, dat aen de Spaensche zyde weynigh ordre in de financiën, in de militie ende ontrent de regeringe is; dat ter contrarie alhier abundant is: dat men in corten een groot aental van crychsvolck aen de hand zal hebben; dat op de triple alliantie weynig off geen staet te maecken is, en dat men in alle gevallen sal te doen hebben met een minderjaerigheyt, die buyten alle andere toevallen noch ettelycke jaeren staet te duyren" [2]).

Ook schreef hij van een „groot naedeligh ontwerp tusschen Vranckryck en Engelandt" [3]).

In dezen benarden stand van zaken, toen de oorlog zoo na op handen scheen, vroeg de Groot naar het vaderland terug te mogen keeren, ook op grond omdat het jaar, waarvoor hij zich met de ambassade belast had, in Augustus verstreken was [4]). Doch daar men vreesde, dat een al te overhaast vertrek uit Parijs den Staat nadeelig mogt zijn, zoo verzochten de Staten den heer de Groot nog eenigen tijd aldaar te blijven, „immers de reyse herwaerts niet aen te vangen, soo lange hy sal bevroeden aldaer noch apparentie te wesen tot uytwerckinge van eene goede resolutie op 't gunt hem in mandatis gegeven is" [5]).

De Groot weigerde niet zijn vaderland nog langer te

---

1) Zie op dit punt de Mémoires du comte de Guiche.

2) Dépêche van de Groot aan H. Ed. gr. Mog., 28 Aug. 1671 (*Register*, enz. a° 1671, p. 269).

3) Dépêche van de Groot aan H. Ed. gr. Mog., 25 Sept. 1671. Zie verder al deze en meer andere berigten in de correspondentie zelve van de Groot en bij Basnage II p. 135.

4) Dépêche van de Groot aan H. Ed. gr. Mog., 24 Julij 1671.

5) *Resol. Stat. Gen.*. 28 Julij 1671. Zie den brief van afscheid voor de Groot, door de Staten aan den Koning van Frankrijk gerigt. d. d. 4 Aug. achter de *Resol. Stat. Gen.* 4 Aug. 1671.

dienen „alhoewel," schreef hij, „ick seer geeloigneert ben van te gelooven, dat het verblyff off het vertreck van myn gering persoon van hier eenige den minsten dienst off ondienst aen den Staet soude konnen toebrengen " [1]).

Om ook met een paar woorden te gewagen van hetgeen hier binnen 's lands geschiedde tot veiligheid van den Staat, merken wij op, dat men besloot in het volgend jaar eene geduchte scheepsmagt in zee te brengen [2]), en dat te gelijk voorstellen gedaan werden om den Staat, van de landszijde, behoorlijk te verdedigen. Doch hieraan werd niet met dien ijver gearbeid, dien de gevaarlijke tijdsomstandigheden vereischten. Wicquefort zegt: „les Etats donnoient si peu d'ordre à leurs affaires, que ce n'est que par un miracle que leur République subsiste après les malheurs qui devoient la faire périr cent fois."

De redenen welke te zamen liepen om deze gewigtige zaak minder goed te doen uitvoeren, moet men zoeken in de verschillen, die onder de gewesten bestonden, omtrent de aanstelling van den Prins van Oranje tot kapitein-generaal, die eenige provinciën als eene conditio sine qua non van alle werving wilden beschouwen. Nadat men, na lange beraadslagingen, besloten had eene Instructie voor den aanstaanden kapitein-generaal te ontwerpen, en het omtrent zes van derzelver punten (waaronder behoorde, dat de kapit. gen. geen stadhouder zou mogen zijn van eenige provincie), eens was geworden, verschilde men omtrent het zevende, of, namelijk, den Prins (want het bleek, dat de meeste leden der Statenvergadering tot de benoeming des Prinsen als kapitein-generaal zouden besluiten) de hooge krijgswaardigheid opgedragen zou worden voor éénen veldtogt, dan wel voor altijd [3])? Dit was, onder meer andere, het hoofdpunt van

---

1) Dépêche van de Groot aan H. H. Mog., 7 Aug. 1671.

2) De kosten van de uitrusting der vloot berekende men, in 8 maanden tijds, te zullen bedragen omtrent *f* 7,893,992. Zie Brandt, de Ruyter, p. 639.

3) Zie de redenen, die van beide zijden werden aangevoerd, duidelijk uiteengezet bij Wagenaar XIII p. 453.

verschil. De twist hierover was oorzaak, dat men, tot geen besluit komen konde [1]). Of door de bevordering van Willem van Oranje de Koning van Frankrijk zou zijn vertoornd geworden, daar Lodewijk XIV, gelijk men weet, het steeds van belang gerekend had, den raadpensionaris de Witt in het bewind te houden [2]), en of daarentegen dit een middel zijn konde, om de gramschap van den Koning van Engeland te doen bedaren [3]), dit is eene vraag, die wij in het midden laten, indien men niet liever met den heer Simons, voor waarheid aanneemt, dat noch het een noch het ander het gevolg zoude geweest zijn van de verheffing des Prinsen [4]). Behalve de al of niet-aanstelling van den Prins tot kapitein-generaal, had men ook veel moeite de noodige geldmiddelen te vinden, zoowel voor de zee- als voor de landmagt, en men kon het omtrent het vaststellen van onderscheidene belastingen niet eens worden [5]).

„Hierdoor," zegt Brandt l. l. „werden vele dingen tot verzekering van de grenzen aan de landzijde, niet in tijds naar behooren bezorgd. De beste landmilitie was, door een vrede van 24 jaren, en verscheide afdankingen, verstorven en verbasterd."

Tegen het einde des jaars stelde evenwel de Raad van State voor, om de krijgsmagt met meer dan 20,000 man te vermeerderen, en eene som gelds ten bedrage van 7,000,000 bijeen te brengen, om bij tijd en gelegenheid te kunnen

---

1) Zie over deze geheele zaak Wagenaar XIII p. 445—456. Basnage II p. 169—172. Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 19 (die zeer uitvoerig op dit punt is).

2) Zie over het gevoelen van Lodewijk XIV, omtrent de regering hier te lande, behalve Mignet, de lettres du comte d'Estrades II p. 579 en Wagenaar XIII p. 177, 189, 203.

3) Dépêche van Boreel, 8 Januarij 1672. Rapin Thoyras IX. p. 316.

4) De veranderde inzigten des Franschen Konings zijn uiteengezet door Wagenaar XIII. p. 458.

5) Men vindt het zakelijke by Simons, J. de Witt en zijn tijd, III. 10de hoofdst.

worden gebruikt. Er werd ook een besluit genomen, om een retranchement te maken aan den IJssel [1]). Tevens werden met de admiraliteits-collegiën middelen beraamd tot het in staat van verdediging brengen der verschillende stroomen en rivieren [2]).

In November van dit jaar schreven de Staten aan hunnen gezant in Engeland, dat hij aan den Koning moest te kennen geven, hoe H. H. Mog. van alle kanten werden onderrigt, dat Lodewijk XIV voornemens was de Republiek aan te tasten; dat zij niet wisten eenige gegronde reden daartoe gegeven te hebben; dat zij gaarne alles zouden doen om de oude vriendschap te herstellen; en oordeelden, dat indien de Koning van Engeland meende aan bovengenoemde geruchten eenig geloof te moeten hechten, „S. Maj. in sulcken gevalle door besendinge, ofte andere minnelycke wegen soude konnen tenteren in vrundschap by te leggen ende te beslissen 'tgeen de Hoogstged. Coningh van Vranckryck tegens H. H. Mog. opgenomen soude mogen hebben." Doch, zoo het tot oorlog mogt komen, koesterden de Staten het vast vertrouwen, dat de Koning van Engeland hen zou bijstaan, gelijk de wederzijdsche traktaten zulks medebragten [3]). Een paar weken later schreef de Groot, dat de haat van Frankrijk tegen de Republiek onverzettelijk, en de Koning van Engeland de oorzaak van al het kwaad was, als hebbende de partij van H. H. Mog. verlaten, reeds in den vorigen winter [4]); dat Lodewijk XIV aan de Koningin-regentes van Spanje beloofd had, de Spaansche bezittingen niet te zullen aantasten gedurende de minderjarigheid van den Koning, mits Spanje in den aanstaanden oorlog tegen de Republiek onzijdig bleef; dat hij (de Groot) hoopte in de maand Januarij te vertrekken [1]).

---

1) *Resol. Holl.* 1671, p. 671, 739.

2) *Resol. Holl.* 1671, p. 691 sqq.

3) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 5. November 1671.

4) De Groot schrijft, dat hij daarvan in dien tijd kennis had gegeven aan J. de Witt, aan wien hij in cyfer kon schrijven. Deze en meer andere dergelijke brieven zijn niet in het Register der Fransche zaken voorhanden: hetgeen voorzeker te betreuren is.

Op de openingen en het aanzoek om hulp, door den ambassadeur Boreel gedaan had Karel II. geantwoord, dat hij wel van de geruchten als of de Koning van Frankrijk de Republiek zou aanvallen, gehoord, doch daaraan nooit geloof gehecht had: dat zijn gezant, zoodra deze te 's Hage zoude aangekomen zijn, daarover met de regering spreken, en hij (Karel II.) zijne bemiddeling te Parijs aanbieden zoude, en dat indien die mediatie ongelukkig afliep, hij, volgens de traktaten, aan de Republiek hulp zoude verstrekken [2]).

Doch, gelijktijdig met dit berigt uit Londen, ontvingen de Staten tijdingen uit Parijs, die de valschheid en leugenachtigheid van Karel II. volkomen ten toon spreidden. De Groot schreef, dat de Koning van Groot-Britannie eene vloot van 60 schepen ten dienste van Frankrijk zou uitrusten, ten einde gezamenlijk met die van Lodewijk XIV de zeemagt der Staten aan te tasten, en dat hij aan laatstgenoemden Vorst beloofd had met H. H. Mog. te zullen breken [3]).

Het vroeger door ons vermeld plakaat van den 2. November, dat den invoer verbood van Fransche koele wijnen en andere voortbrengselen, verwekte groot misnoegen in Frankrijk. Ten hove schroomde men niet te zeggen, dat het geen gemeenebest voegde, tegen zoo groot een Koning op te staan. De Groot schreef dienaangaande: „Het verbod tegens de Fransche wynen, dat men hier gedaght hadde dat noyt syn effect soude hebben door de dissentiën, die men malcander en wys maeckte dat onder de provinciën waeren, werdt hier seer divers opgenomen: by de wyse

---

[1]) Secrete dépêche van de Groot aan den griffier, 20 November 1671. (*Register*, enz. a°. 1671. p. 430).

Cf. Brandt, de Ruyter, p. 638, Wicquefort, ambass. II. p. 411, aangehaald bij Wagenaar XIII. p. 460.

[2]) Dépêche van Boreel aan den griffier, 24 Nov. 1671 (aangehaald in de *Secrete Resol. Stat. Gen.* 2 Dec. 1671).

[3]) Dépêche van de Groot aan J. de Witt, 27 Nov. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671. p. 436.)

ende geinteresseerden met apprehensie, bij het hoff met indignatie: ende is seecker, dat het eenige misnoegen dat hier tegen H. H. Mog. is, niet uyt reden, maer uyt een opgeblaese belginge ontstaet, die niet en kan lyden, dat soo kleynen Staet sigh de pair met den Coningh durfft te stellen, 't sy in 't mainteneren van de Aekensche vrede, 't sy in het belasten van de waeren van dit Ryck; als verstaende, dat het soo een Republiek niet en past soo weynigh respect aen desen Coningh te draegen, dat sy door haere placcaeten syne edicten sullen soecken te contrecareren, ofte vruchteloos te maecken" [1]).

In December had de Groot evenwel nog eenige hoop, dat door de maatregelen hier te lande voor de verdediging genomen, de onzekerheid „van het secours van Engelandt ende van de vruntschap ofte ten minsten neutraliteyt van den heer Churfurst van Brandenburch ende hertogen van Lunenburch," de vijandelijke maatregelen van Lodewijk XIV „sullen comen te avorteren" [2]).

Maar de Staten-Generaal, niet meer twijfelende aan hetgeen hun van alle kanten aangaande Frankrijk's oogmerken ter ooren kwam, beproefden als laatste middel tot behoud van den vrede met dat Rijk, een' brief aan den Koning te schrijven, waarin zij in beleefde woorden trachtten hem van zijn voornemen te doen afzien. „L'orage allait fondre sur eux," zegt Mignet; „ils le sentirent et ils essayèrent une dernière démarche pour fléchir Louis XIV, ou pour connaître avec certitude sa résolution de les attaquer, afin d'appeler à leur secours tous ceux qui ne voudraient pas laisser consommer leur ruine."

Deze brief, gedagteekend 10 Decemb. 1671, hield hoofdzakelijk in: dat de Staten zorgvuldig hunne gedragslijn onderzocht hebbende, niets gevonden hadden wat hun konde worden tegengeworpen; dat het niet met de regtvaardigheid,

---

[1]) Dépêche van de Groot aan J. de Witt,, 27 Novemb. 1671.

[2]) Dépêche van de Groot aan J. de Witt, 4 Decemb. 1671. (*Register*, enz. a° 1671, p. 446).

die steeds de handelingen des Konings kenmerkte, zoude strooken de wapenen tegen de Republiek op te vatten, zonder eerst de grieven te hebben bekend gemaakt, waarvan herstel kon worden gewenscht. De Staten waren gereed, in beider belang, de bestaande moeijelijkheden over handel en scheepvaart op te heffen, en zouden gaarne alles aanwenden om den Koning genoegen te geven, zonder andere bondgenooten te benadeelen. Na alle berigten die zij dagelijks ontvingen, geloofden de Staten niet noodig te hebben, hunne toerustingen te land en te water te regtvaardigen; zij erkenden gaarne, dat dit niet was om den Koning te trotseren, maar alleen omdat de noodzakelijkheid het gebood: men zoude zich ontwapenen zoodra de Koning de Staten onthief van de vrees, welke de wapening deed geboren worden [1]). Tevens werd aan den gezant te Parijs de last gegeven, dit alles meer in het breede aan den Koning te doen kennen [2]). Den brief moest hij aan Lodewijk XIV ter hand stellen, of wel aan H. H. Mog. terug zenden, al naar dat hij zoude gemerkt hebben, dat „het overleveren van soodanige missive ende het doen van propositie dien conform aen den Coningh van Vranckryck misvalligh soude mogen zyn" [3]). Doch den volgenden dag reeds besloot men, dat de Groot den brief „in allen gevalle met den eersten" zoude overhandigen" [4]).

---

[1]) Men vindt den brief in zijn geheel, in 't Fransch, in de *Resolut. van Holl.* 1671, p. 722. Mignet III. p. 657. *Secrete Resol. Stat. Gen*, 10 Decemb. 1671. In 't Hollandsch bij Wagenaar XIII. p. 462.

[2]) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 9 Decemb. 1671.

[3]) Idem.

[4]) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 11 Decemb. cf. dépêche van de Groot aan den griffier, 16 Decemb. 1671. (*Register*, enz. a° 1671 p. 464). en Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 19. „Quelques uns des députés de l'Assemblée étoient d'avis: qu'on fit faire cette civilité de bouche et par l'ambassadeur, parceque dans la lettre l'État faisait une espèce d'amende honorable. Mais les autres disaient: que la cour de France avait déjà publié, que l'État y avait fait faire des propositions dont les Alliez pourroient se scandaliser, et qu'elle

De Groot verzocht, nadat hij dezen brief ontvangen had, gehoor bij den Koning, doch hij kreeg zijne audientie eerst op den 4. Januarij 1671. Vooraf had hij een merkwaardig gesprek met le Tellier over den toenmaligen stand van zaken en de handelsaangelegenheden. Met den Koning sprak hij, overeenkomstig de bevelen van H. H. Mog., en zeide onder anderen, dat de Staten toch niet slechter moesten behandeld worden, dan men „gewent is den misdadigen te doen, die men ten minste bekent maeckt waerover dat sy werden beschuldight; die men hoort in haere defensie, ende niet en condemneert voor dat sy geconvinceert syn."

Toen hij geeindigd had te spreken en den brief van H. H. Mog. aan den Koning had overgegeven, zeide Lodewijk „met een mine van indignatie, dat hy se niet van nooden hadde, terwyl hy de copie daervan in syn sack hadde, die alrede door alle de hoven van Europa hadde getrotteert." Voorts voegde hij er bij, dat hij oorlogstoebereidselen gemaakt had omdat de Staten zich gewapend hadden. Toen de Groot hierop breedvoerig geantwoord en gezegd had, dat de Staten bereid waren zich te ontwapenen „als haere buyren, S. M. geallieerdens, van gelycken souden doen;" dat zij zelfs de plakaten tegen den Franschen handel wilden intrekken, „en van S. M. intentie verseeckert zynde, gaerne de eerste avances daertoe souden doen, het effect daervan als een beneficie aennemen ende d'eerste zyn, die haere edicten ofte placcaeten op dat subject gemaeckt, weder in souden trecken," eindigde de Koning het gesprek met deze woorden: „dat hy besigh was met het versaemelen van syne trouppes en het equiperen van syn vloot, ende hetselve gedaen zynde, soodanige resolutie soude nemen als met syn interest ende syn glorie best soude overeenstemmen " [1]).

s'étoit vantée d'avoir des lettres de la main du conseiller-pensionnaire de sorte qu'elle pourroit faire dire à l'ambassadeur des choses, auxquelles il n'aurait jamais pensé. Au lieu qu'on vouloit bien, que la lettre parût, afin de pouvoir justifier leur procédé."

1) Secrete dépêche van P. de Groot aan den griffier Fagel,

Onder dagteekening van 6 Januarij gaf de Koning een antwoord op den brief der Staten-Generaal, hetwelk door zijnen trotschen en dreigenden toon niet strekken kon om de ongerustheid alhier te verminderen [1]).

Dit antwoord besloten de Staten te zenden aan hunne gezanten bij de hoven van Londen, Stokholm, Berlijn en Brunswijk, ten einde deze daarvan het noodige gebruik maken, en hulp en onderstand tegen den aanstaanden vijandelijken aanval van Frankrijk zouden kunnen vragen, zich beroepende op de bestaande traktaten tusschen H. H. Mog. en de eerstgenoemde regeringen. De Heeren van Haren en Boreel moesten ook bijzonderlijk doen opmerken, dat het ongenoegen van Lodewijk XIV. voortsproot uit wrok tegen de Republiek, wegens het aangaan der triple alliantie opgevat, en dat de hoven van Londen en Stokholm dus meer bijzonder geroepen waren, als hoofdonderteekenaren der voorzegde alliantie, om hunnen bondgenoot te ondersteunen [2]).

De heer de Groot was van denkbeeld, dat in den vijandigen toeleg van Lodewijk XIV geene verandering meer te brengen was, en dat men moest nemen „tydelycke ende vigoureuse resolutiën, sonder dat men sigh aen eenige aenbiedinge van mediatie langer vergaepe [3]), alsoo deselve niet als amusementen en zyn om H. H. Mog. door ydele hoope de noodige oncosten te doen vermyden, ende occasie

---

8 Januarij 1672 (*Register rakende saken van Vranckryck.* 1672 p. 6). De hoofdzakelijke inhoud is uit de dépêche zelve, overgenomen door Wagenaar, XIII. p. 464 sq. cf. Basnage II. p. 135. Vergelijk hiermede, het discours de M. de Groot à Louis XIV, 4 Janvier 1672 (bij Mignet III. p. 659) en de réponse de Louis XIV. t. a. p.

[1]) Zie den brief van Lodewijk XIV. aan de Staten-Generaal, bij Mignet III. p. 660. *Register rakende saken van Vranckryck*, 1672, p. 17. Basnage II. 183. Wagenaar XIII. 466.

[2]) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 14 Januarij 1672.

[3]) Namelijk op die van Engeland, welke Karel II. nog in het einde des vorigen jaars beloofd had te zullen aanwenden, en die H. H. Mog. wederom inroepen in hunne secrete Resol. van 14 Januarij.

te hebben, om deselve te onverwachter op het lyff te vallen " [1]).

De Koning van Engeland wilde de aandacht der Nederlandsche regering van zijne en Frankrijk's vijandige oogmerken aftrekken, en zond te dien einde den ridder Downing herwaarts. In het begin der maand Januarij kwam deze te 's Hage, voorgevende, volkomenlijk gezind te zijn, „om de verschillen ten beste te helpen byleggen, en water in den wyn, geen wyn in 't water te zullen doen; alzoo hy, uit zich zelven, niet scherp was, maer vroeger de tael zyns meesters had moeten spreken " [2]).

Doch deze schijn duurde niet lang. Downing begon met eene hevige klagt tegen eene zes maanden vroeger, door de Staten genomene resolutie, waarbij de vrijdom van accijns ontnomen werd aan de gezanten van die Mogendheden, welke geene wederkeerigheid ten deze in acht namen. Doch men antwoordde hem, dat de Koning, zijn meester, datzelfde voorregt in 1668 aan de H. H. Meerman en Boreel, gezanten der Republiek in Engeland, ontnomen had [3]). Daarna leverde hij, op den 12[en] Januarij, een geschrift in, waarin over het gebeurde tusschen het Koningsjagt en den Admiraal van Ghent luide geklaagd werd [4]).

De Staten benoemden terstond gemagtigden, om nader met Downing te handelen, die sedert zijnen eisch in een tweede geschrift herhaalde [5]). Den 4[en] Februarij 1672 werd aan den Engelschen gezant een antwoord gegeven [6]), naar

---

1) Dépêche van de Groot aan den griffier, 11 Januarij 1672. Zie ook de dépêche van 15 Januarij, in fine.

2) M. S. aanteekeningen van de pens. Vivien en Hop, bij Wagenaar XIII. p. 472. Brandt, de Ruyter, p. 641. „George Downing, wiens komst hier te lande nooit iets goeds voorspelde." Mignet: „Downing — comme l'ambassadeur le plus propre à amener une nouvelle querelle entre les États-Généraux et lui (Charles II.)".

3) Wicquefort, histoire M. S. des Prov.-Un. livre 19.

4) Memorie van den ambassadeur Downing, van $\frac{2}{12}$ Januarij $\frac{1671}{1672}$.

5) Zie Wagenaar XIII. p. 473. *Secr. Resol. Holl.* 3 Februarij 1672.

6) Zie dit geheele antwoord in de *Secrete Resol.* III, p. 223.

aanleiding van hetgeen door de gemagtigden van H. H. Mog. was voorgesteld [1]).

Men was genegen aan Engeland zoo veel toe te geven, op het punt van het strijken der vlag, als maar eenigzins in billijkheid kon worden verwacht; maar, desniettemin leverde Downing een derde geschrift in, waarin hij klaagde dat men hem ophield, en niets vorderde [2]). Gedurende deze onderhandelingen deed de raadpensionaris een voorslag, om den Koning van Engeland geheel en al op het stuk der vlag genoegen te geven, onder voorwaarde dat daaruit geene gevolgtrekking zoude worden afgeleid, ten aanzien der vrije vaart [3]).

Toen evenwel die voorslag ter Generaliteit was aangenomen en aan Downing overgegeven, antwoordde de gezant, dat dit voorstel te laat kwam, en hij last had te vertrekken [4]). „Cette révocation ne l'empêcha pas," zegt Basnage, „de prendre son audience de congé dans les formes, et d'accepter le présent qu'on lui fit (6000 fl.). Ainsi il cessoit d'être ambassadeur pour recevoir la réponse des États, et il le redevenoit pour recevoir leur présent."

Het overhaast vertrek van Downing, die op die wijze meende zijnen meester wel te dienen en tegelijk zijn eigen haat tegen de Nederlandsche regering te kunnen voldoen, kostte hem evenwel eene tijdelijke ongenade. Karel II vreezende dat de Staten zijne geheime oogmerken ontdekken, en de noodige maatregelen daartegen nemen mogten, schreef een' eigenhandigen brief aan den ridder Downing, met last in Holland te blijven, en de onderhandelingen te

---

1) Alles wat over het salut op zee was gehandeld en vastgesteld, zoo in 1653 en 1654, als bij de vrede-handeling te Breda, kan men vinden in het rapport door de gemagtigden van H. H. Mog., den 19. Sept. 1671, uitgebragt. Te lezen in de *Secrete Resol. van Holland.* III. p. 133.

2) Basnage II. p. 191.

3) Wagenaar XIII. p. 476.

4) Zie over deze geheele onderhandeling Wagenaar l. l. Wicquefort, livre 19, en de *Secrete Resol. van H. H. Mog.* en *H. Ed. gr. Mog.* Mignet III. p. 694 sqq.

rekken. Toen deze brief aankwam, was Downing reeds vertrokken [1]).

De Koning was zeer verstoord, en lord Arlington schreef aan Sunderland: „Vous apprendrez ce qui est arrivé à notre ambassadeur, qui a surpassé ses ordres: j'entends le chevalier Downing, qui arriva ici le 6, le mauvais temps ayant arrêté notre exprès, qui lui portoit de nouveaux ordres plus précis que les autres, pour l'empêcher de partir. Nous ne faisons aucun fonds sur les dernières observations qu'il a faites en Hollande; il les a outrées, afin qu'elles lui servissent d'excuse " [2]).

De gewezen gezant werd in den Tower gevangen gezet. En toch had hij, ware zijn meester later niet van gevoelen veranderd, te s'Hage niet anders gehandeld, dan hem in last gegeven was. De secretaris van Staat, Trevor, had zijne instructie opgemaakt, en, zie hier wat de Fransche gezant in Engeland van dit stuk zegt: „Il eut ordre de n'y rien omettre de tous les sujets de mécontentement que les États avaient donnés au roi d'Angleterre depuis le traité de Breda, sur lesquels ledit Downing aurait ordre d'écouter seulement les propositions qu'on lui voudrait faire, sans faire de lui-même aucune ouverture de satisfaction, et qu'aprés qu'il aurait reçu son instruction du Sr. Trevor, le roi d'Angleterre lui dirait qu'il se sentait tellement offensé de la conduite que les Hollandais avaient tenue envers lui, qu'il était entièrement résolu de traiter avec le roi de France pour leur déclarer la guerre au plus tôt; et qu'ainsi il ne l'envoyait pas pour obtenir satisfaction, mais plutôt pour employer tout son esprit et toute son adresse à aigrir la matière en sorte que tous les Anglais souhaitassent cette guerre, et se portassent de bon coeur à y concourir " [3]).

---

1) Wicquefort, l. l.

2) Lettre de lord Arlington à milord Sunderland et au Chevalier Godolphin, 8 février 1672. (*Lettres d'Etat* II. p. 433).

3) Dépêche de M. Colbert à Louis XIV, 5 Novemb. 1671 (bij Mignet III. p. 656).

De Nederlandsche gezant in Engeland, de heer Boreel, bleef inmiddels aanhouden op hulp krachtens het drievoudig verbond, en eene geheele ten uitvoerlegging van het traktaat; ook het aanbod over de vlag, dat Downing niet had willen aannemen, werd door hem herhaald. Zoowel de gansche vloot als enkele schepen der Staten zouden voor een enkel oorlogschip, voerende 's Konings vlag, strijken. Karel wilde daarin niet treden en klaagde over nog andere zaken, zoo als het onthouden der ambten aan den Prins van Oranje, over schimpschriften, schilderijen en gedenkteekenen. De Staten van Holland, zich nog vleijende met de hoop van Karel II tot betere inzigten te brengen, besloten als extraordinaris-ambassadeur naar Engeland te zenden den oud-Burgemeester van Leyden, J. Meerman [1]). Deze Staatsman kon echter, in die hoogst ongelukkige omstandigheden, niet veel goeds verrigten: hij kon den oorlog niet afwenden, welken Karel II. zich voorgenomen had tegen Nederland te voeren.

In Frankrijk ging het niet veel beter. De wervingen daar te lande werden met ijver voortgezet [2]); de Fransche noordsche compagnie wendde moeite aan in Zweden, om alle teer en pik aldaar op te koopen, ten einde de Staten aan die noodzakelijke behoeften gebrek te doen lijden [3]); Lodewijk XIV. was geslaagd in zijne pogingen om Engeland van de triple alliantie af te trekken [4]), en hetzelfde gelukte hem in Zweden [5]). De onderhandelingen van den commandeur de Gremonville te Weenen, hadden te

---

1) *Secrete Resol.* 3 Maart 1672.

2) Dépêche van de Groot aan den griffier, 22 Januarij 1672, en meer andere.

3) Dépêche van den Secretaris Cletcher, uit Stokholm, aan den griffier, dd. 30 Januarij 1672 (*Register* rakende saken van Vranckryck, a° 1672, p. 45), et *Resol. Stat. Gen.* 20 Febr. 1672.

4) Den 12. Februarij 1672 had Karel II, te White-Hall, de geheime tractaten van 1 Junij en 31 Decemb. 1670, met Lodewijk XIV vernieuwd.

5) Den 14. April 1672 had Lodewijk XIV te Stokholm een traktaat met de regering van Zweden gesloten, waarover men zie Mignet in zijn boven aangehaald werk.

8

wecg gebragt, dat de Keizer beloofde in den aanstaanden oorlog onzijdig te blijven, en aan de vijanden van Frankrijk geene hulp hoegenaamd te geven [1]).

Alleen in Spanje en Brandenburg gelukte het aan de uiterste pogingen van Lodewijk XIV niet, de vorsten van die landen in zijne partij te trekken. Spanje bleef getrouw aan vroegere verbindtenissen, en aan het hierboven reeds vermelde traktaat van 17 Dec. 1671 met H. H. Mog. [2]).

Ook Frederik Wilhelm, Keurvorst van Brandenburg, verliet de Republiek niet in haar ongeluk, en beloofde, als de Nederlanden werden aangevallen, een leger van 20,000 man, ter hulp van H. H. Mog., op de been te brengen [3]).

Jammer maar dat men in de Republiek zelve niet meer op tegenweer bedacht was, en gehoor gevende aan de vermaningen van onze gezanten buiten 's lands en van den Keurvorst van Brandenburg, de militie en de verdedigingswerken van den Staat in een' beteren toestand bragt. Men nam geene aan den nood geëvenredigde voorzorgen. „La passion des uns, la négligence des autres, et les divisions — furent la source des malheurs de la république. — Ces divisions — retardaient toutes les résolutions. Les provinces, peu d'accord entre elles, voulaient toujours apposer quelques conditions fâcheuses à la levée des troupes et de l'argent. Celle de Gueldres demandoit moins de cavalerie et plus d'infanterie, et celles d'Overissel et de Frise ne consentoient à l'armement de mer qu'à condition qu'on obligeroit la compagnie des Indes-Orientales d'y contribuer autant qu'une des amirautés" [4]).

Aan het tegenwerken van de benoeming des Prinsen van Oranje tot kapitein-generaal der Unie werden de kostbare

---

1) Dit werd bepaald in het traktaat van 1 Nov. 1671, geratificeerd 18 Dec.

2) Zie bij Mignet, de vruchtelooze onderhandelingen van den markies de Villars aan het hof van Madrid.

3) Traktaat van 26 April 1672, tusschen den Keurvorst en H. H. Mog.

4) Basnage II. p. 186.

oogenblikken verspild, die nog aan herstel van hetgeen men verzuimd had, konden worden besteed.

De benoeming van een' kapitein-generaal was in 1671, onafgedaan gebleven. Thans werd die aangelegenheid ten einde gebragt: doch, niettegenstaande de ernstige missive der Staten-Generaal om Holland tot levenslange aanstelling des Prinsen te bewegen, werd Willem van Oranje slechts voor éénen veldtogt benoemd. Zijne Hoogheid leide, den 25en Februarij 1672, den eed af op eene instructie, die nagenoeg overeenkwam met de concept-instructie des vorigen jaars [1]).

Te gelijk werd, in den commissie-brief voor den kapitein-generaal, bepaald, dat Z. H., niettegenstaande zijne benoeming, zitting zoude behouden in den Raad van State [2]).

Ofschoon de middelen van verdediging dezer zijds veel te wenschen overlieten, zoo komt het ons evenwel voor, dat de zoo dikwijls herhaalde beschuldiging van nalatigheid op dit punt, niet geheel gegrond is [3]).

Maar, behalve de langwijligheid der beraadslagingen, waardoor de nuttigste maatregelen dikwijls werden belemmerd, de oneenigheden tusschen de provinciën, enz., moet nog in aanmerking genomen worden, hetgeen door den geleerden Groen van Prinsterer is opgemerkt. „De Witt," zegt hij, „aan het belang van Engeland tegenover de aanmatigingen van Lodewijk XIV gedachtig, kon zich de mogelijkheid niet voorstellen eener trouweloosheid waardoor elke berekening verijdeld, elke hoop weggenomen, en al wat hij in diplomatie en staatsbeheer, na een moei-

---

1) De instructie is in haar geheel te vinden bij Sylvius, Vervolg op Aitzema, p. 187 sq.; door dezelve werd de magt des Prinsen, in vele opzigten beperkt. Zie o. a. art. 5.

2) Sylvius l. l. p. 188. — Zie de geschiedenis der aanstelling van den Prins van Oranje, uiteengezet bij Wagenaar XIII p. 480 sqq. Basnage II. p. 196 sqq. Wicquefort livre 19.

3) De voornaamste voorslagen, in verband tot de middelen van verdediging gedaan, vindt men uiteengezet bij Simons, J. de Witt en zijn tijd, III, p. 270 sqq.

tevolle loopbaan, met schranderheid en inspanning opgebouwd had, plotseling en met geheelen ondergang van het Gemeenebest, ineenstorten zou " [1]).

Dit kwalijk geplaatst vertrouwen op eenen baatzuchtigen Vorst als Karel II van Engeland, was misschien ééne der oorzaken waarom niet meer middelen ter verdediging werden voorbereid. De gezant Boreel versterkte J. de Witt in zijne verwachtingen, en schreef, nog in Februarij dezes jaars, dat er, volgens zijn gevoelen, nog kans tot het behoud van den vrede was [2]).

De reeds meermalen door ons aangehaalde geschiedschrijver zegt, dat personen, wel bekend met lord Arlington, hem verzekerd hadden, dat indien men dien minister meer ontzien had, men een' oorlog had kunnen voorkomen, welken Frankrijk niet zonder Engeland zoude begonnen hebben. En hij voegt er bij: „Mais l'esprit ménager de celui qui avoit alors la principale, ou plustôt toute la direction des affaires en Hollande, et l'aversion qu'il avoit pour les amitiés intéressées l'empêchoient de prêter l'oreille à ces sortes d'ouverture. Arlington a témoigné qu'il ne méritoit point l'indifférence qu'on avoit eue pour lui " [3]).

Doch, zonder hier te doen opmerken, hoe edel het karakter van J. de Witt bij dat van Lodewijk XIV afsteekt, welke Vorst zich niet schaamde de Engelsche, Duitsche en Zweedsche Staatslieden om te koopen, is het overbekend, dat lord Arlington reeds voor lang door Frankrijk gewonnen en in de partij van Lodewijk overgehaald was [4]). Verder verzekert dezelfde geschiedschrijver, dat bijaldien de Staten hadden kunnen besluiten de Spaansche Nederlanden aan Frankrijk over te laten, of wel die gewesten

---

1) Groen van Prinsterer, Handboek, § 374.

2) Wagenaar XIII p. 479. Het waren de berigten, gansch bezijde de waarheid, van Boreel, die, volgens Wicquefort, oorzaak waren, dat men op de waarschuwingen van P. de Groot geen acht sloeg en steeds op Engeland vertrouwde.

3) Wicquefort, Histoire M. S. des Provinces-Unies livre 20.

4) Zie het eerste hoofdstuk van het 3de deel van het werk va

tusschen de Republiek en genoemd Rijk te verdeelen, de oorlog had kunnen worden voorgekomen. „Mais c'est ce qu'on ne pouvoit ou on ne vouloit pas comprendre en Hollande."

Aan de Groot zouden op dit punt, vóór zijn vertrek uit Parijs, openingen gedaan zijn, en personen goed met de gezindheid van het Fransche hof bekend, zouden over deze zaak aan hunne vrienden in Holland geschreven hebben, die zulks aan de regering mededeelden. „Mais on y avoit pris des engagements qui les empêchèrent d'écouter de semblables propositions, et les mêmes ministres, que le peuple à soupçonnés et accusés d'intelligence avec la France, étoient les premiers à les rejeter et à soutenir, qu'on ne pouvoit pas abandonner les provinces de Flandres ni souffrir que les François s'en rendissent les maîtres, sans abandonner en quelque façon l'Etat même. C'est cela qui est le véritable crime qui a offensé irrémissiblement le Roi de France."

Er is evenwel in de officiële correspondentie van de Groot geen spoor van zulke voorstellen te vinden, tenzij onze gezant iets dergelijks in zijne gecijferde (op het Rijks archief niet voorhanden) dépêches aan den raadpensionaris gemeld mogt hebben. Evenmin gewaagt Mignet daarvan. Het komt ons niet waarschijnlijk voor, dat Lodewijk XIV, na met zoo veel moeite en kosten alles ten verderve der door hem gehate Republiek bereid en geweigerd te hebben, om, volgens het verzoek van de Staten zelve, op te geven wat gedaan moest worden om de goede verstandhouding te herstellen, zijne lang beraamde plannen zou hebben willen laten varen, ten einde met de Republiek een land te verdeelen, dat hij welligt door den oorlog geheel zou overmeesteren. Buitendien kan men in het werk van Mignet zien, hoe de Koning van Frankrijk van de verdeeling der Spaansche Nederlanden reeds had afgezien, zooras bij hem het voornemen gerijpt was, om het

---

Mignet, en de eigen brieven van Lord Arlington in de lettres d'Etat. Zie ook Basnage II. p. 186.

vermeende devolutie-regt, na den dood van zijn' schoonvader te doen gelden [1]. Wij kunnen echter niet met stilzwijgen voorbijgaan, dat, volgens het getuigenis van de Groot zelven, aan hem eene soortgelijke opening gedaan is, bij gelegenheid dat Lodewijk XIV zich in Vlaanderen bevond.

„Dans l'année 1671," dus schrijft hij aan zijn vriend Wicquefort, „du temps que la cour étoit en Flandres et que j'étois prêt à faire le voyage de Hollande, on me fit une proposition par laquelle on pourroit encore prévenir la guerre de l'année suivante: qui fut que Mrs les États obligeassent par un équivalent les Espagnols de céder à la France (et de terminer par là les différents sur les limites), la ville d'Ypres avec les ex et enclos de Nieuport, à cause que cette ville sépare en quelque sorte le quartier de Dunquerque de celui de Tournay. J'en fis relation à feu M. le Grand Pensionnaire (car j'avois plus d'appréhension de l'effet de cette guerre qu'on n'en avoit chez nous), mais cela ne méritoit pas seulement de réflexion" [2].

Het behoeft echter geen bewijs, dat het den Koning van Frankrijk met dit voorstel geen ernst was, evenmin als met de onderhandeling, die de markies de Pomponne, in dien tijd ook, te 's Hage over eene verdeeling der Spaansche Nederlanden voerde, gelijk hierboven door ons is opgemerkt, en uit de instructie aan genoemden gezant gegeven, genoegzaam is af te leiden.

Behalve de boven aangehaalde traktaten met Engeland, den Keizer en Zweden, had Lodewijk XIV een aanvallend verbond met den Keurvorst van Keulen, den 2en Januarij 1672 te Bruhl, en met den Bisschop van Mun-

---

1) Zie Mignet, Négociations relatives à la succession d'Espagne, I. p. II. Sect. I. p. 280, »Louis XIV avait trouvé ses droits sur les Pays-Bas si plausibles, qu'il ne vouloit en faire partager le bénéfice à personne."

2) Lettre M. S. de P. de Groot à Wicquefort, d'Anvers le 24 Octobre 1673 (uit de M. S. briefwisseling tusschen P. de Groot en Wicquefort, in de Kon. Bibliotheek te 's Hage).

ster, den 22 Januarij 1672 te Ossendorff een ander traktaat gesloten, door welke overeenkomst hem de weg geopend werd, om de Republiek van hare zwakste zijde aan te tasten [1]).

Behalve deze traktaten, sloot de Koning nog eene overeenkomst, op den 19en Januarij dezes jaars, met den Keurvorst van Keulen, waarbij, tegen betaling van 400,000 livres, de stad Nuys (Neuss) door Frankrijk versterkt en met Fransche troepen bezet zou worden [2]). Volgens een Fransch schrijver, zoude J. de Witt te vergeefs aangeraden hebben Nuys aan te vallen en de magazijnen te verbranden. „Les Hollandais, ni personne, n'avoient pû penser, que le Roi pût en trois mois conquérir la Hollande; cependant cela avoit pensé arriver, faute d'avoir suivi les conseils de Mr. de Witt, pensionnaire de Hollande, et par la supériorité de son génie, le maître de cette République. Cet habile homme avoit proposé aux États, avant que le Roi se pût mettre en campagne, d'attaquer Nuys et de brûler tous les magasins, ce qui nous auroit mis hors d'état de leur porter la guerre. Les États, pour avoir négligé ce conseil, furent à deux doigts de leur perte, et il en coûta la vie à celui qui l'avoit donné, pour n'avoir pû le faire exécuter" [3]).

De Staten lieten hunnen gezant inmiddels nog te Parijs blijven.

Op het einde der maand Januarij hadden zij eenen brief aan den Koning gerigt, waarbij zij te kennen gaven dat de Groot teruggeroepen werd, omdat de stad Rotterdam waarvan hij pensionaris was, hem niet langer kon missen [4]).

Maar zijn vertrek werd nog uitgesteld, ook omdat hij toen ongesteld werd. Men deed hem, te Parijs, beleefdelijk

1) Mignet III. 705 sq.

2) Mignet l. l.

3) Marquis de la Fare, Mémoires.

4) Lettre des États-Généraux à Louis XIV, 28 Janvier 1672 (bij Mignet III. p. 708). Zie ook *Secrete Resol. Stat. Gen.* 25 Februarij 1672.

gevoelen, dat het onvoegzaam was, in deze omstandigheden langer aldaar te vertoeven [1]). De Groot aan de Pomponne gevraagd hebbende, wat deze zoude doen, indien hij in een dergelijk geval verkeerde, antwoordde de minister „dat hy sigh niet langer en soude exposeren in een landt, daer uyt men daegelycx een onvermydelycken oorlogh tegen syn Staet te gemoet sagh" [2]).

In Frankrijk, zoowel als in Engeland, poogde men de gemoederen tegen de Republiek op te hitsen [3]), en men verwachtte eene oorlogsverklaring, reeds op het einde van Februarij [4]). Doch deze bleef nog eenige weken uitgesteld, ook omdat Lodewijk XIV haar niet wilde uitgevaardigd hebben, zoo lang de Groot in Parijs was [5]), die hartelijk wenschte te vertrekken „terwijl meest alle de Heeren van conditie scrupuleus werden van communicatie met hem te houden" [6]).

Den 24en Maart 1672 had de heer de Groot zijne audientie van afscheid bij den Koning van Frankrijk: „Myne aenspraecke dede ick met soo luyder stemme, dat dezelve door de gansche caemer konde werden gehoort, opdat daerover geen diversche discourssen en mochten werden gemaeckt, ende in deselve woorden, dewelcke schriftelyck hiernevens gaen" [7]).

Hij deed de ernstigste betuigingen, dat de Staten altijd

---

1) Dépêche van de Groot aan den griffier, 29 Januarij 1672. dépêche van denzelfden van 11 Januarij 1672.

2) Dépêche van de Groot aan den griffier, 19 Februarij 1672. *Manuscrit sur la guerre de Hollande* (aangehaald bij Mignet III. p. 708).

3) Brandt, de Ruyter, p. 642.

4) Dépêche van de Groot, 26 Februarij 1672.

5) Mignet, Wicquefort, livre 20: „Joint que le Roi, qui relève l'éclat de ses actions par une honnêteté sans exemple, ne voulut pas donner le déplaisir à P. de Groot, ambassadeur des Provinces-Unies, de faire publier la déclaration en sa présence."

6) Dépêche van de Groot aan den griffier, 26 Febr. 1672.

7) Zie deze audientie beschreven in de dépêche van de Groot aan den griffier, 25 Maart 1672.

's Konings vriendschap op den hoogsten prijs gesteld hadden: „Mes maîtres n'ont jamais eu de passion plus forte que celle de se conserver sur toutes choses l'amitié de V. M. et la gloire de son alliance. — Je sais de certitude certaine, que c'est là le comble de leurs désirs, comme ç'a toujours été le comble de leurs inclinations et le but de leurs maximes, qu'ils ne quitteront jamais qu'ils ne s'y trouvent forcés."

Hij eindigde met te zeggen:

„Je continuerai mes voeux pour la santé et longue vie de V. M., et même pour la prospérité de ses desseins, en tant qu'ils pourront n'être point contraires au bien et à l'intérêt de ma patrie " [1]).

Mignet zegt van deze afscheidsrede: „de Groot adressa à Louis XIV des supplications bien inutiles, mais qui, pour être humbles et détournées, ne conservaient pas moins quelque chose de digne et de touchant."

De Groot stelde nu zijn vertrek niet langer uit, en de plaatselijke overheden in Picardië weden gelast hem al de eerbewijzen te betoonen, aan zijn karakter als gezant verschuldigd [2]). Wicquefort getuigt van hem het volgende:

„De Groot, qui avoit de la conduite et s'étoit rendu très agréable à la cour, auroit pu faire rapprocher les esprits et remettre les affaires en leur premier état, si les mesures n'eussent point été prises devant qu'il y arrivât, ou si on n'eût pas achevé de les aigrir en défendant en Hollande les eaux de vie, incontinent après qu'il fût arrivé en France, et devant qu'il eût commencé à négocier."

Wij doen gaarne allen mogelijken lof aan de kunde en hoedanigheden van den heer de Groot wedervaren, maar

---

[1]) Zie deze afscheidsrede bij Mignet III p. 708. Copie manuscrite de l'harangue de M. de Groot bij Wagenaar XIV p. 6. en als bijlage achter de zoo even aangehaalde dépêche van 25 Maart (*Register rakende saken van Vranckryck*, 1672, p. 76).

[2]) Manuscrit de la guerre de Hollande (aangehaald bij Mignet III. p. 709). Zie de recredentie-brieven van den Koning en de Koningin van Frankrijk aan de Staten, in het *Register rakende saken van Vranckryck* 1672, p. 103.

meenen evenwel het gevoelen van Wicquefort in twijfel te moeten trekken. De Groot kon de oude vriendschap tusschen Frankrijk en de Republiek niet herstellen: de wrok en de haat van Lodewijk XIV tegen den Staat, die door de triple alliantie zijne veroveringen had gestuit, waren te diep geworteld, dan dat zij door toegevendheid in handelsbelangen, of op eenig ander punt, bij den hoogmoedigen Vorst hadden kunnen worden uitgewischt.

Men behoeft slechts de diplomatische correspondentie van Lodewijk en zijne ministers bij Mignet en de dépêches van de Groot te lezen, om hiervan overtuigd te zijn. En toen de resident Crakow, namens zijn' meester den Keurvorst van Brandenburg, aan den Koning van Frankrijk vroeg, welke voldoening deze van de zijde der Republiek eischte, belovende hem die te zullen doen geven, van welken aard zij ook ware, antwoordde de Lionne: „Que le Roi ne prétendait à aucune satisfaction de la part des Hollandais; qu'il voulait seulement mortifier leur orgueil et abattre un peu cette puissance, qui leur donnait l'audace d'offenser les plus grands potentats: qu'au reste les choses n'étaient plus en termes de pouvoir être accommodées " [1]).

En de opvolger van den kundigen de Lionne, de markies de Pomponne, antwoordde aan dienzelfden heer Crakow, — toen deze hem deed opmerken, dat de Keurvorst volgens het traktaat van 1666 met H. H. Mog., gehouden zijnde hen bij te staan, moeijelijk redenen vinden zoude die hem van die verpligting ontsloegen, „dat daerin weynigh swaerigheyt was, alsoo men maer H. H. Mog. voor aggresseurs houffde te verclaeren, om van die obligatie bevryd te zyn, geconsidereert dat den oorlogh moet gepresumeert werden aengevangen te zyn by die geene, die daertoe de eerste oorsaek heeft gegeven, die men met weynig moeyte de Hollanders soude imputeren " [2]).

---

1) Lettre de Louis XIV. à M. Colbert de Croissy, du 10 Février 1671 (Mignet III. p. 290).

2) Dépêche van de Groot aan den griffier, 26 Februarij 1672 (*Register*, enz., a° 1672, p. 55).

In het vaderland teruggekeerd, deed de Groot rapport van zijne handelingen te Parijs aan H. H. Mog. [1]). Hij zeide bij die gelegenheid, dat het Fransche hof voornemens was de Staatsinstellingen der Republiek te veranderen, waardoor men twee voordeelen beoogde, vooreerst, om een persoon aan het hoofd van den Staat te hebben, die Frankrijk toegedaan zou zijn, en ten andere, dat die persoon de Nederlandsche handelsbelangen zoude verwaarloozen. Verder vestigde de Groot de aandacht op de noodzakelijkheid, om in den aanstaanden verdedigenden oorlog, de steden langs den IJssel te versterken, meer dan één legerkorps den Franschen tegenover te stellen, en de vloot in zee te zenden. Hij voegde er bij, dat indien de Staten tot een' aanvallenden oorlog konden besluiten, men wel iets tegen den vijand zou kunnen uitrigten. Dat 15 fregatten Cayenne, St. Christophe, Martinique, en andere eilanden in West-Indie zouden kunnen veroveren. Eindelijk moest men zich in het bezit van Luik en Nuys stellen [2]).

Weinige dagen na het vertrek van de Groot uit Parijs, bragt de markies de Pomponne ter kennis van den Secretaris Rumpf, die toen de zaken der Staten in Frankrijk waarnam, dat de Koning aan de Republiek den oorlog verklaarde, om redenen begrepen in het manifest, dat dienzelfden dag openlijk afgekondigd werd [3]).

Lodewijk XIV stond toe, dat Rumpf in Frankrijk bleef en met zijne meesters briefwisseling mogt houden, alsmede dat de Nederlanders zes maanden tijds zouden hebben, om hunne goederen uit Frankrijk te vervoeren [4]).

Het manifest was op den 6en April 1672 geteekend, en hield onder anderen in, dat de Koning reeds lang redenen

---

[1]) *Resol Stat. Gen.* 16 April 1672.

[2]) Wicquefort, Histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 20. Basnage II. p. 196.

[3]) Dépêche van Rumpf aan den griffier, 8 April 1672 (*Register* enz., p. 86).

[4]) Lettre de M. de Pomponne à M. Bernarts, du 15 août 1672 (Mignet III. p. 711).

van ontevredenheid gehad had, aangezien de Staten-Generaal zich jegens hem gedroegen op eene wijze, die niet strookte met de groote verpligtingen, welke de Nederlandsche Staat aan hem en zijne voorzaten had. Dat het thans zoo verre was gekomen, dat de eer des Konings niet langer kon gedoogen, zulk een gedrag straffeloos te laten doorgaan. Dat hij daarom besloten had, den Staten-Generaal den oorlog aan te doen te land en te water [1]). Deze oorlogsverklaring wees in het geheel niet aan, waarin de Staten den Koning ongenoegen gegeven hadden, en Mignet zegt te regt „manifeste, qui se faisait plus remarquer par la régularité du procédé que par la force des motifs."

Het manifest van den Koning van Engeland was reeds vroeger, den 28en Maart 1672, geteekend, terwijl Karel II al vóór de oorlogsverklaring de vijandelijkheden begonnen was met een' aanval op de Smirnasche vloot, die echter dapper werd afgeweerd [2]). De verklaring van Karel II hield meer woorden in, dan die van Lodewijk XIV [3]); doch de zaken waarover hij zich beklaagde, waren, volgens een Engelsch geschiedschrijver, „false and frivolous" [4]).

En Voltaire zegt: „Il est singulier et digne de remarque que, de tous les ennemis qui allaient fondre sur ce petit État, il n'y en eût pas un, qui pût alléguer un prétexte de guerre. C'était une entreprise à peu près sembla-

---

[1]) Zie de oorlogsverklaring van Frankrijk bij Mignet III. p. 710. du Mont, Corps diplomatique VII p. I. p. 16, Valkenier, verwerd Europa. App. T. I. p. 80, Wagenaar XIV. p. 7. Kluit. Index Chronol. N° 626, Basnage II. p. 195.

[2]) Basnage II. p. 192, Wagenaar XIV p. 13, Valkenier, verwerd Europa, I. p. 315. sqq.

[3]) Zie die oorlogsverklaring bij Wagenaar XIV. g. 9. Basnage II. p. 194. du Mont, Corps diplomatique, VII. p. I. p. 163. Valkenier, verwerd Europa, App. T. I. p. 73. Kluit, Index Chronol. N. 633).

[4]) Hume VI. p. 213. — Zie beide oorlogsverklaringen beoordeeld, en de gronden er van wederlegd, bij Wagenaar, XIV. p. 8, 11. en vooral Wicquefort, Histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 20, die eene brochure aanhaalt, „Réflexions sur l'état présent des

ble à cette ligne de Louis XII, de l'empereur Maximilien, et du roi d'Espagne, qui avaient autrefois conjuré la perte de la République de Venise, parcequ'elle était riche et fière" [1]).

„Er was," om de woorden van den Heer Groen van Prinsterer te gebruiken, „voor het ten onderbrengen der Vereenigde Nederlanden, naar menschelijke berekening, overvloedig gezorgd. Frankrijk zou te land, Groot-Brittannie ter zee de Republiek overvallen; Keulen en Munster haar van de Noord-Oostzijde bespringen; zoo dat tevens alle bijstand van Duitsche Vorsten afgesneden werd. Wat vermogt tegen de helft van Europa een Staat van geringen omvang, die, ten gevolge der vooringenomenheid tegen het Stadhouderloos Bewind, nagenoeg geen Bondgenooten, en, door de verwaarloozing der landmagt, naauwelijks een leger of verdedigbare vestingen had; terwijl mistrouwen en verdeeldheid aan het jammerlijk overschot van haar krachten bijkans alle bruikbaarheid ontnam? [2])."

Doch, schoon aanvankelijk alles voor het geweld van den vijand moest zwichten, werd het doel van Lodewijk XIV, de ondergang der Republiek, niet bereikt. Integendeel, zij verloor bij den vrede van Nijmegen geen voet breed lands. Naast God was zij hare redding verschuldigd aan hare dappere volharding, aan de vrees ook bij de overige Staten van Europa voor de overmagt van Frankrijk opgewekt, en de hierdoor met den Keizer, Spanje, Denemarken, Brandenburg en Lotharingen geslotene overeenkomsten, en vooral aan den Prins van Oranje, Willem III, die, na de vernietiging van het Eeuwig Edict, in de waardigheden zijner voorzaten hersteld, tegenover Lodewijk heeft gestaan, gelijk weleer Willem de Zwijger

---

Provinces-Unies," welke in dien tijd het licht zag. — Het antwoord der Staten op de oorlogsverklaring van Engeland werd eerst in 1673 uitgegeven.

[1]) Voltaire, Siècle de Louis XVI. chap. 10.

[2]) Groen van Prinsterer, Handboek der geschiedenis van het vaderland § 398.

tegenover Filips II. „Aber wenn dieser nur für die Freiheit seines Vaterlandes kämpfte," dus spreekt een beroemd geschiedschrijver, „so kämpfte Wilhelm III gleich unermüdet, und mit gleich wechselndem Erfolge, in dem Cabinet wie auf dem Slachtfelde, — für die Freiheit Europas. Und er hat sie behauptet" [1]).

---

1) Heeren, Geschichte des Europ. Staatensystems I. p. 221. — Mignet,, Négociations relatives à la succession d'Espagne, I. Introd. p. 52 „C'est en Hollande qu'eut lieu le naufrage de la politique ancienne suivie sans interruption sous Henri IV, Richelieu, Mazarin et Lionne."

BRIEVEN

VAN

P. DE GROOT

UIT PARIJS.

Parys, 12 *September* 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren! Myn aenkomste alhier is geweest op den 30 Augusti; maer soodanigh verswackt door de pyn, ende vermoeyd door de reyse, die ick van Arras aff, niet als al leggende hadde konnen doen, dat ick tot nogh toe het bedde hadde moeten houden, hoopende dat de rust ende medicynen soo veel sullen opereren, dat ick in korten bequaem sal syn, om den dienst van 't Landt naer behooren waer te nemen.

D'Heere Hertogh van Buckingham heeft voorleden dinghsdagh syn affscheyd van 't hoff tot St. Germain genomen, staet maeckende eerstdaeghs wederom naer Engelandt te keeren, seer vergenoeght synde over de sonderlinge groote caressen ende obligeante bejegeningen van dit hoff.

Den marquis d'Anjou, gedesigneerden Franschen ambassadeur aen de Croon Sweden, maeckt sigh vaerdigh om eerstdaeghs met een seer aensienelycke suitte van hier naer Stockholm te vertrecken.

Den Heere Hertogh van Anguien is eergisteren van hier vertrocken naer Lottheringen, om aldaer de Fransche cavaillerye te commanderen.

De koortse ende sieckte van myn Heer den Dauphin nu vermindert synde, soo soude de reyse van dit hoff naer Chambord voor soo veel als vastgestelt syn, tegens den 20 deser, indien de voors, koortse binnen die tyt geheellyck comt te cesseren.

Parys, 19 *Sept*. 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: d'Heere Hertogh van Buckingam is voorleden dinghsdagh des avonts van hier vertrocken naer Calais, om voorts van daer

9

naer Engeland over te gaen, nae dat des naemiddaegs voor syn vertreck nogh wegens desen Coning vereert is geworden met twee schoone Spaensche paerden. Hadde op 9 dezer tot St. Germain syn affscheyd genomen, dien avont voor het laetste mael nogh seer heerlyck getracteert synde geworden in het appartement van de heere de Bellefonds, alwaer Syne Majesteyt nae de gehouden avontmaeltyt, nevens mesdames la Valière ende Montespan, alle drie gemasqueert, sigh al danssende quaemen vertoonen; onder 't danssen soo wierde den voornd. Hertogh syn baudrier en degen met behendigheyt affgenomen, ende door d' eerstgenoemde een ander baudrier ende degen met diamanten ende edelgesteente beset, ter waerdye van 20,000 rycxdaelders, op eene seer galante manier omgedaen ende aengehangen al danssende; van welk baudrier en degen eenige diamanten naederhand onder 't danssen affgevallen ende verlooren souden syn geworden; ende soude den voornd. Hertogh ten hooghsten vergenoeght synde over de civiliteyten ende caressen van dit hoff, groote vereeringe gedaen hebben aen deses Coninghs hovelingen ende bedienden die den voornd. Hertogh geduyrende desselfs verblyff aen dit hoff opgewaght hebben.

Op 8 deses, volgens de brieven uyt Lottheringen, soo was d'Heer mareschal de Créqui, naedat de muyren van Remiremont gedemolieert, de omliggende plaetsen besightight, ende alle nodige ordres gestelt hadde, uyt het camp St. Nicolas opgebroken, ende hadde sigh met syne byhebbende troupes geposteert in een plaetsje Outreville genaemt; van waer, door den chevalier de Grignan, de hertoginne van Lottheringen sigh in een clooster daerontrent geretireert hebbende, hadde doen complimenteren, ende aen de magistraeet ende borgery van 't voornmd. stedeken doen aenseggen door een trompetter, dat sigh souden hebben, sonder eenigh uytstel 't onderwerpen aen de wil van Syne Maj., en haer stedeken en casteel souden hebben over te geven, 't welck oock weynig uyren daernae geschied is. De gouverneur van 't casteel nevens eenige Lottheringsche soldaeten sigh 's daeghs te vooren geretireert hebbende, syn daerin maer alleen gevonden geworden de capiteyn van des Hertogs lyffwagt ende 14 gardes, dewelcke aenstonts ontwapend ende gevoerd syn geworden als gevangen van oorlogh binnen de citadelle van Metz, ende is aenstonts op 9. deser de demolitie der muyren van 't voornmd. stedeken byderhand genomen geworden, met soo grooten yver, dat men binnen 8 daegen die muyren gehelycken meende gesleght te hebben. Op eergisteren soude Espinal door de Fransche troupes geinvesteert syn geworden, welcke plaetse, gelyck mede d'overige, niet apparent en syn van lang te konnen tegens houden, alsoo met ammunitie van oorlogh ende andere nodige vivres seer sleght versien souden syn. Den Hertogh van Lottheringen wordt geseght binnen Besançon sig 't onthouden; den

Prince van Vaudemont versonden hebbende naer Mentz, om van daer verders naar 't hoff van den Keyser over te gaen. De hier aenwesende Princen van 't huys van Lottheringen houden nu en dan au Luxembourg by Madame la Douarière d'Orleans eenige byeenkomsten ende conferentien, om uyt te vinden de noodige bequaeme middelen tot een gewenscht accommodement ende tot weghneminge der geresen onlusten ende moeyelyckheden, met groote apparentie, gelyck gesegt wort, van te sullen reusseren, daervan men eerlang de sekerheyd sal konnen vernemen: ondertusschen soo syn de ordinarisse posten op de route van hier naer Lottheringen met meerder postpaerden versien, tot het promptere overgaen der nodige over ende weer gesondene ende nogh te senden couriers ende dépêches, ende reysen van tyt tot tyt verscheyde volontairissen van hier derwaerts, om den oorlog in Lottheringen tegen vermoeden aenhoudende meerder geëxperimenteert te mogen worden; ten welcken fine voor weynig daegen, onder andere voornaeme volontairissen, derwaerts vertrocken is de graeve van Coninxmarck, gelyck oock mede den marquis de Tiange met syne onderhebbende bende ruytery.

D'heer Graeve de Molina, gedesigneerde ambassadeur van Spaigne aen 't Engelsche ende Fransche hoff, is gisteren morgen incognito hier door gepasseert naer Calais, om vandaer voorts naer Engeland, alwaer syne eerste commissie leyd, over te gaen, nae dat de naght te voren au bourg la Reine digt by Parys geslaepen hadde.

Waermede enz.

Parys, 26 *Sept.* 1670.

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Myn heeren; de brieven op Bordeaux aen den schipper Jansz. Corte, die op uwer H. Mog. speciale ende precise ordres voor myne aenkomste alhier aen den Secretaris Rumpf geaddresseert, ende door denselven op den 8 deser, aen Jean de Bary coopman, ende uwer H. Mog. onderdaen tot Bordeaux overgesonden ende ernstelyck gerecommandeert wierden, syn wel, ende ter behoorlycker tyt overgecomen ende verhandtreyckt; daerop de antwoorde ende nodige stucken aengaende de metinge van des voorn. schippers syn schip (welcke stucken ick hiernevens met permissie van den resident le Maire laet overgaen) my met de laetste post van Bordeaux door den voornd. de Bary toegesonden syn geworden. Door het nevensgaende Conincklycke arrest van den 13 Juny voorleden, jonghst hier door den druck gemeen gemaeckt, wordt aengelast het enregistreren der patenten in de maendt

Augusti des voorleden jaers, by dese Majesteyt toegesonden ende verwilligt aen den Franschen coopman Popelin genaemd, by welcke patenten den voornd. coopman alleen het reght heeft van eenige ysermolens tot het maecken van stael, yser, en koperdraet in dit Ryck op te righten, ende het voorsz. gefabriqueerde alleen te debiteren; by welck nieuw ingevoerde monopolie het inbrengen der voorschreve waeren uyt vreemde landen, tot verder naedeel van uytheemschen handel genoeghsaem verbooden en aen veele ingesetenen van dit Ryck (die haer onderhoud van dien handel ende fabrique trocken), de handen gebonden worden, gelyck dan mede ontrent andere fabriques van waeren ende manufacturen (daer de liberteyt in 't maecken ende debiteren door d'ingevoerde schadelycke monopolien den gemeenen man benomen, ende aen eenige weynige alleen vergunt werdt) alreede geschied is, ende nogh dagelycx uitgevonden ende geconcedeert werdt.

Met de jonghste brieven van Marseille, ende den 16 deser werdt maer alleen bericht, dat de drie oorloghschepen ende den brander onder het commando van le Sr Martel (gelyck op 7 deser U. H. Mog. bericht wierden, dat de meeninge was) de welcke voor 't affgaen der voorsz brieven uyt de haven van Toulon nae Thunis geloopen waeren, en dat men aldaer hoopte dat deselve yets goedts souden uitwercken; de vyff andere Fransche oorloghschepen, mede naer het voorschreve rooffnest gedestineert, stonden in 't corte mede te volgen. Aldaer tot Marseille liep op 't affgaan der voorz. brieven de tijdinge (over Sardaigne gecomen) dat de vier Fransche oorloghschepen, die den Franschen ambassadeur naer Constantinopolen overbrengen, voor Thunis comende, de capers van die stadt souden gevonden hebben, om uyt te loopen; dewelcke sy souden hebben geblocqueert; eghter soo schynt die tydinge niet al te waerschynlyck te wesen. Van 't geene in Lottheringen sint myne laetste missive van voorleden vrydagh voorgevallen soude syn, werdt alhier seer different gesproocken; sommige geven voor, dat de loopgraeven voor Espinal voorleden Saturdagh geopent, ende eenige Franschen voor die plaetse gebleven ende gequetst souden syn; dat den Hertogh van Lottheringen sigh in de vaste plaetse Hombourg soude onthouden; andere seggen met meerdere waerschynlyckheyd, dat aldaer nogh geene stercke plaetsen by de Fransche troupes berent ofte belegert souden syn, uyt gebreck van het nodigh canon; ondertusschen soo werden alhier by de bloedvrienden ende geallieerde van 't huys van Lottheringen alle bedenckelycke middelen uytgesoght, beraemt ende aengewend, om dien ontstaen geringen oorlogh te stuyten door een gewenst ende bequaem accommodement ('t welck God geve) opdat die geringe voncken in geen grooter vuyr-oorlogh komen uyt te bersten.

Parys, 3 *October* 1670.

EDEL GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn heeren; Voorleden Dingsdag is by my geweest de heer Morosini, ambassadeur van de republicq van Venetien aen dit hoff, die my seyde uyt brieven van syne republicq te hebben vernomen, datter eenig different was ontstaen tusschen d'Heere Ambassadeur van deselve republicq, ende den resident van Haere Hoog Mog., beyde tot Constantinopolen residerende, over een saeck van seer kleynen belang, maer die niettemin eenigh misverstant soude connen veroorsaecken, dat syne Heeren ende meesters altyt souden soecken te myden met een regeringe, daer sy seer hooge estime voor hadden, ende daermede sy hoopten altyt in een goede intelligentie te sullen konnen leven. De saeck, soo Syne Exc. my verhaelde soude dese syn, dat namentlyck een coopvaerdyschip 't huys hoorende tot Venetien, gemant met Venetiaensch volck, gelaeden met Venetiaensche waeren, ende gedestineert nae Constantinopolen, eenige tyt geleden van Venetien was 't zeyl gegaen met eene Venetiaansche vlagge, die de capiteyn ofte schipper daerop commanderende onderwege in eene Hollandsche hadde verandert, ende met deselve tot Smirna was aengecomen, apparentelyck om daerdoor eenige exemptien te genieten, gelyck hetselve veeltyts by de coopluyden geschied. Dat den Ambassadeur tot Constantinopolen sulcx verstaen hebbende, daerover aen den genoemden Commandeur hadde syn misnoegen getoont, ende scherpelyck belast, dat hy de Veneetsche vlagge weder soude hebben op te setten, ende soo te Constantinopolen aen te comen, gelyck oock vervolgens soude syn geschied; dat dies niettegenstaende de heer resident Coljers het schip, ofte die daerop commandeerde, hadde gesproocken, als onder syne directie behoorende; dat den heer Ambassadeur voornd. hem hadde doen versoecken, sigh daermede niet te willen moeyen, als wesende een schip, dat in alle deelen was dependerende van de republicp van Venetien; dat sy den anderen daerover niet hebbende konnen verstaen, met onderling goedvinden, de decisie van de questie hadden gelaeten aen den Caymakan, ordinaris reghter over saecken van die natuyre aldaer; dat niettegenstaende den gedagten Caymakan de saeck ter intentie van den Ambassadeur had uytgesproocken, en dat dienvolgende de questie daermede hadde behoord geterminecrt te syn, de resident niettemin daerover nae Adrianopolen hadde gesonden, ende klagtig gevallen aen den grooten Vizier. Dat de republicq daervan kennisse hebbende becomen, den Ambassadeur hadde gelast my daerover te spreecken, om vervolgens daerover aen Haer Hoog Mog. te schryven, ende aen deselve over te senden de hier nevensgaende

informatien by den Ambassadeur van Constantinopolen genomen, opdat deselve sonder præoccupatie geconfereert zynde met de geene, die apparentelyck oock by den resident van H. H. Mog. sullen werden overgesonden, Hare Hoog Mog. daeruyt de waere kennisse van dese saecke mogen bekomen, my verseeckerende, dat de republicq geen difficulteyt en maeckte, de questie, schoon al eens gedecideert, oock aen het oordeel van den grooten Vizier te submitteren, maer dat sy sigh ten hooghsten aen de vriendschap van H. H. Mog. laetende gelegen zyn, alleen wenschten, dat door soodanige kleyne interessen van ministers, daer ontrent geen alteratie moghte werden veroorsaeckt. Ick hebbe Syne Exc. verseeckert, dat H. H. Mog. sig nieuwers meer lieten aen gelegen zyn, als dat niemant door de haeren en mogte werden verongelyckt, ende dat sy haere republicq konde verseeckeren, dat sy soo in dese, als in alle andere voorvallen, niet als alle billyckheyt ende gereghtigheyt van de zyde van H. H. Mog. hadde te verwaghten. Ick vertrouw dat H. H. Mog. by dese gelegentheyt niet ongenegen en sullen zyn haere faciliteyt aen de republicq te betoonen ende daermede wegh te nemen de verkeerde impressie, die 't arrest van Sr. Samuel Sautin op eenige penningen van deselve t'Amsterdam gearresteert, soude mogen hebben gegeven; ontrent welck subject ick aen Heer Morosini voorgemelt, soo ick vertrouw, hebbe doen begrypen, dat het in de maght van H. H. Mog. volgens de constitutie van de regering van de vereenigde Provincien niet en is, de justitie de hand te sluyten, ende voor die reyse eenige gratificatie aen de republicq te doen, met presentatie van myn geringen dienst, om alle mogelycke devoiren aen te wenden ten eynde die saecke eenmael tot wederzyds contentement by minnelyck accord soude mogen worden affgedaen; waerover ick vertrouwe, dat hy aan de republicq geschreven heeft, alsoo ick niet anders kan oordeelen, offt hy is by sig selve daertoe geinclineert.

De reyse van dit hoff naer Chambord soude nu voor seecker vastgegestelt zyn tegens aenstaende Maendag off Dinghsdag, maer niet langer als 14 daegen duyren, myn heer den Dauphin nu van syne opiniatre koortse geheel ontslaegen zynde, nae het gebruyck van het poeder quinquina.

Den heere Deenschen resident Wabel is heden aght daegen met de post uyt Denemarcken hier wederom aengecomen, voornemens eerstdaegs van dit hoff syne audientie van affscheyd te nemen; wie in desselfs plaetste aen dit hoff zal comen resideren, soude voor alnog onseecker zyn.

Den heere marquis St. André Montebrun is dese voorlede daegen met syne geheele familie naer Venetien vertrocken, om aldaer nae apparentie 't overige van syn leven te verslyten.

Desen Coning soude jonghst ordres gegeven hebben tot de ligtinge van 15000 man voetvolck, en soude daerenboven nogh eene andere van 6000 paerden vastgestelt hebben, soo drae het voornd. voetvolck geworven zal zyn.

Parys, 10 *October* 1670.

Edele Groot Mogende Heeren,

Myn heeren; Op Maendagh wesende den sesten deser, is den Coningh ende de considerabelste van het hoff nae Chambord vertrocken, met intentie om voor de expiratie van dese maend weder tot St. Germain te zyn.

Op den selven dagh is my wel toegecomen H. H. Mog. missive met de bygevoeghde resolutien van den 2 deser, raeckende het affschaffen van lasten, gestelt op de waeren ende manufacturen uyt de Vereenigde Nederlanden herwaerts komende; ende heb ick niet naegelaeten tot naercominge van de beveelen van H. H. Mog. in deselve vervat, datelyck te laeten vernemen, waer den heere de Lionne aen te treffen soude zyn; ende verstaen hebbende, dat hy dienselven avont binnen dese stadt wierde verwaght, heb ick den volgenden dagh den Secretaris Rumpf tot hem gesonden met een brieff, by dewelcke ick syne Ed. bekent maeckte de ordres, die my van H. H. Mog. waren mede gegeven, ende de iterative last, die ick hadde gekregen, om deselve ter executie te stellen, met versoeck, dat syn Ed. my wilde bekent maecken, op wat wyse my daervan op de gevoeghlyckste maniere soude konnen dechargeren; waerop tot antwoord bekomen hebbende, dat hy my desen morgen ten tien uyren, ende niet eer en soude konnen verwaghten, ende niet ongeraeden en vonde, dat ick by provisie een memorie aen den Coningh opstelde, ende deselve nevens myn brieff van credentie mede braghte, om dan met den anderen naeder te delibereren, soo maeck ick my tegenwoordigh gereet, om die visite aff te leggen. Dan alsoo het niet apparent is, dat ick voor het sluyten van de brieven, die op den middag van hier vertrecken, weder 't huys sal gekomen zyn, soo sal het qualyck mogelyck syn, dat ick UEd. Groot Mog. van den uytslagh van die visites (die apparent vooreerst niet anders en sal zyn, als dat hy myn memorie aen den Coning sal toesenden, Syne Majesteyts goedvinden daerop affwaghten, ende my hetselve bekomen hebbende, laeten toecomen) met dese post kennisse sal kunnen geven. Met brieven van Bern in Switserland van den 25 der voorleden maend werd bericht dat aldaer een Envoyé uit Bourgoigne aengecomen was, sonder dat

men hadde konnen ontdecken het sujet van desselffs versendinge; dat den bisschop van Bazel syne pretensien op die stadt wederom levendigh gemaeckt hadde, ende dat men daerom eene vergaederinge tot Arau aengestelt hadde; dat den jongen Churprins van Heydelbergh, de voornd. stadt jonghst gepasseert zynde, tot Geneve aen de kinderpockjens sieck gevallen was, edoch sonder groot gevaer van sterven, ende met goede hope van prompte genesinge.

Monsieur de Crequi, die het Fransche leger in Lottheringen commandeert, soude aengelast zyn, syne onderhebbende troupes aldaer in de winterquartieren uyt te deelen ende weder herwaerts te comen, monsieur de Luxembourg sullende aldaer verblyven, om in desselffs plaets te commanderen.

Hiermede enz.

Parys, 17 *October* 1670.

Mijn Heer [1]),

In voldoeninge van d'intentie van H. H. Mog. vervat in derselver resolutie van den 2 deser, my op den 5 daeraenvolgende wel ter hand gecomen, heb ick sonder eenigh tytversuym doen vernemen, waer ende wanneer de heer de Lionne aen te treffen soude syn, als vertrouwende dat hy nae het vertreck van de Coningh (die dienselven dagh St. Germain hadde gequitteert, om Chambord te voltrecken, sonder te dissimuleren, dat hy den tyt van syne absentie t'eenemael aen syn vermaeck willende geven door egeene, noghte uytheemsche noghte syn eygen ministers geaccompagneert noghte vervolght en wilde syn), sigh niet langer tot St. Germain en soude ophouden. Verstaen hebbende, dat hy dienselven avont wederom in deze stadt wierde verwaght, hebbe ick datelyck ordre aen den secretaris Rumpf gegeven, om syne Edele den volgenden dagh uyt mynen naem te gaen begroeten, soo om deselve te bedancken voor de civiliteyt, die hy my alreede bewesen hadde door een edelman, dien hy expres van St. Germain tot my hadde gesonden, om my te verwellecommen over myn aencomste alhier, ende aenbiedinge te doen van syn dienst ende credit, als om S. Ed. bekent te maecken de ordres, die H. H. Mog. my hadden gegeven, om alle doenlyck debvoiren by S. Maj. aen te wenden, ten eynde de belastingen sedert eenigen tyt buyten ordinaris op de waeren uyt den Staet der Vereenigde Nederlanden herwaerts comende gestelt, weder moghten affgeschafft werden, ende met eene

1) De griffier Ruysch.

te versoecken, dat syn Edele my wilde bekent maecken de wyse die ick by dese myne indispositie best soude kunnen gebruycken, om daerinne het ooghmerck van H. H. Mog. te bereycken; alles vervat in een brieff die ick tot dien eynde goedtvonde aen den gedaghten Secretaris Rumpf mede te geven, ende waervan copie hier nevens gaet sub No. 1. Op de overgifte van dewelcke tot antwoord becomen hebbende, dat de heer de Lionne gaerne daerover met my in gespreck soude comen, als ick my tot dien eynde op Vrydagh daeraenvolgende te klocke tien uyren aen syn huys wilde laeten vinden, medebrengende myne credentiaelen aen S. Maj. ende eene memorie vervattende het versoeck, dat ick hadde te doen, heb ick niet naegelaeten my ter bestemder tyt, die geweest is den tienden deser, als wanneer myne ordinarisse dépêches voor den middagh moesten affgesonden werden, aen het huys van den heer de Lionne te vervoegen. Syn Edele ontfing my aen het uytgaen van de carosse, leyde my in syn slaepcamer, daer hy besigh was met eenige dépêches te doen, bejegende my geduyrende de gansche visite, die wel twee uyren duyrde, niet alleen seer civilyck, maer oock met particuliere demonstratien van vriendschap. Nae dat ick het compliment uyt den naem van H. H. M. met overleveringe van derselver missive aen Syn Ed. hadde affgeleght, seyde ick hem den last, die ick soo op myn vertreck uyt Hollandt, als by naeder aenschryvens van H. H. Mog. raeckende de ontslaeging der waeren uyt de Vereenighde Nederlanden herwaerts comende, hadde ontfangen, met gedienstigh versoeck, dat S. Ed. de memorie, die ick tot dien eynde hadde opgestelt, ende hem met eenen overleverde, aen den Coning gelieffde toe te senden, ende den inhoude van deselve met syne goede officien gelieffde te seconderen. Ick hadde by deselve memorie gevoeght de missive van H. H. Mog. dienende tot myne credentiaelen aen S. Maj.; deselve gaff S. Ed. my wederomme, seggende: dat ick deselve in myne eerste audientie met beter gratie selve aen den Coning soude geven, ende belangende het versoeck van H. H. Mog, vraeghde S. Ed. my off het selve gepretendeert wierd als een reght, off als een faveur; ende naedat ick hem geantwoord ende aengewesen hadde uyt de conclusie van de memorie, dat hetselve niet gepretendeert wierd als een reght, vraegde hy my verder, off ick dan meende dat wy in staet waeren, om van den Coningh eenigh faveur te verwaghten? ick antwoorde, dat het nogh als een reght, nogh als faveur versoght wierdt; dat H. H. Mog. niet en ignoreerden dat de Coningh het reght hadde, om in syn ryck in saecken, die door geen tractaeten en syn gelimiteert, soodanige ordres te stellen, als hem goedtdaghte, maer dat ick vertrouwde, dat hy my weder soude toestaen, dat dat reght soo wel alle andere Coningen ende Staeten, ende

onder die oock H. H. Mog., als dese Coning competeerde, ende dat alle deselve hetselve reght op deselve wyze gebruyckende, gelyck het buyten alle twyffel eerstdaeghs stonde te geschieden, den gemeenen coophandel haest onder de voet soude geworpen worden, tot groote schaede ende ongeryff van de gansche werelt, maer voornaementlyck van de onderdaenen van dit Ryck, als waeruyt jaerlycx een groot gewasch ende menighte van manufacturen wierden vervoert, die niettegenstaende datse groote sommen van penninghen uyt andere landen in dit Ryck deden overcomen, eghter van die natuyre waeren, datse off elders gemaeckt, off oock wel t'eenemaal conden ontbeert werden, — ende dat Syn Ed. wel conde oordeelen, dat als S. Maj. sigh al niet aen het welvaeren van syne onderdaenen, die haere subsistentie voor een groot gedeelte uyt het debit van de gementionneerde gewassen ende manufacturen mochten haelen, wilde gelegen laeten zyn, sy sigh evenwel soo veel aen haere eygen inkomsten wel soude laeten gelegen syn, dat sy niet gaerne selve en soude arbeyden om deselve te verminderen, dat nootsaeckelyck soude geschieden, als door de belastinge van de uytheemsche waeren in dit Ryck ende van dese waeren in andere landen, te gelyck de reghten van den Coningh soo over het innecomen als het uytgaen der commercien, soude vernietight worden. — Dat ick wel wiste, dat men hier met een verkeerde opinie was ingenomen, als off gelycken belastinge in de Vereenighde Provincien over waeren van dit Ryck aen de ingesetenen van deselve naedeeligh soude zyn, ende dat men daeromme noyt tot die resolutie en soude kunnen comen; maer dat ick hem conde verseeckeren, dat men 't eenemael geabuseert was; dat het niet als een pure discretie was, die de Regeringe van de Vereenighde Provincien tot nogh toe hadde wederhouden, daerontrent eenige positive resolutie te nemen, om alvooren S. Maj. van de waere geschaepentheyt van de saeck ende van de verwydering, die er generael in 't stuck van de commercien, by continuatie van de bewuste belastinge te waghten was, wel te informeren, ende by aldien dat S. M. daerdoor buyten vermoeden niet en conde werden bewoogen, om de versoghte affschaffinge toe te staen, alsdan tot gelycke belastinge te treden, ende door de effecten van deselve te toonen, dat het geen imaginaire maer waeraghtige positiven waeren, die S. Maj. voorgedraegen waeren geweest. En om S. Ed. te beter tot myn sentiment te doen comen, vond ick goed my wat wydluftiger ontrent het stuck van de commercien ende manufacturen te extenderen, ende S. Ed. voor oogen te stellen, hoe dat het waer, ende niet wonder en was, dat ons landt, dat ten opsighte van de vryheyd (die daer soo volcomen is) als een versaemeling van allerley natien was geworden, nae de industrie van de selve, sigh oock tot alle wercken ende neringen conde bequaemen, ende hoewel dat voordesen

de natie, soo ten opsighte van haer situatie als van haere frugaliteyt ende oeconomie, sigh meest hadde geneert met dat deel van de negotie, dat wy navigatie noemen, ende door het transport van meest alle de gewasschen ende manufacturen van de gansche werelt, te gelyck haerselven ende alle geciviliseerde landen door een continueel aff ende toevoer tot een groot nut ende geryff hadde gestreckt, niettemin als sy gesien heeft, dat haere nabuyren, hoewel met weynigh proffyt, sigh deselve navigatie hebben willen aenmatigen, soo heeft sy mede meer als te vooren, sigh beginnen te appliceren tot het stuck van de manufacturen, dat te vooren deselve haere nabuyren meest eygen was, ende daerin soo wel gereusseert, dat haere laeckens ende greynen in soodanige approbatie syn gecomen, dat deselve uyt de nabuyrige landen niet als door excessive belastingen en konnen werden geweert. Dat sy daerin continuerende het soo verre heeft gebraght, dat tegenwoordigh alle de manufacturen, die uyt Vlaenderen plaghten te comen, binnen de steden van Hollandt werden gemaeckt, ende daerdoor te wege gebraght, dat niet alleen de costen van het transport, gelyck voor desen, maer oock den arbeytsloon by de ingesetenen der Vereenigde Nederlanden werden geproffiteert; dat de linten soo van gaeren als van zyde daer in sulcken quantiteyt, ende tot sulcken vylen prys werden gemaeckt, dat deselve in alle landen ende gewesten getrocken werden, ende hoewel sy sigh voor desen minder hadde geappliceert tot de facture van de zyde stoffen ende andere fabriquen, daer de manufacturen van dit Ryck meest in bestaen, omdat sy gaerne in een societeyt van negotie met de onderdaenen van 't selve levende, niet en hadden willen aenvangen, dat aen deselve naedeligh soude mogen zyn; eghter gewaer geworden zynde, dat men door het excessiff belasten van haere waeren haer welvaerd wilde besnoeyen, ende dat sy daerdoor in een necessiteyt wierde gebraght, om haere subsistentie in sigh selfs te soecken, sigh oock tot het wercken van de zyde stoffen hadde geappliceert, ende dat met sulcken succes, dat ick eenige staeltjens daervan, ende in specie van gebloemde fluwelen, die wel de swaerste zyn, hebbende mede gebraght, ende deselve getoont aen verscheyde winckeliers in dese stadt, ende oock aen den heer Ambassadeur van Venetien, daer van daen de beste van die stoffen meest herwaerts overcomen, uyt het oordeel van deselve bevonden hadde, dat deselve in dit gansche Ryck nogh soo goed nogh soo goedecoop en kunnen werden gemaeckt; stellende uyt alle het voor verhaelde aen S. Ed. oordeel, off men de Fransche manufacturen in onse Nederlanden konde missen ofte niet; ende opdat hy niet soude gelooven, dat ons meer aen den invoer der Fransche brandewynen als aen de gedaghte manufacturen gelegen was, soo voeghde ick er by, dat geen redelyck mensch en conde loochenen,

off de klaghten van de ingesetenen der Vereenigde Nederlanden ten opsighte dat de brandewynen comende uyt een Ryck, daer alle derselver waeren soo excessivelyck wierden beswaert, noch onbelast wierden gelaeten, in plaets van nae het exempel van het gansche Noordne, door het verbannen van gebrande wynen de consumptie in haere graenen te brengen, waren te uytterste reghtmatigh, ende de complaisantie die H. H. Mog. daerontrent tot nogh toe hadden gebruyckt, deselve haere ingesetenen ten hooghste nadeeligh. Ick voeghde daer vorder by, dat gelyck ick S. Ed. had aengewesen het nut, datter voor de ingesetenen van ons landt was te wachten uyt een gelycke belasting over de Fransche waeren, als in dit Ryck over de Hollandsche was gesteldt, ick hem met weynigh woorden soude doen begrypen de groote ondienst, die daerdoor voor de onderdaenen van dit Ryck te vresen stont, niet alleen omdat de meeste waeren die hier werden gemaeckt ende vervoert, bestonden in stoffen die meer tot cieraet als tot nootdruft wierden gebruyckt, ende die derhalven generalyck conden werden ontbeert, maer voornamentlyck omdat de waeren van die natuer nergens en wierden vertiert nogh verbesight als in ons landt, soodanigh, dat ick wilde aennemen te bewysen, dat in alle de Rycken van t' Noorden gesaementlyck soo veel Fransche manufacturen niet en wierden verbesight, als in de Provincien van Hollandt alleen; ende opdat S. Ed. moghte begrypen, datter niet hyperbolisch in myne sustenue en was, soo voeghde ick er de reden by, daerin bestaende, dat soo wel in die als in meest alle andere Coninghrycken doorgaens niet als een hooffstad was, daer nogh niet al, maar eenige luyden, die men hovelingen noemde, haer onthielden ende sigh met die waeren opschickten, die haer buyten den gemeenen burger deden uytmunten, daer ter contrarie in de Provincie van Hollandt een groot getal van steder was, die hooft voor hooft voor geene van de voorgenoemde hooftsteden en houffden te wycken; dat deselve steden met den anderen eene souveraine regeringe uytmaeckende, bewoont wierden door verscheyde aensienlycke ende welgegoede familien, die de kosten wel kenden en wel wilden doen, die de bienséance van luyden, die tot de regeringe al geroepen waeren ofte geroepen conden worden, quaemen te vereysschen; gelyck wel te begrypen is, dat in een vrye regeringe de meeste ingeboorne tot de hooghste digniteyt konnende gepromoveert werden, al veel op eene wyse comen te leven. Ende belangende het verboth van de brandewynen, dat H. H. Mog. het werck seer naeuwkeurigh hebbende doen ondersoecken, effectivelyck hadden bevonden, dat jaerlycx uyt dit Ryck in de Vereenigde Nederlanden wierden gebraght 25,000 vaeten off daerontrent; dat van deselve doorgaens geen 5000 weder wierden uytgevoert, ende dat de rest, naementlyck 20,000 vaeten, jaerlycx binnen dese provincien ofte op haer schepen wierden

geconsumeert, dewelcke door de resolutie van H. H. Mog. daeruyt geweert wordende, ick S. Ed. selve liet oordeelen, off die geene, die met sulcken quantiteyt wynen souden blyven sitten, geconsidereert dat de 20,000 stucken brandewyn, vyff mael soo veel, dat is 100,000 stucken koele wynen in sigh hebben, niet een groot gedeelte van haer gewoone subsistentie souden komen te missen.

Naedat my de heer de Lionne met patientie hadde uytgehoord, bekende hy, dat hy de saeck noyt op die wyse hadde begrepen, dogh dat hy light te persuaderen soude zyn ontrent een werck, dat van syne directie, ende daeromme oock van syne kennisse niet en was; dat de resolutie van den Coning sigh meest soude conformeren met het advies van den heer Colbert, ende byaldien dat ick die in myn sentiment conde trecken, ick geen andere en soude tegen hebben; maer dat hy niet en geloofde dat hy myn visite sonder kennis van den Coning soude admitteren, als synde buyten de gestelde ordre, dat de uytheemsche ministers sigh aen ymant anders als aen hem Lionne mochten addresseren. Hy nam evenwel aen selve met den heer Colbert daarover te spreecken, ende vervolgens daervan kennisse aen den Coning te geven, daervan hy echter niet en gelooffde, dat ick antwoord soude konnen becomen, voordat S. Maj. weder uyt Chambord te rugge soude gecomen syn. Dat is al het geene my ontrent die saecke met dien heer is wedervaeren; d'heer Colbert was op die tyt nogh op syn landthuys buyten dese stadt, waervandaen hy op Maendag avont weder binnen is gecomen, sedert welcken tyt ick niet naegelaeten heb alle daegh aen syn huys te senden, om een uyrtjen audientie te versoecken; maer en hebbe tot nogh toe geen bescheyt becomen, oock geen refus, maer alleen een dilatoir antwoord gehadt. Nu verneem ick, dat hy weder buyten de stadt is gegaen gelyck de heer de Lionne mede doet. Soo ras als sy weder binnen sullen syn gecomen, sal ick myn best doen, om haer een visite te mogen geven.

Waermede enz.

P. S. Hiernevens gaet een verclaeringe, die my voor dese ter hand is gestelt door de heer ambassadeur van Venetien, maer by versuym niet ingesloten en is geweest.

Volgen de bylaegen in de bovenstaende missive gementioneert.

Monsieur,

Je suis si persuadé de la civilité de vostre Excellence, que j'ose me promettre, que dans l'estat où je suis elle ne trouvera pas mauvais qu'au lieu de luy rendre mes devoirs en personne, comme j'espere que je le seray bientost, je prenne la liberté de le faire par ce mot

et par la bouche du Sr. Rumpf, qui vous dira, Monsieur les ordres que j'ay de Messieurs les Estats mes maistres, de prier sa Majesté tres humblement, qu'en consideration de l'estroite alliance qu'a esté despuis le commencement de leur republique avec cette monarchie, il luy plaise de relacher des charges, qu'il luy a plu mettre sur les denrées et marchandises venant de leurs provinces dans ce royaume, de sorte qu'elles puissent jouir des mesmes libertez et franchises, dont elles ont jouy de tout temps devant l'imposition des distes charges, qui sans doutte jettent les fondements à la ruine du commerce, qui est si necessaire dans le monde. Je vous prie en suitte, Monsieur, de vouloir avoir la bonté de dire à Monsieur Rumpf la voye dont vous croyez que je doive user pour obtenir une response de Sa Majesté sur ce sujet, à laquelle je serois tres marry de causer la moindre importunité durant le peu de temps, qu'elle a choisi pour se divertir de tant de grandes affaires, dont elle est incessament environnée. Je vous demande encore une fois pardon, Monsieur, de la liberté que je prends et vous assure, que je ne souhaitte rien tant que de vous pouvoir tesmoigner que je suis, etc.

Sire,

Les Estats-généraux des Provinces-Unies des Pays-Bas mes maistres, qui n'ont rien tant à coeur, que de bien conserver et cultiver une alliance, qui leur a de tout temps esté si chère, si utile et si glorieuse, comme l'est celle de vostre Majesté; considérant, que la bonne correspondance qui est entre les Princes et Etats ne se maintient pas tant par la vertu des traittez faits entre les souverains, que par l'amitié mutuelle de leurs subjects, qui trouvant leur satisfaction dans leur utilité et cette utilité dans le commerce reciproque, s'unissent tant plus estroittement, que leur bonne intelligence se rencontre d'ordinaire accompagnée de leur interest. Et s'appercevant de plus en plus, que depuis quelque temps et specialement depuis qu'il a plu à vostre Majesté de charger au delà de l'ordinaire les denrées et marchandises venant de leurs provinces dans ce royaume, cette belle liaison, cette affection mutuelle des deux peuples se diminue et dissipe peu à peu, et à mesure que le traficq s'estouffe sous la pesanteur des impositions dont il est chargé, m'ont commandé de réprésenter à vostre Majesté, comme je fais très humblemement par la présente, qu'il est impossible, que le traficq, qui est l'ame de la société humaine, ne se ruine absolument si vostre Majesté par sa bonté ordinaire, tant pour subvenir aux nécessitez de ses propres subjects, que de ceux des dits seigneurs Estats, ne trouve bon de le remettre dans sa première

liberté, en le déchargeant de touttes les impositions dont il a esté chargé extraordinairement depuis quelques années.

Il est tres certain, Sire, que la felicité des peuples consiste principalement en la facilité de leur subsistance, et qu'on peut dire avec raison, qu'une personne qui vit commodement vit heureusement; que cette commodité a pour sa premiere cause, le travail et l'industrie de l'homme; pour la seconde, le debit du provenu de ce travail, et pour la finale, l'acquisition de ce qui luy défaut en échange de ce qu'il a de trop; que la premiere de ces causes estant tres défectueuse sans les deux autres, et que ces deux-là dependant absolument du commerce, ou plustost le faisant elles mesmes, il est facile à colliger, qu'il n'y a rien de plus utile pour rendre la vie de l'homme agreable et commode, que d'en faciliter les voyes.

Si à cela nous adjouttons, que Dieu par sa providence toutte divine ne voulant pas seulement donner tout ce qui pourroit servir a la felicité de sa creature, mais le luy voulant encore donner par un moyen, qui put establir une amitié et une société universelle par touttes les parties du monde, a de telle sorte diversifié la nature des terres et climats, que chacque Pays portant quelque chose de particulier, et qui n'est pas commun aux autres, et voulant debiter ce qu'il a de superflu en échange de ce qui luy manque, il eut besoing de cette correspondance universelle, et de ce debit mutuel, que nous appellons commerce, il est facile à comprendre, que ceux qui facilitent le dit commerce, facilitent aussi les moyens qui rendent les peuples heureux et contents, et qu'au contraire ceux qui le rendent difficile en luy bouchant les entrées par des impositions si excessives qu'elles en défendent le debit, empeschent leurs subjects non seulement de jouir commodement de ce qui croit ailleurs, mais encore de pouvoir en echange revendre ce qu'ils ont chez eux; et par une mesme action contraignent leurs peuples a demeurer chargez de ce qu'ils ont de trop, et a ne pouvoir acquerir ce qu'ils ont de besoing.

Les Seigneurs Estats Generaux, qui prevoyent bien, qu'en cas que vostre Majesté demeure dans le dessein de continuer les charges, qui ont esté mises sur les marchandises estrangeres, les autres Princes et Estats, qui ont le mesme droit chez eux, en useront de la mesme sorte, et par ce moyen mettront le commerce au point, qu'on sera à la fin necessité d'y apporter du remede, et de remettre les affaires dans le mesme estat ou elles ont esté anciennement; mais comme ils aiment bien mieux, d'estre obligez de ce bien à la bonté et generosité de vostre Majesté qu'à aucun autre motif ny necessité, ils m'ont ordonné de prier tres instamment vostre Majesté, qu'en consideration de l'ancienne alliance, qu'ils ont l'honneur d'avoir avec elle, il luy plaise de les tant gratifier, que de faire oster les impositions extra-

ordinaires, qui ont esté mises sur les marchandises venant de leurs Provinces, et de les faire remettre sur le mesme pied, qu'elles ont esté du temps du dernier traitté fait en l'année 1662, asseurant vostre Majesté, qu'ils le tiendront pour une obligation singuliere, dont ils ne manqueront pas de tesmoigner leur recognoissance dans les occasions, qui s'en pourront presenter. C'est pourquoy le soubsigné Ambassadeur, apres avoir prié vostre Majesté de vouloir par sa bonté ordinaire excuser la voye, dont son indisposition l'oblige d'user, avant que luy avoir encore rendu ses debvoirs en publicq, supplie tres humblement vostre Majesté de vouloir rendre une favorable response et conforme aux desirs de ses maitres. Fait à Paris, ce 10 Octobre 1670.

Parys, 17 *October* 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn heeren; By het arrest van s' Conings raedt van den 9 Augusti voorleden werdt aengelast, dat voortaen alle de syde ende andere waeren, die uyt de Levant in dit Ryck aengebraght werden, ende op haere reyse de steden Genes, Livourne, ofte eenige andere zeeplaetse van Italie aengedaen hebben, voor d'entrée in dit Ryck, sullen betaelen 20°/₀, ende dat het in 't toecomende niet geoorlooft sal syn, de voorszegde Levantsche waeren over zee in dit Ryck in te brengen, als door Marseilles, ende by landt niet als over de brugge van Beauvoisin ende Lyons, welck arrest men hier oordeelt, dat merckelyck strecken sal tot advantage van den nieuw ingevoerden Franschen Levantschen handel, van dewelcke men wel de beste opinie heeft, boven d'andere nieuwe establissementen sal konnen reusseren.

By het op den 26 voorleden geëmaneerde arrest werden alle de swarten ende negers van Guinée, die voortaen overgevoert staen te worden in de Fransche Amerikaansche eylanden, gedechargeert van vyff op 't hondert, en van den gewoonen impost, die de trafiquerende met de voorszegde negers tot nogh toe gehouden syn geweest voor het inbrengen te betaelen, door welcke ontlastinge de voorsz. Fransche colonien meerder gepeupleert staen te werden. Het derde Coninckiycke arrest van den 29 voorleden vervat, dat alle de suyckeren, die uyt dit Ryck in vreemde landen vervoert staen te worden, ses guldens op elck hondert pont der geraffineerde suyckeren voor 't uytgaen minder betaelen sullen, by welck expedient verhoopt werdt, dat de Fransche suyckeren in 't toekomende wat meerder aftreck sullen hebben, tot merckelyck voordeel van de West-Indische Fransche compagnie; ende staet, met onderdanighste permissie, hier

op aen te mercken, dat indien de Fransche suyckersyroopen, die in dit Ryck van seer gering debit zyn, ende meest in vreemde gewesten moeten vertiert werden, in vreemde landen; ende voornaementlyck in Haerer Hoog Mogenden gebied beswaert ofte verbooden wierden, de Fransche rafinadeurs, die uyt het debiteren ende versenden der voorszegde suyckersyroopen haere aengewende oncosten vinden, egeen voordeel ter werelt souden konnen doen, ende de meeste rafiniers alhier souden komen te vervallen, gelyck ik dan voordesen aen de hooge Regeringe, onder respectueuse verbeteringe, onderdaenighst bekent gemaeckt hebbe. Waermede enz.

get. C. Rumpf.

Parys, 24 *October* 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Op den 16den dezer is hier door gepasseert een expres courier, affgesonden door den heere Hertogh van Anguien, synen wegh nemende naer het hoff tot Chambort, om aldaer te bootschappen het overgaen van Longwy; sint heeft men hier naedere tydinge, dat Bisch✓sigh mede aen de Franschen soude overgegeven hebben, ende dat het Fransche leger in Lottheringen aldaer in de winterquartieren verdeelt werdende, apparent was om d'aenstaende winter over te blyven; dat de Fransche trouppes aldaer vry vermindert waeren by desertie.

Het Fransche Regement de Marine ende dat van Piedmont waeren mede, volgens de jonghste voorszeghde tydinge, in Lottheringen gearriveert, om aldaer 't overwinteren. Met de jonghste brieven uit Spaigne wordt bericht, dat de Baron de Batteville, Spaansche Ambassadeur aen 't Portugeesche hoff, aldaer overleden was.

Jonghst is hier door gepasseert een expres courier uyt Engelandt nae Chambort, overbrengende, gelyck geseght werdt, het tractaet van commercie tusschen Vranckryck en Engelandt ontworpen.

Le Sr. de la Tour d'Aillers is jonghst van hier vertrocken nae de provinciën van Dauphiné ende Provence, met expresse ordres, om alle bedenckelycke middelen aen te wenden tot perfectie der Fransche manufacturen van laeckens en serges, die men aldaer geëstablisseert heeft.

De Levantsche Fransche compagnie hier binnen Parys geëstablisseert, soude seeckere tydinge ontfangen hebben, dat de Fransche waeren, die deselve jonghst naer Smirna, om aldaer vertiert te werden, affgesonden heeft, een seer gewenschten afftreck hebben, ende dat

deselve compagnie van daer een seer goede retour te verwachten heeft in 't corte.

D'Heere graeve de Grammont is jonghst hier door uyt Engelandt naer Chambort gepasseert, sonder dat men gelooft, dat yets sonderlings aldaer soude uytgeright hebben.

Wegens de nieuwe effective wervingen in dit Ryck is voor alsnogh niet seeckers te berighten, soo lange de noodige penningen tot deselve nogh niet uytgedeelt en zyn. Men geeft wel voor, dat boven de nieuwe gedreyghde wervingen alle de kleyne oude corps met vier compagnies, ende de groote met aght staen vermeerdert te werden, ende dat men van voornemens is aen elck officier van dese vermeerderinge 500 guldens uyt te reycken, om daervoor 50 man te werven, aen deselve gefourneert werdende de noodige waepenen, het quartier der byeenkomste, ende de te doene route, ende dat derselver compagnien op die voet tegens den 15den van December aengelast zyn compleet te moeten zyn; edogh kan hierin nogh al wat veranderinge ende alteratie voorvallen.

Mynheer de Dauphin heeft wederom jonghst op het nieuw soo wat vermaeninge van koortse gehad, 't welck dan veeltyts pleeg te geschieden nae het gebruyck van het poeder quinquina, sonder dat men daerover groote redenen heeft van gealarmeert te zyn.

Haere Majesteyten werden tegen morgen van Chambort te rugge verwagt, sullende tot Versaille medianocte houden, ende maecke ick staet in 't begin van de aenstaende weecke myne publicque entrée te doen, ende korts daeraen myne eerste publicque audientie tot St. Germain by Haere Majesteyten te nemen, myne gesontheyt, God danck, sint 14 daegen seer verbetert, ende ten naesten by gerestablisseert zynde. Hiermede enz.

Parys, 31 *October* 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myne heeren; Haere Majesteyten syn voorleden Saturdagh avont van Chambort tot St. Germain in goede gesontheyd wederom aengecomen, ende hebbe ick aenstonts alle bedenckelycke middelen aengewend, om myne publicque entrée nogh voor de feestdaegen van Alderheyligen, die op morgen hier voorvallen ende gecelebreert werden, te mogen doen, te (dien) eynde op Maendagh voorleden d'heeren Introducteurs tot mynent ter middaghmaeltyt gehad hebbende, om onderling te beraemen de noodige voorbereydselen tot de voorschreve mijne eerste entrée, die ick evenwel, en niettegenstaende myne aengewende debvoiren, voor

het begin der aenstaende weecke naar alle apparentie niet sal konnen verkrygen; le Sr. Giraud, introducteur der uytheemsche Ministers, op eergisteren, om 's Conings ordres dieswegen t' ontfangen, expres naer St. Germain vertrocken, nogh niet wederom te rugge gekeert zynde.

Tegens 25sten der aenstaende maend sullen tot Havre de Grace aen de meestbiedenden in 't openbaer opgeveilt ende verkoght werden de laedingen van twee Fransche Oostindische retourschepen, 't eene genaemt de Maght, ende 't ander de Marie, jonghst aldaer uyt het eyland Suratte gearriveert, van welcke laedingen de gedruckte lysten hiernevens gaen.

Voorleden Saturdagh is alhier gearriveert de gemalinne van den heere graeve de Monterey, gouverneur der Spaensche Nederlanden, met een seer heerlyck gevolgh, ende hadde s'daegs daeraen d'eer van Haere Majesteyten den Coningh ende Coninginne tot St. Germain te begroeten, genietende aldaer den rang in 't nedersitten van een Grande d'Espagne. H. Ed. voorn., nu een favorabel pasport van dit hoff verçregen hebbende, maeckt staet eerstdaeghs van hier te vertrecken naer Brussel.

Parys, 7 *November* 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN.

Myne Heeren; Heden acht dagen, des namiddags en na het affgaen myner jonghste voorgaende aen de Hooghe Regeringe is hier by my gecomen d'heere de Berlise, opper-Introducteur der uytheemsche Ministers aen dit hoff, my bekent maeckende, dat Syne Majest. sigh voor de tyt van acht à negen dagen van St. Germain naer Versaille geretireert hebbende, om de feeste van St. Huybert en d'ordinarisse divertissementen van het tegenwoordige saisoen aldaer te celebreren en waer te nemen, des Coninx lyffcarosse tot myne versoghte publicque entreé nogh voor die tyt niet conde gesonden werden, ende dat oversulcx die myne entrée nogh voor eenige daegen moest uytgestelt werden, sonder dat syn Ed. my eygentlyck konde seggen, wanneer en op wat dagh deselve soude connen geschieden, alsoo sulcx aen syner Majesteyts dispositie gehelycke was dependerende; en sal ick ondertusschen niet stil staen van alle mogelycke verdere instantien aen te wenden om tot die myne publicque entrée en de daer op te volgen publicque audientie hoe eer hoe liever te mogen geadmitteert werden.

De Gravinne de Monterey, Gouvernante der Spaensche Nederlanden, is gisteren aght daegen van hier op Brussel vertrocken, seer voldaen en vergenoeght over de seer beleeffde bejeegeningen en civi-

liteyten, die aen dit hoff genooten heeft; haere Wel Ed. voornt heeft haere Majest. de Coninginne in eene kercke hier binnen Parys, en buyten ceremonie, en niet tot St. Germain in 't openbaer gesalueert, om t'eviteren d'ordinarisse protestatie wegens den rangh onder de princessen van 't bloedt.

Den Hertogh Mazarini is dese voorlede daegen hier door 's Coninghs last om eenige begaene uytsporigheden, in verseeckeringe genomen, en is men besigh om alle de effecten en meubelen, die den voorn. Hertogh van synen oom den Cardinael geërft heeft, t'inventariseren. Men seght dat desselfs Gemalinne door ordre van den Coningh hier ontbooden is, en eerstdaeghs verwaght werdt, niet buyten apparentie om haer de vrye dispositie over haere goederen die seer groot syn, en over welcke dispositie tusschen haer en den Hertog proces is hangende, toe te staen.

Den heere Graeve de Nevers werdt eerstdaeghs aen dit hoff verwaght, om gelyck geseght werdt, te gaen trouwen met de dochter van Madame la Maréchalle de la Motthe. Hiermede enz.

Parys, 14 *November* 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn heeren; Voorleden Maendagh, synde den 10den deser, is de Coningh met het gansche hoff van Versaille weder tot St. Germain gecomen, van waer men voor vast hout dat Syne Majesteit voor het expireren van dese maend hier sal comen, om haer verblyff geduyrende het aenstaende wintersaysoen in dese stadt te nemen. Ende alhoewel hooghstgedaghte Syne Majest. getoont hadde myne receptie eerst nae haer aencomste alhier te willen laten doen, uyt oorsaeck onder anderen, dat het syne moeyelyckheyd in heeft alle de carossen van het hoff van St. Germain herwaerts te senden; soo heeft sy echter op de instantiën uyt mynen naem gedaen, wel willen goedvinden ende my op gisteren daervan kennisse doen geven, dat ick op aenstaende Sondagh, die overmorghen sal zyn, myn publicque intrede in dese stadt, ende des anderen daeghs 's morgens myne eerste audientie tot St. Germain soude mogen hebben, tegen welcke tyden ick niet en sal naelaeten, my tot het een en het ander gereet te houden.

Monsieur de Saint Luc, des Coninghs Lieutenant Gouverneur van de Provincie van Guyenne overleden synde, soo heeft Syne Majest. hetselve Gouvernement jonghst gelieven te vergeven aen den Marechal d'Albret, een heer van groote merite en experientie.

Hiermede enz.

Parys, 21 *November* 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn heeren; Op sondagh voorleden, wesende den 16[den] deser, is myne publique intrede in dese stadt geschied, volgens de gerecipieerde ceremoniën, ingehaelt werdende door de Heeren de Bellefonds en de Berlise, de eerste Mareschal de France en de andere eerste Maistre de ceremonies, met een gevolgh van ontrent de vyff en twintig carossen, alle met ses paerden. Den volgenden dagh quamen my deselve Heeren weder haelen en geleyden my nae St. Germain, alwaer ick nogh voor de morgen audientie by den Coningh, en nae de middagh by de Coninginne ende den Heere Dauphin hadde; alles is sonder desordre en met behoorlycke civiliteyt toegegaen. Ick waght nu op de ordre van den heer Hertogh van Orleans, om oock aen denselve en vervolgens aen alle d' andere Heeren de brieven van U H. M. over te leveren; dan, alsoo het Hoff buyten is, ende de Coningh niet voor huyden in agt daegen heeft voorgenomen in dese stadt te comen, soo salder apparent nog al een geruymen tyt aen die ceremonies vast syn; ondertusschen en passeert hier niet schryvens waerdig.

Parys, 21 *November* 1670.

MIJN HEER,

Uyt myne publicque brieven sal den Staet kennisse becomen van de receptie, die my alhier, op sondagh voorl. is aengedaen, ende van de audientie, die ick op den volgenden dagh by den Coningh ende de Coninginne ende den Heer Dauphin heb gehad, ende uyt dit nevensgaende geschrift, van de wyse en ordre, die daerontrent is geobserveert; soodat daer by niet en hebbe te voegen, als dat ick nae myne gedaene aenspraeck, ende ontfangen antwoord van den Coningh, noghmael S. M. hebbe aengesproken ende bekent gemaeckt, dat ick door ordre van myn Meesters een memorie hadde overgegeven, ende deselve gestelt in handen van den Heer de Lionne, raeckende het ontlasten van de Nederlandsche waeren ende coopmanschappen in dit Ryck overgebragt; ende alsoo ick tot noghtoe geen antwoord en hadde becomen, dat ick my door ordre, ende ten dienste van myn meesters verplight vond, S. M. ootmoedig te versoecken, dat ick daerover eene particuliere audientie by deselve moghte heb-

ben; ofte, byaldien dat S. M., gelyck wel apparent was, sig met saecken van die natuyr niet en wilde bemoeyen, dat my moght toegelaeten werden, daerover in conferentie te treden met die van Haere ministers, die sy goed soude vinden. Waerop den Coning siende, dat ick een papier in de hand hadde, dat hy oordeelde een duplicaet van de gen. memorie te zyn, antwoorde: „geef my uwe memorie; ick wil se selve lesen, ende U antwoord doen toecomen." Wat nu daervan komen sal, moet den tyt leeren. Soo ras als den Coningh, die nogh eenigh plaisier te Versaille gaet nemen, binnen dese stad sal gecomen zyn, dat niet als op huyden over aght daegen sal geschieden, sal ick sonder intermissie om antwoord insteren, ende en soude ick niet 't eene mael van het succes desp‍ereren, byaldien den tyt niet te seer verloopen was, om daernae te wachten.

Waermede enz.

Wij geven de Bijlage niet, in den aanvang van dit schrijven vermeld, daar zij slechts het verhaal bevat van de receptie van den Ambassadeur aan het hof, die reeds beschreven is in den brief aan de Staten.

Parys, 28 *November* 1670.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Nae het affgaen van myne jonghste brieven heb ick nogh myn audientie gehadt by den heer Hertogh van Orleans ende Mademoiselle desselfs dochter, synde daertoe volgens het gerecipieerde gebruyck affgehaelt geweest door desselfs Caros en particuliere introducteur; de verdere Prinsen en Princessen en heb ick nog niet connen sien, uyt oorsaeck, dat de Hertoginne-douarière van Orleans, die by de tegenwoordige absentie van het hoff niet genoeg geaccompagneert en kan zyn, om een publicque visite te ontfangen, my daertoe nogh geen admissie en heeft gegeven; ondertusschen heb ick ten respecte van myne commissie ontfangen de visites van de heeren Ambassadeurs van Engeland, van Venetiën, van Savoyen en van eenige andere Ministers van minder Character, en ben daegelycx geoccupeert in het contravisiteren van deselven. Op de jonghst gedaene Remonstrance van 't Generaele Clergé deses Rycx, aen Syne Majt. verhandreyckt en uytgesproocken door den Aertz-Bisschop Le Tellier Coadjutor van Reims, soo soude voorlede Vrydagh by Syne Majt. vastgestelt, ende aen 't voorsz. Clergé toegestaen syn eene saecke, die sint François d'eerste, en Hendrick de tweede, noyt toegestaen en verwillight is geworden, als seer naedelig aen die van den

hervormden Godtsdienst in dit Ryck geëstablisseert; daerin bestaende, dat het voorsz. Clergé in 't toecomende sal vermogen te houden des conciles Provinciaux. Het voornoemde Clergé tot Pontoise vergaedert zynde geweest, ende nu jonghst gescheyden, soude aen Syne Majt. verwilligt ende toegestaen hebben eene gifte van derde half Millioen guldens.

De gedeputeerden van Castres, voor eenighe daegen hier gearriveert, hadden voorleden Vrydagh tot St. Germain eene audientie van Syne Majt. verwaght, om eene ootmoedige Remonstrance te doen tegens het voor vier weecken geëmaneerde arrest van 's Coninghs raedt, behelsende dat la Chambre de l'Edict van Castres nae Castelnaudary soude overgebraght ende verplaetst werden; syn doenmaels niet geadmitteert, maer uytgestelt geworden tot d'aencomste van Syne Majt. hier binnen Parys.

De heer Cardinael Madachini, Pauselycke affgesant, heeft nae syn eerste audientie aen desen Coningh gepresenteert ende vereert vier marbre statues, die hoog geëstimeert werden wegens haere ongemeene kunst ende outheyt; ende soude syne Emicie voornt. daerenboven onder de voornaeme dames van dit hoff by de twintigh duysent guldens aen giften, bestaende meest in geparfumeerde gentilesses, uytgedeelt hebben.

Hiermede enz.

Parys, 28 *November* 1670.

Mijn Heer [1]),

Uyt myne voorgaende sal U. E. hebben konnen sien, dat myne publicque receptie ende eerste audientie sonder desordre ende misnoegen waeren affgeloopen, en dat de Coning myne memorie op het subject van de ontlastinge der Nederlandsche waeren selve hadde overgenomen, met apparentie van my tot naeder overweginge van dat werck off een naeder audientie, ofte een conferentie met commissarissen te sullen geven. Verscheyde heeren die present waeren geweest, als ick myn eerste aenspraeck aen den Coningh hadde gedaen, hadden my oock verseeckert, dat sy den Coningh seer vernoeght hadden gevonden, ende dat sy derhalven vertrouwden, dat de saecken een anderen ploy souden nemen.

Niettemin heeft men gespeurt, dat de brieven uyt Hollandt soo rasch niet aengecomen en zyn geweest, off daer is een nieuw misnoe-

1) De griffier.

gen in het wesen van de ministers gebleecken; off dat nu alleen is veroorsaeckt door de resolutie, die men sonder twyffel hier heeft geweten, dat by Haer Ed. Gr. Mog. tot belastinge van de Fransche waeren was genomen in een tyt, dat men hier over het ontlasten van de Hollandsche delibereerde, — off dat daer eenige andere motiven van miscontentement met de brieven van den Heer de Pomponne syn overgecomen, dat en heb ick (overmits de absentie van het hoff) nogh niet konnen penetreren, en sal apparentelyck aldaer beter als by my konnen werden geoordeelt. Soo ras als ick hiervan eenige presumptie hadde genomen, soo heb ick laeten vernemen, off de heeren de Lionne ende Colbert, (overmits het vertreck van den Coning nae Versailles) hier binnen waeren gecomen, ende vernomen hebbende van jae, heb ick my sonder tytverlies nae het huys van den heer de Lionne vervoeght; ende alsoo S. Ed. geaccompagneert was met den nuncius van den Paus, soo lange in een ander vertreck gewaght, tot dat deselve vertrocken was. Onse conversatie begon van de bedanckinge, die ick S. Ed. dede, over de goede bejegeninge die ick van S. M. ontfangen hadde, als een effect van de goede officiën, die hy my sonder twyffel hadde gedaen; ende alsoo hy my antwoorde, dat de Coning wel van my hadde voldaen geweest, ende dat ick moghte verseeckert zyn van syne goede genegentheyt te mywaerts, soo repliceerde ick, dat ick S. M. daerover ten hooghsten was geobligeert, te meer omdat het my de hoop gaff, om te favorabelder antwoord te becomen op de memorie, die Hooghstg. S. M. goedgevonden hadde selve over te nemen, met verseeckeringe van my daerop int' corte antwoord te laeten toecomen. Hy seyde my daerop, dat inder daed de intentiën van S. M. niet quaet en waeren, maer dat sy daegelycx onderright werdende vande resolutiën ende mesures, die by myne Meesters werden genomen, bewogen was geworden, om ontrent de belastinge van de Nederl. waeren geen veranderingh te maecken. Wy hadden nogh wel eenige discourssen ontrent de merites van het werck, die hy my bekende dat van sonderlinge consideratiën waeren; maer hy seyde datter meer andere redenen waeren, die den Coningh hadden bewogen die resolutie te nemen. Sy hadden apparentelyck meer proffyt aen haer ingesetenen konnen doen, byaldien sy sigh hierin minder hadden geprecipiteert; maer het schynt, dat sy datelyck haer resentiment hebben willen toonen, voornaementlyck gepersuadeert zynde, dat de placcaeten, die by H. H. Mog. staen gepubliceert te werden, voor dit jaer van seer kleyn effect sullen zyn, geconsidereert dat de kelders ende de winckels in ons landt nogh vol van de fransche waeren ende gewasschen syn, ende dat sy altyt haer reeckeninge daerby niet vindende, H. H. M. sullen konnen bewegen, om de belastinge tegens d'andere weder aff te schaffen. Ick vertrouwe, dat

het nu van een sonderlinge operatie ende reputatie voor den Staet sal zyn, dat de bewuste belastingen sonder eenigh delay tot effect gebraght werden, soo om te beletten, datter meer fransche waeren in het landt werden gebraght, ende de ingesetenen van dit Ryck den slagh daervan des te eerder komen te gevoelen, als om wegh te nemen de impressie, die men hier heeft dat men in onsen Staet dat werck nogh geen meester en is.

Parys, 5 *December* 1670.

EDEL GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn heeren; Haere Maj^ten ende het geheele Hoff syn voorleden Saturdagh van Versailles hier binnen Parys in gewenschte gesontheyt gearriveert, ende nu wederom gelogeert aux Thuilleries du Louvre, met intentie om een goed gedeelte van d'aengevangen winter hier te passeren. — Voorleden maendagh, des avonts ontrent 9 uyren, is alhier overleden den Heere Landtgraeve van Hessen, nae eene langhduyrige opiniatre sieckte van over de vier weecken, en werd doorgaens seer beklaeght, als begaeft synde geweest met uytsteeckende hoogh aensienelycke qualiteyten, ende ingevolge van dien by syne onderdaenen ende al de werelt seer bemint ende hoogh geestimeert; in t' geopende lichaem heeft men eenige bysondere teeckenen gevonden van de inevitable dood, tot décharge der geëmployeerde Medicyns ende groote gerustheyt der bedroeffde geinteresseerden.

Men spreeckt hier van eene aenstaende apparente creatie van seven nieuwe Ducs et Pairs de France, die Syne Maj^t voornemens soude zyn eerstdaegs te noemen.

Parys, 19 *December* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Het aenstaende ende beslooten huwelyck van Mademoiselle de Montpensier met den heer Graeve de Lausun, daervan op overmorgen de fiançailles hier au Louvre staen gecelebreert te sullen worden, heeft een yder alhier seer gesurpreneert.

De heeren de Montausier, de Crequi, d'Albret ende Quitri hebben wegens den voornoemden Graeve by Syne Maj^t het versoeck gedaen, ende niet sonder moeyte ende kraghtige oppositiën, eyndelings des Coninex consent daertoe verkregen, naedat Mademoiselle

voornoemt aen Syne Majt haere grootc genegentheyt en uytterste wille tot dat huwelyck betuyght hadde.

Dese voorleden daegen is hier binnen Parys met syn byhebbend gevolgh aengecomen een seecker affgesant van den Coninck van Ardres uyt Guinea; maer alleen, gelyck het meeste gevoelen is, om de maght van dit Ryck en Hoff te ondersoecken, ende daervan aen syn Heer en Coningh het noodige rapport te doen; ende werd den voorn. Envoyé sint syne aencomste alhier seer heerlyck getracteert ende gedefroyeert, op d'oncosten van de Westindische Fransche Compagnie. — D'heer Graeve de Windisgrats, affgesante van den Roomschen Keyser aen dit Hoff, is hier mede aengecomen, ende heeft my daervan op gisteren de notificatie door een Edelman laeten doen; wat succes desselfs aenbrengen, ende te doene Negociatie gewinnen zal, staet men te vernemen.

Volgens de jonghste brieven uyt Lotteringen, soo soude den Heere Marechal de Crequi met eenige fransche trouppes vandaer naer den Elsas vertrocken en opgebroocken zyn, om de desseynen van den heer Hertogh van Lottheringen wat naeder t'observeren. Volgens de jonghste tydinge van Rochelle, soo soude sigh Monsieur d'Estrée met seven 's Conings oorloghschepen tegenwoordigh op de Custe van Guinéa onthouden, om met d'ingesetenen van die gewesten te handelen over den inkoop van een aensienlyck getal swarten, ten dienste en voordeele van de fransche West Indische Compagnie.

Syne Majts reyse tegens d'aenstaende maendt van April naer de Nederlandsche frontieren, met een leger van 30 à 40 duysent man, tot bevorderinge der aldaer te voltoyen wercken en fortificatiën, blyft nogh al buyten veranderinge vastgestelt, en werdt niet alleen hier binnen Parys, maer door t' geheele Ryck, daegelycx sterck den trommel geroert, tot aenneminge van nieuwe trouppes ende de noodige te doene recreuteringe. Waermede enz.

Parys, 26 *December* 1670.

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Syne Majt. by het Tractaet in 't jaer 1663 met de Switsersche Cantons geslooten, toegestaen hebbende d'exemptie van alle reghten van entrées, tollen ende andere imposten op de waeren ende manufacturen, die in Switserlandt vallen, gefabriceert, ende in dit Ryck ingebraght werden; ende naeder geinformeert synde geworden, dat de twee Cantons van Fribourgh en Zurich deselve by het voorn. tractact geconcedeerde exemptie seer misbruycken, ende eene

considerable partye van kaes, lynwaeten, swarte treilles, baratteu, fleuretten, linten en andere diergelycke waeren van seer sleghte hoedanighheyt, sonder onderscheydt, jaerlycx in dit Ryck inbrengen, ende daerdoor Syner Majt. reghten ende den Franschen handel een aensienlyck naedeel bybrengen, soo heeft Syne Majt. daerinne by tyts willen versien by een arrest ende resolutie, in 't Coninghs Raedt van commercie op 4 October verleden genomen, jonghst door den druck gemeen gemaeckt, ende onder de letter A hier nevensgaende; by welck arrest de voorsz. concessie van exemptie over de beyde Cantons van Fribourgh ende Zurich ingetrocken ende geordonneert werdt, dat voortaen alle waren, egeene uytgesondert, van daer in dit Ryck ingebraght werdende, alle de reghten van entrées, tollen ende imposten op de Douane van Lions ende Valence sullen hebben te betaelen, onder bygevoeghde straffe van confiscatie ten proffyte van Syne Majt. indien in 't minste deel in gebreecke bevonden werden.

By het andere jonghst hier geëmaneerde 's Conings arrest van denselffden dato, onder de letter B hierby gevoeght, werdt wederom opgestelt de liberteyt van commercie met de stadt van Avignon, ende 't Comtat Venaissin, ende bygevolge gerevoceert het voorgaende Conincklycke arrest van den 12den Juny laetsleden, ingesien ende geconsidereert, dat den tegenwoordigen Roomschen Paus vooraff ingetrocken ende te niet gedaen heeft het voorgaende generaele verboth aengaende het inbrengen ende debiteren der Fransche waeren ende manufacturen, door den geheelen Roomschen kerkelycken Staet.

Syne Majt. willende verder onder syne onderdaenen faciliteren de noodige middelen ende expedienten tot den aenbouw der schepen, ende het voortsetten der Fransche commercie, opdat daerdoor d'ingesetenen van dit Ryck t'eerder in staet ende het vermogen gebraght mogen worden, van haere denrées en coopmanschappen met haer eygen schepen in de vreemde en affgelegen gewesten bequaemer over te brengen; heeft goedgevonden ende geordonneert by het jonghst alhier gepubliceerde arrest van den 30sten October laetstleden, ende onder letter C hierbygaende, dat alle het hout tot den aenbouw der schepen in dit Ryck aengebraght werdende, voortaen gedechargeert en vry sal zyn van alle de te betaelen imposten, tollen ende reghten van entrées ende octroy.

Den heere Graeve de Windisgräts, des Roomschen Keysers Extraordinaris Envoyé aen dit Hoff jongst aengecomen, heeft voorleden Sondagh syn eerste publicque audientie by Syne Majt. au Louvre gehadt, ende des daeraenvolgende daege by de Coninginne, Monseigneur le Dauphin ende d'overige grooten; ende heeft syne WelEd. Gestr. by die solemnele aenspraecken sonderlinge preuven van syne groote capaciteyt doorgaens gegeven, tot groote vergenoeginge haerer

Majesteiten; wat uytslagh desselffs verdere negociatie aen dit hoff sal gewinnen, staet te vernemen,

Het geprojecteerde huwelyck van Mademoiselle de Montpensier met den Graeve de Lauzun, nu geheelyck affgebroocken ende te rugge gegaen synde, op de bygebraghte wel gefondeerde ernstelycke remonstrantien van de Coninginne, Monsieur, ende de overige Princen van 't bloedt, soo heeft Syne Majt. aen den heer Intendant Colbert last gegeven, dat alle de schulden van den voorn. Graeve ende van syn huys, die dan op eene seer groote ende aensienlycke somme gelts comen te monteren, uyt 's Conings finantiën soude hebben te betaelen ende aff te leggen; welcke Conincklycke mildadigheyt, nevens eenige verdere belooffde ende verwaghte gunsten, den voorn. Graeve al vry troosten in 't ongeluck, dat heeft, van soo eene groote ende aensienlycke fortuyn gemanqueert te hebben.

Parys, 2 *Januarij* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren. Ingesien by s' Coninghs voorgaende arresten van den 24en Septr. 1668 ende 31 Maert jonghst voorl., by dewelcke alle coopmans waeren uyt de Spaensche Nederlanden in dit ryck ingebraght werdende, met 30 °/₀ boven het gewone reght beswaert werden, egeen gewagh ofte mentie gemaeckt werdt tot het bestiael ende gewasch, t' welck jaerlycx in grooten overvloedt uyt de Fransche Comté in dit Ryck ingebraght wordt, ende dat sulcx merckelyck prejudicieert het noodige debit van het gewasch ende vee, dat in dat Ryck valt; soo heeft S. M. by het jonghst hier gepubliceerde arrest van den 15en Nov. voorl., onder letter A hier nevensgaende, alle de voorsz. waeren, bestiael ende gewasch, sonder eenigh onderscheyd, naewer ende verder willen beswaeren, met 30 °/₀ boven de ordinarisse reghten, die van outs gewoon syn geweest te betaelen. By een ander, hier jonghst geëmaneert Conincklyck arrest van denselffden dato, onder de letter C hierbygaende, werden geordonneert de noodige establissementen der estapes voor de doortoghten ende marches der fransche trouppes door dit Ryck, tot merckelycke ontlastinge der particuliere ingesetenen. Het derde nieuw uytgecomen 's Conings arrest, onder de letter D hier bygevoeght, vervat een strict verbodt tegens het transport ende vervoeren uyt dit Ryck van alderley gemunt ofte ongemunt gout ofte silver. Dese — gelyck mede de 3 voorgaende — met de laetste post overgesonden conincklycke nieuwe arresten, hebbe ich gedaght U Ed. Gr. Mog. kennisse ende aenmerckinge niet onwaerdigh waeren,

ende vorders yets van die natuyr, ende voornaementlyck de commerciën raeckende, my voorcomende, sal ick daervan tot verder naeright communicatie geven.

Dese voorleden daegen heeft *don* Mattheo Lopez, affgesant van den Coningh van Ardres, uyt Guinea hier aengecomen, syne eerste ende publicque audientie by S. M. gehadt, uyt het hostel de Luynes, daer gelogeert is, met 's Conings carossen op de gewoone manier affgehaelt, ende au Louvre gevoert synde geworden, wierde S. Ed. int' incomen van de zaal des guardes door den marquis de Rochefort, capiteyn van des Conings lyffwaghten, ontfangen ende geleyd door de seer groote ende kostelyck gemeubleerde gallery, ende een foule der grootste van dit hoff, tot aen s' Conings verheven throon, alwaer syne Ed., geaccompagneert van syne drie soonen, drie nederige reverentiën gemaeckt hebbende ende verder drie trappen opgeklommen synde, sigh op eene hier ongewoone manier prosterneerde met den buyck tegens de vloer tot drie maelen toe, sluytende syne oogen met de vingers, ende in de handen klappende, draeyde sigh al leggende op d'eene zyde, om daer mede te betuygen, dat onwaerdigh was soo een groot ende maghtigh Coningh onder d'oogen te sien; ende sigh in die postuyr aen synen tolck geaddresseert hebbende, seyde onder anderen, dat de groote naem ende reputatie van Syne Alderchristelyckste Maj. synen Coningh ende Meester verobligeert hadden hem herwaerts te senden, om aen S. M. te offereren de landeryen, haevens ende alle het geene aen synen Coningh ende Meester eenighsints dependeerde. Vervolgens aen den heer marquis de Lionne overleverende eenen brieff aen S. Maj. door den voorn. Guineeschen Coningh geschreven, welcken brieff door den voorn. eersten minister aen S.M. verhandtreyckt synde geworden, heefft sigh de voorschreven Guineeschen affgesant op de voorgaende ceremoniele wyse, gelyck gecomen was, wederom geretireert, ende heefft S. Ed. op deselffde maniere daernae mede syne publicque audientie by haere Majesteyt de Coninginne gehadt, uytgenomen, dat syn compliment al knielende affleyde, ende doenmaels geaccompagneert wierde van drie syner bywyven, die alle drie geduyrende die aenspraecke met den buyck tegens de vloer aenlaegen, sonder datse H. Maj. dorsten aenschouwen. Ende daerop verder syne eerste audientien by d'andere Princen ende grooten gehadt hebbende, is S. Ed. korte daeraen in t' Augustyner klooster alhier te misse gevoert, ende aen de poort vant' klooster door den prieur, gevolght van alle syne monnicken, ingehaelt ende verwellekomt geworden. Des middaeghs daeraen by de bewinthebbers vande fransche West-Indische compagnie op het huys te Rambouillet seer heerlyck, met syne bywyven soons ende ander gevolgh, getracteert synde geworden.

D'heere graeve de Windisgräts, Envoyé extraordinaire van den Roomschen Keyser, heefft voorleden Saturdagh tot Versailles syne tweede audientie by desen Coningh gehadt; by die occasie ter andermael van S. M. op d'obligeanste wyse onthaelt ende bejegent synde geworden; edogh werd seer getwyffelt aen het gewenschte succes van S. WelEdele Gestr. aenbrengen, ende te doene negotiatie alhier.

D'heere Crackouw sigh nu een geruymen tyt aen dit hoff opgehouden hebbende als extraordinaire minister van den heere Churfurst van Brandenburgh, sonder aengebraght ofte overgelevert te hebben eenige brieven van credentie, als maer alleen aen den heere marquis de Lionne, heefft dese weecke van Berlyn ontfangen de commissie nevens de noodige credentiaele brieven aen haere Majesteyten, van Brandenburghsche Envoyé extr., ende met eenen ordre om, in die qualiteyt, haere Maj. de Coninginne alhier te versoecken tot het peterschap van de jonghstgeboore Brandenburghsche princesse, aen dewelcke de naemen van Maria, zynde die van dese Coninginne, ende Amelia, stonden gegeven te worden. Waermede enz.

Parys, 2 *January* 1671.

WELEDELE GESTRENGE HEER 1),

De reyse van den Coningh nae Versailles heeft behalven het divertissement, dat Syne Majt gewend is aldaer te nemen, twee voornaeme oorsaecken gehad; d'eene, om Mademoiselle d'Orleans van de parthye te maecken, ende daerdoor weder by het geselschap te brengen; ende d'andere, om aen den graeff van Windisgräts de by hem versoghte audientie te geven, in een plaets daer minder toehoorders souden zyn, als de confluentie van soo veelderley slagh van menschen in dese stadt toe en laet; voornaementlyck by den Coning goedgevonden synde aen gedaghte Heer Graeff niet als publicque audientiën toe te staen, om niet te schynen over het subject van syne commissie in eenige onderhandelinge te willen treden, alsoo Syne Majt aen deselve, in syn eerste audientie versouckende een particuliere aenspraeck te mogen doen, ofte met Commissarissen in conferentie te mogen comen, hadde geantwoord, dat hy selve haer eerste Minister was, aen denwelcke hy syn ordres maer hadde bekent te maecken. Ontrent de eerste en heeft de Coning syn ooghmerck niet bereyckt, hebbende hoogtstgedaghte Mademoiselle sigh tot de voorschreve reyse door gene redenen willen laeten bewegen, hoewel sy al eenige visites hadde

1) Fagel.

geadmitteert, ende sedert oock al eenige selve gedaen. Belangende de andere, namentlyck de tweede audientie van den heer Keyserlycken Affgesante, die heeft sigh soodanigh toegedraegen. Soo ras als Syn Ed. by den Coning was gecomen, ende syne aenspraeck begonde te doen, soo interrumpeerde hem de Coningh, om te seggen, dat hy met ongenoegen hadde vernomen, dat men een gerught liet loopen (gelyck waarlyck was geschied) als off hy hem qualyck hadde bejegent, t' welck Syne Majt verclaerde verre van syne intentie te syn geweest, ende daerom dese publicque getuygenisse daer te hebben willen geven, ende daermede riep hy, dat alle de Heeren, die rondom hem waeren, sigh souden retireren: 't welck gedaen synde, begonde de Heer Affgesante syne aenspraeck van de sonderlinge estime, die de Keyser syn Meester hadde voor Syne Majt, soodanigh, dat hy hem aen desselffs glorie ende reputatie niet min als aen syn eyge liet gelegen zyn, ende daerom goedgevonden hadde hem affgesante herwaerts te senden, soo uyt syne, als des Rycx naeme, om Syne Majt te versoecken, dat hy tot voldoeninge van syn aengeboorne generousheyt ende reghtmatighheyt aen den hertogh van Lottheringen wilde restitueren de Landen, die hem dese somer waeren affgenomen. De Coning viel hem daerop in, ende seyde, dat hy gaerne aen den Keyser syn broeder soude toonen hoe veel hy wilde defereren aen syne intercessiën; maer dat hy van de Stenden des Rycx niet en wilde hooren spreecken; daerop dan d'heere affgesante geantwoord hebbende, dat Syne Majt niet qualick en gelieffde te nemen, dat hy aghtervolghde de ordres, die hem aenbevolen waeren, vervolghde syne aenspraeck, ende seyde, dat het hertoghdom van Lottheringen, synde een gedeelte van t' Ryck ende de leden van hetselve sigh tot mutuele defensie verbonden hebbende, alle te saemen verbonden waeren haere belofte te praesteren, voornaementlyck zedert dat de voorsz. verbintenisse by het Munstersche tractaet soo solemnelyck was vernieuwt, by welck Munstersche tractaet, alsoo Syne Majt sigh hadde verbonden tot de restitutie van het hertoghdom van Lottheringen, soo ras als de vreede tusschen de twee Croonen soude werden getroffen, het naegevolghde tractaet van de Pyrenées niet anders als een voltrecking van het tractaet van Munster, voor soo veel dese saeck aengaet, conde geconsidereert werden. De Coning seyde daer weder op, dat hy by het Pyreneesche tractaet conditien aen den hertogh hadde gegeven, die hy trouwelooslyck hadde gevioleert, ende hem daerdoor reghtvaerdige oorsaeck hadde gegeven, om syn resentiment voor de gansche werelt te toonen, van het welcke aff te gaen, naedeligh aen syne glorie soude syn.

Daerop wierde by den heer affgesante gerepliceert, dat het een questie was, off den Coningh aen den Hertogh van Lottheringen op

conditie hadde mogen geven t' gunt Syne Majt. uyt kraghte van het Munstersche tractact pure schuldig was, ende dat het in allen gevalle waer was, dat den Coning nae het gerecipieerde gebruyck over soodanighe controversiën niet en hadde geklaeght, nogh eenige reparatie en hadde gepretendeert, nogh eenigh manifest, behelsende de redenen van syne armature, en hadde uytgegeven. De Coningh antwoorde daerop, dat hy den Keyser door Monsr. de Gremonville hadde doen bekent maecken, dat den Hertogh van Lottheringen tot twee diversche maelen toe party tegen hem hadde willen nemen, ende daertoe aenbiedingh van syn persoon ende volck hadde gedaen, ende nogh onlangs voor desen oorlogh gearbeyd hadde, om mede in de triple alliancie te comen. Waerop by den heer affgesante gerepliceert synde, dat die kennisse aen Syne keyserlycke Majt. vry wat spaede was gegeven, ende daerenboven, dat de twee eerste accusatiën bestonden in feyten, die bewesen moesten werden by die zyde die sigh meester van alle des Hertogs papieren hadde gemaeckt, dat hy wel dorste seggen nimmermeer te sullen geschieden; ende belangende de triple alliancie, terwyl Syne Majt. selve by het Akensche tractaet alle Princen en Staeten tot de guarantie van het selve hadde genoodight, ende dat de voorschreve triple alliancie niet anders en was als de gedaghte guarantie, soo wel ten behoeve van de eene als van de andere; dat al de werelt moeste bekennen, dat hy zelffs met het intreden in deselve ligue niemant en soude hebben vernaedeelt, toonde de Coningh met syne contenantie, dat hem dese replicquen niet al te aengenaem en waeren, ende om kort aff te breecken, seyde noghmael, dat hy niet ongenegen en was om yet aen het versoeck van den Keyser te defereren, dogh dat hy sigh niewers toe en wilde obligeren; t' welck naemael gerepeteert hebbende, dede hy syn hoet aff, ende toonde daermede dese aenspraecke affte breecken, seggende seer luyde, dat alle de omstanders het conden hooren, dat hy den heer affgesante syn bescheyd hadde gegeven; waerop by den gedaghte affgesante geantwoord synde, dat hy evenwel niet en wiste, waerin dat bescheyd bestondt, nam deselve zyn affscheyd, ende wierdt aldaer des middaeghs heerlyck getracteert.

Desselffs intentie is daerover een expresse nae Weenen te senden, ende sigh vorder te reguleren nae de ordres, die hy daervan daen naeder sal becomen. Ondertusschen is men hier hoogh geëntoneert met de armature ende de equipagie, die men tegen het voorjaer gereedt maeckt, ende specialyck met de hoop daer men sigh alsnogh mede voedt, van de Engelsche in de parthy te krygen. Maer ick ben gepersuadeert, dat als alle de provinciën sigh met die van Hollandt ontrent de vermeerderingh van de militie sullen hebben geconformeert, dat alle die vaste desseynen haest sullen comen te verdwy-

nen. Hiernevens gaet een extractje dat ick hebbe laeten uytschryven ende UEd. toesende.

Men hadde hier al gesproocken, van de Hollanders de haring ende de cabbeljaeuwsvanghst te beletten, dat ick hadde geseght niet te kunnen geschieden, ofte men moest forteressen in see leggen.

Datter op Engelandt, ende voornaementlyck op den Hertogh van Yorck, die apparentelyck de vloot sal commanderen, nogh al staet werd gemaeckt, is seecker; maer op wat fondament weet ick niet; meene evenwel, dat het verblyff van den heere van Beuningen in Engelandt nogh al noodigh is, ende voornaementlyck dat men, soo veel mogelyck is, tegengae de armature van den bisschop van Munster, die soodanige militie op syn eygen beurs nogh lighten nogh houden kan. Waermede enz.

Parys, 9 *January* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn heeren: Don Matheo Lopes, affgesant van den Coningh van Ardres aen dit hoff, syne commissie affgeleght hebbende, is voorleden saturdagh van hier wederom vertrocken op Diepen, om van daer verder naer syn landt te keeren, twee van syn soonen aen dit hoff aghtergelaeten hebbende, om onder s' Conings pages van de kleyne escurie opgevoedt te werden. Den voorn. affgesant is voor syn vertreck wegens S. M. beschoncken geworden met een behanghsel van kostelycke tapisserye met eenige voet tapyten ende andere nieuwe stoffen van de fransche manufacturen, soo voor syn Heer ende Meester, desselffs soone, als voor hem selven.

Den graeve Bartholomei, als Envoyé van den groot Hertogh van Toscanen aen dit hoff, het compliment van condoleance over de dood van Madame verright hebbende, is mede wederom vertrocken, nae dat met het gewoone present van s' Conings pourtrait vereert is geworden.

Le Sr. Crackouw, Envoyé Extr. van den heer Churfurst van Brandenburg, heeft voorleden maendagh syne eerste publicque audientie by Haere Majesteyten hier au Louvre gehad, synde desselffs versoeck op het bewuste sujet op eene ongemeene obligeante wyse op ende aengenomen geworden.

Deses Coninex voorgenomen reyse met een leger van 40,000 man naer Duynkercken ende de frontieren van Vlaenderen blyfft nogh al tegens den gedesigneerden tyt vastgestelt; S. M. tegens den heer d'Estrades, op syn aenkomste van Duynkercken alhier, jonghst

selver geseght hebbende, dat staet maeckte by de twee maenden tot Duynkercken te vertoeven, ende soude het hoff, gelyck verseeckert werde, niet langer hier binnen Parys staen te blyven als tot het begin van de aenstaende vastdaegen, als wanneer wederom voor de tyt van twee maenden nae St. Germain soude overgaen, ende is men hier by continuatie van het tegenwoordigh seer saghte en ongesonde winterweer seer bedught voor groote ende veelvuldige sieckten tegens het aenstaende voorjaer, t' geen God Almagtig verhoede. Waermede enz.

Parys, 9 *January* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER 1),

Uyt de memorie, by den heer Ambassadeur van Gamarra op den 18en December lestleden aen H. H. M. overgelevert, bemercke ick met droeffheyd, dat by de Coninginne Regente van Spaigne alsnog werd gepersisteert in de resolutie by haere Majt al eenige tyt geleden genomen, ende door den heer Resident Iturieta aen dit Hoff bekent gemaeckt, van niet te consenteren in de bewuste arbitrage, als onder conditie, dat alle de nogh openstaende differenten tusschen de twee Croonen, soo wel uyt het tractaet van de Pyrenées, als uyt dat van Aken defluerende, te gelyck aen deselve soude werden gesubmitteert; alsoo ick vreese, dat daerdoor een seer groot obstacul sal werden toegebraght aen het inwilligen van de te versoecken prolongatie by een Coning, die men wys maeckt daerinne syn glorie te bestaen, dat hy alles, soo in als buyten syn Ryck, de haute lutte emporteert. Ick hebbe daerover voor desen, soo met den heer Keyzerlycken affgesante, als met den heer Iturieta, ende dat in presentie van den heer Dyckeblad, Resident van Sweden aen dit Hoff gesproocken; de eerste viel datelyck in myn sentiment, als naementlyck dat die saecken van den anderen moesten werden gesepareert, ende heeft in die termen daer over aen syne Keyserlycke Majt geschreven; den anderen raisonneerde op de redelyckheydt van de sustinue van de Coninginne, die in der daed niet sonder fondament en is; maer als ick hem daertegen voor oogen stelde de groote maght, die dese Coning in handen hadde, om sigh selffs te righten omtrent eene saeck, die niet wel als door een arbitrage ofte door de waepenen en conde werden getermineert, voornaementlyck als men soude kunnen oordeelen, dat hy die eerste wegh te vergeeffs hadde aengebooden in te gaen, ende daer by voeghde, dat apparentelyck de

1) Fagel.

leden van de triple alliantie niet en souden verstaen, in soodanigen cas tot eenige guarantie verbonden te syn, soo heeft hy aengenomen daer over op nieuws aen het Hoff van Spaigne te schryven ende debvoiren aen te wenden, ten eynde de saeck aldaer met alle moderatie moge werden opgenomen. Ondertusschen heb ick nogh van dese weeck met den heer Ambassadeur van Engelandt gesproocken noopende het versoeck van prolongatie aan dese Coning te doen; maer bevonden, dat hij daertoe syne noodige ordres nogh niet en hadde becomen, dan alsoo ick sedert door brieven van den heer Ambassadeur Boreel ben verseeckert, dat de Coning van Engeland sigh daeromtrent met de resolutie van H. H. M. heeft geconformeert, ende dat daervan de notificatie aan desselffs Ambassadeur alhier stonde gedaen te worden, soo wil ick vertrouwen, dat deselve haest in desselffs handen sal zyn, ende dat wy daerdoor occasie sullen krygen, om met den anderen te concerteren, hoedanigh wy alhier het te doene versoeck best sullen aenleggen, alsoo nae myn vreese sig daeromtrent al eenige difficulteyten sullen openbaeren. De eerste, off men het versoeck door eene audientie aen de Coningh selve, ofte door de Ministers, ofte door een memorie sal doen, ende de andere, off wy goedvindende deselve te doen door een publicque aenspraeck, de audientie alle drie te gelyck, off elck appart sullen nemen. Ontrent de eerste valt te oordeelen, dat de audientie by de Coning wel van de meeste aensienelyckheyt sal zyn; het tusschenkomen van de Ministers wel van het gerecipieerste gebruyck; ende de memorie wel van de meeste seeckerheyt sal zyn, omdat daerop wel sal dienen een schriftelyck antwoord gegeven te werden, dat men hier seer ongaerne doet, terwyl men gewent is de uytheemsche Ministers te payen met een amas van woorden, daer men qualijck de sin uyt kan begrypen; gelyck nogh onlangs in het antwoord van de Coning aen den heer Graeff Windisgräts is geschied. Ontrent de andere, naementlyck de publicque audientie, valt wederom te considereren, dat by aldien wy deselve gesaementlyck doen, sigh daerontrent die incongruiteyt sal openbaeren, dat de twee Ambassadeurs gedeckt ende den Resident van Sweden ongedeckt sal moeten staen, ende dat over het versoeck van eene en deselve saeck; ende by aldien wy goedvinden deselve elck apart te doen, dat het dan wel sal konnen gebeuren, dat wy elck een bysonder ende different antwoord becomen, ende dat hetgeene dat aen den Minister van H. H. M. sal werden gegeven, soo niet in effecte, ten minste in woorden ende expressiën, veel van de anderen, daer van men nogh de genegentheyt soeckt te winnen, sal comen te differeren, t' gunt ick meene, dat voornaementlyck, soo veel mogelyck, sal moeten werden gemyd. Ick sal zien, hoe dat ick, de ordres overgecomen synde, de modus agendi met de andere heeren

sal konnen inschicken, terwyl men in materie van concert met andere te nemen, alleen geen meester is.

Ick hebbe in myne jonghste overgeschreven, hoedanig sigh tot die tyt toe de negotiatie van den heer Graeve van Windisgräts alhier hadde toegedraegen. Naedat deselve syne tweede audientie by de Coning, ende van deselve het antwoord, daer ick mentie van hebbe gemaeckt, hadde ontfangen, heeft hy sigh geaddresseert aen den heer de Lionne, ende geklaeght, dat niettegenstaende Monsr de Gremonville het keyserl. Hoff hadde verseeckert, dat de intentie van dese Coning gansch niet en was het hertoghdom van Lottheringen aen sigh te houden, ende sigh met het goed van anderen te verrycken, hy evenwel alhier 't eenemael contrarie hadde bevonden. Waerop by Monsr de Lionne geantwoord zynde, dat de Coning nogh van die intentie was, maer dat hy gansch niet van meyninge was hem hetselve door admissie van eenige mediatie ofte interpositie van vreemde potentaeten te laeten extorqueren, maer wel, dat hy t' selve soude doen op de submissie van die hem hadde misdaen, door reparatie van syn contraventiën, ende op vaste verseeckertheyt dat sulcx niet weder en soude geschieden, (een conditie, die alle de andere kraghteloos kan maecken) dat dienvolgende den Hertogh van Lotteringen ofte de Prince Charles maer hadden over te comen, den Coning satisfactie te geven, ende het hertoghdom op die conditie wederom aen te nemen, dat men haer pasporten ende seeckerheid van hier daertoe soude senden; repliceerde den heer Graeve van Windisgräts, dat het aen die wyse niet en hadde ontbroocken, dat de vrouwe Hertoginne douarière van Orl'eans, ende alle de Princen van het huys van Lottheringen niet en hadden aghtergelacten van het geene, dat men hadde gelooft tot submissie en satisfactie van den Coning te konnen dienen, maer te vergeeffs; dat hy derhalve een expresse soude affsenden, om de Keyser syn meester van alles kennisse te geven, ende desselffs naeder ordre aff te waghten; ende brack daer mede aff. Het hoff alhier, dat het zeyl in den hooghsten top treckt, ende gansch niet en verstaet, dat eenige van haere actiën door het tusschenkomen van besendingen, interpositiën off andere soorten van negotiatiën, sullen werden geexamineert, ende in debat getrocken, willende cort met de meergemelde Graeve van Windisgräts afbreecken, sond hem cort daer aen Monsr de Bonoeil, die tegenwoordig volgens syn quartier het meesterschap des cérémonies waerneemt, dewelcke naer eenige discoursen in vago gehouden te hebben, siende dat sig de heer Graeve gereet maeckte om uyt te gaen, vraeghde, off hy op de naemiddag, ofte ontrent den avont t' huys soude syn; ende by den Graeff geantwoord synde van neen, seyde hy, dat hy hem wel een woord, ende dat uyt den naem van de

Coningh te spreecken hadde; waerop de Graeff gerepliceert hebbende, dat hetselve datelyck geschieden conde, seyde de andere in seer civile termen, dat den Coning ten hooghste was voldaen over de besending, die de Keyser aen S. M. hadde gedaen door soo een considerabel persoon, van welckers conduitte sy sigh oock ten hooghste was beroemende; dat sy niet en hadde willen naerlaeten daerover publicque demonstratie te doen, soo in de brieven, die Hooghstged. S. M. daerover aen den Keyser was schryvende, ende met eenen aen den heere Graeff overgaff, als door een present, waermede men hier soodanige ministers was gewent te regaleren. De Graeff daerop geantwoord hebbende, dat hy gaerne den brieff met de post soude oversenden, maer belangende het present sigh genootsaeckt vonde hetselve geduyrende syn verblyff alhier niet te ontfangen, passeerde het vorder met civiliteyten ende ging uyt.

Mons[r] de Bonoeil daervan rapport gedaen hebbende, ende de woorden van den Graeff niet als voor compliment en opgenomen synde, is apparentelyck door deselve ordre des avonts weder by de Graeff gecomen, om hem effectivelyck het present over te leveren, ende syn negotiatie aff te breecken. De Graeff merckende waer het heenen wilde, seyde rond uyt, dat by aldien dat hy hem sulcx verghde, dat hy het present nogh nu nogh noyt en soude aennemen, ende ondertusschen seer verwondert was, dat men hem tegen syn danck syn affscheyd wilde geven, daer men hier niet en ignoreerde, op wat wyse men tot noghtoe aen het Keyserlycke hoff hadde geleeft met Mons[r] de Gremonville, niettegenstaende de redenen, die men hadde om syn vertreck van daer te mogen affvorderen. Mons[r] de Bonoeil vresende, dat het nogh hooger soude gaen, dede telle quelle excuse en nam syn affscheyd; dogh quam des anderen daeghs wederom aen het huys van den Graeff, geaccompagneert met Mons[r] Giraud, introducteur des Ambassadeurs, met versoeck om deselve te mogen spreecken; en vernomen hebbende, dat hy uyt en tot mynent was, liet hem aldaer weten, dat hy aen syn huys was ende hem gaerne soude sien; waerop door ordre van den Graeff geantwoord synde, dat hy hier was en hem gaerne wilde verwaghten, soo syn beyde de voorsz. heeren alhier gecomen, ende in een camer apart gegaen synde, hebben sig met veel woorden van civiliteyt geexcuseert over de ontydige aenbiedinge van het present van den Coning, door precipitantie van den heer Bonoeil en buyten kennisse van den Coning gedaen, versoeckende, dat hy hetselve als een misslagh sonder eenige quade intentie gedaen wilde excuseren; waerop by de Graeff in civile termen geantwoord zynde, is de saeck daer by gebleven, gelyck ick met UEdG. permissie sal blyven enz.

Parys, 16 *January* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN.

Myn Heeren; Den Baillis de Hautefeuille, extraord. affgesant van Maltha, naedat syne publicque entrée op den 6en deser hier binnen Parys op de gewoone wyse ende met groote magnificentie gedaen hadde, heeft op den 8en deser syne eerste publicque audientie by desen Coningh gehadt, gelyck mede op de volgende daegen daeraen by Haere Maj. de Coninginne, Myn Heer den Dauphin ende d'overige princen ende princessen van t' bloedt; gesuccedeert synde ende aen dit hoff sullende blyven resideren, in plaets van wylen den heer marquis de Sauvré.

Dese verdere daegen is hier overleden Jacques Charles Amelot, eerste president van het hoff des aides, in 't 37en jaer synes ouderdoms; van een yder seer geregretteert wordende wegens syne qualiteyten, grooten yver ende bequaemheyt, met dewelcke die aensienlycke charge seer loffelyck bekleed heeft; ende meent men, dat onder alle de pretendenten tot dat ampt den heere Le Camus, procureur generael van 't voorsz. hoff, wel d'apparentste is van in des overledens plaetse te sullen succederen.

Voorleden dynsdagh, ontrent twee uyren nae den middagh, is de princesse van Condé in haer eygen hostel onverwaght, gelyck voor alsnogh gesustineert wordt, gequetst geworden onder de reghter borst; de steeck, die bygebraght wierde, affgeschampt synde op een der korte ribbens, daer door dan de bygebraghte wonde minder gevaerlyck ende van apparente geneesinge geoordeelt werdt, in dier voege, dat aen die vroome ende goede vorstinne haere ontkominge voor als nogh niet getwyffelt werd. Op wat manier dat surprennant incident voorgevallen ende toegegaen is, werd verscheydentlyck verhaelt; het generaele gevoelen eghter tot noghtoe ende van de waerschynelyckste apparentie synde, dat een seecker haerer Hoogheyts voorsz. gewesen voetknegt, Duval genaemt, eenigh demeslé uytstaende hebbende met den camerling van voorn. princesse, tot die extremiteyt vervallen soude zyn, van haere degens tegens malkanderen in haerer voorn. Hoogheyts antichambre uytgetrocken te hebben, ende tot onderlinge handtdadigheyt gecomen te zyn, op welck gerught haere Hoogh. voorn., sig doenmaels alleenigh in haer camer bevindende, uytkomende om de handtdadige te scheyden, de voorsz. wonde van den voorn. Duval, die sint gisteren eerst in heghtenisse genomen is geworden, onversien soude gekregen hebben.

Het blyft nogh al vastgestelt, dat S. M. ende het geheele hoff tegens den 12en der aenstaende maendt van hier naer St. Germain

sullen overgaen, om aldaer te verblyven tot den eersten April, als wanneer S. M. voorgenomen reyse naer Duynkercken ende de frontieren van Vlaenderen syne voortgangh staet te nemen, d'heere marquis de Louvois eenige weynige daegen geleden sulcx bekent gemaeckt hebbende aen des Conings hier aenwesende officieren, op dat sigh by tyts mogen gereet houden tot die aenstaende toght, en haere medemackers daervan souden in tyds adverteren. Waermede enz.

Parys, 16 *January* 1671.

WELEDELE GESTRENGE HEER [1]),

Sedert myn jonghste van den 9en deser en is hier niet considerabels voorgevallen. De negotiatie van den heere van Windisgräts blyft in denselven staet, terwyl soo wel dit Hoff, als die Heer waghten nae de wederkomste van de expressen, die sy d' eerste aen Monsieur de Gremonville, ende d' andere aen den Keyser hebben affgesonden. Ondertusschen arbeyd men alhier by die van den huyse van Lottheringen, ten eynde sy den gedepouilleerden Hertogh persuaderen, om op het woordt van den Coning selve overtekomen, en van syne genade te ontfangen t' gunt men sigh hier niet en sal laeten bewegen door eenige andere middelen weder overtegeven, ende is men alhier van geloove, dat gedaghte Hertogh sig daertoe eerder sal laeten bewegen, als de hand in de beurs steecken, om sig selven op eene andere wyse te redden.

Gelyck wy nu al eenigen tyt gesien hebben, dat de humeuren in dit Hoff op de aencomste van de Hollandsche brieven als op nieuws werden geroert ende verbittert, soo is oock terstont nae de overcomste van de naest jonghste post, by den Coning ende syn Ministers beraedslaeght, hoedanig dat men sigh ontrent het werck van de belastingen soude draegen, ende goedgevonden by een nieuw arrest, t' welck gedateert is op den 7en deser, de haring, bocking ende speceryen met nog vry hooger lasten als voor deesen te beswaeren, ende met een te verbieden, dat voortaen geene brandewynen door Hollandsche schepen sullen werden affgehaelt; alles blyckende uyt het edict, dat gedruckt is, maer op het affgaen van myne jonghste brieven eerst uyt de pers quam, ende my geen tyt en liet om my daerover t'extendeeren. Soo hebbe ick daerover eene visite aen Monsr de Lionne gegeven, ende aengewesen, hoe dat soo wel daerin, als in het uytlighten van het frans bootsvolck uyt onse schepen, wierde gecon-

1) Fagel.

traveniceert tegen de 19, 20, 23, 24 en 25 articulen van het tractaet van den jaere 1662. Ende alsoo Syn Ed. daertegen in den beginne wilde disputeren, wees ick haer aen de woorden van de text ende de sin van deselve, daerin voornaementlyck bestaende, dat wy gehouden waeren indistinctelyck met elckanders ingesetenen te handelen, in voege, dat men wel generaele belastingen ende defensiën, gelyck by ons wierde gedaen, maer geene affgesonderde, gelyck daer was het verbod van 't affhaelen van brandewynen door de hollandsche schepen, ofte voor haer reeckening, en vermogte te doen. Hy antwoorde my, dat hy geen apparentie en sagh, om in het een nogh het andere eenige veranderinge te bekomen, willende de Coning meester blyven van syn ingeboorne onderdaenen, ende niet verstaende, dat degeene, die syne waeren niet en wilden gebruycken, deselve aen anderen souden overbrengen, naedat sy die nae haere fantasie souden hebben vermenght ende bedurven, ten waere H. H. M. wilden resolveren van het verbod van de brandewynen t'eenemael te desisteren. Ick repliceerde daerop, dat daer geene apparentie en was, by aldien Syne Majt geresolveert mochte zyn, om alles weder op den ouden voet te brengen; dat ick my gaerne daertoe soude laeten employeren, terwyl het nogh tyt was; want dat ick gepersuadeert was, dat als alles in ons landt een plooy soude hebben genomen, ende de manufacturen, die wy tot nogh toe uyt dese landen hadden gehaelt, daer souden syn geestablisseert, (als buiten twyffel eerlange soude geschieden in een land, daer de regeringe soo saght ende alles soo aensoeckende is,) de veranderinge daerontrent te vergeeffs soude werden getenteert; waertoe syn Ed. my voor als nogh weynigh apparentie toonende, liet ich de saeck daerby, seggende, dat ick van alles kennisse aen H. H. Mog. soude doen, ende haere ordre ontfangen hebbende, naeder daervan spreecken, vindende niet goet sonder expresselycke last my verder in te laeten over disputen van eenige verbroocke articulen van een tractaet, daer men sigh mogelyck tegenwoordig alhier niet al te veel laet gelegen zyn. Waermede enz.

Parys, 23 *January* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Den genoemden Duval, die de princesse van Condé onversiens (gelyck geseght werd) soude verwont hebben, is op eergisteren uyt de abdye van St. Germain getransfereert geworden in de conciergerie vant' paleys; van de sententie, die tegens hem in d'eerstgenoemde reghtbanck gegeven is geworden, en maer inhoudt een ban-

nissement op de galleyen, geappelleert hebbende aent' parlement van Parys.

D'heere van Condé soude nogh al tot Chantilly aen de gight sieck leggen, ende daerom verhindert werden herwaerts te komen, ende soude desselffs gemalinne van de bygebraghte wonde soo goet als genesen zyn.

De voorleden daegen deser weecke syn drie verscheyde expresse couriers van dit hoff met eenige depeches affgesonden geworden, een naer Constantinopolen, een ander naer Madrid, en de derde naer Duytslandt.

Hiernevens gaet copie van des Conings antwoord, op den 19en deser verleent aen de heeren Engelsche en Sweedsche ministers alhier, aengaende het verlengen van den termyn der limitscheydinge, nogh voor een jaer ende tot den 29en January 1672. Waermede enz.

Parys, den 23 *January* 1671.

Wel Edele Gestrenge Heer 1),

Met de jonghste brieven uyt het vaderlandt is my toegecomen H. H. Mog. resolutie van den 14en deser, by dewelcke aen myne geringe conduitte werdt gelaeten, met de Heeren Ministers van Groot-Brittanniën ende Sweden te concerteren, hoe en in wat voegen Syne Coninckl. Majt van Vranckryck aldergevoeghlyckst ende met de meeste vrught ende efficacie soude kunnen werden versoght ende gepermoveert tot het prolongeren van den tyt, voor desen by deselve Syne Majt ingewillight tot het affdoen van de differenten over de limiten, door de arbitrage van de Coningen van Groot Brittanniën ende Sweden voornt, ende waeruyt ick reden neme om te vertrouwen, dat Hooghstged. H. H. Mog. my niet qualyck sullen affnemen de mesures, die ick alreede met de andere Heeren Ministers om verscheyde redenen, ende insonderheyd om te prevenieren de expiratie van den voor desen ingewillighden tyt, die met den 29en van dese maendt komt ten eynde te loopen, hadde genootsaeckt geweest te nemen, daerin bestaende, dat de twee andere Ministers aghtervolgende de ordres van haere Heeren en Meesters, ten opsighte van de ongelyckheyt van haere caracters, elck eene publicque dogh aparte audientie soude versoecken, terwyl ick den uytslagh van deselve soude affwagten, om daernae met deselve, soo het moghte nodig zyn, nieuwe resolutiën te nemen. De reden, die my daertoe voornaementlyck hebben bewoogen, bestont daerinne, dat ick van ter zyden seeckerlyck was beright, dat de Coning het versoeck van een gevoegde audientie

1) Fagel.

absolutelyck soude affslaen, ende myns oordeels niet t'eenemael sonder reden, om niet te schynen daertoe bewoogen te werden door die geene, die de bewuste prolongatie niet als arbiters over het different, maer als leden van de triple ligue, souden hebben versoght; ende dat ick niet sonder reden bedught synde, dat my in een aparte audientie een min favorabel antwoord als aen de andere Heeren moghte gegeven werden, oordeelde, dat het H. H. Mog. niet onaengenaem en soude syn, haer oogmerck in de bewuste prolongatie bereyckt, ende noghtans haer credit niet geexposeert te hebben; ende syn wy soo geluckig geweest, dat den uytslagh ons verwaghten niet heeft gefrustreert, als UWEd. uyt dit nevensgaende schriftelycke antwoord van den Coning sal konnen zien.

Ontrent het werck van de brandewynen ende belastinge der fransche manufacturen, vind men sig hier meer verlegen als men wel daervan uytterlyck mine maeckt; maer het is te vresen, dat dat ingekropte ressentiment des te heviger op d'een off d'andere wyse zal uytbersten. Ick werde oock van ter zyden bericht, dat er weer een nieuw edict van den Coning op handen is, by hetwelck een notabel onderscheyd tusschen de onderdaenen van dit ende naebuyrighe rycken, ende die van H. H. Mog., ten opsighte van de belastingen, sal werden gemaeckt. By aldien my daervan voor het sluyten van myn pacquet nogh yets naeders ter ooren komt, sal ick niet naerlaeten hetselve hierby te voegen.

Gelyck de mesures, die aen dit Hoff ontrent de publicque saecken werden genomen, veel veranderingen subject syn, soo hebben voornaementlyck d'intentiën, noopens het behouden ofte restitueren van het Hertoghdom van Lottheringen, tot noghtoe gevarieert, ende dat alsoo seer ten opsighte van de resolutiën die daerover, soo buyten als binnen dit Ryck, syn genomen. Ten tyde van de onlanghsche invasie van dat Land, is de intentie geweest sigh te resenteren tegens den hertogh over de inclinatie, die hy hadde getoont, om sigh met de triple alliantie te voegen, de troupes van den Coning een winterquartier te geven, ende deselve te houden in een quartier, daer sy buyten foule van des Conings eygen onderdaenen tot alle voorvallende occasiën by der hand moghten syn; ende en heeft men uyt dien insighte geen difficulteyt gemaeckt de fortificatiën te demolieren van een land, dat men niet van sin en was te behouden, maer aen de intercessie van geallieerde princen, onder eenige praecautie, te restitueren.

Sedert dat de Keyser daerover eene besending aen dit Hoff heeft gedaen, is men van dat sentiment affgeweecken; maer heeft men sig laeten verluyden, dat men den Hertog hier selver comende, syn goedt by forme van eene genaedegifte soude restitueren.

Eyndelyck schynt men de resolutie genomen te hebben, van dat

land als een wel geacquireerde conqueste by de rest te voegen, ende met het incomen van drie millioenen by provisie de kas van den Coning te augmenteren. D'Heere Graeve van Windisgräts waght ondertusschen op de wederkomste van syn affgesonden expressen, die apparentelyck wel eenige hooghdraevende woorden, maer van geen meerder efficacie als de propositie van dien Heer selve is geweest, sullen medebrengen, synde hier de swackheyt van het Hoff te Weenen niet als al te wel bekent. Waermede enz.

Parys, 30 *January* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Dese nevensgaende Coninclycke nieuwe arresten en de ordonnantiën, hier binnen Parys ende doort' geheele Ryck jonghst gepubliceert synde geworden, hebbe ick Haer Ed. Gr. Mog. aenmerckinge ende kennisse waerdigh geoordeelt, aengesien meest de fransche navigatie ende commercie concerneren. Het eerste, onder de letter A hiernevensgaende, is eene vernieuwinge van s' Conings reglement in de maendt van July lestleden geëmaneert, aengaende de pavillons, wimpels ende andere teeckenen van oppergesagh ende erkentenisse, die S. M. wil ende begeert, dat op syne schepen gevoert sullen worden, selver aengaende de begroetinge, die de fransche schepen onderling geven ende ontfangen sullen; aengaende de begroetingen aen vreemde schepen off plaetsen te geven, ende van deselve t'ontfangen, begeert S. M. dat het reglement van den 5en May 1665 doorgaens geobserveert ende ter executie gestelt sal worden, volgens het 20ste artikel vant' nevensgaende.

Het tweede, onder letter B, is mede een confirmatie ende vernieuwinge van s' Conings edict in de maendt van Augusto 1669 uytgecomen, om verder voor te komen ende te beletten, dat de onderdaenen deses Rycx in geene vreemde landen ende gewesten met de woon mogen overgaen, ende om wederom in dit Ryck te doen keeren die geene, die sigh in andere uytheemsche quartieren alreede souden geëstablisseert ende vastgeset hebben.

Het derde, onder de letter C, is eene elucidatie ende ampeldere uytlegginge vant' voorgaende arrest in de maend September voorleden uytgecomen, by welck alle, soo rouwe als gerafineerde, suyckeren die voor reeckeninge van de fransche West-Indische compagnie uyt dit Ryck in vreemde gewesten, oock selver in de nieuwe geconquesteerde Spaensche plaetsen vervoert ende overgebraght werden, genieten sullen het reght van de generaele estape, ende ingevolge van dien het

beneficie ende voordeel van 6 gl., op yder hondert gewight, voor 't uytgaen.

By het vierde nevensgaende arrest, onder letter D, werden de laeckenen, serges ende alle andere wolle stoffen van d'uytheemsche fabriquen ende manufacturen, gelyck mede alle rouwe ende gerafineerde uytheemsche suyckeren, voortaen gefrustreert ende geexcludeert, van den 1sten December lestl. te reeckenen, vant' reght van transit by s' Conings arresten van den 26en July en den 5en Augusti des jaers 1669, aen alle waeren, die de coopluyden der nieuwe geconquesteerde Fransche ende Spaensche steden by forme van transit doen overgaen, voor desen verwittight ende toegestaen.

Het vyffde nieuwe arrest, onder de letter E hiernevensgaende, vervat een reglement onder de fransche handelaers ende coopluyden in dit Ryck woonaghtig voortaen t' observeren, tot voortsettinge der fransche commercie; gelyck dan mede, by dit arrest, een yder t' sy koopman off ander persoon, die int' toecomende eenige schepen op haere kosten sullen willen aenbouwen, inkoopen, off wel op zee handel dryven, een seeckere somme gelts tot soulagement der te doene onkosten, uyt s' Conings koffers te betaelen, toegeleght werdt.

By het seste ende laetste nieuwe arrest, onder de letter F hierby gevoeght, werden geordonneert ende vastgestelt eenige boetens ende straffen, te betaelen by die inlandsche coopluyden, die te marck brengen, venten off verkoopen eenige defectueuse coopmanschappen, dewelcke niet bevonden worden gemaeckt te syn conform ende volgens de reglementen, op yder soorte van fransche fabrique ende manufacturen gestelt.

De gesaementlycke coopluyden, op de place ofte beurse alhier verschynende, souden dese voorleden daegen onder de handt ende by waerschouwinge aengemaent syn geworden, dat haere respective waeren ende coopmanschappen, in hollandsche schepen gelaeden ende in fransche haevens aengecomen, voor het expireren van dese loopende maendt van January souden traghten ende soecken uyt de voorsz. schepen aen landt te brengen, indien geene schaden ende naedeel wilden lyden.

Met brieven uit Bayonne van den 16en deser werdt beright, dat s' daeghs te vooren, binnen St. Jean de Luz ende daerontrent, ontstaen was een oploop onder het bootsvolck, die in een seer groot getal de waepenen aengenomen hadden, ten insighte ende ter oorsaecke van eenige aldaer aenwesende s' Conings commissarissen, die dat zeevolck hadden willen dwingen, om op fransche schepen dienst te nemen; dat vier der voorn. oproerige, des daeghs daeraen ende opt' affgaen der voorsz. brieven, in heghtenisse gestelt zynde geworden, d'oploop onder dat rouwe bootsvolck nogh meerder toegenomen hadde,

dreygende, indien men haere gevangen mackers niet wilde loslaeten, dat alles, dat haer tegenstont, soude vernielen, ende daernae op Spaensche bodem overgaen. Edogh vertrouwt men, dat de goede voorsightige conduitte van den heer Graeve de Guiche die gerese onlusten, by tyts, sal hebben weten te appaiseren.

De gepasseerde divertissementen van Vincennes syn eenighsints geinterrompeert geworden door d'aenkomste van een expressen courier uyt Engeland, die S. M. verobligeert heeft op voorl. Donderdagh, Vrydag ende Saturdagh, synde de drie daegen die tot het voorsz. divertissement gedestineert waeren, een gedeelte van den dagh met raedt te houden door te brengen, ende heeft sigh S. M., met de grootste van t' hoff, voorl. Woensdagh naer Versailles begeven, van waer tegens morgen avont hier wederom verwaght worden, staende de eerste weecke der aenstaende vast daegen wederom nae St. Germain over te gaen, ende aldaer te verblyven tot d' aenstaende reyse naer Vlaenderen, werwaerts alreede twee s' Conings commissarissen versonden syn geworden, om te regleren het camp royal by Duynkercken. Waermede enz.

Parys, 6 *February* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Met de jonghste brieven uyt Marseille van den 20en der voorl. maendt ende op voorl. Saturdagh hier aengecomen, werdt bericht, dat tot Toulon met den aenbouw ende het vervaerdigen der nieuwe schepen met voorgaende grooten yver wierde gecontinueert, gelyck mede in andere fransche zeehaevens gedaen werd; het voornemen deses Rycx synde om niet alleen eerlang een groot getal oorlogschepen by den anderen te hebben, maer oock de nodige coopvaerdyschepen, tot het transport der inlandsche denrées en waeren in uytheemsche gewesten, ende met eygen vaertuygh; ten dien insighte alle particuliere coopluyden off ingesetenen van dit Ryck, die eenige schepen op haer eygen costen ondernemen aen te bouwen, merckelyck by S. M. geadvantageert ende gesoulageert wordende. Aengaende de negotiatie off verrightinge van le Sr de Martel, met een esquadre fransche schepen nu sint een geruymen tyt voor Tunis leggende, was aldaer tot Marseille, opt' affgaen der voorsz. brieven en sint de voorgaende laetste brieven van daer, egeene tydinge aengecomen; maer wel dat de chevalier Sprag, commanderende een esquadre Engelsche schepen in de Middelandsche zee, maer alleen een eenige brander by hem hebbende, nae dat vyff daegen lang een Algiersche rover

vervolght hadde, denselven eyndeling gedwongen hadde op de Barbarysche custen te stranden; alle de Turcken, uytgenomen den capiteyn ende luytenant, daer uyt aen landt gevlught zynde, hadden d'Engelschen het schip los gekregen ende met haer naer Alicanten gevoert; 28 à 30 Christen-slaeven, door die veroveringe, haere vorige vryheyt verkregen hebbende, volgens t' rapport van een barcq, s' daegs voort' affgaen der voorsz. brieven tot Marseille, van Alicanten aengecomen. De Noordsche alhier nieuw geestablisseerde fransche compagnie soude van hoogerhand aengelast zyn, egeene hollandsche schepen int' toecomende te bevraghten, ende maer alleen haer eygen off fransche schepen te gebruycken.

Op het gerepresenteerde ter vergaederinge der geinteresseerden in de voorsz. compagnie, dat sint een jaer herwaerts by de 180 meest hollandsche schepen, uyt dit Ryck en voor fransche reeckeninge bevraght en nae het noorden versonden zyn geworden, op den voet van 10 gl. voor yder last haerer bevraghtinge, en ingesien de fransche schepen voor soo een modicque prys en onder de 15 gl. per last geen vragt op de voorsz. quartieren willen nogh konnen innemen, en om voor te comen dat te dien regarde egeene hollandsche schepen onder de hand eenighsints by de franschen geemployeert worden int' toecomende, soo soude hier vastgestelt zyn, om de bevragting der fransche schepen met die van de hollandsche te egaleren, dat S. M. 3 gl., ende de voorsz. compagnie 2 gl. par yder last, in de bevragtinge der fransche schepen opt' Noorden, vant' haere betaelen sullen; door welck expedient ende meer andere diergelycke uytgevonden ende nogh uyt te vinden, men hier hoopt veele particuliere coopluyden aen te moedigen tot den aenbouw van eyge bequaeme schepen, ende de hollandsche geheelycken te doen verhuysen ende uyt het fransche vaerwaeter te houden. De voorsz. fransche Noordsche compagnie is mede voornemens tegens d'aenstaende maend van Maert twee haerer directeurs naet' Noorden te versenden, om in Denemercken, in de steden Hamburg, Danzick en andere plaetsen, te besorgen het noodige establissement der fransche magazynen ende d'andere gereede middelen ende ordres tottet vertieren der fransche brandewynen, van het fransche zout ende andere waeren; maer alsoo in die Noordsche quartieren het contant gelt vry schaers valt, soo soude de voorschreve Noordsche comp. vastgestelt hebben van sigh te laeten vergenoegen mettet uytwisselen haerer fransche voorsz. denrées tegens de Noordsche huyden, hout, honig, teer ende andere aldaer vallende waeren, uytgesondert de graenen die in dit Ryck overvloediger jaerlycx vallen als geconsumeert connen worden.

Met de jonghste brieven uyt Lottheringen is hier tydinge, dat de fransche trouppes aldaer sigh gereet maeckten, om voor het grootste

gedeelte die quartieren te verlacten, sullende het voetvolck, soo drae de riviere laeger sal zyn, ingescheept werden, om tot Mesières, Charleville en wel light, gelyck men daer gelooffde, tot Dinan toe de riviere aff te sacken, ende van daer landwaerts verder, (werwaerts eygenlyck, is onbekent) haere marches te nemen.

Verders melden de voorsz. brieven, dat het geheele land van Lottheringen soo verre bedurven ende uytgeput was, dat onmogelyck 8000 rations, yder ration voor het onderhoud van een soldaet te voet, en vier rations voor een te paert gereeckent, vermoght op te brengen; veelmin de 37000 rations, die de fransche pretenderen dat soude konnen opbrengen.

Le Sr de Berlise, introducteur der uytheemsche ministers aen dit hoff, is dese voorl. daegen van syne ongeluckige dodelycke hooftwonde overleden.

De wervinge der nodige recrues, gelyck mede van een nieuw regiment, genaemt *le régiment d'artillerye*, sullende bestaen in 3000 man in de oeffeninge van de artillerye meest geverseert, werden hier nog al even sterck gecontinueert en met redelyck goed succes.

Het huwelyck van de princesse d'Arcourt met een seer ryck Portugees vorst is voorl. maendag voltrocken geworden met ongemeen groote praght en magnificentie, int' hostel de Guise, alwaer op denselffden tyt mede gedoopt is geworden de jonghst gebooren hertog van Guise, S. M. nevens Mademoiselle de Montpensier als peter ende meter, over dien doop gestaen hebbende.

Haere Maj. ende het geheele hoff voorl. Sondagh van Versailles hier binnen Parys wederom aengecomen zynde, staen op toecomenden Donderdagh van hier wederom nae St. Germain te keeren, en aldaer te verblyven tot de bestemde tyt van de voor als nogh vastgestelde s' Conings reyse naer Duynkercken. Waermede enz.

Parys, 6 *February* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER [1]),

Met de jonghste post en heb ick in 't particulier aen UEd. niet geschreven, omdat hier weynigh passeert dat communicatie waerdig is in een tyt, die meest alle publicque deliberatiën doet stilstaen, om sigh nae ouder gewoonte t' eenemael aen de divertissementen van het Carnaval over te geven; synde de tydingen, die van buyten incomen, de eenige die materie tot de discourssen furneren, dewelcke veeltyds

1) **Fagel.**

eerder in ons landt als in dit Ryck werden, overgebraght, voornaementlyck als sy uyt soodanige quartieren komen, dat sy daerdoor haer passagie herwaerts moeten nemen.

Terwyl den Graeve van Windisgräts alhier affwaght de wederkomste van syn expresse met de noodige ordres tottet voltrecken van syn aengevangen negotiatie, ende dat men aen dit Hoff besigh is om hem den tyt van syn verblyff alhier vermaeckelyk te maecken, is een andere expresse die van dit Hoff aen Mons. de Gremonville op denselfden tyt affgevaerdight is geweest, al eenige daegen geleden weder terugge gecomen, medebrengende, dat den Keyser, overwogen hebbende de redenen, die dese Coning seght te hebben, om aen het versoeck van denselven niet te konnen geven alle de satisfactie, die hy wel soude wenschen, ten opsighte van de offensante conduitte, die de Hertogh van Lottheringen nu soo veel jaeren tegens hem hadde gehouden, sonder syn eer ende respect ten hooghsten te cort te doen, sigh met het antwoord van desen Coning t' eenemael vergenoeght ende gecontenteert hout, sonder sigh verder in dat werck tegen de intentie van dese Coning te willen inlaeten. Ondertusschen bevindt men, dat den Hertogh al wederom nae syn oude gewoonte een dubbelde personnage heeft gespeelt, ende dat hij ontrent denselven tyt, dat hy de Princen van het ryck versoeckt sig in syn saeck te willen interesseren, en dat hy den meergenoemden Graeve van Windisgräts verseeckert met brieven van syn eygen hand, dat hy sig noyt en sal laeten bewegen, om de restitutie van syn goed door eenige submissie weder te krygen, syne vrienden alhier heeft geemployeert om syne gratie by den Coning te obtineren, ende eyndelyck den president Canoy met brieven aen Monsieur de Lionne tot dien eynde heeft affgesonden, dewelcke alhier aengecomen synde ende de gemelte brieven aen gedaghte heer de Lionne gepresenteert hebbende, niet en hadde konnen obtineren, dat deselve by dien heer gelesen ofte geopent wierden, voor al eer dat hy daertoe speciale permissie van den Coningh becomen hadde; dewelcke geobtineert hebbende, te gelooven is, dat dat werck tot volcomen satisfactie van dit Hoff sal werden affgehandelt, versoeckende, soo my geseght werd, den Hertogh niet anders als syn oude daegen in syn Hertoghdom te mogen eyndigen, eenige advantagien voor syn natuyrlycke soon, den Graeve van Vaudemont, ende voor den Prince Charles niet meer als off hy hem niet aen en ging, noghte op de successie van het hertoghdom yet te pretenderen hadde; dogh werdt my oock gezeght, dat de intentie van dit Hoff is, met gedaghten Hertogh niet te concluderen, voor dat men onder de handt, met de gemelte Prince eenige seeckere mesures sal hebben genomen, daertoe men gelooft, dat deselve siende de swackheyt van het Keyserlycke Hoff,

lightelyck sal bewogen werden. Den Graeve van Coninck smarck, die met kennisse ende goedvinden van dese Coning sigh met twee regimenten aen den bisschop van Munster hadde aengeboden, heeft over twee daegen daer van daen brieven becomen, excuserende de aenbiedinge van gedaghte zynen dienst, uyt oorsaeck van het aenstaende, off alrede getroffen accommodement tusschen den Bisschop voornoemt ende den Hertogh van Wolfenbuttel. Dan alsoo den tyt van de evacuatie van Hoxter, die den Bisschop voor, en de Hertog eerst nae het voltrecken van het tractaet pretendeert gedaen te werden, nogh niet en is getermineert, soo en houd men dat accord niet voor al te seecker. De reys van den Coning naer Duynkercken werd nogh voor seecker gehouden, en gaet men hier met de nieuwe wervingen nogh al sonder intermissie voort. Waermede enz.

Parys, 13 *February* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: By het nevensgaende s' Conings arrest van den 15en January voorl., ende hier jonghst gepubliceert, werden alle soorten van gerafineerde of rouwe ongerafineerde suyckeren, die uyt vreemde gewesten in dit Ryck staen aengebraght te werden, merckelyck ende wyders beswaert aengaende het te betaelen reght van entrée; sullende die beswaernisse haeren aenvangh nemen met d'aenstaende maendt van January. Anders is hier sint myne jonghste missive niets sonderlinghs voorgevallen, dat Uwer Ed. Gr. Mog. kennisse waerdigh soude syn . . . . Waermede enz.

Parys, 13 *February* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER 1),

Het heeft H. H. M. goed gedaght my nevens derselver resolutie van den 29en der voorlede maend toe te senden haer missive van deselve date aen dese Coning, en met eenen te gelasten alle mogelycke debvoiren aentewenden, ten eynde de dertig capiteynen ofte derselver actie hebbende, die in den jaere 1642 uyt haeren dienst in die van dese Coning waeren overgegaen, eenmael van haer nogh aghterstallige soldye moghten worden voldaen. Ende alhoewel ick,

1) Griffier Ruysch.

nae myn gering oordeel, wel te gemoet sagh dat hetselve in de tegenwoordige conjuncture van tyde van seer sleghte operatie soude zyn, voornaementlyck geconsidereert, dat die pretentie al den tyt van negen en twintigh jaeren hadde getrotteert, geduyrende dewelcke veele acten van vriendschap ende verbintenissen, oock vernieuwingen van allianciën waeren gepasseert, die de weg tot dese betaelinge hadden konnen faciliteren, daer tegenwoordigh alle diergelycke versoecken eenighsints voor ontydigh en chocquant werden opgenomen, soo en heb ick evenwel niet willen naelaeten, daarontrent eene blinde gehoorsaemheyt te toonen, ende met het overleveren van de gedaghte missive den Heere de Lionne de bewuste betaelinge als een effect van de justitie van Syne Majt. met alle bedenckelycke redenen te recommanderen. Ende heeft oock die Heer aengenomen daer over niet alleen met den Coning, maer oock met d'andere Heeren Ministers te sullen spreecken, my ondertusschen verseeckerende, dat de intentie van Hooghstgedaghte Syne Majt. niet en was ymant te verongelycken, voegende daer niet te min by, dat hy niet en ignoreerde dat syn Coning oock eenige wel gefondeerde pretensiën tot laste van H. H. M. was hebbende, beloopende ontrent ter somme van drie millioenen, die hy soude nae sien en aen Monsr de Pomponne oversenden, om daer over met haer Ho. Mo. in conferentie ende vervolgens in liquidatie te comen; by welcke occasie de voorschr. aghterstallige soldye genoeghlyck soude konnen gevonden worden. De weynige kennisse, die ick soo van de eene als van de andere pretensie ben hebbende, dede my niet anders antwoorden, als dat ick wel gepersuadeert was, dat nogh Syne Majt., nogh H. H. M. den anderen eenig ongelyck souden willen doen, ende dat het my daerom des te aengenaemer soude zyn, gelyck in der waerheyt is, dat die saeck moghte afgehandelt werden ter plaetse, daer men beter instructie op alles, als by my soude konnen vinden.

Het is al eenigen tyt geleden, dat ick hier door den Heer Morosini, ordinaris Ambassadeur van de republicq van Venetien, ben aengesproocken geweest over seecker arrest, ten versoecke van le Sr Samuel Sautin, coopman tot Amsterdam, by den hove van Holland toegestaen op eenige penningen, de voorschr. republicq toecomende, ende dat wy vervolgens verscheyde conversatiën met den anderen hebben gehadt, om middelen uyt te vinden, waerdoor die saeck tot contentement van den arrestant, ende niet te min sonder laesie van het respect van de gemelte Republicq, moghte werden affgedaen; ende is oock de saeck soo verre by ons gebraght geweest, dat wy ontrent de begrooting van de somme in questie soo goet als eens syn geworden, ende dat het overige alleen is bestaende in eene becommering, die by de Republicq is, dat haer eer daerontrent eenige kley-

nighheyt soude connen komen te lyden. Uyt de naeder discourssen, die ick daerover dese weeck hebbe gehadt, niet alleen met den gedaghten heer ordinaris Ambassadeur, maer oock met die tot nogh toe aen 't Hoff van Engelandt geresideert hebbende (ende weder terugge kerende, sigh voor eenige daegen alhier is ophoudende), bevinde ick dat de hooghgedaghte Republicq meer als eens daerover aen H. H. M. heeft geschreven, sonder dat sy daerop oyt eenige rescriptie heeft becomen, t' welck by deselve off voor een vergetentheyt, off voor een manquement van die civiliteyt, die de hooge Regeringen den anderen schuldigh syn, schynt opgenomen te worden; ende werdt daerdoor oock veroorsaeckt, dat deselve Republicq difficulteyt maeckt, om aen de Heeren Staeten van Hollandt, volgens seecker project tusschen gedaghte Heer Morosini ende my daerontrent opgestelt, te schryven, soo om dat sy vreest, by die Heeren op deselve wyse genegligeert te sullen worden, als omdat sy scrupuleus is, om aen eene provincie in t' particulier te schryven, daer sy niet gewent is als sig aen H. H. M. directelyck te addresseren. Ick ben van opinie, dat het niet ondienstigh voor onsen Staet en sal zyn, dat die saeck door een minnelyck accommodement uyt de wege werde geleght op de voet, die ick voor desen aen H. Ed. Gro. Mog. hebbe bekent gemaeckt, ende dat daertoe de wegh sal worden gebaent, by aldien H. H. M. gelieven goedt te vinden, een civil antwoord, niet by forme van Resolutie, maer van missive op de voor desen ontfangen brieven van de Republicq te laeten affgaen, voornaementlyck, by aldien zy in dat antwoord gelieven te laeten influeren, dat sy de saeck in derselver missive gementioneert, nae het gebruyck by haer gerecipieert, hebbende laeten examineren door Commissarissen van haere Vergaederinge, uyt het rapport van deselve bevonden hebben, dat deselve niet tot haere kennisse ende directie, maer tot die van de Heeren Staeten van Hollandt ende West Vriesland, als Souverein van de provincie, daer het arrest in questie is gedaen, privativelyck is specterende, ende dat sigh de Republicq by missive aen deselve addresserende, sonder twyffel alle contentement sal erlangen, dat volgens de constitutie van derselver Regeeringe aen deselve kan gegeven werden. Ick vertrouw, dat de voorschr. saeck op die, ofte diergelycke wyse werdende gemanieert, haest tot een goed eynde sal konnen werden gebraght, die anders gesien is, nogh veel dilayen ende scrupuleusiteyten subject te sullen syn. Ick sal in allen gevalle blyde syn, hierop d' intentie van H. H. M. te mogen verstaen, om my daernae by gelegentheyt te konnen reguleren.

D' heere graeve van Windisgräts heeft eyndelyck syn expresse weder terugh gekregen, dogh niet met deselve tydinge als de courier van Monsieur de Gremonville hadde mede gebraght; weshalve hy

oock geresolveert is, een nieuwe audientie daerover by de Coningh te versoecken, ende aen Syne Majt. bekent te maecken, dat de intentie van Syne Keyserlycke Majt. wel is met dese Coning in alle vriendschap ende naebuyrschap te leven, maer dat hy sigh niet en kan contenteren met het antwoord, dat deselve aen syn affgesante alhier op het subject van het hertogdom van Lottheringen heeft gegeven, als zynde niet alleen als het hooft van het Duytsche Ryck, maer specialyck oock uyt kraghte van het Munstersche tractaet geobligeert om de leenen van het Ryck, ende de Princen die deselve besitten, in haer reght ende wesen te helpen mainteneren; seer specieuse woorden, maer die ick vreese dat hier van weynig operatie, ende by den Keyser selve van weynigh gevolge sullen zyn. Met het vertreck van het hoff nae Versailles en passeert hier niet, dat de communicatie waerdigh is. Waermede enz.

Parys, 20 *February* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; De jonghst hier gearriveerde brieven, geschreven uyt Madrid den 4en deser, brengen mede, dat den Coning van Spaigne aen de maeselen vier daegen voort' affgaen van de voorschr. brieven sieck gevallen zynde, het hoff aldaer vry ontrust ende gealarmeert hadde geweest; maer dat op het sluyten der voorschr. brieven alles met die sieckte naer wensch gingh ende groote hoope gaff tot een volcomen ende spoedige genesinge; berighten verder, dat den marquis de Penalve aldaer was komen te overlyden; dat de Prins van Parme genomineert was tot vice-roy van Navarre, in plaetse van don Diego Cavalliero. . . . .

Monsieur de Commertin soude genoemt syn tot de bekleedinge van de ambassade aent' Engelsche hoff, sullende gaen releveren d'heer Colbert, die geobtineert heeft ende hier bekleden zal de charge van eerste praesident de la chambre des aydes. . . . .
Waermede enz.

Parys, 20 *February* 1671

WEL EDELE GESTR. HEER 1),

D'Heer Graeve van Windisgräts, die gelyck ick met myne jonghste heb overgeschreven, al in t' begin van de voorlede weeck syn expresse

1) Fagel.

weder te rugge had gekregen, heeft voorleden Vrydagh weder een nieuwe audientie by den Coningh versoght, dewelcke hem oock toegeseght is, soo ras als Syne Majt van Versaille, daer sigh tegenwoordigh met het gansche hoff is diverterende, tot St Germain sal aengecomen zyn, t' welck, alsoo eerst gesien is op aenstaende Dingsdagh te geschieden, soo en is 't niet apparent, dat die audientie voor Woensdagh off Donderdagh van de toekomende weeck sal gegeven worden. Ondertusschen verneem ick, dat de nuntius ordre van Rome heeft bekomen, om met de gedaghte heer affgesante te concerteren over de interesten van den Hertogh van Lottheringen, syne negotiatie aenbevoolen, gelyck hy al voor de aenkomste van deselve sigh daermede hadde gemoeyt. Men laet sigh verluyden, als off den Coning, om den Keyser te gemoet te komen en evenwel syne satisfactie tegen den Hertogh te nemen, soude genegen syn toe te staen, dat de investiture van het hertogdom Lottheringen door de Keyser aen den Prins Charles wierde gegeven, mits dat hy die van het hertoghdom Bar van dese Coning ontfingh, dat sonder twyffel in reden ende ordre bestaet. Maer men heeft hier al soo meenighmael ontrent dat werck gevarieert, dat het niet wel mogelyck is, daervan yet seeckers over te schryven, voor dat sigh de parthyen daerin finalyck sullen hebben verstaen. Ondertusschen is weder een expresse nae Monsr de Gremonville gesonden, met ordre, om aen het Keyserlycke Hoff te sunderen, hoedanigh dat het tracteren met Prins Charles aldaer soude opgenomen worden, gelyck deselve oock al voor desen is gelast, aen dat Hoff te klaegen over de ingredienten van het project by den Heer Baron D'Isola opgestelt, ende nae Engelandt gesonden, raeckende d'accessie van den Keyser tot de triple alliantie. Men gaet hier nogh al met de wervingen voort, ende werdt geseght, dat de twee regimenten van marine van Thoulon herwaerts ontbonden werden, ende tot Amiens haer rendevous sullen hebben; tot wat eynde is nogh onseecker, gelyck doorgaens de desseynen syn, die daegelycx verandert werden. Waermede enz.

Parys, 27 *February* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Met brieven geschreven uit Marseille den 17en deser werdt bericht, dat men tot Toulon seer yverigh besigh was tot het vervaerdigen van 13 a 14 groote oorloghschepen; gelyck mede dat men aldaer tot Marseille besigh was om des Conings galeyen te calefateren; drie andere groote s' Conings schepen nevens een brander

stonden vandaer eerstdaegs gereet om zee te kiesen onder het commando van den chevalier de Valbelle. Aldaer tot Marseille was schryvens van Thunis aengecomen van den 4en January, synde de laetste tydinge vandaer, medebrengende dat Mons. de Martel met de meeste onder sigh hebbende fransche schepen de zee had gekosen, met intentie om op de Tripoleesche rovers te kruyssen, aghterlaetende maer alleen drie syner oorloghschepen tot besettinge van de voornoemde haeven van Thunis; aengaende de vreede ofte de onderhandelinge tusschen de Franschen ende het voorn. rooffnest, wierde egeene mentie gemaeckt. Op 3en deser, volgens de voorschreve brieven van Marseille, arriveerde in de baey van Gouletta een Algiersche caper, hebbende aght daegen te vooren een Hollants coopvaerdyschip genaemt de Broeder, nae een langh geveght ende de dood van den schipper, niet anders konnende verbrand, zynde met zout gelaeden ende van Tripoli nae Venetien gedestineert. De voorschreve caper bevondt sigh opt' arriveren seer schaedeloos, hebbende int' voorn. geveght 15 dooden ende 45 gequetsten becomen, 33 Christenen gesalveert ende gevist zynde geworden, waervan eenige meende te verkoopen; dogh wierde sulcx door den Dey geweygert, nae dat door H. H. Mog. aldaer geestablisseerden Consul, le Sr de Roucq, gerepresenteert was geworden, sulcx van outs ten reguarde van H. H. Mog. goede onderdaenen noyt geen gebruyck geweest te zyn, en dat in gevolge van dien by de regeringe aldaer geensints behoorde gepermitteert te worden, als eene saecke van seer aenstootelycke consequentie.

Vervolgens soo melden verders de voorschreve brieven, dat niettegenstaende d'excessive belastingen op alle specerycn ende andere waeren, die met hollandsche schepen, off voor reeckeninge van Hollanders in dit Ryck aengebraght wierden, de stadt van Marseille uyt kraght vant' vergunde porto franco daervan exempt blyft; dat sonder dit vergunde voorreght, de hollandsche scheepvaert ende commercie aldaer t' eenemael geruineert soude zyn, die evenwel merckelyck verminderde door het aldaer geestablisseerde nieuwe reght van 10 gl. op yder hondert pont zeep, soo aldaer gefabriceert werdt, synde een coopmanschap, die in seer groote quantiteyt naer Hollandt plaght gevoert te werden, ende diensvolgens seer profitabel voor de hollandsche schepen, om de vraghten goet te maecken, die by dese conjuncture van saecken ende tyden doorgaens in dit Ryck, ende aldaer seer mager en schaers vallen . . . .

. . . .

De reyse van dit hoff nae de frontieren van Vlaenderen, blyft nogh vastgestelt tegen den 15en van de maend April. De wervingen tot de recrues en nieuwe lightingen nemen nogh geduyrigh alhier

haeren voortgang, met het voornemen, om sig int' corten soo te land als te water seer redoutabel te maecken. Waermede enz.

Parys, 27 *February* 1671.

MIJN HEER 1),

Den heere Graeve van Windisgräts, die ontrent veertien daegen geleden een nieuwe audientie by den Coningh op het subject van de restitutie van het Hertoghdom Lottheringen heeft versoght, gelyck ick in myne voorgaende brieven daervan mentie hebbe gemaeckt, heeft eyndelyck daertoe de admissie op gisteren becomen. Ende alsoo ick vertrouwe dat hy, vermits de verdurventheyt van de wegh, nogh niet weder en sal gecomen zyn, soo en sal ick my op de particulariteyten van syn aenspraeck ende daerop becomen antwoord niet seer extenderen, maer alleen seggen, dat, voor soo veel ick heb konnen vernemen, het desseyn was hem te verseeckeren, dat de intentie van den Coningh altyt is geweest, ende nogh is, het bewuste Hertoghdom weder over te geven, sonder dat daertoe eenige intercessie ofte mediatie van noode zy, als synde de meeninge van Syne Majt, dat de Hertogh daer van den danck aen niemant als aen haer sal schuldigh syn. Ende ben ick gepersuadeert, dat het eyndelyck seecker is, dat men niet alleen de restitutie van het Hertoghdom effectivelyck sal doen, maer dat men oock geresolveert is deselve te doen aen den ouden Hertogh, met denwelcken men daerover tegenwoordigh in onderhandelinge is, ende niet aen Prins Charles, gelyck men daertoe voor dese intentie heeft gehadt, ende aen dewelcke ick wel verseeckert ben, dat gedaghte Heer Hertogh schriftelycke cessie van het bewuste Hertoghdom heeft gedaen, ende de acte daervan gestelt in handen van den heer Churfurst van Ments. De beweeghmiddelen, die men meent dat daerontrent meest in consideratie komen souden, syn, dat de Hertog syne trouppes aen dese Coningh soude overgeven (bestaende deselve in vyff duysent paerden, vyff hondert dragonners, ende twaalf hondert man te voet), ende dat daertegen van dees zyde alles, soo veel mogelyck is, tot avantage van den Graeve van Vaudemont, natuyrlycke soone van den Hertogh, zal worden gecontribueert. Boven die trouppes ende die van den Bisschop van Munster, daer men hier staet op maeckt, continueert men hier nogh al in de aengevangen wervinge, ende heeft men daerenboven ordre aen den Grootmeester van de artillerye gegeven om ettelycke compag-

1) Fagel.

nien, yder van veertigh man, te lighten, die niet als ontrent deselve artillerye sullen gebruyckt werden, en daertoe daegelycx geexerceert werden; alle teeckenen van desseynen die niet minder als naer rust ende vrede smaecken. Oock werde ick van seer goede hand bericht, schoon alles met groote secretesse werd gemanieert, dat sigh eyndelyck de drie Ministers, die tot nogh toe seer avers van den oorlogh syn geweest, sigh daertoe hebben laeten bewegen; met dien verstande, dat sy op de aenstaende reyse altyt by de persoon van den Coning sullen blyven, sonder dat de eene nogh de andere sigh by het leger sullen vervoegen, maer sigh tot Duynkercken ofte in de naest gelegen steden onthouden. Soo veel laeten sy haer gelegen zyn, om het credit dat sy by Syne Majt. hebben, in geen andere handen te hasarderen. Ick bidde UEd. dat dese tydingen tot waerschouwinge mogen dienen, ende evenwel nae behooren gemenageert werden, ende blyve, enz.

Parys, 6 *Maart* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

S. M., om te encourageren ende williger te maecken alle de cooppluyden, schippers ende eygenaers van fransche schepen, die voornemens zyn haere schepen naer de Noorder quartieren te bevraghten, heeft gelieven toe te staen ende t'approberen de propositie ende voorslagh, jonghst gedaen by de directeurs van de fransche Noordsche compagnie, by het arrest van den 15en January voorl., onder de letter A hiernevens gaende, daerinne geordonneert wordt, dat aen den geene, die eenige fransche schepen op de voorsz. quartieren sullen bevraghten, goed gedaen sal worden 5 gl. voor yder last meer ende bovent' geen dat in denselfden tyt ende voor deselffde reyse gegeven werdt aen de hollandsche schepen, die op de voorsz. Noordsche quartieren by Franschen souden mogen geëmployeert worden; welcke voorsz. 5 gl. augmentatie haer sal betaelt worden, te weten twee guldens uyt de beurs van de voorschreve Noordsche compagnie, ende d'andere 3 gl. uyt S. M. financiën, boven ende behalven de gratificatiën, by S. M. belooft aen degeenen zyner onderdaenen, die eenige schepen op zyn eygen costen sal doen aenbouwen off in vreemde landen by incoop sal acquireren, volgens des Conings arresten, dies aengaende geëmaneert den 5en December 1664, ende den 7en December 1669; ende opdat het voorsz. hiernevensgaende arrest soo veel t'exacter soude mogen naergecomen worden, soo syn les Srs Tersemiste, Pagel en de Laguy, directeurs der voorsz. Noordsche

compg., residerende binnen Rochelle, genomineert en gestelt om de voorsz. penningen van augmentatie uyt te keeren, ende verders aen d'exacte executie van dat arrest de handt te houden.

In het Conincklycke conseil van commercie, alhier, aen S. M. gerepresenteert ende voorgedraegen zynde geworden verscheyden ordonnantiën, jonghst uytgegeven by eenige naebuyrige Princen ende Staeten, by dewelcke niet alleen merckelyck verhooght werden de reghten van entrée op eenige uyt dit Ryck over te brengen manufacturen ende denrées, maer oock het inbrengen van sommige geheelycke verbooden wordt, ende dat daerdoor de onderlinge commercie tusschen S. M. onderdaenen ende die der voorsz. Princen ende Staeten geweldigh gealtereert wierde; weswegen S. M., willende syne onderdaenen door eenige nieuwe gracieuse verwilliginge soulageren over de schaede, die komen te lyden by de versperringe vant' vertieren haerer manufacturen ende denrées in uytheemsche gewesten, ende aen deselve eenige bequaeme middelen ende ouvertures aen de handt geven, waerdoor sigh met voordeel aen haeren inlandschen handel alleen souden connen appliceren ende attacheren, ende daerenboven wel onderright synde geworden, dat sint eenige jaeren d'inwoonders van verscheyde zeehaevens in dit Ryck hebben doen aenbouwen verscheyde scheepjens om op de aberdaen, haringh ende vischvanghst in zee uyt te vaeren, ende dat hetselve establissement van jaer tot jaer aengroeyde ende considerabelder wierde; soo heeft S. M. vooreerst, om de voorsz. Fransche visvanghst merckelyck t'avantageren, by het nieuw gepubliceerde arrest van den 9en der voorl. maend, onder de letter B hiernevensgaende, verwillight, dat de voorschreve visschers voort' toecomende egeene reghten van abord ofte incomen sullen betaelen, soo verre met haere eygen schepen alderhande soorten van visschen, t'zy versche, gedrooghde off gesouten, in de haevens van dit Ryck inbrengen, off dat de helfft van haer equipagie ingeboore Franschen bevonden werden te zyn.

Het derde, onder de letter C hiernevensgaende arrest van den 22en January voorl., vervat maer alleen een nader esclaircissement over het voorgaende van den 30en December lestl., ende verbindt alle capiteynen off schippers die, met paspoort van de West-Indische fransche compagnie, een schip van 100 last naer de fransche Americaensche eylanden van hier overvoeren, twee koeyen en twee merry peerden voor haere reeckeninge in te schepen: ende een schip van onder de 100 last derwaerts vaerende, een engagé ofte ingehuyrt persoon voor yeder beest.

By het 4de, onder de letter D hierbygevoeghde arrest, van den 24en January voorl., werd het reght van entrée op de suyckeren ende den tabacq gemodereert op 40 stuyvers vant' hondert, ten voordeele van

de West-Indysche fransche compagnie ende d'andere inwoonders van dit Ryck op de fransche Americaensche eylanden handelende. . . . .
. . . .

D'heere hertogh de Duras heeft jonghst verkregen het commando over de fransche trouppes in Vlaenderen by den anderen te brengen, welcke trouppes geaugmenteert met die uyt Lottheringen, die alreede begonnen hebben te water op Charleroy off Mesière aff te sacken, verdeelt staen te werden in twee differente campementen, daervan t'een onder Duynkercken en t'ander onder Ath sigh nederslaen zal, daertoe alle noodige preparatiën van vivres ende andere behoefften gemaeckt werden; S. M. reyse derwaerts voor alnogh vastgestelt zynde ende blyvende tegens den 15en off 20en van d'aenstaende maend April, om op de voorsz. frontieren te verwylen tot d'aenstaende maend Augustus, wanneer S. M. geresolveert soude syn een reyse naer Marseille, Toulon ende andere plaetsen van Provence ende Languedocq te doen, ende light tot Toulon off Thoulouse t'overwinteren. Edog soo kan in dit laetste desseyn nog al veranderinge comen voor te vallen. De wervingen in dese stad ende door het geheele Ryck gaen doorgaens seer sterck voort. Waermede enz.

Parys, 6 *Maart* 1671.

WELEDELE GESTRENGE HEER,

De Heer Graeve van Windisgräts, die gelyck ick in myne jonghste hebbe overgeschreven, den 26en der voorlede maendt een nieuwe audientie by den Coningh heeft gehadt, heeft in deselve door ordre van den Keyser syn meester weder op nieuw geinsisteert, ten eynde het hertoghdom van Lottheringen weder aen den Hertogh moghte werden gerestitueert; dienende sigh daerontrent van de redenen, die den Keyser als hooft van het Duytsche Ryck obligeerden sigh de saeck van den gedaghten Hertogh als een lit van hetselve aen te matigen. Ende alsoo de Coningh daerop seyde, dat hy niet en gelooffde, dat de Hertogh selve die qualiteyt van een lit van het Ryck soude agnosceren, ende den Graeve daerop repliceerde, dat hy gereet was daervan blyck te geven, met de handt van den Hertogh selve geteeckent, antwoorde de Coning wederom, datter weynigh staet te maecken was op een gedesespereerde; ende voortgaende seyde, dat het hem leet was, dat hy den Keyser niet meer contentement in dese saeck en conde geven, als hy alrede hadde gedaen, laetende syn glorie niet toe, dat deselve door eenige mediatie ofte voorspraeck wierde gemanieert, maer ter contrarie vereysschende, dat hem alleen

den danck soude toecomen van de gratie, die hy daerin soude doen, terwyl syne intentie niet en was het hertoghdom voor sigh te behouden, maer overtegeveu aen die geene van de twee Princen, die hem de meeste satisfactie soude geven, ende de meeste submissie soude toonen. Ende alhoewel de heer Graeve daerop weder repliceerde, dat verre van den danck, die Syne Majt. begeerde, te verminderen, deselve soude vermeerdert werden door de obligatie, die den Keyser aen haer soude hebben, ten opsighte van het gunt sy aen desselffs interpositie soude hebben gedefereert, soo veranderde daerom de Coning niet in het antwoord dat hy alreede hadde gegeven. Ende de heer Graeff, de volgende dagh daerover nogh eens met Monsieur de Lionne spreeckende, bequam hetselve bescheyd, dat naementlyck de Coning niet soude veranderen de resolutie, die hy daerontrent heeft genomen. Ende is niet onapparent, dat men hier gaerne sal sien, dat eenige jalousie ende daer uyt doorgaens ontstaende contentie, over het becomen van het hertoghdom tusschen de twee Princen werde verweckt; terwyl men evenwel hier gepersuadeert is, dat men met den ouden wel best syn reeckeningh sal vinden, gelyck daermede oock al onder de handt werdt gehandelt; schoon, gelyck ick in myn jonghste hebbe geschreven, deselve de overgifte van het hertoghdom al aen synen neeff schriftelyck heeft gedaen, soo vertrouw ick, dat omtrent dese cant wel meest sal gearbeyd worden, alhoewel de experientie heeft geleert, ende specialyck in dese saeck, dat een kleyne circumstantie veeltyts by dit Hoff een groote veranderinge is toebrengende.

De Coningh dede gisteren ontrent St. Germain de revue van de trouppes, die men noemt *de sa maison*, een seer schoon ende wel geëxerceert volck. Alles werdt tot de aenstaende campagne vervaerdight, ende werden al veele desseynen geformeert, die mogelyck nogh niet ryp en waeren op de apparentiën van succes, die men metieert uyt de ongenegentheyt ofte ongereetheyt van eenige onser provinciën tot het formeren van de militie, die tot defensie van ons lieve vaderlandt, myns bedughtens, niet als al te noodigh sal zyn. Waermede enz.

Parys, 13 *Maart* 1671.

EDELE·GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Haere Majesteyten, nevens het Hoff, syn voorl. Sondagh van St. Germain naer Versailles overgegaen, om aldaer sigh te diverteren en tot heden toe te verblyven; in dier voege dat sint myne laetste missive van voorl. Vrydag niet sonderlings schryvens waerdig ontrent dit Hoff voorgevallen is.

S. M. reyse nae de frontieren van Vlaenderen blyft nog al gearresteert tegens den 20en der aenstaende maend. . . . .

. . . .

Hiermede enz.

Parys, 13 *Maart* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER [1]),

Van de saecken van Lottheringen en werd tegenwoordig hier niet meer gesproocken, terwyl den Graeve van Windisgräts nieuwe ordre van Weenen op het gepasseerde in syn laetste audientie is affwachtende, ende van dees zyde, soo men seght, met de Princen van dat huys over de conditiën van de restitutie werd getracteert. Ondertusschen en quiteert men hier de desseynen niet, om sigh met het huys van Oostenryck door het huwelyck van den Heere Hertogh van Orleans met de suster van de Keyser op nieuw te allieren; ende om hetselve te beter ingressie te doen hebben, off ten minsten op d'eene of d'andere wyse te doen succederen, werd oock aen den Coning van Spaigne aengeboden het huwelyck met Madame de France, met overgiffte van al het reght, dat dese Coninginne nogh op de Spaensche Nederlanden soude kunnen pretenderen, ende met aenbiedinge, om Hooghged. Princesse van nu aff aen het Hoff van Spaigne over te senden, om aldaer in een clooster nae de wyse van dat Ryck opgevoed te worden.

Met het Hoff van Roomen, daermede men hier eenigen tyt herwaerts in geen al te groote intelligentie is geweest, heeft men sigh mede weder geaccommodeert, ende werden in t' faveur van dit accommodement de twee eerste Cardinaelshoeden, die sullen comen te vaceren, belooft aen den Aertsbisschop van Thoulouse, tot nogh toe bekent onder den naem van Bisschop van Besières, ende aen den Bisschop van L'An. (lees Laon). D'eerste van die twee, die tegenwoordig de ambassade in Spaigne is bekledende, seght men dat van daer weder t'huys sal geroepen worden, onder pretext, dat het niet reputatieus voor dese Coning is een Ambassadeur aen een Hoff te hebben, terwyl dat Hoff alhier niet als een Resident en houd; maer inderdaed, om daerdoor de Coninginne Regente t'obligeren om den Graeve van Molina, gedesigneerde ordinaris Ambassadeur aen dit Hoff, te doen herwaerts komen, ende een Hoff te doen quiteren, daer men gelooft dat hy bequaem is, om de negotiatie van den Ambassadeur Colbert te traverseren. Waermede enz.

---

1) Fagel.

Parys, 20 *Maart* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Het huwelyck van de jonge Princesse Palatine met den heere Prince van Salms, is dese voorlede daegen by procuratie gecelebreert geworden . . . .

. . . .

Haere Majesteyten ende het geheele Hoff syn sint voorl. Vrydagh wederom tot St. Germain van Versailles aengecomen, sullende sig nu op het eerst-, en dan wederom op het laetst genoemde Conincklycke lusthuys continueren op te houden ende te diverteren tot den 20en, off ten uyttersten genomen, tot den 25en der aenstaende maend April, tegens welcke tyt S. M. aenstaende reyse naer de frontieren van Vlaenderen nogh al gefixeert blyft; alle de hooge officieren der trouppes derwaerts gedestineert alreede ordres ontfangen hebbende, sigh tegens de voorsz. bestemde tyt reysvaerdigh te houden. Onder d'uytheemsche aen dit Hoff residerende Ministers, souden d'heeren Ambassadeurs van Engelandt, Venetiën ende Savoyen maer alleen het Hoff volgen, gelyck mede onder s' Conings eerste Ministers d'heeren Colbert ende de Louvois, d'andere hier binnen Parys sullende verblyven, om ten huyse van den heere Cancellier van Vranckryck, ende geduyrende S. M. absentie, de Conseils soo wel van parties als van financiën, by te woonen. Haere Maj. de Coninginne nevens de Conincklycke kinderen werden geseght het Hoff op die toght niet te sullen volgen. Waermede enz.

Parys, 20 *Maart* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER [1]),

In het eynde van de voorgaende weeck is ten hooff aengecomen ende heeft aldaer rapport ven syne reyse gedaen, de heer Graeve d'Estrée, die oock geseght werdt binnen tien daegen weder nae de zeekusten te sullen vertrecken, soo om te accompagneren de heer Colbert, die nogh voor het vertreck van den Coningh een keer gaet doen nae Rochefort, om aldaer op te nemen ende te sien wat effect daer te waghten is van de excessive oncosten, die daer syn gedaen, als om weder met een esquadre in zee te gaen; sonder dat men nogh weet, off hetselve sal zyn om de zee veyligh ofte onveyligh te maecken, off wel om eenigh desseyn in andere gewesten in t' werck te stellen,

1) Fagel.

alsoo van het een en het ander alhier divers werd gediscoureert. De desseynen, die men hier al eenigen tyt herwaerts heeft gehadt, om de heeren Hertogen van Lunenburgh te menageren, syn oorsaeck geweest, dat men minder contentement aen den Bisschop van Munster heeft gegeven, als men lightelyck anders wel soude hebben gedaen; ondertusschen en laet men niet groote ombrage tegen deselve op te nemen over een al te groote correspondentie ende attachement, die men gelooft tusschen hem ende den Hertogh van Lottheringen aengegaen te zyn, voornaementlyck sedert men bevind, dat de propositie, die men alhier aen de vrienden van den gemelten Hertogh heeft gedaen, aen deselve gans onsmaeckelyck syn; soo verre, dat hydaetover schryvende aen den heer Graeve van Windisgräts, die hetselve niet en dissimuleert, denselven verseeckert, dat hy noyt de conditiën, die alhier werden geformeert en sal aengaen, noghte de interesten van den Keyser ende het Ryck quitteren. Hoe lange hy daerin sal volharden, ende hoedanigh eyndelyck den uytslagh van dit werck sal wesen, hout men voor seer onseecker ontrent een Prins, die soo veranderlyck in syne resolutiën, ende bequaemer werd geoordeelt om een saeck in als uyt de war te helpen.

Men begint te twyffelen, off Syne Majt. volgens de intentie, die sy voor desen heeft gehad, haere aenstaende reyse naer Vlaenderen ende nae de zeekusten besluyten zal met het besightigen van het Canael, dat in de Languedocq tot de junctie van de twee zeeën is aengevangen, om de weynigh apparentie, die men oordeelt datter is van dat werck tot perfectie te brengen; daer werden wel nieuwe voorslaegen gedaen, die eenige meenen dat van meerdere efficacie souden zyn, maer alsoo daervan de costen groot ende seecker, het succes daertegen seer onseecker is, soo en schynt de heer Colbert niet seer genegen te zyn, om daervan een tentamen te nemen. Men heeft hier eene inventie gevonden van eene houte brugge, die men in weynigh uyren kan opstellen, ende over een breed water ofte rivier slaen, bequaem om infanterye, cavallerye ende canon over te brengen; den inventeur maeckt sig sterck, van deselve te maecken eens soo lang als is de geene, die hy ten proeve heeft vertoont, die ontrent hondert en twintigh voeten uytmaeckt.

D'heer Graeve de Lausun, die in den voorleden jaere de trouppes in Vlaenderen heeft gecommandeert, en nogh meer vermaert is door het faveur van den Coning ende de genegentheyt van Mademoiselle d'Orléans Montpensier, Monsr de Gitry ende nogh een derde, gaen met permissie van den Coningh een keer in Holland doen; soo men voorgeeft, om het land te besien, en eenige emplettes te doen, ende daerna de Coning te Duynkercken weder te comen vinden. Waermede enz.

Parys, 27 *Maart* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Met de jonghste brieven uyt Marseille van den 17en deser werdt my beright aengebraght, dat aldaer op den 12en stanti gearriveert waeren de drie fransche schepen, komende van Constantinopolen, gecommandeert door le Sr d'Aplement, dewelcke den franschen aldaer gewesen Minister, le Sr de la Have, nevens desselffs huysvrouwe ende familie overgelevert hebben. Op den 14en deser arriveerden daermede drie schepen uyt het esquadre van le Sr de Martel, die voor Tunis nogh niets verright heeft; drie kleyne fransche schepen nevens een brulot wierden wederom aldaer tot Marseille gereet gemaeckt ende gedestineert naer het gemelde rooffnest, ondert' commando van le Sr de Grancé; de matrosen van de tweede classe vertrocken van daer, opt' affgaen der voorsz. brieven, daegelycx naer Toulon, (daer onder de meeste part meerder inclinatie toonden van t'huys te blyven, dogh soo wierden onder deselve veel onervaeren bootvolck bevonden), tot de noodige bemanninge van de 12 à 13 fransche schepen, daer voor desen van gemelt is. T'aenbouwen der nieuwe fransche schepen binnen Toulon gingh, volgens het voorschreve schryven, even yverigh voort; die aldaer en binnen Marseille geënregistreerde fransche matroosen, in drie verscheyden classes verdeelt, wierden bevonden by de 10,000 mannen effectivelyck sterck te zyn, daer onder eghter eenige bevonden wierden, die oyt qualyck zee gesien hebben, en veel visschers en schuytvoerders, daer op zee en by rencontre van onweer en anders, niet veel dienst van te hoopen nogh te verwaghten was. De heer van Nes, schout by naght van t' Rotterdams collegie, volgens de voorsz. brieven van Marseille, convoyerende twee coopvaardy schepen, arriveerde den 26en der voorl. maendt tot Alicante, Op t'affgaen der voornoemde tydinge van Marseille, soo was daer seeckerheyt, dat le Sr de Martel s'daegs voort' affgaen der voorsz. brieven met syne byhebbende resterende schepen tot Toulon aengecomen was, in dier voegen, dat die van Thunis nu wederom de zee open gekregen hebben, ende het middel om op haere gewoone roverye uyt te loopen.

. . . .

. . . .

S. M. heeft dese voorl. daegen geremitteert het droit annuel de la Polette [1]) voor den tyt van 9 jaeren, mits conditie, dat de geinteresseerden in dat reght haere betaelinge avanceren voor de voorsz. tyt

1) lees Paulette.

van 9 jaeren, in dier voegen, dat alle de charges van justitie voor die tyt vacant vallende, aen de erffgenaemen, om daer van te disponeren, sullen verblyven, ende seght men mede, dat alle de charges van s'Conings huys op eene gelycke voet erffelyck sullen gefixeert werden, ende dat het eene ende het ander op die manier by den heer Intendant Colbert gemenageert is geworden, om door dat expedient een seer aensienlycke somme contant gelts in s'Conings koffer te doen komen.

. . . .

S. M. reyse nae de frontieren van Vlaenderen werdt nogh al geseght syn voortgang te sullen nemen tegens het begin van de aenstaende maendt May, eenige troupes van s'Conings huys voor aff derwaerts staende te marcheren, ende soude S. M. eene nieuwe charge voor het aenstaende leger jonghst gecreëert hebben ende aen Monsieur Sinsaudex opgedraegen hebben, genaemt werdende *ayde de camp général de l'armée.* Waermede enz.

Parys, 27 *Maart* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER 1),

In de plaets van den heer Bisschop van Besières, onlanghs gepromoveert tot het aertsbisdom van Thoulouse, ende apparent om een van de twee eerste cardinaelshoeden te sullen becomen, seyd men, dat aen het Hoff van Spaigne sal worden gebruyckt de heer de Villars, die voor dese oock aldaer is geweest.

De reys van den Coningh naer Vlaenderen meent men, dat haer aenvangh niet als in de maendt van Mey en sal nemen; oock niet, dat se soo langh sal duyren, als men voor desen gedaght hadde, ende dat Syne Majt. oock niet gestadigh te Duynkercken, maer oock in de andere plaetsen van syne conquesten, eenigen tyt sal verblyven.

Den heere Dauphin is goedgevonden, dat de reyse, ten opsighte van syne dispositie die nogh swack is, niet en sal doen.

De heere Louvois, die vooraff gaet om op alles ordre te stellen, meent men, dat al in den beginne van de aenstaende maendt sal vertrecken, gelyck oock op Woensdagh naestcomende, van hier nae Rochefort vertreckt den heere Colbert, om aldaer te gaen besightigen het nieuw gebouwde magazyn ende andere wercken, die geseght worden over de vyff millioenen gecost te hebben, ende geoordeelt werden van weynigh nuts te sullen zyn, overmits deselve sigh door het insacken van de grondt beginnen te ontsetten.

---

1) Fagel.

De heer Marechal de Crequi seght men, dat met eenige uytgesoghte trouppes op een toght soude zyn, sonder dat men nogh weet waer heenen; dogh alsoo het getal van deselve maer van vier à vyf hondert is, gelooft men dat het eer is om yets te recognosceren, als te attaqueren.

De Coningh heeft commissie gegeven, om twee regementen in Italie te werven, dogh die niet gereet en sullen konnen zyn, om geduyrende dese campagne by de trouppes gevoeght te werden. De heer Graeve van Schombergh op syn vertreck staende, om een keer in Duytsland te gaen doen, ende daertoe permissie van den Coning, aen den welcke hy door een jaerlycx tractement is geattacheert, versoeckende, by aldien Syne Majt. hem dese campagne niet moghte van doen hebben, heeft tot antwoort becomen, dat hy syne reyse vryelyck moghte doen, alsoo den Coning meende, datter van dit jaer geen occasie van dienst te doen en sal voorvallen. Ende begint men inderdaad te gelooven, dat de goede sorge die H. H. Mog. tot haere defensie, soo te water als te lande, hebben gestelt, de gedaghten hier wat vreedsaemer sullen maecken, ende dit jaer buyten ongemack doen doorbrengen, voornaementlyck by aldien soodanige ordre binnen de stad van Ceulen werd gesteld, dat men deselve niet sonder pericul van een quaet succes sal kunnen attaqueren.

Waermede, enz.

Parijs, 3 *April* 1671.

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Sint myne voorgaende missive aen Uwe Hoogh Mogentheden van voorl. vrydagh is hier niet veel schryvens waerdigh voorgevallen, een yder dese voorlede daegen geoccupeert zynde geweest ontrent de gewoone devotiën van het saisoen, die ten insighte vant' uitgeschreven jubel jaer, ende die daerdoor vergunde ende te meriteren afflaet, soo veel te aensienlycker ende grooter is geweest.

. . . .

S. M. reyse naer de frontieren van Vlaenderen werdt tegenwoordigh geseght tegens den 24en deser te sullen voortgang hebben, de trouppes van s' Conings huys ordres hebbende om daegelycx by parthyen voor aff derwaerts te marcheren. Hiermede, enz.

Parys, 10 *April* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren : De bisschop van Laon dese voorl. daegen overleden zynde, is desselffs Evesché vergeven geworden by S. M. aen den abt Aubigny.

S. M. reyse naer de frontieren van Vlaenderen staet tegens 25en deser syn voortgang te sullen nemen, de meeste trouppes van s' Conings huys dese voorl. daegen van hier derwaerts versonden zynde geworden, ende sal het geheele aenstaende s' Conings campement bestaen uyt 28,000 te voet ende 6000 paerden. De fransche trouppes uyt Lottheringen, mede derwaerts gedestineert, souden op 20en deser tot Donchery ende Mesières staen te arriveren, sullende aen dese zyde van Chatteaurenaux geembarqueert werden ende overgebraght tot Philippeville ende het voorsz. aenstaende coninckIyck campement.

De secretaris Rumpf maeckt staet met d'eerste gelegentheyt van hier naer t' vaderland te vertrecken. Hiermede, enz.

Parys, 10 *April* 1671.

MIJN HEER [1]),

Ick hebbe wel ontfangen H. H. Mog. drie distincte missiven ende bygevoeghde resolutiën : de eerste van den 27en martis, raeckende de versoghte reyse van den secretaris Rumpf naer het vaderland. . . .

. . . .

De tweede van den 1en deser, raeckende de doortoght van de trouppes van den Coningh van Vranckryck over den bodem van de Spaensche Nederlanden, dienende alleenelyck tot myne naerightinge. Ende nogh eene derde van vry ouder date, als naementlyck van den 2en Martis lestl., raeckende het veroveren, opbrengen en confisqueren van het schip de Maria, waervan hier al eenigen tyt geleden tydinge is geweest, ende waerover oock al hooge woorden tusschen d'heeren d'Estrades ende Colbert in presentie van den Coningh zyn gevallen, als sustinerende d'eerste, die onder anderen vice roy van de conquesten in America is, dat hetselve was een acte van hostiliteyt, die door geene redenen en conde werden gejustificeert. Ick en sal niet naelaeten, soo ras als ick daertoe d'occasie sal hebben, daerover met den gedaghten heer d'Estrades ende Monsieur de Lionne te

1) Fagel.

spreecken, ende alle doenlycke officiën aenwenden om daervan reparatie te becomen.

Met de geduyrige absentie van het hoff, soo en passeert hier buyten de publicque tydingen niet dat communicatie waerdig is. Den heer graeve van Estrée die men gemeent hadde, dat met den heer Colbert van hier soude hebben vertrocken, is nogh aen het hoff gebleven, affwaghtende d'equipagie van 13 oorloghschepen, die op nieuw voor hem werden gereet gemaeckt, ende waermede men seght dat hy sigh in de Middellandsche zee sal onthouden, om de fransche coopvaerdy schepen tegen den affbreuck van de Algiersche ende naebuyrige rovers te verdedigen. De graeve van Windisgrätz heeft weder te rugge becomen den post, die hy eenige weecken geleden naer Weenen hadde affgesonden; den inhoud van syne brieven is my nogh onbekent, omdat den gedaghten heere graeve daetelyck nae de receptie van deselve naer Versailles is gereden, alwaer sig het hoff tegenwoordigh nogh is onthoudende; apparentelyck om eene nieuwe audientie te versoecken; maer ick vertrouw, dat sy niet als continuatie van de voorgaende ordres en sullen inhouden, en dat men by provisie, soo daer als hier, sal persisteren in de sentimenten die tweemael mondeling geuyt syn geweest, en die geene veranderinge in de saecke ten principaelen en sullen toebrengen, soo daerontrent op geene andere wyse gesproken ende geageert en werd. Waermede, enz.

Parys, 17 *April* 1671.

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: S. Maj. reyse naer Duynkercken is vastgestelt op aenstaende donderdagh syn voortgangh te sullen nemen, het geheele hoff sigh twee daegen langh tot Chantilly, een der vermaeckelyckste lusthuysen van geheel Vranckryck, sullende ophouden ende door den prince van Condé, heer ende eygenaer van die plaatse, heerlyck getracteert worden, weswegens den heere prince voorn. op gisteren alreede derwaerts vertrocken is, om tot dat aenstaende regael de nodige ordres te stellen.

De Fransche trouppes uyt Lottheringen opgebroocken ende vergroot werdende op 11060 man, souden op 6en voorl. tot Mesiéres en Donchery aengecomen zyn, ende sigh op 7en en 8en daeraen op de rivier geembarqueert hebben, ende op 24en aenstaende tot Duynkercken aencomen.

. . . .

Den heere Morosini, ambassadeur van Venetien, nu drie jaeren

aen dit hoff geresideert hebbende, maeckt staet hetselve tegens t'laetst van may te verlaeten, ende naer dat van den Roomschen Keyser over te gaen, sullende wel light incognito synen wegh over Hollandt nemen, naedat syne bagagie van hier voor uyt over Metz ende Straetsburgh sal versonden hebben, naelaetende hier aent' hoff eene generaele approbatie.

. . . .

Waermede, enz.

Parijs, 17 *April* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER 1).

De heer Graeve van Windisgrätz syn expresse van Weenen weder terugge becomen hebbende, was datelyck daeraen, conform den inhoude van myne jonghste van den 10en deser, naer Versailles gereden om te vernemen, off hy aldaer eenige occasie conde ontmoeten om een audientie by den Coning te becomen; waervan kennisse aen den Heere Marechal de Grammont gegeven hebbende, ende die weder aen den Coning, was hem door monde van denzelven Marechal tot antwoord toegecomen, dat hem de Coning altyt te spraeck soude staen, sonder dat het van nooden was, dat hy daertoe eenige Maistre de cérémonie ofte introducteur, volgens het ordinair gebruyck, employeerde; waerop by provisie geantwoort hebbende, dat hy hetselve niet gaerne en soude doen, ten waere het Syne Majt. heel wel gelegen quam, ende vervolgens des naemiddaghs het noodige acces tot de gedaghte audientie versoght hebbende, heeft hy tot antwoordt gekregen, dat den Coning gereet staende om uyt te ryden ende op eene plaets zynde, daer hy gecomen was alleen om syn vermaeck te scheppen, de meergedaghte audientie gansch ongelegen soude comen; weshalven den Heere Graeve weder onverrighter saecken van daer herwaerts gecomen is, van waer ick vertrouwe, dat hy in t' corte tot eene publicque audientie sal worden versoght, ende dat ick voor het affgaen van de post nogh de occasie sal hebben van daervan den uytslagh over te schryven. De inhoud van syne ontfangene brieven raeckende het subject van syne commissie bestaet daerin, dat de Keyser persisteert by de verclaeringe voor desen gedaen, dat hy als Hooft van het Roomsche Ryck niet en kan abandonneren de leden van hetselve, die by andere potentaeten aengetast ofte verovert werden, ende dat hy sigh derhalven geobligeert vindt om te blyven insteren op

---

1) Fagel.

restitutie van het Hertoghdom Lottheringen, voor soo veel als het een leen van hetselve Ryck is. De brieven van den Hertogh van Lottheringen aen denselven Graeve van Windisgrätz houden, dat hy niet ongenegen is, om eenige submissie aen den Coning te doen, mits dat hetselve per procuratorem magh geschieden, waertoe gebruyckt soude konnen werden den Heer Hertogh van Guise ofte ymand anders van synen huyse. Hy toont oock in deselve brieven, dat hy wel mogh lyden, dat het bewuste Hertoghdom aen den Heere Prince Charles werdt gegeven, by aldien men hier meer tot deselve als tot hem genegen is, ende send tot dien eynde daerby over syne daertoe noodige permissie ofte overdraght van reght. Ick en gelooff niet; dat voor als nogh van het een nogh van het ander yet sal vallen, soo langh als de Keyser syn naem daer in sal willen laeten gebruycken, ende in geen staet en sal zyn om yets anders als woorden te doen apprehenderen.

Ick hadde drie daegen geleden by occasie eenige discourssen daerover met Monsr. de Lionne, die my seyde, dat sigh de Coning weynigh aen de submissie liet gelegen zyn, maer dat hy verseeckering wilde hebben van de conduitte van soo een sonderling humeur als daer is dat van den ouden Hertogh, ende alsoo ick hem daer op vraeghde, wat verder verseeckeringe den Coningh conde pretenderen van een prins, die hy de naegelen ende de tanden hadde uytgetrocken door het ruïneren van al zyn landen en het raseren van al syn forteressen, begonde hy te lachen ende en seyde niet anders, als dat het een dangereux persoon was, die veel gelt en quaede practycquen hadde, die niet te vertrouwen en waeren. Ick was dien Heer gaen besoecken om verscheyde redenen, als naementlyck om te versoecken, dat my een dagh voor het vertreck van den Coning moghte vastgestelt werden, om my te acquiteren van het compliment dat men gewent is in diergelycke occasiën te doen; om te eysschen de restitutie van het schip de Maria, in volle zee aengetast, genomen, op het eylandt van St. Christoffel opgebraght ende aldaer buyten alle formen van reghten, sonder ymant van hetselve tot syne defensie geadmitteert te hebben, geconfisqueert; ende specialyck om te klaegen over een discours, dat ick wiste by de Coning tot driemael op eenen dagh, als naementlyck op huyden over aght daegen in presentie van de grootste van t' Ryck gehouden te zyn, naementlyck dat het tyt was, dat men sigh hier in postuyr stelde, en dat een yder sigh evertueerde ende sigh gereet maeckte tot den oorlogh, waermede hy door de Staeten wierde gedreyght; daer hy wel wiste, dat de ongenegentheyt, die men alhier tegen den Staet van H. H. Mog. hadde opgenomen, niet en ontstond uyt de lieffde die men gelooffde dat deselve tot den oorlogh, maer ter contrarie tot de vrede ende de rust van t' Chris-

tenryck hadden. Op het eerste antwoorde hy my, dat hy my de versoghte audientie by tyts soude versorgen; op het tweede, dat men soude moeten examineren de redenen, die oorsaeck tot het nemen ende confisqueren van het schip de Maria hadden gegeven; maer alsoo ick daerop antwoorde, dat ick hem die seggen soude, ende vervolgens van de validiteyt van deselve laeten oordeelen, ende dat ick daerop voort seyde, dat het pretext van dese confisquatie bestont in de explicatie van het edict van den Coning, verbiedende alle vreemdelingen, op poene van confisquatie, in syne conquesten van America te mogen handelen, ende dat de officieren van den Coning dit schip in zee vindende ontrent twee à drie mylen van het eylandt St. Christoffel, hetselve hadden aengetast, genomen, opgebraght ende geconfisqueert, praesupponerende, dat hetselve intentie hadde om nae het gedaghte eylandt te voeren, ende aldaer te gaen handelen, daer een contrarie argument dat uyt haer sustenue conde worden geformeert veel kraghtiger was, naementlyck, dat by aldien zy vastelyck hadden geloofft dat het gedaghte schip het op het bewuste eylandt gemunt hadde, sy dan wel soo wys souden hebben geweest, dat sy het schip syn cours souden hebben laeten vaeren, om het sonder controversie te mogen confisqueren, als het in de haeven soude aengecomen zyn, maer dat sy daervan den uytslagh niet en hadden willen afwachten, omdat sy ter contrarie vreesden, dat het een anderen cours soude nemen, ende dat sy dan van haeren onreghtvaerdigen buyt souden versteecken zyn. Dat ick derhalven hem heer de Lionne in bedencke gaff, van wat voor een gevaerlyck gevolgh het soude zyn, indien men soo aen de eene als aen de andere toeliet, op soodanige presuppoosten elkanders coopvaerdyschepen aen te tasten, ende te confisqueren; soo seyde my de heer de Lionne daerop, dat hy oordeelde, dat ick gelyck hadde, dat hy daerover met Monsr. Colbert ende vervolgens met den Coning soude spreecken en syn best doen, dat H. H. Mog. daerontrent contentement moghten erlangen. Ick vreese evenwel, terwyl de Coningh op syn vertreck staet, ende het werck in allen gevalle eenighsints moet geëxamineert worden, dat daerin voor de wedercomste van het Hoff niets finalyck en sal kunnen werden gedaen.

Op het leste seyde deselve Heer, dat het waer was, dat de Coning het boven verhaelde discours hadde gevoert, daertoe bewogen synde door de brieven die hem uyt ons land wierden geschreven, houdende dat geen andere tael onder de gemeente wierd gevoert, als dat men tegenwoordigh de kosten van den oorlogh hebbende gedaen, deselve moeste aendoen aen die geene, die daervan d' oorsaeck waeren. Ick antwoorde daerop, dat ick niet en conde gelooven, dat soodanige propoosten in ons land gevoert wierden, en als het al

soodanigh moghte zyn, dat men hier wel wiste, dat niet de gemeente, maer de Heeren Staeten aldaer regeerden, die die indulgentie voor haer ingezetenen hadden, gelyck men voor desen hier mede had gehad, dat sy haer de vryheyt van discourssen toelieten, terwyl deselve gemeente weder de vrye dispositie over de publicque saecken aen de Heeren Staeten toevertrouwden; dat Syn Ed. ondertusschen niet en ignoreerde wat de waere intentiën van H. H. Mog. waeren, ende dat ick deselve versoght Syne Majt. daervan te willen imbueren; t' welck hy my belooffde te sullen doen, t' welck ick wel wil gelooven, omdat ick vertrouwe, dat hy om veele redenen syn interesten raeckende, tot den oorlogh niet genegen is.

De Heer Colbert, die men al voor twee daegen weder hier verwaght hadde, en gelooft men niet dat voor maendagh aenstaende weder tot St. Germain sal zyn, ten opsighte van een overval van coorts ende graveel, dat hem door al te groote fatigues van de reys onderweegh heeft aengetast; terwyl de Heer du Terron Colbert, syn neef, gesterckt door syn presentie weder uyt syne gedivulgeerde sieckte, doot, ofte vlught te voorschyn is gecomen. De reys van den Coning, die tegen den 23en was vastgestelt, sal ter occasie van dese laeter wederkomst van den heer Colbert oock, soo men seght, eenige daegen laeter syn aenvang nemen; tot welck eynde oock het Hoff, dat al op gisteren weder tot St. Germain soude gecomen hebben, aldaer niet voor morgen en werd verwacht, ende syn alle de andere gegeven ordres tot de audientiën van uytheemsche ministers ende andere nae proportie verandert ende veraghtert, soodanigh, dat men staet maeckt dat het vertreck van den Coningh wel tot den 27en à 28en soude kunnen verschooven werden. Den heer Graeve van Windisgrätz heb ick nae syn wederkomste van Versailles gesproocken, ende den uytslagh van syne audientie gevonden conform het geene ick daervan hier boven hebbe geschreven, persisterende de Coning daerby, dat syne glorie niet toe en laet, dat hy ontrent het werck van Lottheringen yet aen de recommandatie ofte interventie van andere potentaeten deferere. Waermede, enz.

Parijs, 24 *April* 1671.

Mijn Heer [1]),

Voorleden vrydagh, synde den 17en deser, quam alhier de tydinge van het overlyden van de Hertoginne van Yorcq, waervan de noti-

---

1) Fagel.

ficatie door den Heer Ambassadeur Montaigu op sondagh daeraen, in de audientie die hy ten opseghte van syn vertreck naer Engeland versoght hadde, aen den Coningh wierde gedaen. De consideratie, die men voor het Hoff van Engeland heeft, is oorsaeck dat men geresolveert heeft daerover den rouw aen te nemen, soo ras als men tot Duynkercken sal aengecomen syn. Ick en geloove niet, dat deselve boven een maend sal duyren, ende sal my onder 't welnemen van Haer H. Mog. daerontrent conformeren nae de andere ambassadeurs, waerop ick my voor myn vertreck van hier sal informeren.

De gemelte heer ambassadeur vertrock des anderen daeghs vroegh van hier naer Engelandt met de heer Graeve van Ossery, die uyt Holland wedercomende hier een keer was wesen doen, doch sonder eenige commissie aen dit Hoff. Op denselven sondagh nam oock syn audientie van affscheyd de heer ambassadeur Morosini, syn driejaerige ambassade alhier synde geëxpireert; syn discours was seer aengenaem aen den Coning. Oock antwoorde S. M. hem, dat sy hem ten hooghste was geobligeert over de goede sentimenten die hy van haer hadde, dat sy oock daervan altyt de geheuchnisse ende de genegentheyt, die sy voor syn persoon hadde, soude conserveren. Daerop trock de Coning uyt een degen met een gout gevest, sloegh daermede den ambassadeur Ridder, en dede hem deselve met een kostelyck baudryer selve om den hals; de presenten die daerenboven aen denselve sullen worden gegeven, seght men oock dat extraordinair sullen zyn, ten opsighte van de sonderlinge estime, die de Coning niet sonder reden altyt voor desen heer heeft getoont, waervan geen kleyn bewys en is een schoone diamant, die de Coning hem voor desen als aen een volmaeckten ambassadeur hadde gegeven.

Denselven dagh quam weder van syne reyse terugge de heer Colbert en dede rapport van de toestant der saecken, tot inspectie van de welcke hy hadde uytgeweest. Men vertrouwt, dat hy daermede de Coning heeft voldaen. Met het aencomen van de Nederlandsche post is my wel toegecomen H. H. Mog. ordre om den Coning in syn tegenwoordig aengevangen reyse nae Vlaenderen te volgen. Ick hadde wel gewenscht, dat die resolutie wat eerder genomen ende my toegesonden waere geweest, soo omdat ick tyt moghte hebben gehad, om myn nodige equipage daertoe gereet te maecken, als om daerdoor wech te nemen de occasie, die die twyffelagtigheyt alhier heeft veroorsaeckt aen verscheyde discourssen, die daerover zyn gehouden, naedat ick een audientie by de Coningh hadde versoght, om nae het gerecipieerde gebruyck d' ordinarisse complimenten op soodanigen vertreck aff te leggen, ende aen den heer Bonoeil, opperceremoniemeester alhier, my uyt de naem van den Coningh, geduyrende het verblyff van het Hoff in de nieuwe conquesten een logement aenbie-

dende, hadde geantwoord, dat ick de Coningh over die aenbiedinge ten hooghsten wegens H. Ho. Mog. was geobligeert; maer dat ick geen ordre en hadde om het Hoff derwaerts te volgen. De audientie by my versoght, was my eerst tegens dinghsdach den 21en deser aengeseght; maer door dien dat de Coning dien dagh hadde goetgevonden medicine te nemen, is die uytgestelt geworden tot op den volgenden dagh, die eergisteren is geweest; daertoe ick tydelyck tot St. Germain gecomen zynde, des morgens ten tien uyren wierde geadmitteert. Ick vond den Coning in zyn cabinet, daer boven twee ofte drie Heeren niet by hem en waeren; Syne Majt. ontving my met een bly gelaet ende seer vriendelyck wesen. In myn aenspraeck tot deselve seyde ick onder anderen, dat H. H. Mog. vernomen hebbende, dat Syne Majt. persisteerde in de intentie van Haere reyse naer Vlaenderen te voltrecken, geaccompagneert met het gansche Hoff ende een groot gedeelte van haere trouppes, om in haere presentie te doen voltrecken de aengevangen fortificatiën van haere frontieren, ende eenmael de vrede van Europa ende de rust van de Christenheyt in seeckerheyt te stellen, soo door de bornes, die sy volgens haere gewoone regtmatigheyt aen haer eygen conquesten hadde willen stellen, als door den staet daer sy in was, om sigh te opposeren tegen alle diegeene die contrarie desseynen soude willen formeren, my gelast hadden Syne Majt. te verseeckeren, dat alle haere intentiën niet als hetselve ooghmerck hebbende, sy altyt blyde souden syn daerontrent haere mesures met deselve Syne Majt. te mogen nemen, ende met deselve te concurreren in soo een aensienlyck ende glorieux desseyn. Ick seyde vorder, dat H. H. Mog. goetgevonden hadden, dat ick Syne Majt. soude versoecken, dat sy geduyrende Haer verblyff in de naebuyrschap haer de gelegentheyt wilde geven van aen deselve eenigen aengenamen dienst te doen, soodanigh als men mach verwachten van syn outste ende geaffectioneerste geallieerders, ten welcken eynde, ende om haer te beter van de intentiën van Syne Majt. te informeren, sy my oock gelast hadden deselve in de gedachte haere reyse te volgen, by aldien haer hetselve niet onaengenaam moghte syn. De Coning my uytgehoort hebbende, bedanckte my voor de goede toewenschinge die ick hem nopende syn reyse hadde gedaen, ende seyde dat hem ten hooghsten aengenaem soude syn, dat ick hem op syne reyse accompagneerde ende getuyge moghte syn van het gunt hy geduyrende deselve soude mogen doen. Ende inderdaet comende des naermiddaghs ter audientie van de Coninginne, seyde my de heer Bonoeil dat hem de Coningh al geseght hadde, dat ick mede van de reys soude syn ende hem gelast hadde een ordre tot myn logement nae te senden, alsoo die geene die daervan de sorge was aenbevolen al vertrocken waeren. Ick maeck staet, dat ick my in acht

à tien daegen tot de voorsz. reyse sal konnen begeven, ontrent welcken tyt my de Heer Ambassadeur van Savoyen mede geseght heeft gereet te sullen zyn.

De heer ambassadeur Morosini syn affscheyd alrede van den Coning genomen hebbende, sal hier affwaghten de comste van syn successeur, om sigh vervolgens naer het Keyserlycke Hoff, derwaerts syne commissie leyd, te transporteren. De heer ambassadeur Montaigu is een keer naer Engeland gaen doen, om sigh van daer weder tydelyck by het Hoff te Duynkercken te vervoegen. De residenten van Spaigne ende Genua maecken sigh gereet om mede in t' corten te vertrecken; de heer ambassadeurs Colbert ende Pomponne zyn, soo my geseght wordt, gelast sigh mede aen het Hoff tot Duynkercken te laeten vinden. De Coning heeft syn reyse al op gisteren aengevangen, alhoewel d' intentie was geweest deselve nogh eenige weynige daegen uyt te stellen; maer de groote preparatie die de heer Prince van Condé tot het onthaelen van Haere Majt. op syn huys te Chantilly heeft gedaen, en voornaementlyck de ordres die hy aen de zeehavens heeft doen geven, om hem van daer de beste zeevis te doen toecomen, en hebben geene uytstel konnen lyden. De Coning heeft geresolveert aldaer te doen vier maeltyden, een gisteren avont, twee van daeg, en morgen middach de leste. Het Hoff en sal niet altyt te Duynkercken verblyven, maer, soo men seght, oock eenigen tyt te Ryssel, te Metz, te Doornick ende te Cortryck syn. De trouppes van den Coning sullen wel by verposingen arbeyden, maer deselve niet in daegen, gelyck men gemeent hadde, maer in uyren werden verdeelt, soodanigh, dat wel altyt ses duysent man in het werk sullen syn; maer deselve sullen alle vier uyren weder affgehaelt worden, ende sullen dien volgende 24,000 man daegelycx aen de wercken werden gebruyckt, ende is goetgevonden tot versoetinge van haeren arbeyd, aen deselve daegelycx te geven ½ broot, een pont vlees, een kanne bier, een pint wyn en twee stuyvers aan gelt.

De Secretaris Rumpf is op maendach hier van daen getrocken, die de Regeeringe van den verdere toestand der saecken alhier sal connen informeren. Waermede, enz.

Parys, 1 *May* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: De heer graeve van Windisgrätz, die men hier gedaght hadde dat den Coningh tot Dyunkercken soude volgen, syne ordres tot het uytterste toe secreet gehouden hebbende, heeft eynde-

lyck in een audientie, die hy by den Coningh daegs voor het vertreck vant' Hoff versoght hadde, noghmaels geinsteert ten eynde S. M. soo veel aen de intercessie van den Keyser gelieffde te defereren, dat het Hertoghdom van Lottheringen aen den Hertogh wederom, ofte by ongenegentheyt tot deselve, aen syn neve Prince Charles, moghte werden gerestitueert; ende alsoo hy daerop niet als het voorgaende antwoord en conde bekomen, soo heeft hy zyn affscheyd van den Coning genomen, seggende ordre ontfangen te hebben om weder terugge te keeren, ende S. M. in de occupatiën van haere reyse niet verder moeyelyck te vallen. Maer naederhand over hetselve subject in discours comende met Monsieur de Lionne seyde hy, dat hy gelooft hadde, dat men ten minste soo veel soude voldaen hebben aen het tractaet van de Pyreneën, dat men de handen uyt de leenen van het Ryck soude hebben getrocken, ende in een saeck van die natuyr eenige consideratie soude hebben gehadt voor de interventie van den Keyser. Ende alsoo Monsieur de Lionne daerop antwoorde, dat de Coning niet liever en soude doen als contentement aen den Keyser geven, maer dat hy syn eer ende glorie in soo een saeck niet en conde abandonneren, ende den heere graeve daerop repliceerde, dat dan de Keyser in een saeck, die het Ryck soo nae ging, oock op het mainteneren van de syne soude moeten dencken, seyde eyndelyck Mr. de Lionne: dat het different alleen was de modo, ende dat hy hem voor de rest wel wilde verseeckeren, dat de intentie van den Coning niet en was yet te houden dat dependent was van het Ryck, maer het op goede conditiën weder te geven, gelyck hy vertrouwde dat al soude gedaen zyn, eer den heer graeve weder tot Weenen soude syn aengecomen. Ende loopt hier inderdaed mede een gerucht, als off daer een accommodement tusschen den Coningh ende den ouden Hertogh door tusschenkomen van de heeren Princen van Furstenbergh soude getroffen zyn, ende dat ingevolge van hetselve den Hertogh voorn. tot Duynkercken syne submissie aen den Coningh soude komen doen; dogh gelooft men, dat in sulcken cas de restitutie alleen van Lottheringen, maer niet van het Hertoghdom Bar, dat een leen van dese kroon is, soude geschieden. De graeve van Windisgrätz, die in het vorder soo veel eer ende civiliteyt heeft ontfangen als aen een persoon van zyne qualiteyt kan werden gedaen, zynde met een kostelyck present van diamanten gevoegt om het portrait van den Coningh geregaleert, maeckt staet nogh op huyden syne terugge reyse aen te vangen, nemende deselve soodanig, dat hy sigh over de gemeene interesten en passant met de heeren Churfursten van Mentz ende Trier magh aboucheren.

. . . .

. . . .

Men maeckt staet, dat het Hoff op morgen ofte overmorgen tot Duynkercken sal aencomen. Monsieur de Lionne is op Woensdag morgen ten vier uyren van hier derwaerts gereyst.

De heeren Tellier ende Colbert staen eerst op morgen te volgen, nemende de leste syn weg over Havre de grace, om aldaer in passant eenige ordres ontrent de commercie te stellen. Ick preparere my mede, om my op morgen ofte overmorgen op de reyse te begeven, hebbende daertoe myn equipagie en bagagie al gereet gemaeckt, ende waghtende alleen op eenige waegens ende paerden, die de haestighste hebben overgebraght ende weder terugge werden gewaght, om myn volck ende bagagie daermede te mogen oversenden, terwyle deselve hier tegenwoordig om geen gelt te becomen zyn. Waermede, enz.

Wynoxbergen, 14 *May* 1671.

MIJN HEER 1),

Desen sal alleen dienen om UEd. bekent te maecken, dat myn vertreck uyt Parys, tot naecoming van de ordres van H. H. M., is geweest op den 5en deser maendt, en myn aencomste alhier op gisteren die geweest is den 13en, hebbende niet alleen een seer kostelycke maer oock een seer moeyelycke reyse gehadt, soo door de dierte die door den toevoer naer het Hoff allomme werd gemaeckt, als door de verdurventheyt van de wegen, die door de groote meenighte van koetsen en karren en paerden gebroocken ende door den naederhandt gevallen regen seer gediept synde, gevaerlycke slaegen, voornaementlyck in het affdaelen van de bergen heeft veroorsaeckt, soodanig dat daerdoor verscheyde ongelucken aen de reysende luyden syn overgecomen, onder dewelcke myne bagagie waegen tot tweemael toe is ingestort ende gebroocken geweest. . . . .

. . . .

Meest alle de uytheemsche ministers ende die van Staet, uytgenomen de heer Colbert, die door syn onpasselyckheyt wat is opgehouden geweest ende noch desen avont verwacht werdt, syn hier al aengecomen. Desselffs broeder den ambassadeur is mede uyt Engeland al overgecomen; het gansche Hoff heeft alhier den rouw over de hertoginne van Yorck aengenomen, ende en laet men niet nae alles te doen, dat men gelooft aen den Coning van Engeland ende syn broeder aengenaem te sullen zyn. Ick maeck staet van morgen, als al myn volck aengecomen sal syn, te hooff te gaen, om te vernemen

---

1) Fagel.

off daer yet passeert, dat de kennisse van H. H. M. waerdigh is. Waermede, enz.

P. S. UEd. gelieve van den inhoud deser, die van weynigh importantie is, communicatie te geven aen den heer Raetpensionaris de Witt, alsoo myn volck noch niet aengekomen en is, ende ick den tyt niet en hebbe om selve daervan een copie te maecken.

Wynoxbergen, 21 *May* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER 1),

Myn vertreck van Parys is geweest op den 5en deser, ende myne aencomste alhier op den 13en daeraenvolgende, gelyck ick daervan daeghs nae deselve myne aenkomste kennisse aen H. H. M., onder particulier couvert aen den heer griffier Fagel, hebben gegeven; welcke missive ick wil vertrouwen, dat wel te reght gecomen sal zyn, niettegenstaende het overbrengen van de brieven van hier naer Hollandt seer onseecker is, alsoo vermits d'absentie van den heer de Pomponne uyt den Haege dit hoff sigh buyten nootsaeckelyckheyt van correspontie ontrent die quartieren hout, ende ick derhalven genootsaeckt werde dese myne brieven op myne costen naer Ryssel te laeten brengen, om van daer met de post naer Antwerpen, ende vervolgens voortgebraght te werden. Het beste is, dat de saecken die alhier passeren van soodanige importantie niet en zyn, dat het derven van haere kennisse eenig ongemack aen den Staet kan toebrengen, de meeste tyd alhier in het besightigen van de wercken ende in andere divertissementen werdende doorgebraght. . . . .

. . . .

Het vertreck van het hoff naer Ryssel, ende vervolgens naer Doornick ende Ath, staet nogh al vast tegens aenstaende Maendagh, ende gelooft men alsnogh dat de Coningh van daer naer Charleroy, ende vervolgens syne te rugh reyse naer St. Germain sal voortsetten, soodanigh dat hij tegen den 4en of 5en July weder aldaer zal konnen zyn.

Hiermede, enz.

Doornick, 29 *May* 1671.

MIJN HEER 2),

S' daeghs nae het affgaen van myne jongste aen UEd., dat is op

---

1) **De Witt.**
2) **Fagel.**

den 22^{en} dezer, quam tot Duynkercken heel onverwaght aen de heer hertogh van Buckingham, die sigh datelyck van het schip naer het hoff begaff, ende aldaer sonder intermissie bij den Coningh in eene secreete audientie wierde geadmitteert. Wat d'oorsaecke van syn aencomste boven syn particuliere curiositeyt is geweest, heb ick nogh niet connen vernemen, gelyck ick daertoe oock geen tyt en hebbe gehad, synde den volgenden dagh vergast geweest door eenige heeren van het hoff, ende vervolgens genootsaeckt geweest van Wynoxbergen te vertrecken, om my herwaerts te vervoegen, daer ick op gisteren aengecomen ben, hebbende, gelyck meer andere, myne reyse door Yperen ende Cortryck genomen, om te myden den grooten treyn van het hoff ende d'onseeckerheyt van eenigh logement te becomen, daer alles door de groote confusie in disordre toegaet. Aen den hertogh voorn. syn ondertusschen groote caressen ende tractementen aengedaen, oock de gansche militie weder in waepenen ende voor haere campementen ten toon gestelt. De Coningh, die syne reyse door Yperen als onder het Spaensche gebied hoorende niet en heeft konnen nemen, is door Armentières ende soo voort mede op gisteren tot Ryssel aengecomen, hebbende onder weege ettelycke mylen gepasseert over den Spaenschen bodem, daer de wegen, op syn versoeck, alle gesleght ende tot de doortoght gepraepareert waeren.

De Coningh heeft desen dagh, die by de Franschen de feste de Dieu werd genoemt, in de stadt van Ryssel, die de principaelste van syne conquesten is, willen passeeren.

Van daer werd hy hier op morgen ofte overmorgen verwacht, geaccompagneert door het gansche hoff en alle syne trouppes, uitgesonderd vier à vyff duysent man, die tot voltrecking van de aengevange fortificatiën tot Duynkercken syn gebleven. Het verblyff van het hoff alhier meent men dat corter sal zyn als de d'intentie voor dezen is geweest, ende dat wel uyt oorsaeck, dat het slechten van eenige hooghten om de stadt van Ath ten minsten den tyt van 14 off 15 daegen sal wechnemen, ende dat de Coningh noch gaerne van daer naer Charleroy soude trecken, ende niettemin in den beginne van de maend July tot St. Germain wesen. De ongenegentheyt die ick allomme in de ingesetenen van dese quartieren ten regarde van haeren nieuwen heer gevonden hebbe, en is met geen penne uyt te drucken. De milicie selve en vind ick niet seer gecontenteert door de kleyne tractementen die aen de officieren gegeven, ende de groote chicane die deselve aengedaen werden.

De gouverneur van dese stadt ende de lieutenant du Roy syn datelyck nae myne aencomste alhier, my ten opsighte van H. H. M. wesen verwellecomen; ende alhoewel de ongenegentheyt van het hoff tegen onsen Staet vry groot is, soo moet ick evenwel bekennen, dat

wegens hetselve noyt aen de uytterlycke civiliteyten ten reguarde van myn employ en is gemanqueert geweest. Waermede, enz.

Parys, 17 *July* 1671.

Edele Groot Mogende Heeren,

Myne Heeren: sedert myne jongste, die geweest is onder particulier addres aen den heer Griffier van den 8en dezer uyt Calais, heb ick sonder eenige intermissie myne reyse soodanigh voortgeset, dat ick op den 15en daerenvolgende alhier tot Parys ben aengecomen, alwaar ick gevonden hebbe, dat de Coningh met het gansche hoff, die van intentie waeren geweest niet voor den 10en van Ath te vertrecken, al op denselven 10en hieromtrent waeren gearriveert, naedat sy door de verswaerde sieckte van den heer Hertogh van Anjou bewoogen waeren geworden, om haere reyse al op den 7en aen te vanghen. Het ongeluk heeft evenwel gewilt, dat het overlyden van den hoog gedaghten Hertogh het arrivement van het gedachte hoff eenige uyren heeft gedevanceert. De Coningh ende de Coninginne toonen sigh daerover seer gevoeligh, doch hebben eyndelyck geresolveert sigh weder tot St. Germain te retireren, daer de meergedachte Hertogh is overleden ende daer sy derhalven in t' eerste difficulteyt hadden gemaeckt van sigh te onthouden, alhoewel het lyck al tot St. Germain was vervoert ende dat er geene de minste infectie in de sieckte en is gevonden geweest. Hier loopen eenige geruchten, als off den grooten Heer geoffenseert zynde door de aenspraeck van den heer Noentel, Ambassadeur van dit hoff by deselve, ten opsighte dat hy zyne audientie soude begonnen hebben niet van de titulen van den grooten Heer, gelyck gepretendeerd werd aldaer gebruyckelyck te zyn, maer van die van den Coningh syn meester, denselven soude gelast hebben te swygen, en dat hetselve soo hoogh by dese Coning soude syn opgenomen, dat hy daerdoor bewogen zoude syn geworden om syn Ambassadeur weder te doen comen, ende eenige oorloghschepen te doen vervaerdigen om de Dardanellen te bezetten, ende den grooten Heer den Oorlogh aen te doen. Ick wil wel bekennen, dat die tydingen by my geen groote impressie en vindt, maer dat ick wel geloove dat men niet sonder reden gepersuadeert is, dat de vernieuwingh van de tractaeten ende alliänciën met den gedachten grooten Heer haer difficulteyt sullen vinden, by aldien men hier niet geresolveert en is, sigh te verobligeren van nae desen geen assistentie tegen deselven grooten Heer te geven, aen wie het oock soude mogen zyn; doch off men daerover alhier seer becommert sal zyn, staet uyt de uytkomst te leeren. . .

. . . .

Het demeslé dat aen het hoff van Weenen tusschen den Prince Lobkowitz ende den Resident Gremonville eenigen tyt geleden is voorgevallen, werd alhier vry hoog opgenomen, ende alhoewel men daeromtrent van de conduitte van den gedachte Gremonville gansch niet en is voldaen, soo verstaet men evenwel, dat men aldaer meer respect voor syn caracter behoorde te hebben gehadt, ende alsoo men daervan de schuld imputeert aen den Ambassadeur van Spaigne aen dat hoff residerende, soo heeft men oock alhier goedgevonden den Ambassadeur naer het hoff van Spaigne ordre te geven, van syn reyse niet te voltrecken, ende aen den resident Iturietta door monde van den heer de Lionne aen te zeggen, dat de heer Grave van Molina wel sal doen niet herwaerts te comen, voor dat over het gepasseerde te Weenen satisfactie aen dit hoff sal zyn gegeven.

De trouppes, die de Coning in Vlaenderen heeft gelaeten, blyven een gedeelte tot Duynkercken, tot Doornick, tot Ath ende tot St. Quentin, om de aengevangen wercken in en ontrent die steden tot perfectie te brengen, ende wordt door de rest gefortificeert het leger dat onder het beleyd van den Marechal de Crequi is gelaeten, daerop het oog wel magh werden gehouden, om de conjunctie die hetzelve soude connen doen met de trouppes van den heer Churfurst van Ceulen; by aldien dezelve een considerabel corps by den anderen coste krygen. Boven de wervingen die dit hoff in Italiën ende Switserland laet doen, werden nog commissiën uytgegeven tot de lightinge van 200 compagniën, maer weynig officieren gevonden die genegentheyt toonen. Waermede, enz.

Parys, 24 *July* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; het zal op den 8sten van de aenstaende maendt Augusti een jaer geleden zyn, dat ick op het goedvinden van UEd. Gr. Mog. uyt het vaderlandt ben vertrocken, om myn geringe persoon in de ordinaris ambassade aen dit hoff te laeten gebruycken, ende alsoo daermede zal verstreecken zyn den tyt voor de welcke ick my met permissie van de heeren Burgemeesters ende Regeerders der stadt Rotterdam, in dienst van de welcke ick my al te vooren hadde verbonden, tot dit employ hebbe geëngageert, zoo is mits dezen myn onderdanigh versoek, dat UEd. Gr. M. tegenwoordigh Staetscher wyze vergadert zynde goede geliefften te zyn, de saecken ter Generaliteit daerheenen te doen dirigeren, dat ick nevens resolutie van myn degagement magh versien werden met brieven, die tot het nemen van myn affscheyd van dit hoff nodigh sullen bevonden werden. Waermede, enz.

Parys, 24 *July* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Alhoewel de Coningh in den beginne heeft getwyffelt off hy het Hoff den rouw over den Hertogh van Anjou soude doen aentrecken, niettegenstaende hy dezelve alreede over den Hertogh van Cambridge, om het Hoff van Engelandt te obligeren, hadde aengenomen, soo is evenwel op het goetvinden van de Coninginne daer in soo verre gegaen, dat tegenwoordigh niet alleen het Hoff, de milicie, ende de gansche train ende de gansche aedel, maer oock de geheele burgerye sigh daerinne heeft gekleet. De Princen van den bloede, die doorgaens door de ambassadeurs werden geimiteert, omdat zy door deselve in rangh immediatelyck werden gevolght, hebben deselve niet alleen voor haer persoonen, maer oock voor haer carossen ende ganschen train aengenomen.

De Ambassadeur van Savoyen, die nevens my tegenwoordigh de eenighste van dit caracter aen dit Hoff is (die van Engelandt nogh niet weder gekomen, die van Venetien al vertrocken, ende syn successeur hier nogh niet als onbekent zynde) heeft van gelycken gedaen. Dan alsoo ick niet en hebbe geoordeelt, dat een exempel my de wet konde stellen, hebbe ick gelooft, dat ick conde voldoen met het volgen van de ordre, die my wegens den Coning door den introducteur van de Ambassadeurs was bekent gemaeckt, ende hebbe ick dienvolgende op eergisteren, synde in den grooten rouwe met alle die my gewent syn in de caros te accompagneren, ende daerenboven gevolght van alle de Nederlandsche jonckheyt die tegenwoordigh alhier is, in twee andere carossen al in gelycken rouw, het compliment van condoléance tot St. Germain, soo by den Coningh als Coninginne, den heer Dauphin, Madame ende den Hertogh van Orléans, uyt naeme van H. H. M. wezen affleggen. Tot beantwoording van hetwelcke ick my geobligeert vinde te zeggen, dat ick ten opsighte van H. H. M. van den Coning niet alleen in woorden, maer oock in gelaet met meerder vriendelyckheit als tot nog toe ben bejegent geweest; desniettegenstaende en spreeckt men hier niet als van oorlogh ende van lichtinge van nieuwe trouppes, die niet alleen in Italie, in Engeland ende in Schotlandt, maer oock in dit Ryck by der hand werden genomen; dan alzoo tot het voltrecken van dezelve noch tyt van nooden is, en dat een goet gedeelte van dezelve tot remplacement van de verloopene, die doorgaens in seer groot getal zyn, zal moeten gaen, zoo en gelooft men niet dat se voor deze campagne van eenigh dienst sullen zyn.

De reyse, die de Coning voor desen voorgenomen hadde naer Roche-

fort te doen, is t'eenemael gebroocken, maer gaet S. M. op aenstaende Maendagh met het gansche hoff van St. Germain naer Versailles, om op Zaturdag daeraenvolgende van daer naer Fontainebleau te trecken. Men hoopt, dat de dispositie van den heer Dauphin, die nogh niet buyten becommering en is, door de veranderinge van lucht, ende voornaementlyck in die van syn geboorte plaets, in een beter stant sal worden gebracht. De intentie van den Coningh is aldaer ontrent veertien daegen te verblyven, maer off hy daer van daen weder terugge sal comen, off wel naer Sedan of naer Compiegne gaen, gelyck daervan divers werdt gesproocken, is nog onseecker en sal sig apparentelyck nae toestandt der Duytsche saecken reguleren. De tydinge van het veroveren van Panama wert hier, naer de diversche sentimenten, verscheidentlyck opgenomen; veele van dezelve meenende, dat de macht van dit Ryck alleen bestaet in de onmacht van het andere, sonder te considereren dat er wel een natie in de wereld is, in welckers hand dat goed formidabelder soude konnen zyn als in die daer het tegenwoordigh in is. De meeste gelooven hier, dat het meer een rooff als eene verovering is geweest, en dat die post al weder soude verlaeten zyn, waervan de nader kennisse van den tyt moet affgewacht werden. Waermede, enz.

Parys, 31 *July* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myne Heeren; Op Woensdag jongstl. is de Coningh met het gansche hoff van St. Germain naer Versailles gegaen, van waer hy apparentelyck in den beginne van den aenstaende weeck naer Fontainebleau zal vertrecken, alwaer men vermeent, dat het verblyff van het hoff weynig boven de 14 daegen zal zyn; waer het daervan daen nae toe gemunt is, werd divers van geoordeelt, maer ick ben gepersuadeert dat het alweer tot St. Germain sal belenden, ende dat het saisoen daernae door het divertissement van de vendanges sal gesloten worden.

Daer men tegenwoordig meest van spreeckt, is van nieuwe wervingen; dan alzoo dezelve noch niet en zyn aengevangen, oock daerop nogh geen gelt is gedemanueert, en dat sy dienvolgende voor dit jaer geen dienst zullen konnen doen, zoo sal daer noch tyt tusschen beyden komen, die veel veranderinge in de saecken van de werelt kan toebrengen, ende ons apparentelyck dese campagne wel buyten de ongerustheyt van den oorlog sal houden.

Gisteren nacht is de Hertogh van Guise, een jong heer van groote apparentie en getrouwt met een dochter van den overleden Hertog

van Orléans, aen de kinderpockjens overleden in 't 19_{de} jaer van syn leven, achterlatende een zoon en eene zwangere weduwe. Een ander ongemack is het huys van den heer de Lionne overgecomen, naementlyck, dat op Maendag jonghstl. een exempt des guardes door ordre van den Coning Madame de Lionne uyt haer buytenhuys te Surenne met een caros is wesen haelen, ende alhier in het Faubourg St. Jacques in het couvent des filles de St. Marie heeft gebragt, apparentelyck om in lange niet weder te huys te comen. De groote discretie, die de heer de Lionne gewent is doorgaens te gebruycken, doet al de werelt gelooven, dat hetzelve niet sonder groote reden en is geschiet; eenige meenen, dat het hoog spelen, daer sy sig toe had gewend, daertoe een groot motif is, en het is des te geloofwaerdiger, dat sy al lange de naem heeft gehad van vrij wat speels te zyn.

Van de invasie ende strooperye door den heer Marechal de Crequi in de dorpen van Biche gedaen, werd alhier maer taemelyck loffelyck gesproocken; men spreeckt van nogh meer troupes by dat leger te voegen, om te beter de conduitte van den Keyzer te observeren, off het quam te gebeuren dat hy sig met eenige militie wilde fortificeren, geduyrende syn verblyff in Regensburg, daer men segt dat hy nae toe gaet, om zyn eygen interesten te appuyeren. De questie tusschen den prins van Lobcowitz ende Mons. de Gremonville, die voor deze hier seer hoog opgenomen is geweest, soude men tegenwoordigh gaerne sien dat door eenige woorden van civiliteyt conde uyt de weeg gelegt werden.

Het schip de Marie, groot ontrent de 7 à 800 last, toecomende de Oost-Indische compagnie alhier en waerdig, soo men segt, 800 $_{m}$£, is tot Brest ingecomen van Madagascar, brengende mede den Gouverneur van dat land, die datelyck nae syn aencomste gesaisisseert, ende in seeckerheyt is gebragt; hy sal een groote partye tegen hem hebben, maer men gelooft, dat het appuy van den heer Graeve van Lausun hem sal salveren. Waermede, enz.

Parys, 7 *Augusti* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Op Maendag is, volgens de voorgenomen resolutie, de Coning met het gansche hoff van St. Germain naer Fontainebleau vertrocken, 't welck oorsaeck is, dat hier ontrent niet en passeert dat U. Ed. G. M. kennisse waerdig is. Daer wert staet gemaeckt dat het gedaghte hoff aldaer wel tot den 21_{en} off 22_{en} deser sal verblyven, en van daer sig weder tot St. Germain retireren; ondertusschen gaet men hier met het wer-

ven van nieuwe trouppes naer ouder gewoonte voort, naementlyck met veel geruchten en weynig succes, synde tot het voortsetten van deselve nog weynig officieren gevonden, die lust hebben om de kans te waegen, en nog minder geldts uitgeschoten. Het gepasseerde tusschen den heer Prince van Lobcowitz en den heer Gremonville, dat alhier in den beginne seer hoog was opgenomen, doet sich tegenwoordig vry wat bedaerder op, synde van dese weeck, soo ick bericht werde, een expresse naer Weenen gesonden met ordre om hetselve door de aengeboden interpositie van den aldaer aenwesenden Nuntius en den Ambassadeur van Spaigne by te leggen; het schijnt, dat men niet gaerne van daer en soude t' huys roepen een Minister, die men gelooft dat seer groote intrigues aen dat hoff heeft. Waermede, enz.

Parys, 7 *Augusti* 1671.

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Ick hebbe met de jongste post wel ontvangen Uwer H. M. missive ende bygevoegde resolutie van den 30en der voorleden maend, raeckende myne demissie uyt dit employ, ende vinde my verplicht U. H. M. ten hooghsten te bedancken voor de favorable promptitude, die sy daerin hebben gelieven te gebruycken; ende belangende de periode daer verder bygevoeght, alhoewel ick seer geëloigneert ben van te gelooven, dat het verblyff off het vertreck van myn geringe persoon van hier eenige den minsten dienst off ondienst aen den Staet soude konnen toebrengen, soo sal ick my echter in dese occasie gaerne gedraegen tot hetgene U. H. M. sullen gelieven goet te vinden, met dien verstande, dat datselve geschiede met prealable permissie van de heeren Burgemeesters ende Regeerders der stadt Rotterdam, ende dat ick ontrent de oncosten van myne mesnage geduyrende dien geringen tyt in de redelyckheyt mag werden gesubleveert; geconsidereert, dat de lasten van de ordinaris ambassade, die op morgen komt t'expireren, wel een derden deel hooger hebben gelegen als het tractement aen deselve toegevoeght en komt te bereycken.

Ick en sal niet naelaeten, soo ras als het hoff dese stadt weder genaedert sal zijn, myn best te doen, om den heer de Lionne aen te treffen en met denselven een generael discours over den tegenwoordigen toestant der saecken te houden; met versoeck, om daervan rapport aen den Coning te doen, om daerop antwoord becomen hebbende, U. H. M. daervan getrouwelyck rapport te doen, opdat sy daeruyt selver mogen oordeelen, wat van myn verblyff alhier te hoopen staet. Waermede, enz.

Parys, 14 *Augusti* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Het hoff onthout sigh noch tot Fontainebleau, alwaer men meent dat de lucht off ten minste de divertissementen, die men aen den heer Dauphin met intermissie van syn al te gestadige studiën geeft, vry wat beterschap aen syne dispositie, die noch niet al te vast en staet, sullen toebrengen; ende het is het gemeen geloof, dat het hoff niet als met het eynde van dese maend weder tot St. Germain sal comen.

Met de wervingen is men hier noch al seer besig, ende soude Monsr. de Louvois eenige daegen geleden al over de 150 commissiën hebben uytgegeven tot het oprechten van gelycke getal van compagniën, yder van 50 coppen, tot de wervinge van de welcke aen yder capiteyn soude gegeven worden 500 gulden; tot het werven van de comp. Ruyteren, die mede van 50 coppen sullen syn, soude gegeven werden 7500 gls.; doch daervan sullen de commissiën eerst in October werden uytgedeelt, binnen welcke tyt men hoopt de kas wat ruymer te maecken als die tegenwoordig is.

De groote oorloghsdesseynen, daer men de voorlede weeck hier van sprack, eerst als off het op Ceulen ende daernae als off het op Straesburg soude gelden, schynen nu in vreedsaemen gedachten verandert te syn, als wordende hier voor vastgehouden, dat het huwelyck tusschen den Hertog van Orléans ende de dochter van den Churfurst van de Paltz met den eersten sal werden voltrocken. Men meent, dat hetselve is gemenageert door het beleyd van de Princesse Palatine, weduwe van wylen den Heer Prince Eduard, die oock geseght word in korten naer Duytslandt te sullen vertrecken, om de hooghtsgedaghte Princesse herwaerts over te brengen ende te leveren in handen van haer moeye d'abdisse van Maubuisson, alwaer de Aertsbisschop van Parys sigh de moeyte sal geven haer in de catolycque Religie te instrueren. Men heeft noch gesproocken van een huwelyck te maecken tusschen den Hertogh van York ende de weduwe van den onlanghs overleden Hertogh van Guise; dan alsoo men gelooft dat de hooghstgedaghte Hertogh sigh alrede soude mogen geëngageert hebben met de weduwe van den overleden Hertogh van Northumberland, soo werd de hooghgedaghte Hertoginne van Guise gedestineert aen haeren neve Prins Charles van Lorraine.

Van Rochelle komen geruchten, als off de Coning ordre soude gegeven hebben tot het equiperen van eenige van syne considerabelste schepen, leggende in de riviere van Charante. De heer Mondever-

gues, gewesen Gouverneur op Madagascar, seght men dat herwaerts getransporteert werd om geëxamineert ende geoordeelt te werden; het soude wel konnen wesen, dat het ongeluck van de plaets daer hy gecommandeert heeft, en die men hier voor een groot conquest wil doen passeren, het meeste gedeelte van syne schult maeckte.

Waermede, enz.

Parys, 21 *Augusti* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Het hoff onthout sigh als nogh tot Fontainebleau. . Het huwelyck van den Hertog van Orléans werd nogh voor vast gehouden, alhoewel de heere Marechal de Plessis Praslin syne reyse naer Heydelbergh nog niet en heeft aengevangen, uyt oorsaecke (soo men segt) dat men eerst de veranderinge van de religie vastgestelt wil hebben, daertoe het schynt, dat de jonge princesse qualyck als nae t' voltrecken van haer huwelyck te bewegen sal syn. De Coning presenteert in faveur van dit huwelyck alle de schulden van syn broeder te betaelen, ende sigh te chargeren met de voldoeninge van het douarie tot 100,000 gl. jaerlycx gestipuleerd. . . . . .
. . . .

Mr. Horman, die ordre vant' hoff heeft om den gewesen gouverneur van Madagascar t' examineren, heeft oock last becomen om alle de genomen informatiën over te senden, ende niets sonder naeder ordre te termineren.

In de nieuwe wervinge werd hier op d'oude voet voortgegaen, ende segt men, dat de Coning last heeft gegeven om in den Elsas een magazyn van allerley munitie en behoefften van oorlog op te rechten. De dood van den cardinael Antoine Barbary, waervan de tydinge sedert mynen jongsten alhier is aengecomen, sal sonder twyffel al eenige veranderinge aent' hoff van Romen toe brengen; maer t' is te geloven, dat die geenen, die aen de successie van de groote digniteyten die hy beseten heeft sullen participeren, sig daermede over het verlies van den persoon sullen troosten. Waermede, enz.

Parys, 28 *Augusti* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: . . . .
. . . . ,. . . . .

De heer marquis de Lionne tot Fontainebleau gevaerlyck sieck geworden synde, heeft hem van daer te water herwaerts laeten brengen, en desselffs sieckte in een dubbelde tertiaen verandert synde ende noch al niet buyten gevaer continuerende, soo staen meest alle affaires der uytheemsche ministers aen dit hoff genoegsaem voor een tyt lang stil. S. M. ende het geheele hoff staen op Maendach toecomende, den 31 deser, van Fontainebleau naer St. Germain te keeren; sullende op den 5en der aenstaende maendt, synde S. M. geluckige geboortedach, tot Versailles gegeven werden eene aensienlycke conincklycke maeltyt, geaccompagneert met de ordinarisse conincklycke divertissementen van uytsteeckende vuerwercken, bals, balletten, comediën en andere diergelycke vermaecken. Van het huwelyck van den heer Hertogh van Orléans met de Churfurstelycke princesse tot Heydelbergh wort tegenwoordig in heel anderen termen gesproocken. Men seght, dat de heer Churfurst daerover gesondeert synde, met veele getuygenissen van satisfactie soude getoont hebben, dat hem niets advantagieuser voor syn huys als dese alliantie konde voorcomen; maer dat hy op syn gemoet niet konde winnen, de princesse syne dochter tot veranderinge van haere religie te bewegen. Men meent alhier, dat die alteratie uyt Engeland is gecomen, alwaer men den hooghgedachten heer Churfurst het huwelyck van den heer Hertogh van Yorck voor de princesse zyn dochter doet hoopen, als synde qualyck te gelooven, dat de princesse Palatine alhier, die eene princesse van veel verstants ende groote intrigues is, sigh soo verre in dese negotiatie, sonder meer verseeckertheyt, soude hebben geëngageert.

Waermede, enz.

P. S. De heer ambassadeur Beverningh is gisteren avont laet hier aengecomen, ende sal apparentelyck syn verdere reyse soodanigh voortsetten, dat hy int' korte int' vaderland sal zyn. Het misverstant, onlangs in Vlaenderen ontstaen over het opreghten ende feytelyck removeren van seecker bureau ofte comptoir over de in- ende uytgaende waeren, werd alhier soo hoogh opgenomen, dat het te vreesen staet, dat daer uyt wel een formeelen oorlogh soude ontstaen, byaldien van de Spaensche zyden geen meer moderatie en wert toegebraght, als men van dees zyde in den sin heeft te doen. Men stelt alhier syn hoop daerop, dat aen de Spaensche zyde weynigh ordre in de finantiën, in de militie ende ontrent de regeringe is, dat ten contrarie alhier abundant is, dat men in corten een groot aental van kryghsvolck aen den hand sal hebben, dat op de triple alliantie weynig off geen staet te maecken is, en dat men in allen gevallen sal te doen hebben met een minderjaerigheyt, die buyten alle anderen toevallen noch ettelycke jaeren staet te duyren.

Parys, 4 *September* 1671.

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; de nevensgaende arresten, sint eenige weecken hier door den druck gemeen gemaeckt ende gepubliceert, schoon sy van geen sonderlingen groote naedruck ende consequentie en syn, hebbe ick evenwel niet ondienstigh geoordeelt H. H. M. bekent te maecken 1). . .

. . . .

Met het opbreecken van 't hoff voorgevallen sint myne laetste missive tot Fontainebleau, soo valt hier tegenwoordigh niet veel schryvens waerdig voor, maer alleen dat de Cardinael de Bouillon dese verleden daegen geobtineert heeft d'aensienlycke charge van grand-aumonier van Vranckryck, vacant gevallen door de dood van den Cardinael Antoine. . . . .

De heer marquis de Lionne, Minister der uytheemsche affaires aen dit hoff, voor eergisteren des avonts ten ses uyren hier overleden synde, ende van alle de werelt seer geregretteert wordende als een Minister van een groot ende doordringend oordeel ende seer gevoeghlyck om aen een yder vergenoeginge te geven, soo is dit hoff tegenwoordigh besigh, om die vacante aensienlycke plaetse met een bequaem ende waerdig subject te voorsien.

De Cantons Switsers souden by een jonghst geëmaneert arrest geprohibeert ende verboden hebben, dat egeen haerer onderdaenen dienst soude nemen onder de banier van eenigh uytheemsch Vorst.

S. Maj., om voor te comen het irremediabel deserteren der soldaeten in syne trouppes, soude goedgevonden hebben de gedeserteerde door een generale amnestie, die alreede op de frontieren gepubliceert soude syn, te doen wederkeeren. Wat effect hierop volgen zal, moet de tyt leeren. Waermede, enz.

Parys, 11 *September* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Sint myne laetste missive van voorl. Vrydag is alhier niet veel voorgevallen, dat ick Uwer Ed. Gr. Mog. opmerckinge waerdig oordeel; maer alleen dat, nae 't affgaen der voorsz. myne missive op

1) Deze arresten betreffen den handel in Frankrijk, en behooren meer tot het inwendig bestuur.

voorl. Vrydag, d'aensienlycke charge van d'overleden heer Marquis de Lionne by S. Maj. vergeven is geworden aen den heer Ambassadeur Pomponne, sigh tegenwoordigh aen 't Sweedsche hof ophoudende, aenstonts daerop van hier naer Stockholm gedepescheert zynde geworden le Sr. de la Libertie ordinaris edelman van 's Conings huys, met brieven aen den nieuw verkozen Minister, met 's Conings eygen hand geschreven, tot bekendmakinge van die verkiezinge, dewelcke t'avantagieuser voor den voorn. heer geoordeelt werd, alsoo maer alleen gegefondeert is op de goede kennisse die S. M. heeft van d'uysteeckende mérites ende bequaemheden des voorn. Ministers tot bekleedinge van soo een hoogh aensienlyck ende swaer employ ontrent het manieren der uytheemsche affaires. Daer by komt nogh, dat S. M. om te faciliteren het remboursement van 800 m. gl., die de heer de Pomponne aen den marquis de Berny, des overleden oudsten soon, voor die charge moet uytkeeren, dien nieuw gekosen Minister begiftigt met de charge van le Sr. de Monlouet, eerste stalmeester van s' Conings groote escurie op 300 m. £ gefixeert, ende daerenboven met een brevet van retenue tot betaelinge van d' overige 500 m. £, die S. M. fourneert ende verschiedt. Ondertusschen sal die nieuw vergeven charge provisioneel bekleed ende geadjusteert werden by den heer marquis de Louvoy, tot d' aenkomste van den voorn. heer de Pomponne, t' welck dan min off meer traegheyt sal bybrengen aen de noodige expeditien der uytheemsche affaires. Madame de Pomponne ontfangt sint eenige daegen de gewone complimenten ende visites van geluckwenschingen.

D' heer Marechal de Grammont is sints eenige daegen seer swaerlyck sieck; in dier voegen dat men aen desselffs ontkominge ende gesontwerdinge seer twyffelt. D' heer Intendent Colbert heeft mede eenige accessen van een derdendaeghschen koortse geessuieert, echter buyten gevaer. Waermede, enz.

Parys, 11 *September* 1671.

Mijn heer [1]),

Alhoewel men vastelyck hadde gelooft, dat de digniteyt van het groot aumonierschap van Vranckryck, vacant gevallen door het overlyden van den Cardinael Antonio, soude gegeven syn geweest aen den Cardinael Rospigliosi, soo om de goede diensten die hy alrede aen desen Coning aen het Hoff van Romen heeft gedaen, als die

1) Fagel.

men noch dagelycx van hem aldaer te wachten heeft, soo heeft men evenwel tydinge dat de Coning goetgevonden heeft daermede te gratificeren den Cardinael de Bouillon, om daermede soo wel de charge als de persoon te vereeren ende op nieuws te obligeren den prince de Turenne, die schynt alle syne satisfactie te stellen in de avancementen van syn broeders kinderen.

Ontrent het bestellen van het vacante employ van Monsieur de Lionne is wat meer omstandigheyt gebruyckt geweest, als synde die functie van die nature, dat sy in een aensienlycke hand synde de weg tot het eerste ministerschap kan baenen, en dat is de reede waerom men gelooft dat de heer Colbert syn uytterste credit heeft geëmployeert om te beletten, dat deselve niet en moghte vallen in handen van den aertsbisschop van Toulouse, die gesien synde d'eene off d'andere tyt met een Cardinaels hoet vereert te werden, te groote aensienlyckheyt aen de charge soude hebben toegebraght, 't welck men seght niet sonder eenigh ongenoegen tusschen den gedachten heer Colbert ende den heer le Tellier, die seer yverig de party van den gemelten aertsbisschop heeft gehouden, te syn gepasseert. Om al hetwelcke te gemackelycker uyt te wercken, men in den beginne heeft gelooft, dat de meer gedaghte heer Colbert sigh selven soude hebben aengeboden om die functie van de secretarye d'Estat, die eygentlyck in vier Departementen is verdeelt, op sigh te nemen, ende aen den soon van den heer de Lionne over te geven dat deel, dat het huys van den Coning is concernerende; maer alsoo hy heeft bevonden, dat syn credit by den Coning groot genoeg was om syn ooghmerck directelyck uyt te voeren, ende dat hy apparentelyck geoordeelt heeft dat hy met veel meer efficacie in den Raet van den Coning door twee monden als door eene soude spreecken, heeft hy daertoe doen promoveren den heer de Pomponne, die apparentelyck nae soo een ongemeene weldaet niet min van hem sal dependeren als hy tot nogh toe heeft gedaen, waerdoor geen geringen aenwasch aen de autoriteyt van den heer Colbert sal werden toegebracht, als geappuyeert werdende door de mond van een persoon, die buyten twyffel een van de aller habilste van Vranckryck is.

Op denselven dag dat dese electie is gedaen, naementlyck op voorlede Saturdag synde den 5en deser, is een expresse naer Sweden gesonden, om daer van kennisse aen gedachten heer de Pomponne te geven, met ordre, niet soo men hier voor geeft, om datelyck tot bekleeding van syn charge terugge te comen, maer, soo ick van goeder handt bericht worde, om syn aengevange negotiatie te voltrecken, daertoe men vertrouwt, dat dese nieuwe digniteyt ende het credit dat hy gesien is alhier te sullen hebben, groote aenleydinge sal geven. De heer graeve van Berny, oudste soon van den heer de Lionne,

door dese electie verstoocken synde van de survivance die hem was toegeseght, soo moeten nootsaeckelyck aen het sterffhuys gerestitueert werden de 800 m. guldens, die den overleden op syn aencomste in dat employ hadde moeten uytrycken; ende alsoo men wel wiste, dat de heer de Pomponne daertoe niet pecunieus genoegh was, soo heeft de Coning de goetheyt gehad van hem daerin te baet te comen met een somme van 300 m. guldens, te trecken uyt de charge van premier escuyer de la grande escurie, die Syne Majt. tot syne dispositie heeft gestelt ende apparentelyck by den graeve van Berny gekoght sal werden, niet twyffelende off de rest sal op credit van syn goed en dese nieuwe charge wel gevonden werden, als moetende nae syn dood van syne erffgenaemen werden gerestitueert. Geduyrende d'absentie van den heer de Pomponne is de bekleedinge van syn nieuw employ aenbevolen aen den heer marquis de Louvoy, soone van den heer le Tellier, ende is hetselve aen de uytheemsche Ministers bekent gemaeckt.

Soo ras als ick kennisse van dese promotie hebbe becomen, hebbe ick daerover het compliment van conjouissance aen de vrouwe ende naeste vrienden van den heer de Pomponne door een Edelman doen doen, met excuse van myne indispositie, die my hetselve noch niet toeliet, ende vervolgens myne huysvrouwe haer eyge civiliteyt daerontrent doen affleggen. Het sal aen het welbehaegen van H. H. M. staen, off sy gelieven dat ick daerover oock eenig compliment uyt haere naem sal maecken, ten opsighte, dat hy soo onlanghs de ambassade van desen Coning by haer heeft gehad, dan off sy denselven weder uyt Sweden comende, ende door haer landen passerende, selve eenige civiliteyt gelieven aen te doen, geconsidereert, dat hy buyten twyffel alhier een man van groot credit en aensien sal werden. De Coning selve, omdat men soude gelooven dat hy deze electie uyt sigh selven heeft gedaen, ende om daervan den vollen danck te hebben, heeft op huyden over acht daegen, dat is daegs te vooren eer men dese electie dede esclatteren, een expresse naer Stockholm gesonden, met een brief van syn eygen handt, waerin hy aen den heer de Pomponne kennisse van dese zyne gunste heeft gegeven.

. . . .

Waermede, enz.

Parijs, 18 *September* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Uyt de jongste brieven uyt Sweden aengecomen ge-

oordeelt werdende, dat de negotiatie van den heer de Pomponne niet soo voorbaerig sal zyn als men sigh hier wel hadde ingebeelt, heeft de Coning goedgevonden den heer Courtin tot syn successeur derwaerts te senden, met ordre, om op den twintigsten deser syne reyse aen te vangen ende alle doenlycke spoet aen te wenden, om deselve in corten tyt te voltrecken, opdat de gedachte heer de Pomponne op syn arrivement aldaer datelyck die post mach verlaeten, om alhier syn nieuw employ aen te voeren, dat men meent binnen den tyt van twee maenden te sullen konnen geschieden. Tot de ambassade by U. H. M. is in de plaetse van den heer Courtin genomineert de heer de Barillon, maistre des requestes, die de reputatie heeft van een seer eerlyck man, ende van pacificq humeur te zyn. De heer marquis de Louvoy sal gedurende d' absentie van den heer de Pomponne syn employ alhier waernemen, ende gelyck hy daerdoor werd geadmitteert in den Raet van den Coning, soo werd gesegt, dat hem die eer oock nae de comste van den heer de Pomponne sal byblyven, daer tot nogh toe maer drie Ministers syn geadmitteert geweest. De heer de Basimnière iterativelyck gesommeert synde om de charge, die hem d' ordre van den Heyligen Geest doet draegen, in handen van den Coning neder te leggen, met intentie soo men segt, om daermede den nieuwen secretaris van Staet te vereeren, heeft getoont daervan wel te willen affstaen, mits dat daermede werde gebeneficieert de graef Davois syn schoonzoon, ende meent men dat hetselve effect sal sorteren. In de wervingen werdt hier nog daegelycx voortgegaen, maer niet met soo grooten yver als voor desen. Wat daervan d' oorsaeke is, sal sigh met ter tyt openbaeren. De buytenlandsche wervingen ende voornaementlyck van de Switsers, met dewelcke op seer goede conditiën daerover is geconvenieert, schynen hier meest ter herten te gaen. De jonghste brieven uyt Spaigne brengen mede, dat de Spaensche silvervloot in de haven van St. Lucar gearriveert soude zyn; dat 12 zeerovers, soo Engels als Frans, eene entreprise souden getenteert hebben op eene plaetse van Chili, Baldivia genaemt, maer dat deselve misluckt was, synde door een groot onweer van den anderen gedisperseert geworden.

Een aensienlycke party van groot geschut in de steden van Lyon ende Dyon gegoten, is dese voorl. daegen naer de nieuwe geconquesteerde plaetsen in Vlaenderen hier door en voorby vervoert geworden.

. . . .

Waermede, enz.

Parys, 25 *September* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Met de jonghste brieven uyt Marseille werde ick van seer goeder handt verseeckert, dat le Sr. d'Almeras nevens den chevalier de Castres van dit hoff ordres ontfangen hadden, om eerstdaegs met haer onderhebbende esquadre schepen in see steeckende sigh naer Constantinopolen te vervoegen, ende van daer den aldaer residerenden Franschen ambassadeur, le Sr. Monitel, herwaerts over te voeren. Verder soo waeren aldaer tot Marseille, opt' affgaen der voorschreve brieven, alle coopluyden op de Levant handelende gewaerschouwt ende gelast, haere effecten ten spoedighsten uyt het Ottomansche gebiedt te retireren, t'welck dan al vry wat perplexiteyt en ontsteltenisse veroorsaeckt onder de voorsz. fransche handelaers en creanciers, die aensienlycke pretensiën en schulden in de Levant uytstaen hebben, en voor groote werckelycke schaede bevreest zyn, indien eenige verdere verwyderinge, gelyck gevreest werd, met de Porte soude komen te ontstaen.

D'heer Courtin, extraordinaris ambassadeur van dit hoff naer Sweden gedestineert, is desen morgen vroegh vertrocken van hier op Duynkercken, alwaer van intentie soude zyn sigh t' embarqueren tot Gottenburg toe, en van daer verder, om te vermyden het gevaer van de Sondt, landtwaerts syne reyse naer Stockholm voort te setten; ende flatteert men sigh alhier, dat op syne aenkomste aent' Sweedsche hoff vry wat advantageuser veranderinge sal vinden ontrent de regeringe aldaer, by het overlyden van den heer Beerenklaeuw ende het restablissement ofte de versoeninge van den heer Steno Bielken met den grooten Chancelier van Sweden.

Op eergisteren is van hier een expres courier naert' Engelsche hoff affgevaerdight geworden, ende werdt het sujet van die versendinge seer gesecreteert. Voor het affgaen van die courier, is de heer Marechal de Turenne, gelyck mede nae denselven de heer marquis de Louvois, in lange conferentie geweest met den heer Montaigu, Engelsch affgesant aen dit hoff, t' welck dan vry wat aghterdocht geeft van een groot naedelig ontwerp tusschen Vranckryck ende Engelandt. . . . .

. . . .

Met het uytdeelen der gesaementlycke nieuwe commissiën tot verdere werwinge van fransch kryghsvolck, soo te paerdt als te voet, schynt men sigh alhier tegenwoordigh niet al te seer te verhaesten; een groot gedeelte der uyt te deelen commissiën voor alsnogh in en opgehouden werdende, daer van men meent d' oorsaecke te zyn de

vreese voor de groote oncosten der winterquartieren, die men soude genootsaeckt syn te draegen by het compleet uytvoeren der gesaementlycke nieuwe wervingen. Echter soo soude dit Ryck, volgens den tegenwoordigen gemaeckten staet van oorloge, reeckeninge maecken by de 180,000 man, soo te paerdt als te voet, alle d' aenstaende nieuwe wervingen daer by comende, tegens d' aenstaende somer effectivelyck in dienst te sullen hebben.

Le Sr. Mouliere, Fransche resident in Switserlandt, sint drie daegen hier aengecomen zynde, soude die syne commissie nederleggen, le Sr. Stouppe, Switsers capiteyn in franschen dienst, in desselffs plaetse d' affaires van dit Ryck by de Switsersche cantons voortaen sullende waernemen.

Haere Majesteyten ende het geheele hoff onthouden sigh nogh al tot Versailles, welcke lustplaetse met het aenbouwen van veele praghtige huysen seer toeneemt ende aengroeyt. Waermede, enz.

Parijs, 2 *October* 1671.

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; volgens de jonghste brieven uyt Marseille van den 22en der voorl. maendt, was aldaer egeene naedere tydinge voor toenmaels aengecomen van de Fransche oorloghschepen, die sigh in de Levantsche quartieren onthouden, noch van derselver verightinge, maer alleen, dat een derselver drie weecken voor 't affgaen der voorz. brieven tot Toulon was aengecomen met twee victuaille schepen, die met allehande ververschingen voor 't voorz. esquader vollaeden zynde, eerstdaeghs van daer weder meenden te vertrecken, ende dat twee à drie oorloghschepen, voor de haven van Tunis leggende, die roovers beletteden uyt te loopen.

Tot Toulon stonden geen nieuwe schepen meer op stapel; van de geene die jongst en voor desen affgeloopen syn, hebben H. H. Mog. hier bevoordens eene pertinente lyste becomen; egeene groote schepen stonden aldaer tot Toulon voor eerst aengebouwt ende op de werff gebracht te sullen werden, maer wel eenige fregatjens van 26, 30 en 36 stucken; aen de 4 Fransche oorloghschepen, die al een geruymen tyt geleden tot Marseille begonnen sijn geworden, wert seer langsaem gearbeyd. Op het affgaen der voorschreven brieven was aldaer naeright, by eene missive uyt Smirne van den 24en Augusti lestl. aengecomen, dat de Groote Heer binnen weynigh tyt in Brussia (ontrent 10 à 12 mylen van Constantinopolen gelegen) verwacht wierde, om aldaer een groot heyrleger by den anderen te brengen te-

gens den Emier en Prins van Mecca, die sigh tegen den Grooten Heer gerebelleert hebbende, alle de pelgrims naer Mecca in devotie gaende en bestaende in eenige duysenden, gemassacreert ende ellendiger wyse om 't leven gebraght soude hebben. Dit, gelyck te hoopen is, soo synde, soo blyven door dit middel d'Europesche Prinsen voor d'Ottomansche waepens alsnoch bevryd. . . . .
. . . .

Le Sr. de Mondevergues, gewesen Franschen gouverneur van 't eyland Madagascar, is dese voorl. daegen van de hem te last geleyde malversatie geabsolveert, ende uyt syne detentie au port St. Louis herwaerts gerappelleert geworden, de directeurs van de Fransche Oost-Indische compagnie wel expresselyck gelast zynde geworden aen hem syne uytstaende penningen uyt te keeren, en soude hy Mondevergues seer duydelyck aengewesen hebben, dat de schaeden ende verliesen, die de voorsz. compagnie sint haer establissement geleden heeft, niet hem, maer wel den geene die de compagnie met verkeerde en ongefondeerde advisen geabuseert hadden, moet geimputeert werden.

Le Sr. Magalotti beright jonghst van Gênes, dat hy alrede van syne te doene wervingen 2200 man effectivelyck by den anderen en naer Provence versonden hadden, daer onder begrepen de 1000 Italiaenen die tot Nevers aengecomen souden zyn; dat hy voorts van Gênes naer Ferrara vertrock en van daer vorders op Mantua ende d'andere steden van Lombardye, om die hem aenbevole nieuwe lightingen te voltrecken. Ende werden hier daegelycx aen officieren, buyten dienst synde, benden van nieuw te lichten voetvolck belooft en toegestaen, schoon men met uytdeelinge derselver commissiën, ende der penninghen daertoe nodig, continueert stil te staen en deselve uyt te stellen. De jonghst hier aengecomen ambassadeur van Venetie staet op morgen tot St. Germain syne eerste audientie van den Coningh 't ontfangen.

Waermede, enz.

Parijs, 9 *October* 1671.

Edele Groot Mogende Heeren,

Myn Heeren: . . . .

Op de tydinge hier dese daegen uyt de Levant gecomen van de optocht des Grooten Heers, ende dat het Ottomansche leger de frontieren van Hongarye verlaeten hadde ende naer Asien geweecken was, om te stuyten ende tegen te gaen de voorgevalle revoltes van eenige Bachas ende van den Cherif van Mecca, soo soude S. Maj. ten dien insighte (gelyck voorgewend werd) geresolveert hebben ende voorne-

mens syn, de voorgenomen nieuwe lightingen met 300 compagnyen ruyterye te augmenteren, ende d'uytdeelinge der alreede belooffde commissiën te spoedigen, ten welcken eynde op Maendag toecomende 100 nieuwe commissiën voetvolck uytgedeelt sullen werden.

De voorsz. retraite der Turcken wordt ingesien (volgens het voorgeven alhier) als eene favorable occasie voor den Roomschen Keyser, om alle syne by een te brengen maght te konnen employeren tot herstellinge van den verdreven prince van Lottheringen ende tegens dit Ryck, daer by nogh schynt te comen de vreese, die men hier heeft, van dat Syne Keijserl. Maj. voorn. wel light soude komen te reusseren van de croon Sweden op syne zyde te krygen, door het uytwercken van een naeder verbond, daermede men hier weet dat het Roomsche Ryck tegenwoordigh besig is, gelyck mede, dat sigh verscheyde princen vant' Duytsche Ryck, die men hier verneemt dat sterck voortgaen te werven, in dat uyt te wercken naeder verbondt met Sweden tegens Vranckryck soude willen engageren.

De geëxpedieerde commissiën voor de 120 nieuwe te werven compagnyen ruyterye staen daerom mede veel vroeger als geseght was, ende tegens den 25en deser loopende maendt, uytgegeven te werden, sullende boven deselve nogh in de maend van January aenstaende 300 andere nieuwe commissiën voor een gelyck getal benden ruyterye uitgedeelt werden, om uyt te maecken de nieuw geresolveerde augmentatie, daervan hiervoor gesproocken hebbe.

Le Sr. Magalotti syne te doene lichtinge in Italiën voltrocken hebbende, heeft nieuwe ordres van dit hoff ontfangen van nogh 12 compagnyen voetvolck, yder van 100 koppen, voor Vranckryck in Lombardye op te soecken en by den anderen te brengen.

Aengaende de fransche nieuwe lightingen in Switserlandt, soo souden alreede 12 comp., volgens de jonghste tydinge van daer, uytmaeckende het regiment van Berne, yder comp. van 200 koppen, compleet by den anderen gebraght en in aentogt zyn, om haer winterquartieren binnen Melun ende omleggende plactsen te nemen, het voorsz. regiment sullende gevolgt werden van twee andere by een te brengen Switsersche regimenten, yder even sterck als het eerst geworden; van daer verder geschreven werdende, dat le Sr. Stouppe by die cantons in syne aenbevoolen fransche commissie en nieuwe wervingen wonder wel reusseert. Wegens dit hoff is jonghst een ingenieur naer Nancy versonden geworden, om het plan van die plaetse te nemen, aengesien men hier geresolveert soude syn die stadt dese winter en tegens de aenstaende campagne te fortificeren, en in staet van defensie te brengen. Het getal der verongeluckte onder de nieuw geworven Yrsche soldaeten, die in den laetsten grooten storm op see syn geweest, wert hier maer op 30 man vergroot. Waermede, enz.

Parys, 16 *October* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: . . . .

De heer Graeve van Chamilly soude last hebben sigh by den heere Churfurst van Ceulen te gaen vervoegen, om, gelyck het gerught loopt, desselffs trouppes te commanderen ende Syne Churf. Doorl. van S. Maj. goede genegentheyt en verdere assistentie te verseeckeren.

De heer Courtin sigh tot Duynkercken geëmbarqueert hebbende, om syne te doene reyse naer Stockholm te spoediger voort te setten, en genootsaeckt synde geweest in den laetsten storm, om grooter gevaer t'ontgaen, in de naeste haven van Oostende (alwaer hy by de Spaignaerts, gelyck hy selver schryft, niet al te wel onthaelt ende bejegent soude syn geworden) in te loopen, heeft sigh van daer over Duynkercken laeten transporteren naer Furnen, alwaer hy sieckelyck en seer vermoeyt van de fatigues, die hy op zee uytgestaen heeft, tegenwoordigh de noodige aen te wenden remediën tot syne gesontwerdinge gebruyckt. S. Ed. dit hoff by missive daer van niet alleen verwittight, maer oock de hem medegegeven instructie ende conincklycke ordres herwaerts te rugge gesonden hebbende, om deselve, sulcx noodigh geoordeelt werdende, door een ander persoon en spoediger naet' Sweedsche hoff over te laeten gaen, soo heeft S. Maj. tot het overbrengen syner pacquetten aen den heere de Pomponne genomineert le S[r]. Vaubrun Nogent, als extraord. Envoyé naer Sweden, die eerstdaeghs die reyse sal aennemen, in verwachtinge, dat de heer Courtin voorn. eerlang in staet sal syn om selver te konnen volgen.

Het huwelyck van Monsieur, den heere hertogh van Orléans, met de jonge Churprinces van Heydelbergh, is dese voorlede daegen gesloten geworden . . . .

. . . .

Waermede, enz.

Parys, 16 *October* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER 1),

Myn Heer: . . . .

. . . .

---

1) J. de Witt.

S. Maj. werdt geseght nogh al te persevereren by syne voorgenomene reyse naer Châlons en Metz, tegens het begin vant' aenstaende jaer 1672, ondert' pretext van de aldaer te doene revue syner nieuw geworvene trouppes in persoon by te woonen. Maer geconsidereert, dat tegens die tyt, niet alleen het vergunde jaer van de bewuste prolongatie komt te expireren, maer dat oock daerenboven alle mogelycke kraghten ingespannen werden, om een maghtigh leger van well geoeffende soldaeten buyten de noodige besettinge der fransche frontierplaetsen te konnen uytleveren, soo syn veele alhier bedacht dat men met een grooter desseyn tegens die tyt int' werck te stellen hier swanger gaet, ende dat het welligt aengesien moghte zyn op het landt van Luxemburgh, off wel van sigh door het eene ofte andere middel meester te maecken van den Rhynstroom, ende daerdoor de Nederlanden te frustreren van het aen te voeren noodige secours uyt Duytslandt ende Milan . . . .

. . . .

Hiermede, enz.

C. Rumpf.

Parijs, 23 *October* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: . . . .

. . . .

Le Sr. d'Aubeville is jonghst genomineert geworden, om wegens dese croon in qualiteyt als ambassadeur aent' Portugeesche hoff te gaen resideren, en releveren den Abt van St. Romain, die permissie versocht en verkregen heeft van te mogen repatrieren . . . . .

. . . .

Le Sr. d'Arvieu, in qualiteyt van Resident van Vranckryck naer Constantinopolen gedestineert, sigh opt' schip van le Sr. de Valbelle geëmbarqueert hebbende tot Toulon was ordre gegeven, om alle de Fransche, aldaer leggende schepen te kielen ende te repareren ten spoedighsten; oock was den Intendent aldaer van dit hoff gelast, dat alle d'Engelsche oorloghschepen, aldaer incomende, met alle nootsaeckelyckheden soude hebben te voorsien, en wierden aldaer, volgens het gemeene gerught, 16 Engelsche fregatten verwaght . . . . .

Alle de heerlycke goederen ende incomsten van de hertoghdommen van Lottheringen ende Bar synde ingelyft geworden in die van de drie bisschopdommen van Metz, Toul en Verdun, onder eene en deselve verpachtinge, soo syn deselve fermes op voorl. Saturdach ge-

adjugeert ende verpacht geworden aen een seecker partisan, Lulier genaemt, voor eene op te brengen somme van 1136000 guldens Fransch geldt int' jaer, de drie voorsz. éveschés off bisschopdommen synde daer onder begrepen. Welcke pacht voor verscheyde aenstaende jaeren aen den voorschreven partisan vergunt, synde gevoeght geworden by de reunie, die jonghst geschied is van de reeckenkamer van Bar met die van Parys, geensints apparentie geeft, dat S. M. voornemens soude syn het hertoghdom van Lottheringen aen den wettigen heer te restitueren.

Het vertreck van den marquis de Villars, in qualiteyt van Franschen affgesant aent' Spaensche hoff gedestineert, is soo noch wat uytgestelt, om de aengecomen tydinge, dat het Spaensche hoff soo wat in bedencken neemt en aerselt, om den heer graeve van Molina aen dit hoff in de eygenste qualiteyten te laeten komen resideren . . . .

Le S^r. de Vaubrun is van hier vertrocken naer Sweden, werwaerts de heer Courtin schryft, dat hy tegens den 24^en van de aenstaende maendt hoopt in staet te sullen syn van te konnen volgen. Haere Maj. de Coninginne van Vranckryck werd geseght swanger te gaen, t'welck dan geene geringe blydschap onder de grooten aent' hoff tot St. Germain veroorsaeckt. Waermede, enz.

Parijs, 30 *October* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: . . . .

Op de hier aengecomen seeckere tydinge, dat de Spaenschen op de frontieren van Catalogne eene vry aensienlycke kryghsmaght by den anderen sochten te brengen, en in haere guarnisoenen, op die frontierplaetsen gelegen, alreede effectivelyck versaemelt hebben 2000 Spaensche ruyters ende 8000 voetknechten, welcke Spaensche trouppes daegelycx aengroeyen, ende dat daerenboven de Spaensche sigh lieten verluyden, dat sy staet maeckten tegens het aenstaende voorjaer 20,000 voetknechten ende 4000 paerden aldaer by den anderen te sullen hebben; daer by komende, dat de seven Spaensche galeyen, uyt Spaigne naer Italien wederkeerende, in de haeven van Collioure ingeloopen waeren, soo soude S. Maj. op die aencomende tydinge beslooten hebben 6000 voetknechten ende 1200 ruyters, tot verseeckeringe van syne op die frontieren gelegen plaetsen, naert' Roussillon te versenden, ondert oppergesagh, gelyck geseght wordt, van den graeve van

Roannes, als luytenant generael van dat kleyne uyt te maecken Fransche leger.

Met brieven uyt Straesburg, van den 22en deser, werde ick van seer goede handt verseeckert, dat de nieuwe Fransche levées van den graeve Coninexmarck aldaer seer avanceerden. . . . .

D'heer marechal de Crequi is by speciale ordre van S. M. aengelast, van een keer herwaerts te komen doen om reeckenschap te geven van den tegenwoordigen toestant der Fransche militie in Lottheringen, ende verders syn advies over d'aenstaende desseynen.

De heer Courtin, syn voorige gesontheyt weder gerecouvreert hebbende, soude van Furnes vertrocken zyn, om syne voorgenomen reyse naer Sweden te landt voort te setten.

Tot d'aensienlycke charges van de vier nieuw te creëren marechaux de France, soude d'alderapparentste syn meesters de Duras ende Lauzun, als de twee nieuwe marechaux te landt, ende meesters d'Estrées ende Vivonne als de twee nieuw te maeken marechaux te water.

Het nevensgaende conincklycke arrest van den 6en deser, advantageert merckelyck de Fransche commercie ter zee, concederende aen alle uytgaende Fransche waeren, die uyt dit Ryck over zee versonden werden, het beneficie van de generaele estappe, off het te betaelen reght van uytgaen ende sortie. Waermede, enz.

Parys, 6 *November* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Le Sr. Pélisson, gewesen secretaris van den heer Fouquet, en eenigen tyt geleden tot de Paepsche religie overgegaen zynde, heeft jongst geobtineert eene charge van maistre des requêtes, by le Sr. Fiobet te vooren bekleet, welck aensienlyck avancement, by syn voorigh regelmatig gevoelen en religie blyvende, hy noyt soude verkregen hebben, t'welck dan een seer quaet ende naedeeligh exempel geeft aen d'andere voornaeme geletterde persoonen, die in dit Ryck van de gereformeerde religië overig zyn, ende daerinne volherdende tot geen het minste avancement konnen geraecken.

Men maeckt staet, dat S. Maj. tegens het aenstaende voorjaer in den Oceaan sal hebben een scheepsvloot van 50 oorloghschepen, boven de 14 andere, die sigh in de Middelandsche zee onder le Sr. Dalmaras onthouden, sullende by dese laetste nogh gevoegt werden een getal van 10 andere, onder de conduitte van den marquis de Martel, by welcke zeemacht noch komen sullen 40 Fransche ga-

leyen, die staen tegens het gewoone saisoen ende d'aenstaende campagne geëquipeert te sullen werden, om hier en daer met in zee te kruyssen haer voordeel te soecken, daer by noch gereeckent moeten werden de 6 Conings Fransche oorloghschepen, die in Indie zyn.

. . . .

De nieuwe lichtingen voltrocken synde, sal S. Maj. 25,000 man te paert by den anderen hebben, die noch staen op 30,000 man gebraght en vergroot te sullen werden tegen d'aenstaende veltocht, ende de 120,000 man te voet, soo Fransche als uytheemsche, oude ende nieuwe trouppes daerby gevoeght, eene aensienlycke macht van 150,000 man, soo te voet als te paert, sullen uytmaecken . . . . . .

. . . .

Le Sr. de Vaubrun van dit hoff naer Sweden versonden is, volgens seecker naeright hier aengecomen, op den 23en voorl. door Hamburg gepasseert, in diervoegen dat men staet maeckt, dat hy voor St. Martin tot Stockholm sal gearriveert zyn, ende d'heer Pomponne tegen den 15en van de aenstaende maend sal connen hier zyn.

De jonghste brieven van Rochelle brengen mede, dat le Sr. de St. Romain, komende van syne ambassade uyt Portugael, aldaer tot Rochelle aengecomen was.

Le Sr. Barillon, Intendant van Picardie, is aengelast sig metten eersten naer Ryssel te begeven, om aldaer als Fransch commissaris, nevens le Sr. Talon, Secretaris aent' Cabinet ende Intendant van Vlaenderen, in deselffde qualiteyt met de Spaensche ende andere commissarissen in conferentie te treden, over het reglement der limitscheydingen ende dependentiën. God geve dat zy yets vrugtbaers mogen uytwercken, en spreeckt men, als off een gedeelte der Fransche trouppes, die in Champagne leggen, naer Picardie soude overgaen, om aldaer soo veel te lichter een kleyn veltleger te konnen formeren, by der hand te hebben ende t' employeren, indien de voorsz. verschillen voor het laetste van January toecomende tot vergenoeginge van dit Ryck niet mochten affgedaen werden; en meenen sommigen, dat dit wel het sujet van de reyse, die S. Maj. tegens toecomenden maendt van January naer de frontieren soude voorhebben, mochte zyn . . . . , ...

. . . . , ...

Aen het swanger gaen van H. Maj. de Coninginne werd niet meer getwyffelt, t' welck geen geringe blydschap hier te hove veroorsaeckt.

Waermede, enz.

Parys, 13 *November* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: . . . .
Le Sr. de St. Romain is jonghst van syn ambassade uyt Portugael gearriveert, onder anderen medebrengende het consent ende de permissie van den regerenden Prince, tot de nieuwe versoghte lichtinge van twee regimenten voetvolck ende Portugeesen, yder van 600 koppen, voor den dienst van Vranckryck.

. . . .

En werd hier gepretendeert en gissinge gemaeckt, dat S. Maj., soo wanneer alle de nieuwe te doene lichtingen voltrocken sullen zyn, 120,000 man te voet alleen in effectiven dienst zal hebben, en bevint men mede by naeder calculatie, dat S. Maj. alle maent 3000000 uytgeeft ende aenwend, tot onderhoud aller syner nu in dienst synde trouppes, soo te voet als te paert . . . .
Waermede, enz.

Secreet. *Parys*, 20 *November* 1671.

MIJN HEER [1]),

Ick hebbe met de jonghste brieven wel ontfangen twee van H. H. Mog. missiven, beyde van den 5en deser loopende maendt [2]) . . .

. . . .

De andere met de Instructie voor den heer van Haren ende de ordres, wat deselve ende de heer Boreel ter plaetse van haere respective ambassaden in den naem van H. H. Mog. sullen hebben voor te draegen. Een seer salutaire resolutie, byaldien sy niet te laet en comt, gelyck ick vreese dat sy in 429 sal doen [3]), ofte aen een alrede gepreoccupeert ende vyandtlyck verweid vertrouwt, gelyck nae alle apparentiën in 475 [4]) God betert sall geschieden; synde niet zoets te verwachten van die 476 [5]), die de eenige oorsaeck van al het quaet is, datter tegenwoordigh gebrouwen werd. Want het is wel seecker, dat by aldien hy de party niet en hadde verlaeten, dat men hier noyt

1) Griffier.

2) De eerste was vergezeld van een request van J. Francees, koopman te Amsterdam.

3) Is niet ontcijfert : misschien »Zweden."

4) » » » : » »Engeland."

5) » » » : » »Karel II."

en soude hebben durven dencken, t' geen men apparent is te sullen doen. Het en is geen werck van nu noch van gisteren, maer een engagement, dat al in de voorleden winter is gemaeckt, gelyck ick daervan oock in dien tyt kennisse aen den heer Raetpensionaris, aen dewelcken ick in cyffer kan schryven, hebbe gegeven, naedat ick denselven noch in Sweden synde gewaerschouwt hebbe, dat wy van die kant souden bedroogen werden.

En wat is er veel te hoopen op een Prins, die, naedat ick bericht worde, nogh onlanghs den graeve van Sunderland, gaende als extraordinaris ambassadeur naer Spaigne, de post heeft doen nemen, om te tydelycker de Coninginne Regente te waerschouwen, dat syn Coningh van dese hadde geobtineert een belofte van geene van de landen van den Coningh van Spaigne aen te sullen tasten, geduyrende de minderjaerigheyt van denselve, mits dat sigh oock gedachte Coninginne engageerde, van sigh met den oorlogh tegen H. H. Mog., off die quaeme te gebeuren, niet te interesseren, en dat hy tot preuve van syn goede intentiën alreede hadde toegestaen, dat de tyt van de arbitrage wederom voor een jaer soude werden geprolongeert; niet veel verschillende van het gunt dese Coning aen den Resident Iturietta op syn vertreck van hier seyde, dat hy aen syn Coning wederom een jaer prolongatie hadde toegestaen, op dat vertrouwen, dat hy sigh met den Hollandschen oorlogh, als die moght comen te gebeuren, niet soude bemoeyen. Ick geeff UEd. te bedencken het hertseer dat ick hebbe van langer in dit landt te zyn, daer men niet en doet als injuriën tegens H. H. Mog. uytbreecken, ende tegenwoordigh, soo my geseght wordt, besigh is om een manifest tegens deselven te formeren.

Ick ben ongeluckigh, dat myn sieckte in soo een tydt is gevallen, dat ick nae deselven moeyte hebbe om myne krachten, die soo door de hevigheyt van myne kranckte als door het medicineren ende aderlaeten, waerdoor my ontrent de 80 oncen bloet is afgetrocken en myn lichaem seer is gedebiliteert ende geëxtenueert, weder te becomen.

Ick vertrouwe niettemin, dat ick in de aenstaende maend sal bequaem syn om uyt te gaen, in welcken gevalle ick niet en sal naelaeten my aen den heer graeve van Louvois te addresseren, de ordres van H. H. Mog. nae te comen, het antwoord van den Coningh daerop te versoecken, (dat ick wel weet dat ten besten uytvallende, niet als twyffelachtig off dilatoir sal zyn), myn audientie van affscheyd van den Coningh te versoecken, ende aen de behoorlycke ceremoniën voldaen hebbende in Januario, soo ick hope, onder Gods zegen en het welnemen van H. H. Mog., myne reyse naer het vaderlandt voort te setten.

Ick hebbe al voor desen versoght H. H. Mog. intentie te mogen

erstaen, op de begrootinge van de presenten die alhier, volgens het gebruyck, werden gedaen aen den maistre des cérémonies, den Introducteur Girault, ende den heer Pachau, eerste Commis van het cantoor van de secretarye des affaires étrangères . . . .
. . . .
Waermede, enz.

P. S. Ick bidde UEd. desen te willen communiceren aen den heer Raetpensionaris, alsoo ick nogh tyt noch materie en hebbe om S. Ed. te schryven.

Parys, 20 *November* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; . . . .

Boven d'alreede uytgedeelde commissiën tot lichtinge van nieuw Fransch kryghsvolck (daervan UEd. Gr. Mog. bevoorens pertinentelyck onderright syn geworden) soo soude de heer marquis de Louvois van S. Maj. naeder aengelast syn, van noch 40 nieuwe commissiën ruytery en 100 commissiën voetvolck te doen expedieren, S. Exc. voorn. ten dien eynde ordres gesonden hebbende aen alle Fransche officiers, die noch buyten dienst zyn, sigh tot St. Germain, (alwaer H. Maj[en] nevens het geheele hoff op gisteren van Versailles weder aengekomen zyn) in te stellen en te laeten vinden.

De bewinthebbers der Fransche West-Indische compagnie alhier hebben van S. M. jonghst ordre gekregen, dat alle de gouverneurs van de Fransche Americaensche cylanden souden verwittigen, van in haere respective plaetsen op haere hoede te syn, ende de fortificatiën aldaer in goeden staut van noodige defensie te brengen, opdat sy niet mogen overrompelt werden by gevalle van openbaeren oorlogh met eenige der naebuyren. . . . .
Waermede, enz.

Parijs, 27 *November* 1671.

WEL EDELE GESTRENGE HEER [1]),

Tot beantwoordinge van UWEd. missive van den 19[en] deser, uyt dewelcke ick met sonderlinge blydschap verneme de goede voorsieninge, die by H. Ed. Gr. Mog. staet wederom gebruyckt te werden, tot defensie van ons lieve vaderlandt, door het aennemen van nogh 20,000

1) De Witt.

man, myns oordeels het eenige middel om de successen van de quaede desseynen tegens onsen Staet ofte te diverteren ofte te wederstaen; alsoo ick niet kan sien, dat dit hoff, seer hoogh opgeset door de hoop die sy haer selven geven van een infaillibel conquest, eenighsints conne wederhouden werden, als door de apprehensie van een ongeluckige expeditie.

In de lightinge ende uytgeven van nieuwe commissiën werdt nogh dagelycx gecontinueert, uytgenomen dat de Coning syne officiers, in Italiën ende in Portugael volck wervende, heeft geordonneert daermede verder op te houden, sendende alleen over het volck dat sy alreede aengenomen hebben, uyt vreese dat men van dat volck, dat seer veel comt te kosten eer het hier is, weynigh dienst sal connen hebben, alsoo men bevind dat se daegelycx off deserteren off seer groote insolentiën plegen.

Wat aengaet de equipage ter zee, en kan ick niet vernemen dat nogh groote preparatiën werden gemaeckt, alhoewel dat men hier voor seecker houdt, dat men in het voorjaer een vloot van 40 capitaele schepen sal gereet hebben, om geconjungeert te werden met een andere vloot van 60 capitaele schepen, die de Coningh van Engelandt ten dienste ende tot coste van desen Coningh sal gereet houden, hebbende daertoe al 7000000 guldens ontfangen, op belofte van op de eerste aenmaeninge van dit hoff met H. H. Mog. te breecken, om met soo een gevoeghde macht derselver vloot te gemoet te gaen ende aen te tasten.

Het verbod tegens de fransche wynen, dat men hier gedaght hadde dat noyt syn effect soude hebben door de dissentiën, die men malkander wys maeckte dat onder de provinciën waeren, werdt hier seer divers opgenomen; by de wysen en geinteresseerden met apprehensie, by het hoff met indignatie; ende is seecker, dat het eenige misnoegen dat hier tegen H. H. Mog. is, niet uyt reden maer uyt een opgeblaese belginge ontstaet, die niet en kan lyden, dat soo kleyn een Staet sigh de pair met een Coningh durft te stellen, t'sy int' mainteneren van de Akensche vrede, t'sy in het belasten van de waeren van dit Ryck, als verstaende, dat het soo een Republicq niet en past soo weynigh respect aen desen Coningh te draegen, dat sy door haere placcaeten syne edicten sal soecken te contrecareren ofte vruchteloos te maecken. Het misnoegen van den heer ambassadeur Colbert wordt hier by veele, ende voornaementlyck by de ongenegenen tot den oorlogh, eer voor een feinte als voor een waer miscontentement opgemen. Hoe dat het is, ick ben gepersuadeert hoe kitteloorigh dat men hier is, dat men daer van geen gevoelen toonen en sal.

De desseynen syn hier noch als voor desen divers ende twyffelaghtigh: alleen staet vast, datse seer quaet syn, ende alleen tegen onsen Staet werden geformeert.

T'geen ick voor desen hebbe geschreven van de schoenen ten ys beslaegen, werdt my noch dagelycx geconfirmeert, soo dat men het oog op de rivieren sal moeten hebben by aldien deselve soo verre comen toe te vriesen. Sy hebben oock meenighte van lighte bruggen gereet, die sy meenen bequaem te sullen syn om de gedachte rivieren aller tyden te connen passeren. Eenige meenen, dat sy het eerst op Maestricht sullen aenleggen, andere op Rynbergh, dat my wel het apparentste dunckt; maer haer meeste desseyn leyt op het occuperen van den Yssel, innemen van Arnhem ende Amerfoorst, ende penetreren tot in het herte van het landt; alle vaste concepten, ende die my geen kleyne materie en furneren om daermede by wylen wat te railleren. Want als sy my willen intimideren door de nombreusheyt van haere troupen, vraeg ick haer hoe sy die sullen voeden? en als sy my seggen dat sy se sullen verdeelen, soo vraeg ick haer, off sy dan gelooven dat de macht van H. H. Mog. niet bequaemer en sal zyn, om soo een verdeelde macht te weeren, als de haere omse te forceren. Ondertusschen heeft men hier ordre gegeven aen de oude trouppes, die in de nieuwe conquesten leggen, om op den 1en december haere marsch naer de frontieren van Luyck te nemen, ende andere officiers van de artillerye, om voor een gedeelte naer Metz ende voor een ander gedeelte naer Douay te trecken, maer dat men Philippeville van nogh eenige behoeften sal voorsien.

Ick heb vergeeten op syn plaets te seggen, dat de bruggen en platbomige schuyten, die sy gemaeckt hebben om de rivieren te passeren, syn gemaeckt van riet en biesen. Noch heb ik vergeten te seggen dat men hier, door de klachten die daegelycx ten hoove comen, wat minder opinie van het succes van de commerciën begint te krygen, als men voor desen heeft gehad, en dat men daerom het advies sal nemen van luyden die sulcx verstaen, om te delibereren off men daerin nogh langer sal continueren, off andere mesures nemen.

De onseeckerheyt, in dewelcke men hier nogh is over d'intentiën van den heere Churfurst van Brandenburgh, die apparentelyck syne steden nogh liever in de handen van H. H. Mog. als in die van Vranckryck sal sien, heeft hier van daen weder een nieuwe deputatie doen decerneren in de persoon van den heer graeve van St. Geran, die ordre heeft om spoedigh derwaerts te gaen, ende, soo men seght, met groote aenbiedingh. Waermede, enz.

P. S. Dit memoriken werdt my soo datelyck van een seer goede en bequaeme handt toegesonden. Ick en heb den tyt niet, om extracten daeruyt te maecken, weshalven ick UWEd. bidde het selve naer haere gewoone discretie te mesnageren.

Extraict d'un avis de Paris du 27 Novembre 1671.

Secreet.

Il y a sous la presse, pour sortir demain ou après, une déclaration du Roy qui défend le commerce avec les Hollandois, et Pélisson travaille à un manifeste au sujet de cette guerre, et l'on est dans l'impatience de les attaquer, et l'on commencera en cet hiver. Monsieur de Verjus part aujourd'huy, et porte de grandes sommes d'argent aux princes du Rhin, et même l'Evêque de Munster en aura sa bonne part, étant tout assuré à la France, et attaquera du coté de l'Issel pour entrer dans les entrailles du pays. Cependant l'Electeur de Brandebourg a offert sa médiation, mais inutilement; car on est ici résolu à la guerre par l'union assurée de la flotte d'Angleterre, où l'on a envoyé quantité de lingots d'or et d'argent pour convertir en espèces du pays. C'est pourquoi l'on doit songer promptement en Hollande de se bien préparer et prémunir; car il n'y a plus de temps à perdre, et c'est le vray moyen d'empêcher la guerre. Le prince Robert commandera la flotte angloise.

Parys, 27 *November* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren . . . .
Le Sr. de St. Geran is van desen Coningh naert' Brandenburghsche hoff jonghst versonden geworden, om dien Churfurst, ist' mogelyck, int' interesse van dese Croon te trecken.

Le Sr. Verjus, die wegens dit hoff sigh een tyt lang tot Ceulen ende by den Churfurst van die naem opgehouden heeft, is wederom te rugge hier aengecomen, gelyck mede de abt de Bouisson uyt het Oostenryckscbe Keyserlycke hoff, sonder dat men heeft konnen penetreren het rapport van haere verrichtinge . . . .
Waermede, enz.

Parys, 4 *December* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; . . . .
Le Sr. Heys, sint eenige jaeren waergenomen hebbende aen dit hoff d'affaires van de heeren Churfursten van Trier en Mentz ende van den Vorst van Nieuburch, is op eergisteren ochtend van hier

naer Trier en Mentz vertrocken, by expresse aenlastinge van S. Maj., om tot Trier en Mentz te faciliteren ende obtineren de versoghte consenten tot het doortrecken voor de Fransche trouppes.

Le S[r]. Verjus is mede weder van hier naer Ceulen ende het hoff van Bon vertrocken, ende is men van gevoelen, dat op desselffs aenkomste aldaer het accommodement tusschen de stadt Ceulen ende den heere Churfurst van die naem gefaciliteert en wellight geheelyck gesloote soude werden, daer van men het succes haest staet te vernemen. . . . .

S. Maj. soude, by een arrest vant' Conseil van den 16[en] November voorl., aen alle particuliere coopluyden syne onderdaenen toegestaen hebben de liberteyt, van voortaen op de Fransch-Americaensche eylanden te mogen handelen, sonder eenigh considerabel reght, en soude de West-Indische Fransche compagnie met de particuliere coopluyden, ontrent de te doene commercie, genoeghsaem, tot haer groot naedeel en ruine, gelyck gestelt worden.

Waermede, enz.

Parys, 4 *December* 1671.

Mijn heer [1]),

Sedert myne jonghste en is hier niet veel voorgevallen dat UEd. kennisse waerdigh is, synde het hoff desen ganschen tyt geoccupeert geweest in baelen, baeletten, commediën ende diergelycke divertissementen te geven aen de nieuw aengecomen Madame, die daerdoor schynt het hoff van Heydelbergh wel te sullen connen vergeten.

In de wervingen gaet men niettemin hier al voort, ende alhoewel men niet sonder indignatie en verneemt de vigoureuse resolutiën die by H. H. Mog. Staet tot affweeringe van alle uytheemsche gewelt werden genomen, soo is het evenwel seecker, dat het hier doet omsien, en dat ick nogh niet buyten hoop en ben van te sien, dat aen de eene zyde de goede voorsorgen van H. H. Mog., ende aen de andere zyde de onseeckerheyt van het secours van Engelandt, ende van de vrintschap ofte ten minsten neutraliteyt van den heer Churfurst van Brandenburgh en de hertogen van Lunenburgh, — daer men sedert de wedercomste ende het rapport van den heer Verjus minder staet begint op te maecken als men voor desen had gedaen, ende daerom weder een nieuw effort op deselve laet doen, — alle de groote desseynen van een Coningh, die syn reputatie niet light in pericul sal willen setten, sullen comen te doen avorteren; voornaementlyck soo

1) De Witt.

langh als daer nogh geen declaratie van oorlogh gedaen, noch eenig manifest uytgegeven is, ende dat H. H. Mog. mogen goetvinden dat haer ambassadeur, alvooren syn audientie van affscheyd te nemen, off met de ministers off met den Coningh selffs in een particuliere audientie eens sprack over de tegenwoordige constitutie van saecken, op die voet als in de ordres, aen de heeren Boreel ende van Haren gegeven, is vervat. Waermede, enz.

Parys, 11 *December* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; De Fransche oppervooghden en de ingesetenen vant' eylandt van Cayenne hebben jonghst van dit hoff secours van volck versocht, voorgevende, dat sonder dat te verwachten noodige secours zy niet wel haere colonie sullen connen mainteneren by gevreesde veranderingen en occasie van oorlogh; ende heeft monsieur de la Bare diesaengaende met de geinteresseerden naeder gesproocken, op den ontfang van de missieven dienaengaende, en op dat sujet aen S. Ed. uyt die affgelegen quartieren geschreven.

Le Sr. de Realville soude jonghst van dit hoff naer Provence versonden syn, om aldaer de fransche equipagiën ter zee t'examineren ende te doen bevorderen . . . .

. . . .

De heer marquis de Louvois soude staet maecken, tegens den 15en van d'aenstaende maendt, een tocht naer de geconquesteerde plaetsen in Vlaenderen te doen, ende aldaer de fortificatiën ende fransche trouppes te visiteren . . . .

. . . .

Waermede, enz. 1).

Parys, 16 *December* 1671.

MIJN HEER 2),

Op maendag avont, wesende den 14en deser, syn my door de ordinarisse post wel toegecomen H. H. Mog. missive ende resolutie van

1) Hier moest volgen eene missive aan den Raadpensionaris de Witt, van 11 December (Resolut. van H. H. Mog. 15 Dec. 1671); dezelve is echter, onder de stukken op het Rijks-archief bewaard, niet voorhanden.

2) Fagel.

den 9en, mitsgaders derselver brieff aen desen Coningh van den 10en daeraenvolgende. Tot voldoeninge van dewelcken ick noch dien selven avont den heere Girault, Luytenant Introducteur des ambassadeurs (de heer Bonoeil, opperceremonymeester, tot St. Germain synde) tegen des anderen daeghs s'middagh ter maeltyt hadde doen noodigen, gelyck hy oock op den gestelden tyt by my is geweest, om door syn toedoen een audientie by den heer de Louvois te connen becomen, t'zy hier binnen Parys, gelyck my die heer voor desen hadde doen hoopen, dat hy daerom expres over soude komen, als hy soude weeten dat myne krachten soo verre souden geavanceert zyn, dat ick my van myn logement tot het syne soude konnen laeten transporteren, — t'zy tot St. Germain, niettegenstaende de groote swackheyt die ick uyt myne langhduyrige en hevige sieckte hebbe overgehouden, door de koude van het saisoen belet werdende myne voorige kraghten te becomen; ende hadde die heer aengenomen op morgen daerom naer St. Germain te gaen, ende my op vrydach avont bescheyd te komen seggen, met apparentie van op saturdach, wesende den 19en deser, myne visite aen den gedachten heer de Louvois te kunnen geven, als my desen nacht ten twaelff uyren, door een expresse daertoe affgesonden, syn ter handen gestelt de duplicaten van de bovengemelte resolutiën ende missiven van den 9en en 10en deser, nevens H. H. Mog. naeder resolutie van den 11en, voor soo veel die van den 9en altererende, dat ick in de eerste gelast zynde den brieff van H. H. Mog. als by goede apparentie van succes aen den Coningh over te leveren, by de leste werde geordonneert, deselve immediatelyck ende sonder eenigh tytversuym aen S. Maj. te behandigen, ende met een mondelinge deductie van de redenen ter materie dienende te vergeselschappen. Tot naecominge van hetwelcke, ick desen morgen wederom den heer Girault hebbe doen versoecken nogmaels de moeyte te willen nemen, van met myn caros, die ick hem toesond, tot my te willen comen, gelyck hy oock daetelyck heeft gedaen, ende myne intentiën verstaen hebbende, tenderende tot het versoeck van een particuliere audientie, aengenomen heeft daerover op morgen naer St. Germain te gaen, ende my op vrydach ofte saturdach het antwoordt van den Coningh ende den dach van de gedachte myne aenstaende audientie bekent te sullen maecken. Ick bid Godt Almachtigh, soo moderaet en salutair een desseyn van H. H. Mog. met een geluckigh succes te willen zegenen, ende sal my geen arbeyd ofte moeyelyckheyt laeten verdrieten, om een soo gewenscht werck te helpen bewercken.

Waermede, enz.

Parys, 18 *December* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; . . . .

. . . .

De jonghste tydingen van Bon melden, dat het fransche convoy aldaer aengecomen was, medebrengende 1200,000 guldens in contant geldt; dat de heere Churfurst aldaer eene seer groote quantiteyt meel dede maelen tot het noodige ammunitie broot.

D'heer graeve van Sunderland, als extraordinaris ambassadeur aen't Spaensche hoff hier uyt Engelandt jonghst aengecomen synde, ende S. Maj. tot St. Germain begroet hebbende, is gisteren van hier naer Madrid vertrocken met koetsen van relais. Waermede, enz.

Parys, 23 *December* 1671.

MIJN HEER 1),

Toen my de duplicaten van H. H. Mog. ordres, vervat in derselver resolutie van den 9en deser, door Jan van Baten, die UEd. desen sal overleveren, toegebracht zyn geweest, hadde ick al ordre aen den heer Girault, Lt. Introducteur des ambassadeurs gegeven, om een audientie voor my by den Coningh te versoecken, ende op den dagh daeraenvolgende tot antwoord bekomen hebbende, dat S. Maj. my deselve tegen Sondach daeraenvolgende, wesende den 20en deser, hadde toegestaen, vond ick goet den gedachten J. van Baten hier tot myne wederkomste van St. Germain op te houden, om de occasie te hebben van sonder tytsversuym door denselven den uytslagh van de gedachte myne audientie aen H. H. Mog. bekent te maecken, en heb ick in dat sentiment gecontinueert, oock naedat my de audientie voornoemt van den bestemden dach tot op huyden wierde uytgestelt. Maer nae dat my op gisteren door denselven heer Girault, gelyck ick al voorsien hadde, is aengeseght, dat de Coningh naer Versailles gaende, om aldaer de aenstaende hoochtyt te passeren, geen gelegentheyt soude hebben, om my ter versochter audientie voor syne wedercomste tot St. Germain te admitteren, sonder daertoe den dagh vast te stellen, en my daervan notificatie te doen geven, hebbe ick gemeent, dat het tyt ende van myne plight was, daervan kennisse aen de hooge Regeringe te geven ende daertoe de te rugge reyse van

---

1) Fagel.

den meergenoemden boode te gebruycken, die nevens dese aen UEd. sal overleveren de arbitraire uytspraeck van desen Coningh over de voor desen gesubmitteerde differenten tusschen H. H. Mog. ende S. Maj. van Denemarcken, by dewelcke H. H. Mog. in alle de pointen by contumacie werden gecondemneert. Ick hebbe daer by gevoeght den brieff, met dewelcken de heer graeve de Louvois my deselve uytspraeck door ordre van den Coningh heeft toegesonden, gedateert den 16en van dese maendt, daer de gedachte uytspraeck al is van den 24en October lestl., omdat ick geloove dat het niet quaet en sal zyn, dat de gedachte brieff by de meergemelte uytspraecke werde bewaerd, als door syn date klaerlyck uytwysende de partialiteyt van een sententie, uytgesproocken door een Coning, die sigh alreede aen meest alle de hoven van Europa voor vyand van onsen Staet hadde verklaert, ten tyde als deselve by hem gearresteert ende aen H. H. Mog. ofte derselver minister alhier bekent is gemaeckt.

Over het iteratiff dilayeren van myn audientie werden verscheyde oordeelen, nae de genegentheden der persoonen die daer over raisonneren, gedaen. Eenige meenen, dat men daer door wil toonen, dat men sigh weynigh wil laeten gelegen zyn aen het gunt ick magh te proponeren hebben, ende dat men my in onseeckerheyt wil laeten, tot dat men al acten van hostiliteyt sal hebben gedaen; anderen, dat men noch in de desseynen fluctueert, en daerom eerst yets vast wil stellen, eer men my tot de audientie sal admitteren; ende, gelyck ick weet, dat de heer le Tellier op Vrydach voorl. wel drie uyren met den heer Prins van Condé in conferentie is geweest, soo soude ick oock wel connen gelooven, dat dese materie aldaer voornaementlyck is verhandelt geweest. Myn gevoelen is, dat my de Coningh voor syn vertreck naer Chalons, dat vastgestelt is tegens den 5en van de aenstaende maendt, ter audientie sal admitteren, niet als een dilatoir antwoord sal geven, ende alsoo de aenkomste van den heer de Pomponne afwachten, om van den toestant der saecken in Sweden geinformeert te zyn, alvooren my eenig cathegoryck bescheyd te geven.

Ende alsoo ick my echter in dese myne opinie wel soude connen bedriegen, ende dat de Coningh wel soude connen vertrecken sonder my de versochte audientie te laeten aenseggen, soo sal ick blyde syn te mogen verstaen, hoedanigh H. H. Mog. goedtvonden dat ick my in dese voorvallen, noopende myn verblyff ofte vertreck, sal hebben te draegen; voornaementlyck byaldien de Coningh syne reyse naer Chalons komt voort te setten, alvoorens my ter audientie te hebben geadmitteert.

S. Maj. gaet derwaerts, om een revue van syne trouppes te doen, werwaerts oock op aenstaende Maendach 24 compagniën van de guardes van den Coning werden gesonden, om de meeste trouppes by de handt

te hebben ende deselve oock by het wintersaysoen te gebruycken tot de desseynen, die voor desen al voorgenomen syn geweest.

Parys 25 *December* 1671.

MIJN HEER 1),

. . . .
. . . .

Soo datelyck werd my in confidentie geseght, dat d'intentie van den Coning soude zyn my geen audientie als nae syn wederkomste van Châlons, ende mogelyck geheel niet, te geven, hebbende geresolveert H. H. Mog. niet als met den slach en door een manifest te waerschouwen; oock dese revue aengeright te zyn, om d'een off d'andere expeditie voor te nemen, ende syne trouppes onder de twee hoofden, die sullen zyn de Prins van Condé ende die van Turenne, te verdeelen. Voor eergisteren is wederom een expresse naer den ambassadeur Colbert affgesonden, die men voort' vertreck van den Coning weder hier wacht. Byaldien men hier continueert in de intentie van my geen audientie te geven, soo sal ick onder 't welnemen van H. H. Mog. een pasport versoecken, om myn meubelen te mogen oversenden, en my gereet maecken om nae de wedercomste van den Coning myn affscheyd van denselven te nemen. Waermede, enz.

Parys, 25 *December* 1671.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; . . . .
. . . .

S. Maj. heeft jonghst eene nieuwe charge van Directeur Generael der saecken van de marine gelieven te creëren, ende daermede te versien ende beneficieren d'heer Intendent Colbert, als tuteur ende voocht van den graeve van Vermandois, admirael van Vranckryck; welck nieuw ampt, by den voorn. heer Intendent geduyrende de minderjaerigheyt des voorschreven graeve sullende bedient werden, eerstdaeghs in de reeckencamer alhier staet geënregistreert te sullen werden; S. Maj. verder den heer Colbert voorn. de directie gegeven hebbende van alle de karren, waegens ende andere voitures, die ge-

1) Fagel.

employeert staen te werden tot het transport van ammunitie van oorlogh ende vivres voort' aenstaende Fransche leger.

D'heer hertoch d'Estrées, broeder van den bisschop van Laon, maeckt sigh vaerdigh tot syne aengenomen ambassade aent' hoff van Romen . . . .

De heer de Pomponne, gelooft men, dat light tegens den 15en van de aenstaende maendt hier soude comen te arriveren, eenige van opinie synde, dat hy ordre soude hebben om het Deensche hoff en passant aen te doen, ende aldaer eenige daegen te verblyven. Hiermede, enz.

Parijs, 1 *Januarij* 1672.

Edele Groot Mogende Heeren,

Myn Heeren; Milord Montaigue, extraordinaris ambassadeur aen dit hoff, is de nacht tusschen voorl. saturdach ende sondach van hier ten spoedighsten over Calais naer Londen vertrocken, naedat hy voor syn vertreck eene lange secrete conferentie met desen Coningh gehouden hadde, sonder dat men yets verders ofte eenige naedere omstandigheden heeft konnen decouvreren off penetreren; maer alleen werdt gepresumeert, dat hy om yets van importantie die reyse aengenomen heeft, en soude S. Exc. voorn. staet maecken binnen twaelff daegen wederom hier te sullen syn, desselffs geheelen treyn en suite hier binnen Parys verbleven synde . . . .
. . . .

Waermede, enz.

Parijs, 1 *January* 1672.

Wel Edele Gestr. Heer 1),

Geduyrende het verblyff van den Coning ende het gansche hoff tot Versailles, daervandaen ick vertrouwe dat sy gisteren avont weder tot St. Germain zyn aengecomen, ende de absentie van de Ministers van Staet, die de jonghste feestdaegen ten haeren huyse hebben wesen vieren, is my hier weynigh off niet voorgecomen, dat particuliere kennisse ofte reflexie waerdig is, als alleen, dat de heer Montaigue extraordinaris ambassadeur van den Coning van Engelandt aen dit hoff, subitelyck van hier naer Engelandt is vertrocken, naedat hy daertoe

1) Fagel.

ordre door een expresse van den Coning zyn meester hadde ontfangen ende voor syn vertreck een particuliere audientie, die meer als een uyr heeft geduyrt, by desen Coning hadde gehadt. Ende alsoo daerop gevolgt is, dat Syne Majt. haere voorgenomen reyse naer Châlons om te assisteren aen de revue van haere trouppes, eerst voor eenige daegen gedilayeert ende vervolgens, soo my verseeckert werdt, t' eenemael uyt den sin heeft gestelt, gevende ordre aen den heer Prince de Turenne om die sorge op sich te nemen ende aen de gemelde trouppes, om uit Champagne, daer zy oorsaeck tot groote klaghten hebben gegeven, naer Metz te marcheren, soo werdt daeruyt occasie van verscheyde discourssen genomen ende by eenigen gelooft, datter ontrent den toestant van de tegenwoordige saecken wel eenige veranderingh soude connen voorvallen, daervan de tyt ende voornaementlyck de aenkomste van den heer de Pomponne, die in korten te gemoet gesien werdt, ende de wederkomste van den gedachten heer Montaigue ons naeder kennisse zullen geven; ende gelooff ick, dat de by my versochte, ende by den Coning tot syne wederkomste van Versailles uytgestelde audientie, daernae off noch langer sal werden gedilayeert ofte dat men my niet als een dilatoir antwoord sal doen becomen, waervan ick t' zyner tyt UWelEd. particuliere kennisse sal konnen geven.

Veele meenen als noch, dat dese revue een groot desseyn voorheeft ende dat de Coning, schoon sigh anders gelaetende, evenwel op den 6en of 7en syne voorgenomen reyse sal vervolgen; maar ick geloove, dat de oorsaeck van het vertreck van den Ambassadeur van Engelandt hier veel saecken in onseeckerheyt heeft gebracht, ende dezelve tot zyne wedercomste daerin zal houden. Waermede, enz.

Parys, 8 *January* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Voorleden maendach, des morgens ontrent tien uyren, heb ick myne versochte andientie by S. Maj. tot St. Germain gehad, ende H. H. M. missive aen den Coningh overgelevert, naedat ick te vooren met den heer le Tellier aldaer over de tegenwoordige conjuncture van saecken ende tyden geconfereert hadde; van t' eene ende t' ander schryve ick hier nevens wydloopiger aen den heer griffier Fagel, daeraen my met permissie gedraege . . . .

. . . .

Hiermede, enz.

Parys, 8 *January* 1672.

WEL EDELE GESTRENGE HEER [1]),

Naedat de Coningh op Donderdag avont, wesende den lesten van het voorl. jaer, weder van Versailles tot St. Germain was aengecomen, ende den volgenden dagh ten deele in devotie, ten deele in divertissementen hadde gepasseert, heeft hy op Saturdach, wesende den 2en deser, ordre aen den heere Bonoeil gegeven om my de versochte ende tot S. Maj. wederkomste uytgestelde audientie tegen Maendach daeraenvolgende aen te seggen; hetwelck my op Sondach door den heer Girault synde bekent gemaeckt, ben ick des anderen daeghs, de klocke maer ses uyren hebbende, met de twee carossen, beyde vol Nederlandsche jonge luyden, uyt Parys gereden ende ontrent ten negen uyren tot St. Germain aengecomen, alwaer ick ontrent ten halff tienen ontfangen heb eene visite van den heer le Tellier, gelyck wy daerover al te vooren met den anderen waeren geconvenieert. Met denwelcken ick een lange conferentie over den tegenwoordigen toestant der saecken hebbe gehadt, werdende daertoe by my de inleydinge gemaeckt, exprimerende voornaementlyck de groote vriendschap ende naeuwe alliancie, die H. H. M. van den aenvangh van haere republyck met dese Croon hadden gehadt, de sonderlinge diensten ende bystanden, die so aen d'eene als aen d'andere zyde naer gelegentheyt des tyts ende der saecken genooten ende toegebracht waeren geweest, de goede intelligentie tusschen wederzydsche onderdaenen, bekraghtigt door gemeene interesten van commerciën, van huwelycken, ende van goederen in elckanders landen gelegen, waerdoor voornamentlyck dit Ryck, dat noch goudt noch silver mynen in sigh hadde, ende doorgaens met Spaigne, daer die materie voornaementlyck vandaen komt, in oorlogh was geweest, tot groote opulentie was gebracht, hebbende haere gewassen ende manufacturen in haeren gelde verandert door het toedoen van H. H. Mog. onderdaenen, die boven alle andere natiën den afftreck ende het debyt daervan hadden gemaeckt, ende van haer zyde noyt occasie en hadden gegeven om daerontrent eenige de minste veranderingh te maecken, tot dat S. Majt. niet vergenoeght zynde van de lasten, die Sy op de commerciën van onsen Staet hadde gestelt, ende die H. H. Mog. nae lange patientie hebben geobligeert om van gelycken op de fransche waeren te doen, soo verre syne voorgaende genegentheyt in haet, ende sijne vriendschap in vyandschap hadde verandert, dat Sy geresolveert was den Staet van H. H. Mog. door de waepenen aen te

1) Fagel.

tasten ende dat numbreuse leger, dat Sy van alle kanten versaemelde, te gebruycken tot destructie van eenen Staet, dien de voorsaeten van S. Maj. met soo veel sorgh en moeyten hadden helpen oprechten, ende van denwelcken zy oock in tyden ende wijlen goede diensten hadden genooten, voornaementlyck als de grootvaeder van desen Coningh, door de macht van de ligue geopprimeert werdende, door de bysondere bystant van de Coninginne Elisabeth ende van H. H. Mog. de Croone van Vranckryck hadde vastgestelt in het geslacht, daer sy tegenwoordigh noch in is. Hier viel my S. Ed. in en seyde, dat de Coning syn meester noyt in eenigen deele hadde gecontravenieert aen het tractaet van den jaere 1662, by hetwelck het chargeren van elckanders waeren niet en was verbooden, infererende daer uyt, dat H. H. Mog. in het verbieden van de waeren van dit Ryck hetselve hadden gedaen, ende belangende den gepresupponeerden oorlogh van S. Maj. tegen onsen Staet, dat deselve sigh daerontrent noyt en hadde verclaert, ende dat men haer dienvolgende t' onrecht daerover verdacht hieldt. Waerop ick weder antwoordende seyde, dat wel seeckerlyck van dees zyde tegen het gedachte tractaet was gecontravenieert, als S. Majt., door het geven van premiën aen de schepen uyt dit Ryck naer het Noorden vaerende, een inegaliteyt tusschen de twee natiën hadde gestelt, als sy de fransche bootgesellen met gewelt uyt onse schepen hadde doen lichten, ende als sy haere onderdaenen hadde toegelaeten de schepen H. H. Mog. ingesetenen toebehoorende in volle zee, niet alleen tegen het tractaet, maer selffs directelyck tegen de edicten ende ordonnantiën by haer gemaeckt, weg te nemen, sonder dat ick, niettegenstaende verscheyde instantiën by den Coningh ende syne ministers gedaen, daervan oyt eenige restitutie, veel min behoorlycke reparatie hadde konnen erlangen. Ende aengaende den gedreyghden oorlogh aen den Staet van H. H. Mog., dat het gansche hoff, de gansche stadt van Parys ende alle de hoven, daer de ministers van S. Majt. eenigen tyt herwaerts waeren aengecomen, daer vol van waeren, sonder dat de gedachte ministers daervan een secreet hadden gemaeckt, maer het subject van haere reyse ende negotiatie daer van hadden gemaeckt. Waerop niet anders by S. Ed. geantwoord synde, — als dat sy niet als by provisie ende tot de aenkomste van den heer de Pomponne in de uytheemsche saecken gebruyckt werdende geen particuliere kennisse en hadde van het gunt by my was voortgebracht, persisterende in het geene hy my noopende de desseynen van den oorlogh hadde geseght, met byvoeginge, dat sy wel niet en seyden dat S. Majt. geene intentie van oorlogh tegens H. H. Mog. en hadde, maer dat hy daervan noyt eenige verclaeringe aen ymant en hadde gedaen, — vervolghde ick myn discours, S. Ed. voornaementlyck voor oogen stellende de ongemacken, die gesien

waeren uyt desen oorlogh te sullen ontstaen, als voornaementlyck de verdere ruine van de onderdaenen van dit Ryck, door de versperringe van haere commerciën ende het non debiteren van haere gewassen ende manufacturen, die meer in ons landt als in alle de andere landen te saemen wierden geconsumeert; de uytputting niet alleen van des Conincx financiën, maer oock van het meeste geldt dat noch, hoewel seer weynigh, door de handen van de onderdaenen trotteerde; het verderff van de landen door de marsch van sulck een nombreus leger, eerst van dit Ryck selve, daernae van de buyren ende eyndelyck van de geallieerdens, alvooren tot die van haer vyanden te komen; de ongemacken, die soo groot een leger soo verre van huys synde konden overcomen, ende de insulten die by soo een occasie voor het selve te wachten stonden, terwyl het wel te gelooven was, dat eenen soo machtigen Coningh, en die sigh allomme soo dede vresen, geen benyders nochte vyanden en ontbraecken, die sigh dan voornaementlych souden openbaeren als sy kans voor haere desseynen souden sien, sonder dat alsdan de saecken in staet souden zyn om door eenige tractaeten weder op den ouden voet gebracht te werden, H. H. Mog. genecessiteert synde geweest om andere engagementen aen te gaen, ende soo religieus in het observeren van haere tractaeten zynde, dat sy om geene oorsaeck aen deselve en souden contravenieren; daer dat noch by soude comen, dat als alschoon de partyen in tyd en wylen tot rust ende vreede souden mogen werden bewoogen, dat daerdoor het verlies dat de oorlogh aen dit Ryck soude hebben toegebracht niet en soude werden gerepareert, terwyl de handtwerckers, die hier by meenighte leegh gingen, ten opsighte dat haere waeren in ons land, dat van groote consumptie is, niet en wierden vertiert, voor een groot gedeelte haere subsistentie in onse landen souden gaen soecken, ende eenmael de aengenaemheyt van die regeringe geproefft hebbende, apparentelyck noyt souden bewoogen werden om weder herwaerts te comen, ende daerdoor occasie aen de ingesetenen van H. H. Mog. gevende om binnen t' landt geryft te werden, oorsaeck souden zyn, dat oock de penningen, die hier plachten verhandelt te werden, voor een groot gedeelte in ons landt souden blyven, waerdoor dan vervolgens de penningen, die geduyrende den oorlogh soo verre buyten dit Ryck souden werden gebracht, gesien waeren in lange jaeren daer niet weder in te sullen komen, ende daerdoor, gelyck S. Ed. wel konde dencken, groote ongelegentheyt souden veroorsaecken.

De heer le Tellier, myn discours uytgehoord hebbende, toonde wel aen verscheyde van myne redenen te defereren, maer seyde my, dat hy daerop niet en conde antwoorden, maer schuldigh was den Coningh daervan rapport te doen, die dan daerop soodanige reflexie ende resolutie conde nemen als hem goed soude duncken; voegende daer al-

leen by, dat S. Majt. ingevolge van het tractaet tusschen haer en den heer Churfurst van Ceulen in den jaere 1669 opgerigt, niet en soude connen ledigh staen denselven met haere waepenen te assisteren tegen die geene, die de stadt in haer ongelyck styffden, ende weder desseyn hadden gemaeckt om deselve met eenige nieuwe regimenten te verstercken. Waerop by my geantwoord synde, dat H. H. Mog. niet minder aen haere alliancie met de stadt als de Coningh aen de zyne met den Churfurst verplight zynde, daerenboven noch haer eygen interest hadden waer te nemen, dat niet en conde toelaeten, dat een ryckstadt soo nae aen haer gelegen ende waervan de vryheyt soo nootsaeckelyck aen haere commercie was, ten opsighte van een rivier die de gedachte commerciën van verre boven de stadt transporteert ende in haer landt komt te eyndigen, door de waepenen van een geestelyck Heer, dien wel eenige prærogativen in deselve, maer geen souvereine dominatie en competeerde, violentelyck soude werden gesubjugeert; dat H. H. Mog. noyt en hadden belet nochte geimprobeert, dat de differenten tusschen den bisschop ende de stadt door minnelycke ende equitable accommodementen wierden ter neder geleght, gelyck ick vertrouwde dat al lange soude wesen geschied, byaldien men hetselve alhier hadde goedtgevonden, geconsidereert dat de heer Churfurst, — die een vroom ende pacificq prins is ende tot desen oorlogh, die eygentlyck de oorlogh van de princen van Furstenbergh werdt genoemt, door deselve princen werdt verruckt, — niets liever als een goed accommodement sal sien, als men het aen dit hoff, dat alleen over de gedachte princen heeft te disponeren, goed sal vinden: is de meergedachte heer van my gegaen, om rapport van onse conversatie aen den Coningh te doen, die my ontrent een halff uyr daernae door de heeren Bonoeil ende Girault ter audientie heeft doen haelen.

. Ick liet my van beneden tot aan de chambre des guardes met een stoel draegen, gelyck als hier by oude ofte onpasselycke heeren niet ongebruyckelyck is, soo om de swackheyt die ick uyt myn sieckte heb overgehouden, als om niet buyten myn adem te zyn, als ick ontrent den Coningh soude komen, moetende nog drie caemers doorgaen eer ick konde komen in het cabinet, daer S. Maj. my verwachtende was. In de antichambre van het gedachte cabinet vond ick den heere Prince van Condé ende verscheyde van de voornaemste heeren van het Ryck in raie staen, daer ick door passeerde tot het cabinet, daer ick buyten gewoonte niemant in en vond als den Coningh, denwelcken naer behooren gesalueert hebbende, ick d'intentie van H. H. M. bekent maeckte, ten naesten by in die termen als sy in derselver missive aen S. Maj. was geconcipieert, beginnende myn aenspraeck van de kennisse die H. H. M., niettegenstaende haere stantvastige ge-

negentheyt om sonder ophouden te continueren in de goede intelligentie ende alliancie, die sy van den beginne van haere regeeringe met de voorsaeten van S. M. tot groot nut ende voordeel van wederzydsche Staeten ende onderdaenen hadden gehadt, tot haer groote verwonderingh ende leetwesen hadden becomen, hoe dat hoogstged. S. Maj. syne oude vriendschap in haet ende syne genegentheyt in vyantschap hadde verandert, soo verre dat sy alrede desseyn hadde gemaeckt van haer met de waepenen aen te tasten, ende dat groote leger, dat sy van alle kanten versamelde, te employeren tot destructie van eenen Staet, die een goet gedeelte van haer establissement aen de Coningen, S. Maj. voorsaeten schuldigh was, sonder dat zy konden bevroeden door wat redenen ende motiven sy daertoe was bewogen geworden; dat H. H. M. derhalven goedtgevonden hadden, dat ick my daerover by een versochte audientie aen S. Maj. soude addresseren ende denselven versoecken, dat sy haer niet qualycker en gelieffde te tracteren als men gewend is den misdaediger te doen, dien men ten minsten bekent maeckt waerover dat hy werdt beschuldight, dien men hoordt in syne defensie, en niet en condemneert voor dat hy geconvinceert is.

Dat H. H. M. soo gerust in haer gemoet ten opsighte van haere conduitte waeren, dat sy niet en twyffelden off sy souden, wetende wat haer wierde ten laste gelegd, klaerlyck doen sien dat sy t'onrecht wierden geaccuseert ende S. Maj. tegens haer werd opgeset door het aenbrengen van saecken, die niet alleen soodanigh als zy gedebiteert werden, maer t'eenemael contrarie souden bevonden worden, ende by aldien sy buiten haere kennisse ende tegen haere intentie yets mochten hebben gedaen, daerover S. Maj. reden van misnoegen soude meenen te hebben, dat sy in dien gevalle niet en souden weygeren daerover soodanige satisfactie aen S. Maj. te geven, als sy in equiteit soude konnen pretenderen. Dat S. Maj., door dit middel, sonder den degen te trecken, sonder haere financiën te beswaeren, sonder haere trouppes te hazarderen, sonder eenig menschenbloed te plengen, soude konnen obtineren al het gunt sy door de waepenen ende het succes van deselve (daervan sy niet verseeckert en was) te verwachten hadde; dat sy hetselve met des te beter faciliteyt soude konnen doen, als niet genootsaeckt synde daerom een stap buiten haer hoff te gaen, ende met des te meerder glorie, omdat men soude konnen gelooven, dat de vreese van haere macht haer die satisfactie hadde doen hebben, die men dickmael oock nae een dier gekochte victorie niet en kan becomen; dat dit was het gunt H. H. M. mij belast hadden S. Maj. voor te draegen, ende bevestighden met den inhoude van derselver missive die ick haer met eenen overleverde. De Coningh deselve aennemende ende het couvert daer afftreckende seyde, met een mine van indignatie, dat hy se niet van nooden en hadde, terwyl hy de

copie daervan in syn sack hadde, die alrede door alle de hoven van Europa hadde getrottcert. Waerop geantwoord hebbende, dat H. H. M. die gewent waeren met open deuren te gaen, daervan geen secreet en hadden gemaeckt, ende dat derhalven S. Maj. sedert den tyt van myne versochte audientie daervan gemackelyck copie hadde konnen becomen, sprack de Coningh van de armature van H. H. M. als die oorsaeck aen de syne gegeven hadde, en gaf my daerdoor oorsaeck om S. Maj. te verseeckeren, dat H. H. Mog., die niet een voet lands meer en begeerden als haer door den voorl. oorlogh en door de Munstersche tractaeten was toegecomen, niets liever en souden doen als sigh van onnoodige oncosten te ontlasten ende daerom altyt gereet souden zyn om de extraordinaire trouppes, die sy door een indispensable necessiteyt van haer landen en luyden te beschermen aengenomen hadden, weder af te dancken, als haere buyren S. Maj. geallieerden van gelycken souden doen, ende S. Maj. selve haer ten opsighte van haere waepenen buyten kommer soude stellen, als niets soo seer wenschende als dat de vrede in het Christenryck onderhouden ende alles op de voorige voet wierde herstelt; ten welcken eynde sy oock altyt vaerdigh souden zyn, om nevens S. Maj. de vervalle commerciën door het ontlasten van deselve wederom op te rechten, sonder daerontrent minder eguard op desselfs glorie als op haer eygen interest te nemen; weshalven zy van S. Maj. intentie verseeckert synde gaerne de eerste avances daertoe souden doen, het effect daervan als een beneficie aennemen, ende de eerste syn die haere edicten ofte placcaeten, op dat subject gemaeckt, weder in souden trecken; voegende daerby, dat buyten alle twyffel door dese ontlastinge wel soo veel voordeel aen de onderdaenen van S. Maj. als aen die van H. H. Mog. (als die meerder occasiën van trafycq hadden) soude werden toegebracht. Op al hetwelcke de Coningh met korte woorden seyde, niet anders te konnen antwoorden, als dat hij besigh was met het versaemelen van syne trouppes ende het equiperen van syne vloot, ende hetselve gedaen zynde soodanige resolutie soude nemen, als met syn interest ende syn glorie best zoude overeen komen. Dit is het eynde geweest van een audientie, die oorsaeck tot veel discourssen soo voor als nae deselve heeft gegeven ende noch geeft, debiterende eenigen, dat ick den Coningh de carte blanche hebbe aangeboden, ende anderen ter contrarie, als oordeelende dat, byaldien hetselve was geschiedt, alle questiën daermede getermineert souden syn; veele blyven ondertusschen gepersuadeert van den oorlogh, veele van een apparent accommodement, daertoe al eenige aenleydinge werdt gegeven door de veranderingh van des Conings resolutie nopende syne reyse naer Châlons tot besightigingh van syne trouppes. Myn gevoelen daerontrent is alsnoch, dat de haet tegen onsen Staet opgenomen soo groot is, dat

men in de desseynen, die daeruyt geformeert syn, geen veranderingh en sal maecken, soo langh als men sal gepersuadeert zyn, dat men deselve met succes sal konnen uytvoeren, ende van die opinie sal men sonder twyffel blyven, soo langh als de militie van H. H. M. te lande ende derselver equipagie ter zee niet aengevangen en sal zyn. Voor het laetste is men hier wel het meeste bevreest, alsoo men onse landt-militie niet als voor defensief, en onse vloot alleen voor offensief, aensiet; weshalven oock de meeste naedruck van die zyde sal moeten komen, byaldien men aen dit hoff de oorlogh gevaerlyck wil maecken ende niet liever denselven wil affwachten als ontgaen.

Voorleden Sondach syn tot St. Germain vergaedert, ende by den Coning gehoordt geweest, alle de hoofdofficieren van syne vloot ende seght men my, dat aldaer is geresolveert de equipage van 40 kloecke oorloghschepen, die van kleyne kraght sal syn, byaldien H. H. M. sigh van de macht, die sy inhanden hebben, met vigeur gelieven te dienen ende door de lasten van een jaer, schoon wat excessif synde, sigh tegen de volgende gelieven te guaranderen. Men is hier niet becommert als voor de defensie der kusten, die wel 100,000 man van nooden hebben als sy door geen suffisante vloot en werden beschermt, 't welck geoordeelt wordt niet doenlyck te zyn, byaldien sigh H. H. M. van haere macht ter zee gelieven te dienen, ende dit Ryck daerontrent van buyten niet en werd gesecondeert.

Dat Monsieur de Pomponne, voor syn vertreck van Stockholm; een tractaet van neutraliteyt voor den tyt van een jaer soude hebben geslooten ende geteeckent, werd hier als seecker gedebiteert, alsmede dat daervoor werdt uytgereyckt een somme van 200 m. rycxdaelders (die ick evenwel geloove niet anders als een voldoeninge te zyn van voorige achterstallen, die voor desen oorsaeck van verwyderingh tusschen de twee Croonen hadden gegeven) ende een contrefeytsel van desen Coning voor dien van Sweden, verciert met diamanten ter waerde van 100,000 gelycke rycxdaelders. Dat Monsieur de Louvois tegenwoordigh aen het hoff van den Churfurst van Ceulen is, ende aldaer sorge draeght voor het versterckon van Keyserswaerdt ende de behoefften van de magazynen in die quartieren opgeright, vertrouw ick dat H. H. M. niet onbekent en is.

De tydinge is hier oock, dat de differenten tusschen den heer Churfurst ende de stadt van Ceulen bygeleght souden zyn, 't welck men, myns oordeels, hier altyt in de hand heeft gehadt ende noch heeft, tenzy hetselve by de vrienden van de stadt om goede insighten werde gediverteert, terwyl het apparent is dat het accommodement van dit hoff niet en sal goedgevonden werden, als om onsen Staet te meerder te incommoderen door soo veel facielder toeganck tot onse frontieren ende soo veel te beter subsistentie voor haere trouppes.

Met de jonghste post heb ick wel ontfangen H. H. M. missive ende resolutie van den 31en der voorleden maend. Aen het eerste lidt van deselve is door myne voorverhaelde audientie voldaen; naer het laetste sal ick my alhier in het geven van de gerequireerde presenten reguleren; ende belangende het middelste sal ick my ter intentie van H. H. Mog., schoon ick bevinde dat my dese lucht seer schaedelyck is, noch eenige tyt ophouden, op dat vertrouwen dat H. H. Mog. my in de groote kosten, die ick my geobligeert vinde hier te doen, in redelyckheyt te gemoet sullen komen. Waermede, enz.

P. S. Naedat ick desen affgeschreven ende geteeckent hadde, werdt my door den heer Bonoeil toegesonden het antwoordt van S. Maj. op de missive van H. H. Mog. aen den selven door my overgelevert, met een bygevoeghden brieff van den heer le Tellier aen my, die ick beyde met dese post toesende aen den heer griffier Fagel. By den brieff van den Coningh en was tegen de gerecipieerde gewoonte geene copie voor my, apparentelyck omdat ick des te langer den inhoud van denselven soude ignoreren. Ick hebbe een tyt langh gehesiteert wat ick daerin soude doen, ende eyndelyck geresolveert denselven te openen, vertrouwende dat H. H. Mog. my niet quaelyck sullen afnemen, dat ick die vrymoedigheyt hebbe gebruyckt, om te beter van de intentiën van dit hoff geinstrueert te zyn, ende myne mesures daerontrent ten dienste van den Staet te connen nemen. Ick geloove, dat dese brieff al opgestelt is geweest, alvooren ick ter audientie ben geadmitteert geworden. De animositeyt, die men hier tegens H. H. Mog. heeft opgenomen, en wordt daerin niet gedissimuleert, terwyl men sich ontrent den oorlogh selven niet klaerlyck en wil uytten, voor dat men daerontrent eene vaste resolutie, nae de apparentiën van succes, sal genomen hebben.

Secreet. *Parys*, 11 *January* 1672.

Mijn Heer [1]),

Voorleden Vrydach, synde den 8en deser, heb ick UEd. door de ordinarisse post toegesonden den brieff van den Coningh aan H. H. Mog., dienende tot antwoord op diengeenen dien ick van haerentwegen aen S. Maj. hadde overgelevert, met een circumstantieel verhael van hetgunt my ontrent myne audientie was wedervaeren. Ick en hebbe geoordeelt, dat die bootschap, die niet al te aengenaem en conde zyn, een expressen meriteerde; maer voor soo veel als deselve soude

1) Fagel.

mogen opgehouden ofte geretardeert zyn geweest in een tyt, »quo etiam tuta timenda sunt," heb ick van myne plicht geoordeelt van het eene ende het andere copie te doen maecken, ende UEd deselve met de post huyden op Brussel gaende toe te senden, opdat H. H. Mog. te beter haer mesures mogen nemen tegen de desseynen die, myns oordeels, hier soo vastgestelt syn, dat daerin geen veranderingh meer te wachten is, ende dienvolgende de gansche veyligheyt van onsen Staet niet als uyt eenen kraghtighen tegenweer te hoopen is; waertoe God de Heere geve dat tydelycke en vigoureuse resolutiën mogen werden genomen, sonder dat men sigh aen eenige aenbiedinge van mediatie langer vergaepe, alsoo deselve niet anders als amusementen en syn om H. H. Mog. door ydele hoope de nodige oncosten te doen vermyden, en occasie te hebben om deselve te onverwachter op het lyff te vallen, dat myns oordeels niet lange en sal aenloopen, terwyl de Coningh van Engeland, die alhier noch daegelycx nieuwe verklaeringen van syne sinceriteyt ontrent de aengegaene verbindtenissen laet doen, H. H. Mog. door syn ambassadeur met ydele hoop sal ophouden, tot dat de oorlogh aengevangen ende de geunieerde Provinciën in soodanigen staet sullen syn gebraght, dat sy den vrede door seer beswaerlycke en ignominieuse conditiën sullen moeten coopen. De toestant van onse frontieren ende het getal van onse militie syn hier soo wel, ende mogelyck beter, bekent als aen de Regeringe selve, die haere gissinge naer haere betalinge maeckende, sigh wel soude connen bedrogen vinden.

In myne jonghste, waervan de copie hier nevens gaet, hebbe ick wel geseght, dat ick my hier nogh eenigen tyt ter intentie van H. H. Mog. sal ophouden; maer ick vertrouwe haere meeninge daerontrent niet anders te syn, als dat ick hetselve sal doen soo lang als haere reputatie daer by niet gelaedeert en werd, als soude geschieden, byaldien ick nae het uytgeven van eenig manifest ofte gedaene rupture de naeder ordres van H. H. Mog. voor myn vertreck soude moeten affwachten, ende sien dat ondertusschen de Coningh hier van daen soude trecken, ende ick daerdoor belet werden om myn behoorlyck affscheyd van denselven te nemen. Waermede, enz.

Parys, 15 *Januarij* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; . . . .

Voorleden Maendach syn de gesamentlycke hier aenwesende officiers der marine tot St. Germain, ten huyse van den heer Intendent

Colbert voor d'andermael vergaedert geweest, ende is aldaer vastgestelt het equiperen van 30 kloecke oorloghschepen voor d'Oceaen, ende 10 gelycke voor de Middelandsche zee, d'overige noodige zeemacht tot het uytvoeren der noodige desseynen van andere naebuyren en geallieerden van dese Croon verwacht werdende; het oppergesagh van die in zee te brengen macht voor d' Oceaen in de voorsz. vergaederinge vergeven zynde geworden aen den heere graeve d'Estrée, vice-admirael van dit Ryck, met d' eygenste authoriteyt nochtans als admirael.

De heer hertogh van Luxemburg vertrock van hier eergisteren naer Bon, om aldaer te bekleeden het ampt van lieutenant-général der Churfurstelycke Ceulsche trouppes. De marquis de St. Lis werd geseght dat mede eerstdaegs derwaerts vertreckt, in de qualiteyt van maréchal de camp, d'heer graeve de Sault mede van hier vertrocken zynde naer syn regiment, ontrent Metz geinquartiert synde. D'heer de Pomponne arriveerde tot St. Germain eergisteren, synen weg over Metz genomen hebbende, ende naedat hij twee daegen op syn heerlyckheyt tot Pomponne uytgerust hadde; op desselffs aenkomste werd gelooft dat verscheyde wightige resolutiën sullen genomen werden.

. . . .

Waermede, enz.

Parys, 15 *January* 1672.

Mijn heer [1]),

Huyden over acht daegen heb ick UEd. door de ordinarisse post toegesonden, nevens den responsiven brieff van den Coningh op de by my overgeleverde missive van H. H. Mog., een omstandigh bericht van hetgunt my in een conversatie met den heer le Tellier en vervolgens in myne audientie by den Coning was bejegent. Ende alsoo my de gedachte brieff van den Coning sonder byvoeginge van copie, ende dienvolgens tegens het gerecipieerde gebruyck, was toegesonden, soo heb ick noodigh gedaght denselven te openen ende daervan een dubbelt te doen maecken, hetwelck ick nevens het voorverhaelde beright door de extraordinaire post, die des Maensdaegs hier van daen op Brussel gaet, onder een ongewoon couvert UEd. tot seeckerder informatie van de hooge Regeringe hebbe toegesonden; vervattende in den brieff, dien ick daer hebbe bygevoeght, al het geene dat ick van den tegenwoordigen toestant der saecken hadde kunnen verne-

1) Fagel.

men ende oordeelen. — Ick wil wel bekennen, dat ick voor desen weynig swaerigheyt hebbe gemaeckt in den oorlogh daermede onse Staet van dees zyde wierde gedreyght, omdat ick wel wiste, dat men van hier denselven sonder apparentie van een ontwyffelyck succes niet en soude aenvangen, ende dat ick altyt ben gepersuadeert geweest, dat H. H. Mog. soodanige versieninge in sulcken pressanten noot tot bescherminge van haere landen ende ingesetenen souden stellen, dat sy soodanig succes van een leger, dat uyt soo veel diverse natiën nieuwelyck geworven is gecomposeert, en eenen soo grooten marsch moet doen eer het ter gedestineerder plaetse sal gekomen zyn, niet te vreesen en hadden; in welcken gevalle men alhier, daer men niet gewent is als op desseynen van verseeckerde successen te gaen, de mediatie soude hebben geprocureert, waerdoor men sigh tot een accommodement hadde laeten bewegen; terwyl men tegenwoordig, — siende dat onse Staet van een suffisante militie tot besetting van de frontieren ende tot affweeringh van de irruptiën blyft ontbloot, dat hy weynigh ervaeren hoofdofficieren heeft, (want soo spreeckt men hier opentlyck) ende dat tot de equipagie ter zee noch geene resolutie en is genomen, dat Sweden alrede de versochte neutraliteyt voor een jaer heeft toegestaen, dat de Coninginne Regente van Spaigne sigh door een seer civilen brief aen desen Coningh, volgens desselffs versoeck, mede tot de neutraliteyt geduyrende de aenstaende campagne heeft verclaert (gelyck hetselve alhier voor seecker werd gedebiteert), en dat men vertrouwt, dat de Keyser aen denwelcken men wederom een expressen tot dien eynde heeft gesonden, hetselve exempel voor dien tyt sal volgen, — met noch meerder yver als voor desen de voorgenomen desseynen behertight, de landt militie soo te voet als te paerdt, van welcke leste noch weynig daegen geleden 36 compagniën haere patenten hebben gekregen, naer de frontieren afsendt, ende van daer met kleyne trouppes naer haere rendevousplaetsen doet fileren, om den Staet der Vereenighde Nederlanden, op syn onvoorsienst ende alvooren dat hy in postuyr van defensie sal syn, op het lyff te vallen, terwyl men denselven met aenbiedinge van mediatiën sal ophouden, die men t' zyner tyt naer de apparentie van de successen altyt sal konnen aennemen off verwerpen; soo en kan ick niet loochenen dat myne vreese, raeckende de behoudenis van het land vry grooter is, als zy tot noch toe is geweest. Hier en werdt niet versuymt in al hetgeen men gelooft tot het uytvoeren van de voorgenomen desseynen te konnen dienen. De landtmilitie werd hier nogh daegelycx geaugmenteert, soodanig, dat men staet maeckt deselve tot de 200 m. man te brengen, om daer van d' eene helft in t' velt, ende d' andere tot besetting van de kusten ende frontieren te employeren. De vloot, die men onlangs hadde geresolveert niet grooter als van 40 schepen

te maecken, seght men tegenwoordig voorgenomen te hebben met noch 20 t' augmenteren; deselve sal gecommandeert werden door den heer graeve van Estrée. De heer prins van Condé, dien het beleydt werdt gegeven over het leger, dat gedestineert is om de irruptie in ons landt te doen, doet in alle de academiën van Parys de beste paerden opsoecken, spaert daerontrent geen gelt, maer geeft tot drie en vier duysent van het stuck van die hem aen staen. Hier wert een soort van grenaten ofte boules gemaeckt, die lang en ront zyn, bequaem om in het canon gebruykt te werden tot groote affbreuk van de schepen, ende voornaementlyck van de fortificatiën die alleen van aerde gemaeckt zyn, dewelcke door het bersten van deselve ende door de kraght van de materie die men daerin doet, soodanig werden verspreyt, dat daerdoor groote bresches in deselven werden gemaeckt; van deselve seght men, dat al over de 12,000 naer de frontieren zyn afgesonden.

Byaldien dat H. H. Mog. van intentie zyn sig te verlaeten op d' aenbiedingen van mediatie, die haer sullen werden gedaen, soo vreese ick dat zy de macht van dit Ryck in haer land sullen sien, alvooren dat daervan de propositiën aen dit hoff sullen zyn gedaen. Ick maeck staet in d' aenstaende weeck, nevens d' andere ministers, de ceremoniële visite aen den heer de Pomponne, die al eenige daegen hier ofte hier ontrent, incognito is geweest, te geven; by aldien ick yets seeckers uyt denselven kan vernemen, soo sal ick daernae myn vertreck onder 't welnemen van H. H. Mog. dirigeren.

Waermede, enz.

Parys, 22 *January* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: D' heere hertogh d'Estrée heeft dese voorleden daegen syne reyse aangenomen van hier naer Romen, om aldaer als ordinaris ambassadeur wegens dese Croon te gaen resideren, by sigh hebbende een ongemeenen grooten treyn. . . . .

. . . .

Waermede, enz.

Parys, 22 *January* 1672.

WEL EDELE GESTRENGE HEER,

Alhoewel men hier heeft gedebiteert, dat S. Maj. eenen brief van de Coninginne Regente van Spaigne soude becomen hebben, houdende

in seer civile expressiën dat sy de neutraliteyt nopende den oorlogh van dese Croon tegens H. H. Mog., volgens versoeck van desen Coning, geduyrende d'aenstaende campagne soude onderhouden, soo ben ick evenwel verseeckert, dat de gemelte brief noch niet en is overgecomen; maer dat by de graeven van Villars ende Sunderland tot het obtineren van denselven aen het hoff van Madrid sterck wert aengehouden, de ministers van Engelandt aen de uytheemsche hoven sigh altyt voegende met die van desen Coningh, als een gemeen engagement ende interest te saemen hebbende; t'welck my doet vreesen, dat de ambassade van den heer Downing meer sal syn om een pretext van rupture als om een middel van accommodement uyt te vinden, leggende de tractaeten tusschen de twee Coningen soodanigh, dat die van Engeland niet alleen dien van Vranckryck is gehouden met eene considerable zeemacht by te springen, maer selffs de eerste rupture te doen, byaldien hem sulcx van dese zyde werdt geverght. Veele van de geene, die tot den oorlogh niet genegen zyn, hebben tot noch toe gelooft datter middelen souden konnen uytgevonden werden om denselven te ontgaen; maer tegenwoordigh en is er niemant meer die niet en oordeelt dat die hoop ydel en de rupture inevitabel is, al waer het schoon dat de daertoe dienende mediatie by Engeland wierde aengebooden ende effectivelyck in t' werck gestelt; als die nergens anders toe en soude dienen, als om H. H. Mog. te amuseren tot dat sy te onverwachter op het lyff souden gevallen werden.

Men continueert hier ondertusschen noch sterck in de aengevangen wervingen, zynde daertoe onlanghs noch 400 commissiën uytgedeelt, ten eynde noch een derde leger ende dat tegen de Spaensche Nederlander moge werden geformeeert, byaldien de Coninginne van Spaigne de versochte neutraliteyt quaeme te weygeren. De trouppes, die in Champagne en Lorraine zyn, doet men daegelycx fileren naer het stift Ceulen, daer de heer de Louvois sig noch onthout, naedat hy gesegt werd een personele ende seer satisfactoire conferentie tot Trier met den heer bisschop van dien naem gehadt te hebben. Monsr. de Luxembourg is over weinigh daegen oock derwaerts gereyst. Monsr. de Crequi staet om in korte oock daer heenen te gaen. Monsr. de Turenne segt men, dat over 14 daegen deselfde route sal nemen, en in de maend van Maert van den Coning selven gevolgt werden.

Parys, 29 *January* 1672.

WEL EDELE GESTRENGE HEER,

Huyden over acht daegen, wesende den 22^en deser, hadde ick eyndelyck de occasie van my te acquitteren van het congratulatoire

compliment dat H. H. Mog. my gelast hebben, uyt haeren naem, te doen aen den heere hertogh ende vrouwe hertoginne van Orléans over het huwelyck onlanghs tusschen haer gecontracteert, dat ick ten deele door mijne indispositie, ende ten deele door d'absentie van Haere Conincklyke Hoogheden tot die tijt toe was belet geweest aff te leggen. Ick wierde by deselve, ter respecte van H. H. Mog., met veele civiliteyt en vriendelykheyt ontfangen ende bejegent. Op sondach daeraenvolgende ontfingh ick ten selven reguarde de visiten van de heeren prince van Condé ende hertog van Enghien, t'welck soodanigen roep onder de gemeente gaff, dat men gelooffde datt er eenigh accomodement voorhanden was, de Princen van den bloede niet gewent zynde veele visites van die natuyre te doen. Wy hadden geduyrende onse conversatie verscheijde discourssen, soo raeckende den aenstaenden oorlog die tegenwoordigh niet meer gedissimuleert en werdt, als de oorsaeck van deselve, ontrent dewelcke, alhoewel wy gansch niet eens en waeren, soo passeerde noghtans alles in civile ende moderate expressiën.

De Heer Graeve d'Estrades dede mij eenige daegen geleden door den Heer de Montbas seggen, dat hem de Heer Le Tellier van my spreeckende hadde geseght, dat myn persoon noch aen den Coningh noch aen de Ministers eenighsints onaengenaem was, maer dat de saecken tegenwoordigh in soodanigen staet waeren gebracht, dat daerontrent geene veranderinge meer uyt te wercken en was. Ick merckte wel, dat dat eygentlyck te seggen was, dat myn aenwesen alhier voortaen van geen voordeel en conde zyn; maer alsoo ick hetselve opvatte als disscourscher wyse synde gepasseert, soo heb ik my gelaeten als daerop geene reflexie maeckende; my is evenwel naederhand, ende dat uyt verscheyde monden, voorgecomen, dat men derhalven vertrouwde dat ick daer uyt de meeninge van het hoff hadde kunnen verstaen, ende dat men liever soude sien, dat ick tydelyck myn affscheyd van den Coningh nam, als dat men sigh genootsaeckt soude vinden my hetzelve door expressiver woorden aff te vergen. Ick hebbe my verplight gevonden, UWELEd. daervan kennisse te geven, opdat ick daerontrent d'intentie van H. H. Mog. tydelyck magh verstaen, ende met eene nieuwe missive aen den Coningh van een jonger date als de voorgaende magh werden versien.

Ick ben tegenwoordigh bezigh met het affleggen van de visites, die ik schuldig ben te doen aen die geene, die my geduyrende myne indispositie hebben besocht. Als ick al de ordres van H. H. Mog. tot myn vertreck sal hebben ontfangen, soo sal daer nogh al een maend verloopen eer ick myn audientie van affscheyd by den Coningh sal hebben geobtineert ende affgeleght, eer ick myn affscheyd van alle de princen en princessen van t'bloedt, volgens het gerecipieerde ge-

bruyk, sal hebben genomen ende behoorlycke civiliteyten ontrent veele grooten van dit Ryck, daer ick kennisse mede hebbe gehouden, mitsgaders aen de uytheemsche ministers, sal hebben gedaen.

De graeve van Molina, die eyndelyck uyt Engelandt hier is aengecomen, spreeckende voorleden sondagh met den Coningh te Versailles, vraegde hem Sijne Maj. off oock de gravinne sijne huysvrouw, daer de Coninginne veel van houdt, herwaerts soude komen? Waerop by den graeve geantwoord zynde, dat hy se soude ontbieden, byaldien Haere Maj. sulcx goedtvond, zeyde de Coningh, dat het goet soude syn dat se hier was, alsoo de Coninginne eene dévote en sy eene heylige was; ende de graeve daer weer op, dat het dan niet quaet soude zyn, dat se te saemen God om den vrede baeden. — Milord Montaigu, die eenigen tyt herwaerts alhier de ordinaire ambassade wegens den Coningh van Engeland heeft bekleedt, ende kennisse heeft van de conventiën die tusschen de twee Coningen zyn gemaeckt, werdt my geseght, dat weder op syn herwaerts komste staet om desen Coningh geduyrende de aenstaende campagne te accompagneren.

De brieven uyt Engeland houden oock, dat men daer tegenwoordigh al bezigh is met het equiperen van de vloot, die bestaen soude in 50 schepen gemonteerd van 100 tot 40 stucken geschuts, en 20 fregatten, even veel proviand schepen, 15 branders en twee schepen om de siecken en gequetsten in te brengen; dat de hertogh van Yorck deselve in persoon sal commanderen, hebbende tot Ltn. admiraal den graeve van Sandwich, tot Schout by nacht den Ridder Ascue, tot commandeur over 't esquadre van de Witte vlagge den Ridder Jordan, en over dat van de blaauwe den Ridder Sprag; dat de hertogh sal syn op het schip de Prins, gemonteerd met 105 stucken, de Ltn. admirael op het schip de James, ende de heer Ascue op het schip de St. Andries, beyde gemonteert met 100 stucken. Dan alzoo alle dese tydingen verscher uyt Engelandt selve overcomen, soo sal ick affbreecken, enz.

Parys, 29 *January* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; . . . .

Daer is alhier vastgestelt het werk aan alle coninckly cke gebouwen binnen Parys en daerontrent te doen stilstaen, uytgenomen die van Versailles, ende de penningen daertoe gedestineert tot den aenstaenden oorlogh te gebruycken. De Fransche geestablisseerde manufacturen

ende commercie staen mede voor het grootste gedeelte stil, uyt mangel van het noodige debit en gelt. Men is mede hier voornemens, alle de hier te vooren geëstablisseerde monopoliën aff te schaffen, daer van alreede een aenvang gemaeckt is . . . .

De Heer marquis de Seignelay, van hier jonghst naer Londen overgegaen zynde, seght men dat soude derwaerts overbrengen de ratificatie van desen Coningh ende het tractaet jonghst geslooten tusschen Engeland en dit Ryck, daervan de verdere particularia seer gesecreteert werden . . . .

Waermede, enz.

Parys, 5 *Februarij* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: De jonghste brieven van Marseille van den 29en voorl. brengen mede . . . .

4°. dat dit aenstaende jaer maer 13 s'Coninghs oorloghschepen in de Middelandtsche zee, onder 't commando van den Sr. de Martel in qualiteyt van lieutenant général, stonden te sullen verblyven; d'overige van s'Coninghs schepen in die zee kruyssende sullende overkomen ende sigh vervoegen by de Fransche vloot in den Oceaan, staende gecommandeert te sullen werden by den heere graeve d'Estreés, welcke vloote hier geseght werdt te sullen bestaen in 34 cloecke oorloghschepen en eenige mindere, die men mij verseeckert dat van het noodige bootsvolck ende montcosten versien syn, om eerstdaeghs te konnen uytloopen ende ageren, le Sr. Duquesne, die deselve Fransche vloot als onderhooft sal commanderen, gisteren met syne noodige ordres van St. Germain vertrocken zynde . . . .

Waermede, enz.

Parijs, 5 *February* 1672.

MIJN HEER,

My syn met de jonghste post wel toegecomen H. H. Mog. Resolutie van den 7en November lestleden, raeckende het geven van de hand aen de extraordinaris Envoyez in de huysen van de ambassadeurs, derselver naeder missive aen desen Coningh ter saecke van myn vertreck van hier, en UEds. schrijven aen my door ordre van deselve H. H. Mog. op hetzelve subject. Op het eerste, dat al eenigen tyt herwaerts

in practycq is geweest, ende niet als by de ambassadeurs van dese Croon aen de uytheemsche hoven werdt gedifficulteert, sal ick niet naelaten my ter intentie van H. H. Mog. te reguleren. Van het tweede zal ick my t'zynen tyt naer behooren dienen, ende op het leste sal UEd. tot rescriptie gelieven aen te nemen, dat my niets soo seer ter herte gaet als de dienst van het landt, ende het voorcomen ende uyt den weegh leggen van de gevaerlycke desseynen die tegen hetselve schynen geformeert te werden; gelyck ick daerom oock van ganscher herten wensche de bequaemheyt te hebben, die vereyscht werd in die geene die in soo gewightighe saecken moeten werden geëmployeert. Maer alsoo naer alle apparentie de rupture syn aenvang sal nemen,. soo ras als het saisoen ofte het tenteren van een der desseynen, die men hier voor heeft, daertoe occasie sullen hebben gegeven, soo is het te vreesen, dat men hier tot die extremiteyt gecomen zynde, niet gaerne en sal sien, dat zich een minister van eenen geattacqueerden Staet ontrent dit hoff sal ophouden, ende dat dienvolgende deselve minister, syn huys en domestycquen veel ongemacks ende wederwaerdighheyts van de onbedachte gemeente sullen subject zyn; dat niemant meer commercie ofte communicatie met deselve en sal durven houden, ende dat hy dienvolgende voor den dienst van H. H. Mog. hier t'eenemael onnut ende inutil sal zyn. Dat daerenboven de gedachte rupture soo wel syn aenvang te waeter als te lande hebbende genomen, de zee vol capers ende de wegen vol rovers sullen gevonden werden, die aen de eene zyde de familie, ende aen de andere de meubles ende bagagie aen de rooff ende insulten van deselve zullen exposeren, zynde niet te gelooven, dat in die gevallen de Engelschen die, volgens de conventie die sy geseght werden met desen Coning aengegaen te hebben, de eerste declaratie van oorlogh sullen doen, eenigh pasport sullen respecteren; daer nogh by comt dat de Coningh terstont nae, ende nogh mogelyck al vooren de gedaene rupture, sigh ontrent syne legers vervoegende, my de occasie niet alleen van met denselven ofte desselffs ministers te konnen spreecken, maer oock die van een behoorlyck afscheyd van deselven te kunnen nemen, ontrocken sal worden; alle welcke consideratiën gevoeght by het geene my onlanghs uyt den monde van den heer le Tellier is bekent gemaeckt, dat naementlyck alle apparentie van den oorlogh te eviteren was wegh genomen, als willende daermede seggen, dat ick my niet langer alhier op die hoope en behoeffde optehouden, hebben my bewoogen schipper Claes Schey van Rotterdam te Rouaen leggende hier te ontbieden, met denselven aen te gaen het hier nevensgaende accord over het transport van myne meublen, ende alhier een pasport tot veyligheyt van deselve te versoecken. Om niet te min te toonen, dat noch alle die consideratiën, noch die van myne gesontheyt selve, die ick

bevinde met dese lucht gansch niet overeen te komen, niet kraghtigh genoegh en syn, om my van de dienst vant' landt eenighsints te dimoveren, soo sal ick gaerne den gemelten schipper Claes Schey met die van myne meublen, die meer tot respect van myn caracter en ornament van het huys van H. H. Mog., als tot noodigh gebruyck hebben gedient, vooraf senden, ende alsoo de periculen tusschen die ende de geene die ick nogh sal by my houden divideren, ende met myne familie hier blyven, soo langh als ick sal kunnen vernemen dat hetselve hier niet onaengenaem en sal zyn; ten welcken eynde ick my daer over met den Heer de Pomponne sal abboucheren in de contra visite, die ick van denselven nae zyne wedercomste van St. Germain verwaghte op de ceremoniele visite, die ick aen syn Eds. op voorleden maendagh hebbe gegeven, UEd. kennisse van desselffs antwoordt laeten toekomen, ende my vervolgens reguleren naer het gunt H. H. Mog. my daerontrent sullen gelieven t'ordonneren, alles met dat vertrouwen, dat H. H. Mog., gelyck ick al voor desen hebbe geschreven, my sullen te baete komen in de groote kosten, die ick my genootsaeckt vinde alhier te doen, excederende verre het tractement, dat my by deselven is toegeleght, tot verval van de ordinaris ambassade, daer toe ick my niet als voor een jaer hebbe verobligeert, synde gepersuadeert dat de intentie van den Staet niet en is, dat ick alhier de dienst van denselven tot detriment van myne geringe middelen sal waernemen. Myns oordeels en sal myn verblyff alhier niet boven de twee maenden kunnen zyn, omdat de Coningh naer alle apparentie voor dien tyt hier van daen sal vertrecken, byaldien de geprojecteerde oorlogh onsen Staet directelyck werdt aengedaen, daer men hier weder aen begint te twyffelen, en dat niet hier, maer met den Churfurst van Ceulen sal moeten werden gehandelt, byaldien de oorlogh op syne naem werdt gevoert, ende aen de trouppes van desen Coningh alleen de naem van auxilaire werdt gegeven; maer ick geloove, dat alle dese saecken sullen werden gereguleert naer het antwoordt, dat men uyt Spaigne zal bekomen, soodanigh dat men, by aldien de Coninginne Regente de versoghte neutraliteyt comt te weygeren, hier is geresolveert weder de Spaensche Nederlanden, ende vervolgens oock die geene die in hetzelve interest sullen syn, directelyck aen te tasten. Waermede, enz.

Parijs, 12 *Februarij* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: De jonghste brieven van Rochelle berighten, dat

men in Rochefort seer yverigh besigh was met het toerusten ende equiperen van s'Coninghs oorloghschepen, ende dat tegens dit naeckende voorjaer, soo uyt de riviere van Charante als uyt Brest, stonden uyt te loopen by de 40 kloecke oorloghschepen en 10 soo fregatten als branders, daeronder [niet begrepen werdende verscheyde andere mindere oorloghschepen, die uyt de voorsz. ende andere haevens van dit Ryck mede stonden tegens dien tyt te sullen zee kiesen, en hier en daer verdeelt werden . . . .

Men heeft hier jonghst uytgevonden ende vastgestelt verscheyde expedienten, ende eene party die aen S. Maj. over de acht millioenen sullen opbrengen tot d'extraordinaire oncosten van den aenstaenden oorlogh . . . .

Waermede, enz.

Parys, 12 *February* 1672.

MIJN HEER,

De geduyrige absentie van den heer de Pomponne uyt dese stadt is oorsaeck geweest, dat ick S. Ed. zedert myne jonghste niet en hebbe konnen aentreffen; byaldien desselffs absentie van hier blyft continueren, soo is myne intentie op dinghsdagh, nae de receptie van myne brieven, een keer naer St. Germain te doen, ende UEd. vervolgens kennisse van myn wedervaeren te geven. Voorleden dinghsdag, wesende den 9en deser, gaff my de Heer Graeve van Molina, ambassadeur van den Coningh van Spaigne aen dit hoff, de contra visite, in dewelcke wy al weder verscheyde discourssen hadden nopende het uytwisselen der ratificatiën over het onlanghs opgerighte tractaet van secours tusschen Syne Majt. en H. H. Mog.; maer ick vonde tot myn leetwesen S. Ed. daerontrent nogh alsoo twyffelmoedigh als voor desen, niettegenstaende ick S. Ed. veele argumenten voorbraght, die de nootsaeckelyckheyt soo wel als de reghtmatigheyt van hetselve aenwesen. De brieven, die van Madrid aen particulieren alhier syn aengecomen, houden dat die saeck daer alsnoch wierde gedisputeert, dat eenigen van de Raedt ende de gansche gemeente seer voor de mutuele assistentie was, anderen ende voornaementlyck de Graeve van Penaranda daertegen, ende dat het gesien was, dat het werck soude opgehouden werden, tot dat de oorlogh syn aenvangh soude hebben genomen, ende de uytslagh van denselven eenighsints te gemoet conde werden gesien. Hiernevens gaet de ordre, die de Coning voortaen in het applicceren van het groot zegel wil gehouden hebben; ende alsoo Syne Majt. in ervaeringe is gecomen, dat tot nogh

too vele abusen daerontrent, ende voornaementlyck in het geven van graciën, sonder behoorlycke kennisse zyn gepleeght geweest, heeft Sy goet gevonden by het zegelen selffs present te zyn, ende in de eerste sessie aen allen die present waeren te seggen, dat sy sigh van alle sinistre streecken souden hebben te wachten, off dat Sy de contraventeurs soodanigh soude straffen, dat de andere daeraen een exempel souden konnen nemen. Hooghstgedachte Syne Maj. begint sigh de regeringe van het Ryck ende kennisse der saecken daegelycx meer ende meer aen te trecken, ende is op eenen ende denzelven dagh vier uyren in haer Raedt, en acht uyren present by het zegelen geweest. De marquis de Villeroy, zoone van den Maréchal de Villeroy, die Gouverneur van den Coningh is geweest, ende die men meende dat het zegel soude hebben becomen, is eergisteren gelast het hoff te quiteren, zonder dat men alsnogh weet uyt wat oorsaeck, ten waere dat men niet te gelyck aen het hoff en wilde hebben twee persoonen, die den anderen seer haetigh zyn, als de gedaghte marquis ende de chevalier de Lorraine, die uyt syn ballinghschap weder werdt gerevoceert, om te dienen, soo men seght, tot een instrument van accommodement tusschen dese Croon ende den hertogh van denselven naem, aen denwelcken de Coning soude voorgenomen hebben syn land wederom te geven, en sigh van syne trouppes te dienen, onder conditie, dat S. Maj. altyt de doortocht ende, ist noodigh, oock eenigh verblyff voor syn leger daerin ende door sal mogen hebben, dat de hertogh geene forteressen in syn voorschreven landt sal mogen hebben, ende dat de Coning ter contrarie een citadelle binnen Nancy sal mogen oprichten ende met garnisoen beset houden.

De hertogh van Monmouth werdt hier binnen corten verwacht, geaccompagneert met een gevolgh van 200 edelluyden, die de campagne in het leger van desen Coningh comen passeren. Men is gepersuadeert, dat de aenbiedingen ende dreygementen die de graeve van Villars, uyt den naem van desen Coningh, aen de Coninginne regente heeft gedaen, de versochte neutraliteyt sullen uytwercken. Deselve bestaen hierin, naementlyck, dat de Coningh aen deselve belooft met syne pretensiën over de dependentiën te supercederen tot de meerderjaerigheyt van den Coningh van Spaigne, mits dat sy sigh nogh directelyck nogh indirectelyck met den oorlogh tegen H. H. Mog. sal hebben te bemoeyen, ende dat hy deselve pretensiën t'eenemael sal affstaen, byaldien de hooghstged. Coninginne wil toestaen de doortocht door de Spaensche Nederlanden, ende de liberteyt om daeruyt van noodige vivres ende fourage versien te mogen werden; dat hy ter contrarie, by refus van alle hetselve, den oorlogh op nieuw sal brengen in de Spaensche Nederlanden met een leger van 60,000 man, in Cataloniën met een leger van 20,000, ende in het Milanois met een van gelycke

20,000 man. Ick wil hoopen, dat God de Heere wysheyt ende courage aen de regeringe van Spaigne sal geven, ende H. H. Mog. saeck met Synen gewoonen zegen sal bystaen. Waermede, enz.

Parys, 19 *February* 1672.

MIJN HEER,

Nae het affgaen van myne jonghste brieven heb ick, volgens den inhoud derselven, den Heer de Pomponne door een letterken versocht, een dag en uyr te mogen weten op dewelcke ick Syn Ed. met desselffs minste ongelegentheyt tot St. Germain sonde konnen aentreffen; waertoe my die van Woensdagh, wesende den 17[en] deses, des morgens ten negen uyren synde toegestaen, heb ick niet naegelaeten my aldaer op de gedaghte tyt te laeten vinden, ende nae eenige generaele discourssen de conversatie op de tegenwoordige constitutie van saecken te brengen, vraegende Syn Ed. onder anderen, off de resolutie van den Coningh soo onversettelyck was ten opsighte van den geconcipieerden oorlogh tegen H. H. Mog., dat daerontrent door geene redelycke middelen eenige veranderingh te waghten was? Waerop by Syn Ed. geantwoord synde, dat de Coning noyt en hadde verclaert, ende hy daeromme niet en wiste, dat syne intentie was den oorloch aen H. H. Mog. aen te doen; ende by my weder gerepliceert, dat Syn Ed. alleen niet en conde dissimuleren hetgeen al de werelt, soo door syne als door andere Syner Majts. Ministers aen de meeste hoven van het Christen Ryck, was bekent gemaeckt, seyde hy eyndelyck, dat H. H. Mog. daer best van conden oordeelen, als die konden weten, wat reden sy daertoe hadden gegeven. Waerop weder by my geantwoordt zynde, dat men sonder injustitie hun de oorsaeck niet conde imputeren van een quaet, dat sy alleen soghten aff te weeren, maer dat men het werck wat hooger ophaelende, die lightelyck soude konnen vinden in de conduitte, die by Vranckryck geduyrende onsen laetsten Engelschen oorlogh, ende vervolgens in het aentasten ende veroveren der steden in Vlaenderen, was gehouden; waerdoor H. H. Mog. genootsaeckt waeren geweest alle middelen aen te wenden, om dat aengestoocken vyer te blusschen, ende de saecken door den vrede van Aecken in dien staet te brengen, dat men met reden moghte hoopen, dat daer geen motiven van oorlogh meer over en moghten zyn; en by Syn Ed. gesustineert synde, dat de Coningh sigh met reden ten hooghsten geoffenseert vonde niet alleen over de groote armature, die H. H. Mog. niet als tegen Syne Majt. off tegen desselffs geallieerdens conden doen, ende over de defensiën, die sy

tegen den invoer van de fransche wynen ende manufacturen hadden gedaen, maer voornaementlyck over de aenhitsingen die H. H. Mog. door haere Ministers aen de uytheemsche hoven tegen Syner Majts. intentiën ende interesten deden, ende in specie over derselver versoeck nogh onlangs by den Heer Graeve van Monterey gedaen, ten eynde in de Spaensche Nederlanden de fransche wynen mede moghten werden verbooden, vraeghde ick al lachende, wat Syn Ed. dan offençanter oordeelde, een opset van oorlogh te formeren tegen eenen Staet, daer men mede in vriendtschap ende alliantie was, ende alle omleggende Potentaeten om te coopen om dat selve opset, sonder de minste reden van offensie te hebben, door haere waepenen te secunderen, ofte simpelyck de assistentie van syne geallieerdens te versoecken, om tot afweeringh van soo een onredelyck opset haer mediatie ofte trouppes te willen laeten gebruycken, ende haere ingesetenen te willen verbieden haere gelden te laeten comen in de handen dergeenen, die deselve tegen derselver interest ende welvaeren souden gebruycken? synde niets soo natuyrlyck ende soo innocent als het affweeren van een quaet, daer men mede werd gedreyght. Waerop alsoo Syn Ed. niet als met gelyck een lach en antwoorde, soo wierd dat discours affgebroocken ende by my geseght, dat ick daer eygentlyck was gecomen om Syn Ed. te versoecken, dat zy my als een goed vriend wilde raeden, wat ick in dese constitutie van saecken behoorde te doen, off nogh langer hier te verblyven, volgens de intentie van myne Heeren en Meesters, die qualyck conden bewogen werden te gelooven, dat de Coning haer sonder eenige reden soude aentasten, ende de groote reputatie, die Syne Majt. tegenwoordigh allomme hadde geëstablisseert, aen het succes van soo een onseeckeren oorlogh hangen, off wel myn affscheyd van den Coningh nemen ende my weder naer myn vaderlandt transporteren? Waerop alsoo Syn Ed. niet anders en antwoorde, als dat ick daerontrent beter myn eygen inclinatie ende de intentie van myne Heeren en Meesters als synen raedt soude volgen, seyde ick, dat ick my dan naeder soude expliceren en versoecken, dat Syn Ed. my de vriendschap wilde doen van my openhertig te verclaeren, wat sy in myn staet zynde selve soude doen? daer op Syn Ed. dan met deselve openhertighheyt repliceerde, dat hy sigh niet langer en soude exposeren in een landt, daer uyt men dagelycx een onvermydelycken oorlogh tegen synen Staet te gemoet sagh; dat het onmogelyck was, dat een persoon van myn caracter die moderatie konde hebben, dat hy sigh niet nu off dan en soude emporteren tegen die geene, die met disrespect van syne Heeren ende Meesters moghten comen te spreecken, ende dat hy sigh genootsaeckt vonde my als een goedt vriend te waerschouwen, dat men my alreede veel dingen dede seggen, die hy wel

verseeckert was dat noyt uyt myn mondt en waeren gecomen, maer dat de conditie van eenen Ambassadeur soodanigh was, dat hy niet te gelyck aen den dienst van syne Meesters ende aen het welbehaegen van degeene, daer hy aen gesonden was, voornaementlyck in soo een' delicaeten toestant der saecken, conde voldoen; dat ick het geluck hadde, dat ick tegenwoordigh nogh in een goeden odeur by het hoff was, ende dat hy niet en conde sien, dat het voor my eerlyck, noghte voor H. H. Mog. dienstigh was, dat ick deselve door een ontydigh verblyff alhier soude prostitueren. Ick bedanckte daerop Syn Ed. ten hooghsten over haere cordiale openinge, seyde dat ick my daernae soude reguleren, en versochte dat sy myne noodige pasporten ende vrydom van de douane gelieffde te doen depescheren, terwyl ick H. H. Mog. kennisse van myn voornemen soude geven, om op haere ordre myn affscheyd van Syne Majt. te nemen, ende vervolgens myne terughreyse voort te setten. De saecken dan in dien staet synde, sal ick onder het welnemen van H. H. Mog. my tot de reyse prepareren, ende van H. H. Mog. goedtvinden affwachten, wat er soude mogen zyn, dat ick off aen den Coning, off aen desselffs Ministers specialyck uyt haeren naem, soude dienen bekent te maecken. Het is wel apparent, dat de rivier noch in 10 off 12 daegen niet navigabel en sal zyn, ende dat ick dienthalven, sonder tydsversuym ofte alhier eenige umbrage te geven, de rescriptie op desen sal konnen affwachten, om my conform deselve ontrent myn vertreck te reguleren.

Waermede, enz.

Parys, 19 *Februarij* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Voorleden Saturdach arriveerde tot St. Germain de Marquis de Seignelay, Secretaris van Staet ende soone van den heer Intendent Colbert, naedat hy sigh aent' Engelsche hoff tot vergenoeginge van het Fransche geacquiteert heeft van de hem aenbevoolen ende opgelegde commissie, van S. Maj. van Groot-Brittanniën tot eene erkentenisse ontfangen ende overgebraght hebbende een diamant, 800 jacobussen waerdigh geoordeelt werdende; le Sr. de Robenieres, een der voornaemste zeeofficiers, dewelcke den voorschreven Marquis op die reyse naer Engelandt geaccompagneert hadde, om aldaer d'Engelsche zeemacht t'examineren ende met den Coningh aldaer over de te nemen onderlinge mesures voor d'aenstaende campagne naeder te concerteren, tot eene vereeringe mede overgebraght hebbende des Conings van Engelandts portrait met diamanten omset.

Op denselven dagh, Saturdagh voorl. des avonts, is aen dit hoff mede aengecomen een extraordinaris courier, van Madrid affgesonden door den Marquis de Villars, ende medebrengende brieven van den voorn. Franschen Ambassadeur aent' Spaensche hoff, daerby bericht, dat de Coninginne van Spaigne hem Franschen Ambassadeur, wat debvoiren ende pressante instantiën hy oock aengewent hadde, voor als nogh geen positief antwoordt aengaende de pretense bewuste neutraliteyt hadde laeten toecomen . . . .

. . . .

Men geeft hiermede voor, dat de Graeve van Marsin in onderhandelinge soude staen met dese Croon, om die van Spaigne te verlaeten en sigh in dienst van den Churfurst van Ceulen te begeven, ende desselffs trouppes als generael te commanderen, te meer alsoo hy, van Luyck geboortigh, een vasal van den voorschreven Churfurst is ende aen eene Fransche dame getrouwt zynde, veele goederen in dit Ryck heeft leggen, die by dat in te gaene accommodement souden geconserveert werden, hem Graeve daerenboven meer andere groote avantages aengebooden werdende om te vergoeden die geene, die hy alreede tegenwoordigh in Spaensche dienst geëngageert, besit. En soude de heere Prince van Condé sigh tot die onderhandelinge laeten gebruycken. . . . .

. . . .

Waermede, enz.

Parys, 26 *February* 1672.

HOOGH MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Sint myne voorgaende van voorleden Vrydagh, ende geduyrende dese tegenwoordige daegen van vermaeck, is hier aent' hoff niets sonderlinghs voorgevallen, dat Uwer H. Mog. kennisse ende opmerckinge soude meriteren.

De Heer Hertogh van Monmouth wert hier aent' hoff uyt Engelandt binnen drie weecken te gemoet gesien, sullende, gelyck geseght werdt, van daer herwaerts ende in dienst van dese Croon met sigh overbrengen 3000 Engelsche voetknechten nevens eene bende ruyters ende een aensienlyck aental van jonge Engelsche edelluyden, om tegens d'aenstaende campagne als volontairissen sigh in dienst van Vranckryck te laeten gebruycken; de voorschreven hertogh gedestineert werdende tot het oppergesach ende commandement van alle de Yrsche, Schotsche ende Engelsche, jonghst in Fransche dienst aengenomen ende geëngageerde soldatesque, die men (de voorsz. en

noch te verwachten militie van die natie daer onder begrepen) hier wil vergrooten op 10,000 man int' geheel, Milord Lochard als lieutenant generael onder den voorschreven hertogh tot het commandement der voorschreve Engelsche benden staende geëmployeert te sullen werden. Off nu omtrent dese en andere mesures, die men hier met den Coning van Engelandt aengaende d'uytvoeringe der toecomende desseynen genomen heeft, geene veranderinge sal komen voor te vallen, moet de tyt leeren. . . . .

Waermede, enz.

Parys, 26 *February* 1672.

Mijn Heer,

Kort nae het affgaen van myne jonghste brieven quam aen dit hoff de tydinge, dat de Coninginne Regente van Spaigne het tractaet van assistentie, tusschen H. H. Mog. ende D. Emanuel de Lira opgeright, seeckerlyck hadde geaggreëert ende geratificeert, niettegenstaende alle de beloften ende dreygementen daer tegen, soo by Vranckryck als by Engelandt geadhibeert; ende hoewel my daervan onder de handt kennisse was gegeven, soo is evenwel die tydinge, tot d'aenkomste van de jonghste post uyt Hollandt, alhier secreet gehouden ende het contrarie onder de menschen gelooft geweest. Ende off men schoon hier de wervingen ende equipagie tot den aenstaenden oorlogh nogh even yverigh aenset, soo is het niet te min waer, dat men uyt dese declaratie van Spaigne meer gevolgh apprehendeert ende met minder assurantie van het succes van den oorlogh begint te spreecken; gelyck mede waer is, dat de equipagie in de rivier van Charante weynigh voortgangh heeft, door gebreck van bootsvolck. Ondertusschen en laet men niet nae alle mogelycke vlyt aen te wenden, om de waepenen van dit Ryck door buyten alliancien ende assistentiën te styven.

De Heer Crackow, Cheur-Brandenburghsche Minister alhier, zynde dese daegen in conversatie over dit werck met den Heer de Pomponne, ende seggende onder anderen, dat zyn Heer ende Meester gesummeert werdende uyt den naem van H. H. Mog., gelyck alrede door den Heer van Amerongen was gedaen, om het secours by het tractaet van den jaere 1666 bedongen aen deselven in den aenstaenden oorlogh te presenteren, weynigh reden soude konnen allegeren, die bequaem soude zyn om syn refus te justificeren, antwoorde de gedachte heer de Pomponne, dat daer in weynigh swaerighheyt was, alsoo men maer H. H. Mog. voor aggresseurs

behoefde te verklaeren om van die obligatie bevryd te zyn, geconsidereert dat de oorlogh moet gepresumeert werden aengevangen te zyn by die geene, die daertoe de eerste oorsaeck hebben gegeven, die men met weynig moeyte den Hollanders soude imputeren.

Ick sie met verlangen H. H. Mog. ordre tot myn vertreck van hier te gemoet, alwaer ick myns oordeels aen deselve voortaen seer ondienstigh sal zyn, terwyl meest alle de heeren van conditie scrupuleus werden, om communicatie met my te houden. Waermede, enz.

Parys, 4 *Maart* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Boven de 120 nieuwe commissiën tot de lightinge van een gelyck getal benden Fransch voetvolck, die jonghst uytgedeelt zyn, gelyck ick in myne voorgaende missive aengeroert hebbe, soo soude dese Coningh voornemens zyn eerstdaeghs en sonder uytstel nogh een getal van 100 nieuwe commissiën tot de lightinge van 5000 ruyters te doen expedieren en uyt te deelen, de hooftofficiers ende hopluyden tot de nieuwe te lighten ruytersbende by S. Maj. tot dien fine alreede genomineert zynde geworden. Bovendien soo soude nogh het voornemen van dit hoff gaen tot het lighten ende werven van twee regimenten uytheemsche ruytersbenden ende van 8000 verdere Fransche voetknechten. Off nu dese by een te brengen nieuwe trouppes soo light als voor desen in en buyten dit Ryck te vinden sullen zyn, werdt seer getwyffelt, ingesien alle uytheemsche vorsten de vreemde wervingen in haere respective landen scherpelyck verbooden hebben, ende de toeloop der soldaeten in dit Ryck niet al te groot en willigh voor het tegenwoordige bevonden wordt. De voorschreven resolutie van soo eene merckelycke augmentatie van Fransch kryghsvolck soude genomen zyn ende gefondeert werden op de aengecome tydinge uyt Spaigne ende Nederlandt, aengaende de uytgewisselde ratificatie van het jonghst geslooten tractaet tusschen Spaigne en H. H. Mog., t' welck aen dit hoff geene geringe surprise veroorsaeckt heeft. . . . .

. . . .

Waermede, enz.

Parys, 4 *Maart* 1672.

MIJN HEER,

Ick heb wel ontfangen H. H. Mog. twee distincte missiven, d'eene van den 22en February, geaccompagneert van derselver antwoordt op het memoriael van den heer Downing, ende de andere van den 25en derselver maendt, mede brengende H. H. Mog. permissie tot myn vertreck van hier, ingevolge van derselver ordres daerby gevoeght, ende en sal ick niet naelaeten my naer de intentiën van hooghstgedachte H. H. Mog., omtrent het eene ende het andere, te reguleren.

De dood van de petite Madame, die men over tien daegen hier al voor seecker hadde gehouden, en die men echter segt dat niet als voorleden Dinghsdach is gestorven, heeft oorsaeck gegeven aen het vertreck van den Coningh naer Versailles, daer hy niet gewent en is publicque audientiën te geven, ende dat derhalven de myne wel voor eenige daegen soude kunnen verachteren.

Ick en sal evenwel niet naelaeten daerover met den maistre des cérémonies te spreecken, ende myn gedaghte audientie soo veel te pousseren als my mogelyck sal zyn, nergens soo seer naer verlangende als te mogen vertrecken uyt een landt, daer soo veel violente desseynen tegen onsen Staet werden geformeert.

De Heer Prince van Condé hadde, soo my verhaelt werdt, onlangs geseght, dat de intentie van den Coningh niet en was een' langen oorlogh te voeren, maer met gewelt door te breecken, de frontierplaetsen op te eysschen, soo ras als men daer voor soude komen, ende by refus van overgifte, deselve met alle de forces te attacqueren, te veroveren ende al watter in soude zyn door den degen te doen passeren, om door die schrick de anderen te vaerdiger tot het overgeven te maecken. Het is goedt, dat saecken van die natuyr soo rasch niet gedaen als geseght konnen werden, ende dat se niet meer bequaem en zyn om haer vyanden als haer eygen milicie schrick aen te jaegen, die apparentelyck niet genegen en sullen zyn, om sigh in plaets van fascines te laeten gebruycken, waerdoor de graghten mogen werden gevult ende de wegh gebaent om over haer ligchaemen tot den storm te comen.

Hoe onversaeght dat men hier is, soo heeft evenwel de seeckerheyt van de ratificatie, die in den Haegh is uytgewisselt, hier wat alteratie gecauseert, apparentelyck omdat men begint te apprehenderen, datter wel meer diergelycke saecken souden connen uytvallen anders als men sigh hadde vastelyck geimagineert. Men hadde gedelibereert off men niet nogh een effort by de Coninginne van Spaigne

soude doen, door den Aertsbisschop van Toulouse, tegenwoordigh Cardinael, dien men derwaerts soude senden in plaets van den Marquis de Villars, dien men het quaet succes van dese negotiatie imputeert; dan alsoo sedert de Graeve van Sunderland werdt geseght te post van Madrid hier gecomen te zyn, ende een secrete audientie met den Coningh te hebben gehadt, soo en weet ick niet wat alteratie daerontrent kan gevallen zyn.

Ondertusschen en laet men niet sigh tot den oorlogh in andere quartieren te prepareren, ende voornaementlyck eenige trouppes naer Roussillon ende naer Catalogne te senden, de eerste onder den Heer Le Bret, die weynig daegen geleden derwaerts is gesonden, om aldaer te vergaederen een leger van 10,000 man te voet en 2000 paerden. In Catalogne seght men, dat het commandement onder den heer Hertogh van Orléans sal gegeven werden aen den heer Schombergh, als in Portugael geleerdt hebbende hoe men met succes tegen de Castiliaenen moet oorlogen.

De heer Girault is by my geweest, om my aen te seggen dat de Coningh ende het gansche hoff den grooten rouwe souden aendoen, ende dat hy ordre hadde daervan de notificatie aen alle de uytheemsche ministers te doen. Ick hebbe die occasie waergenomen, om Syn Ed. te seggen, dat ick permissie hadde bekomen om van hier te vertrecken, en dat ick wel wenschte, hoe eer hoe liever daertoe myn audientie van affscheyd te mogen bekomen. Hy heeft aengenomen daerover met den Coningh te sullen spreecken, sonder my echter by dese alteratie hoop te geven van deselve voor het eynde van de aenstaende, ofte het begin van de daernaer volgende weeck, te sullen konnen becomen. Waermede, enz.

Parys, 11 *Maart* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren: Voorleden Sondach is alhier wederom uyt Engelandt te rugge gecomen d'outste zoon van den heere marquis de Ruvigny, ende Dinghsdaegs daeraen een expres edelman van den Coningh van Engelandt, met een pacquet brieven aen desen Coning gesonden, ende seer spoedigh overgecomen, zynde des Sondaeghs te vooren uyt Londen gescheyden.

Het aenbrengen van t'een en t'ander werdt gesecreteert: men seght en geeft voor, dat om alle onlusten ende disputen aengaende den rangh by d'aenstaende conjunctie der Fransche ende Engelsche vlooten t'eviteren, geregleert ende geconcerteert soude zyn, dat de heer

graeve d'Estrées, by die occasie ende conjunctie sullende de 30 Fransche auxiliaire schepen commanderen, het corps de bataille soude gebieden, de heer hertogh van Yorck d'avantgarde, ende de vice-admirael van Engelandt d'arrière garde.

Dat by het tractaet tusschen desen Coningh ende dien van Engelandt, maer voor een jaer geslooten, onder anderen d'eerstgenoemde sigh geëngageert soude hebben alle vier maenden aen den laetsgenoemden Coningh te fourneren eene somme van 300,000 rycxdaelders, tot het aen- ende onderhouden van de Engelsche in zee te brengen schepen, wat eygentlyck daer van is, ende off daerontrent geene veranderinge sal voorvallen, moet de tyt leeren. . . . .
. . . .

Voorleden Maendach wierden wederom eenige nieuwe commissiën gezegelt tot lightinge van 6000 ruyters, boven de 7000 voorgaende ende vastgestelde nieuwe lightingen; d'eene en d'andere by de 27,000, die S. Maj. alreede op de been heeft, gevoeght, een getal van 40,000 uytmaeckende . . . .

Waermede, enz.

Parijs, 11 *Maart* 1672.

MIJN HEER,

Voorleden Sondach, synde den 6en deser, quam by my de Heer Girault, Lnt introducteur des Ambassadeurs, om my aen te seggen, dat de Coning hadde goetgevonden dese weeck te vaceren tot het admitteren van de uytheemsche Ministers, die de complimenten van condoleantie over de dood van de kleine Madame souden komen affleggen, ende dat ick daertoe myne audientie op Woensdach daeraenvolgende soude konnen hebben, volgens de distributie der daegen, die daertoe was opgestelt; maer vindende, dat ick door een swaere defluxie in het aengesight ende voornamentlyck rontom myn mont en lippen was geincommodeert, soo heeft hy aengenomen myn excuse daerover soodanig te doen, dat de Coning sigh daerover voldaen soude vinden. Ick verwaght hem desen middag weder by my, om my syn wedervaeren bekent te maecken ende met een te vernemen, wanneer ik sal connen bequaem syn, om myn audientie van affscheyt te nemen, dat ick vertrouwe binnen weynigh daegen te sullen konnen zyn. Ondertusschen heeft de onlanghs in den Haege uytgewisselde ratificatie hier al vry wat ontsteltenis veroorsaeckt, niet soo seer ten opsighte van de mutuele secourssen, die door het tractaet tusschen Spaigne en H. H. Mog. werden vastgestelt, als wel insonderheyt ten

reguarde van de gevolgen, die daeruyt kunnen ontstaen; alsoo men hier niet en ignoreert, dat het meeste welvaeren van de Engelsche koopluyden bestaende in de negotie op Spaigne, deselve alle devoiren sullen aenwenden, om te beletten, dat die commercie werde getroubleert, als naer alle apparentie soude geschieden, byaldien de Coningh van Engelandt den oorlogh quaeme te voeren tegen den Staet der Vereenighde-Nederlanden, ende daerdoor de weg van rupture met Spaigne wierde gebaent, als die niet alleen tegenwoordigh met deselve in een interest van waepenen is, maer die oock deselve moet considereren als om haerentwil alleen aengetast werdende, ende dienvolgende als met dewelcke sij haer fortuyn inseparabel moet maecken. Men flatteert sigh niet te min alhier met de woorden, die de Coninginne regente aen den marquis de Villars tot antwoordt heeft gegeven, naementlyck, dat sy soude gebruycken het reght, dat haer by het tractaet van de Pyrenées was toegestaen, hetwelck wel de faculteyt van assistentie ontrent haere geallieerdens, maer niet de rupture met derselver vyanden admitteert; ende om dese reden wordt de marquis de Villars voornaementlyck bij dit hoff gedesadvoueert, nopende het dreygement van rupture, dat hy door desselffs ordre aen de Coninginne regente heeft gedaen, byaldien zy de minste assistentie aen H. H. Mog. quaeme te geven; alsoo men wel siet, dat men anders aen de hooghstged. Coninginne niet en kan disputeren, hetgeen men alreede sigh selven heeft aengematight. Ick kan wel mercken, dat men sigh lightelyck tegenwoordigh in de voorgenomen desseynen niet en soude engageren, byaldien men daertoe alreede niet al te groote preparatiën ende geruchten hadde gemaeckt, die niet wel, sonder de aensienlyckheyt van dit Ryck eenighsints te krencken, en kunnen werden gedissimuleert. Ende werdt daeromme nog even yverigh in de lichtingen gecontinueert, gelyck oock van dese weeck de heer Prince van Condé tot Generael en Chef over als de trouppes van den Coningh in Duytsland ende daerontrent is gemaeckt, de hertogh van Enghien, syn soon, tot L[nt]. Generael onder zyn vader, ende de maréchaux d'Humières ende de Belefonds onder die. De heer Prince van Turenne werd alsnog gedestineert tot het commando van het leger, daer de Coningh selff in persoon by sal zyn, sonder determinatie van de landen tegen dewelcke hetselve sal werden gebruyckt. Men maeckt staet, dat d'oncosten van dese campagne in 4 maenden sullen beloopen ter somme van 13,700,000 en ettelycke guldens.

Waermede, enz.

Parys, 18 *Maart* 1672.

EDELE GROOT MOGENDE HEEREN,

Myn Heeren; Met de jonghste brieven uyt Rochelle werdt bericht, dat de Fransche vice-admirael, d'Heer grave d'Estrées, op den 5en deser loopende maendt aldaer was aengecomen, ende seer dede verhaesten het equiperen, bemannen ende provianderen der Fransche oorloghschepen, die 30 in t' getal, het minder vaertuigh ende de branders daeronder begrepen, tot Rochefort, Tournay, de Charante ende daerontrent gereet gemaeckt werden, gedestineert tot de gepraesupponeerde aenstaende conjunctie met der naebuyren ende geallieerdens schepen in dit Ryck. . . . .

. . . .

Waermede, enz.

Parys, 18 *Maart* 1672.

MIJN HEER,

Ick heb wel ontfangen H. H. Mog. missive van den 25en February, raeckende het aenstellen van den heere Prince van Orange tot Capiteyn-Generael over al haer trouppes, dat naer alle apparentie in dese conjuncture van saecken van een sonderlinge vrught sal zyn.

Ick ben genoodsaeckt geweest eenige daegen te geven aen het cureren van het ongemack, dat my als een restant van myne voorgaende sieckte in het aengesight was gekomen, ende my wederhouden heeft dese weeck myn affscheyd van den Coningh ende 't hoff te nemen. Ick vinde my tegenwoordigh soodaenigh, dat my dat niet meer en sal hoeven op te houden, en hebbe derhalven den Maistre des cérémonies doen versoecken, dat hy my, sonder langer vertoeff, een dagh van audientie daertoe gelieve te procureren, dat ick vertrouwe tegen Maendach ofte Dinghsdach eerstcomende te sullen kunnen wezen, waermede ick dan staet maecke om den achtsten dagh daeraen van hier te vertrecken.

De Coningh heeft dese weeck den hooftofficieren van syne trouppes doen aenseggen, dat sy sigh gereet sullen maecken, om tegen den 20en April naer Metz te vertrecken, om aldaer te vernemen waer een yder naer toe sal gaen.

De president Canon, die de interesten van den hertogh van Lottheringen manieert, is al eenige daegen weder hier geweest, ende seght men dat hy niet alleen voor den hertogh syn meester alhier tracteert,

maer dat hy oock volmaght van Prins Charles heeft, om de dochter van wylen den heer Hertogh van Orléans, die getrouwt is geweest met den hertogh van Guise, ten huwelyck te versoecken, onder bedingh van volcomen restitutie van het hertoghdom van Lottheringen voornt. Men flatteert sigh hier nogh al met hoop van Sweden, Brandenburgh ende Lunenburgh in deze partye te kunnen krygen door considerabelder offres, als men aen dezelven voor desen heeft gedaen. Men speelt voornaementlyck met het gebreck van erffgenaemen in het Keyserlycke huys, waerdoor men de hoop van die digniteyt aen Beyeren geeft, ende andere avantagiën aen andere vorsten. Mits dat men Spaigne buyten rupture kan houden, is men sigh hier de rest getroost. Van het Keyserlycke hoff en wacht men niets quaets, alsoo men voorgeeft, dat een groot gedeelte vau hetselve door geldt, ende de anderen door vreese van den Hongaarschen oorlogh in slaep konnen werden gewiegt. — Ick werde soo van goederhand beright, dat de tractaeten tusschen Vranckryck en Engelandt op nieuws syn vastgestelt ende bekraghtigt, alle differenten, die sigh ontrent de conjuncture van de vlooten hadden geopenbaert, weder ter neder zynde geleght, soodanig dat de gansche vloot sal werden gecommandeert door den hertogh van Yorck, voerende de fransche vlagge, ende den graeve van Estrée, voerende de Engelsche. Waermede, enz.

Parys, 25 *Maart* 1672.

Edele Groot Mogende Heeren,

Myn Heeren: Boven d'alreede by desen Coningh jonghst genomineerde generaels ende hooftofficieren, die in S. Maj. aenstaende veldtocht het oppergesagh sullen hebben, ende daervan hier nevens een pertinente lyste aen den heer griffier Fagel overgaet, soo heeft S. Maj. sint noch vier aides de camp gecreëert, naementlyck den graeve d'Agen, les Srs. de la Salle, Termé en den Chevalier de Nogen. . . . .

. . . .

Men soude hier vastgestelt hebben, dat de principaele rendevous plaetse der trouppes van deses Conings by een te brengen aenstaende leger tot Rocroy sal zyn, werwaerts de voorschreve trouppes alreede ordre souden hebben sigh te vervoegen ende in te stellen tegen den 24en van de aenstaende maendt April, om van daer verder de Maes ende Mezières te passeren, ende den wegh naert' landt van Luyck in te slaen, S. Maj. écurie sullende op den 20en aenstaende van hier vertrecken. Waermede, enz.

Parys, 25 *Maart* 1672.

MIJN HEER,

Uyt myn jonghste, die geweest is van den 18^{en} deser, sal UEd. vernomen hebben, dat ick al voor het affgaen van deselve een dagh van audientie, tot het nemen van myn affscheyd by den Coning ende het verdere hoff, door den heere ceremonymeester hadde doen versoecken.

Op Maendagh daeraenvolgende is my door den heer Girault, lieutenant-introducteur van de uytheemsche ministers, aengeseght, dat ick de gedachte audientie soude konnen hebben op Woensdag, synde de 23ste deser: weshalven ick my daertoe hebbe gereet gemaeckt, ende ben vervolgens op den bestemden tyt door den heer maréchal de Gransay ende de twee ceremonymeesters, in de caros van den Coningh geaccompagneert van die van de Coninginne opgehaelt, zynde met een suitte van ontrent 18 à 19 personen, behalven de livraye, 's morgens ten 7 uyren van hier naer Versailles, daer het hoff sigh sedert de dood van de kleyne Madame onthoudt, gereden, alwaer ick ontrent ten tien uyren met de gewoone ceremoniën in de caemer van den Coningh ben geleyd geworden, die soo vol menschen was, dat men moeyte had om daerdoor te komen. Ick vonde by den Coningh den heer prince van Condé, ende meest alle de considerabelste heeren van het Ryck. Myne aenspraecke dede ick met soo luyde stemme, dat deselve door de gansche caemer konde werden gehoort, opdat daerover geen dwarsche discourssen en mochten werden gemaeckt, ende in deselve woorden dewelcke schriftelyck hiernevens gaen.

Op myn aenkomste stont het wesen van den Coningh seer serieus, geduyrende myn aenspraeck en desselffs antwoordt blygelaetigh ende vriendelyck. De woorden daervan waeren, dat hy van myne meesters niet en soude spreecken, maer dat hy voor my hadde deselve estime ende genegentheyt, die hy my van den beginnen aff hadde getoont, ende dat hy daervan preuves soude geven als hy daertoe d'occasie soude hebben.

Van daer gingh ick deselve civiliteyt affleggen by den heere Dauphin, reserverende, volgens het gebruyck, de verdere visites tot dat ick de Coninginne soude hebben gesien, dat men niet gewent is als nae de maeltyt te doen.

Ondertusschen hadt S. Maj. ordre gegeven, dat men alle de fonteynen die aldaer seer konstigh ende in een excessif getal zyn, soude doen speelen, ende wierd ick vervolgens versoght my met dat gesight tot het uyr van de maeltyt te willen diverteren. Ontrent de

klocke drie uyren naemiddag wierde ick by de Coninginne, ende van daer by den heer hertogh en de hertoginne van Orléans geadmitteert.

Ick dede noch dien selven avont myne visites by den heer prince van Condé ende monsieur de Pomponne, die beyde occasie naemen om van den tegenwoordigen toestant der saecken te spreecken; maer alles passeerde van wederzyden in civile ende onaenstotelycke termen.

Het was nacht eer ick weder te Parys quam, ende alsoo ick den dag van gisteren ende desen morgen t' eenemael hebben doorgebraght in het depescheren van myne brieven, soo en sal ick hier niet anders byvoegen, als dat ick geen tyt en sal versuymen om myne reyse naer het Vaderlandt voort te setten, dat icke hoope op Dinghsdagh ofte Woensdach naestcomende te sullen konnen geschieden, als wanneer ick vertrouwe dat ick myne noodige visites sal hebben affgedaen, ende myne ingepackte meubelen door die van de douane sal hebben laeten visiteren ende plomberen. . . . .

. . . .

Het voeren van de fransche vlagge by den hertogh van Yorck, daer ick in myne jonghste mentie van hebbe gemaeckt, is wel soo by desen Coningh, en dat met groote instantie gepraetendeert, maer, soo ick tegenwoordigh verneme, heeft de necessiteyt de wet gestelt, ende heeft Vranckryck daerin moeten toegeven, mits dat weder by Engelandt de eerste rupture sal werden gedaen, dat sy gaerne om minder offensie aen Spaigne te geven, souden hebben geësquiveert.

Waermede, enz.

ONDERHANDELINGEN MET SPANJE.

1668—1672.

TWEEDE HOOFDSTUK.

ONDERHANDELINGEN MET SPANJE.

Tot de Haagsche conventie van 23 Januarij 1668, later bekend onder den naam van Triple Alliantie, was Zweden slechts voorwaardelijk toegetreden. De graaf van Dohna toonde zich bereid, het traktaat, dat tusschen Engeland en de Staten stond gesloten te worden, mede te onderteekenen, indien eerst eenige moeijelijkheden uit den weg waren geruimd tusschen zijn' meester en den Keizer over de stad Bremen [1]), en met Spanje, wegens eenige Zweedsche sche-

---

1) Het 5de artikel van den vrede van Osnabruck had aan Zweden, o. a., het bezit toegekend van het aartsbisdom Brémen, onder den titel hertogdom, en van het bisdom Verden, onder dien van vorstendom. (Du Mont, Corps dipl.). Aan de stad Bremen waren evenwel hare privilegiën verzekerd.

Bremen nu wilde geene inmenging van den Koning van Zweden dulden in hare vrijheden, als rijksstad. Hieruit ontsproot oneenigheid en twist tusschen beide partijen, en in 1654 riep de stad de hulp der Staten Generaal in. Zie over deze zaak de dissertatie van Jhr. Mr. van der Heim, de legationibus a C. Beuningio gestis, usque ad annum 1672, p. 26 sqq. — Na de ongelukkige regering van den dollen Karel XII, moest Zweden Bremen en Verden aan Keur-Brunswijk-Lunenburg enz. afstaan, bij den vrede van Stockholm, d.d. 9/20 Nov. 1719.

pen, die door kapers uit Galicie en Ostende genomen waren; maar hij verzekerde, dat hij bovendien onderstandgelden bedingen moest, omdat Zweden niet bij magte was een leger te onderhouden.

Toen men hem evenwel beloofd had, dat de gezanten van Engeland en die der Staten bij den baron de l'Isola en den graaf de Molina zouden aandringen, om aan zijn' meester de verlangde voldoening te geven, en dat men onderstandgelden zou betalen, ingeval Zweden verpligt werd een leger naar de Nederlanden te zenden [1]), onderteekende de graaf van Dohna, op den 23 Januarij 1668, de akte, waarbij Zweden zich verbond om, nevens Engeland en de Republiek, den vrede tusschen Frankrijk en Spanje te helpen bevorderen [2]). Het zoude den Koning van Zweden voorbehouden blijven, om, in hoedanigheid van „*principal contractant*", in het meergemelde verbond van 23 Januarij te treden [3]).

Er moest dus nu onderhandeld worden over twee punten. Het eerste was, om, door de algeheele toetreding van

---

1) Extrait d'une lettre de M. Wicquefort à M. de Lionne, 26 Janvier 1668 (bij Mignet, II. p. 556).

2) Zie de akte bij Mignet, II. p. 555. Du Mont, Corps dipl. VII. p. I. p. 69. Aitzema XIV. p. 1132. *Secret. Resol.* van de Staten van Holland en West-Vriesland, genomen sedert den aanvang der bedieninge van den Heer de Witt, II. p. 626.

3) Wat de onderstandgelden betreft, was het volgende bepaald:

„Quantum vero ad subsidia, quae a dicto rege praetenduntur, Ordines foederati Belgii Generales non defuturi sunt mandatis necessariis confestim ad legatos suos in aula Britannica mittendis, ut hos inter et commissarios, quos dictus Magnae Britanniae rex eam in rem designabit, interque legatum regis Sueciae extraordinarium, qui iter jam nunc eo meditatur ex Belgio, aliosque illic degentes Ministros principum statuumve, quos id negotium quoque tangit atque concernit, consilia ineantur super necessariis ac requisitis omnibus constituendis. Sic ut foedus jam dictum consequatur quam primum substantiam atque formam pacti tripliciter conventi, ad quod invitandis amicis et foederatis, si qui ejus in partem admitti volent, omni ex parte opera quam diligentissima dabitur."

Zweden, de Haagsche conventie van 23 Januarij tot een drievoudig verbond te verheffen:

Het tweede om, overeenkomstig art. 5 van de zoo even genoemde conventie, den aanstaanden vrede tusschen Frankrijk en Spanje te waarborgen.

Het wel gelukken der onderhandeling hing af van de betaling der onderstandgelden aan Zweden. Ontving het zijne gelden niet, dan wilde dat Rijk het verbond niet onderteekenen (hetgeen de schromelijkste gevolgen na zich kon slepen). Werden die subsidien niet door Spanje voldaan, alsdan weigerden Engeland en de Staten aan het hof van Madrid den vrede te verzekeren.

De onderhandelingen over het eerste punt werden door het teekenen der triple alliantie, den 25. April—5 Mei, te West-Minster geëindigd, nadat de vrede te Aken, tusschen Spanje en Frankrijk, reeds 3 dagen vroeger (2 Mei 1668) gesloten was; die over het tweede punt kregen eerst op den 9. Mei 1669 haar beslag, ofschoon de akte van garantie niet vóór den 1. Maart 1670 aan Spanje werd ter hand gesteld.

Over de onderstandgelden aan Zweden te voldoen, werd onderhandeld te Stockholm, door den Heer P. de Groot; te Londen door de HH. Meerman en Boreel met de Engelsche, Oostenrijksche en Spaansche Ministers; te 's Hage met den ridder Temple en den Zweedschen gezant Appelboom, en ook te Brussel, door de HH. van der Togt en Burgersdijck met de Spaansche landvoogden.

Men onderscheidde twee tijdperken voor het betalen dier gelden: het eerste liep, van den dag der vredesonderhandeling te Breda in 1667, (waar Zweden als bemiddelaar was opgetreden) tot aan het sluiten der Haagsche conventie: het tweede van dien tijd af. Het was billijk, dat de Staten de gelden, over het eerste tijdperk loopende, betaalden, daar Zweden in het hertogdom Bremen troepen onderhouden had, ten einde kracht aan de bemiddeling bij te zetten. „De difficulteyt, die H. H. Mog. schynen te maecken over de subsidiën by Sweden voor den voorleden tyd gepretendeert, resideert ontwyffelyk daer in, dat H. H. Mog. meenen, dat

sy met geen heel goed fondament souden konnen pretenderen van daerover by Spanjen gededommageert te moeten werden, vermits in die tydt de Sweedsche troupen niet en syn by de handt gebleven, om eygentlyck Spanjen te helpen ende by te springen, maer om aen de mediatie naedruck te geven, ende misschien wel om tegens Spanjen selfs gebruyckt te werden" [1]).

De Staten vonden het daarentegen onredelijk, aan Zweden, voor den voorleden tijd, eenige subsidiën toe te kennen, en wilden liever voor de sedert 23 Januarij verloopen maanden, hoogere subsidiën geven, dan zich met het vorige bezwaren [2]). Men zeide ook, dat Zweden, in 1667, in zijn eigen belang gewapend was gebleven, toen de naburige Staten het insgelijks waren [3]), en dat de Vorsten van Lunenburg het voorbeeld van Zweden volgen, en betaling eischen zouden. Maar deze bewering verzwakte het goed regt van Zweden niet in het minst.

De zaak kreeg evenwel haar beslag niet, en men bleef voornamelijk handelen over de betaling der subsidiën, sedert 23 Januarij 1668 verschuldigd. Het was natuurlijk, dat Spanje die betalen moest, daar de Haagsche conventie en de daarop gevolgde oorlogstoebereidselen ten doel hadden, genoemd Rijk tegen de overmagt van Frankrijk te verdedigen. Eene andere vraag was: kon Spanje de onderstandgelden betalen? Dat weleer zoo magtig Rijk, in de vorige eeuw de schrik van gansch Europa, was in het tijdvak, waarover wij handelen, tot eenen deerniswaardigen

---

1) Dépêche van Meerman aan J. de Witt, 4 April 1668, (de Witt, Brieven, IV. p. 751).

2) Missive van J. de Witt aan de HH. Meerman en Boreel, 30 Maart 1668 (de Witt, Brieven, IV. p. 737).

3) Offensief verbond van 11 Februarij 1666, tusschen Denemarken en de Republiek, (Du Mont, Corps dipl. VI. p. II. p. 122). Verbond tusschen de Republiek en den Keurvorst van Brandenburg, te Cleef den 16. Februarij 1666 gesloten. (Du Mont, VI. p. III. p. 85). Defensief verbond (quadruple alliantie) tusschen de Republiek, Denemarken, Brandenburg, Brunswijk-Lunenburg, 28 Oct. 1666. (Du Mont, VI. p. III. p. 122).

toestand van zwakte en ellende gezonken [1]). Dit verval, reeds onder Karel V begonnen, was sedert onafgebroken voortgegaan. De gedurige oorlogen onder Filips II, het verwaarloozen van den landbouw, de verkeerde rigting aan de kolonisatie van Amerika gegeven, het verdrijven van meer dan 3,000.000 Joden en Moren, de jammerlijke regering van Filips III met zijn' gunsteling, den Hertog de Lerma, de groote verliezen aan land en volk, de nadeelige oorlogen onder Filips IV [2]), de opstand van Portugal en daarop gevolgde oorlog van 1640 tot 1668, en nog vele andere redenen, hadden dezen ongelukkigen toestand veroorzaakt [3]). Het Rijk, dat in 1572 meer dan 100 schepen tegen Turkije, en in 1588 175 schepen tegen Engeland had uitgerust, was in dezen tijd genoodzaakt, voor de dienst der koloniale bezittingen, schepen van Genuesche reeders te huren: het kon geen leger van 20,000 man onderhouden: het had geen handel meer; de fabrieken van Sevilla en Segovia waren bijkans te niet, en, met al de goudmijnen van Peru en Mexico, moest Spanje leeningen uitschrijven, om aan de gewone staatsbehoeften te voldoen en zich te kunnen verdedigen.

160,000 vreemdelingen hadden zich van alle zaken meester gemaakt, en de inkomsten van den Staat gepacht: van de

---

1) Zie Weiss, l'Espagne depuis le règne de Philippe II. jusqu'à l'avènement des Bourbons. — Introduction. Tableau de la grandeur de l'Espagne, à l'avènement de Philippe II, et de sa décadence sous le règne de Charles II.

2) Zonder acht te slaan op de uitputting van zijn diep gezonken vaderland, wilde de Hertog van Olivarès, gunsteling van Filips IV, aan Spanje den ouden luister teruggeven. Van daar dat hij weder oorlogen begon, die onder den vorigen Koning gestaakt waren. Hij gaf aan zijn' meester den naam van den Groote, „et que par dérision on comparait à un fossé qui devient d'autant plus grand qu'on lui ôte davantage."

(Mignet).

3) Zie over den toestand van Spanje het aangehaalde werk van Weiss, en vooral de voortreffelijke inleiding van het werk van Mignet, Négociations relatives à la succession d'Espagne sous Louis XIV.

85,000.000, die Amerika aan het moederland jaarlijks opbragt, ontvingen die vreemdelingen er 77. De landbouw was vernietigd, en de bevolking, die onder de Arabische heerschappij 20,000.000 inwoners bedroeg, was tot een getal van 6,000.000 gedaald [1]).

Er was geene bedrijvigheid, zoo min bij de regering als bij het volk [2]).

Twee maanden vóór het sluiten der Haagsche conventie scheen de ondergang van Spanje nabij. „Sedert de regering van Ferdinand den Catholijke tot op den huidigen dag" (dus leest men in eene Memorie van den Spaanschen Staatsraad in 1667) „heeft de Spaansche Monarchie haren val nog niet zóó nabij gezien, noch zich zóó uitgeput, zóó ontbloot gevoeld van de noodzakelijke hulpmiddelen om aan een groot gevaar het hoofd te bieden [3])."

---

[1]) Mignet, Introd. p. XXX. „La mort avait pénétré partout," dans la nation par la ruine de ses libertés: dans le gouvernement, par la destruction de sa marine, de ses armées, de ses finances; dans la propriété, par la cessation du travail, les substitutions et la mainmorte: dans la population, par l'inaction et la pauvreté. Elle atteignit aussi la dynastie par l'impuissance. — Charles — Quint avait été général et roi; Philippe II. n'avait été que roi: Philippe III et Philippe IV n'avaient pas même été rois: Charles II ne fut pas même homme, — non-seulement il ne sut pas régner, mais il ne put pas même se reproduire."

[1]) In 1522 nederlaag der communeros te Villalar, en vernietiging der privilegien van Castilie door Karel V (Robertson, history of the Emperor Charles V). In 1591 vernietiging van die van Arragon, door Filips II (Mignet, Antonio Perez et Philippe II). Catalonië en Navarra verloren ook gedeeltelijk hunne vrijheden, onder Filips IV; alleen de Baskische provincien behielden hare fueros.

[2]) Temple schrijft: „Et si je l'ose dire, je n'augure rien de bon du génie de la nation en général; car on remarque dans tous les Etats que le génie des sujets s'élève, ou décline conformément à celui du Souverain ou de ses Ministres, etc." (lettres de Temple II. p. 34). Mignet l. l. p. XIX. „Cette révolution monarchique (de toenemende magt der Kroon) contribua à tarir dans sa source une activité, que la possession de tant d'Etats avait déjà trop affaiblie en la dispersant."

[3]) Extrait d'un mémoire du conseil d'Etat d'Espagne 25 Nov. 1667 (traduit de l'espagnol. Archives de Simancas) bij Mignet II. p. 597.

De graaf van Castrillo, de kundigste der raadslieden van de Koningin, nam zijn ontslag, en toen hij het voorzitterschap van den Raad van Castilië nederleide, sprak hij onder anderen de volgende woorden, die men niet zonder aandoening lezen kan. „Spanje zoude gelukkig wezen, indien slechts dit ééne kwaad moest ophouden:" (de willekeur der Koningin-regentes) „doch al de voornaamste Spaansche Ministers komen er voor uit, dat van zulk eene regering niets goeds te verwachten is; dat de Monarchie ten verderve snelt, en haar einde op handen schijnt te zijn. Het strekt mij tot groot leedwezen, deze ramp gedurende het regentschap Uwer Maj. te zien naderen. Ik beveel U. M. hare ongelukkige onderdanen aan: zij zijn getrouw; en, ofschoon door belastingen gedrukt, gevoelen zij alleen de verachting, die U. M. en de man die Hd. beheerscht (die in dit Rijk niet geboren is) voor hen koesteren" [1]).

De Spanjaarden zijn steeds geweest en zijn nog een edel volk: wat die groote Natie vermag, hebben en de successieoorlog van 1700—1713, en die voor de nationale onafhankelijkheid tegen Napoleon, sedert 1807—1814 gevoerd, genoegzaam geleerd [2]).

Hoe hoog de magt en het staatkundig gewigt van Spanje, onder eene vaste, kundige en bedachtzame regering wederom zouden kunnen klimmen, hiervan vindt men de bewijzen in de geschiedenis van dat land onder de eerste Vorsten uit het Huis van Bourbon, vooral onder Karel III, voorgelicht door zijne groote Ministers, de Graven Florida Blanca en Campomanès [3]).

Reeds gedurende zijn zoo kortstondig en onrustig bewind, en terwijl Spanje nog afgemat was door een bloedigen, veeljarigen krijg, rustte Alberoni 14 linieschepen uit, en stichtte

---

1) Discours du comte de Castrillo à la reine d'Espagne. — Décemb. 1667 (bij Mignet II. p. 604).

2) Toreno, historia del levantamiento, guerra y revolucion de Espana, desde 1808 hasta 1814.

3) Weiss, l. l. Conclusion: „des réformes réalisées par les Bourbons d'Espagne jusqu'à la régence de Marie Christine."

te Cadix eene school voor de marine, alwaar 500 leerlingen voor dat vak werden bekwaam gemaakt [1]); Sicilië werd bedreigd en Sardinië overheerd in 1717 en 1718 [2]).

De Engelsche gezant Stanhope schreef: „If Spain goes on at this rate, and has the same success in the other establishments she has in view, there is no power will be able to resist her [3])."

Maar aan zulk eene Regering ontbrak het Spanje ten eenemale, gedurende het tijdvak waarover wij handelen. Maria Anna van Oostenrijk, weduwe van Filips IV, was regentes van het Rijk gedurende de minderjarigheid van haren zoon. Haar ter zijde stond een Regentschap, zamengesteld uit zes leden met beraadslagende stem, doch die het gezag der Koningin niet mogten beperken. Maria Anna werd ongelukkig geheel beheerscht door haren biechtvader, den pater Nithard, wiens bekrompen geest de Fransche gezant aldus schetste: „L'esprit de ce bon père est assez altier: sa science principale est la théologie scolastique: sa connaissance des affaires est fort médiocre [4])."

Het duurde niet lang, of die geestelijke werd tot Staatsraad benoemd; en, toen hij in 1666 tot Groot-Inquisiteur verheven werd, was hij inderdaad eerste Minister, gelijk weleer de Hertogen de Lerma en d'Olivarès [5]).

---

[1]) Coxe, memoirs of the kings of Spain of the house of Bourbon 1700—1788.

[2]) Engeland en Frankrijk sloten, dien ten gevolge, met den Keizer en de Republiek, den 3. Aug. 1718, de quadruple alliantie, ter bevestiging van den vrede van Utrecht.

[3]) Lord Mahon, history of England from the peace of Utrecht to the peace of Aix-la-Chapelle. (ed. Baudry) I. p. 226. — Zie eindelijk over den tegenwoordigen toestand en de vooruitzigten van Spanje, de Marliani, histoire politique de l'Espagne moderne.

[4]) Extrait d'une dépêche de l'archevêque d'Embrun à Louis XIV. 9 October 1665. (Mignet I. p. 396).

[5]) Zie over den toenmaligen stand van zaken in Spanje en het begin der nieuwe regering, de belangrijke berigten van den Franschen gezant te Madrid, den Aartsbisschop van Embrun, bij Mignet, I. p. 396—410.

Don Juan, natuurlijke zoon des vorigen Konings, naar Consuegra verbannen, was in gedurige oneenigheid, ja in opstand tegen de Regering en den pater Nithard, en elk oogenblik dreigde een burgeroorlog het beklagenswaardige land te verwoesten.

In 1669 was Don Juan, uit Arragon, werwaarts hij gevlugt was, en waar hij vele aanhangers telde, tot bij Madrid genaderd [1]). Hij had zich tot Koning kunnen laten uitroepen; maar hij verwaarloosde de kans die de fortuin hem aanbood [2]), vergenoegde zich met de verwijdering van pater Nithard, en nam het onder-koningschap aan van Arragon, Catalonië en Valencia; zoodat sedert dien tijd Spanje bijkans in twee vijandige partijen verdeeld was [3]).

Te goeder ure was dus, in het vorig jaar, de triple-alliantie Spanje te stade gekomen, en had het uit groote gevaren gered. Wat vermogt het krachtelooze Spanje, en zijne ellendige regering tegenover het magtige, met onmetelijke hulpbronnen voorziene Frankrijk, en het beleidvol Bewind van Lodewijk XIV, bijgestaan door Ministers als de Lionne en Colbert [4])?

Eene reden te meer, waarom de Koning van Frankrijk op de Republiek en J. de Witt verbitterd was, die

1) Velen riepen „viva el rey Don Juan! muera el mal gobierno." (extrait d'une dépêche du marquis de Villars à Louis XIV, 6 Mars 1669. — Bij Mignet, III. p. 423, 425).

2) Lettre de M. de Lionne à M. de Gremonville, du 30 Avril 1669. (Mignet, III. p. 433).

3) Zie over de oneenigheden tusschen Don Juan en het hof van Madrid, Basnage, II. p. 6, 7, 66, sqq., (alwaar men onder anderen vindt: „cas de conscience singulier; s'il est permis à Don Juan de faire assassiner le père Nitard?") de berigten van de Fransche gezanten te Madrid (Bij Mignet, III), en de in het Rijksarchief bewaarde correspondentie van den ambassadeur der Republiek te Madrid, van Reede van Renswoude.

Don Juan stierf in 1679.

4) Zie de ontwikkeling, den inwendigen toestand en de buitenlandsche staatkunde van Frankrijk tegenover Spanje, voortreffelijk uiteengezet bij Mignet, Négociations, etc. Introduction p. XXXII. sqq.

hem de, zoo gemakkelijk te overmeesteren Spaansche Nederlanden als uit de handen rukten [1]).

Wij keeren thans terug tot de onderhandelingen over de onderstandgelden, aan Zweden te betalen.

Den 19. Februarij 1668 schreef Meerman uit Londen: „Syne Majesteyt, met dewelcke ick de eere hadde van eergisteren over de voorsz. saecke superficialiter ten hove te spreecken, scheen het soo op te nemen, dat als men Spanjen konde disponeren, om die subsidiën te betaelen, dat het wel seeckerlyck best was; maer als aen die syde een absoluyt onvermogen moghte syn, dat men dan moest sien, hoe dat men het evenwel maeckte [2]).”

Daarop antwoordde J. de Witt, dat men er te 's Hage nooit aan had gedacht, Spanje tot het dadelijk betalen der subsidiën te dwingen, „maer wel ende alleenlyck om haer te doen beloven, dat sy 't syner tydt souden restitueren de capitaelen, die Engelandt en H. H. Mog. tot haerder preservatie aen Sweden ende andere Geallieerden souden mogen komen te debourseren; ende indien sylieden, soo als het ten hooghsten redelyck is, geïnduceert konnen werden H. H. Mog. daervooren in onderpandt te geven het Over-Quartier van Gelderlandt, mitsgaders de forten omtrent Sluys gelegen, soo twyffele ick niet, of H. H. Mog. sullen konnen gedisponeert worden om, om onder benefitie van dien, de grootste portie te furneren [3]).”

De graaf van Dohna, die zich thans als gezant van Zweden te Londen bevond, was ontevreden, dat men sedert de maand Januarij niet verder met de zaak der

---

1) Depêche van Meerman aan J. de Witt, 19 Februarij 1661. (De Witt, Brieven IV. p. 676).

2) Zie ook over den benarden toestand van Spanje, en inzonderheid dien der Spaansche Nederlanden, waarover toenmaals de Markgraaf Castel-Rodrigo als landvoogd gesteld was, E. Willequet, histoire du système de la barrière (mémoire couronné au concours universitaire de 1846—1847) Chap. 2. p. 26 sqq. Voorts ook Neny, Mémoires sur les Pays-Bas Autrichiens p. 97 sqq.

3) Missive van J. de Witt aan Meerman, 2 Maart 1668. (De Witt, Brieven, IV. p. 686).

subsidiën gevorderd was, en zeide: „dat hy ons niet konde verseeckeren, dat de Heeren Sweedtsche rycks-raeden, die tusschen de 30 ende 40 in getale sterck waeren, altyds van deselve sentimenten souden blyven; dat soo lange als wy hem niet konden vertoonen een formeel pouvoir van H. H. Mog., om met hem te tracteren, dat het alles maer waterdorssen soude syn [1]."

Ook de Commissarissen, van wege den Koning van Engeland benoemd, om met Zweden te onderhandelen, zeiden, dat het uitblijven dier volmagt strijdig was met de woorden der akte van 23 Januarij: „Ordines Foed. Belgii non defuturi sunt, cet;" zij werd eindelijk, den 25. Maart, aan de gezanten toegezonden [2]. Over de begrooting der subsidiën werden talrijke conferentiën gehouden tusschen de gezanten der Republiek, die van Spanje en den Keizer (den Graaf de Molina en den Baron de l'Isola), met den Graaf van Dohna en de Engelsche commissarissen: de behandeling van dit punt, als van ondergeschikt belang, zullen wij achterwege laten [3].

Van meer belang was het verschil van meening, dat al dadelijk tusschen den Zweedschen gezant en die der Republiek ontstond, over de vraag: hoe aan Zweden de verlangde zekerheid te verschaffen, dat de gelden betaald zouden worden?

Dohna stond er sterk op, dat Engeland en de Staten zich voor de betaling regelregt verbonden. Hij zeide „dat hy wel met Engelandt ende H. H. Mog. aenstonts konde handelen, maer niet met Spanjen: — dat Sweden oock met Spanjen daerover transigerende, soude schynen als mercenair te syn voor die geene, die vyandt was voor Vranckryck, van welke Kroon Sweden altydts een seer vertrouwt geallieerde hadde geweest: maer dat hy met En-

1) Dépêche van Meerman aan de Witt, 12 Maart 1668. (De Witt, Brieven, IV. p. 706).

2) Aitzema, 48. boek p. 37.

3) Zie, o. a., J. de Witt, Brieven, IV. p. 714, 730, 741, 772 enz. Aitzema t. a. p. initio.

gelandt ende de Vereenigde Nederlanden handelende, de saecke in de forme een ander oogh hadde [1])."

De ware reden evenwel was, dat, naar het gevoelen van gezegden Graaf, Spanje niet, of slecht, aan zijne geldelijke verpligtingen zou voldoen. Die vrees was alles behalve ongegrond, daar de Spaansche en Keizerlijke gezanten zelve verklaarden: „dat, soo H. H. Mog. haer niet en souden believen te assisteren met seeckere geldtleeninge, onder oppignoratie van de bekende plaetsen, sy absoluyt onbequaem waeren, om aen Sweden eenige subsidiën te geven, ofte haer eygen saecken eenighsints te konnen redden." Zij verzochten daarom, dat de Nederlandsche gezanten „dat point van de geldtleeninge ten hooghsten, als voor haer de eenighste anchora salutis synde, aen H. H. Mog. te willen recommanderen [2])."

De Nederlandsche gezanten zoowel als lord Arlington, een der Engelsche commissarissen, hielden daarentegen den Graaf van Dohna voor oogen, „dat het seer redelyck was, dat men nu de ballen door Spanje dede betaelen, terwyl de Sweetsche maght niet en stondt te sullen werden gebruyckt, om hangende de tractaten, aen de mediatie ontsaggelyckheyt ende naedruck te geven: maer soo de vrede niet voort en gingh, daetelyck ten dienste van Spanjen tegens haer vyandt geëmployeert soude werden, in welck laetst geval de voorn. heer graef sigh 't anderen tyden dier voegen geëxpliceert hadde, dat hy selfs ook redelyck oordeelde, dat in sulcken cas de subsidiën by Spanjen betaelt wierden; — ende soo de vrede voortgingh, dat sy dan wel konden sien, dat het point van de subsidiën van selfs soude komen te vervallen [3])."

Engeland en de Republiek toonden zich evenwel genegen een' middenweg in te slaan, en stelden voor, dat Zwe-

---

[1]) Dépêche van Meerman en Boreel aan J. de Witt, 17 Maart 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 713).

[2]) Zie de aangehaalde dépêche.

[3]) Zie de aangehaalde dépêche.

den de onderstandgelden van Spanje bedingen moest, maar onder borgtogt van Groot-Britannië en de Staten [1]).

Dohna was echter van zijn besluit voor eerst niet af te brengen, om „alleen van Engelandt ende de Vereenighde Nederlanden te willen stipuleren, ende Spanje niet in het spel te willen brengen." Hij voegde er bij „dat hy vertrouwde, dat wy ons op deselve saeke naeder souden bedenken, ende synen Koningh niet necessiteren om nieuwe consilia te nemen [2])."

In een onderhoud, dat onze gezanten met den Koning van Engeland over deze zaak hadden, drong die Vorst zeer sterk bij hen aan, om toch onverwijld de triple-alliantie te teekenen, en het gevoelen van den Zweedschen gezan ondersteunende, (die, gelijk gezegd is, zich alleen aan Engeland en de Staten houden wilde), wenschte hij, dat men overeenkwam „om aen Sweden, ende voor den gepasseerden tyd een convenable somme, ende voor 't toekomende een geproportionneerde subsidie *directelyck* van wegen Engelandt ende de Vereenighde Nederlanden uyt te loven, sonder veel te examineren, of de voorsz. Sweedtsche pretensie nae de precise reden groot fundament hadde of niet, alsoo de noodt de reeden voor sigh moest doen wycken, ende sigh te vergenoegen met een schriftelycke verbintenisse ende belofte van dedommagement, op het een ende 't ander by Spanjen te doen."

Om zijn gevoelen te staven bragt de Koning verscheidene gronden bij, sprekende onder anderen van het gevaar dat men liep, van het bondgenootschap van Zweden te verliezen.

Lord Arlington was van hetzelfde denkbeeld als zijn Meester, en zeide verder: „dat men onbeswaert behoorde te syn, aen Sweden boven het geene Spanjen soude beloven, des noodt synde een redelyck byslagh te geven, aengesien er geoordeelt wierdt, dat de bykominge van de Sweden soude syn le coup de la partie."

---

1) Aangehaalde dépêche, en nog meer andere.

2) Dépêche van Meerman aan J. de Witt, 25 Maart 1668. De Witt, brieven, IV. p. 726.

De Heer Meerman, na een omstandig verhaal van het voorgevallene gegeven te hebben, ontveinsde dan ook niet, dat, indien men in deze zaak niet met spoed en klem de handen aan het werk sloeg, Zweden al ligt onze alliantie verlaten zoude. „Ende van hoedaenige vervaerlycke ende sinistre sequelen dat soude syn, sal de Hooge Regeringe beter als ik konnen besluyten: de reputatie alleen van die Kroon sal ons den vrede misschien konnen geven, „nam etiam fama bella geruntur [1]).” ”

J. de Witt had ook te 's Hage geene moeite gespaard, om de betaling der onderstandgelden door Spanje aan Zweden te bevorderen. Tot dat einde had men met den Spaanschen gezant onderhandeld over een tractaat van verpanding: de Staten zouden aan Zweden gelden voorschieten, mits men hun eenige vestingen in de Spaansche Nederlanden tot onderpand gaf. In het laatst der maand Maart was de zaak zoo ver gevorderd, dat men tot de wederzijdsche onderteekening kon overgaan [2]).

Maar de Gouverneur der Spaansche Nederlanden, de Markgaaaf de Castel Rodrigo, was van een weifelend en traag karakter. „Het is onredelijk,” zeide hij, „dat men Spanje laat betalen voor een' schandelijken vrede, dien men het dwingt te sluiten. De hulp van Zweden zal overbodig zijn, zoo ras de vrede gemaakt is, en het is nog onredelijker onze vestingen in de handen der Staten over te geven, daar én Zweden én de Republiek slechts door eigenbelang gedreven worden, en ons dwingen te doen hetgeen wij niet willen [3]).” De Markgraaf zag niet in of wilde niet begrijpen, dat met dit uitstellen het bondgenootschap van Zweden op het spel gezet werd, en Spanje weldra voor de overmagt van Frankrijk zou moeten bukken.

Reeds een en andermaal was dat weifelen van den Mark-

---

1) Dépêche van Meerman aan J, de Witt, 25 Maart 1668. (de Witt, brieven, IV. p. 726).

2) Missive van J. de Witt aan de Heeren Meerman en Boreel 23, 30 Maart 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 712, 736).

3) Basnage, II. p. 32.

graaf Spanje slecht bekomen. Het is bekend dat hij, gedurende den devolutie-oorlog, geen of weinig geld uit Madrid ontvangende, eene leening van 3000000 livres met de Republiek wilde aangaan; tot waarborg zou hij afstaan de tollen op de Maas en de Schelde, benevens de steden Brugge en Ostende. De Staten waren daartoe niet ongenegen, volgens hetgeen de Witt aan d'Estrades meldde [1]). Maar een onbeduidend voordeel, te Dendermonde op den Maarschalk de Turenne behaald, deed den Markgraaf dat aanbod terugnemen: na de inneming van Rijssel door de Franschen, kwam hij er op terug, om er aan het einde van den veldtogt weder van af te zien. Het gevolg hiervan was, dat de Staten zich niet verklaren konden ten gunste van Spanje [2]).

Eindelijk werd dan toch te 's Hage, op den 9. April 1668, met den Spaanschen Ambassadeur, don Estevan de Gamarra, een tractaat van verpanding gesloten, waarbij de Staten 2000000 ponden voorschoten, à 5%, waartegen verschillende steden in het Over-Quartier van Gelderland aan H. H. Mog., tot zekerheid, zouden worden ingeruimd [3]). Doch de ratificatie van dit verdrag, door Castel-Rodrigo te geven, bleef achter [4]), ofschoon de Molina en Isola hem daarover gedurig onderhielden [5]).

Nadat ook de Graaf van Dohna aan den Koning van Engeland eene memorie ingediend had, waarbij hij betuigde tot het mede onderteekenen der overeenkomst van 23 Januarij bereid te zijn, indien Engeland en de Staten

---

1) Zie Mignet, succession d'Espagne, II. p. 490.

2) Mignet, l. l. p. 502. Wagenaar XIII. p. 286. De Witt, brieven, IV. Zie ook het aangehaalde werk van Willequet p. 29.

3) Du Mont, Corps dipl. VII. p. I. p. 82. Aitzema, XIV. p. 902. De Witt, Secret. Resol. van Holland, II, p. 639, 650.

4) J. de Witt beklaagt zich hierover, en wenschte, dat Engeland en Zweden gezegd tractaat wilden guaranderen. Zie de missive van 27 April 1668, aan J. Meerman. (J. de Witt, brieven, IV. p. 778).

5) Dépêche van Meerman aan J. de Witt, 4 April 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 751).

zich maar verklaren wilden opzigtelijk de onderstandgelden [1]), werd, op den 30. Maart, aan de heeren Meerman en Boreel, van wege H. H. Mog., eene volmagt toegezonden, om de triple-alliantie te sluiten, onder de volgende bepalingen. Bijaldien één der gevallen, vermeld in het 3. separaat artikel van de gezegde overeenkomst, zich mogt voordoen, zou Zweden 7000 man te voet en 5000 man ruiterij op de been moeten brengen; Engeland en de Republiek zouden, elk voor de helft, aan Zweden de subsidiën voorschieten, mits Spanje in den bondigsten vorm beloofde, deze gelden, bij het einde van den oorlog, aan de twee verbonden Mogendheden te zullen teruggeven. Verder moesten de gezanten trachten, de guarantie van Engeland op het jongst geteekend [2]) verpandingstractaat te verkrijgen [3]). De heer Meerman hoopte alsnu het werk tot een gewenscht einde te kunnen brengen, er evenwel bijvoegende, dat men zich niet vleijen moest, de bedoelde guarantie van den Koning van Engeland te bekomen [4]). „Het is onbegrypelyck ende verdrietig," schreef kort daarop de Raadpensionaris, „dat 't de Spaenschen zelve zyn die de saeke terugge houden, ende dat de heere graef van Molina sigh nogh niet geauthoriseert vindt op het fundamenteelste point: — haere traegheyt ende lethargie in alle saeken is onverdraegelyk [5])."

Ten einde de zaak, zoo mogelijk, wat te bespoedigen, werd

---

1) Très-humble mémoire du comte de Dona, ambassadeur-extraordinaire du sérénissime roi de Suède, à S. M. de la Grande-Bretagne. (De Witt, brieven, IV. p. 745).

2) Ofschoon het tractaat eerst den 9. April onderteekend werd, was het den 28. Maart reeds „by geschrifte geadjusteerd." (De Witt, brieven, IV. p. 737).

3) Aitzema, 48. boek, p. 41. Zie ook missive van de Witt aan de HH. Meerman en Boreel, 30 Maart 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 736).

4) Dépêche van Meerman aan J. de Witt, 14 April 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 751).

5) Missive van J. de Witt aan de HH. Meerman en Boreel, 13 April 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 755).

door de gezanten der Republiek en de Engelsche Ministers het ontwerp eener akte van guarantie op het papier gebragt. Zweden zou eene nader te bepalen som in eens, en eene andere alle drie maanden, ontvangen, tot aan het sluiten van den vrede tusschen Spanje en Frankrijk; Engeland en de Staten zouden die, elk voor de helft, voldoen [1]). De graaf van Molina beloofde, in naam van zijn' Meester, dat Spanje die twee Mogendheden zou schadeloos stellen [2]). Hij ondersteunde het voorstel in zijne brieven aan Castel-Rodrigo; hetzelfde deden de gedeputeerden van H. H. Mog. te Brussel, aan wie, even als aan Temple, het gezegde ontwerp was toegezonden, met volmagt om het te teekenen, indien de Markgraaf beloofde het tractaat van St. Germain, door van Beuningen en Trevor op den 15. April geteekend, en hetwelk tot grondslag van den vrede tusschen Frankrijk en Spanje dienen moest, te zullen medeteekenen, „of een akte van irrevocabel pouvoir" op de H. H. van Beuningen en Trevor te geven, om het verdrag, namens den Koning van Spanje, te Parijs te voltrekken. Castel-Rodrigo, die het sluiten van den vrede, ten einde aan Spanje beter voorwaarden te verschaffen, wilde vertragen, gaf aan de hem gedane voorstellen geen gehoor, hield zich ziek, ten einde H. H. Mog. gedeputeerden niet te ontvangen, en zond hunne brieven terug [3]). Hij hoopte steeds, dat, indien de betaling der onderstandgelden geweigerd, en de vrede niet gesloten werd, Engeland en de Staten genoopt, ja gedwongen zouden worden krachtdadig de partij van Spanje te kiezen, hetwelk al-

---

1) Aitzema, 48. boek, p. 408.

2) „Ego comes de Molina promitto, cet., ut dictus rex Hispaniae ab omni detrimento et damno vindicet regem Magnae Britanniae tum Foederatarum provinciarum OO. GG., eosque nominatim liberet a promisso, ad quod per supra insertum articulum se obligarunt ad persolvendum regi Sueciae summam. . . — Atque ad haec omnia fideliter ad amussim praestanda, obligo omnia bona, dominia et reditus praedicti Hispaniarum regis, tum personas et bona subditorum ejus, tam praesentia quam futura." (Aitzema, l. l.).

3) Basnage, II. p. 32.

dus in een' nieuwen oorlog het verlorene terug zoude kunnen bekomen. Deze meening was niet geheel ongegrond: gesteld, Spanje hadde volstrekt geweigerd den vrede te sluiten: zouden de Republiek en Engeland stilzwijgend hebben kunnen aanzien, dat Frankrijk de zuidelijke Nederlanden overmeesterde? „Spanjen te abandoneren," schrijft de Witt, „ende de saeke op syn beloop te laeten, is aen Vranckryck geheel Nederlandt te schencken, tegens alle gelegde principia."

Men had Spanje de hand boven het hoofd moeten houden, zeggen sommigen [1]).

Geheel anders oordeelde de Witt; „Cuncta prius tentanda, sed immedicabile vuluns ense recidendum est," dat is: dat men Spanjen van alle kanten sal op 't lyf vallen, ende uyt Nederlandt verdryven; want Spanjen nogh die hoope te laeten, datse in 't voorsz. uyterste geval ons nogh tegens onsen wille met Vranckryck souden overhoop werpen, is myns oordeels, niet geraeden; — ende mitsdien en resteert in sulcken cas niets, dan het cantonnement, met de bepaelinge van de acte der Fransche waepenen als in 't advies [2])."

Maar, buitendien is het nog zeer onzeker, of Engeland en de Republiek, zelfs met Zweden verbonden, [want de hulp van Spanje beteekende hoegenaamd niets] tegen Frankrijk opgewassen zouden geweest zijn, en aan Lodewijk XIV de verovering der Spaansche Nederlanden hadden kunnen beletten. De landmagt van Engeland, was, in vergelijking van het ontzettende leger van Lodewijk, onbeduidend: die der Republiek was zeer verwaarloosd [3]). Zweden's troepen waren nog in Duitschland, en Frankrijk

---

1) De Marliani, histoire politique de l'Espagne moderne, II. p. 72. „On est en droit d'adresser des reproches aux signataires de la triple-alliance d'avoir abandonné l'Espagne, lorsqu'il fallait, au contraire, la fortifier contre les injustes envahissements de la France."

2) Missive van J. de Witt aan de HH. Meerman en Boreel, 6 April 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 746).

3) Zie ons eerste hoofdstuk, en, onder meer anderen, de Guiche, mémoires, en de brieven van Temple.

kon tegen dat Rijk den alouden haat van Denemarken en Rusland opwekken [1]). Daarom waren Turenne en Condé zoo sterk genegen, den oorlog voort te zetten, en aarzelden zij niet te beloven, dat de Spaansche Nederlanden binnen zes weken, aan het gezag des Konings onderworpen zouden zijn [2]). Maar het waren staatkundige redenen, die Lodewijk noopten, zijne overwinningen niet verder uit te breiden [3]). Hij werd door de triple-alliantie gestuit, niet overwonnen.

Hoe men over dit vraagstuk oordeele, zeker is het, dat het in allen geval van belang voor Spanje was, de subsidiën aan Zweden te voldoen. Het was bekend, dat die Kroon, bij niet-voldoening, dreigde uit de triple-alliantie te treden; en zonder de hulp van dat Rijk, bekenden ook de Engelsche Ministers en die der Republiek, dat aan geen wederstand tegen Frankrijk te denken viel. Daar kwam nu nog bij, dat Engeland en de Republiek de gelden wilden voorschieten, behoudens eene akte van indemniteit (indien het tractaat van verpanding geen gevolg had), terwijl reeds vóór het onderteekenen des vredes, aan Spanje de guarantie aangeboden werd. Meerman was zeer verwonderd over dat gedurig uitstellen en dralen van den Markgraaf: „schynende, dat hoe de tydt meer aendringht om een eynde van de saek te maecken, ende het overige van den tydt te mesnageren, hoe de heer marquis voorn. meer steenen van aenstoot by den anderen wil raepen [4]).”

De graaf van Dohna liet ook zijn misnoegen blijken [5]).

---

[1]) Zie dit gevoelen uiteengezet bij den abt Mably, le droit public de l'Europe, I. p. 179.

[2]) Mignet, II. p. 621.

[3]) Hij geeft ze zelf op in de *Mémoires de* Louis XIV., II. p. 369—371.

[4]) Dépêche van Meerman aan J. de Witt, 21 April 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 769).

[5]) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 17 Avril 1668. (*Lettres d'État*, I. p. 380).

„Il n'y a qu'une chose qui nous chagrine,” schreef lord Arlington, „c'est que le marquis n'a pas encore envoyé un pouvoir au

Een voorloopig tractaat was, op den 15. April 1668, tusschen Frankrijk en de bemiddelende Magten, ter bevordering van den vrede, te St. Germain geteekend; bij art. 2 was een wapenstilstand door Frankrijk toegestaan tot het einde van Mei, zoodat het verpandingstractaat als kwam te vervallen [1]). Hoe zou men zich nu van de terugbetaling der aan Spanje voor te schieten gelden verzekeren?

Meerman, ongeduldig geworden, wilde dat „als Spanjen — geen ordre stelde tot de voorz. betaelinge, H. H. Mog. dan resolveerden, met de troupes die sy aen de handt hebben, haer selfs staende voets te reghten [2])."

De Nederlandsche gezanten verzochten opheldering aan de HH. Molina en Isola over al die dralingen van Castel-Rodrigo. Bij deze gelegenheid zeiden gemelde Heeren, dat zij het werk tot een gewenscht einde konden brengen, mits Engeland, de Republiek en Zweden met het huis van Oostenrijk wilden treden in een algemeen verdedigend verbond, bewerende dat zulks ook voor de Staten veel voordeeliger zou zijn dan eene guarantie aan Spanje te geven, omdat alsdan dat Rijk H. H. Mog. zou moeten bijstaan als er tusschen de Staten en Frankrijk oorlog ontstond, „terwyl wy wel verseeckert mochten syn, dat het Vranckryck op niemand soo hoogh ende soo swaer als op H. H. Mog. hadde gelaeden."

De gezanten antwoordden, dat men regelmatig behoorde te werk te gaan, en de triple-alliantie allereerst afsluiten [3]).

---

comte de Molina pour indemniser les États et nous, à l'égard des promesses que nous avons faites au comte de Dohna. L'ambassadeur d'Espagne en écrira ce soir au marquis pour lui apprendre, que l'ambassadeur de Suède a déclaré qu'il rompra le traité, quil a commencé avec nous, dans huit jours de temps, ne voulant pas attendre plus longtemps."

1) Zie art. 18 van dat tractaat.

2) Dépêche van Meerman aan J. de Witt, 21 April 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 774).

3) Dépêche van de ambassadeurs aan den griffier Ruysch, 28 April 1668, (bij Aitzema, 48. boek) cf. lettre citée de lord Arlington au chev. Temple.

Eenige dagen daarna werd, in eene conferentie met den graaf van Dohna gehouden, de inhoud van gezegd verbond, dat overeenkomstig het bepaalde bij de Haagsche conventie gesloten zou worden, goedgekeurd, en voorts goedgevonden, dat de onderstandgelden zouden bedragen 300,000 rijksdaalders-banco eens, en voorts 180,000 alle drie maanden tot aan het sluiten van den vrede. De graaf van Dohna zeide nogmaals, dat Zweden andere maatregelen zoude nemen, indien de triple-alliantie niet binnen 8 dagen geteekend was [1]).

De Staten-Generaal keurden het onderhandelde te Londen goed, en de gezanten werden dien ten gevolge, den 4. Mei gemagtigd om 1°. de triple-alliantie te teekenen, 2°. overeenkomstig het 5. art. der Haagsche conventie van 23 Januarij bij Engeland en Zweden aan te dringen, om nevens H. H. Mog., den vrede tusschen Spanje en Frankrijk niet alleen te waarborgen, maar ook de middelen van verdediging te bepalen, die elk der verbondenen, in geval van vredebreuk, bijeen zou moeten brengen. 3°. Om van Spanje niets meer te vorderen dan de meergemelde „præstatie van indemniteyt."

De Staten zouden zich te vreden stellen met den borgtogt, door gegoede kooplieden te Londen en Amsterdam te geven, dat Spanje de geleende gelden zou terug betalen. Maar H. H. Mog. wilden niet, dat het werk „in meerder wydlyftigheyt" gebragt werd, door het aangaan van een verdedigend verbond tusschen dezen Staat, den Keizer, en de Koningen van Engeland, Zweden en Spanje [2]).

Nadat nog eenige conferentiën te Londen hadden plaats gehad [3]), werd dan eindelijk, op den $\frac{25\text{en April}}{5\text{ Mei}}$, te West-

---

1) Aangehaalde dépêche. *Secret. Resol. Holl.* 17 Mei 1668. (II. deel, p. 681).

2) Rapport van H. H. Mog, Gedeputeerden tot de zaken van Engeland, 4 Mei 1668, bij Aitzema, 48. boek. Zie de redenen, door J. de Witt opgegeven tegen het verdedigend verbond met den Keizer, enz. in zijne missive aan J. Meerman, 4 Mei 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 780).

3) Aitzema, l. l. Brieven van J. de Witt.

Minster, tusschen Engeland, Zweden en de Staten, eene overeenkomst getroffen, welke door den Spaanschen gezant werd goedgekeurd, waarbij men verklaarde, aan Spanje geene hulp te willen bewijzen tot bekoming van den vrede, noch denzelve te zullen waarborgen, zoo dat Rijk de onderstandgelden, aan Zweden beloofd, niet vooraf betaalde [1].

De triple-alliantie werd, den volgenden dag, en nadat reeds de vrede te Aken tusschen Frankrijk en Spanje geteekend was, op den 6. Mei 1668 te West-Minster gesloten [2]. Zweden was alzoo tot de Haagsche conventie van 23 Januarij toegetreden. Den 9. Mei werd tusschen Engeland, Zweden en de Republiek nog eene akte van guarantie geteekend, tot verzekering van den Akenschen vrede [3].

Thans was de vrees niet ongegrond, dat de Markgraaf van Castel Rodrigo, nu hij verzekerd was dat Zweden de partij van Frankrijk niet kiezen zoude, de betaling der subsidiën zou trachten te ontduiken. En, daar de verbonden Magten overeengekomen waren, om in dat geval geen' onderstand hoegenaamd aan Spanje te geven, bijaldien Frankrijk den vrede kwam te verbreken, en de Staten evenwel niet met leede oogen de verovering der Spaansche Nederlanden konden aanzien, zoude men, volgens de Witt, zich uit deze moeijelijkheid op geene andere wijze kunnen

1) Du Mont, Corps dipl. VII. p. I. p. 95. Aitzema, l. l. *Secret. Resol. Holl.*, II. p. 681. cf. het P. S. van de dépêche van Meerman aan J. de Witt, 11 Mei 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 790). Zie ook de acte, door de Engelsche Ministers en die der Staten onderteekend, gevoegd achter de triple-alliantie van 6 Mei. Cff. Lettres d'Etat de lord Arlington, I. p. 386, 395.

2) Du Mont, Corps. dipl. VII. p. I. p. 91, 94. Aitzema, XII. p. 1153. De Witt, *Secret. Resol. Holl.* II. p. 669 sqq. Valkenier, verwerd Europa, App. T. I. p. 2. Verkeerdelijk geeft Koch-Schoell, (histoire abrégée des traités de paix depuis la paix de Westphalie, I. p. 338) de dagteekening op van 15 Mei; hetzelfde doet de graaf de Garden, histoire générale des traités de paix, etc. II. p. 80). Het tractaat heeft de dagteekening van 5 Mei, maar het werd een' dag geantidateerd. (Wicquefort, histoire des Prov. Unies).

3) Du Mont, Corps dipl. VII. p. I. 107.

redden, „dan door een naeder prealabel tractaet met Vranckryck, of mits by refus van dien, de waepenen tegens Vranckryck in de handt nemende, niet by forme van assistentie van Spanjen, maer om de eygen interessen van Vranckryck ende van H. H. Mog. daer door te bevorderen [1]."

Op den 1. Junij stierf de edele Graaf van Dohna te Londen, terwijl hij alle pogingen in het werk stelde, om de met zooveel moeite geslotene alliantie duurzaam te maken en te versterken. „Il fit voir par sa vie," zegt Basnage, „qui fut toujours fort réglée, et par les sentiments de piété dans lesquels il mourut, — qu'il n'est pas impossible d'être bon négociateur et bon chrétien [2]."

Twee dagen na de onderteekening van den Akenschen vrede, drong de Heer Burgersdyck met ernst bij Castel-Rodrigo op de voldoening der subsidiën aan. Hij kreeg ten antwoord, dat men overtuigd was van de noodzakelijkheid om Zweden tot vriend te houden, en Spanje die vriendschap niet zoude willen missen door de wanbetaling van 480,000 rijksdaalders, maar „dat Spaignen van dat natureel was, dat deselve Kroon met sachtigheyt, en sonder van yemant gemaistriseert te worden, moest werden geleydt [3]."

Castel-Rodrigo zag zeer goed in, dat het behoud van den vrede geheel en al afhing van de guarantie [4]; maar hij wilde van de betaling der subsidiën bevrijd zijn, en hield vol dat hij deze niet beloofd had. Hij kwam met een' brief des Graven van Molina voor den dag, die inhield „quoiqu'on dise qu'on a offert à la Suède la somme spécifiée avec mon consentement, c'est une tromperie et un artifice de M. Meerman, afin de nous engager d'autant plus, à ce que

---

1) Missive van J. de Witt aan J. Meerman, 18 Mei 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 792).

2) Zie „Relation de ce qu'a dit et fait le comte de Dohna pendant ses dernières heures." Bij Aitzema, 48. boek, p. 69.

3) Aitzema, 48. boek, p. 955.

4) Mémoire du comte de Gamarra, présenté aux États, le 1. Juin 1668.

S. M. n'y apporte aucune difficulté; parceque toutes les fois qu'ils m'ont venu parler afin de désigner la quantité qu'on devoit donner, je leur ai répondu qu'ils fissent en sorte que M. le comte de Dohna s'ajustât à une somme raisonnable et qu'il n'étoit pas juste que nous payerons seuls les subsides. Il y a de l'abus dans les rapports que ledit M. Meerman a fait à ses maîtres, parcequ'il y baptise quelques-unes de ses propositions comme si je les avois faites [1])."

De Ministers van den Staat in Engeland, aldus openlijk van bedrog beschuldigd, schreven daarover aan hunne Meesters [2]). De valschheid der beschuldiging van Molina werd volkomen hier te lande [3]), en ook door de Engelsche Ministers erkend [4]). Molina had, wel is waar, de boven vermelde acte „Ego comes de Molina promitto, cet." niet onderteekend; maar des niet te min beloofde hij, bij monde, de betaling der subsidiën aan den graaf van Dohna en aan de gezanten der Republiek, zoo dikwerf de nood wat spande [5]).

Op verzoek van den graaf van Dohna, had men nog in de maand Mei besloten de ratificatie van de guarantie, op den 20. April te Brussel, door de gedeputeerden der Staten nevens den Heer Temple, aan den Markgraaf aangeboden, niet te verstrekken, vóór dat de subsidiën betaald waren [6]). De graaf d'Estrades had verzocht, dat de Staten eene acte van guarantie van den vrede aan Frankrijk wilden ter hand stellen [7]), en, daar dit zou zijn „een

1) Extrait d'une lettre du comte de Molina au marquis de Castel-Rodrigo, 18 Mai 1668. (Aitzema, 48. boek, p. 423).

2) Dépêche van de HH. Meerman en Boreel aan H. H. Mog. 9 Junij 1668. (Bij Aitzema, 48. boek, p. 524). Dépêche van Meerman aan J. de Witt, 9 Junij 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 807).

3) Missive van J. de Witt aan J. Meerman, 15 Junij 1668. (De Witt, brieven, IV. p. 808).

4) Lettre de lord Arlington à M. Meerman. (Aitzema, l. l.)

5) Aitzema, l. l.

6) Temple, brieven, N. XV. p. 85. Dépêche van Meerman aan J. de Witt, 19 Mei 1668. De Witt, brieven, IV. p. 793).

7) *Resol. Stat. Gen.* 30 Mei 1668.

nieuw *compelle* voor Spanjen, om sigh, in 't stuck van de subsidiën ten behoeve van Zweden te betaelen, niet langer terugge te houden [1])," zoo besloot men den Gezanten te Londen te gelasten, het gevoelen van den Koning van Engeland hieromtrent te vernemen [2]). 's Konings Ministers waren niet zeer genegen, aan het verlangen van Frankrijk toe te geven.

„Wij hebben vast besloten," dus schreef lord Arlington, aan Spanje de guarantie te weigeren, zoolang het de aan Zweden beloofde gelden niet betaald heeft. En daar de eerste der beide mogendheden (Frankrijk) de magtigste is, zijn wij van meening, dat het onredelijk wezen zou aan haar den waarborg te verleenen, dien wij alsnog aan de zwakste weigeren [3])."

Deze reden was niet zeer afdoende, en eene betere was vroeger door lord Arlington aan den heer Boreel opgegeven [4]).

Daar het bekomen der guarantie den Koning van Frankrijk tamelijk onverschillig was, bleef de zaak vooreerst rusten [5]).

Maar, tegen den herfst van dit jaar, deed zich een meer belangrijk verschil van gevoelen op tusschen de Engelsche Ministers en de Nederlandsche Republiek. Men kon het zich niet ontveinzen, het was noodzakelijk, Spanje tegen den overmoed van Frankrijk te beschermen. De willekeur, door Lodewijk XIV reeds dadelijk na het sluiten van den Akenschen vrede, aan den dag gelegd in de zaak der dependen-

---

1) Missive van de Witt aan J. Meerman, 15 Junij 1668. (De Witt, Brieven, IV. p. 808). Zie nog eene andere reden, door J. de Witt aan de HH. Meerman en Boreel opgegeven, in zijne missive van 20 Julij 1668. (De Witt, Brieven, IV. p. 833).

2) Ook de Zweedsche gezant te 's Hage, de Heer Appelboom, wilde, dat de acte van guarantie, zoo spoedig mogelijk, aan Frankrijk gegeven wierd. (*Resol. Holl.* 16 Julij 1668).

3) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 29 Sept. 1668. (*Lettres d'Etat*, I. p. 426).

4) Dépêche van Boreel aan J. de Witt, 25 Aug. 1668. (De Witt, Brieven, IV. p. 843).

5) Zie ons eerste hoofdstuk, en Mignet III.

tiën van de hem afgestane steden en sterkten, de zwakke gezondheidstoestand van den minderjarigen Koning van Spanje, maakten de verdediging van dat Rijk tot eenen pligt voor Engeland en de Republiek, wilde men het evenwigt van Europa niet verbroken zien. Van het groot belang der zaak doordrongen, stelde Temple voor dat Engeland, Zweden, de Republiek en Spanje onderling, een verdedigend verbond zouden sluiten [1]). Het was maar jammer, voegde hij er bij, dat men in Holland tegen dusdanigen maatregel gestemd was.

Dit was zoo: men wilde in Holland Spanje alleen verdedigen uit kracht der acte van guarantie van 20 April (die wel door de Gedeputeerden te Brussel aan Castel-Rodrigo was aangeboden, maar nog niet geratificeerd door de hooge Regering) en van art. 1 en 8 van den Akenschen vrede. In Engeland, daarentegen, wilde men Spanje niet slechts in de zuidelijke Nederlanden, maar overal verdedigen [2]). De Raadpensionaris was van oordeel, dat men, ten einde Spanje tot de betaling der subsidiën aan te sporen, aan dat Rijk, niet alleen den Akenschen, maar ook den Pyreneschen vrede moest waarborgen. Maar dit nam in Engeland in het geheel niet op [3]). Lord Arlington schreef dienaangaande: „Wij zijn niet vergeten, met hoeveel tegenzin de Nederlandsche gezanten alhier in het waarborgen van den Akenschen vrede toestemden, hoe veel weerzin zij betoonden om die guarantie te volvoeren, na het sluiten van den vrede, zoo lang Spanje de onderstandgelden niet betaald zou hebben. Men heeft daarentegen opgemerkt, dat de Witt zich zeer bedrogen heeft met te beweren, dat de Akensche vrede dien der Pyreneën bevestigt, en om hem daarvan te overtuigen, behoeft men hem slechts op het 8.

---

1) Lettre de Temple au garde des sceaux, la Haye, 2 Octobre 1668. (Lettres de Temple, II. p. 29).

2) Dépêche van Boreel aan J. de Witt, 17 Nov. 1668. (De Witt, Brieven, IV. p. 874).

3) Dépêche van Boreel aan J. de Witt, 20 Oct. 1668. (De Witt, Brieven, IV. p. 859).

artikel te wijzen, waarvan de bewoordingen met zeer veel behendigheid gesteld zijn, ten einde te verhoeden, dat men het ook zelfs maar veronderstellen kon [1])."

Wij willen niet beslissen, of de contracterende partijen bij den Akenschen vrede al of niet bedoeld hadden, dien der Pyreneën te waarborgen, maar, desniettemin, schijnt de Witt op goede gronden, in een gesprek met den Heer Temple, te hebben volgehouden, dat Engeland en H. H. Mog., uit kracht zoowel van art. 5 der Haagsche conventie, als van de acte van 20 April [2]) (die geratificeerd moest worden, zoodra de subsidiën betaald waren), verpligt waren, eene algemeene guarantie aan Spanje te geven [3]).

Temple wilde de subsidiën door Spanje, Engeland en de Nederlanden, elk voor een derde, laten voldoen [4]): dit beviel ook wel aan den Koning en zijne Ministers [5]), maar men wilde hiervan in Holland niet hooren [6]).

Dit verschil van meening had evenwel niet verhinderd, dat Engeland met de Republiek, te 's Hage, op den 5. October 1668, eene overeenkomst had ontworpen, waarbij bepaald werd, dat Engeland en de Staten, ten einde Spanje te eer tot het opbrengen der onderstandgelden te bewegen, beloven zouden dat Rijk te handhaven in het geen het, in gevolge van den Akenschen vrede bezat. (art. 1).

---

1) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 23 Oct. 1668. (*Lettres d'État* I. p. 428).

2) Zie wat tegen deze acte gezegd wordt door de Engelsche Ministers. (J. de Witt, Brieven, IV. p. 877).

3) Missive van J. de Witt aan J. Boreel, 30 Oct. 1668. (Brieven, IV. p. 866). Cf. lettre de lord Arlington au chev. Temple, 3 Nov. 1668. (*Lettres d'État*, I. p. 438).

4) Temple, Brieven, N. IV. p. 28, 29, 31.

5) Dépêches van Boreel aan J. de Witt, 20 Oct. 1668, 3 Nov. 1668. (De Witt, Brieven, IV. p. 860, 872) Cf. Lettre citée de lord Arlington au chev. Temple, du 23 Oct. 1668.

6) Zie de redenen opgegeven door J. de Witt in zijne missiven aan Boreel, 26—30 Oct. 1668. (J. de Witt, Brieven, IV. p. 864, 866.

Dat van nu af vastgesteld zou worden, door welke magt en middelen, deze handhaving gestand zou worden gedaan (art. 2). Dat men Zweden zou zoeken te bewegen, om alleen een gedeelte der beloofde gelden terstond, en het overige op redelijke termijnen, te ontvangen [1]; dat men aan de laatstgemelde Kroon, in geval de vrede verbroken wierd, een' onderstand van 60,000 rijksdaalders per maand, op goede verzekering, zou toezeggen; te betalen, voor de helft, door hem, te wiens behoeve de handhaving van den vrede werd gestand gedaan, en, voor de andere helft, door den Koning van Engeland en de Republiek (art. 3) [2].

Er werd verder besloten, een bekwaam persoon naar Brussel te zenden, ten einde den Spaanschen Gouverneur (de Connetable van Castilië en Leon was ondertusschen aan den Markgraaf van Castel-Rodrigo opgevolgd), tot het aannemen van de beraamde punten en tot het eindelijk afdoen dezer langdradige onderhandeling te bewegen [3].

Doch, ook nadat dit ontwerp op het papier was gebragt, bleef Spanje ongezind, de subsidiën te betalen, en Don Estevan de Gamarra had, op het einde der maand November, nog geene volmagt op dit punt, „alwaer 'tschoon, dat den Koning, syn Meester, nopende de generale guarantie ende anders, contentement werde gedaan" [4]. Het jaar 1668 liep alzoo ten einde, zonder dat men in deze langwijlige onderhandelingen veel gevorderd was.

---

[1]) Zweden, gelijk naderhand bleek, zou met dit uitstel geen genoegen hebben genomen. (*Lettres d'État* de lord Arlington, I. p. 481).

[2]) Du Mont, Corps dipl. VII. p. I. p. 101. Aitzema, XIV. p. 148. J. de Witt, *Secret. Resol. Holl.*, II. p. 683. *Register raeckende de saecken van Vranckryck d'anno* 1669, p. 21. *Register raeckende de saecken van Spaigne d'anno* 1669 p. 37. — In deze 3 laatste bronnen vindt men de dagteekening van 15 October; bij Dumont, Wagenaar, Kluit, (Index Chronol.) die van 5 Oct.

[3]) J. de Witt, *Secr. Resol. Holl.* II. p. 686.

[4]) Missive van J. de Witt aan Boreel, 30 Nov. 1668. (J. de Witt, Brieven IV. p. 879).

Terwijl men te Londen en te 's Hage onderhandelde, kwam de Gezant van den Keizer, de baron Isola, in laatstgenoemde stad, om het sluiten van het guarantie-tractaat te helpen bevorderen. Hij was van gevoelen, dat dit eene zaak was van nog grooter belang voor den Keizer dan voor Spanje, voor hetwelk het verlies der zuidelijke Nederlanden niet met zoo vele gevaren verbonden was, als zulks voor het Duitsche Rijk het geval wezen zoude.

„Il se flattoit de réussir plus heureusement par son éloquence et par ses grandes qualités que les autres ministres, et faire mieux connaître aux Hollandois quel étoit leur véritable intérêt, qu'ils ne le pouvoient, ou ne le vouloient eux-mêmes [1]."

Maar de Baron had geen publiek karakter, daar hij van geene geloofsbrieven aan de Staten voorzien was, en kon dus niet meer dan goeden raad geven, en die ware den Connetable van Castilië meer, dan J. de Witt te stade gekomen [2].

„Les deux principaux points sur lesquels ce ministre étoit venu préparé, étoient de faire voir que la France avoit dessein de commencer la guerre le printems prochain, et que dans six semaines elle seroit en état d'attaquer la Bourgogne ou le duché de Luxembourg: que d'un autre côté le Conseil d'Espagne, à moins que de trouver un appui et un secours assuré chez ses voisins, ne manqueroit pas de prendre le plus court chemin pour terminer cette affaire, en cédant les Pays-Bas à la France, aux conditions les plus avantageuses qu'on en pourroit obtenir. Que l'Espagne étoit semblable à un malade, qui n'a ni la volonté ni le pouvoir de s'aider soi-même; que tous ceux qui prenoient intérêt à sa perte, mais principalement ces provinces qui

---

1) Lettre du chev. Temple à lord Arlington, 18 Janvier 1669. (Lettres de Temple, II. p. 73).

2) „Novice dans son gouvernement, il ne s'occupoit que de la fortune qu'il y devoit faire. Il ne connoissoit pas assez la constitution des Provinces-Unies, pour s'intéresser à leur conservation, d'où cependant dépendoit alors le salut de l'Espagne." (Basnage, II. p. 65).

semblent y être beaucoup plus intéressées qu'aucun autre pays, devoient agir sur ce pied-là avec elle: et qu'après que la France auroit obligé le duc de Lorraine à désarmer et qu'elle se seroit emparée de la Bourgogne, il seroit impossible aux Espagnols de soutenir la guerre, et de défendre les provinces qui leur restent dans les Pays-Bas, ne pouvant plus faire aucune diversion, lors qu'une fois la France leur aura fermé ces deux passages" [1]).

Dit alles had Isola, nog vóór zijn vertrek uit Londen, aan lord Arlington voor oogen gehouden, er bijvoegende, dat Spanje te arm was om de onderstandgelden aan Zweden te voldoen. Genoemde Minister, ongeduldig geworden, schreef aan Temple, dat hij toch eens aan Isola moest zeggen: „dat niets geschikter was iemand te overreden eene zaak te laten varen, dan wanneer men ziet, dat er noch voordeel, noch eer bij de ondersteuning derzelve te vinden is" [2]).

Te 's Hage onderhield laatstgenoemde zich dikwerf met de Witt, de gezanten van Engeland, Zweden, Spanje en Lunenburg, en zeide, dat de algemeene waarborg, dien men aan Spanje wilde geven, niets meer was, dan hetgeen waartoe men zich uit kracht van den Akenschen vrede verpligt had [3]): maar dat men iets beters moest geven, wilde men, dat de Koningin de subsidiën betaalde. Hij wilde dus, dat de Republiek met Spanje een verdedigend verbond aanging [4]). Ook Temple bleef bij zijn geliefkoosd plan van eene quadruple-alliantie [5]); maar, gelijk boven gezegd is, noch J. de Witt, noch de Staten waren daartoe te bewe-

---

1) Zie den aangehaalden brief van Temple aan lord Arlington.

2) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 8 Janvier 1669. (*Lettres d'État*, I. p. 470).

3) Dit bekent de Witt zelf in zijne missive aan J. Boreel, 30 Oct. 1668. (J. de Witt, Brieven, IV. p. 866). Maar ook tot niets meer waren de Staten verpligt. Cf. missive van J. de Witt aan P. de Groot, 30 Aug. 1668. (De Witt, Brieven, II. p. 582).

4) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

5) Lettre de Temple au garde des sceaux, 1 Janvier, 669. (Lettres de Temple, II. p. 57).

gen. Het valt moeijelijk te begrijpen, waarom Spanje een verdedigend verbond zoozeer boven den toegezegden waarborg van den Akenschen vrede stelde, en op hetzelve aandrong. Eene zoo algemeene verpligting, om aan genoemde Kroon de bezittingen te waarborgen, die zij bij den vrede, te Aken gesloten, behouden had, gelijk die was vervat in de bepalingen der Triple Alliantie van 6 Mei, in de acte van guarantie van 20 April en nog onlangs in art. 1 van de ontworpene overeenkomst van 5 October 1668, was beter geschikt om dat Rijk gerust te stellen, dan een verdedigend verbond, waarbij dikwijls zoo vele moeijelijkheden omtrent den casus foederis rijzen [1]). Daarentegen legt eene guarantie de verpligting op „de prêter secours, même les armes à la main, à celui en faveur duquel on est devenu garant, et qui en fait la réquisition lorsqu'il y a lieu" [2]). Ja zelfs „dans le cas d'une lésion relative à l'objet garanti, ne fût-elle même qu'imminente encore, le garant, sur l'invitation qui doit lui en être faite, est tenu de prêter le secours promis" [3]).

Wel ware het daarentegen te begrijpen geweest, indien Spanje maar niet in zulk eenen kwijnenden toestand had verkeerd, dat de Republiek een verdedigend verbond boven eene guarantie had gesteld: dan toch zou Spanje haar hebben moeten verdedigen, in geval van oorlog met Frankrijk, even als Spanje, uit kracht alleen der guarantie, nu door de Staten en door Engeland stond verdedigd te worden [4]).

De Koningin-regentes, die van al deze moeijelijkheden

---

1) Zie verschillende belangrijke gevallen aangehaald bij Wheaton, Elements of International law, I. p. 307.

2) G. F. de Martens, précis du droit des gens moderne de l'Europe, II. § 338.

3) Klüber, droit des gens moderne de l'Europe, I. § 159, Moser, Versuch des neuesten Europ. Völkerrechts, V. 462.

4) Op dezen grond trachtte Castel-Rodrigo het defensief verbond aan de gedeputeerden te Brussel smakelijk te maken. (Aitzema, 48. boek).

zeer slecht onderrigt was [1]), gaf schoone beloften, maar geen geld. De Graaf van Pênaranda verzekerde, op het koninklijk woord van H. Maj., aan den Nederlandschen Gezant te Madrid, dat de subsidiën regelmatig betaald zouden worden „en Uwe H. Mog. daervan soo verseeckert gelieffden te zyn, als off zy de penningen in handen hadden (soo waeren de woorden), die t' allen tyde gereet souden staen, het zy aldaer te lande, off hier te Cadix off Sevilie: gelievende de welgemelde Heer graeff syn woordt, eere ende reputatie daer by te engageren, en met allerhande protestatiën, Uwe H. Mog. daervan volcomentlyck gepersuadeert te laeten" [2]).

Het geld was te Amsterdam, en de Koningin had de noodige bevelen gegeven voor de betaling, maar de Spaansche Gezant weigerde het af te geven, omdat hij den waarborg niet krachtig genoeg gesteld vond, en eene meer uitdrukkelijke toezegging der hulp wilde hebben, die de verbondene Mogendheden, in geval van oorlog, aan Spanje zouden verleenen. Nadat onderscheidene conferentiën hadden plaats gehad tusschen de Gedeputeerden van H. H. Mog. en de Ministers van Engeland en Zweden, werd in de maand Februarij, een ontwerp van guarantie op het papier gebragt, bestaande uit drie instrumenten. Uitgaande van de Haagsche overeenkomst en van de Triple-Alliantie, dd. 23 Januarij en 25 April (O. S.) 1668, en met verwijzing tot a. 7 van den Akenschen vrede: „que tous les rois, potentats et princes, qui voudront bien entrer dans un pareil engagement, pussent donner à LL. MM. leurs promesses et obligations de garantie de l'exécution de tout le

---

1) Vóór het sluiten van den Akenschen vrede had Castel-Rodrigo zelfs verzuimd, de Koningin te verwittigen, dat er subsidiën aan Zweden beloofd waren, en dat Spanje die betalen moest: zij schreef aan de Staten, dat zij er niets van wist; weshalve de Regering alhier een' brief aan de Koningin zond, dien men lezen kan bij Basnage, II. p. 33.

2) Depêche van den Ambassadeur van Reede van Renswoude aan H. H. Mog. Madrid, 9 Jan. 1669. (Register rakende de zaken van Spaigne, d'anno 1669, p. 46).

contenu audit traité," bepaalde het eerste instrument, dat de Akensche vrede, op het uitdrukkelijkst, zou gewaarborgd worden, en dat de verbondenen al hunne strijdkrachten te land en te water zouden gebruiken tegen den Koning van Frankrijk, indien hij den vrede verbrak (sous quelque prétexte que ce soit, en quelque lieu ou en quelque partie du monde que cette attaque — puisse être faite).

Het tweede instrument bepaalde het aantal troepen, schepen, enz., dat in geval van vredebreuk, moest geleverd worden. Engeland en de Staten zouden 40 oorlogschepen, 6000 man te voet, 2000 te paard, en Zweden 16000 man uitrusten. — Bij het 3. instrument beloofde don Estevan de Gamarra, namens de Koningin-regentes, eene som van 200,000 rijksdaalders comptant te betalen, zoodra hem de guarantie, in autentieken vorm, door de drie verbondene Mogendheden zou zijn ter hand gesteld, en de nog overige som van 280,000 rijksdaalders [1]), binnen 16 maanden na dat tijdstip [2]).

Ongelukkig echter had dit ontwerp vooreerst nog geen gevolg: den Spaanschen Ministers was het niet vergund meer dan 200,000 rijksdaalders te beloven, en Zweden wilde geene algemeene guarantie verleenen [3]).

Ook waren de Engelsche Ministers te Londen ontevreden met het tweede der genoemde instrumenten [4]).

---

1) De som van 480,000 rijksdaalders was aan Spanje opgelegd bij het separaat artikel van de triple-alliantie van 25 April. (J. de Witt, *Secret. Resol. Holl.* II. p. 681).

2) Zie deze guarantie in de *Secret. Resol. Holl.* III. p. 4 en 10. *Register rakende saecken van Spaigne*, d'anno 1669, p. 140, 150. *Register rakende saecken vnn Vranckryck*, d'anno 1669, p. 56, 62. Cf. *Secret. Resol. Stat. Gen.*, 11 Febr. 1669.

3) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

4) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 16 Février 1669. (*Lettres d'État*, I. p. 481).

»Sa Majesté approuve pareillement le projet de la garantie, de la manière doit il est spécifié, mais elle désapprouve qu'on y ait inséré le secours qu'on doit donner parceque ce doit être un fait à part entre nous, et qui ne se doit pas communiquer aux deux parties, à qui

De Connetable van Castilië moest nu óf de onderstandgelden voldoen, óf alle betaling bepaaldelijk weigeren [1]) en hij begreep, dat, in het laatste geval, de onderhandelingen zouden afgebroken worden. Op den 7. Mei van dit jaar werd dan eindelijk de guarantie, tusschen de Koningen van Engeland en Zweden en de Republiek, geteekend, waarbij men Spanje hare bezittingen, op den voet van den Akenschen vrede, waarborgde. Den 9. Mei onderteekende de Gamarra eene acte, waarbij het hof van Madrid zich verbond, om aan Zweden de beloofde subsidiën, in zekere termijnen, te Amsterdam of te Hamburg te voldoen [2]).

Bij deze overeenkomst werd niet, gelijk in het ontwerp van Februarij, de hoegrootheid der strijdkrachten, die men aan Spanje, in geval van oorlog, leveren zoude, bepaald [3]).

---

nous devons donner, à ce que nous apprenons, une forme de garantie égale. De plus, il y a une espèce de contradiction à dire, que nous devons garantir la paix totis viribus, et d'en spécifier le particulier dans le même instrument."

1) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 26 Janvier 1669. (*Lettres d'État*, I. p. 477).

2) Du Mont, Corps dipl. VII. p. 1. p. 107. *Secret. Resol. Stat. Gen.*, 7, 13 Mei 1669. (*Register rakende saecken van Spaigne*, d'anno 1669, p. 250, 252. *Register r. s. van Vranckryck* p. 165, 173). Deze overeenkomst is niet opgenomen in de gedrukte *Secret. Resol. Holl.* Kluit, Index Chronol. N. 617, vermeldt én de acte van guarantie én die van Gamarra onder dezelfde dagteekening van 7 Mei. Geheel verkeerd wordt dit tractaat gezegd, in April 1669 gesloten te zijn, door Simons, J. de Witt en zijn tijd, III. 3. Hoofds., Nota 11.

3) Wicquefort, l. l. is zeer verward in het uiteenzetten dezer onderhandeling. Hij vermeldt niet eens de overeenkomst van 7 Mei. Want dat hij van deze niet spreekt, op pag. 18 livre 17, blijkt duidelijk genoeg, 1°. omdat hij zegt: „tout cela demeura imparfait et hors d'exécution" 2°. omdat hij het meergemelde 2. instrument, tot het ontwerp van Februarij behoorende, opgeeft. Blijkbaar dus spreekt hij aldaar van laatstgenoemd stuk, en niet van de conventie van 7 Mei. Vervolgens maakt hij gewag van de hier beneden te vermelden moeijelijkheden door den Connetable en door Gamarra tegen het het betalen der gelden opgeworpen, en van den brief der Staten aan den landvoogd. Waarna hij spreekt van een „écrit" van Gamarra,

Hierover moest nog nader onderhandeld worden, en zelfs besloot men de acte van guarantie aan het hof van Madrid niet te overhandigen, vóór dat de eerste termijn der subsidiën voldaan zou zijn. Tot dien tijd moest dit stuk in bewaring blijven bij den ridder Temple [1]).

De hulp en vriendschap der Republiek was voor Spanje onontbeerlijk, en desniettemin deed de Connetable van Castilië niets om aan de Staten, op hunne regtmatige klagten, genoegen te geven, wegens de gruwelen, door acht Spaansche ruiters gepleegd in eene kerk, nabij IJsendijke. Deze hadden den hervormden predikant de ooren afgesneden, hem verscheidene doodelijke wonden toegebragt, en de toehoorderen, zoowel mannen als vrouwen, van al hunne kleding beroofd [2]). De Staten beklaagden zich hierover, dreigden represaille-brieven tegen de roomsche priesters hier te lande uit te vaardigen [3]), en de oude plakaten tegen hen

---

waarbij deze de betaling van 90,000 rijksdaalders pro futuro aan Zweden belooft. Daar dit stuk eerst in November geteekend, en de brief der Staten aan den Connetable, in September geschreven is, zoo is het duidelijk, dat hij de conventie van 7 Mei over het hoofd heeft gezien, en met de chronologia temporis is in de war geweest. — Basnage, die steeds Wicquefort aanhaalt en volgt, vemeldt, wel is waar, de conventie van 7 Mei, maar niet de acte van November, en de bovengenoemde moeijelijkheden met Gamarra boekt hij vóór het sluiten van het guarantie-tractaat, terwijl zij plaats grepen in den zomer en in Sept. 1669.

Wagenaar zet deze geheele onderhandeling niet uit een, maar springt van het ontwerp van 5 October 1668 op de guarantie van 7 Mei 1669. De heer Simons l. l. is evenwel van gevoelen, dat Wagenaar de onderhandelingen over de subsidiën *vrij volledig* heeft opgegeven. Maar eerstgenoemde schrijver heeft noch de brieven van Arlington, noch Basnage, noch Wicquefort, noch voor andere hoofdstukken van zijn werk, Dalrymple, enz. geraadpleegd.

1) Missive van de Witt aan P. de Groot, 14 Mei 1669. (J. de Witt, brieven, II. p. 646).

2) Wicquefort, Histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17, die nog een ander voorbeeld aanvoert.

3) Dit gebruik stamde nog van de middeleeuwen af. Cf. Martens, Essai sur les armateurs, les prises et les reprises.

wederom in het leven te roepen; en men zoude misschien een krachtig besluit hebben genomen, hadde Holland er zich niet tegen verzet: maar hier bleef het bij, en men kreeg geene voldoening van de Spaansche Regering [1]). Gedurende den laatsten oorlog waren onderscheidene schepen, aan de ingezetenen der Republiek toebehoorende, door kapers van Ostende weggeroofd en verkocht, waarvan men de teruggave eischte. Verder waren de Nederlandsche schippers aan allerlei knevelarijen en afzetterijen op de Maas blootgesteld, eene handelwijs, die niet alleen in strijd was met het tractaat van Marine, in den jare 1650 tusschen de Republiek en Spanje gesloten, maar zelfs met den Munsterschen vrede, naar luid van welks art. 14 en 15, in de overige havens der zuidelijke Nederlanden geene hoogere lasten zouden geheven worden, dan die op de Schelde verschuldigd waren [2]). De Connetable van Castilië had in het vorig jaar Commissarissen (de H. H. van Buck en van der Walle) naar den Haag gezonden, om deze geschillen te beslechten; zij hadden echter, na 7 of 8 maanden, in hunne conferentiën nog niets afgedaan. In de maand Mei van dit jaar, schreef de Connetable, aan de Staten-Generaal, met verzoek dat H. H. Mog., ten einde gezegde geschillen uit den weg te ruimen, zoo spoedig mogelijk, twee Gedeputeerden geliefden te zenden [3]).

---

[1]) Zie eene menigte Resolutiën der Staten-Generaal in het *Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669.

[2]) Zie over deze moeijelijke zaak het, straks aan te halen, *Verbaal van de H. H.* Vrybergen en van der Tocht. Zie verder, in het *Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669, o. a. de volgg. Resolutiën. *Resol. Stat.-Gen.* 21 Junij, 10 Julij, 27 Julij, 8, 16 Aug. 1669. *Resol. Holl.* 26 Julij 1669, enz. — Ook werden, aan het fort de Marie, ondragelijke lasten van onze schippers geperst. Er was er een, die voor eene partij kleine slijp-steentjes, ongeveer 20 pond vlaamsch waard, tusschen de 60 à 70 gl. licenten moest betalen. Cf. dépêche van den Resident Sasburgh aan H. H. Mog., Brussel, 22 Mei 1669, (*Register r. s. van Spaigne*, d'anno 1669, p. 269.)

[3]) Brief van den Connetable van Castilië aan H. H. Mog., 17 Mei

De Staten-Generaal benoemden, dientengevolge, tot Gedeputeerden naar Brussel, de H. H. Meerman en van Vrybergen [1]), en gaven daarvan kennis aan den Connetable [2]). Zij moesten, volgens hunne instructie, handelen: 1°. Over de schade, den ingezetenen dezer landen door de kapers van Ostende aangedaan. 2°. Over de lasten en tollen op de Maas [3]). 3°. Over de heffing der regten op de schepen en goederen, komende uit en gaande naar de havens van Vlaanderen, welke dezelfde moesten zijn en blijven (volgens art. 15 van den Munsterschen vrede) als die, waarmede de schepen en goederen bezwaard waren, welke de Schelde en andere kanalen, in voornoemd art. opgesomd, op en afvoeren [4]) 4°. Over al hetgeen den handel dezer landen mogt kunnen bevorderen. 5°. Over nog eenige andere punten van minder aanbelang. [5])

Gedurende dezen zomer, nog vóór het vertrek der Ge-

1669. Mémoire de l'ambassadeur d'Espagne, 22 Mei 1669, (*Register*, enz. p. 267), cf. *Resol. Holl. Resol. Stat.-Gen.* 22 Mei 1669. — Het is opmerkelijk, dat Wagenaar van al deze geschillen geene melding maakt; die omtrent de lasten en tollen op de Maas, zijn toch nog al belangrijk. Wicquefort en Basnage spreken er slechts ter loops van.

1) *Resol. Stat. Gen.* 14 Junij 1669.

2) Missive der Staten-Generaal aan den Connetable van Castilië, 20 Julij 1669. (*Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669, p. 325).

3) De Staten-Generaal zeiden, dat, o. a., de Lithsche tol bij Venlo, aan de Republiek behoorde, als „wesende de Heerlyckheyd van Lith notoirlyck onder de Meyerye van 's Hertogenbosch" a. 7 der Instructie). Er werden, behalve de hooge licenten, op de Maas 24 tollen en 11 markttollen geheven. (*Resol. Stat. Gen.* 8 Aug. 1669). Hoe de vaart op den Rhijn, vóór 1814, gedrukt werd, zie bij Op den Hooff, Coup d'oeil sur la navigation du Rhin.

4) In de Instructie worden, op dit punt, aangehaald twee memoriën van de Admiraliteiten, van 15 Maart en 24 Julij 1669.

5) Zie de Instructie, in 19 art. van H. H. Mog. in het *Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669, p. 386. Zie ook aldaar, p. 391 sqq, de volmagten, den brief aan den Connetable, van 5 Sept. en andere stukken.

deputeerden, was men wederom, met Don Estevan de Gamarra, aan het twisten geweest over de subsidiën. De gelden waren wel, in Augustus, te Amsterdam aangekomen, maar de Connetable weigerde order te stellen tot de afgifte. Het hof van Londen was over deze handelwijs zeer ontevreden. 1)

Te regt schreef Lord Arlington: „Om u de waarheid over deze aangelegenheid te zeggen, zoo vrees ik wel, dat ofschoon het geld nu aangekomen is, de Spanjaarden eene menigte uitvlugten vinden, om het in handen te houden, tot dat men hun eenige werkelijke dienst bewezen hebbe." 2)

Spanje wilde inderdaad de subsidiën niet afgeven, vóór dat men overeengekomen was omtrent een zoogenaamd „Concert," waarbij de hulp en strijdkrachten bepaald wierden, die des noods aan het hof van Madrid zouden gegeven worden; 3) Gamarra verbond de guarantie met het concert, maar ten onregte: „C'est un artifice de Votre Excellence," schreef Temple, „car il n'y a que celui de la guarantie qui doive être donné à l'Espagne: et on est convenu qu'on communiqueroit seulement celui du concert, comme un accord fait entre les trois parties qui sont entrées dans la triple-alliance." 4)

---

1) Lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 26 Août 1669. Cf. lettre du 24 Juin au même Ambassadeur (*lettres d'État*, II. p. 330, 324).

»Jugez du chagrin, que ce procédé donne à notre cour, et si l'on peut se persuader qu'elle demeure longtemps en suspens, pendant que l'Espagne demeure dans le silence, dans un temps où l'on apprend que M. d'Estrades est à la Haye, pour y recevoir des propositions sur la division des Pays-Bas entre eux et la France, et que Monsieur le marquis de Villars traite une espèce d'accommodement entre la France et l'Espagne même."

2) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 24 Août 1669. (*Lettres d'Etat*, I. p. 513).

3) Lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 14 Oct. 1669. (*Lettres d'Etat*, II. p. 333).

4) Lettre du chev. Temple à l'ambassadeur d'Espagne, 14 Août 1669, (lettres de Temple, II. p. 112).

Zweden zou in dit concert nooit hebben toegestemd, zoolang, ten minste, de eerste termijn der subsidiën niet betaald was, 1) en in dit laatste geval zou Engeland zich ook wel bereid getoond hebben, om het concert aan te gaan 2). Maar don Estevan de Gamarra verklaarde stellige bevelen uit Madrid te hebben ontvangen, die hem gelastten geen geld te schieten, vóór dat men met hem het tractaat voltrokken had, tusschen Engeland en de Staten, op den 5. October 1668 gesloten, en waarvan het 2. artikel inhield: „Les trois États susnommés (Engeland, Zweden, de Republiek) arrêteront dès à présent les forces et les moyens, qu'ils employeront en cas d'infraction à ladite paix, etc."

De guarantie van 7 Mei zoude anders, volgens hem, van geen nut hoegenaamd voor Spanje zijn.

Erbarmelijke uitvlugten! Was bij de tractaten van 23 Januarij, 25 April, 2 Mei 1668 en 7 Mei 1669 niet in de sterkste uitdrukkingen, hulp aan Spanje toegezegd?

Men gaf hem ten antwoord, dat de Conventie, door hem bedoeld, slechts een ontwerp van tractaat was geweest; dat het bovendien alleen van zijn' Meester had afgehangen, om hetzelve in een tractaat in forma te herscheppen (en dus ook het concert te bepalen), wanneer hij de subsidiën aan Zweden had voldaan. Indien hij, niettegenstaande de ratificatie der conventie van 7 Mei door de Koningin van Spanje, en de belofte op den 9. Mei door hem zelven onderteekend, weigerachtig bleef aan zijne verpligtingen te voldoen, en, dus doende, zelf oorzaak was dat het concert niet geregeld werd, zouden de verbondene

---

1) Lettres du chev. Temple à l'ambassadeur d'Espagne, 13 et 14 Août 1669, (lettres de Temple II p. 107, 112).

Monsieur Maréchal, aan den Zweedschen gezant Appelboom toegevoegd, »jura que si c'étoit là votre résolution, les Suédois se passeroient bien de l'argent de l'Espagne, et que pour lui il étoit résolu de quitter la Haye le lendemain."

2) Lettres de lord Arlington au chev. Temple, 9 Juillet, 24 Août 1669, (*lettres d'Etat*, I. p. 506, 513).

Magten bij hem protest moeten inleggen, wegens al de onheilen, die der Spaansche Kroon, dientengevolge, mogten overkomen. Daarop beriep zich Gamarra op den Resident van den Keizer, aan wien de Geallieerden beloofd zouden hebben, het concert vooraf te regelen: maar hij werd gelogenstraft. „Sur cette déclaration on donna à l'Ambassadeur d'Espagne une espèce de démenti, et on lui fit dire qu'on n'entreroit plus en contestation avec lui, et que puisqu'il avoit bien le coeur, de prostituer ainsi les plus importants intérêts du Roi, son Maître, les Alliés prendroient d'autres mesures [1]."

De Spaansche Gezant had zich ook bij dien van Engeland beklaagd, dat deze het sluiten van het concert verhinderd had; doch Temple verdedigde zich meesterlijk in den aangehaalden brief van 14 Augustus; en in dien van den 13. derzelfde maand, bewees hij, dat het concert volstrekt onnoodig was.

„Car, pourvu que nous exécutions la garantie selon le besoin des affaires d'Espagne, il importera peu que ce soit avec un tel ou un tel nombre de troupes, ou que ces troupes appartiennent à une des deux nations plutôt qu'à l'autre."

In het begin der maand September stelde J. de Witt aan den Engelschen Gezant voor, om de helft der subsidiën door Engeland en de Republiek aan Zweden te doen waarborgen: doch Temple was daartoe niet zeer genegen [2]), evenmin als Lord Arlington [3]).

---

[1]) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17.

[2]) Zie zijn gesprek met de Witt en met Mr. Maréchal in zijn' brief aan lord Arlington, van 2 Sept. 1669, (lettres de Temple II. p. 122).

[3]) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 24 Sept. 1669 (*lettres d'Etat*, I. p. 520).

»Nous n'ignorons pas, que Sa Majesté est fort interessée à soutenir la triple-alliance pour la défense des Pays-Bas, au cas que la France entreprît d'y faire de nouvelles incursions. Cependant lorsque nous considérons le peu qu'y contribue l'Espagne même, le mauvais état de ses affaires en Flandre, et la négligence qu'elle a marquée jusqu'à

De Staten-Generaal besloten nog eenmaal aan den Connetable van Castilië over deze zaak te schrijven, en den Heeren Meerman en van Vrybergen, die naar Brussel zouden gaan, te gelasten, de goede meening van H. H. Mog. „met haere particuliere debvoiren ende officiën kragtighlyck te seconderen [1]."

In dezen nadrukkelijk gestelden brief, zeiden de Staten o. a., dat Gamarra van het concert niet gesproken had, bij gelegenheid dat hij de akte van 9 Mei ll. onderteekende: dat die akte verpligtend, en door de Koningin geratificeerd was; dat de Gezanten van Zweden dreigden te zullen vertrekken, indien de eerste termijn niet binnen weinige dagen betaald wierd; dat zij den Connetable derhalve dringend verzochten, alsnog aan zijne verbindtenis te voldoen: „Mais il est vrai, que nous ne voyons pas, que Votre Excellence et les autres ministres qui agissent sous son autorité et sous sa direction, puissent un jour répondre au Roi leur Maître, à la Chrétienté et à toute la postérité du refus qu'ils font de se servir des moyens qu'on leur met entre les mains pour la défense et sûreté de leurs provinces de deça, de laquelle dépend aussi celle des États qu'ils possèdent dans les autres parties de l'Europe [2]."

De Connetable antwoordde, dat Spanje bereid was, de 200,000 patacons, als eerste betaling der subsidiën, te geven zoodra de akten van generale en particuliere guarantie van de hulp, aan Spanje te verleenen, hem zouden zijn overhandigd [3]). Ondertusschen stonden de HH. van Vrybergen en Meerman op hun vertrek [4]); maar, aangezien de

présent, en oubliant de proposer des moyens pour nous indemniser, à l'égard de la dépense qu'il faut de nécessité que nous fassions, nous ne savons que conseiller au Roi."

[1]) *Resol. Stat.-Gen.* 9 Sept. 1669.

[2]) Lettre des États-Généraux au connétable de Castille et de Léon, 9 Septr. 1669, (*Register rakende zaken van Spaigne*, d'anno 1669, p. 406).

[3]) Lettre du connétable aux États-Généraux, 16 Septr. 1669. (*Register*, enz. p. 436).

[4]) *Resol. Stat.-Gen.*, 17 Septr. 1669.

laatste plotseling ongesteld werd [1]), besloten de Staten aan de deputatie naar den Connetable vooreerst geen gevolg te geven [2]), hoewel men eenige dagen later in overweging nam, of den Heer van Vrybergen, die inmiddels te Brussel aangekomen was [3]), niet eenige zaken „by provisie in mandatis" konden worden gegeven [4]). Er werd dan ook een nieuw credentiaal voor hem gemaakt, en hem verder gelast de zaak der subsidiën, bijzonder den Connetable aan te bevelen, en aan Z. Exc. te zeggen, dat H. H. Mog. het gansch onredelijk vonden, dat Spanje er op aandrong om „het triple concert met denombrement van de forces" te doen vaststellen, vóór de afgifte der onderstandgelden, en dat de Spaansche Regering het zich zelve te wijten had, indien genoemd concert nog niet vastgesteld was. Na afloop dezer handeling, moest de Heer van Vrybergen terugkeeren [5]). De Connetable ongesteld zijnde, kreeg de Nederlandsche gezant geen gehoor vóór den 18[en] October. De Heer van Vrybergen kweet zich eerst mondeling van den last van H. H. Mog., en overhandigde vervolgens zijne „propositie," waarin de zaak der subsidiën breeder was uiteengezet [6]). De gang van zaken was evenwel zeer langzaam aan het Brusselsche hof, en, daar de Staten zijn verblijf aldaar vooreerst niet noodzakelijk meer oordeelden, omdat Zweden een nieuw ontwerp aan den Ambassadeur Gamarra had ingediend [7]), keerde de Heer van Vrybergen naar 's Gravenhage terug, alwaar hij

---

1) *Resol. Stat.-Gen.*, 24 Sept. 1669.

2) *Resol. Stat. Gen.*, 27 Sept. 1669.

3) Dépêche van van Vrybergen aan H. H. Mog., Brussel, 30 Sept. 1669. (*Register rakende saken van Spaigne* d'anno 1669 p. 455).

4) *Resol. Stat. Gen.* 2 Oct. 1669.

5) *Secret. Resol. Stat. Gen.* 5 Oct. 1669. Cf. *Resol Stat. Gen.* 11, 21 Oct. 1669.

6) Dépêche van van Vrybergen aan H. H. Mog., Brussel, 21 Oct. 166. (*Register rakende saken van Spaigne* d'anno 1669, p. 479). Zie de propositie (*Register*, l. l. p. 480).

7) *Resol. Stat. Gen.* 21 Oct. 1669.

den 7[en] November van dit jaar aankwam, en rapport van zijne zending deed in de vergadering van H. H. Mog [1]).

De Koning van Engeland was, even als de Staten, hoogst ontevreden over de herhaalde weigeringen van Gamarra, om den eersten termijn der subsidiën te voldoen [2]).

Een edelman van het huis des Konings, de Heer Worden, werd naar den Haag gezonden om mondeling met den Ridder Temple over deze zaak te handelen „ende met hem te overleggen des Koninghs meyninge over de betaelinge van de subsidiën aen Sweden te doen met den eersten, of andere consilia te nemen [3]).”

De vrees, dat Zweden de Triple-Alliantie verlaten mogt, bragt eene toenadering te weeg tusschen de Geällieerden en den Spaanschen Gezant, die zelf bekende: „qu'il blâmoit la faiblesse du Conseil d'Espagne et le peu de prudence qu'on faisoit paroître en cette occasion [4]).”

In de maand November hadden dan de verbondene Magten wederom een ontwerp „om de guarantie te perfectionneren,” op het papier gebragt, volgens hetwelk Gamarra, namens zijne Regering, aan Engeland, Zweden en de Republiek beloofde, dat Spanje pro futuro, in geval de

---

1) *Resol. Stat. Gen.* 9 Nov. 1669. Zie verder *Verbael gehouden by den heer Bonifacius van Vrybergen, wegens de H. Mog. HH. Staten-Gen. der Vereenigde Nederlanden, gedeputeert aent Hoff tot Brussel.* (*Register rakende saken van Spaigne d'anno* 1669, fol. 527).

2) Lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 14 Oct. 1669. (*Lettres d'État*, II. p. 333).

„Ce procédé a tellement déplu ici,” schreef lord Arlington, „et y a fait concevoir tant d'ombrage de la manière d'agir des Espagnols, que sa Majesté requiert tout aussi positivement que cet argent soit payé selon la teneur du traité, conclu au mois de Mai passé touchant la garantie; en suite de quoi elle travaillera immédiatement au concert souhaité, et pas auparavant.”

3) Dépêche van Boreel aan J. de Witt, 26 Oct. 1669. (De Witt, brieven, IV. p. 899). Zie ook den aangehaalden brief van lord Arlington aan den ridder Godolphin.

4) Lettre du chev. Temple à lord Arlington, 11 Oct. 1669. (Lettres de Temple, II. p. 136).

vrede van Aken verbroken werd en er op nieuw oorlog ontstond, aan Zweden alle drie maanden, en dat wel vooruit, zou betalen eene som van 90,000 rijksdaalders. De Staten en Engeland zouden dan de overblijvende helft, (namelijk ook 90,000 rijksd.) bij provisie voorschieten, terwijl Spanje, zoodra de vrede getroffen was, al de voorschotten zou terugbetalen. Indien laatstgenoemd Rijk niet bij magte mogt zijn, om, in het begin van elk quartaal, de beloofde subsidiën te tellen, alsdan zouden deze bij de Staten-Generaal ter leen worden opgenomen, waarvoor aan de Republiek voldoende hypotheek gegeven zou worden.

Eindelijk moest door de Ministers zelve der drie verbondene Mogendheden eene akte worden geteekend, waarbij, ingeval hetzij Engeland en de Republiek, hetzij Spanje, in gebreke bleven de beloofde gelden te voldoen, Zweden van de verpligting ontheven werd om de, bij dit triple concert insgelijks bepaalde, hulp in manschappen te voet en te paard te leveren; zullende evenwel de inhoud der Triple-Alliantie van 25 April 1668, en in het bijzonder art. 5 van dat verbond, in volle kracht blijven [1]. Gamarra reisde naar Brussel, om den Connetable „omtrent de ingredienten van dien grondelyck te onderrigten, ende heeft voor syn vertreck hoope gelaeten, dat hy te syner wederkomste sigh gequalificeert sal vinden om 't voorsz. project te amplecteren, soo als het leyt [2]."

Dit was evenwel het geval niet; de Connetable wilde, dat er veranderingen zouden gebragt worden zoowel in het

---

[1]) *Secret. Resol. van Holland* III. p. 25. *Register rakende zaken van Spaigne* d'anno 1669, p. 515 (Dit is het „écrit," waarvan Wicquefort spreekt). In de maand Junij was er een ander concept op het papier gebragt, naar luid van hetwelk, ingeval van oorlog, Spanje aan Zweden, alle drie maanden, de geheele som van 180,000 Rijksd. zou voldoen, en de bepalingen van het verpandings-tractaat van 9 April 1668, zouden worden ten uitvoer gelegd. (*Secret. Resol. van Holland*, III. p. 21. *Register*, enz. a°. 1669, p. 281).

[2]) Missive van J. de Witt aan J. Boreel, 5 Nov. 1669. (J. de Witt, brieven, IV. p. 897).

ontwerp zelve als in het triple concert „noopende de forces, dewelcke die van de Triple-Alliance provisionnelyck ende tot een begin souden moeten op de been brengen. [1]."

Maar de Heer Worden bevelen medegebragt hebbende voor den ridder Temple, om naar geen nieuwe voorstellen te luisteren, zoolang Spanje den eersten termijn der subsidiën niet betaald, en aldus aan de belofte, bij de overeenkomst van 9 Mei gegeven, voldaan had [2], zoo kwam er niets van dit ontwerp; „maer hebben de Ministers van de Triple-Alliancie alle te saemen, ende met eenen eenpaerigen ernst den gemelden heer Ambassadeur Gamarra op nieuws vertoont, dat hy precise geobligeert was, tegens de extraditie van de origineele acten van guarantie, die hem nu al over veele maenden gepresenteert syn, de voorsz. penningen te demanueren, met eene serieuse representatie, niet alleenlyck van syn ongelyck, maer ook van onuytspreeckelycke ongemacken, die by langer dilay van dien voor den Koningh syn Meester daer uyt stonden te resulteren. Waeraen de gemelde Heer Ambassadeur Gamarra voor syn particulier wel scheen te defereren, maer verklaerde eghter, mits contrarie ordre, niets daerinne te konnen doen, ende heeft dienvolgende andermael daerover aen den meergemelden heer Connestable nae Brussel geschreven, sonder dat wy tot nogh toe den finaelen uytslagh daervan vernomen hebben, die wy alle daegen met weynigh hoope van een goedt succes te gemoet sien [3]."

Hetzelfde werd door den Heer Worden bij zijne terugkomst in Engeland berigt, en hij vreesde zelfs: dat deze handelwijze den Heer Maréchal, den Zweedschen Gezant, zonder eenigen twijfel noodzaken zou te vertrekken,

---

1) Zie het contra-project van Spanje in de *Secret. Resol. van Holland*, III. p. 29. *Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669, p. 518.

2) Lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 14 Oct. 1669. (*Lettres d'État*, II. p. 333).

3) Missive van J. de Witt aan J. Boreel, 26 Nov. 1669. (J. de Witt, brieven, IV. p. 903).

hetgeen de verbreking der Triple-Alliantie na zich slepen zou [1]).

Temple schreef dan ook aan zijne Regering: „Il est très certain qu'ils (les Espagnols) méritent fort peu que nous nous intéressions dans leurs affaires, et que nous partagions avec eux les dangers auxquels ils sont exposés, si ce n'est à cause des conséquences fâcheuses et inévitables dont la perte de la Flandre seroit suivie, et qui ne manqueroient pas de s'étendre jusqu'à nous; car en ce cas, en voulant leur témoigner notre chagrin, nous nous ferions du mal à nous mêmes: et il vaut beaucoup mieux leur aider à réparer leurs fautes, qu'en les jettant dans le désespoir, les obliger à en faire de nouvelles [2])."

Met deze woorden doelde de Engelsche gezant op het ontwerp van eene ruiling der Spaansche Nederlanden, tegen Roussillon en andere gewesten, waarover in dezen tijd tusschen Frankrijk en Spanje onderhandeld werd. De Minister-Resident der Staten te Brussel schreef, nog in de maand November van dit jaar, dat de Kardinaal de Retz aldaar was aangekomen, zonder dat hij evenwel had kunnen vernemen, welk geheim doel het hof van Parijs in 't oog had. Een gewezen Gouverneur van eene der voornaamste steden, door Frankrijk in den laatsten oorlog veroverd, zeide aan den Heer Sasburgh: „dat geloofwaerdige advisen had ontfangen, hoe dat de Franschen by alle middelen sullen traghten, oock begeeren, het resterende van de Spaensche Nederlanden onder haere maght te brengen, 't zy by eene ruylinge, groote somme van penningen, off andersints. Ende daertoe op diergelycke maniere niet konnende geraecken, alsdan met maght ende gewelt by de handt te nemen, ende 't uytterste daerby op te stellen. Wat hiervan sal geschieden, moet den tyt leeren. 't Is altyt bedenckelyck, dat men in de geconquesteerde plaetsen nogh

---

1) Lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 25 Nov. 1669. (*Lettres d'État*, II. p. 338).

2) Lettre du chev. Temple à lord Arlington, 24 Dec. 1669. (Lettres de Temple, II. p. 167).

meer guarnisoen wil leggen, vermits deselvige vol en opgepropt van volck syn; waeruyt men wel eenige suspicie van nieuwe desseynen soude konnen nemen; te meer, doordien even voor den aenvang van den jongsten oorlogh, de Franschen eene groote crychsmaght in de naeste frontieren tegen de Spaensche Nederlanden deden affcomen op frivole pretexten, gelyck UWEd. bekent is [1]."

Deze laatste woorden werden bevestigd door een berigt van den Connetable van Castilië aan den Ambassadeur Gamarra, die hetzelve aan de Staten mededeelde:

„Ce mouvement est pour aller attaquer l'État des Provinces-Unies, selon le lieu où ils s'assemblent: et, d'autres avis, le dessein est de se rendre maître d'Alost, pour être si voisin aux Provinces-Unies [2]."

In de volgende maand schreef de Minister-Resident te Brussel wederom:

„Ick werde berigbt met brieven uyt Madrid van den 27. Novemb. l. l. dat van wegen Vranckryck gestadige debvoiren worden aengewend, om onder de hand [3], door alle bedenckelycke middelen by alle de heeren aen het Spaensche Hoff in credit zynde [4], smaeckelyck te maecken om eene ruylinge te bemiddelen tegens de resterende Spaensche Nederlanden, ende dat tot dien eynde bereyds seer avantagieuse voorslaegen aen Spaigne souden gedaen syn, met voorgeven, dat daerdoor eene eeuwige vrede tusschen de twee Croonen sal konnen vastgesteld blyven. Dat oock verscheyde

---

[1]) Dépêche van Sasburgh aan den Raadpensionaris, 28 Nov. 1669. (*Register rakende zaken van Spaigne*, d'anno 1669, fol. 542 verso).

[2]) Lettre du connétable de Castille à l'ambassadeur d'Espagne, 12 Décemb. 1669. Mémoire de Gamarra aux États-Généraux, 14 Décemb. 1669. (*Register*, a°. 1669, fol. 577). Cf. *Resol. Stat. Gen.* 14 Decemb. 1669.

[3]) Dit deed, onder anderen, de Baron de Batteville. Zie (hetgeen hierbij volstrekt te vergelijken is) extrait d'une lettre de Louis XIV au chev. de Grémonville, 21 Janv. 1669, (bij Mignet, III. p. 402).

[4]) De Kardinaal van Arragon, de Markgraaf d'Aytona, de Graven Castrillo en Penaranda. (Mignet l. l.).

heeren, uyt particuliere interesten, soodanige voorslaegen schynen te seconderen ende het oor daeraen verleenen [1]), om 't selve aen Haere Majesteyten mede te doen begrypen, met byvoeginge, hoe door het mainteneren van de Spaensche Nederlanden, des Conings finantien van alle tyden onuytspreeckelyck waeren ten aghteren geraeckt ende geruineert, ende nae alle apparentie nogh in grooter verwerringe souden geraecken, byaldien men de formidable maght van Vranckryck wilde resisteren [2])."

Deze onrustbarende tijdingen deden de Witt het wijze voornemen opvatten, om met de Pomponne eene slepende onderhandeling op touw te zetten over de verdeeling der Spaansche Nederlanden tusschen Frankrijk en de Republiek, of wel de grondvesting in die gewesten van eenen Vrijstaat [3]).

Hetgeen de Heer Worden voorspeld had, gebeurde: de Zweedsche Gezant, de Heer Maréchal, ziende dat men niets met Spanje vorderde, verliet 's Gravenhage. Den 2. December had er eene conferentie tusschen de Gedeputeerden van H. H. Mog. en den Ambassadeur Gamarra plaats „over 't subject van de guarantie, ende de subsidën, by Spaigne aen Sweden voor 't gepasseerde belooft ende pro futuro nogh te belooven [4])."

In hunnen daarop aan den Connetable van Castilië geschreven brief, herinnerden de Staten nogmaals aan de reeds zoo dikwerf gedane aanmaningen tot betaling der subsidiën aan Zweden: zij stelden den Landvoogd de gevaarlijke gevolgen voor oogen, die het vertrek van den Heer

---

[1]) Dépêche van Sasburgh aan den Griffier Ruysch, 15 Dec. 1669. (*Register rakende zaken van Spaigne* d'anno 1669, fol. 583 verso).

[2]) Dit was het gevoelen van den Markgraaf Castel-Rodrigo, volgens Wicquefort (zie ons eerste hoofdstuk). — Batteville evenwel zeide, dat hij Castel-Rodrigo het ontwerp van ruiling niet medegedeeld had, aangezien de Markgraaf er tegen zou zijn „pour les raisons qui étaient assez connues." (Mignet III. p. 403).

[3]) Mignet, III. p. 601—605.

[4]) *Resol. Holl.* 3 Dec. 1669.

Maréchal op de zaken en belangen der Triple-Alliantie zou uitoefenen:

„Comme aussi, que le bruit qui va remplir toute la Chrétienté, si l'on n'y rémédie promptement, que ce magnifique fondement de la Triple-Alliance, sur lequel plusieurs Princes et potentats intéressés au repos de la même Chrétienté prétendoient bâtir le leur, a été tout à coup renversé, et qui plus est, détruit par l'Espagne même [1]), obligera ces Princes et potentats à prendre des mesures, des résolutions et des engagements, qui seront extrêmement prejudiciables à l'Espagne. Tellement que la Couronne d'Espagne, faute de payer une somme de 200,000 rixdalers, au payement de laquelle néanmoins l'on étoit solemnellement et formellement engagé, ainsi qu'il vient d'être dit, par des promesses signées, scellées et ratifiées, contre lesquelles il n'y a point d'exceptions à alléguer, ni de prétexte dont l'on se puisse couvrir, va comme de plein-saut se précipiter dans un abyme de malheurs, dont plusieurs millions ne la pourront pas retirer ci-après."

Ofschoon het verlangen van den Connetable om, vóór en aleer de subsidiën afgegeven werden, het triple concert van de eventueel te leveren hulptroepen geteekend te zien, regelregt strijdig was met de duidelijke bewoordingen der akte van 9 Mei l. l., zoo wilden de Staten evenwel de belofte doen, dat, ingeval Frankrijk den vrede brak, de Republiek Spanje zou bijspringen met het aantal manschappen en oorlogschepen, bij het ontwerp van triple concert bepaald; dat bij Engeland en Zweden ijverige pogingen zouden worden aangewend, om die regeringen aan te sporen dezelfde belofte te doen, mits laatstgenoemd Rijk er op rekenen kon, de maandelijksche onderstandgelden van 60,000

---

1) Hoe hartverscheurend moest het niet voor de Witt en zijne staatkundige vrienden zijn, te zien, dat door de ondragelijke uitstellen en onwil van Spanje, de Triple-Alliantie dreigde ineen te storten, en hunne diep doordachte politische ontwerpen de bodem zou worden ingeslagen! En toch had Spanje het behoud der Nederlanden aan de Triple-Alliantie te danken!

rijksdaalders te ontvangen; dat eindelijk de akte van guarantie van 7 Mei volkomen gestand zou worden gedaan. Daarentegen hoopten de Staten, dat dan nu eindelijk en zonder verder uitstel, aan Zweden de beloofde 200,000 rijksd. zouden betaald worden, die reeds lang hier te lande waren aangekomen [1]). Deze brief werd naar Brussel gezonden, nadat de inhoud door de Engelsche en Spaansche Gezanten was goedgekeurd [2]). Ook Temple zelf schreef nog ten overvloede aan den Connetable in denzelfden zin [3]).

Het antwoord, gedagteekend den 12. December [4]), was ongunstig, gelijk wij uit de woorden van J. de Witt afleiden [5]). Den ridder Temple was, van wege zijne regering, toegestaan het Triple-Concert „met specificatie van de forces provisioneelyck op de been te brengen, nevens Sweden ende dezen Staet te mogen passeren ende teeckenen," zonder zich evenwel in eenige belofte te mogen inlaten, dat de subsidiën, voor de toekomst aan Zweden te betalen, door Engeland aan Spanje gedeeltelijk zouden worden voorgeschoten.

Hiermede nu nam de Heer Appelboom geen genoegen, zoodat een nader voorstel werd gedaan, volgens hetwelk

---

1) Zie den hoogst merkwaardigen brief der Staten-Generaal, van 3 Dec. 1669, aan den Connetable van Castilië, en het *Register rakende zaken van Spaigne*, d'anno 1669, fol. 549. Cf. *Secret. Resol. Stat. Gen.* 3 Dec. 1669.

2) *Resol. Stat. Gen.* 5 Dec. 1669.

3) Lettre du chev. Temple au Connetable de Castille, 5 Déc. 1669. (Lettres de Temple, II. p. 144).

4) *Resol. Stat. Gen.* 15 en 16 Dec. 1669. Wij lezen in het *Register*, enz. a°. 1669, fol. 578 verso, „Volgt de missive in de bovenstaande resolutie gementioneert;" maar er is een wit vel opengelaten, en de missive is niet afgeschreven. In de gezegde registers van Spanje en Frankrijk ontbreken, op die wijze, eene menigte stukken.

5) „Maer eghter heeft ons den antwoorde van de gemelde heer Connestable — doen sien, dat wy in de voorschreve hoope bedrogen syn geweest." Missive van J. de Witt aan J. Boreel, 27 Dec. 1669. (De Witt, brieven, IV. p. 923).

Engeland, Zweden en de Republiek het Triple-Concert zouden teekenen, en aan den Heer Appelboom een „renversael" ter hand zou worden gesteld, waarbij de belofte des Konings van Zweden om, in geval van oorlog, 16,000 man op de been te brengen, niet meer van verbindende kracht werd verklaard, bijaldien de subsidiën voor het toekomende aan dat Rijk beloofd, niet inderdaad betaald wierden, mits Spanje aannam, de reeds lang verschuldigde 200,000 Rijksdaalders eindelijk af te geven.

Gamarra schreef hierover naar Brussel, maar had in het laatst van December nog geen antwoord. Evenwel koesterde de Raadpensionaris de hoop, dat „in cas Spanjen geen nieuwe accrochementen bybrengt," het voorschreven voorstel door Zweden zou worden aangenomen [1]).

In de tweede helft der maand December besloten de Staten, den Heer Jacob van der Tocht, Secretaris der stad Gouda, in plaats van den Heer Meerman, met den Heer van Vrybergen, als extraordinaris-Gedeputeerden, naar Brussel te zenden. [2]) Hij was door de Staten van Holland daartoe eerst aangezocht geweest [3]), en verklaarde zich bereid om aan dien wensch te voldoen, mits hij, volgens het uitdrukkelijk verlangen der Gedeputeerden van de stad Gouda, zoude kunnen terugkeeren, wanneer, gedurende zijne afwezigheid, eenige zaken „van hooge importantie" mogten voorvallen, en dat wel „sonder eenige naeder ordre aff te waghten [4])." Dit beloofden de Staten van Holland ter Generaliteit te zullen bewerken [5]).

De instructie voor de Gedeputeerden, vervat in 19 arti-

---

1) Zie de aangehaalde missive van J. de Witt aan J. Boreel.

2) *Resol. Stat. Gen.* 20 Dec. 1669. Cf. aangehaalde missive van J. de Witt.

3) *Resol. Holl.* 14 Dec. 1669.

4) *Resol. Holl.* 19 Dec. 1669.

5) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 17, zegt van den Heer van der Tocht: „il a été, après la révolution de l'année 1672, employé à plusieurs négociations importantes, où il n'a pas toujours réussi, quoiqu'il ne manquât pas d'habileté ni d'assurance."

kelen, werd den 25. December gearresteerd, en staat in verband met de vorige van 5 September.

Zij moesten, volgens hunnen last, 1°. trachten af te doen de zaak der onregtmatige prijzen, door de kapers van Ostende op ingezetenen dezer landen veroverd, tegen den inhoud van het tractaat van Marine, tusschen Spanje en de Republiek, den 17. December 1650 gesloten. 2°. De moeijelijkheden en klagten wegens de tollen op de Maas, tot een gewenscht einde zoeken te brengen. 3°. Overeenkomstig art. 15 van den Munsterschen vrede, de gelijkstelling trachten te bewerken der lasten en regten in de Vlaamsche havenen met die, op de Schelde geheven. 4°. Eenige processen afdoen, die hangende waren tusschen de Staten van den lande van Valkenburg en Daelhem, en de H. H. van Elsloo en Bernau. 5°. Alles zoeken te verkrijgen, wat tot bevordering des handels strekken kon [1]). De onderhandelingen over deze ingewikkelde quaestiën zullen wij, als van minder dadelijk belang voor de staatkundige geschiedenis, niet uiteenzetten, en ons bepalen tot hetgeen met opzigt tot de Leden der Triple-Alliantie voorviel, en de tegen de Republiek beraamde plannnen van Frankrijk. Volgens hunne instructiën moesten de Gedeputeerden 1°. „met allen bedenckelycken yver en sonder intermissie laboreren," om eindelijk de betaling der subsidiën aan Zweden te verkrijgen. 2°. Berigten inwinnen omtrent den toestand der militie en der overige verdedigings-maatregelen in de Spaansche Nederlanden; den Connetable voor oogen houden, dat door het gemis van een genoegzaam aantal krijgslieden zoowel, als door hunne wanbetaling, de ingezetenen in de zuidelijke provinciën zoo ontevreden werden, dat het te betwijfelen was, of, ingeval van een' nieuwen oorlog met Frankrijk, bij die ingezetenen zou gevonden worden „soodanige stantvasticheyt als wel ver-

---

1) Zie de Instructie van 24 Dec. 1669 in het *Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669, fol. 604. Cf. *Resol. Stat. Gen.* 24 Dec. 1669. De behandeling van alle aangehaalde punten was reeds vroeger aan de HH. van Vrybergen en Meerman opgedragen.

eyscht wert;" en dat dus betere maatregelen dienden genomen te worden. 3°. Goede pogingingen aanwenden, om de geschillen tusschen Frankrijk en Spanje, opzigtelijk de grensscheiding en de dependentiën, te vereffenen [1]).

Het aanstaande vertrek der Gedeputeerden werd door H. H. Mog., bij brief van 21 December, aan den Connetable gemeld [2]).

In dit jaar overleed den 9. September, de Nederlandsche Gezant aan het hof van Madrid, van Reede van Renswoude, die vóór zijnen dood tot de Roomsch-Catholyke godsdienst was overgegaan. Om die reden liet de Spaansche Regering den gewezen Ambassadeur met de grootste pracht begraven [3]).

In December beraadslaagden de Staten van Holland over het vervullen der opengevallen Ambassade. Om een denkbeeld te geven van de uitgestrekte werkzaamheid en de groote kunde, die bij de Nederlandsche gezanten van dien tijd vereischt werden, zullen wij hier, in het kort opgeven, welke zaken de aanstaande Gezant, volgens het ontwerp zijner instructie, te behandelen zou hebben. Hij moest 1°. de onderhandelingen over het tractaat van guarantie van 7 Mei l.l. ten einde brengen. 2°. Pogingen aanwenden om de geschillen tusschen Frankrijk en Spanje, opzigtelijk de dependentiën, te beslechten. 3°. Goede maatregelen zoeken uit te werken voor de verdediging der Spaansche Nederlanden. 4°. Pogingen aanwenden om de Spaansche zeemagt, zoowel aldaar, als in andere onderhoorige gewesten te doen versterken. 5°. Trachten te ver-

---

1) Dit gedeelte der Instructiën is te vinden in het *Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669, fol. 598 en in de *Secret. Resol. Holl.* III. p. 36. De hoofdsom der instructie is ook opgegeven in het, straks te vermelden *Verbaal van de HH.* van Vrybergen *en* van der Tocht, initio.

2) Zie den brief in het *Register*, enz. a°. 1669, fol. 601 verso. Cf. *Resol. Stat. Gen.* 21 Dec. 1669.

3) Dépêche van C. le Roy (secretaris van den Ambassadeur) aan HH. Mog. 21 Sept. 1669. (*Register*, enz. a°. 1669, fol. 469).

nemen, welke „consilia" en onderhandelingen er tusschen de Italiaansche Staten mogten bestaan, ten einde dat land, bij tijds te kunnen verdedigen. 6°. Nasporen, of men in Spanje voornemens was de Fransche waren te belasten, en daarentegen voordeelen voor de Nederlandsche Manufacturen zoeken te verkrijgen. 7°. Enz. [1]).

Voorwaar, er behoorde uitgebreide kennis toe, zoowel in handelszaken als voornamelijk van de staatkunde van Europa, om zulk een' lastbrief te kunnen opvolgen! Maar hij was voor onzen grooten Hieronymus van Beverningh niet te zwaar, den onsterfelijken Staatsman, die, gelijk wij zien zullen, aan zijn, op den rand des afgronds gestort vaderland, te goeder ure de hulp en den bijstand van Spanje bezorgde.

Wij hebben de moeijelijke onderhandelingen van dit jaar uitvoerig gemeend uit een te moeten zetten, zoowel, omdat zij bij onze geschiedschrijvers zeer oppervlakkig behandeld zijn, als om te doen uitkomen de verbazende werkzaamheid en ijver, de uitgebreide kunde der staatslieden, op wier bezit de Republiek in dien tijd zich kon beroemen, en wier nagedachtenis den nazaten steeds in eere moet en zal blijven.

Mogen al de ontwerpen, toen of uitgedacht of gedeeltelijk uitgevoerd, de krachten van den kleinen Staat zijn te boven gegaan [2]), door de Triple-Alliantie was desniettemin Lodewijk XIV gestuit, maar ook een begin gemaakt met die verbonden of ligues, welke sedert voortgezet, in 1673 door de „grande alliance," in 1686 door de ligue van Augsburg, in 1689 door de grande ligue," in 1701 door eene grootsche coalitie, Lodewijk's heerschzucht eindelijk ter neder bogen, en Frankrijk na aan het verderf bragten, totdat eindelijk eene hofintrigue in Engeland,

---

[1]) *Secret. Resol. Holl.* 21 Dec. 1669. (*Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1669, fol. 596). (*Secret. Resol. Holl.* III. p. 34).

[2]) „Der edle Mann (J. de Witt) sah, wie so mancher Minister, *seinen* Staat durch das Vergröszerungsglas.". (Heeren, geschichte des Europ. Staatensystems, I. 221).

de overdrevene eischen der Geallieerden, de degen van Villars, den vrede van Utrecht in 1713 aan het uitgemergelde Frankrijk schonken [1]). Wij willen van deze uitkomsten hier niet gewagen; maar slechts met innige overtuiging eene welverdiende hulde brengen aan J. de Witt en zijne staatkundige vrienden, en aan de vertegenwoordigers der Republiek buiten 's lands. Groot was hunne bekwaamheid, hunne werkzaamheid, hunne godsdienstigheid. Hunne briefwisseling, gevoegd bij die van d'Estrades, d'Avaux, de Torcy, Temple, zal altijd uitmaken, gelijk Heeren zegt, „die wahre Schule für den sich bildenden Diplomatiker."

Wat een kleine Staat, door ervarene, standvastige en opregte mannen bestuurd, al niet vermag, dat heeft ons vaderland van 1621—1713 getoond. Zulk een land, ofschoon zwak, kan eene krachtige taal naar buiten doen hooren, gelijk zelfs, niet alleen de Republiek in haren luister, maar ook het schier onopgemerkte Denemarken in het laatst der vorige eeuw, tegenover het magtige Engeland voerde. Maar, dáár stond aan het hoofd der buitenlandsche zaken, de Graaf van Bernstorff, aan wiens mannelijke en wijze taal zelfs zijne vijanden hulde deden. Het was van zijne beroemde Memorie van 28 Julij 1793, waarin hij de regten der neutralen meesterlijk uiteenzette [2]), dat de Markies van Lansdowne zeide: „the reply of Count Bernstorff to our remonstrance, was one of the boldest, wisest and most honourable replies I have ever read. It was a state-paper, that should be kept for the model of every cabinet in Europe."

Mogen wij het beleven, dat ook Nederland zulk eene hulde van achting en bewondering bij zijne tegenpartij uitlokke!

---

1) Cff. Mémoires de Torcy.

2) Te vinden bij C. de Martens, Causes célèbres du droit des gens II. p. 345.

Den 4. Januarij 1670 uit 's Gravenhage vertrokken, kwamen de HH. van Vrybergen en van der Tocht, den 13. daaraanvolgende te Brussel aan. Den volgenden dag stelden zij een afschrift van hunne volmagt in handen van den heer Mandietta, Secretaris van den Connetable, en werden nog dienzelfden avond ten gehoore bij den Landvoogd toegelaten. Na overgifte van hunne originele geloofsbrieven, trachtten de Gedeputeerden in eene uitvoerige rede, en met bondige gronden, den Connetable te doen inzien, dat hij voor het behoud der Spaansche Nederlanden, voor de belangen zijns Konings en voor zijn' eigen roem niets beters doen kon, dan aan den Ambassadeur Gamarra volmagt te zenden, om aan Zweden den eersten termijn der bewuste subsidiën te betalen.

De Connetable hierop geantwoord hebbende, dat hij niet verwacht had, dat de Gedeputeerden te Brussel over deze „importante saecke," maar wel over die der kapers van Ostende, zouden handelen, weshalve hij hen verzocht hunne voorstellen bij geschrift te vervatten, — zeiden de Gedeputeerden, dat een groot gedeelte van het werk bestond in het bezuinigen van den tijd. Maar, hernam de Connetable, „waeromme soude men niet met de eene handt de acte van forces, ende met de andere handt de assignatie tot het toucheren van de subsidie-gelden connen uytwisselen?"

De Gedeputeerden antwoordden, dat zij trachten zouden ook de zaak der kapers van Ostende tot een goed einde te brengen, maar dat die der subsidiën van zooveel gewigt was, dat H. H. Mog. het zonder twijfel zouden goedkeuren, indien zij deze boven alle andere particuliere zaken stelden. Zij wilden desniettemin hunne voorstellen wel op papier brengen, in de hoop van een spoedig en bepaald antwoord te bekomen; voegende nogtans daarbij de vraag, of Gamarra gemagtigd was, om, ingeval hem de „acte van forces" ter hand werd gesteld, de onderstandgelden aan Zweden te betalen? De Connetable zeide daarop, dat de Gedeputeerden aan H. H. Mog. konden melden, dat hij genegen was „een afcomst van t' werck te maecken," en

dat hij zich op de schriftelijke Memorie zou „expliceren [1]).”

De eerste audientie op deze wijze afgeloopen zijnde, dienden de Gedeputeerden, den 15. Januarij, de volgende Nota in:

MONSIEUR,

„Les soussignés, Députés-extraordinaires des Hauts et Puissants Seigneurs les États-généraux des Provinces Unies des Pays-Bas, ayant sur leur arrivement dans la ville de Brusselles contre toute attente appris, que V. Exc. jusques à cette heure n'a pas encore donné les ordres nécessaires à faire débourser les deniers destinés à l'acquit du premier terme des subsides promis à la Couronne de Suède, se trouvent obligés de réprésenter à V. Exc., de vouloir considérer quelles dépenses extraordinaires le Roi de la Grande-Bretagne et LL. HH. PP. out souffertes, tant par l'emploi de leurs forces par mer, qu'au regard de LL. HH. PP. par la continuation de 40,000 hommes dans leur service, tant à pied qu'à cheval, outre leur milice ordinaire d'environ 30,000 hommes, et à quels dangers ils se sont exposés pour obtenir pour la Monarchie d'Espagne une paix, laquelle ladite Monarchie n'auroit pu obtenir par ses propres forces; mais laquelle, après même que le Roi de la Grande-Bretagne et LL. HH. PP. s'étoient engagés de la procurer, les plus clairvoyants jugeoient presque désespérée; comme aussi que cette fidèle et cordiale assistance non-seulement est louable par soi même, mais particulièrement parcequ'elle est faite immédiatement après que la guerre avec l'Angleterre fût finie, par laquelle les sujets de LL. HH. PP.,

---

1) Dépêche van de Gedeputeerden te Brussel aan H. H. Mog., 15 Januarij 1670. (*Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 16 verso). *Verbael gehouden by de Heeren van der Tocht ende van Vrybergen, H. H. Mog. Extraord. Gedeputeerden aen het hoff tot Brussel*, a°. 1670. (dit verbaal is niet gepagineerd). In het verbaal komen niet voor de dépêches welke de Gedeputeerden, van tijd tot tijd, aan de Staten van Holland schreven: maar deze, zoowel als die aan H. H. Mog. zijn alle in het bovengenoemd Register.

outre une si longue interruption dans leur navigation et commerce et des extrêmes dommages par mer et par les charges incroyables dont ils ont été chargés, étoient totalement épuisés. Et ensuite que LL. HH. PP., pour obtenir ladite paix, n'ont pas fait aucune difficulté de charger sur leurs épaules le mécontentement du Roi Très Chrétien, qui avoit successivement été dans leur parti.

Lesdits Députés ne doutent aucunement, en cas que ladite cordiale et fidèle amitié de LL. HH. PP. soit considérée de Votre Exc. selon son importance, et estimée selon sa valeur, que V. Exc. jugera que la Monarchie d'Espagne est obligée de la reconnaître jusques à ce point, qu'elle tâche de tout son pouvoir de conserver les esprits dans la même disposition, où ils ont été conservés jusqu'ici, et que l'Espagne ne donne pas occasion pour y causer la moindre altération. Outre que V. Exc. n'ignore pas, que les formidables armées du Roi Très-Chrétien n'ont pas seulement été réfrénées par les devoirs et par l'assistance du Roi de la Grande-Bretagne et de LL. HH. PP., dans une saison que tous expérimentés dans le fait de la guerre jugeoient le même Roi être capable d'opprimer dans peu de semaines tout le reste des Pays-Bas, mais aussi que par la conclusion de la paix la France fut obligée de rendre le Comté de Bourgogne, que tout le monde jugera sans aucune contradiction de telle importance, que le Roi de la Grande-Bretagne et LL. HH. PP. n'y prétendant aucune récompense, la Monarchie d'Espagne, sans beaucoup d'injustice, ne pourroit pas à la réquisition de ces deux États refuser au Roi de Suède leur ami, et qui a coopéré avec eux pour ladite paix, d'offrir lesdits subsides même par générosité et par un signe de gratitude, sans faire aucune réflexion sur les affaires futures, comme en cas que ladite somme fût déjà donnée en récompense, elle sera jugée fort modique, tant parceque ledit Comté de Bourgogne vaut plus dans un an, que tout ce que l'Espagne est obligée de compter à la Couronne de Suède, que parceque les dépenses d'un mois, portées par LL. HH. PP. pour faire la paix, ont excédé le premier terme des subsides prétendus pour la Couronne de

Suède. — Qu'en cas que Votre Exc. veuille avoir la bonté de considérer, qu'on ne pousse pas le déboursement desdits subsides simplement comme une reconnaissance de ce qui s'est passé, mais qu'on y promet encore une garantie générale de ladite paix, en vertu de laquelle trois si considérables États, comme l'Angleterre, la Suède et les Provinces-Unies, s'obligent de conserver ladite paix par toutes leurs forces et de la rétablir, en cas (ce qu'à Dieu ne plaise) le Roi Très-Chrétien viendroit à l'enfreindre: on ne pourroit pas attendre ni de V. Exc. ni de la Monarchie d'Espagne, sans le plus grand étonnement du monde, que de même, sans faire réflexion sur tout ce que le Roi de la Grande-Bretagne et LL. HH. PP., avec l'appui de la Couronne de Suède, ont contribué pour emporter ladite paix, et tout ce qu'ils offrent encore pour la conserver, et que nonobstant tant d'instances réitérées, — V. Exc. se voudroit encore servir d'aucuns délais et difficultés, pour donner les ordres nécessaires au déboursement desdits subsides.

Mais quand on considère, qu'on se sert de tous ces délais et difficultés contre l'acte du 9 Mai dernier, qui a été formellement et solemnellement confirmé, non seulement de la main et du sceau d'un Ministre muni de plein pouvoir, mais même par la ratification de la Reine régente d'Espagne, au nom et de la part du Roi son fils; — et que ni l'incertitude dans laquelle ladite paix semble fluctuer, ni la plus grande nécessité qu'il y a pour conclure ladite garantie, ni l'apparence qu'il y a que d'autres Princes y entreront en cas qu'on la vient à conclure sans plus de délais, ni le danger que la France pourroit se laisser disposer de toucher ses armes plus-tôt, afin d'empêcher la perfection de ladite garantie, — ne sont point des persuasions suffisantes pour disposer la Couronne d'Espagne de ne vouloir continuer dans le manquement de sa parole royale, on ne pourra juger autrement ou ce magnifique fondement de la Triple Alliance, dont toute la Chrétienté a parlé avec tant d'applaudissement, et sur lequel plusieurs Princes et potentats intéressés au repos de la même Chrétienté, prétendoient bâtir le leur, a été tout à fait renversé, et qui plus est,

détruit par l'Espagne même; particulièrement depuis que l'Angleterre et LL. HH. PP. se sont déclarées, en cas d'une nouvelle rupture du côté de la France, sur le dénombrement de leurs forces, plus amplement déduit dans la lettre du 9 Décembre dernier.

Les susdits Députés ont jugé ensuite de leur devoir, de recommander à V. Exc. le plus fortement que faire se pourra, de vouloir séreusement d'un côté considérer, quel important bénéfice que ce soit pour la Couronne d'Espagne, de voir dans cette conjoncture si dangereuse s'engager trois si considérables États, sans réciprocation, dans une ligue garantie pour la sécurité et le repos de ladite Couronne, et qu'elle est si considérable qu'on ne la doit point récompenser par une modique reconnoissance d'argent, mais qu'on la devroit bien acheter par des considérables avantages de plus grande valeur. Et en effet, que la Monarchie d'Espagne, en cas que (ce qu'à Dieu ne plaise) le Roi Très-Chrétien vienne à enfreindre la paix, aura gagné trois États si considérables pour conservation de son repos, en échange de la perte de ses places et villes. Et de l'autre côté, que l'Espagne ne peut pas faire état d'avoir gagné lesdits trois États, en cas qu'ils ne viennent pas à être rencontrés du côté de l'Espagne avec plus de promptitude et d'affection, et en cas qu'on ne leur ôte, et aux autres Princes et potentats, les pensées dans lesquelles ils viendront infailliblement à tomber, que les affaires de l'Espagne, par une fatalité inconnue, se trouvent dans telle extrémité, qu'on ne les pourra pas maintenir par des assistances étrangerès.

Que les Hollandois sont de cette condition, que dans les affaires qu'on a à démêler et à exécuter avec eux, on les peut pousser par de sincères rencontres plus avant que ne portoit leur première intention: et au contraire, que par des procédés déviants de ladite sincérité et de ladite promptitude on les fait reculer, et rend capables de choisir des autres voyes que celles auxquelles on les veut obliger par des procédés cachés et réservés: et que beancoup de monde commence dorénavant de tenir ces discours, qu'on sera obligé par les procédés de l'Espagne même de changer de

mesures. Qu'en cas que l'Espagne, par de nouveaux retardements inespérés, vienne à fover lesdits discours, qu'en tel cas inopiné ces discours pourroient bien changer en des sérieuses déliberations d'État, et qu'il pourroit bien être que ces délibérations seroient d'un autre succès, que l'intérêt de l'Espagne ne réquerrait.

Que ceux qui jugent, que le peu de soin qu'ont les Espagnols incitera davantage ceux qui sont intéressés dans la conservation de l'Espagne, out grand tort; puisque personne n'est accoutumé de se soucier plus des affaires d'un autre que de la sienne propre, et que d'ailleurs il y a des moyens de se conserver, hormis ceux qu'on devroit acquérir par des engagements avec l'Espagne; et encore que ces moyens dans leur issue pourroient être jugés moins sûrs, ils pourroient néanmoins pour le présent être regardés comme moins dangereux, parceque ce qui est présent est plus agissant que ce qu'on regarde comme beaucoup éloigné, joint qu'il est fort considérable, que la Monarchie d'Espagne n'ôtant pas le bruit, qui s'est répandu par tout le monde, de sa débilité, se rend incapable d'effectuer tout ce qui sans respect et autorité ne peut être exécuté. Qu'au contraire, si on procédoit du côté de l'Espagne avec la promptitude et vigueur requises, le Roi et la Reine, et tous ceux qui sont intéressés avec eux, feroient valider tout ce qui est de l'intérêt commun.

Pourquoi et pour toutes les raisons, tant mentionnées dans la présente proposition que dans les lettres autrefois envoyées à V. Exc., et de MM. les États nos SS. et Maîtres, et de la part de l'Ambassadeur du Roi de la Grande-Bretagne résidant à la Haye, par la répétition desquelles nous n'avons pas envie d'importuner V. Exc., lesdits Députés prient V. Exc. de se résoudre à la prompte exécution d'un conseil si juste, si nécessaire au repos de la Chrétienté, aussi bien qu'à la conservation de l'Espagne, et si important à l'honneur de V. Exc.

Finalement, lesdits Députés se trouvent aussi obligés de réprésenter à V. Exc., que les François se plaignent fort, que du côté de l'Espagne dans l'espace de six mois et plus,

on n'a pas répondu sur leurs prétentions pour ce qui concerne les différents connus, que par forme de contre-prétentions, pour lesquelles les commissaires François étant députés à Lille n'étoient aucunement instruits ni députés: et ensuite, de requérir et prier V. Exc. de vouloir donner les ordres nécessaires, afin que sur ce que les François ont produit pour la justification de leurs prétentions, puisse être répondu sans aucun délai, pour ôter tous les prétextes aux François de se résoudre à aucune extrémité [1])."

Den 17. Januarij ontvingen de Gedeputeerden het volgend onbeduidend antwoord van den Connetable:

Messieurs,

Au même temps que j'étois empêché de lire le papier, que de votre part l'on a donné à mon secrétaire, je viens de recevoir des lettres de don Estevan de Gamarra, Ambassadeur du Roi mon Seigneur à la Haye, datées le 14me. de ce mois, par lesquelles il me mande, que le S. Pensionnaire-général lui avoit écrit que le lendemain il se trouveroit en cette ville-là, et s'aboucheroit avec les autres Messieurs de la Triple-Alliance, pour conférer ensemble sur le contenu de mes dernières lettres. Et d'autant que je désire, que ma réponse aux points, que vous m'avez proposés de la part des Srs États-Généraux, corresponde à leur plus grande satisfaction et à celle de la cause commune, ayant à cet effet jugé à propos d'attendre ce que don Estevan de Gamarra me dira touchant la dernière résolution qu'on prendra en cette conférence là, je n'ai su m'empêcher de vous en avertir cependant par ces lignes; ne doutant pas que ces Messieurs-là n'ayent pris une résolution toute favorable sur la matière. Sur ce je demeure, etc [2]).

Uit dit antwoord, schreven de Gedeputeerden aan H. H.

---

1) *Verbaal*, enz. *Register rakende de saken van Spaigne* d'anno 1670, fol. 21 verso.

2) *Register rakende de saken van Spaigne;* d'anno 1670 fol. 31. *Verbaal der Gedeputeerden.*

Mog., „hebben wy wel konnen affnemen, dat wy alhier by den gem. Heere Connestable te vergeeffs sullen arbeyden, om te becomen het antwoord by deselve onse propositie versoght, voor ende alleer denselven van den uytslagh van de conferentie op desselffs naeder ordres (die men voor ons alhier t' eenemael secreteert) aen den Heere Gamarra gesonden, naeder advisen van denselven Heere Gamarra sal hebben becomen, ende dat wy oock onbequaem sullen syn, soo lange ons van denselven uytslagh geen grondige kennisse gegeven word, alhier dat importante werck naeder te doen avanceren [1]."

Ofschoon zij aandrongen om óf een bepaald antwoord op hunne Memorie, óf ten minste mededeeling te ontvangen van den last, aan Gamarra gegeven, zoo konden zij evenwel niets vorderen, zoodat zij van gevoelen waren, dat over deze zaak ook te Madrid ernstige vertoogen moesten gedaan worden [2]. Ook zeiden zij aan de Ministers te Brussel, dat men hun, door het geheim houden van den last aan Gamarra opgedragen, „geen redenen en hadde gegeven om zich van de sinceerheyt van de Spaense proceduyren te verseeckeren [3]."

De onderhandelingen te 's Hage stonden ook niet stil, en men had den 21en Januarij, een ontwerp opgemaakt van de magt door de leden der Triple-Alliantie bij voorraad op de been te brengen, tot bekrachtiging van de akte van guarantie van 7 Mei 1669.

De Gedeputeerden van H. H. Mog. tot de zaken van de Triple-Alliantie werden gemagtigd om met Gamarra over dit ontwerp te raadplegen, en de aanneming van hetzelve aan den Engelschen en Zweedschen Gezant voor te slaan; verder mogten zij aan Spanje beloven, dat indien de rati-

---

1) Dépêche van de Gedeputeerden te Brussel aan H. H. Mog., 18 Januarij 1670. (*Register*, enz. a°. 1670 fol. 32 *Verbaal*).

2) Dépêche der Gedep. te Brussel aan H. H. Mog., 22 Januarij 1670. (*Register*, enz. fol. 45. *Verbaal* enz.).

3) Dépêche der Gedep. te Brussel aan H. H. Mog., 26 Januarij 1670. (*Register*, enz. fol. 66. *Verbaal* enz.).

ficatie van Engeland en Zweden op gezegd stuk niet verkregen werd, de Staten de 200,000 rijksdaalders, die Spanje voor den eersten termijn der subsidiën betalen moest, aan dat Rijk zouden teruggeven, en dat bij kooplieden te Antwerpen cautie zou kunnen gesteld worden voor gezegde teruggave, met dien verstande, dat de gelden in de bank te Amsterdam bleven berusten, tot dat de gevraagde ratificatiën verkregen waren. Eindelijk moesten bovengenoemde Heeren met de Engelsche, Zweedsche en Spaansche Gezanten raadplegen over de subsidiën, die voor het toekomende aan Zweden betaald zouden worden, alsmede over het renversaal aan den Heer Appelboom te geven, voor het geval dat die gelden niet ten volle gekweten werden [1]). Den Gedeputeerden te Brussel werd aangeschreven om alle pogingen bij den Connetable aan te wenden, ten einde aan Gamarra volmagt wierd gezonden om, zonder verdere overzending van concepten, het bovengenoemd ontwerp te mogen voltrekken, en de onderstandgelden aan Zweden voldoen [2]).

Ook Temple schreef aan den Connetable in denzelfden zin, en zeide, o. a. „Je puis bien assurer V. Exc., que pour réduire le projet à la forme où il est, tous les Ministres se sont relâchés à l'envi et autant qu'il leur a été possible. Il seroit inutile de les presser de nouveau et prétendre en obtenir davantage [3]).”

De Connetable gaf dan ook een gunstig antwoord aan de Nederlandsche Gedeputeerden, en zeide dat hij, na het ontwerp van 21 Januarij overwogen te hebben, besloten had aan Gamarra volmagt te zenden, om zonder verdere rug-

1) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 21 Januarij 1670. Zie het concept van de forces, dat bijna eensluidend is met het vroeger vermelde van 22 Februarij 1669. (*Secret. Resol. Holl.* III. p. 10), en de overige stukken in het Register rakende de saken van Spaigne, d'anno 1670, fol. 36 sqq.

2) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 28 Januarij 1670.

3) Lettre du chev. Temple au connétable de Castille, 23 Janvier 1670. (Lettres de Temple, II. p. 180).

gespraak, het *concert* te teekenen en de subsidiën aan Zweden te voldoen [1]).

Den 31. Januarij werd te 's Hage de akte van het „tripel concert" voltrokken, waarbij Engeland en de Staten beloofden elk aan Spanje, in geval van vredebreuk van Frankrijk, eene hulp van 40 oorlogschepen en 6000 man voetvolk te leveren: beide Mogendheden zouden deze strijdkrachten, naar gelang der omstandigheden, vermeerderen, 14 dagen na aanvrage van de Spaansche zijde. Zweden beloofde, binnen 3 maanden na gezegde aanmaning, een leger van 16,000 man [2]).

Onder dezelfde dagteekening van 31 Januarij, werd nog een concept-renversaal opgemaakt, dat aan den Heer Appelboom zou worden ter hand gesteld, waarbij de drie Geallieerden uitdrukkelijk verklaarden, dat Spanje gehouden was, overeenkomstig de akte door haren Gezant, den 9. Mei 1669, geteekend, aan Zweden de 480,000 rijksdaalders te betalen: namelijk 200,000 zoo ras de akte van guarantie van 7 Mei 1669 aan eerstgenoemd Rijk ter hand gesteld, en het concert geteekend zou zijn [3]), en de overige 280,000 op de termijnen, bij de akte van 9 Mei bepaald. Mogt Spanje achterlijk blijven in het betalen der subsidiën voor het verledene verschuldigd, of van die voor

---

1) Dépêche der Gedeputeerden te Brussel aan H. H. Mog., 27 Januarij 1670. (*Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670 fol. 66. *Verbaal*, enz.).

2) *Register*, enz. fol. 120; *Secret. Resol. Holl.* III. p. 42 cf. *Secret. Resol. Stat. Gen.* 31 Januarij, 1 Febr. 1670.

3) In het vorig jaar had Spanje's traagheid de kans voorbij laten gaan, om de helft der subsidiën van Engeland en de Republiek als voorschot te verkrijgen: thans wilde men er niet meer van weten, vooral niet in Engeland. Lord Arlington schreef: „Je suis fâché que vous m'obligiez de vous redire encore une fois, qu'il faut de nécessité que vous ôtiez aux Ministres d'Espagne et de Hollande la pensée, que le Roi puisse être porté par quelque considération que ce puisse être, de repondre à la Suède de 15000 écus par mois." Zie lettre de lord Arlington au chev. Temple, 4 Février 1670. (*Lettres d'État*, I. p. 533).

de toekomst bepaald (ingeval van oorlog), alsdan zou Zweden ook van alle verpligting jegens dat Rijk bevrijd zijn, zonder evenwel iets te kort te doen aan de bepalingen der Triple-Alliantie [1]).

In de eerste dagen van Februarij werden er nog twee concept-renversalen opgemaakt, een voor Zweden, betrekkelijk de inschrijving op den naam der Staten, van 200,000 rijksd. in de bank te Amsterdam, welke aan die Mogendheid zouden worden uitgeleverd, indien Engeland en laatstgenoemd Rijk het concert van 31 Januarij bekrachtigden. Het tweede was voor Spanje, en H. H. Mog. beloofden in dat stuk, om, indien de ratificatie van Engeland en Zweden niet volgde, aan Spanje, overeenkomstig H. H. Mog. Secrete Resol. van 21 Januarij, de 200,000 rijksd. te doen teruggeven, die thans in de bank te Amsterdam berustten [2]).

Het, op den 31. Januarij geteekend concert, werd aan de Gedeputeerden te Brussel medegedeeld, met verzoek om bij den Connetable aan te dringen, dat Gamarra zonder verder uitstel gemagtigd wierd de bewuste 200,000 rijksd. aan Zweden te betalen, of in banco over te schrijven [3]). Waarop door de HH. van Vrybergen en van der Tocht geantwoord werd, dat zij over deze zaak met den heer Pimentel hadden gesproken, die hun verzekerd had, dat de Connetable, van de onderteekening van het triple concert door Gamarra verwittigd, aan dien Gezant reeds geschreven had om, tegen ontvangst der akte van cautie van H. H. Mog., de subsidiën uit te betalen [4]).

In Engeland was de Regering niet genegen toe te stemmen in de bepaling van het triple concert, volgens welke de hulp aan Spanje, in geval van oorlog te verleenen, binnen eenen bepaalden tijd na de deswege gedane aanvrage zou

---

1) *Register*, enz. a°. 1670 fol. 113. *Secret. Resol. Holl.* III. p. 44.

2) *Register*, enz. a°. 1670 fol. 115, 116. *Secret. Resol. Holl.* III. p. 45, 46, cf. *Secret. Resol. Stat. Gen.* 4 en 5 Febr. 1670.

3) *Secret. Resol. Stat. Gen.* 31. Jan. 1670. *Verbaal* enz.

4) Dépêche der Gedep. te Brussel aan H. H. Mog. 5 Febr. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 139 verso). Zie ook een belangrijk

geleverd worden [1]). De koelheid van dat Hof moet toegeschreven worden aan de onderhandelingen, die toen tusschen Karel II. en Lodewijk XIV. gevoerd werden: ook kan als oorzaak daarvan, ten minste gedeeltelijk, wel worden opgegeven het gebrek aan geld, waarover de Engelsche Minister klaagt, maar valsch is voorzeker de beschuldiging door hem tegen de Staten ingebragt, als hij aan den Britschen Gezant te Madrid schrijft: „Wij hebben reeds sedert lang opgemerkt, dat de Spaansche staatslieden en die der Republiek er meer op uit zijn, om ons in een' oorlog te wikkelen, die met hunne belangen schijnt overeen te komen, dan om den vrede te behouden, die voorwaar meer met onze belangen strookt, en met de voorschriften des Christendoms [2])."

Van Spanje was dit volkomen waar; doch de Republiek had genoegzaam getoond, en toonde nog dagelijks, zoowel door de moeijelijke onderhandelingen met Spanje, (die bijna alleen door haar gevoerd werden) als door die met Frankrijk, dat haar wensch naar vrede ernstig en opregt gemeend was. Ook het tripel concert van 31 Januarij had immers geen ander doel dan „de bekraghtinge van de bewuste guarantie, ende *observantie van de vreede* — jongst tot Aacken geslooten [3])."

Nog werd, in de eerste dagen van Februarij, met den Spaanschen Ambassadeur te 's Hage overeengekomen, betrekkelijk de subsidiën aan Zweden, voor het toekomende, (in geval van ontstanen oorlog) te betalen, en in de deswege opgemaakte akte, die geheel gelijk was aan het

---

gesprek, over de zaak der subsidiën en die van de Militie in de Spaansche Nederlanden, gehouden tusschen den heer van der Tocht en den Graaf van Marsin, in de dépêche van van der Tocht aan de Staten van Holland, 5 Febr. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 137).

1) Lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 18 Janv. 1670. (*Lettres d'État*, II. p. 341).

2) Lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 7 Févr. 1670. (*Lettres d'État*, II. p. 346).

3) *Secret. Resol. Holl.*, 6 Febr. 1670.

concept van November des vorigen jaars (*Secrete Resol. Holl.* III. p. 25), waarmede de Connetable destijds geen genoegen genomen had, bepaalde men, dat indien Engeland weigerde het vierde gedeelte van 90,000 rijksd. voor zijne rekening, als voorschot aan Spanje, te nemen, laatstgenoemd Rijk die som evenwel zou betalen [1]).

Maar de verdere voltrekking van dit ontwerp bleef achter [2]). Over den borgtogt, door de Staten-Generaal te stellen voor de teruggave der 200,000 rijksd., voor het geval dat de ratificatie van Engeland en Zweden op het triple concert niet kon worden verkregen, was Gamarra in gesprek geweest met van Beuningen, en de HH. Burgemeesters en Regeerders der stad Amsterdam boden den Connetable aan, om zich, voor de teruggave der bewuste 200,000 rijksd. casu quo, „in de beste ende bondichste forme ende maniere ten behoeve van den heere Connestable te verbinden [3])." Maar deze bleef aandringen op eenen naderen borgtogt van kooplieden te Antwerpen [4]).

De onvermoeide pogingen en de klemmende redenen door de HH. van Vrybergen en van der Tocht aangevoerd, overwonnen eindelijk den tegenstand van den Connetable [5]),

---

[1]) Zie het concept in het *Register rakende saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 133.

[2]) Wagenaar, XIII. p. 392. Het is onzeker of deze geschiedschrijver van het concept van 1669, dan wel van dat van 1670 spreekt. Maar hij zegt verder, dat de Staten niet genegen waren iets aan Spanje voor te schieten, ten ware hun hiervoor „eenige plaatsen in de Spaansche Nederlanden werden verpand." Hierover had men, ja, in 1668 onderhandeld: doch in geen der beide genoemde projecten van 1669 en 1670 komt iets dergelijks voor: er staat alleen dat de Staten zullen ontvangen „bonne assurance et hypothèque." Het verpandingstractaat was ook eigenlijk, door den opgevolgden vrede van Aken vervallen, ofschoon Gamarra daarop, in 1669, nog terugkwam.

[3]) *Resol. Holl.* 7 Febr. 1670. *Resol. Stat. Gen.* 8 Febr. 1670.

[4]) Cf. lettre du chev. Temple à lord Arlington, 7 Février 1670. (Lettres de Temple, II. p. 189).

[5]) Cff. Dépêches van de Gedept. te Brussel aan H. H. Mog., 11, 12, 18, 20 Febr. 1670. (*Verbaal*, enz. *Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 164, 172, 175).

die zich dan met den borgtogt der Staten-Generaal alleen vergenoegde, „puisque j'ai plus de confiance et de sûreté dans leur parole seule, qu'en toutes les cautions que lesdits marchands (d'Anvers) nous pourroient donner [1]."

Maar de zaak kreeg hiermede haar beslag niet. De Connetable wilde nog eenige duizende guldens sparen, en hij wierp dus moeijelijkheden op over de specie van de rijksdaalders, over het agio, enz. [2]).

De Gedeputeerden dienden op dit punt eene Memorie in, doch werden, in het antwoord van den Connetable, naar don Estevan de Gamarra verwezen, die van genoegzame instructiën voorzien was [3]). Dit bleek evenwel ongegrond te zijn; want J. de Witt schreef naar Brussel, dat Gamarra verklaard had, nog geene bevelen ontvangen te hebben om met H. H. Mog. borgtogt genoegen te nemen. [4]). In hunne Nota van 3 Maart drukten de Gedeputeerden in de eerste plaats, hunne verwondering uit over deze tegenstrijdigheid. In de tweede plaats, deden zij den Connetable opmerken, dat zij afschrift van eene akte hadden ontvangen, waarbij Gamarra den heer Capelle magtigde om aan den Zweedschen Gezant Appelboom uit te betalen 480,000 guldens, terwijl er, volgens het separaat-artikel der Triple-Alliantie van 25 April 1668 300,000 in eens en 180,000 alle drie maanden, en volgens de akte van 1669, 200,000 rijksd. (voor den eersten termijn) verschuldigd wa-

---

1) Lettre du connétable de Castille aux Députés-Extraord. 20 Février 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 177. *Verbaal*). Cf. tweede dépêche der Gedeput. te Brussel aan H. H. Mog. 20 Febr. 1670. (*Register*, enz. fol. 175 verso).

2) Dépêche der Gedeput. te Brussel, 2 Maart 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 219), cf. lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 18 Fevrier 1670. (*Lettre d'Etat*, II. p. 350).

3) Mémoire pour M. le secrétaire Mendietta, 25 Février 1670. — Réponse de Son Exc. sur le Mémoire des Seigneurs Députés-Extr. 27 Février 1670. (*Register*, enz. d'anno 1670, fol. 221. *Verbaal* enz).

4) Missive van den Raadpensionaris aan de Gedeput. te Brussel, 27 Febr. 1670. (Cf. *Secret. Resol. Stat. Gen.* 28 Febr. 1670.

ren, welke 200,000 rijksd. uitmaakten, niet 480,000, maar 500,000 guldens [1]).

„Et puisque les soussignés Députés prévoyent, qu'en cas que dehors de toute attente ledit Ambassadeur (Gamarra) n'ait pas déjà reçu les ordres de Votre Exc. de se contenter de ladite caution, ni reçu un pouvoir exprès afin de donner au S. van den Cappellen une assignation de 200,000 rixdalers en espèce au lieu de celle de 480,000 livres, ils recevront bientôt des ordres exprès de se plaindre de ces procédés en une matière si importante pour la Monarchie d'Espagne, ils prient Votre Exc. de leur faire la faveur de les vouloir éclaircir cathégoriquement sur l'un et sur l'autre point [2])"

Boven en behalve deze akte of Memorie, lieten de Geputeerden niet na, „te expostuleren over de noyt gehoorde proceduyren ende chicanes, dewelcke in een saecke als dese, ende daer UHM. onophoudelyck arbeyden voor d'interesten van Spaigne selffs, gehouden ende gebruyckt worden [3])."

Dit was van dat gelukkig gevolg, dat de Connetable nog dienzelfden dag aan H. H. Mog. Gedeputeerden schreef, dat ofschoon de noodige bevelen reeds aan don Estevan

---

1) Bij de akte van 9 Mei 1669, complement van de guarantie van 7 Mei, werd de som in twee termijnen verdeeld, de eerste van 200,000 rijksd. te betalen zoodra de guarantie aan Spanje overhandigd was, (dit nu was nog in 1670 niet geschied) en 280,000 rijksd. op de volgende wijze: de helft zou betaald worden 8 maanden na de overgifte der originele guarantie, en de tweede helft, wederom 8 maanden na laatstgenoemd tijdstip. Nu onderhandelde men nog, in 1670, over het uitbetalen van den eersten termijn, nam. 200,000 rijksd. banco = *f* 500,000. — Onderscheiden hiervan is de, boven door ons vermelde onderhandeling met Gamarra over de subsidiën pro futuro, ingeval van nieuwen oorlog met Frankrijk, aan Zweden te betalen.

2) Mémoire des Députés-Extr. de LL. HH. PP. au Connétable de Castille, 3 Mars 1670. (*Verbaal*, enz.. *Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 229).

3) Dépêche der Gedeput. te Brussel aan H. H. Mog., 5 Maart 1670. (*Verbaal*, enz., *Register*, enz. a°. 1670 fol. 226).

de Gamarra gezonden waren, om de betaling van den eersten termijn te doen, overeenkomstig het bepaalde bij de akte van 9 Mei 1669, de Spaansche Gezant, dienzelfden avond, nog eene nieuwe aanschrijving zou bekomen [1]).

Te 's Gravenhage waren, eenige dagen vroeger, de langdurige onderhandelingen over de onderstandgelden, ten einde gevoerd.

De Spaansche Ambassadeur had, in mindering van de bewuste 200,000 rijksd., ten behoeve van Zweden te Amsterdam in banco op rekening van H. H. Mog., doen inschrijven eene som van 480,000 caroli guldens.

Dienzelfden dag (1 Maart 1670) werden ten huize van Gamarrra uitgewisseld de vijf volgende documenten. 1°. de akte van guarantie, dd. 7 Mei 1669. 2°. het tripel concert van 31 Januarij 1670. 3°. het renversaal, waarbij aan Zweden toegestaan werd om, ingeval de subsidiën niet betaald wierden, het leger van 16,000 man tot hulp van Spanje niet te geven, dd. 31 Januarij 1670. 4°. de akte van cautie van H. H. Mog., ten behoeve van Spanje, indien Engeland en Zweden het tripel concert niet bekrachtigden, dd. 28 Februarij 1670. 5°. de akte van belofte van Spanje, betrekkelijk de subsidiën, pro futuro, aan Zweden te voldoen, dd. 1 Maart 1670 [2]).

De nog ontbrekende 20,000 gl., te zamen met de zoo even vermelde 480,000 gl. de verschuldigde som van *f* 500,000 uitmakende, werden mede, op rekening van H. H. Mog., en ten behoeve van Zweden ingeschreven [3]).

---

1) Lettre du Connétable de Castille aux Députés Extr. de LL. HH. PP. 3 Mars 1670. (*Verbaal*, enz., *Register*, enz. d'anno 1670, fol. 232).

2) *Secret. Resol. Holl.*, III. p. 47, *Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 252. Mignet, Négociations, etc. III. p. 284. Wij hebben den inhoud dier stukken reeds hierboven opgegeven.

3) *Secret. Resol. Stat. Gen.*, 6, 12 Maart 1670. De assignatie van Gamarra,, waarbij de heer van Capelle gelast wordt aan de Staten-Generaal de som van 20,000 Gl. te betalen, is gedagt. 10 Maart. Zie de stukken, hiertoe betrekkelijk, in het *Register*, enz. a°. 1670, fol. 244. Cf. Du Mont, Corps dipl. VII. p. 130.

De Connetable bragt dit ter kennis van H. H. Mog., en van den Raadpensionaris [1]) en de Gedeputeerden te Brussel schreven: „Wy willen hoopen, ende vertrouwen, dat nu hiermede eenmael van dese soo getraineerde ende langh gewenschte saecke een volcomen ende geluckige affkomst sal gemaeckt worden" [2]).

De onvermoeide pogingen van de Witt, Temple, en de H. H. van der Tocht en van Vrybergen, gelijk mede de ijver, in het vorige jaar door de Ambassadeurs der Republiek en Engeland aangewend, waren dan nu, aanvankelijk, met eene goede uitkomst bekroond. Men had zich van de hulp en genegenheid van Zweden verzekerd, en de werking van de kuiperijen van Lodewijk XIV aan het Hof van Stockholm was, voor het oogenblik, verlamd.

De Koning van Frankrijk had zelf begrepen, van hoeveel gewigt het was voor het wel gelukken zijner vijandige ontwerpen tegen de Republiek, dat de akte van guarantie niet door Zweden geratificeerd en met Spanje uitgewisseld werd. Hij had derhalve aangeboden, de 480,000 rijksd. te betalen; maar het was te laat: „la ratification était déjà partie, et les Suédois payés par l'Espagne, crurent pouvoir montrer de la fierté vis-à-vis de la France" [3]).

Ongelukkig duurde deze goede stemming bij het hof van Stockholm niet lang.

De Koningin-Regentes van Spanje, Maria Anna, was zeer verheugd over het wel slagen der onderhandeling, en schreef een' brief van gelukwensching en dankbetuiging aan de Staten-Generaal [4]). Op last van H. H. Mog., werden er afschriften van de stukken op 1° Maart uitgewisseld,

---

1) Brief van den Connetable aan H. H. Mog., 6 Maart 1670. (Register, enz. a°. 1670 fol. 237 verso), De brief aan den Raadpensionaris is vermeld, maar in blanco gelaten, in voornoemd Register.

2) Dépêche der Gedeput. te Brussel aan H. H. Mog., tusschen den 6. en 7. Maart 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 238).

3) Mignet, Négociations, etc. III. p. 284.

4) Lettre de la reine d'Espagne aux États-Généraux, 19 Février 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 250).

medegedeeld aan den Markies de Pomponne, aan de Ministers van Denemarken, Brandenburg en Lunenburg.

Deze laatste werden tevens verzocht, om „alle goede ende convenable officiën te willen aenwenden, ten eynde hunne respective committenten haer mede nevens de leden van de Triple-Alliancie willen voegen, ende tot soo salutairen eynde, als is de conservatie van de ruste ende vreede in de Christenheyt, op t'efficacieuste te cöopereren" [1]).

De stukken waren wel uitgewisseld, maar nu moesten zij nog door de drie verbondene Magten bekrachtigd worden. De ratificatie der Staten-Generaal op al de boven vermelde documenten werd gegeven op den 15en Maart 1670 [2]), maar die van Engeland en Zweden werd zoo spoedig niet verkregen. Lord Arlington schreef wel in Maart, dat de ratificatie van Karel II reeds afgezonden was [3]); — maar hij was ontevreden, dat in de uitgewisselde stukken de tijd bepaald was, binnen welken de verbonden Mogendhe-

---

1) *Secret. Resol. Stat. Gen.* 11 Maart 1670. — Hetgeen wij, in eene vorige aanteekening, zeiden van de door Wicquefort en Basnage verwaarloosde chronologische orde in het vermelden der daadzaken betrekkelijk de onderhandelingen met Spanje over de subsidiën, wordt wederom bevestigd, wanneer wij hier opmerken, dat beide schrijvers van de Negotiatiën, die, na de onderteekening der guarantie op 7 Mei 1669, geleid hebben tot het triple-concert van 31 Jan. 1670 en de akten van 1 Maart 1670, schier geen woord zeggen, en dat zij het doen voorkomen als of de „akte van specificatie van forces," ook in Mei 1669 geteekend ware. Men zie, ten overvloede, Basnage, Annales des Provinces-Unies, II. p. 81 en 84. Wij bekennen het, deze onderhandelingen zijn niet zeer aantrekkelijk: maar de eerste pligt van den geschiedschrijver is dan toch chronologische orde en naauwkeurigheid. De M. S. Resol. en Secret. Resol. der Staten heeft Basnage bovendien in handen gehad, daar hij ze somtijds aanhaalt; en deze is de voorname bron, waaruit men putten moet.

2) *Secret. Resol. Holl.* III. p. 47. *Register*, enz. a°. 1670 fol. 251.

3) Lord Arlington au chev. Godolphin, (*lettres d'Etat* II. p. 350). „Les ratifications de la garantie, du concert et des autres pièces, appartenant à cette négociation, sont pareillement dépêchées de la part de S. M.: et cette matière épineuse est heureusement terminée, et donne une nouvelle âme à notre Triple-Alliance."

den Spanje, in geval van oorlog, zouden moeten ter hulp komen [1]).

De Britsche Staatsminister wankelde tusschen zijne genegenheid voor de Republiek der Nederlanden, en den verderfelijken invloed, dien de Fransche kuiperijen reeds op hem begonnen te oefenen. De ratificatie werd aan Temple toegezonden: doch de vorm van dit stuk was zoo dubbelzinnig, dat men twijfelen kon, of niet met hetzelve alleen de bekrachtiging der guarantie, niet die van het tripel concert, gemeend ware. Temple bekent, dat hij, ware hij in de plaats van den Spaanschen Gezant geweest, hiermede geen genoegen genomen zou hebben, en zelfs laat hij zich ontvallen: „je ne sais, si on l'envoya en cette forme par méprise, ou à dessein."

Jan de Witt merkte zeer wel het gebrekkige van deze akte op: „il s'arrêta tout court lorsqu'il rencontra ces paroles, *supra memoratam guarantiam*, et remarqua qu'il y manquoit la convention au sujet des troupes, ce qui étoit le seul but qu'ils s'étoient proposé par cette ratification. Et là-dessus il me dit: „cela n'est pas comme il faut;" mais lorsqu'il les eût comparé avec ceux de la préface, il dit enfin, „cela peut suffire," et m'assura qu'il souhaitoit que les autres ne fussent pas plus scrupuleux que lui sur un endroit où il étoit persuadé que notre intention étoit bonne, et ainsi il n'en parla point, lorsque nous fîmes l'échange des ratifications."

De Spaansche en Zweedsche Ministers hadden dit gebrek niet bespeurd. [2]).

---

[1]) Lettre de lord Arlington au chev. Temple, 4 Mars 1670. (*Lettres d'Etat* I. p. 537).

„Je vous en félicite de tout mon coeur (d'avoir terminé l'affaire des subsides), quoiqu'à vous parler franchement, je sois fâché de trouver que l'instrument qu'on en a dressé approche si fort des deux points qu'on vous avoit positivement défendu, à savoir de marquer le temps des préparatifs, et celui auquel il faudra que le Roi fournisse sa quote-part, au cas que la guerre se fasse: et de répondre d'une partie des subsides qu'il faudra fournir à la Suède."

[2]) Lettre du chev. Temple au chev. J. Trevor, 6 Mai 1670. (Lettres de Temple II. p. 198).

In het begin der maand Mei werden de ratificatiën op het tripel concert, de akte van subsidiën pro futuro, en verdere stukken uitgewisseld tusschen de Gedeputeerden van H. H. Mog., de Ambassadeurs van Spanje en Engeland en den Secretaris van den Zweedschen Gezant (zijnde de Heer Appelboom ongesteld) [1]. De ratificatie van Engeland slechts bij afschrift medegedeeld zijnde, namen de Zweedsche en Nederlandsche Ministers hiermede geen genoegen [2], zoodat Temple nog eerst naar Londen moest schrijven, vóór men de originele akte van ratificatie van den Koning van Engeland ontving: welk stuk eerst, in het laatst der maand Junij, aan de vergadering der Staten-Generaal werd voorgelezen, om vervolgens „in de secrete casse van H. H. Mog. geseponeert te worden [3].”

In de volgende maand kwamen de HH. van der Tocht en van Vrybergen uit Brussel terug, en deden „sommier rapport van t' geene by hun te Brussel was verright ende genegotieert [4].”

Hunne volharding en welgemeende pogingen waren in de zaak der subsidiën met een gunstig gevolg bekroond: de hangende moeijelijkheden over de overige voorname punten, aan hun beleid toevertrouwd, konden zij evenwel

---

1) *Secret. Resol. Stat. Gen.* 6 Mei 1670. De ratificatiën hadden in het *Register rakende de zaken van Spaigne*, a°. 1670, fol. 424, moeten afgeschreven zijn, doch het is wederom in blanco gelaten.

2) Zie den aangehaalden brief van Temple aan J. Trevor.

3) *Resol. Stat. Gen.* 28 Junij 1670. De ratificatie zelve, onderteekend Carolus Rex, zie men in het *Register*, enz. a°. 1670 fol. 534. — Hoe is de anders zoo naauwkeurige Wagenaar er toe gekomen, om te zeggen, dat het ontwerp! van concert niet voltrokken werd? Hij schrijft (deel XIII. p. 393). „Wijders, was er ook reeds een *ontwerp* gemaakt van de wijze, waarop men zich kanten zou tegen hem, die den vrede verbrak. Doch de koelheid van Karel II. was oorzaak, dat ook dit ontwerp niet voltrokken werd.” Eene zaak is toch wel voltrokken, en geen ontwerp meer, wanneer de ratificatiën gegeven en uitgewisseld zijn! De brief van J. de Witt aan P. de Groot, dien hij, tot staving van zijn gevoelen, in nota 1, aanhaalt, handelt over een geheel ander ontwerp van het jaar 1669.

4) *Resol. Stat. Gen.* 11, 12 Julij 1670.

niet ten einde brengen, hetgeen vooral te wijten was aan de bekende „tergiversatiën" van de Spaansche regering te Brussel. „Le Connétable les amusa pendant plus de 5 mois, et ils revinrent sans avoir rien fait [1])."

De zaak der kaperijen, die der lasten op de Maas, enz. maakten sedert nog een onderwerp der briefwisseling uit tusschen de Staten-Generaal en den Graaf van Monterey [2]), die aan den Connetable van Castilië in de Landvoogdij der Spaansche Nederlanden, omtrent dezen tijd, was opgevolgd [3]).

De Connetable was alles behalve geschikt voor zijne betrekking, al waren de omstandigheden zelfs niet zóó zwaarwigtig geweest. Hij bragt den tijd door met op het klavier te spelen, omringd van zijne dwergen en minnaars, en zeide aan iedereen, die hem, in de laatste acht maanden van zijn bestuur over staatszaken sprak, „quiere matarme?" (waarom vermoordt gij mij?) „Si l'Espagne n'a pas de plus habiles gens, c'est pitié qu'elle en ait tant de besoin," schreef Temple, „car je suis bien sûr que non tali auxilio nec defensoribus istis tempus eget."

De Graaf van Monterey en Fuentes kwam zijne plaats bekleeden, maar vooreerst slechts ad interim, totdat Don Juan gekomen zou zijn [4]). Doch, toen deze Prins de landvoogdij

---

1) Basnage, II. p. 86. Dit is alles wat deze geschiedschrijver over de onderhandelingen der Gedeputeerden te Brussel zegt; Wagenaar spreekt er zelfs met geen enkel woord van. Zij zijn nog in de Archieven bedolven. Zie den loop der onderhandelingen over de kaperijen van die van Ostende, kort uiteengezet in „de pointen van deliberatie resulterende uyt het rapport van de HH. van der Tocht ende van Vrybergen, Extr. Gedep. van desen Staet tot Brussel, omme onder anderen met Commissarissen van de Spaensche zyde te adjusteren ende regleren, op den voet van het tractaet de Marine van den 17. Dec. 1650, de klaghten van de ingesetenen deser landen over de excessen by de Oostendische commissie-vaerders aen haere schepen ende goederen gepleeght, gedaen den 11. July 1670." (*Register rakende de saken van Spaigne* d'anno 1670, fol. 564).

2) Te vinden in het aangehaald *Register*.

3) *Hollandsche Mercurius* van 1670, p. 106.

4) Lettre du chev. Temple à Milord Berkeley, 11 Juillet 1670. (Lettres de Temple, II. p. 243).

geweigerd had, bleef Monterey aan het bewind, en betoonde zich steeds een ijverig en standvastig vriend van de Republiek [1]).

Hij schreef, reeds kort na zijne aankomst, aan de Koningin van Spanje, om de betaling te verzekeren van den tweeden termijn der subsidiën, aan Zweden verschuldigd [2]). Ofschoon jeugdig van leeftijd, zoodat de Graaf van Marsin in het begin verklaarde niet onder zijne bevelen te willen staan [3]), zag hij dadelijk, dat het Frankrijk was, waarop hij onafgebroken al zijne aandacht gevestigd moest houden. Dit deed hij dan ook, en toen in het laatst der maand Augustus de Fransche troepen zich in de nabijheid van Péronne verzamelden, wist hij van eenige Gouverneurs der provinciën, van kooplieden en andere personen te Parijs te vernemen, dat Frankrijk met deze toerustingen en oefeningen van het leger, een' oorlog tegen de Republiek in den zin had, waarin de Bisschop van Munster de zijde van Lodewijk zou kiezen [4]).

De Zweedsche Gezant te 's Hage verzocht in de maand Julij, den ridder Temple, om eenige pogingen bij het Hof van Madrid te willen in het werk stellen, ten einde den tweeden termijn der subsidiën te doen betalen, daar de acht maanden reeds verstreken waren, binnen welke die

1) Basnage, II. p. 109. Zie zijn' brief van kennisgeving aan de Staten-Generaal, 19 Julij 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 586 verso). Volgens het zeggen van den Franschen Ambassadeur aan het Hof van Madrid, zou de Graaf van Monterey de landvoogdij der Spaansche Nederlanden, voor 27,000 pistoletten gekocht hebben. — Cf. dépêches de M. de Bonsy à M. de Lionne, du 1 Oct. et du 12 Nov. 1670. (Mignet, III. p. 636).

2) Lettre du comte de Monterey à LL. HH. PP. 23 Juillet 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 588).

3) „Le comte de Marsin proteste qu'il n'obéira pas à un homme qui ne fait que de naître; ce qu'il dit, parceque le comte de Monterey n'a que 28 ans." Lettre du chev. Temple à lord Arlington, 15 Juillet 1670. (Lettres de Temple, II. p. 247).

4) Lettre du comte de Monterey à LL. HH. PP., 26 Août 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 633 verso). *Resol. Stat. Gen.* 29 Aug. 1670.

betaling geschieden moest. „Mais Mr. de Witt et moi croyons," schreef Temple, que par l'acte de l'Ambassadeur d'Espagne, on ne doit compter les 8 mois que du jour que le concert a été signé; l'Espagne ayant toujours insisté sur ce concert, comme partie essentielle de la garantie, et ayant toujours déclaré que les payements ne devaient commencer que du jour qu'il serait signé, qui fut le dernier du mois de Janvier. Et suivant ce calcul, le second payement ne sera dû qu'à la fin du mois de Septembre prochain [1])."

Men ziet, met hoeveel gematigdheid en toegevendheid de Bondgenooten jegens Spanje te werk gingen. Toen evenwel de maand September daar was, begrepen de Staten, dat men Spanje wederom een weinig uit den slaap moest wekken.

De tweede termijn der subsidiën had, in rede en billijkheid, acht maanden na de aangebodene ratificatie der guarantie, betaald moeten zijn, en, wilde men zeer veel rekkelijkheid betoonen, dan moest hij althans betaald worden, 8 maanden na de onderteekening van het concert. Men moest vooral zorgen, dat Zweden geen misnoegen opvatte: „maer opdat deselve Croone ter contrarie, sonderlinge in de jegenwoordige bedenckelycke tyden, geanimeert moge worden, om neffens d'andere leden van de Triple-Alliancie t' haere te contribueren tot conservatie van de ruste en den vreede in de Christenheyd," besloten H. H. Mog. over de bewuste betaling des tweeden termijns te schrijven aan de Koningin van Spanje. Tevens zouden Monterey en Gamarra uitgenoodigd worden deze zaak ook te bevorderen, en de HH. Boreel en van Beuningen zouden den Koning van Engeland verzoeken, insgelijks naar Madrid over dit punt te willen schrijven [2]). De, dien ten gevolge, naar Spanje geschreven brief had de

---

[1]) Lettre du chev. Temple au chev. Godolphin, 3 Juillet 1670. (Lettres de Temple, II. p. 236).

[2]) *Resol. Stat. Gen.* 5 Sept. 1670.

dagteekening van 5 September [1]); een paar weken later ontvingen de Staten een antwoord op hunnen vorigen brief van 27 Junij, over hetzelfde onderwerp, in welk antwoord de Koningin te kennen gaf, dat de tweede termijn op den bepaalden tijd betaald zou worden [2]). Op het zoo even vermeld schrijven van 5 Sept. ontving men in November antwoord uit Madrid, inhoudende, dat het geld reeds, sedert eenigen tijd betaald was [3]), maar in December schreef lord Arlington: „het laatste gedeelte van uwen brief maakt gewag van een schrijven der Koningin aan Z. M. opzigtelijk de betaling der subsidiën aan Zweden. Wij zien evenwel niet dat zij geschied zij, ofschoon de Zweedsche Minister er nog niet aan wanhoopt [4]).”

Ook lezen wij in een' brief van den Graaf de Monterey, in de maand October aan de Staten geschreven, dat het Hof van Madrid van meening was, dat de tweede termijn niet vóór het einde der maand December betaalbaar was [5]). Het ongegronde dezer meening werd door H. H. Mog. den Grave onder het oog gebragt, en zij verzochten hem tevens, bij die gelegenheid, voor de spoedige en zekere betaling des derden termijns te willen zorgen; eindelijk werd ook de aandacht der Koningin-Regentes op dezelfde zaak nogmaals gevestigd [6]).

---

1) *Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 640. — De Koning van Engeland schreef inderdaad aan de Koningin van Spanje. Zie den brief van lord Arlington aan Godolphin, van 22 Sept. 1670. (*Lettres d'Etat*, II, p. 363).

2) Lettre de la Reine d'Espagne à LL. HH. PP. 30 Août 1670. (*Registrr*, enz. a°. 1670, fol. 670). In hun antwoord van 22 Sept. 1670. (*Register*, act. fol. 671) bragten de Staten ook den 3den termijn in herinnering.

3) Lettre de la Reine d'Espagne à LL. HH. PP. 29 Oct. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 758).

4) Lettre de lord Arlington au chev. Godolphin, 22 Déc. 1670. (*Lettres d'Etat*, II. p. 375).

5) Lettre du comte de Monterey à LL. HH. PP. 9 Oct. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 697).

6) Lettres des États-Généraux au Comte de Monterey et à la

Het is bekend, dat de Koning van Frankrijk volstrekt weigerde, de Staten, overeenkomstig het verlangen der Koningin van Spanje, als scheidsmannen aan Zweden en Engeland toegevoegd te zien voor de beslissing der twistpunten, die hij met het Hof van Madrid uitstaande had over de dependentiën der steden en plaatsen, door hetzelve bij den Akenschen vrede afgestaan. Monterey, door opregte vaderlandsliefde bezield en overtuigd van het belang der goede verstandhouding met de Republiek, wenschte ook zeer de Staten in deze onderhandelingen te zien medewerken: „parcequ'il n'étoit pas juste, que les garants de l'exécution du traité d'Aix-la-Chapelle ne fussent pas aussi juges des différents, qui en retardoient l'accomplissement. Mais il ne laissoit pas d'avouer, que la résolution de la Reine pourroit causer un si grand embarras, qu'il avoit cru devoir lui écrire, qu'elle feroit bien de la changer [1]."

De Staten waren van oordeel, „dat voor de gemeene ruste ende den dienst van den Coningh van Spaigne de saecke daeraen (de keus van de Koningin van Spanje) niet en behoorde geaccrocheert te worden [2]."

Toen derhalve de Graaf van Monterey aan de Regering alhier kennis gaf van het besluit der Koningin, waarbij de Staten als co-arbiters aan Zweden en Engeland werden toegevoegd [3], gaf men hem tot antwoord, dat het den Staten aangenaam zou zijn, indien hij bij de Koningin alles wilde in het werk stellen, ten einde H. Maj. van het genomen besluit terug te brengen [4]. De Koningin-Regentes was, gelijk men weet, naderhand genoodzaakt zich aan den wil van Lodewijk XIV. op dit punt, te onderwerpen. Eene andere, meer gewigtige zaak, hield de aandacht van de staatslieden der Republiek, eenige maanden later, bezig.

Reine d'Espagne, 23 Oct. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 719 verso et sqq.) Cf. *Resol. Stat. Gen.* 23 Oct. 1670.

1) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 18.

2) *Resol. Stat. Gen.* 14 Aug. 1670.

3) Lettre du comte de Monterey à LL. HH. PP. 8 Août 1670. (*Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 609).

4) Lettres des États-Généraux au comte de Monterey et à don

De berigten, door de HH. van der Tocht en van Vrybergen, over den toestand en de verdedigingsmiddelen der Spaansche Nederlanden medegedeeld, waren allerongunstigst. De Staten vonden het derhalve, „in dese becommerlycke ende bedenckelycke tyden," noodzakelijk, de opmerkzaamheid des Graven van Monterey op dit belangrijk punt te vestigen [1]). Zij schreven hem, in de maand October, dat de Republiek ijverig bezig was om zich, door de versterking van vestingen, vermeerdering van krijgsmagt, enz., in staat te stellen om, met en nevens de Verbondenen, casu quo, het oogmerk der Triple-Alliantie te bereiken; dat zij niet twijfelden, of hij, Graaf van Monterey, had dezelfde gewigtige aangelegenheid voor oogen, en dat zulks ook door het Hof van Madrid ter harte genomen werd [2]).

Zij verzochten hem, toch alles bij de Koningin-Regentes te willen aanwenden, ten einde de middelen die noodig waren, om zich in staat van goede verdediging te stellen, te bekomen. In denzelfden zin schreef men aan Maria Anna zelve. Het was inderdaad dringend noodig, dat er betere maatregelen voor de verdediging der Spaansche Nederlanden genomen wierden. De Connetable van Castilië had de zaken in een' allerverwardsten toestand aan zijn' opvolger overgegeven. Er werd betaald voor een leger van 59 à 60,000 man, 6 à 7000 gepensioneerde Officieren daaronder begrepen, ofschoon er niet meer dan 2000 waren, die schier zooveel kostten als 20,000 soldaten [3]). De ves-

---

Estevan de Gamarra, 14 Août 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 611 sqq).

1) *Resol. Stat. Gen.* 23 Oct. 1670. „Parceque sans cela tout ce qui a été fait jusques ici ne seroit qu'un corps sans âme."

2) Lettres des États-Généraux à la Reine d'Espagne et au comte de Monterey, 23 Oct. 1670. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 726 verso, sqq).

3) Misschien reeds in dezen tijd, zeker 20 jaren later, was het in Spanje zelve nog slechter met het leger gesteld. Zie de bijzonderheden, medegedeeld aan Lodewijk XIV. door den Graaf van Rebenac. Dépêche du 5 Février 1689. (Bij Weiss, l'Espagne

tingwerken waren verwaarloosd, en men vond noch leeftogt noch wapenen in de magazijnen. De Graaf van Monterey beloofde een leger van 35,000 man op de been te brengen: „mais cet armement ne fut qu'en idée; quoiqu'il ne négligeât rien de ce qui pourroit servir à la conservation des Provinces de son Gouvernement [1]."

De Republiek trachtte zich in die dagen met bondgenooten te versterken, daar men, voorwaar niet zonder reden, over Lodewijk XIV bekommerd was.

Met Spanje waren vele aangelegenheden te vereffenen, zoowel die, welke door de Gedeputeerden te Brussel in der tijd niet hadden kunnen worden afgedaan [2], als verschillende handelsbelangen, de zoo even vermelde zaak der verdediging van België, enz. Maar bovenal wenschte de Republiek, zoo mogelijk, met Spanje een verdedigend verbond, tegen den misschien aanstaanden oorlog met Frankrijk, aan te gaan. Ook was het, na den dood van den Heer van Reede, noodzakelijk geworden, de Ambassade te Madrid te vervullen. Reeds in het begin dezes jaars, hadden de Staten van Holland het oog op den Heer van Beverningh laten vallen, en besloten, hem, indien hij de betrekking van Ambassadeur te Madrid aannam, hetzij met een gewoon (ordinaris) of wel met een buitengewoon (extraordinaris) karakter, ter Generaliteit voor te dragen [3].

---

depuis le règne de Philippe II. jusqu'à l'avénement des Bourbons, 1. partie chap. 4).

1) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies livre 18. Cf. *Verbael van de Gedeputeerden naer Brussel.*

2) De Staten-Generaal waren niet ongenegen, aan de belanghebbenden hier te lande, die door de kapers van Ostende beroofd waren, brieven van représailles te geven: maar, gelijk Wicquefort l. l. zegt, „ils ne différèrent de prendre une résolution là-dessus, que parcequ'ils jugèrent qu'on ne pouvoit pas se dispenser de répondre aux civilités du comte de Monterey, successeur du Connétable de Castille." De over en weder gevoerde diplomatieke correspondentie bragt de zaak niet ten einde, en „il en survint tant d'autres, qu'on ne songea plus à en parler."

3) *Resol. Holl.* 8 Feb. 1670.

Later wilden zij hem de buitengewone Ambassade aanbieden, en een' anderen persoon voor de gewone zoeken [1]). De Heer van Beverningh schijnt evenwel in den beginne minder genegen geweest te zijn, de hem aangebodene betrekking aan te nemen, ofschoon wij niet weten, welke de „particulariteyten" waren, die hij den Gedeputeerden der stad Gouda, op hunne „debvoiren," te gemoet voerde [2]). Ook Temple schreef: „les États de Hollande voudroient bien engager M. de Beverningh à accepter cet emploi; ce que je souhaiterois pour l'amour de vous; mais je crains bien, que ce projet ne réussisse pas" [3]).

Eenige Heeren van de Ridderschap en anderen, uit het midden van H. Ed. Gr. Mog. tot de Spaansche zaken gecommitteerd, stelden voor dat, indien de Heer van Beverningh de Ambassade aannam, de zaak ter Generaliteit daarheen moest worden geleid, „dat het aan de bekende trouwe ende discretie" van voornoemden Heer zou worden overgelaten, om, wanneer hij oordeelde, dat zijne tegenwoordigheid te Madrid ten dienste van den Staat niet langer gevorderd werd, wederom naar het Vaderland terug te keeren, zonder eenige verdere toestemming van de Staten-Generaal af te wachten. Dat „aengesien de goede ende voorsightige conduite, vigilantie ende onvermoeyden arbeyd van den gem. Heere van B., die hy in t' bekleden ende uytvoeren van verscheyden ambassades ende deputatiën — heeft gebruykt," H. Ed. Gr. Mog. zouden bewerken, dat hij alleen, zonder toevoeging van iemand anders, de Ambassade te Madrid mogt bekleeden; dat eindelijk, boven de 65 Caroli guldens daags aan een' Ambassadeur, die alléén de Ambassade waarnam, bij het Reglement van 21 Sept. 1667 voor vacatiën en teerkosten toegelegd, de Staten van Holland, uit de provinciale kas, zouden voegen 35 Caroli guldens daags.

---

1) *Resol. Holl.* 1 Aug. 1670.

2) *Resol. Holl.* 30 Sept. 1670.

3) Lettre du chev. Temple au chev. Godolphin, 3 Juillet 1670. (Lettres de Temple II. p. 236).

Met dit voorstel vereenigden zich de Staten van Holland [1]), en de Heer van Bévern ingh nam dan ook, op die voorwaarden, de Ambassade aan [2]). De Staten-Generaal gelastten daarop den Heeren Gedeputeerden tot de zaken der Triple-Alliantie eene concept-Instructie te maken [3]), en benoemden, den 18 October, den Heer van Beverningh, als extraordinaris-Ambassadeur in Spanje [4]), welke betrekking, op den 28. daaraanvolgende, door den bekwamen Staatsman werd aanvaard [5]).

Vóór dat hij zich evenwel op weg naar zijne bestemming zou begeven, verzochten de Staten-Generaal den Heer van Beverningh, om als extraordinaris-Gedeputeerde „een keer naer Brussel te doen, ende aldaer met den Graeve van Monterey te confereren ende te concerteren over saecken, dewelcke, met een sonderlinge reflexie op den toestant ende de jegenwoordige gelegentheyt van de Spaensche Nederlanden, concerneren d' uytvoeringe van de voorsz. extraord. Ambassade (naar Spanje)" [6]).

Na afscheid van H. H. Mog. te hebben genomen [7]), vertrok de Gezant, den 8. November uit 's Hage, en kwam den 12. daaraanvolgende te Brussel aan [8]).

Den volgenden dag had hij zijne audientie bij den Graaf van Monterey, en nadat de gewone pligtplegingen van

---

1) *Resol. Holl.* 2 Oct. 1670.

2) *Resol. Holl.* 4 Oct. 1670.

3) *Resol. Stat. Gen.* 6 Oct. 1670.

4) *Resol. Stat. Gen.* 18 Oct. 1670.

5) *Resol. Stat. Gen.* 28 Oct. 1670. Men zie over dezen grooten man het werkje van Dr. Schotel, „Iets over H. van Beverningk en Bruno van der Dussen." 's Hertogenbosch, 1847.

6) *Resol. Stat. Gen.* 4 Nov. 1670.

7) *Resol. Stat. Gen.* 7 Nov. 1670.

8) *Verbael van de commissie dewelcke den heer van Beverningk heeft becleed, als Extraordinaris-Gedeputeerde van H. H. Mog. aen den Graeve van Monterey, Gouverneur van de Spaensche Nederlanden, in den jaere* 1670. In het *Register* over 1670 is dit verbaal vermeld, maar de inhoud van hetzelve is er niet in opgenomen. — Zie de Credentialen en andere stukken voor den Extr. Gedep. naar Brussel in het *Register*, enz. d'anno 1670, fol. 738 verso.

beide kanten afgelegd waren, zeide de heer van Beverningh: „dat het geene curieusheyt en ware van H. H. Mog. om te penetreren in het bedryff ende het beleyt van saecken, belangende het Gouvernement ende Regeringe buyten het hare: dat sy oock geene intentie en hadden om haer te willen bemoeyen met de particuliere directie van de oeconomie ende verdere domestycque affairen van den Coningh ofte van degeenen dewelcke mochten dependeren van het Gouvernement daerin S. Exc. getreden was. Maer dat H. H. Mog. eenige ooghmerk was, met alle haer vermogen, door een contrepoys van macht, de geheele Christenheyt ende bysonderlyck de Nederlantsche provinciën van den Coninck ende de haren te conserveren in dien gerustigen stant, daertoe sy door den vreede tot Aecken a°. 1668 gesloten, eenigermaten schenen gebracht te syn. Ende daerenboven, dat H. H. Mog. eene Extraord. Ambassade hebbende gedestineert nae het Hoff van Spaengien, hare laetste mesures niet hadden willen nemen ontrent d'ingredienten van de Instructie, dewelcke ten dien eynde te arresteren was, voor ende aleer dat sy in confidentie souden hebben doen concerteren met S. Exc. over eenige poincten, concernerende den welstant ende de conservatie van de provinciën van syn Gouvernement; ende dat daerop te gemoet saegen, aen d'eene syde een openhartige communicatie van S. Exc., ende aen d'andere syde desselffs cooperatie ontrent de hooge Ministers van het Hoff tot Madrid, om soodaenigen uytslagh aen dese saecken te doen hebben, daermede het bovengemelte salutaire ooghmerck syn effect mochte vinden."

Monterey antwoordde: „dat hy den toestant der saken in de beyde Nederlanden aensagh ende considereerde als *eene selve ende gemeene sake*, daerby den Coninck syn Meester ende H. H. Mog. te gelyck ende op deselve maniere waren geinteresseert; dat hy van dat sentiment was, dat men sigh nauw met malcanderen moest gesloten houden ende waer het doenlyck, noch nader verbinden om alle mesures met onderling concert te nemen [1])."

---

1) *Verbaal*, enz. fol. 2 sqq.

Daarop tot de hoofdzaak overgaande, zeide de heer van Beverningh, dat het den Graaf niet onbekend was, welke moeite door de Staten was aangewend, om, in der tijd, den oorlog tusschen Spanje en Frankrijk te doen eindigen, en den hierop gevolgden vrede te waarborgen. De Staten hadden niet gerust, voordat ook het concert van 31 Januarij 1670 gesloten was en de hulp bepaald, die aan Spanje, door Frankrijk aangevallen, casu quo, zoude worden verleend. Het was dus redelijk, dat ook de Koning van Spanje al het mogelijke deed, om zijne onderhoorige provinciën behoorlijk te beschermen; „om alle nieuwe ende gevreesde inconvenienten in het toecomende niet alleen te laten vallen op de schouderen van die Princen ende potentaten, dewelcke haer tot de voorsz. guarantie, uyt een vreedelyevende consideratie, ten beste van de gemeene Christenheyt hadden ingelaten."

De Staten konden niet anders dan zeer voldaan zijn over de hervorming, die de Graaf in de krijgsmagt bewerkstelligd had: maar zij waren bevreesd, dat het leger nu te sterk verminderd zijnde, Frankrijk welligt hiervan gebruik zou maken, om eenige nieuwe „entrepriesen" te doen, vooral daar het geschil der dependentiën nog niet beslist was. Het zoude voor de Staten eene groote gerustheid zijn, indien het leger des Konings in de Spaansche Nederlanden kon gebragt worden op 30,000 man te voet en 6000 te paard, niet alleen om de garnisoenen te versterken, maar ook „eenige considerable macht te houden tot de campagne, als het den noot ende tyt vereysschen sal." [1])

De Graaf van Monterey antwoordde, „onder protestatie van confidentie," dat hij den toestand van het leger en der verdere verdedigingsmiddelen aan den Heer van Beverningh zou blootleggen, en dat hij onlangs naar Madrid eenen staat van dit alles had overgezonden, waarop onze Gezant zich zou kunnen beroepen, gelijk hij hem bij deze verzocht te doen. Daarop trad de Graaf in bijzonderheden, die het niet noodig is hier te verhalen, en waaruit, onder

[1]) *Verbaal*, enz. fol. 3—6.

anderen, bleek, dat hij maar over 17000 man voetvolk te beschikken had, een getal, waarmede hij niet eens zijne vestingen, onder welke 26 „van importantie," bezetten kon.

Hij had aan het Hof te Madrid maatregelen voorgeslagen, die dezen slechten stand van zaken konden verbeteren, en waardoor ook de desertie der soldaten zoude voorgekomen worden, „die tot noch toe waeren geprest geweest van haer bedden, ende achter de ploegh wegh gevoert [1])."

Daarna werd de staat der geldmiddelen uit een gezet.

Wat aangaat de „accorden," in dit jaar met de provinciën gesloten, [2]) was het hem gelukt, bijna al de gewesten te brengen tot het geven van belangrijken onderstand, meest in geld en tot zekere vaste sommen, en eenige weinige gewesten tot het onderhoud van manschap te voet en te paard.

De afzonderlijke begrooting van elke der provinciën werd aan den Heer van Beverningh opgeteld, hetgeen deze „by memorie alles niet heeft connen achtervolgen:" maar ten naastenbij scheen het, dat die begrootingen eene som van ongeveer *f* 3,000,000 zouden uitmaken. [3])

Daar de soldij der manschappen niet vast bepaald was, zoo kon niet berekend worden wat tot het onderhoud van een leger van 36,000 man vereischt werd: doch zeide de Graaf van Monterey, dat hij zich sterk had gemaakt alles in goede order te houden, ja zelfs nog, zonder verder bezwaar der schatkist, een goed getal soldaten te werven, indien hem 200,000 patacons per maand werden overgezonden en regelmatig uitbetaald. Hij had evenwel, gedurende de laatste vier maanden, niet meer dan 80,000 rijksdaalders uit Madrid ontvangen, en voegde er bij, „dat als

---

[1]) *Verbaal*, fol. 6—8. Het laatste wordt bevestigd door de berigten der Fransche Ambassadeurs te Madrid.

[2]) Over deze accoorden, en de moeijelijkheden daaraan verbonden, zie de dépêchen van de HH. van Vrybergen en van der Tocht, uit Brussel, o. a. die van 18 Jan. 1670 aan H. H. Mog. (*Register*, enz. a°. 1670, fol. 32).

[3]) *Verbaal*, fol. 8 verso 10.

geen beter voorsieninge uyt Spaengien aen hem soude gedaen werden, hy dan met geen groot genoegen en soude connen continueren in een Gouvernement, 't welck hy notoirlyck sagh, dat by eenige nieuwe toevallen soude moeten verloren gaen. Dat hy in seer pregnante termen daerover aen het Hoff hadde geschreven, ende dat hem niet alleen soude lieff syn, maer dat hy seer ernstigh versocht, dat H. H. Mog. Gedeputeerde alle het geene voorschreven is in vigoureuse termen wilde voorstellen, ende de bovengemelte syne goede officiën voor het gemeene interest ten besten secunderen. — Versoeckende S. Exc. voort met seer serieuse expressiën, dat H. H. Mog. Gedeputeerde hem wilde het faveur doen, van die materie aengaende met hem uyt Spaengien te corresponderen. Ende dat hy tot instructie dyenaengaende niet anders conde recommanderen, als dat H. H. Mog. Gedeputeerde door allerhande raisonnementen de Coninginne ende de Ministers moeste bangh maecken, ende haer doen apprehenderen, dat den Coninck van Sweeden met de trage prestatie van de subsidiën ende de chicanes daerontrent gepleecht, gedegousteert wiert: dat den Coninck van Groot Brittannien ende H. H. Mog. andere mesures sullen nemen, als men soude sien, dat men van die syde het eygen interest ende de eygene conservatie soodaenigh nonchaleerde. Dat men alle de gevreesde ongemacken soude meenen te drucken op de schouderen van de Geallieerden. Ende repeteerde 't selve tot meermalen, selffs met die formele expressie, dat men haer moeste dreygen: 't welck in die audientie ende in eene andere van den volgenden dagh tot meermalen repeteerde [1]."

Het gesprek nog eenmaal op de zaak der geldmiddelen gevallen zijnde, verzekerde de Heer van Beverningh, dat, indien het noodig ware eenige nadere voorziening op het punt der „accorden" te nemen, de Staten niet aarzelen zouden, hunnen Gezant te Madrid te gelasten, hierover aan

1) *Verbaal*, fol. 10—13. Dit waren betere gedachten dan die van Castel-Rodrigo en van den Connetable van Castilië.

dat Hof te spreken, na ingewonnen advies van den Graaf van Monterey, en dat hij de vrijheid nam aan te merken, dat de Staten „daerontrent oock die speculatiën hadden, off S. Exc. niet wel eenige expedienten soude connen uytvinden, daermede de provinciën met meerder genoegen ende promtitude tot dye accoorden 't elckens souden connen werden gedisponeert, ende tot het prompt furnissement van dien gehouden?"

Monterey bedankte den Heer van Beverningh voor de beschouwingen, welke deze over dit punt uiteengezet had [1]), doch zeide, „dat dye voorgeslagene remedyen niets en impliceerden, waermede meerder genoegen ofte gerustheyt aen de provinciën conde gegeven werden, als sy tegenwoordigh hadden."

Nadat hij zijne meening breedvoerig ontwikkeld had [2]), eindigde hij met het ernstig verzoek, dat de Staten door hunnen Ambassadeur te Madrid krachtig op de voldoening der subsidiën wilden aandringen, en, ware het mogelijk, eenige middelen bedenken, om, zonder hun bezwaar, den Koning van Spanje in deze zijne ongelegenheid wat te gemoet te komen.

Toen de Gezant den Graaf hierop vroeg zich wat nader te willen verklaren, sprak Monterey van de akte van 1 Maart 1670, waarbij Gamarra, namens zijne Regering, beloofd had aan Zweden, casu quo, 180,000 rijksd. pro futuro te betalen. Zijne Exc. had deze akte in dien zin opgevat, als of daarbij wederom eenige steden aan de Staten verpand waren, „ende sigh daerop eslargerende, seyde by forme van advertissement ende van waerschuwinge, dat H. H. Mog. het niet en belieffden te vatten op dyen voet; want dat hy versekert was, dat dyergelycke voorslagen aen het Hoff heel onsmakelyck souden syn, ende doch geene ingressie vinden."

De Heer van Beverningh verzekerde den Graaf, dat hij zich bedroog, en dat de Staten zich zouden vergenoegen met „goede obligatien ende redelycken interest, op goede

1) *Verbaal*, fol. 13—15.
2) *Verbaal*, fol. 15 verso—17.

asseurantie ende hypotheque," zoo als de tekst der voorn. akte medebragt.

Over deze opheldering zeer voldaan, zeide de Graaf, „dat hy selffs voor syn persoon considerable hypothequen hadde hier te lande, dewelcke hy ten dienste van den Coninck syn Meester, ende tot securiteyt van H. H. Mog. sonde willen verbinden, indien deselve conden werden gedisponeert tot eenigh verschot ende anticipatie van de subsidiën ten behoeve van syn Gouvernement, ende casu quo aen de Crone Sweden."

Van Beverningh gaf te kennen, dat hij niet gelast was over dit aanbod met den Graaf te raadplegen, doch dat, bovendien, de meergemelde „cautien en hypotheques," waarmede de Staten genoegen zouden nemen, moesten onderworpen zijn aan het regtsgebied van H. H. Mog., hetgeen het geval niet kon zijn met de Baronnie van Maldegem en andere vaste goederen van den Graaf van Monterey. —

Hiermede eindigde de eerste audientie van den Heer van Beverningh, waarin voorzeker meer zaken van gewigt zijn besproken, dan in menige diplomatieke bijeenkomst van lateren tijd, en waarin de uitgebreide kunde en scherpzinnigheid van den Gedeputeerde der Republiek op het voordeeligst uitblonk; hij was waardig, zich met een' Man van zulk een edel en onbaatzuchtig karakter als de Graaf van Monterey, over de wederzijdsche, innig verbondene belangen van Spanje en de Republiek te onderhouden: zij konden aan geen beter handen zijn toevertrouwd geweest [1]).

Den volgenden dag had de Heer van Beverningh een nader onderhoud met den Graaf, die hem vroeg, of H. H. Mog., behalve de zaak der Militie en de daartoe benoodigde gelden, ook nog eenige andere punten, die betrekking hadden op zijn Gouvernement, in de Instructie van hunnen Ambassadeur te Madrid zouden doen invloeijen? Hij voegde daarbij: „dat hy dien voorstell oock niet en dede uyt curieusheyt, maer voor den gemeenen dienst, omdat hy gesien hebbende de franchise van H. H. Mog. ontrent de communicatie der voorsz. saecken, sonder vaniteyt my oock

---

1) *Verbaal*, fol. 17—19.

wel conde seggen, dat men op die ende andere poincten van dye nature in Spagnien niet soude doen, sonder van hem geinformeert te syn ende syne consideratiën te hooren, daermede den tyt dan maer verloren wiert."

Beverningh antwoordde, dat zijne Instructie nog niet vastgesteld was; maar dat het zich liet aanzien, dat hij gelast zou worden om bij den Koning van Spanje aan te dringen, dat het Hof van Madrid alle pogingen bij dat van Weenen wilde aanwenden, ten einde den Keizer te nopen om in de Triple-Alliancie te treden, en, met hetzelfde doel, bij de Vorsten van Lunenburg en Brunswijk wilde werkzaam zijn.

De Staten waren van gevoelen, dat laatstgenoemde Vorsten hiertoe gebragt zouden kunnen worden, indien hun onderstandgelden beloofd werden door Spanje, even als H. H. Mog. in der tijd zulks gedaan hadden.

Zijne Exc. zeide daarop: „dat beyde dye poincten van seer goede consideratie waren, ende, by succes, een groot effect daervan te hopen was. Dat hy aen dat engagement van den Kayser niet en twyffelde: maer dat ontrent het ander soude obsteren de onmacht van dye subsidiën te connen geven."

De Keizer, dus ging de Graaf van Monterey voort, had aan zijn' Ambassadeur te Parijs in last gegeven, „vigoureux" te spreken over de belangen van den beroofden Hertog van Lotharingen, zoover zelfs, dat hij genoodzaakt zou zijn den Hertog met daadwerkelijke hulp bij te springen [1]. In Frankrijk waren van de 300 commissiën (om troepen te werven) 150 ingetrokken, „niet wetende echter off het uyt mesnage was, off uyt een secreete dispositie van den Coninck om de saecken van Lorreyne, uyt vreese van een verwyderinge met den Keyser ende het geheele Ryck, in der minne te adjusteren."

Men was in Spanje niet tevreden, merkte de Graaf nog aan, dat de Staten de bemiddeling, nevens Engeland en

---

1) Zie over de zending van den Graaf van Windisgrätz, ons eerste hoofdstuk, Mignet en de dépêches van P. de Groot.

Zweden, niet hadden willen op zich nemen in de zaak met Frankrijk over de grensscheiding.

De Heer van Beverningh antwoordde, dat de Staten die bemiddeling niet hadden geweigerd, maar dat zij, eensdeels, zich niet hadden willen indringen in eene zaak waarin Frankrijk de Republiek had voorbij gezien, en, ten anderen, het werk hadden willen gemakkelijk maken en bespoedigen. De conferentie nu geeindigd zijnde, verzocht de Graaf van Monterey, dat H. H. Mog. wel met hem wilden „corresponderen," indien in de Instructie van den Nederlandschen Gezant iets bepaald werd dat hem, Grave van Monterey, aanging: als ook, dat het H. H. Mog. mogt behagen, dat gelijke briefwisseling met hem gehouden wierd door den Ambassadeur te Madrid, over de bejegening die hem aldaar te beurt viel: „dat hy in alle confidentie ten beste van het gemeen soude coopereren, sooveel hem soude mogelyck syn. Ende nam aen, den persoon van H. H. Mog. Gedeputeerde ende desselffs negociatie van nu aen met syne brieven aen den Cardinael van Arragon, syn oom, ende aen den Grave van Ayala, syn schoonvader, ten beste te recommanderen [1])."

Hierop nam de Heer van Beverningh afscheid van den Graaf van Monterey, vertrok nog dienzelfden dag uit Brussel, en kwam den 18. November 1670 in 's Gravenhage terug. Hij deed zijn Rapport in de vergadering van de Staten-Generaal en in die van de Staten van Holland, en werd „ter saecke van syne vigilantie ende goede conduitte" bedankt [2]).

De Instructie voor den Ambassadeur te Madrid werd den 29. November door de Staten-Generaal vastgesteld, en den 3. December door den Raadpensionaris ter vergadering der

---

1) *Verbaal*, fol. 20—23.

2) *Resol. Stat. Gen.* 18 Nov. 1670. *Resol. Holl.* 22 Nov. 1670. Van deze legatie van van Beverningh vindt men geen woord gerept bij Wagenaar: Wicquefort zegt slechts ter loops, dat van Beverningh, vóór zijn vertrek naar Madrid, te Brussel geweest is.

Staten van Holland uiteengezet, die den inhoud goedkeurden[1]).

Deze Instructie, opmerkelijk wegens de daarin aan den dag gelegde zorg voor het belang van den handel, de handhaving van den rang van den Staat, (de Gezant der Republiek moest onmiddellijk zijnen rang houden na de Ambassadeurs der Koningen en die van Venetië, Art. 42, 43), en vooral voor de verdediging der Spaansche Nederlanden, enz. hield 51 artikelen in.

De voornaamste punten, verder aan het beleid van den Gezant toevertrouwd, waren de volgende: Art. 9 en 10 handelden over de akte van onzijdigheid, die de Staten van den Keizer en van het Duitsche Rijk, overeenkomstig Art. 53 van den Munsterschen vrede, wenschten te verkrijgen; hebbende Spanje zich verbonden, om aan de Republiek die onzijdigheid te bezorgen[2]). Art. 11—17 betroffen de handelsbelangen.

In Sicilië, voornamelijk te Messina en Palermo, werden de schepen van den Staat met zwaardere in- en uitgaande regten belast, dan, volgens Art. 1 des Munsterschen vredes, geoorloofd was (Art. 11). Groote lasten werden den ingezetenen der Republiek ook opgelegd te Alicante (12): zij waren in Spanje onderworpen aan nasporingen der justitie in hunne huizen, koopmansboeken en brieven (Art. 13).

---

1) *Resol. Stat. Gen.* 29 Nov. 1670. *Secrete Resol. Holl.* 3 Dec. 1670. Zie de volmagt, de credentialen, acte ad omnes populos, enz. de brieven aan den Spaanschen Staatsraad, den Graaf van Peña-randa, den Connetable van Castilië, en den Markgraaf van Castel-Rodrigo, in het *Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 770 sqq.

2) Later werd aan den Heer van Beverningh geschreven, om aan dit punt van zijne instructie vooreerst geen gevolg te geven. Zie *Resol. Stat. Gen.* 10 Maart 1671. Vóór dat deze orders hem waren toegekomen, had onze Gezant zich over die zaak reeds met den Keizerlijken Gezant te Madrid, den Graaf van Pettingen, onderhouden, die hem ten stelligste verzekerde, dat hij zou zorgen van den Keizer zijn' Meester, de verlangde akte te bekomen. Cf. dépêche van van Beverningh aan den Griffier Fagel, 18 Maart 1671. (*Register raeckende de saken met Spaigne*, 1671, fol. 135 verso).

In dit alles moest voorzien worden. De schepen en goederen, komende in en uit de Vlaamsche havens moesten met dezelfde regten bezwaard blijven, als die waarmede de schepen en goederen, bij de op- en afvaart der Schelde en de kanalen van het Sas, Zwin, en andere, belast waren (Art. 14).

De Gezant moest pogingen aanwenden, ten einde de belastingen die gezegd werden op de Fransche goederen in Spanje gesteld te zullen worden, niet op die, uit Nederland komende, wierden toegepast (Art. 15). Hij moest ook vergunning verkrijgen voor de ingezetenen der Republiek, om het zout aan Puncto d'Araja te mogen afhalen (Art. 16). Bevordering van alles, wat tot voordeel des handels en ten beste der Oost- en West-Indische Compagniën, strekken kon (Art. 17). Art. 18—21 handelden over den slechten toestand, waarin de Spaansche Nederlanden verkeerden, „soo door manquement van een genoeghsaem getal van militie, als door de wanbetalinge ende daeruyt ontstaen ongedisciplineert en ongebonden leven," en over de middelen van herstel.

De verpligting die de Staten, bij de guarantie, op zich hadden genomen, om Spanje met al hunne magt te verdedigen, gaf hun het regt ernstig te verzoeken, dat het leger in de Spaansche Nederlanden gebragt wierd op 35 à 36,000 man (Art. 18, 19). De Gezant moest aandringen op spoedige en genoegzame overmaking van geld, versterking der vestingen, enz., en dat deze middelen vóór het aanstaande voorjaar zouden worden in het werk gesteld (Art. 20, 21).

Art. 22, 23. De Gezant moest zijn werk maken, het Hof te Madrid aan te sporen om de vervallen zeemagt, zoowel in Spanje, als in Napels en Sicilië in geduchten staat van verdediging te brengen. Hij moest trachten te vernemen, of de Italiaansche Vorsten ook genegen waren hunne zeemagt met die van Spanje te vereenigen, en welke „consilia" met en onder die Vorsten genomen waren tot verzekering der rust van Italië.

Art. 24—28 spraken over de subsidiën aan Zweden, pro præterito, volgens de akte van 9 Mei 1669, en pro futuro, volgens die van 1 Maart 1670, te betalen.

De Gezant moest verzoeken, dat de 3de of laatste termijn der subsidiën pro præterito op den vervaldag, namelijk 1 Julij 1671, betaald wierd (Art. 24), en doen opmerken, dat er ten hoogste aan gelegen was, de 180,000 rijksd. die, ingeval van oorlog, aan Zweden zouden moeten voorgeschoten worden, drie maanden vóór dat men eenige hulp van dat Rijk te wachten had, van nu af aan al dadelijk gereed te houden (Art. 25).

Verscheidene redenen stonden den Gezant, tot staving en versterking van deze meening, ten dienste (Art. 26—28).

Art. 29, 30 behandelden de vraag der toetreding van den Keizer, den Keurvorst van Brandenburg, de Vorsten van Brunswijk en Lunenburg en andere Prinsen des Duitschen Rijks, tot de Triple-Alliantie. De Gezant moest den Koning van Spanje verzoeken, deze zoo gewenschte toetreding te helpen bevorderen.

Het ware wenschelijk, dat de Koning een verdedigend verbond, of van „assistentie en secours," met de Vorsten van Brunswijk en Lunenburg, tegen belofte van onderstandgelden, gelijk de Staten in 1665, aanging. De Gezant kon op dien voet met het Hof van Madrid handelen, dat de voorzegde subsidiën zouden komen ten laste van H. H. Mog., indien de hulptroepen van Lunenburg ter verdediging der Republiek werden gebruikt; terwijl, wanneer deze gebezigd werden tot verdediging der Spaansche Nederlanden, Spanje de onderstandgelden zou moeten betalen.

Art. 31—35 over de zaak der grensscheiding tusschen Frankrijk en Spanje.

Art. 36. Het verval der Spaansche Nederlanden maakte het noodzakelijk, dat het bestuur dier gewesten toevertrouwd wierd aan een „personage van bequaemheydt ende groote authoriteyt."

Dit moest de Gezant doen opmerken, als ook, dat het aan H. H. Mog. nuttig toescheen, dat de Gouverneur niet, gelijk tot nu toe geschiedde, om de drie jaren wierd vervangen, maar ad vitam aangesteld, ten einde meer kennis van zaken te verkrijgen.

Art. 37 betrof de belangen des Prinsen van Oranje,

„hetgeen eene saecke is, dewelcke H. H. Mog. ter herten nemen [1]).”

---

[1]) Bij overeenkomst van 8 Januarij 1647 had Filips IV. Koning van Spanje, tot delging van hetgeen het Huis van Oranje van hem als schuldenaar te vorderen had, aan Frederik Hendrik afgestaan de heerlijkheden van Montfoort, Turnhout, Zevenbergen en het Markgraafschap van Bergen-op-Zoom (du Mont Corps dipl. VI. p. I. p. 365). Deze overeenkomst werd bevestigd en uitgebreid door die van 27 Dec. 1647 (du Mont, l. l. VI. p. I. p. 427). Deze twee traktaten waren nog bekrachtigd door het 45. artikel van dat van Munster, zoodat zij konden gerekend worden er een deel van uit te maken. De Koning van Spanje kwam echter zijne verpligtingen niet na, zoodat in 1652 nog eene nadere overeenkomst noodig was, en de Prins dan ook in 1653 ingehuldigd werd. Cf. Kluit, Historiae foederum Belgii foederati primae lineae I., p. 74. Bij deze laatste overeenkomst had de Koning van Spanje nog eene som van 500,000 guld. en een jaarlijksche rente van ƒ 80,000 beloofd, (zoo duur was de verbeurdverklaring der goederen van het Huis van Oranje, in België, Bourgondië, enz. gedurende den jongsten oorlog, aan Spanje te staan gekomen) waarvóór de domeinen en inkomsten van Braband en Vlaanderen met een verband bezwaard werden. De moeijelijkheden over de erfenis van Willem II. (waarover zie Kluit, l. l. p. 135 sqq), waren een voorwendsel voor Spanje om de betaling der schuld uit te stellen; de bedreiging der Staten, in 1661, om arrest op de inkomsten van Braband te leggen (Aitzema, X. p. 822. XI. p. 319, 836 sqq.), de zending van van Beverningh naar Madrid, enz. waren van geen gelukkig gevolg. Eindelijk stonden de Staten-Generaal, in 1676, repressaliën toe, en nu sloot Spanje in Jan. 1677 eene nieuwe overeenkomst met Willem III. Kort na den vrede van Nijmegen a°. 1678, ontstond er oneenigheid tusschen de Staten en Spanje, bij gelegenheid dat de Stad Maastricht aan dat Rijk moest overgegeven worden, overeenkomstig de belofte der Staten in het verdedigend verbond van 30 Aug. 1673, art. 18. (Du Mont, Corps dipl. VII. p. I. p. 240, 244). H. H. Mog. stelden toen, tegen de vordering van Spanje, die van den Prins van Oranje over, die reeds tot ƒ 7,000,000 aangegroeid was. Na langdradige twisten kwam de overeenkomst van 26 Dec. 1687 tot stand (nog onuitgegeven, aangehaald bij Kluit, Index Chronologicus N°. 753). Maastricht zou teruggegeven worden, indien Spanje de schuld aan het Huis van Oranje betaalde. Dit gebeurde evenwel niet: de Republiek bleef dus in het bezit van Maastricht, tot dat,

Art. 36—41 over de briefwisseling van den Gezant. — Over alles, wat betrof den toestand der Spaansche Nederlanden en de ten uitvoerlegging der guarantie, moest hij, in alle vertrouwelijkheid, corresponderen met de Ministers van Engeland en Zweden te Madrid, en ook „in bysondere confidentie" met den Gezant des Keizers. (Art. 39) Over de punten en zaken rakende den toestand der Spaansche Nederlanden, zoude hij insgelijks „goede vertrouwentheyt, nochtans met alle omsichtigheydt, mogen plegen door correspondentiën," met den Graaf van Monterey. (Art. 40) Over alles, wat betrekking had op de Fransche zaken, vooral over het punt der betwiste grensscheiding tusschen Frankrijk en Spanje, zoude hij corresponderen met den Ambassadeur te Parijs (Art. 41). Art. 42—50 handelden over den te houden rang, het cijfer, geschenken enz. [1]).

De Regering der Republiek, hartelijk wenschende alles uit den weg te ruimen, wat tot eene vredebreuk tusschen Frankrijk en Spanje aanleiding kon geven, hield zich in het laatst van dit jaar ook nog bezig met de zaak der dependentiën. Gelijk gezegd is, maakte dit punt een deel uit der aan van Beverningh opgedragen onderhandeling;

---

in 1783, Keizer Joseph II de zaak weder opwarmde, en de Staten genoodzaakt werden des Keizers vermeende regten af te koopen voor f 9,500,000, volgens art. 15 van het traktaat van Fontainebleau a°. 1785. Zie Kluit, l. l. I. p. 63.

Reeds vóór dat Beverningh naar Spanje werd gezonden, was te Madrid, namens den Prins van Oranje aangekomen zekere Heer Chiese. Cf. Lettres du chev. Temple au chev. Godolphin et au Marquis de Castel-Rodrigo, 7 Février, 3 Avril 1670 (lettres de Temple II. p. 195). Dat de belangen van het Huis van Oranje ook door den Gezant der Stadhouderlooze Regering, niet verwaarloosd, maar ijverig voorgestaan werden, is uit de menigvuldige Nota's, door van Beverningh ingediend, duidelijk op te merken.

1) Zie de Instructie in de *Secrete Resolutien van Holland* III. p. 79. *Register rakende de saken van Spaigne*, d'anno 1670, fol. 783 sqq. *Verbaal van van Beverningh*, (straks aan te halen, bijl. N. 1. — De hoofdpunten zijn ook opgenomen door Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 18.

maar de Staten lieten buitendien, door hunne Gedeputeerden, aan den Ambassadeur Gamarra eene Memorie ter hand stellen, waarin zij de Spaansche Regering aanmaanden, zich aan de arbitrage van Engeland en Zweden, door Frankrijk bij akte van 29 Januarij 1670 aangenomen, te onderwerpen, zonder te blijven staan op den, volgens H. H. Mog. ongegronden eisch, dat, tegen de vorderingen van Lodewijk XIV, de Koning van Spanje zijne „contrapretensien" mogt doen gelden [1]). Doch Gamarra bleef hardnekkig bij zijn gevoelen [2]); waarop de Staten-Generaal, zich vereenigende met het voorgestelde door die van Holland [3]), besloten den Spaanschen Ambassadeur, „met meerder ernst ende naedruck," nogmaals het onaannemelijke der denkwijze van het Hof van Madrid, in deze, voor oogen te houden. Hetzelfde moest de Heer van Beverningh aan de Koningin zelve doen begrijpen [4]).

De laatste zinsnede der Secrete Resolutie van H. Ed. Gr. Mog., van 19 en 20 December, hield in: „Ende werdt de Raedtpensionaris mits desen mede gelast, de serieuse intentie van H. Ed. Gr. Mog. op 't voorsz. subject aen den Heere Ambassadeur van Beverningh naeder ende breder by eene particuliere missive bekent te maken."

Dientengevolge schreef de Witt aan Beverningh: „D'intentie van H. Ed. Gr. Mog., die ick gelast ben — U. Ed. nader ende particulierder bekent te maken, is: „dat de Coninginne-Regente aldaer en die van den Raedt claerlyck sal werden voorgehouden, dat H. H. Mog. sodanigh ongefondeert vinden de accrochementen, van de zyde van Spaigne tot dese tydt toe aen den voortganck van de

---

1) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 11 Dec. 1670; *Secrete Resol. Holl.* 12 Dec. 1670, ook in de *Secrete Resol. van Holl.* III. p. 98.

2) Mémoire secret de l'Ambassadeur d'Espagne adressé à L. L. H. H. P. P., 18 Déc. 1660. (*Register*, enz. a°. 1670 fol. 821). Cf. *Secr. Resol. Stat. Gen.* 18 Dec. 1670.

3) *Secrete Resol. Holl.*, 19 en 20 Dec. 1670. (*Secrete Resol.* III. p. 106).

4) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 30 Dec. 1670.

voorsz. arbitragie bygebracht, dat, by soo verre haer over de drie pointen, vervat in de acte van submissie, den 29. Januarij ll. van de zyde van Vrankryck overgegeven, eenich ongemak soude mogen overcomen, H. H. Mog. niet souden connen verstaen, in sulcken cas de geinterponeerde garantie applicabel te wesen tot sodanigen effecte, dat de garandeurs gehouden souden syn, in dat cas Spaigne tegens Vranckryck by te springen; maer dat — H. H. Mog. in sulcken gevall de saecke ende de uitcomste van deselve Godt Almachtich ende de macht van Spaigne ende den zegen van syne Goddelycke Maj. aenbevolen laeten [1])."

De Staten-Generaal verzochten insgelijks den Heer van Beuningen, die in die dagen rapport gedaan had van zijne zending naar Engeland, om aan den Ambassadeur te Madrid de redenen op te geven, die hij bij den Heer de Molina, te Londen, had doen gelden, om dezen te overtuigen van de noodzakelijkheid, dat Spanje zich onderwiep aan eene „ongeclausuleerde submissie" in de zaak der dependentiën.

Aan dit verzoek werd door van Beuningen voldaan, en van den inhoud van dit schrijven werd, te gelijk met dat van de Witt, door den Ambassadeur te Madrid het noodig gebruik gemaakt. Op het einde van zijnen brief drukte van Beuningen zich aldus uit: „De difficulteyten, in desen by Spaigne bygebracht, hebben Engelant 't eenemael gedegousteert [2]), en H. H. Mog. ten uyttersten ontstelt, ende doen een ieder met groote indignatie onverdraechlyck vinden, dat aen Vranckryck occasie wert gelaten, om onder een pretext dat niet onglimpelyck is, het sweert op nieuws te trecken, ende by provisie uyt rechtvaerdigh misvertrouwen, de guarandeurs van de vrede op excessive costen te jagen. Ende 't is seker, dat, soo daerdoor nieuwe krygsberoerte ontstaet, de Spaenschen de eerste ende apparent alleen de last sullen dragen, „et quod

---

1) Missive van J. de Witt aan van Beverningh, 30 Dec. 1670 (onder de bijlagen N. 11 van het straks aan te halen *Verbaal* van van Beverningh).

2) Dit wordt bevestigd door de correspondentie van Lord Arlington.

inclamabunt frustra operam illorum, quorum judicium spreverint [1]).""

In zijne, hier voren aangehaalde Memorie sprak Don Estevan de Gamarra van de veelvuldige zorg, die de Spaansche Regering nam om de zuidelijke provinciën der Nederlanden in staat van tegenweer te brengen. De Graaf van Monterey had 500,000 daalders ontvangen, en nog meer geld zou weldra overgemaakt worden: ook zouden 2000 Spanjaarden en 2000 Italianen naar de Spaansche Nederlanden worden gezonden, om de regimenten aldaar voltallig te maken.

Deze schoone beloften en verzekeringen kwamen evenwel gansch niet overeen met hetgeen Monterey zelf aan den Heer van Beverningh gezegd had. Hoe het zij, de Spaansche Ambassadeur liet dit voorafgaan, ten einde een voorwendsel te hebben om de Regering der Republiek te kunnen vermanen, zonder verder uitstel de noodige resolutiën te nemen in de gewigtige zaak der wervingen en andere krijgstoerustingen. Inderdaad, niettegenstaande den hierboven vermelden brief der Staten aan den Graaf van Monterey, waarin gezegd werd, dat van de zijde der Republiek alle dienstige maatregelen genomen werden, om tot den oorlog voorbereid te zijn, hebben wij, in ons eerste hoofdstuk, aangewezen dat men het alhier over de zaak der verdediging niet eens kon worden, en dat het gansche jaar 1670 met vruchtelooze beraadslagingen verliep.

Daarom was deze stap van Gamarra niet te laken. — „Le temps s'advance fort," schreef hij, „et il est constant qu'en France on fait des levées à force, et que le Roi a dit publiquement, ainsi que mande le Resident Iturietta, qu'à mi-Avril de l'an 1671 il sera à Dunquerque avec une armée de 30,000 hommes, pour y compter à faire travailler les soldats aux fortifications. Ce qui est pour amuser le monde, ainsi qu'il fit lorsqu'il surprit la Lorraine, ayant fait mar-

---

[1]) Missive van C. van Beuningen aan van Beverningh, 30 Dec. 1670 (*Verbaal*, ut supra).

cher son armée vers Péronne. C'est pourquoi il faut être sur ses gardes [1])."

Hetgeen Gamarra gemeld had van overmaking van geld aan den Graaf van Monterey en van het zenden van manschap naar de Nederlanden, werd later door de Koningin van Spanje zelve in een' brief aan de Staten bevestigd [2]). Het gevoelen van het Hof van Madrid in de zaak der dependentiën, werd, niet geheel ten onregte [3]), ook door Monterey voorgestaan. In zijnen brief aan de Staten drukte hij de hoop uit, „que ces différents, qui ne consistent qu'en une formalité, ne puissent servir à faire abandonner une cause où le repos et la tranquillité publique se trouve si fort intéressée [4])."

Met deze moeijelijkheden liep het jaar 1670 ten einde.

1671.

Het eerste gedeelte van dit jaar is, wij kunnen het zeggen, versierd met de zending van Beverningh naar Spanje. Van deze, zoo gewigtige legatie vindt men, evenmin als van die van van Haren in Zweden, eenige bijzonderheden bij onze geschiedschrijvers; zelfs Wicquefort zegt er bitter weinig van. En toch, de lezing der Instructie alleen doet genoegzaam zien, welk eene menigte van zaken, en vooral welke belangrijke punten aan het beleid van den Gezant werden toevertrouwd. Drie maanden onderhandelde van Beverningh te Madrid, en men staat verstomd over al hetgeen door hem in dien korten tijd is verrigt. Men kan niet anders dan met eerbied voor zulk een' Man uit den weg gaan, en het moest eene eer, zoowel als eene leerzame school zijn, onder hem te dienen.

---

1) Mémoire cité. Cf. Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 18.

2) Lettre de la Reine d'Espagne aux États-Généraux, 11 Déc. 1670. (*Register raeckende de saken met Spaigne*, 1671 fol. 2 verso).

3) Zie de Art. 59, 109 en 110 van den Pyreneschen vrede. (Du Mont, Corps dipl. VI. p. II. p. 264).

4) Lettre du comte de Monterey à L. L. H. H. P. P. 28 Déc. 1670. (*Register raeckende de saken met Spaigne*, 1671, fol. 5 verso).

Wij zijn evenwel genoodzaakt, ons tot het staatkundig gedeelte der zending te bepalen: wij laten dus buiten ons verhaal en aan latere onderzoekers over, de verrigtingen van van Beverningh in de zaken van den Nederlandschen handel, der bijzondere belangen van de ingezetenen der Republiek, der regten van den Prins van Oranje, enz., te schetsen: wij zullen ons slechts ophouden bij hetgeen de Triple-Alliantie en den toestand der Spaensche Nederlanden, betreft.

De heer van Beverningh, vertrokken uit 's Gravenhage den 6. December 1670, vond te Schiedam het oorlogschip, voor zijne reis bestemd, nog niet gereed, en werd zelfs aldaar ongesteld, zoodat hij eerst den 15. der maand onder zeil ging [1]).

Zware en felle stormen op zee, die de ongesteldheid van den Nederlandschen Gezant nog vermeerderden, vertraagden zijne aankomst in Spanje, en het was eerst op den 19. Jan. 1671, dat hij te Bermea landde [2]). Hij werd, nog een uur van Bilbao verwijderd, door den Heer Terlon, H. H. Mog. Consul in laatstgenoemde stad, en verschillende aanzienlijke kooplieden opgewacht, en te Bilbao zelve, met het losbranden van een „ontelbaer getal canons" begroet en verwelkomd door twee Afgevaardigden van het Huis van Contractatie „'t welcke een collegie is dat jurisdictie ende resort heeft op de zee, rivieren en stroomen, ende voort op alle saeken ende toevallen, de commercie concernerende in Biscayen, ende synde van die nature geen ander collegie in geheel Hispaniën, als tot Sevilië [3])."

---

1) *Verbaal, gehouden by den Heere H. van Beverningh, H. H. Mog. extraord.-Ambassadeur in Spaigne, in de jaren* 1670 *en* 1671. Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog. en aan H. Ed. Gr. Mog. 11 Dec. 1670, aan H. H. Mog. 15 Dec. 1670. (*Verbaal*, bijl. N. 2, 3, 5. *Register rakende de saken van Spaigne* d'anno 1671, fol. 810 verso sqq. 818).

2) Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog. 18 Jan. 1671. (*Verbaal*, bijl. N. 7. *Register rakende de saken met Spaigne* 1670 fol. 67).

3) Dépêche van van Beverningh aan de Staten van Holland, 23 Jan. 1671. (*Verbaal*, bijl. N. 8. *Register*, enz. fol. 69).

Onder dezelfde eerbewijzen als bij zijne aankomst, vertrok van Beverningh den 27. Januarij uit Bilbao, en kwam den 5. Februarij te Hercovendas aan, drie mijlen ongeveer van Madrid verwijderd [1]). Twee dagen daarna ging hij incognito naar Madrid, om alles, wat tot zijne huishouding betrekkelijk was, in gereedheid te brengen, en keerde toen naar St. Martin (een stadje op een uur afstands van Madrid) terug, alwaar hij tot op den 11. Februarij bleef [2]). Ondertusschen had, op zijn verzoek, Don Emanuël de Lira, Introducteur der Ambassadeurs, zich tot hem naar St. Martin begeven. De Heer van Beverningh zeide hem, dat zijne voortdurende ongesteldheid zoowel, als het lang uitblijven van zijne rijtuigen en verdere bagagie, hem verhinderden eene publieke audientie te verzoeken, terwijl het nogtans dringend noodzakelijk was, dat hij een' aanvang met zijne onderhandeling maakte. Hij stelde dus voor, dat de Koningin of wel hem een geheim gehoor verleenen, of goedvinden wilde, dat hij eenige belangrijke Memoriën ter hand stelde aan den Heer F. del Campo, Secretaris van de „generale dépêches [3]).” Don Emanuël de Lira beloofde, dat aan dit verzoek het noodig gevolg zou gegeven worden.

Toen dan ook van Beverningh, den 11. Februarij 1671, zich incognito naar Madrid begaf en zijn' intrek in het Gezantschapshotel, dat vóór dezen aan den Baron de Batteville behoorde, genomen had, ontving hij den volgenden dag de boodschap, dat de Koningin, zeer verheugd over zijne komst, gaarne zijne Memoriën zou aannemen [4]).

---

1) Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog., 6 Feb. 1671. (*Verbaal*, bijl. N. 9. *Register*. enz. a°. 1671, fol. 93).

2) De geleerde Mignet, (III. p. 638) heeft zich dus misrekend, wanneer hij de aankomst van onzen Gezant opgeeft, als tegen den 20. te hebben plaats gehad.

3) „El despacho universal,” waarover zie Mignet.

4) Dépêches, van van Beverningh aan de Staten van Holland en aan den Griffier Fagel, 18 Feb. 1671. (*Verbaal*, bijl. N. 18 en 19. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 95 sqq. Van Don Em. de Lira schrijft de Heer van Beverningh aan Fagel het volgende: „een Heer van seer groote capaciteyt, geverseert in veele taelen, ende toe-

De Junta, die het Regentschap des Koningrijks gedurende de minderjarigheid van Karel II waarnam, was onderling verdeeld, en twee vijandige partijen hadden zich onder de leden van dat ligchaam gevormd. De eerste, aan wier hoofd de Markgraaf van Aytona stond, en na diens dood de Markgraaf van Castel-Rodrigo, was den belangen der Koningin-Regentes en des Keizers toegedaan. Aan het hoofd der tweede stond de Graaf de Peñaranda: deze partij, het Huis van Oostenrijk ongenegen, wilde Don Juan op den voorgrond plaatsen, en had, door de zwakheid der Koningin, een groot overwigt verkregen.

Maria Anna had geene bekwaamheid, geen gezag. Zij verstond zelfs de kunst niet, om, door hare aanhangers in het bewind te brengen, hare partij te versterken. Zoo had zij den Connetable van Castilië, een' ijverigen voorstander van de anti-Oostenrijksche partij, in de Junta del Gobierno gebragt [2]). De gewoonte der Regentes om de staatsambten te verkoopen [3]), had Lodewijk XIV op de gedachte gebragt, om de verruiling der Spaansche Nederlanden voor geld te verkrijgen [4]). Gelijk wij in ons eerste hoofdstuk vermeld hebben, waren de eerste openingen door 's Konings Gezanten te Madrid en den Baron de Batteville te Lissabon, reeds vroeger hiertoe gedaan, en de Spaansche Regering was er aanvankelijk niet geheel ongenegen toe. Maar weldra veranderde zij van gevoelen, en ook het Keizerlijk Hof kon Lodewijk niet overreden, de ruiling te Madrid voor te slaan. Thans hernieuwde de Koning van Frankrijk zijne po-

genegen tot den Staet van H. H. Mog. niet alleen ten aensien van syne geboorte, die van het huis van Lier uyt Nederlandt is, daervan hy oock het waepen voert, maer oock byzonderlyck, omdat hy de qualiteyt van Extraord. Envoyé staet te komen bekleden, den aenstaenden May, ontrent H. H. Mog."

2) Dépêche de M. de Bonsy à Louis XIV, du 19, 26 Mars, 16 Avril 1670. (Bij Mignet, III. p. 635).

3) Dépêches de M. de Bonsy à M. de Lionne, du 1 Oct. et du 12 Nov. 1670. (Mignet, l. l. p. 636).

4) Lettre de M. de Lionne à M. de Bonsy, du 26 Oct. 1670. (Mignet, l. l.).

pogingen; hij bood Roussillon, Cerdagne en een gedeelte van Navarra aan, benevens het noodige geld [1]).

„En mettant dans une balance le plus grand royaume à acheter, on pourrait néanmoins mettre dans l'autre balance tant d'argent, que celle-ci serait capable non seulement de contraposer ledit royaume, mais d'emporter le poids avec avantage [2])."

Twee millioen werden den Keizer, en een millioen aan zijn' eersten Minister den Prins van Lobkowitz, aangeboden, indien zij de ruiling der Spaansche Nederlanden deden gelukken [3]). Maar de Keizer wilde wel den maatregel goedkeuren, indien het Hof van Madrid hem zijn gevoelen vroeg, doch hij bleef weigeren, dien zelf voor te stellen [4]). De Aartsbisschop van Toulouse polste nog eenmaal de Spaansche Ministers; doch eenen algemeenen tegenzin tegen dit voorstel van Frankrijk ontmoetende, schreef hij aan Lodewijk XIV, dat het beter was er voor het oogenblik niet meer van te spreken, en de Koning volgde dien raad op [5]).

Terwijl deze kuiperijen aan het Hof van Madrid plaats hadden, had de Heer van Beverningh drie memoriën of nota's opgesteld, en den 14 Febr. aan Don F. del Campo overhandigd.

De eerste betrof de zaak der grensscheiding tusschen Spanje en Frankrijk, overeenkomstig de art. 32-35 der Instructie en de Resolutie van H. H. Mog. van 30 Dec. 1670.

---

1) Lettres de Louis XIV à M. de Bonsy, des 28 Oct., 21 Déc. 1670. (Mignet, l. l. p. 237).

2) Lettre de Louis XIV à M. de Bonsy, du 1. Février 1671. (Mignet III. p. 637).

3) Lettre de M. de Lionne au chev. de Grémonville, du 31 Oct. 1670. (Mignet, l. l.).

4) Dépêches du chev. de Gremonville à Louis XIV, des 27 Nov. 1670 et 19 Février 1671. (Mignet, l. l. p. 638).

5) Dépêche de M. de Bonsy à Louis XIV, du 28 Février 1671, et lettre de Louis XIV à M. de Bonsy, du 12 Avril 1671. (Mignet, l. l.).

De tweede handelde over den toestand der Spaansche Nederlanden (art. 18-21 der Instructie); de derde over de subsidiën aan Zweden, de praesenti en pro futuro, te betalen, over het wenschelijke der toetreding van den Keizer en andere Duitsche vorsten tot de Triple-Alliantie, en over het defensief verbond van Spanje met de vorsten van Lunenburg. (Art. 24-30 der Instructie).

De Koningin nam kennis van den inhoud dier stukken en verzond ze vervolgens naar den Raad van State, waarvan Don Diego de la Torre Secretaris was [1]).

In de eerste nota toonde van Beverningh aan, dat de Spaansche Regering geen regt had te eischen, dat hare contra-pretensiën te gelijk, door Engeland en Zweden, werden onderzocht met de vorderingen van Frankrijk, voortspruitende uit den vrede van Aken. Hieruit volgde, dat indien Spanje, gelijk tot nu toe, bleef volharden in die verkeerde opvatting van den Akenschen vrede (art. 8) en dien van de Pyreneën (art. 110), dat alsdan het Hof van Madrid de hulp der drie tot de guarantie verbondene Mogendheden niet te verwachten had. „Mais afin que je ne parle que du chef de Messeigneurs mes Maîtres," dus ging van Beverningh voort, „j'ai l'ordre exprès de déclarer à Votre Majesté, qu'ils trouvent si mal fondés les accrochements, dont il a plu à V. M. de se servir jusqu'à maintenant, que s'il arrive quelque inconvénient ou malheur sur les susdits points de Condé, Linck et les Ecluses, compris dans l'acte de soumission du Roi T. C., du 29 Janvier de l'année passée, Messg. mes maîtres entendent expressément, que la garantie n'y est point du tout applicable, à cet effet que de seconder V. Maj. contre les entreprises de la France; m'ayant commandé précisément d'en bien imbuer V. Maj., et de lui donner cet avertissement de

[1]) Dépêche van van Beverningh aan den Griffier Fagel, 18 Febr. 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 19. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 96 verso).

bonne heure, qu'en ce cas ils résigneront cette affaire et les issues qui en suivront à la clémence et à la bénédicsion du Dieu T. P. et à la sage conduite et la prudence de V. Maj. Messg. les États-Généraux n'entreront pas ici en débat avec V. Maj., si l'affaire étant considérée en gros et en général, Elle, de sa part, est obligée à la susdite soumission plus que ne l'est le Roi T. C.; mais prieront V. M. de bien considérer l'état de ses affaires aux Pays-Bas, les forces du Roi de France tout à l'entour sur les frontières, les desseins qui ont été formés depuis peu sur des places d'importance de votre obéissance, le peu d'apparence de quelque secours de la part des confédérés et garandeurs, et de se vouloir dégager, par une bonne politique et selon les règles de la sagesse, de l'embarras de cette méchante affaire, et dans laquelle V. M. ne hazarde rien, en attendant la justice de l'équité et de la prudhommie des arbitres qui y doivent travailler [1])."

De twee volgende nota's voegen wij woordelijk hierbij:

I°. Le soussigné, ambassadeur extraordinaire de Messg. les États-Généraux des Provinces-Unies, se trouvant chargé par des ordres précis de Messrs. ses maîtres, de représenter à V. M. le déplorable état des affaires dans les Pays-Bas de son obéissance, tant au regard de la milice et principalement de l'infanterie, que du payement et de la discipline qui en dépend, prie très instamment V. M. de considérer, que M. M. les États-Généraux sont entrés dans un concert et une liaison étroite avec les Rois de la Grande-Bretagne et de Suède, tant pour aider à faire finir par leur interven-

---

1) *Verbaal*, bijl. N°. 10, en in het Hollandsch, in het *Register*, enz. a°. 1671, fol. 96¹/₂. — In de bijlagen van het verbaal vindt men deze en de volgg. nota's in de Spaansche, Fransche en Hollandsche talen. — De Heer van Beverningh had zich voorgesteld, voor deze negociatie, de Latijnsche taal te gebruiken: „maer den Heer Introducteur heeft my bericht, datter niemant aen dit Hoff is, als eenige Secretarissen, die in de voorsz. tale ervaren syn, ende dat vele van de principaelste de Fransche tale spreecken off immers verstaen, enz." Cf. dépêche van van Beverningh aan J. de Witt, 18 Febr. 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 20).

tion la guerre qui s'était allumée entre les Couronnes d'Espagne et de France, et particulièrement dans les provinces des Pays-Bas Espagnols, que pour garantir aussi, le plus fortement que faire se pourrait, la paix, qui par la bénédiction de Dieu a été conclue à Aix-la-Chapelle le 2me de Mai de l'an 1668; et qu'ensuite du 7me Art. dudit Traité, M. M. les États-Généraux, persévérant dans ces bons et pacifiques desseins, ont accordé et consenti, à la réquisition de S. M., de garantir ledit Traité de toute leur force et pouvoir, selon le vrai sens et l'entente d'icelui, en sorte que le Roi T. C. venant à manquer à l'exécution ou à l'observation ponctuelle de ce que par lui ou de sa part a été promis audit Traité, et attaquant ou incommodant, à force d'armes ou par voie de fait, les Royaumes, États, pays ou sujets de V. M., ils se sont obligés d'employer toutes leurs forces par mer et par terre, non seulement pour aider à s'opposer à ladite attaque ou trouble, mais aussi pour faire dûment réparer la contravention qui aura été faite. Et qu'il plaise à V. M. de considérer de plus, que M. M. les États-Généraux, non contents de ces obligations couchées en des termes généraux, ont bien voulu, pour la sureté commune, s'engager plus particulièrement dans un concert et dénombrement des forces, que les Rois confédérés employeront actuellement et en effet avec eux, pour détourner et faire réparer toute infraction de ladite paix comme dessus: et par ainsi se sont obligés à un équipage provisionel de quarante grands vaisseaux de guerre, et au fournissement de six mille hommes de pied et de deux mille chevaux, à les faire marcher dès que le susdit cas pourrait arriver, et au plus tard dans quinze jours, à compter de celui auquel ils en seront avertis et requis par V. M., ou en son nom. Et que V. M., faisant une réflexion sérieuse et juste sur ce que dessus, veuille considérer de l'autre côté l'État de sa milice dans ses Pays-Bas, l'étendue de ses villes frontières, le défaut non seulement du payement aux soldats, mais presque de toutes choses nécessaires, et principalement des ordres de la discipline militaire, sans lesquelles il est du tout impossible de faire subsister les Pays-Bas, et plus encore

d'y agir avec quelque apparence de succès; et V. M. ne trouvera pas étrange, qu'après des liaisons et des engagements si forts et si pressants, M. M. les États-Généraux demeurent dans une grande inquiétude, et dans l'appréhension, que la foiblesse des États de V. M. ne lui attire une nouvelle guerre sur les bras, laquelle se pourrait décliner par des ordres et des provisions bien réglées, telles qu'il faut au moins pour une bonne défensive; et aussi V. M. ne veuille pas imputer à quelque curiosité, pour pénétrer dans ses affaires, mais plutôt à la nécessité d'une cause commune, que M. M. les États ont bien voulu se faire informer du détail de plusieurs défauts, qui se trouvent dans ses Pays-Bas, et en demander les remèdes. De la vérité du fait, on s'en rapporte très volontiers à ce que M. le Gouverneur-Général, qui est sur le lieu, et les seigneurs qui en sont sortis depuis peu, en peuvent rapporter à V. M., et ils lui diront sans doute, qu'il y a vingt cinq au plus de places frontières à garder; et qu'il n'y a dans tout le pays que quatorze ou quinze mille fantassins, pour y être mis en garnison, et iceux si mal payés, que la plupart, faute de payement, volent les villages et le plat pays, et vont gueuser le long des rues dans les villes, et que par conséquent il ne s'y peut tenir ni ordre ni discipline; et que les villes et le plat pays, épuisés par ces outrages, ne peuvent fournir au Gouverneur-Général les aides, que sans doute ils contribueraient volontiers et d'un grand zèle à V. M.; et que d'autre part V. M., ne faisant nulle réflexion sur ces désordres et sur ces défauts, et ne donnant les ordres nécessaires pour y suppléer par des subsides, proportionnés à la nécessité, c'est une chose impossible que le pays se maintienne, une seule campagne, contre les puissants et dangereux efforts de la France, en cas que l'on vienne à quelque nouvelle rupture; et comme c'est une chose ni juste ni raisonnable, que Messrs. les États-Généraux demeurent dans une liaison étroite, et dans une obligation si forte, et de tant de charge, pour le bien et les intérêts de V. M., et que de sa part on ne fasse tous les efforts imaginables pour le maintien de sa propre cause et des pays de son

obéissance, Messrs. les États-Généraux ont ordonné expressément à leur Ambassadeur Extraordinaire, de représenter vivement et avec empressement ce que dessus à V. M., et de la requérir très instamment, de donner les ordres nécessaires pour de nouvelles levées, tant aux Pays-Bas et la Bourgogne, que dans les Royaumes de l'Espagne, afin qu'il y ait un corps de milice, dans les Pays-Bas, au moins de trente mille fantassins et de six mille chevaux, et qu'il y ait non seulement du monde compétent aux garnisons des villes frontières, mais aussi quelque bon nombre de reste, pour mettre en campagne et pour employer là où la nécessité des affaires le requerra. Et comme ces levées, aux Pays-Bas et dans la Bourgogne, ne se peuvent faire sans le fournissement d'une somme considérable d'argent, et que tout ce monde, avec ce qui de plus est nécessaire pour toutes sortes de provisions et munitions de guerre et de bouche, ne se peut entretenir et fournir de ce peu de Domaines qui restent à V. M. dans lesdits pays, et non plus des aides que les provinces y contribuent, M. M. les États-Généraux requièrent de plus de V. M., qu'elle veuille donner promptement les ordres nécessaires, pour la remise de quelques sommes considérables et proportionnées aux frais dessus spécifiés; afin que les affaires de ses Pays-Bas soient remises en état d'une bonne défensive, et hors du danger qui les menace, et M. M. les États hors de l'appréhension qui les inquiète. V. M. considérera de plus, que la saison de l'année, déjà fort avancée, nous parle et nous presse de ne pas perdre le temps, et que les occasions étant passées, on se travaille en vain à remettre les choses dans leur premier état: et par ainsi qu'il est très nécessaire d'y mettre la main au plutôt et de les poursuivre sans aucune intermission. Il est bien vrai, que Don Estevan de Gamarra, Ambassadeur de V. M. à La Haye, a représenté à M. M. les États-Généraux, que les ordres nécessaires sont donnés de par V. M., pour faire venir aux Pays-Bas deux mille Italiens, pour recruter les régiments de cette nation, et que M. le Comte de Monterey doit faire d'autres recrues aux régiments des autres nations, et qu'à cette fin il a reçu

d'ici cinq cent mille écus en lettres de change; mais à considérer sainement ce renfort, il n'est nullement proportionné aux défauts sus-allégués, et par ainsi M. M. les États-Généraux demandent sérieusement à V. M. d'aller toujours plus avant, et de faire pousser de plus en plus lesdites levées, et que d'autres remises plus considérables puissent suivre au plutôt ces premières, comme le susdit Ambassadeur de V. M. leur a fait espérer [1])."

II°. Comme Messeigneurs les États-Généraux des Provinces-Unies des Pays-Bas ont considéré mûrement, que dans la constitution présente des affaires dans la Chrétienté, et spécialement dans les Pays-Bas et dans les pays voisins d'iceux, il est très nécessaire de veiller continuellement sur les desseins et sur les démarches de ceux qui en pourraient interrompre et troubler le repos; et que selon les règles de la sagesse humaine, il n'y a rien de plus assuré que d'être bien armé, et dans un état considérable de défensive, spécialement d'être muni de bonnes alliances des Princes et des États voisins, qui ont intérêt en la cause commune, ils ont ordonné au soussigné, leur Ambassadeur Extraord. de représenter vivement à V. M. non seulement le mauvais état de ses affaires dans les Pays-Bas de son obéissance, et les remèdes qu'il faut nécessairement y appliquer de bonne heure, comme il a fait par le mémoire qu'il se donna l'honneur de présenter à V. M., en ce même temps passé, mais aussi de prier très instamment V. M., de faire les réflexions dûes et nécessaires sur l'amitié et sur la confédération de S. M. le Roi de Suède; et de bien considérer de plus les forces et l'alliance des autres Princes plus voisins, dont on pourrait se prévaloir, en s'y appliquant de bonne heure et de bonne façon, et en y employant les soins et les frais qui sont requis. Et pour s'expliquer sur cette matière distinctement et avec ordre, Messeigneurs les États-Généraux ont crû, qu'il y a à faire deux choses nécessaires envers le Roi de Suède; la première est, que V. M. aie le soin et

[1]) *Verbaal*, enz. bijl. N°. 12.

mette de bons ordres au paiement du terme dernier des subsides du passé, qui lui seront dûs à la moitié de cette année; et l'autre plus principale, que par une anticipation des subsides promis à l'avenir, le susdit Roi puisse être engagé de s'armer au plutôt, et dès à cette heure, et de se mettre en état de pouvoir marcher avec les troupes auxiliaires, dont il est convenu avec V. M., dès le commencement de la campagne à venir, et de ne pas attendre le cas de nécessité ou de quelque attaque ou de quelque insulte nouvelle, dont le Roi de France pourrait enfreindre la paix qui a été conclue. Messeig^rs. les États considèrent, si ce Roi est dans le dessein de quelque entreprise nouvelle sur les Pays-Bas de l'obéissance de V. M., que selon toutes les apparences du monde, et selon l'état des affaires présentes dans ces pays, infailliblement il y fera des progrès très considérables et les ruinera de telle façon, qu'il ne sera pas dans le pouvoir de V. M. ni de ses confédérés de les redresser; et quand V. M., dans ce désordre des affaires, voudra les régler et les remettre par le fournissement des subsides susdits à l'avenir, que non seulement l'occasion et toute la campagne sera perdue, mais aussi vainement et sans aucun fruit employé l'argent que l'on aura fourni mal à propos; et il n'est nullement nécessaire de s'étendre plus amplement sur ce point, l'affaire en soi même parlant et déduisant cette vérité. Cas posé, que le Roi T. C. attaque le pays de V. M. au commencement de Mai, et que V. M. se hâte avec tous les empressements imaginables à en donner la connaissance au Roi de Suède, quand même elle fournirait les deniers de l'anticipation quant et quant, si faut-il deux mois pour le moins, pour la communication en Espagne et de là en Suède, et pour ledit fournissement; et le Roi de Suède, selon la convention, n'étant obligé que de marcher trois mois après, voilà le temps de la campagne élabé, et l'argent perdu, sans en avoir tiré le moindre service; et comme aussi bien il y a un grand défaut, principalement d'infanterie, aux Pays-Bas de V. M., ces troupes considérables du Roi de Suède les mettraient à couvert, et donneraient assurément bien à penser à celui

qui aurait sans cela dessein de les attaquer. Et s'il plaît à V. M. de faire réflexion sur les frais, elle trouvera, que les subsides pour l'espace de six mois ne montent qu'à neuf cent mille livres, qui est une somme fort médiocre au regard du service et des assurances que l'on en pourra tirer. Si V. M., par les devoirs et bons offices de ses Ministres, pouvait faire disposer encore S. M. Impériale, Monseigneur l'Électeur de Brandebourg et les autres Seigneurs Électeurs et Princes de l'Empire, de vouloir entrer conjointement avec les Rois de la Grande-Bretagne et de Suède, avec Messeigneurs les États-Généraux, dans le même concert et dans la même liaison, pour garantir aussi le plus fortement et le plus efficacement que faire se pourra la susdite paix; Messeigneurs les États-Généraux s'assurent, que ce serait un très fort appui, et le vrai moyen de prévenir de nouveaux inconvéniens à l'avenir, et les suites qui en peuvent naître, tant funestes à toute la Chrétienté, et que ce serait particulièrement une affaire très considérable pour le maintien et le repos des susdits pays de V. M.

Messeigneurs les États-Généraux font après cela une réflexion particulière sur Messeigneurs les Princes de Brunsvic et de Lunebourg, tant au regard de la situation de leurs pays, qu'au regard des bonnes troupes dont ordinairement ils sont pourvus, et lesquelles ils peuvent lever chez eux avec une très grande facilité. Et comme, en l'an 1665 ils ont fait avec eux une alliance de ligue défensive, moyennant le payement de quelques sommes d'argent pour l'entretien de 4000 chevaux et 8000 fantassins, avec les hauts officiers et le train de l'artillerie qui en dépend, Messeigneurs les États-Généraux ont fait déjà proposer à V. M., que ce serait assurément pour le bien de ses Pays-Bas, si elle pouvait se résoudre à une semblable alliance, pour être assurée de l'amitié et de l'assurance desdits Princes, et ont ordonné au soussigné, Amb^r. Extr^e., d'en renouveler les instances à V. M. avec tout l'empresement qui se pourra, et que les ordres requis en puissent être donnés au plutôt au Ministre de V. M. à La Haye [1]).

---

[1]) *Verbaal*, enz. bijl. N°. 18.

De Spaansche Ambassadeur te 's Gravenhage diende, in de maand Januarij, eene nieuwe memorie in, waarbij hij trachtte te bewijzen, dat de drie redenen [1]) door de Staten aangevoerd, om de ongegrondheid van den eisch van het Spaansche hof aan te toonen in de zaak der dependentiën, niet te verdedigen waren [2]): De Heeren Schimmelpenninck, en andere H. H. Mog. Gedeputeerden tot de zaken der Triple-Alliantie, hadden toen eene conferentie met Gamarra „in dewelcke ick vertrouwe, dat wy S. Exc. t' eenemael overtuyght gelaten hebben van de palpable nuttigheyt van H. H. Mog. salutairen raedt: ende naerdemael by denselven versocht wierde, dat de substantie van ons geraisonneerde hem by geschrifte mochte werden ter handen gestelt, om 't selve des te beter ter intentie van H. H. Mog. te konnen afschrijven, so is hem huyden behandight het geschrifte, cop. hier nevens gaende, 't welck ick aangenomen hebbe U. Ed. by particuliere missive toe te senden, *opdat hetselve in H. H. Mog. griffie comende, niet subject mochte werden in verkeerde handen te geraken, ende mogelyck oock in tyden en wylen tot een manifest voor Vranckryck gebruyckt te werden.* U. Ed. gelieve sich dan daervan te bedienen, conform d'intentie van H. H. Mog., uytgedruckt in derselven Resol. van 30 Dec. Ende willen wy hopen, dat die van den Raedt aldaer sodanich niet verblint sullen syn, dat sy tegens haer eygen interest, met soo veel klaerblykelycke redenen bevestight, souden willen opiniastreren ende haer selven in verdere ongelegentheden præcipiteren [3])."

---

[1]) 1°. Dat het 110. art. van den Pyreneeschen vrede slechts van grensregeling, en niet van andere questiën sprak. 2°. Dat de contrapretensiën van Spanje de zaak der grensscheiding niet betroffen, en niet onder de arbitrage van Engeland en Zweden moesten begrepen worden. 3°. Dat de „submissie" van Frankrijk aan die arbitragie eene daad van den vrijen wil van Lodewijk XIV was, en dat die Vorst niet genoodzaakt kon worden de bemiddeling aan te nemen, op termen die hij niet goedkeurde.

[2]) Mémoire de l'Ambassadeur d'Espagne à LL. HH. PP. 8 Janvier 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 20 sqq. *Verbaal*, bijl. N°. 14). Cf. *Resol. Stat. Gen.* 9 Jan. 1671.

[3]) Missive van J. de Witt aan van Beverningh, 13 Jan. 1671.

Maar de raadpensionaris werd in zijne hoop vooreerst teleurgesteld: want de Spaansche ambassadeur diende eene nadere memorie in, waarin hij de redenen, door H. H. Mog. Gedeputeerden bijgebragt, zocht te wederleggen [1]; waarop hem wederom een nader antwoord werd ter hand gesteld van wege de Staten-Generaal [2]). Tevens schreven H. H. Mog. aan den graaf van Monterey, in antwoord op zijne hierboven aangehaalde missive van 28 Dec. 1670, dat zij hunne meening in deze zaak der dependentiën, vervat in de Resolutie van 30 Dec. des vorigen jaars, bleven volhouden [3]). Al deze stukken, behalve dit laatste, werden aan den Heer van Beverningh overgezonden; deze had evenwel, vóór de ontvangst, zijne memorie reeds opgesteld. Hij schrijft over deze en andere zaken, zijne negociatie betreffende, het volgende:

„Wat uytslagh de teneur van deselve (memorien) nemen sal, kan ick noch niet oordeelen: maer sy werden hier seer getroetelt ende gefoveert in hare lethargie. De Ambassadeur van Vranckryck heeft onlangs, in presentie van verscheyde Heeren van de Regeringe, aen de Koninginne positive versekert, dat de Coninck syn Meester dit jaer geen oorlogh, noch yets feytelycks, sal ondernemen tegen de Spaensche Nederlanden. De Heer Envoyé van Engelandt is,

---

(*Verbaal*, bijl. N°. 16). Zie de „redenen, bij Gedeput. van de HH. Staeten-Generael der Vereenighde Nederlanden gededuceert, in de conferentie, op den 12en Jan. 1671, met den Heer Ambassadeur de Gamarra gehouden, enz." in het *Verbaal*, l. l. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 25½ verso.

1) Mémoire de l'Ambassadeur d'Espagne à LL. HH. PP., 16 Janv. 1671. (*Register* enz. a°. 1671, fol. 45½ sqq). Cf. *Secrete Resol. Stat. Gen.* 17 Jan. 1671.

2) „Naedere redenen, by Gedeputeerden van de HH. Staeten-Generael der Vereenighde Nederlanden gededuceert, in de conferentie met den Heer Ambassadeur Gamarra, gehouden over de innehoude van de memorie by S. Exc., den 17. deser, aen H. H. Mog. overgelevert." (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 45½ verso. *Verbaal*, bijl. N°. 15). C. *Secrete Resol. Stat. Gen.* 23 Jan. 1671.

3) Lettre des États-Généraux au comte de Monterey, 24 Janv. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 48 verso).

met het aencomen van den voorlaetsten post, aentstonts die selve tydinge wesen brengen aen den Grave van Penaranda, 't welck ick beyde wete van versekerde handt. Ende dan flateren sy haer hier, off immers syn in die gedachten ende opinie, dat het op den Staet van H. H. Mog. gemunt is, ende stellen haer daerop gerust van hare syde. Ende het wert bij velen daervoor gehouden, dat die questie tusschen den Bisschop van Munster ende den Hertogh van Wolfenbuttel [1]) een gemaeckt spel is, om beyde de partyen onder dat pretext veylichlyck te doen armeren, ende dat Vranckryck te syner tydt sich sal konnen dienen van die troupen wederzyts, nemende veel haer fondament op de alliantie van den Hertoge van Brunswyck Hanover (ni fallor), die met een Fransche Princesse is getrouwt. Ick bidde, dat ick van tydt tot tydt moge worden geinformeert, in wat staet ende in wat apparentie de saken met Vrankryck en den gemelten Bisschop sich bevinden, ende off met de andere branches van het Huis Lunenburch yets gehandelt wert, op den voet van de tractaten de a°. 1665. U. Ed. weet, wat ick gelast ben aen dit hoff te representeren, ende ick begryp wel, dat het is het interest van den Staet, dat Spaigne met die Vorsten contractere, tot haren laste, in omnem eventum, ende dat H. H. Mog. aen die onkosten niet en dragen, ten zy sy den dienst van die trouppen kwamen van doen te hebben ende deselve deden evoceren.

Maer myn bedencken is, om dat point hier te faciliteren, ('t welck ick echter oock niet en wete off het eenighe ingressie vinden sal), off men van wegen H. H. Mog. sich soo verre soude willen eslargeren, dat de halve onkosten van die Lunenburchsche militie, zoo die, casu quo, van gene van beyde de partyen oyt geëmployeert wierdt, echter half en half souden werden gedragen by Spaigne ende H. H. Mog., voor

---

[1]) De Gezant spreekt hier van het verschil dat er tusschen den Bisschop van Munster en den Hertog Rudolph van Brunswijk gerezen was, over het regt van bezetting in het kleine stadje Hoxter; waarover zie Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 19, en ons Hoofdstuk over de onderhand. in Duitschland.

soo veel als aen die Vorsten soude wesen uytbelooft. U. Ed. sal wel sien, in de laetste memorie op dat subject gecoucheert, dat ick my vooreerst soo verre selfs niet hebbe uytgelaten als de Instructie dicteert, om in de conferentie my des noots wat breder te konnen eslageren [1]."

Men had wel gedaan, indien men dezen raad had opgevolgd; de magt der Vorsten van Brunswijk en Lunenburg was gansch niet onaanzienlijk, en zij hadden de strijdkrachten des Bisschops van Munster, die in 1672 zoo veel onheils over de oostelijke provinciën der Republiek heeft gebragt, kunnen afwenden en tegenhouden. Maar, aan den eenen kant, was men hoogst zuinig, wat geldelijke uitgaven betrof [2]), en aan den anderen kant had men, gelijk wij reeds in ons eerste hoofdstuk aantoonden, de vriendschap der bovengenoemde Vorsten wel wat verwaarloosd; waardoor zij der Republiek ongenegen waren geworden, en van welke gemoedstemming Lodewijk XIV meesterlijk partij heeft weten te trekken.

Den 29en Januarij van dat jaar, zou de tijd verstreken zijn, door den Koning van Frankrijk bepaald, tot het beslechten der zaak van de dependentiën tusschen zijne kroon en die van Spanje. Op verzoek der Ministers van Engeland en Zweden, bewilligde hij er evenwel in om nog één jaar aan de bemiddelende Mogendheden, tot het afdoen van deze verschillen, te geven „sans qu'aucune autre matière, de quelque nature qu'elle soit, puisse entrer dans cet arbitrage [3])."

Het hof van Madrid had gehoopt en gewenscht, dat de bemiddelende Mogendheden, nevens de Staten-Generaal, krachdadigere maatregelen hadden genomen, ja zelfs mis-

---

1) Dépêche van van Beverningh aan J. de Witt, 18 Feb. 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 20).

2) Wicquefort beweert, dat men zelfs den Staats-Minister Lord Arlington, door geld, in onze partij had kunnen trekken en den oorlog hebben voorkomen.

3) Lettre de M. de Lionne à l'Ambassadeur des États-Généraux, 19 Janvier 1671. Cf. dépêche van P. de Groot aan den Griffier Fagel, 23 Jan. 1671. (*Register raekende de saken van Vranckryck*, a°. 1671, fol. 53) cf. *Resol. Stat. Gen.*, 27 Jan. 1670.

schien zoo doende tot eene vredebreuk met Frankrijk gekomen waren, ten einde aan Spanje de betwiste grensplaatsen te doen behouden, en, door de oorlogskans begunstigd, haar het verlorene bij den Akenschen vrede te doen herwinnen [1]).

Gamarra diende nog een paar memoriën over deze langwijlige zaak in [2]), waarop echter geen antwoord gegeven werd.

Ondertusschen waren de Staten-Generaal beducht, dat dit dralen van Spanje misschien oorzaak was van den onwil, die thans door den Koning van Engeland getoond werd, om den Keizer in de Triple-Alliantie op te nemen [3]), ofschoon hij, volgens het rapport van den Heer van Beuningen, onlangs uit Londen terug gekomen, die toetreding scheen te zullen goedkeuren. De Staten schreven hierover aan den Heer van Beverningh, met last, der Koningin van Spanje de noodzakelijkheid voor oogen te houden, om de bemiddeling aan te nemen, zonder te blijven staan op

---

[1]) Lettre de Lord Arlington au chev. Godolphin, 26 Janvier 1671. (*Lettres d'Etat* II. p. 380). Lord Arlington was ongetwijfeld een kundig Minister, zoodat wij het niet aan onwetendheid kunnen toeschrijven, wanneer hij in denzelfden brief schrijft „vous trouverez par le papier de M. de Lionne, que ni vous ni nous ne nous trompions guères, en tâchant de persuader à l'Espagne de ne pas insister sur les contreprétentions dans l'arbitrage. La Hollande en est convaincue à présent, *bien qu'elle ne voulût pas y prêter l'oreille l'année passée.*" (Lettres d'Etat p. 380. „Le comte de Molina ayant vu — la promesse d'une autre année de trêve, contenue dans le papier inclus de M. de Lionne, commence à déclarer ouvertement, qu'il voit bien que nous allons rompre la Triple-Alliance, et qu'il nous préviendra, en allant directement en France offrir d'abandonner les Pays-Bas, selon les pouvoirs qu'il en a reçus."

[2]) Mémoires de l'Ambassadeur d'Espagne aux États-Généraux, des 2 et 20 Février 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 57 verso, 86½) cf. *Resol. Stat. Gen.* 2 Feb. 1671. *Secret. Resol. Stat. Gen.*, 21 Feb. 1671.

[3]) Zie de geheime dépêches van Boreel aan den Raadpensionaris, van 24 en 31 Jan. 1671; aan den Griffier Fagel, van 24 Jan. en 16 Feb. 1671, en ons Hoofdstuk over de onderhandelingen met Engeland.

het te gelijk afdoen der contrapretensiën van Spanje. H. H. Mog. voegden er bij: „wy hebben al langh gemerckt, dat de voorsz. difficulteyten van Spaigne, all een tyt langh, off redenen off ten minsten pretexten hebben gegeven, dat aen de zyde van Hooghstged. Koningh van Groot-Brittanniën gedifferееrt ende minder behartight zyn verscheyde saecken, dewelcke tot meerder versterckinge van de voorsz. Triple-Alliantie hadden konnen dienen, ende hebben daerom veel redenen doen deduceren om den hooghstged. Koningh van Spaigne door desselffs Ministers te disponeren, om dienaengaende toe te geven, van welcke deductiën UEd. voor dezen copiën toegesonden syn: maar hebben tot noghtoe het ongeluck gehad, dat Hooghstged. Koningh van Spaigne daeraen niet heeft gelieven te deferen. Wy sullen mitsdien UEd. goeden yver ende conduitte aanbevoolen laeten, de redenen in de voorsz. deductiën gealleguеert, ende andere die UEd. sal konnen uytdencken, aan den Hooghstgem. Koningh ende desselffs Ministers op het kraghtigste te representeren, ende met eenen aen te wysen, hoe veel het S. Kon. Maj. van Spaigne ende deszelffs Rycken importeert, dat Hoogstged. Koningh van Groot-Brittanniën in de saecke van de gemelte Triple-Alliantie niet come te verflaaeuwen, maer meer ende meer geanimeert mag werden, om alles wat tot versterckinge ende voortsettinge van dien kan dienen, te favoriseren ende appuyeren. Ende dat derhalven by 't zelve hoff niet alleen geen oorsaecken gegeven werden, dewelcke eenige verkoelinge daerinne souden konnen verwekken, veel min genegligeert 't geen tot avancement van deselve souden mogen dienen, maer dat oock Hooghstged. Koningh van Spaigne ende syne Ministers behooren verdacht te syn op alle soodanige middelen, door dewelcke de meer Hooghstged. Koningh van Groot-Brittanniën ende syne Ministers in de interessen van de voorsz. Triple-Ligue mogen werden gehouden, ende gedisponeert, om van de hand te wysen alles, dat tot naedeel van dien souden konnen strecken [1]."

---

[1]) Missive der Staten-Generaal aan den Heer van Beverningh,

Ook de Engelsche Staats-Minister, in schijn nog een vriend des vredes en der Triple-Alliantie, schreef in dienzelfden zin aan den Britschen Gezant te Madrid. „Vos lettres ne font encore aucune mention, que S. M. C. ait accepté l'arbitrage. Et cependant il est évident, que c'est l'unique assurance que nous ayons pour la continuation de la paix cette année. Vous ferez bien de les en faire souvenir, au cas que les Ministres n'y ayent pas fait réflexion eux-mêmes [1]."

Onderwijl had de Heer van Beverningh bezoeken gegeven aan, en ontvangen van de vreemde Gezanten te Madrid, en had hij gemeend het „defroyement" voor 14 dagen, dat hem, volgens het gebruik aldaar, aangeboden werd, wegens zijne nog voortdurende ongesteldheid van de hand te moeten wijzen [2]. Het was dezelfde reden, die hem noodzaakte aan de Koningin het verzoek te doen, om „zijne eerste propositiën" bij Haar en den Koning af te mogen leggen, niet met de gewone ceremoniën en na eene publieke intrede, maar in eene particuliere audientie. Dit werd hem, niettegenstaande „de contrarie practyck, daer op men hier ten Hove geweldigh vast staat," toegestaan, vooral door de „goede directie" van den Heer Introducteur Don Estevan de Lira. Op den 2en Maart, in de tegenwoordigheid van Hunne Majesteiten toegelaten, deed hij eerst aan den Koning „een kort compliment in de fransche tale, ende daernae aen de Coninginne een wydlopiger propositie in Nederduytsch, op hope off ick van H. M. eeniger

---

24 Feb. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, 86r/s). Cf. *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 24 Feb. 1671.

1) Lettre de Lord Arlington au chev. Godolphin, 30 Mars 1671. (*Lettres d'Etat*, II. p. 388).

2) Dit defroyement werd, in den regel, alleen aan extraord. Gezanten der gekroonde hoofden en aan die der Republiek van Venetiën toegestaan. Op dat het evenwel geen præjudicium ten nadeele van de Gezanten der Nederlandsche Republiek zou uitmaken, dat dit defroyement aan den Heer van Beverningh niet scheen gegeven te zijn, verzocht onze Gezant ten overvloede een „declaratoir" daarvan. (*Verbaal*, en het declaratoir onder de bijlagen N°. 24).

mate mochte verstaen werden.... Ende ben daarop met eenige weynige woorden van beleeftheyt tegen H. H. Mog. bejegent, en zoo weder in stilheyt afgeleydt, hebbende gelaten in handen van H. Maj. eene corte memorie, daerby deselve voor dat favorabel acces bedanckt en expeditie versocht hebbe op de voorsz. memoriën. Het oogmerck van deze audientie is principalyck geweest, om my daerdoor te bequamen tot de visiten aen de groote Heeren van de regeringe, aen dewelcke ick die niet hebbe connen ofte mogen geven, voor dat ick desen eersten pas gedaen hadde, en hope nu, by goede intervallen van gesontheyt, myne plichten in dien deele te gaan waernemen: hoewel ick oock ondertusschen niet ledich geweest en ben met sollicitatie van expeditiën door myn Secretaris, daer ik geoordeelt hebbe dat het van dienst conde syn. Ende wert ick genoechsaam versekert, dat de saken vast trotteren door de Hooge Collegiën van den Raed van State ende van de Junta van de monarchie, ende ontfange daerop soo datelyck een brieffken van den Heer Don Diego de la Torre, daer by hy my bekent maekt, dat H. Maj. my tot Commissaris heeft toegevoecht den Heer Conestable de Castiliën, en dat ik met denselven op de ingredienten van dien ende andere saken sal connen confereren [3])."

Dienzelfden dag, begaf zich de Heer van Beverningh nog naar den Connétable van Castilie, om te zien of hy, in die conferentie, ook iets ten nutte van den Staat konde uitwerken.

Over en weder werden verscheidene redenen gewisseld over de drie memoriën, op den 11. Februarij door onzen Gezant bij de Koningin ingediend. De Connetable werd evenwel niet overtuigd van de juistheid der argumenten door van Beverningh bijgebragt, 'ten gunste der arbitrage: „En off wel gene satisfactoire replique daerop in-

1) Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog., 4 Maart 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 112. *Verbaal*, bijl. N°. 29). cf. dépêche de M. de Bonsy à Louis XIV, 7 Mars 1671. (Mignet, III. p. 638).

gebracht heeft connen worden (van de zijde van den Connétable), soo hebbe ick echter wel connen affnemen, dat die Heer op myn afscheyt niet gepersuadeert en was [1])."

Over hetzelfde onderwerp met den markgraaf de Fuentes sprekende, vond van Beverningh „dat humeur even zoo qualyck gedisponeert als dat van den Heer Connétable." Onder anderen vroeg eerstgenoemde Heer „in cas men de subsidiën pro futuro van nu aff aen den Coninck van Sweden van wegen Spaigne aenbode, of die Coninck syne auxiliaire beloofde troepen over drie maenden soude doen marcheren, eo casu als Spaigne de submissie sonder comprehensie van hare contrapretensiën soude van de handt wysen? Daerop ick S. Exc. hebbe geantwoort, dat my difficiel was te penetreren in de consiliën van Sweden: dat die Coninck een Minister hadde aan dit Hoff, en S. C. M. een ander aan het Hoff tot Stockholm, ende dat sy door dien wegh haer moesten informeren. Maer dat het niet waerschynlyck en was, dat de Coninck van Sweden den Coninck van Vranckryck soude willen op het lyff vallen met syne wapenen, in soodaenigen gevalle, dat Spaigne ontrent die submissie tergiverserende de wapenen van Vranckryck soude op haar hals halen, en die met de voorsz. rejectie legitimeren [2])."

In een bezoek, dat van Beverningh twee dagen later bij den Graaf van Peñaranda afleidde, vond hij, dat bij dezen Heer „de dispositie over de bewuste saeke van de arbitragie der limiten alsoo qualyck scheen te leggen ter intentie van H. H. Mog., als by ymand van de andere Heeren [3])."

Even min kon onze Gezant den Cardinaal van Arragon overreden, deze langdradige onderhandeling tusschen Spanje en Frankrijk toch eindelijk op het gewenscht terrein over te brengen.

---

1) Dépêche van van Beverningh aan den Raadpensionaris, 4 Maart 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 32).

2) *Verbaal*, op 6 Maart 1671, en dépêche van van Beverningh aan den Griffier Fagel, 18 Maart 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 50).

3) *Verbaal*, op 8 Maart 1671.

„Noch visite gegeven aen den heer Cardinael d'Arragon, denwelcke, als een. van de principale Ministers van de Junta, ick lange op het subject van den arbitragie, en in de latynsche tale, hebbe onderhouden. Maar ick vont bij denselven de dispositie mede soo verkeert, dat geene redenen admissibel scheenen tegen het sinistre sentiment daerin sy syn [1]."

Ook met den Connetable van Castilië, hem als commissaris toegevoegd, had van Beverningh eene nadere conferentie. „En by denselven niet anders connen verrichten als dat hy uyt een geschreven papier in de Spaensche tale voorlas een antwoort van de Coninginne op deselven (de memoriën van den Gezant). Ende alsoo ick in alle omstandigheden dat niet en begreep, en daervan versocht een afschrift, en S. Exc. my repliceerde, dat hy sonder ordre van de Coninginne dit niet en conde uytgeven, en dat het nootsaekelyck was, dat ick met een memorie die communicatie van hem begeerde, dewelcke hy dan te Hove soude voordragen, hebbe ick t' huys gecomen synde aenstonts gesonden een billet. Ende gelyck de saeke van de bewuste submissie bij het voorsz. antwoort in seer generale termen scheen gedeclineert ende by voorige laetste resolutiën verbleven te syn, stelde de Heer Connestable my ter hand copie van een wytloopigh memorial, t' welck de grave van Molina op 't selve subject tot Londen hadde ingegeven, opdat ick daeruyt mochte werden geinstrueert van de ware geschapenheyt der saeken, ab ipso initio, so hy seyde. Ende alhoewel ick oordeelde en antwoordende seyde, dat niet van noode te hebben, soo nam ick het evenwel over, om S. Exc. daermede te voldoen [2]."

De Connetable zeide verder, dat dit stuk van den Graaf van Molina was „een cheff d'oeuvre op die materie, daertegen niet repliceren en viel [3]."

---

[1]) *Verbaal*, op 10 Maart 1671.

[2]) *Verbaal*, op 9 Maart 1671.

[3]) *Verbaal*, op 11 Maart 1671. Zie de bedoelde memorie in de Spaansche taal, 23 bladz. folio, in het *Verbaal*, bijl. N°. 38. — Lord Arlington verzekert dat die memorie door den Graaf van

Hierdoor niet afgeschrikt, stelde van Beverningh tegen deze memorie „tot destructie van de argumenten daerin vervat," een geschrift op [1]).

„En voorts ter neder gestelt een missive aen den Heer Connestable, noch mede ten selven fine, met argumenten gevat uyt het succes en de finale uytcomste der saeken, so te hopen of te vreesen waren [2])."

Wij moeten hier evenwel bijvoegen, dat van Beverningh zelf niet juist overtuigd was, dat Spanje geen regt had hare contrapretensien, te gelijk tegen over de vorderingen van Frankrijk, voor te dragen. „Maer ick bekenne," schrijft hij aan Fagel, „dat ick my selven niet so volcomentlyck omtrent die materie en can voldoen als ik wel wenschte", (dépêche van 18 Maart, waarin hij dan verder zijne denkbeelden hierover ontwikkelt). Het komt ons voor, dat de Staten misschien wel Spanje's goed regt erkenden, maar, ratione politica suadente, er niet openlijk voor uit kwamen, en Spanje meenden te moeten aanraden om toe te geven, ten einde eenen mogelijken oorlog te voorkomen. „Dat Spaigne moet considereren hare onmacht," zegt van Beverningh. Ongelukkig land! „Delirant reges, plectuntur Achivi."

Men behoefde niet juist van een ongeduldig karakter te zijn, om ontevreden te worden over de niets afdoende langzaamheid der Spaansche Ministers, vooral in eene zaak van wier afdoening misschien vrede of oorlog kon afhangen. Vier weken waren reeds verstreken, en nog had van Beverningh geen antwoord, ten minste geen schriftelijk antwoord, op zijne memoriën ontvangen, die toch over de grootste belangen der Spaansche monarchie handelden. In

---

Molina niet aan het Engelsche ministerie is ter hand gesteld. Zie lettre de Lord Arlington au chev. Godolphin, 9 Mars 1671. (*Lettres d'Etat*, II. p. 384).

1) *Verbaal*, bijl. N°. 39.

2) *Verbaal*, bijl. N°. 40. Al dese stukken zijn te uitgebreid, en derzelver onderwerp, de zaak der grensscheiding tusschen Frankrijk en Spanje, ligt te zeer buiten ons onderwerp, dan dat wij den inhoud van deze memoriën willen opgeven.

den zoo even gemelden brief aan den Connetable treft men dan ook de sporen van groote ontevredenheid aan, verklarende van Beverningh buitendien, dat hij schriftelijke mededeeling wenschte te bekomen van het antwoord der Koningin op zijne nota's, en geen genoegen meer wilde nemen met conferentiën, „par lesquelles, dans une affaire où les moments sont de poids et de conséquence, on perd des semaines entières avant que de pouvoir se rencontrer, et où étant sur le lieu, dans le peu de temps que l'on demeure ensemble, on s'explique non seulement d'une langue que je n'entends point, mais encore par la lecture de quelques lignes entrecoupées, dont je ne puis comprendre ni le sens ni la connexion."

In een bezoek, den 15[en] Maart, door van Beverningh bij den markgraaf van Castel-Rodrigo afgelegd, waarschuwde deze heer hem, „met deductie van verscheyden circumstantiën, dat H. H. Mog. doch wel wilden op hare hoede syn tegen Vranckryck, en bysonderlyck ontrent den Rhyn; ende stelde voor infaillible, dat deselve den oorloch te verwachten hadden, ende dat de Coninck van Vranckryck daerom die continuatie van tyt ten regarde van Spaigne toestont, om de handen gants vrij te hebben; ende hielde het voor een concert tusschen Engelandt ende Vranckryck, dat men die propositie tot prolongatie van den termyn aen hem gedaen hadde, om sich met fatsoen daerop te verclaren [1]). Ende onder anderen toonde hy my een brieff uyt het Hoff van Weenen, aen hem geschreven den 25[en] Nov. ll. — waerby blyckt, dat Monsieur de Gremonville omtrent den opperhoffmeester, ofte den Prince Lobkowitz,

---

1) Nog eene andere reden wordt door een' geschiedschrijver van die tijden opgegeven: „Le Roi de France, qui n'avoit garde de rompre avec l'Espagne, promit à celui d'Angleterre, que d'un an il ne parleroit point de ce différent. Ces deux rois étoient d'accord, parceque l'un et l'autre ayant un même dessein, l'un ne voulant pas choquer la Triple-Alliance, et l'autre ne pouvant pas désirer qu'elle servît de prétexte à la guerre, parcequ'il n'en auroit point eu qui l'eût pû dispenser de secourir ses alliés, en vertu du traité de 1668." (Wicquefort, Mémoires M. S. de l'an 1672, fol. 86).

seer grote devoiren heeft gedaen, om den Keyser te diverteren van de Triple ligue, ende sulx niet connende syn, dat immers Syne K. M. syn woort soude willen geven, indien de Coninck van Vranckryck in oorlogh quam met eenen van die Princen, die de voorsz. ligue gesmeet hebben, dat sy sich met soodanigen oorloch niet soude bemoeyen, en Spaigne ook daervan soude diverteren, met bedreygen van hem andersints niet te sullen assisteren [1]. En infereerde de Heer Marquis daar uyt, datter gene apparentie synde dat Vranckryck soude willen brouilleren met Engelandt off Sweden, die propositie moest aengesien syn op een rupture tegen H. H. Mog. [2]."

Uit Parijs schreef P. de Groot dezelfde verontrustende berigten over; men geloofde hem niet en men vertrouwde nog altijd op de vriendschap van Engeland. Waarom? wij hebben het in ons eerste hoofdstuk gezegd, en zullen deze stelling nog nader, in dat over de onderhandelingen met Groot-Britannie, ontwikkelen; het waren de slechte berigten die Boreel uit Londen gaf, welke dit kwalijk geplaatst vertrouwen bevestigden. Volgens Boreel, zou alles zich nog wel schikken; Karel II was niet ongunstig gestemd: men zou reeds zeer ver komen, indien men besluiten kon den Prins van Oranje tot de waardigheden zijner voorouders te verheffen, en indien men den Koning van Engeland eenige voldoening gaf op het punt der vlag en van het saluut. Ook de scherpzinnige van Beuningen schijnt, in 1670, nog niet gansch van de vijandige stemming des Konings overtuigd te zijn geweest. Maar nu de Regering toch van alle zijden gewaardschuwd werd uit Parijs, Brussel, Madrid en Berlijn, is het voorwaar te verwonderen,

1) Memoriale di Gremonville alla Sua Maestà Cesarea. (*Verbaal*, bijl. N°. 45). Zie ons hoofdstuk over de onderhandelingen in Duitschland.

2) Dépêche van van Beverningh aan den Griffier Fagel, 18 Maart 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 50. Deze dépêche is ook opgenomen in het *Register*, enz. a°. 1671 fol. 135 verso; doch slechts gedeeltelijk).

dat men geene krachtdadigere maatregelen tot tegenweer nam, niet meerdere verbonden met buitenlandsche mogendheden sloot; in Duitschland de magtige Vorsten van Lunenburg verwaarloosde, niet met Denemarken, dat der Republiek niet ongenegen was, een verdedigend verbond aanging, ten einde alzoo het weifelende Zweden in bedwang te houden [1]), enz.; dat men vooral, ten overstaan van het gevaar, niet eensgezinder werd, en men zich niet verstond noch omtrent de benoeming van een' Kapitein-Generaal, noch omtrent het uitrusten van eene genoegzame land- en zeemagt, noch over het vinden en heffen der benoodigde geldmiddelen!

Wat wij insgelijks met bevreemding opmerkten, is dat (ofschoon de Instructie niet inhield, dat van Beverningh een verbond met Spanje en de Republiek der zeven gewesten moest trachten te sluiten), dat, zeggen wij, toen men onzen Gezant op dit punt te Madrid polste, hij voor zulk een aanbod gansch niet gunstig gestemd was.

De Graaf van Peñaranda namelijk zeide, bij gelegenheid van een bezoek, dat hij aan onzen Gezant bragt: „dat de Coninck van Spaigne met gene tractaten verbonden en was om eenige van de Princen van de triple ligue te assisteren; maer dat sy echter het werck van de gesamentlycke Nederlanden sodanich aensagen, dat in cas Vranckryck H. H. Mog. quame te attaqueren, dat sy uyt genegentheyt ende interest deselven souden byspringen met alle hare macht. Ende ik hebbe het daervoor opgenomen, dat hare intentie was om my daerontrent te engageren tot eenige verclaeringe, dewelcke aenleydinge mochte geven tot nadere verbintenissen. Maar ik hebbe alleen daerop geantwoort, dat sy so doende wel souden volgen haer ware interesten; want so Vranckryck, aen de eene syde alrede meester ende so redoutabel synde, noch conquesten quame te doen aen de andere zyde van de Spaensche Nederlanden, dat sy dan in effecte waren gebracht tusschen den hamer en het aenbeelt. Maer dat haer te letten stondt, dat sy niet en wierden aggresseurs, en dat tegen haer de guarantie in faveur

[1]) Zie ons hoofdstuk over de onderhandelingen met Zweden.

van Vranckryck mochte applicabel werden. En naer myn gering overlegh, dunckt my dat het niet seer dienstigh noch voordeelich kan syn, dat H. H. Mog., met nieuwe reciproque defensive alliantiën met dese croon, alle mesures altoos met Vranckryck souden breken; immers met sodanige verbintenis, dewelke my voor de hand niet toe kan schynen van eenich considerabel effect te sullen syn [1]."

Uit dit schrijven kan men althans opmaken, dat van Beverningh toen nog niet zoo ongeduldig was als eene dépêche van den Franschen Gezant, dd. 18 Maart 1671 (bij Mignet, III p. 639), het wil doen voorkomen. Wij hebben ook nergens in de diplomatieke correspondentie gelezen, dat hij dreigde met half mei te zullen vertrekken, hij mogt al of niet een antwoord op zijne voorstellen ontvangen hebben, en dat hij 8000 man hulptroepen verzocht, enz.

Ook verkeeren zij in eene dwaling die meenen, dat het doel van van Beverningh's zending het sluiten van een verdedigend verbond met Spanje was: dit laatste is eerst aan het einde van dit jaar, en nog meer bepaaldelijk in 1673, tot stand gekomen. Behalve de handelsbelangen die aan zijne zorg werden toevertrouwd, moest van Beverningh van het Hof van Madrid zoeken te verkrijgen, dat er krachtdadige maatregelen werden genomen voor de verdediging der Spaansche Nederlanden, en, zoo mogelijk, uitwerken dat er eenig nieuw leven in het uitgeputte ligchaam der Spaansche monarchie werd opgewekt. Dit alles neemt niet weg, dat wij niet begrijpen, waarom de Staten den kundigen van Beverningh niet gelast hebben, op de plaats zelve, met het hof van Madrid een verbond te sluiten, hetwelk toch in December van datzelfde jaar te 's Gravenhage tot stand kwam.

Was Spanje's hulp dan zoo te verachten? voorzeker niet: dit heeft het vervolg geleerd: „unde in bello Gallico egregia regis Hispaniæ fuerunt merita et auxilia," zegt de be-

---

1) Zie de aangehaalde dépêche van van Beverningh, dd. 18 Maart 1671, aan Fagel.

roemde Kluit [1]). Men heeft Spanje in dien tijd te kort gedaan, en misschien te veel vergeten, dat een verbasterd stamhuis, eene ellendige Koningin Regentes, door minnaars en monniken beheerscht, regeerde, ja, maar over een edel volk, over een volk dat eene diepe vaderlandsliefde, een ligt gekwetst eergevoel bezat, dat doordrongen was van de in onze dagen bij zoo velen uitgedoofde nationaliteit. Moest het nu zulk een volk, hetwelk toch indachtig was dat het, ofschoon verzwakt, evenwel heerschte over zulk een uitgestrekt gedeelte der wereld, dat Filips II weleer had kunnen zeggen: „de zon gaat in mijne Staten nooit onder [2]),” niet kwetsen, wanneer van Beverningh (volgens den Franschen Gezant) van hen zeide: „qu'ils regardaient leur monarchie avec les lunettes de Philippe II, prenaient plaisir à flatter leur vanité et à se tromper [3])?”

Het was dan toch zeker niet uit zuivere liefde alleen voor Spanje's behoud, maar ook wel voornamelijk voor dat der Republiek, waarvan de Spaansche Nederlanden de voormuur waren, dat de Staten het hof van Madrid zoo dringend tot wapeningen, overmaking van geld, enz., aanspoorden! Maar wilde nu Spanje iets van hare niet onregtmatige eischen tegen de roofzucht van Lodewijk XIV doen hooren, dan had men er te 's Hage geene ooren naar. Men wilde, dat de Spaansche Regering, tot hare verdediging, verbonden in Duitschland aanging, maar, hetgeen meest natuurlijk scheen, dat de twee bedreigde partijen onderling zich verbonden, hiertoe wilde men nog niet overgaan.

En toch, (ofschoon Spanje in 1672 vooreerst niets van Lodewijk te vreezen had, die het slechts op de Republiek gemunt had) sprong de Graaf van Monterey ons bij:

---

1) Kluit, Historiæ foederum Belgii foederati primæ lineae I. p. 221.

2) Daarom riepen de Spanjaarden met geestdrift uit: „como se mueve à España, la tierra tiembla.” Cf. Weiss, l'Espagne depuis le règne de Philippe II, jusqu'à l'avénement des Bourbons. Introduction.

3) Dépêche de M. de Bonsy à Louis XIV, 18 Mars 1671. (Mignet III. p. 640).

Spanje was, benevens den Keurvorst van Brandenburg, de eenige Mogendheid die het waagde met de Republiek zich te verbinden, toen de storm uit Frankrijk ging losbarsten [1]), en die dit verbond, midden in den oorlog, durfde te vernieuwen en uit te breiden [2]). Voor dit hulpbetoon boette Spanje zwaar bij den Nijmeegschen vrede in 1678, zonder dat haar die hulp door de Republiek ooit vergoed zij. Wij keeren tot het afgebroken verhaal terug.

Ten zelfden dage dat het hierboven vermeld gesprek met den Graaf van Peñaranda plaats had, ontving van Beverningh de Resolutie van H. H. Mog., dd. 14. Februarij, met de onderscheidene bijlagen, betreffende de toetreding van den Keizer tot de Triple-Alliantie en wat dienaangaande aan het Hof van Engeland was voorgevallen, waarvan wij reeds vroeger melding hebben gemaakt. „Ende gelyck die sake hier al ruchtbaer ende bekent, en ik al gedient was by copie van de missiven van Syne K. Maj., van den 24. Nov. 1670, ende de rescriptie van S. M. van Groot-Brittannien van den 14. Januarij, mitsgaeders van de brieven gewisselt tusschen den Heer van Arlington ende den heer Baron van Isola op dat selve subject, hadde ik my al gedient, gelyck ick noch doe, van dat argument by de Heeren van dese Regeringe, om te betoonen, dat deze wederwaerdicheyt gecauseert wierdt door de longeurs van hare deliberatiën op het bewuste point van die submissie, ende vermaent dat sy doch hare mesures soo voorsichtelijk willen nemen, dat aan hooghstgem. S. M. van Engelandt geene rechtmatige oorsaek en wierde gegeven, om in synen goeden yver ten gemeenen beste te verflaauwen [3]).”

Den 16. Maart zond de Connetable eindelijk aan den Gezant der Staten het voorloopig antwoord der Koningin op

---

[1]) Tractaat tusshen de Republiek en Spanje, van 17 Dec. 1671; tusschen de Republiek en den Keurvorst, 26 April 1672.

[2]) Tractaat tusschen de Republiek en Spanje, van 30 Aug. 1673.

[3]) Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog., 18 Maart 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 49. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 134).

zijne drie memoriën [1]). „Hetgene de voorsieninge in de Nederlanden raekt en hetgene ontrent den Koninck van Sweden by subsidiën pro futuro, en by de Fursten van Lunenburg soude mogen gedaen werden, staet in soo generale termen gecoucheert, dat ik qualyck weet wat daeruyt te infereren, en sal, by nadere instantiën, daerop versoecken naeder ende speciaelder esclaircissement by de finale resolutie die de Coninginne sal willen nemen. Het eerste point (dat der dependentiën) blyfft geaccrocheert aen het bericht, 't welk sy uyt Engelandt te gemoet sien van den Grave van Molina op de memorie, vermelt in mynen anderen van huyden. En ik hebbe al lange gemerckt, indien dit Hoff hier geen meerder hope en heeft ontrent de admissie van hare contrapretensiën te sien, dat sy tot de submissie sullen condescenderen, ende de meer reste van alle voorsorge laten dryven op de gerustheyt van eenjarigen stilstant van wapenen en feytelyckheden [2])."

Onze Gezant schreef over deze zaak aan den Heer P. de Groot te Parijs: „Men flatteert sich, hier ten Hove, met de protestatiën, die Monseigneur de Toulouse haer doet, dat sy dit jaer geen oorloch te verwachten hebben. Ende sy imagineren haer, dat het Engelsche Hoff absolut van hare syde is, en willen daerom noch een post van daer afwachten, (naer ik kan speuren uyt de omstandigheden, en dese antwoordde ook eenigsints impliceert) al eer sy sullen resolveren. Ende ik doe alles wat ik kan, om haer te desabuseren, met hope, dat ten naesten wat klaerder in het werk sullen syn [3])."

Het antwoord der Koningin was onvolledig en gansch

---

[1]) Zie dit stuk, in het Spaansch, onder de bijlagen van het *Verbaal*, N°. 47, en vertaald in het *Register*, enz., a°. 1671, fol. 135 verso.

[2]) Dépêche van van Beverningh aan den Raadpensionaris, 18 Maart 1671. (*Verbaal*, bijl. No. 51. *Register*, enz., a°. 1671, fol. 135½).

[3]) Dépêche van van Beverningh aan den Ambassadeur te Parijs, P. de Groot, 18 Maart 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 52).

niet bevredigend, zoodat van Beverningh het noodig oordeelde zijne aanmerkingen daartegen op papier te stellen, vervat in eenen brief aan den Connétable van Castilie, welk stuk wij hieronder laten volgen.

MONSIEUR,

En attendant ce que le courrier d'Angleterre pourra rapporter à S. M. de par le comte de Molina, touchant l'intention et la déclaration du Roi de la Grande-Bretagne, sur le fait de la soumission et le point des contre-prétentions, puisque S. M. ne se peut résoudre à me donner quelque résolution finale sur le premier mémoire que j'ai eu l'honneur de lui présenter, il faut que je représente à V. E., sur la lettre dont elle m'a obligé du 16. courant, touchant le second mémoire, que je trouve un peu étrange l'expression, dont V. E. a voulu se servir, en disant *que de ce côté-ci on a déjà pourvu aux affaires des Pays-Bas, plus que le service de S. M. Catholique n'y est intéressé;* car il me semble, que n'est pas de grande importance, et nullement suffisant pour la défense et le maintien de ces Pays, ce que l'on y a envoyé et fait jusqu'à cette heure, et que à mon avis la conservation en est si nécessaire absolument, que la perte de ces provinces non seulement ferait perdre à S. M. toute alliance et correspondance avec les rois et potentats du Nord, qui ne sont nullement intéressés aux affaires d'Espagne ou de l'Italie, ou des autres dominions de S. M., mais que nécessairement il tirerait après soi un malheur universel sur toutes les parties de cette monarchie, le Roi Catholique demeurant exposé, de tous côtés aux entreprises, de ses ennemis, sans aucune espérance de secours ou d'en divertir les forces, sinon peut-être de quelque prince d'Italie, qui est un secours bien faible.

Je me réjouis pourtant, que S. M. demeure dans la volonté et dans les soins pour y faire davantage, et au plustôt, dont je la remercie très humblement, avec souhait que nous en puissions voir les effets que S. M. nous fait espérer.

Comme je rends grâces très humblement aussi à S. M.,

pour la déclaration sur les subsides du passé, dont la dernière portion doit être payée au Roi de Suède, le premier de Juillet à venir, et la prie très instamment d'y mettre les ordres nécessaires au plus tôt. Et s'il plaît à S. M. de considérer un peu le mémoire, que j'ai eu l'honneur de lui faire présenter le 7 du Courant, sur le point des frais excessifs des remises, avec offre de les faire à dix et à quinze par cent moins, qu'elle n'en paye à cette heure, je prie V. E. de me procurer la commodité que l'on puisse tenir quelque conférence sur ce sujet [1]).

Mais quant aux subsides que l'on a promis au Roi de Suède pour l'avenir, il faut que je représente à V. E., que de prendre cette affaire de la façon comme elle le déclare dans cet écrit, à savoir qu'on en aura le soin en cas de rupture et la guerre survenante, c'est se tromper dans toutes les mesures, et perdre son temps et son argent. J'en ai déduit les raisons dans le troisième de mes mémoires du 13. du mois passé à la Reine, et y ajouterai seulement, qu'au moins S. M. soit servie d'y faire telle provision, que le premier terme de cent et quatre vingt mille écus soit prêt à la Banque d'Amsterdam, ou en argent comptant, ou en bonnes assignations, caution ou hypothèque, afin, qu'en cas de besoin on ne perde pas le tems et l'occasion dans la recherche de ce payement, dont S. M. tirera cet avantage, que le cas d'une rupture n'écheant point, elle n'y paye rien, et par conséquent ne perd rien; et qu'en cas de rupture et de besoin de cet argent, il soit prêt et à la main, et que l'on gagnera infiniment de temps, pour obliger le Roi de Suède à la marche de ses troupes auxiliaires.

---

1) Ofschoon het voorstel, door van Beverningh in de aangehaalde memorie gedaan, door de Spaansche Regering niet aangenomen werd, zoo zijn evenwel de stellingen, opzigtelijk een vrije handelsverkeer tusschen Batavia en de Philippijnsche eilanden (tegen art. 5 van den Munsterschen vrede), zoo opmerkelijk voor dien tijd, dat wij niet geaarzeld hebben meergemelde memorie, als eene bijlage, achter dit hoofdstuk te voegen.

Je souhaite de tout mon coeur, qu'il soit vrai ce que V. E. met à la fin de sa lettre, savoir, que l'Empereur s'est joint à la garantie; mais considérant la réponse que le Roi d'Angleterre a faite à la lettre Impériale du 21 Novembre dernier, et la lettre que M. d'Arlington a écrite sur le même sujet à M. le Baron d'Isola, je n'ai point trop bonne opinion encore de cette compréhension de S. M. Imp. dans cette ligue; et par ainsi, il faut y travailler incessamment; et comme la conclusion de la lettre de S. M. Brittannique se termine de la façon, que l'Empereur, en se déclarant nettement sur les articles de la défensive (qui ont donné quelque achoppement en Angleterre) peut reprendre cette négociation, et la faire mener à la fin que nous désirons, tant utile et de tant de conséquence au regard de plusieurs grands Princes de l'Empire; je prie V. Exc. de contribuer ses meilleurs offices, afin que de par S. M. Catholique on l'y dispose, et pousse S. M. Imp. le plus qu'il sera possible, et de me faire la faveur que nonobstant les fêtes à venir, aussitôt que S. M. aura quelque avis d'Angleterre, on me donne une résolution positive et finale sur mes trois mémoires; et je n'importunerais pas V. E. de quelque visite ou conférence lundi prochain [1]).

Dieu garde Votre Exc. etc.

Madrid, 20 *de Mars* 1671.

Vóór dat hij het stuk overhandigde, had van Beverningh, overeenkomstig Art. 22 en 23 zijner Instructie, inlichtingen zoeken te verkrijgen omtrent den toestand der vervallene Spaansche zeemagt, en de meerdere of mindere genegenheid der Italiaansche Vorsten, om hunne zeemagt te vermeerderen en middelen te beramen ter beveiliging van het schiereiland.

De ingewonnen berigten, aangaande de Spaansche zeemagt, waren gunstiger dan waarmede men zich had durven vleijen. Er waren tusschen de 30 en 36 galeijen in staat om zee te kiezen, 40 oorlogschepen behalve de galjoenen, en nog

---

1) *Verbaal*, enz. bijl. N°. 54. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 144½.

12 of 13 in aanbouw. De zeesteden en vestingen van Sicilie, die tot nu toe niet meer dan 1000 man garnizoen telden, waren bezet geworden met 4000, en een gelijk getal manschappen was in het onder-koningrijk Napels gereed, om, wanneer de nood het vorderde, naar genoemd eiland over te steken [1]. Wat aangaat de zaken van Italie, schrijft van Beverningh: „aengaende de correspondentie met andere Princen en potentaten van Italiën, heeft een van de Heeren van de Regeringe [2] my versekert, dat de Paus van Romen besich was om eenige verbintenisse tot dien eynde onder deselve uyt te werken, ende dat desselfs Nuntius daervan hebbende gedaen propositie aen dit Hoff, de Ambassadeur van dese Crone, tot Romen residerende, was gelast die sake aen de handt te houden en te behartigen; hoewel het echter scheen, dat men, buyten de serenissime Republique van Venetien, de andere machten van Italiën te water niet veel en considereert, als dat men hoopte dat de Groot Hertoge van Toscanen sich ook wat soude stellen in beter postuur [3]."

Deze inlichtingen betrekkelijk de zeemagt van Spanje, den toestand der zaken in Italië, enz., werden later ook door den Cardinaal van Arragon aan onzen Gezant bevestigd [4].

Ondertusschen ontving van Beverningh geen antwoord op zijne laatste memorie, en de Koningin bleef ongenegen de zaak der dependentiën te regelen.

„In een visite, die ick seer onlangs aen den Heer Connetable gegeven hebbe, bracht S. Exc. in syne discourssen verder te pas verscheyde difficulteyten tegen de bewuste arbitrage, ende scheen te hoopen, dat uyt Engelandt advisen souden komen tot haren voordeel, om sonder admissie van de bekende contrapretensiën daer toe niet te con-

---

1) Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog., 1 April 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 70. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 141 verso). cf. *Verbaal* ad 18, 19, 20 en 22 Maart.

2) De Markgraaf van Castel-Rodrigo. (*Verbaal* ad 19 Maart).

3) Aangehaalde dépêche, van 1 April 1671, aan H. H. Mog.

4) *Verbaal* ad 21 Maart 1671.

descenderen. Ende ick bemerke, dat inderdaet de yver wat verwackert omtrent de bestellinge der saecken in de Nederlanden, gelyck sy dan nogh weder 100,000 rycksd. derwaerts hebben laeten affgaen, ende maer alleen uytsien naer haere silver vloot, om dat werck met vigueur te handhaven: 't welck my dan soo verre weder te rugge set in myne opinie, van dat sy eyndelyck in de submissie acquiesceren souden [1])." Ja zelfs ontveinsde de Connétable niet, „dat men considerable sommen van penningen derwaerts (naer Engeland) gesonden hadde, om de Ministers aen de hant te houden. Hij bracht oock formelyck te pas 't gene ick hier voren in de discoursen van andere Heeren al hadde geremarqueert, dat Spaigne en H. H. Mog. moesten de handen in malkanderen slaen ende sich tot gemeene defensie naeder verbinden, voegende daerby, datter verscheyde middelen waeren, om H. H. Mog. met eenige considerable macht te konnen byspringen, sonder eygentlycke rupture tegen Francryck; 't welck ick ongemerckt ende onbeantwoort hebbe laten henen gaen [2])."

Men ziet het; Spanje bood de hulp aan, die de Republiek, in hare benarde omstandigheden, wel had mogen verzoeken, althans aannemen. Voorwaar een edel gedrag der voormalige vijanden! Men zal zeggen: Spanje had bij een verdedigend verbond met de Republiek belang, wegens de zuidelijke Nederlanden, door Lodewijk's eerzucht bedreigd? Wij antwoorden, neen: 1° de Republiek was, nevens Engeland en Zweden, tot de verdediging der Spaansche Nederlanden tegen Frankrijk, ingevolge het traktaat van Aken en de guarantie van 9 Mei 1669, verpligt: 2° Spanje had vooreerst geen' aanvallenden oorlog van

---

1) Dépêche van van Beverningh aan den Griffier Fagel, 1 April 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 144.) — In het Verbaal is deze dépêche aangehaald onder N°. 71; doch zij is onder de bijlagen overgeslagen: evenmin is daaronder opgenomen de dépêche van dezelfde dagteekening aan den Raadpensionaris, mede onder N°. 71 aangehaald, die ongelukkig ook niet in het *Register* opgenomen is.

2) *Verbaal*, ad 23 Maart 1671.

Frankrijk te vreezen, niet alleen omdat de Koning van dit Rijk wederom een gansch jaar had toegestaan aan de bemiddelende Mogendheden tot het afdoen der moeijelijkheden, maar ook omdat de Fransche Ambassadeur te Madrid niet ophield te verzekeren, dat zijn meester geen' oorlog tegen Spanje in den zin had, en zelfs de zaak der dependentiën op eene voordeelige wijze voor het Hof van Madrid zou schikken, indien Spanje de Republiek slechts aan haar lot overliet. Van Beverningh evenwel, door zijne Instructie gebonden, waagde zich niet op dit terrein te onderhandelen: maar zijne regering veranderde later van gedachten, gelijk wij, onder anderen, uit een' brief van J. de Witt, te zijner tijd, zullen doen opmerken.

Tijdige waarschuwing tegen de kwade voornemens van Frankrijk werden meermalen aan van Beverningh door de Spaansche regering medegedeeld. „Syne Excell. (Castel-Rodrigo) waerschouwde my noch weder, dat ontwyffelyck Vranckryck nae den Rhyn quam en dat men uyt den name en op den name van den Churfurst van Brandenburch soude reclameren de steden van het Cleefsche gebiet, en op die van den Churfurst van Ceulen de stadt Rynberck, met de wapenen van H. H. Mog. beset, en dat Vranckryck het werck soude doen op een anders naem, daer aen ick soo heel veel, immers in het eerste reguard, niet hebbe connen defereren [1]."

Ook zocht men den Keizer te winnen. „Men neemt hier oock ter herten, meer als voor desen, de voeginge van den Keyser tot de Triple-Ligue, ende syn tot dien eynde nieuwe ordres affgegaen aen den Ambassadeur van dit Ryck, aen het Hof tot Weenen residerende [2]."

De Spaansche Regering, aangezet door den onvermoeiden van Beverningh, bleef dus, in deze belangrijke tijdsomstandigheden, alles behalve stilzitten.

En toch kon onze Gezant zijn ongeduld niet overmees-

---

1) *Verbaal*, ad 19 Maart 1671.

2) Aangehaalde dépêche van van Beverningh, dd. 1 April 1671, aan Fagel.

teren, dat hij geen voldoend antwoord, op zijne memoriën, van de Koningin ontving. Nadat hij zich vruchteloos gewend had, bij geschrifte en in persoon, tot den Connétable, den markgraaf van Castel-Rodrigo, den graaf van Peñaranda en don F. del Campo, „impatientigh in alle deze trainissementen," schreef hij, den 1. April, een briefje aan den Connétable, houdende onder anderen, dat indien de regering hem vóór het vertrek der post niet eenig uitsluitsel op zijne nota's gaf, „il faut que je m'imagine que l'on a d'autres desseins et d'autres visées ici, et que je considère mes offices comme inutiles en cette Cour, et que comme tels je les réprésente à M. M. mes Maîtres [1])."

Inderdaad schreef van Beverningh aan Fagel. „Ik verlange te vernemen, in cas men mij hier soo blyft ophouden, off H. H. Mog. niet en sullen verstaen dat ick van hier opbreecke [2])."

Doch, in het P. S. dezer dépêche meldt onze gezant, dat de Connétable hem had doen weten, dat de Raad van State den volgenden dag zou vergaderen om een bepaald antwoord op de ingediende memoriën op te stellen, en „men geeft my hoope, dat de voorsz. antwoordt satisfactoir sal syn." Hier is het de plaats te vermelden wat de Fransche gezant, over van Beverningh en over zijne wijze van onderhandelen, naar Parijs schreef: „l'Ambassadeur de Hollande continue fortement ses instances et tourmente fort ces gens-ci; il les tarabuste de sorte, qu'ils l'appellent le perturbateur du repos public: ne les laissant ni manger ni dormir, il leur réprésente le mal imminent et certain, et que ses maîtres veulent savoir à quoi s'en tenir; que l'Espagne dort tandis qu'ils la gardent, et que, s'attirant par là la haine de votre Majesté, ils désirent être assurés de ce que l'Espagne prétend faire, s'ils sont attaqués, ou songer aussi à leurs intérêts particuliers, etc. — Ils se trouvent assez embarrassés, craignant, d'un côté, d'irriter V.

---

1) *Verbaal*, bijl. N°. 69. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 145.

2) Aangehaalde dépêche, van 1 April 1671, aan den Griffier Fagel.

M., et de s'engager dans une affaire contre leur intention, et de l'autre, de perdre les Hollandais. Il me paraît, qu'il n'y a encore rien de résolu. — Il veut fort faire le pédant et leur donner des leçons [1]), ce qu'ils de trouvent pas bon [2]).

Omtrent dezen tijd ontving van Beverningh eenen brief van den Raadpensionaris, houdende vooreerst antwoord op eenige vragen, door hem bij dépêches van 6 en 18 Februarij gedaan, en vervolgens de denkbeelden van J. de Witt over den toestand van zaken tusschen de Republiek, Engeland en Frankrijk. Wij vermeenen onzen lezers geenen ondienst te doen, door dit schrijven van Holland's grooten staatsman hieronder te laten volgen.

EDELE GESTRENGE HEER,

Gisteren syn alhier wel ingekomen UEd. pacquetten van den 16. en 18. der voorlede maendt, waeruit ik met leetwesen bespeurt hebbe de fatigues, die UEd. op de reyse subject is geweest, en vooral dat UEd. nog niet volcomentlyck in zyne dispositie is herstelt.

UEd. sal ontwyffelyck, al voor receptie deses, gesien hebben de prolongatie van den termyn, by acte van submissie der differenten op Condé, Linck en de Sluisen van Nieuport gepraescribeert, voor noch een jaer by den Coningh van Vranckryck, ter instantie van die van Engelant en Zweden gepasseert, daervan echter ten overvloet noch een dobbeldt hiernevens gaet. Door de voorschreven prolongatie sien wy te gemoet, dat Spaigne noch meerder te rugge sal blyven als voorhenen om de voorschr. submissie simpe-

1) Dit woord is niet goed gekozen: meer overeenkomstig de waarheid is misschien hetgeen Wicquefort zegt: „le peuple de la Haye ne l'aimoit point (van Beverningh) et ne l'aimera jamais, à cause de son humeur incommode et de sa manière d'agir trop hautaine pour un homme de sa naissance et insupportable dans un État populaire." (Wicquefort, Mémoires M. S. de l'an 1672, fol. 247).

2) Dépêche de M. de Bonsy à Louis XIV, 18 Mars 1671. (Mignet, III. p. 639).

lyck aentenemen, insonderheyt dewyle by 't Hoff van Engelant van dagh tot dagh meer en meer swackheyt bespeurt wert, omtrent het werk van de Triple-Alliantie, hebbende vooreerst een tijt langh herwaerts alle uytterlycke civiliteyt en caresses aen den Coningh van Vranckryck bewesen, en eyndelyck de voeginge van den Keiser by de voorschr. Triple-Alliantie seer informelyck, sonder eenige voorgaende communicatiën met de Ministers van Sweden ofte van desen Staet te houden, afgeslagen, onaengesien daeraen nu veel maenden aen anderen was gelaboreert geweest, en dat de Coningh van Engelant noch tot meerder sekerheyt van intentie van den Keyser, en tot voldoeninge van 't point d'honneur, gesocht hebbende daertoe door een missive van Syne Keyserl. Majesteyt zelf te mogen werden aengesocht, de voorschreven vereyschte missive ook eyndelyck van 't Keyserlyck Hof geobtineert en aen den Coningh van Engelant overgelevert was op eene preallable verclaringe aen den Hr. Grave van Molina gedaen, — van dat Syne Majest., nae den ontfangh van voorschr. missive, den Keyser mede tot de voorschreven Triple-Ligue admitteren soude. Het Parlement, en in specie mede het Hogerhuys, toonen daerop vry wat misnoegen, en schynen de subsidie van acht mael hondert duysent pont sterlings, by beyde de Huysen den Coningh al bereyts in generale termen toegestaen, eenigsins aen de punctuele executie van de guarantie en Triple-Alliantie, by acte daerover gecoucheert, te willen binden; maer ick en kan echter niet oordeelen, dat wy daermede geholpen sullen konnen werden, aengesien het employ van vloten ende legers, met d'executie van alle tractaten, alleenlyck staen in handen van den Coningh en van den Hertoch van York, by faulte van welkers interieure goede genegentheyt, myns bedunckens, niets goeds te hopen off te verwachten is. Haer Hoog Mogenden hebben daerop twee saecken goetgevonden: namentlyck in den eersten, door Haren Ambassadeur aen 't Hoff tot Londen serieuselyck te doen doleren over de proceduren van den Coningh van Groot-Brittanniën, omtrent het voorschreven refus, aen den Keyser en de Duytsche Vorsten met hem

gevoecht, alsboven gegeven, soo ten aensien van de materie selve contrarierende het 5. artikel van de Haegsche conventie en van de Triple-Alliantie, mitsgaders het ware oogmerck van de guarantie, als ten aensien van forme en de grove omissiën in dien deele gepleeght. En ten anderen, mede aen den Coningh van Groot-Brittanniën te doen offereren eene nadere en sterkere alliantie defensive, met eene absolute verbintenisse, om niet alleenlyck tot coste van geadsisteerde partye, in cas van eenige attaque elkanderen te assisteren met het notabel secours in de defensive alliantie van den jare 1668 geexpresseert, maer ook om, naer 't verloop van drie offte vier maenden, gedurende dewelke men, te gelycke met de prestatie van voorschreven secoursen, officiën van mediatie soude interponeren, tegens den Attaquant opentlyck te breken; alle 't welck met de gelegentheyt van de Hoxtersche differenten tusschen de Vorsten van Brunswyk en Lunenburg, en de wedersytsche armatures daerover gedaen, UEd. breder sal hebben vernomen uit 't gene deselve van tyt tot tyt uyt de Griffie sal wesen gesuppediteert. Haer H. Mog. hebben daerjegens mede raedtsaem gevonden, om den Staet in dese becommerlycke conjuncture van tyden te stellen in meerder sekerheyt, mitsgaders ook in beter postuur om de geallieerden, des noot synde, krachtiglyck te konnen assisteren, en de geinterponeerde belofte van guarantie met naedruck te presteren, een considerable extraordinaris equipagie van 36 oorlogschepen en 12 fregatten, metten gevolge en aencleven van dien, mitsgaders eene notable recruteringe van oude, en wervinge van nieuwe militie te doen, so als UEd. breder sal gelieven aff te nemen uit de resolutie van Saturdagh voorleden, die UEd. hiernevens mede uyt de Griffie toecomen sal.

. . . .

Wy konnen ons van de macht en van den wille van Vranckryck niet veel goets beloven, noch ook van die van den Bisschop van Munster, alhoewel ik niet kan betrouwen off bemercken, tot noch toe, eenich engagement tusschen den Coningh van Vranckryck en den gemelden Bisschop aengegaen te syn; maar op huyden is ons door den Heer

Ambr. Boreel eene seer surprenante tijdinge uyt Engelant opgesonden, dat namentlyck d' Heere Ambassadeur Montague, uyt Parys, aen den Coningh van Groot-Brittanniën geadviseert soude hebben, dat Vrancryck sekerlyck noch dit jaer aen Engelant den oorlogh soude aendoen, en dat hy Montague van de waerheit van dien met syn hooft soude willen responderen. Ik wil gaerne bekennen daeraen niets ter wereld te konnen defereren ende, ter contrarie, noch van geen ander persuasie te konnen werden, dan dat het opontbieden van den Heer Ambassadeur Temple naer Londen, het ophouden van denselven aldaer, en het afslaen van voorschreven versochte voegingh van den Keyser en de Duytsche Vorsten by de Triple-Alliantie, geschiet sy naer voorgaende concert ende ex pacto, so niet in geschrifte, ten minste by monde daerover met Franckryck gemaekt, die wederom van hare syde daertegen de voorschreven prolongatie van noch een jaer sal hebben ingewillicht, onder contra belofte van Engelant, van sich niet te sullen roeren in cas van Vrancryck met ymandt, buiten Spaigne, in oorloch mochte comen te geraeken; immers en make ik op de assistentie van Engelant geen staet ter werelt, in cas dese Staet door Vranckryck te water of te lande geattaqueert mochte worden.

Op de vragen by UEd. gedaen, off namentlyck H. H. Mog. omtrent de verbindtenisse met de Vorsten van Brunswyck en Lunenburg te maken, Haer so verre souden willen eslargeren dat de halve oncosten van de Lunenburgsche militie, indien deselve van gene van beide de partyën oyt gëmployeert wiert, echter by Spaigne en H. H. Mog. halff en halff souden werden gedragen, vinde ik my verplicht UEd. te adverteren, dat H. H. Mog., en in specie mede H. Ed. Gr. Mog., noyt gedisponeert hebben konnen werden, ende so als ik vastelyck vertrouwe, ook nooyt en sullen verstaen tot het uitloven van eenige subsidiën aen wien het ook soude mogen wesen anders dan by soverre, mits opcomende oorloch, de troupes, waervoor de subsidiën uytgelooft werden, effective ten goede van de geattaqueerden in actie gebracht souden werden, en niet om daer-

toe tempore pacis, uyt vrese van eene aenstaende rupture, te resolveren, veelmin om daertoe in sulcken cas effective te contribueren.

Waermede dese besluytende &c. [1]).

s'Hage, den 9. *Martis* 1671. JOHAN DE WITT.

Den 10. April, ontving van Beverningh eindelijk een bepaald antwoord der Koningin op zijne memoriën van 13 Februarij. Wat de eerste nota aanging, bewilligde H. M. er in, „ter oorsake van de instantiën, dewelke daerin syn gebruykt geweest omtrent H. M. door die van de Triple-Ligue, ende wel voornamentlyck by de Heeren Staten-Generaal der Ver. Ned.," dat de zaak der grensscheiding tusschen Frankrijk en Spanje aan de bemiddeling van Engeland en Zweden zou verblijven, zonder er tevens de contrapretensiën van Spanje onder te mengen. Aangaande de tweede nota, zeide H. M., dat den President der Financiën last gegeven was, om, ter spoedige voldoening der subsidiën aan Zweden, ingeval van oorlog, te betalen, 150,000 rijksdaalders naar Antwerpen te zenden. Wat eindelijk betrof de verdediging en wapening der Spaansche Nederlanden, waarover de derde nota van van Beverningh handelde, verzekerde de Koningin, dat de Spaansche Regering reeds meer deed, en nog doen zoude, dan zij „vermogens was te wege te brengen," en dat deswege de noodige bevelen aan de verschillende collegiën van Staat en autoriteiten waren gezonden „ende dat niet alleen om het interest van haer eygen defensie, ook om het belang dat H. H. Mog. hebben by dese sake, ten aensien H. Maj. ook derselver meeste versekertheyt ende satisfactie begeert [2])."

„Ick hebbe maer alleen daer by te doen," schreef van Beverningh aan H. H. Mog., aan wien hij dit antwoord toezond, „dat men meer en meer hier van de Fransche

---

[1]) *Verbaal*, enz. bijl. N°. 64.

[2]) Zie het antwoord der Koningin, in het Spaansch en Nederduitsch, in het *Verbaal*, bijl. N°. 83. *Register*, enz. a°. 1671 fol. 169½.

partie schynt te vervreemden, ende de saken van de Nederlanden met meerder yver te behartigen, gelyck H. H. Mog. uyt de voorsz. Resolutiën sullen sien, daermede ik hope H. H. Mog. goede intentie, voor soo veel die pointen aengaet, voldaen te hebben. Daer werden weder 200,000 rijksd. overgemaeckt aen den Heer Grave van Monterey, daer van in de voorsz. Resolutie niets gementioneerd en is; maer H. H. Mog. mogen het voor seker aennemen [1].”

Van Beverningh vond evenwel geraden om, den volgenden dag, aan den Connétable te schrijven, dat het wenschelijk ware, dat de Koningin in plaats van 150,000 rijksd., de geheele som, namelijk 180,000 rijksd., naar de Nederlanden zond [2]).

De Spaansche Ambassadeur te 's Hage gaf insgelijks aan H. H. Mog. kennis van het besluit der Koningin, opzigtelijk de zaak der dependentiën; een besluit, dat vooral genomen was uit opregte begeerte voor het behoud des vredes, „dans une entière confiance,” voegde Gamarra er bij, „que la Triple-Alliance protégera par après le droit des contreprétentions du Roi, etc. [3]).”

Omtrent dezen tijd verlangde van Beverningh naar het vaderland terug te keeren. Ofschoon het hem veroorloofd was aan dit verlangen te voldoen, zonder nadere Resolutie der Staten af te wachten, gaf hij evenwel rekenschap aan H. H. Mog. van het gevolg, door hem aan elk der artikelen zijner instructie gegeven. „Als ik dan de voorsz. instructie ende de ingredienten van die considerere, soo en vinde ik niet datter yets resteert van het gene my daerby wert aenbevolen, ende dat van die nature is dat het met eenige apparentie verder geperfecteert kan werden.”

Hij ging de Instructie artikelsgewijze na, en zeide, o. a. van het 15. artikel: „Het 15. van de Spaensche manufac-

---

1) Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog., 15 April 1671. *Verbaal*, bijl. N°. 89. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 169½.

2) *Verbaal*, bijl. N°. 84.

3) Mémoire de l'Ambassadeur d'Espagne à LL. HH. PP., du 4 Mai 1671. (*Register*, enz. a°. 1671 fol. 164½ verso).

ture, kan ter intentie van H. H. Mog. niet uytgewerkt worden, synde directelyck tegen het 6. art. van het tractaet van de Pyreneeën, ende sal ick het derhalven ook niet tenteren."

Voor de art. 18—35 „dewelcke de essentieelste syn," verwees hij naar zijne memoriën en naar het laatste antwoord der Koningin. „Het 36., rakende het employ van den Gouverneur in des Conings Nederlanden, wert my gesegt te delicaet te syn, om by memorie te werden voorgedragen, ende dat het alleen gedaen moet werden by discours aen eenige voorname Ministers [1])."

Met welken ijver van Beverningh ook de handelsbelangen van den Staat waarnam, kunnen wij, als buiten ons bestek gelegen, niet uiteen zetten. Het zij genoeg hier op te merken, dat behalve onderscheiden vroegere nota's, door hem omtrent dezen tijd niet minder dan zeven groote memoriën, over de bezwaren van handel en scheepvaart, bij de Spaansche Regering werden ingediend [2]).

Op het verzoek van van Beverning, om naar het vaderland terug te keeren, besloten de Staten-Generaal, dat dit geheel aan zijne „directie ende discretie" zou worden overgelaten. Zijne dépêches van 15 April, benevens het antwoord der Koningin van Spanje, werden aan den Ambassadeur Boreel gezonden „met last ende ordre, om syne Con. Maj. van Engelandt ende het Hoff aldaer nogh verder te disabuseren van de gerughten uytgestroyt, van dat H. H. Mog. den Coningh van Spaigne ende desselffs Ministers souden trachten te inciteren ende engageren in eenen oorlogh ofte rupture met den Coningh van Vranckryck, ende te vertoonen, dat ter contrarie H. H. Mog. by alle wegen laboreren, om aen een zyde te helpen alles wat praetext ofte occasie tot rupture soude konnen geven, enz."

Dezelfde stukken zouden ook aan den Heer Appel-

---

1) Dépêches van van Beverningh aan den Raadpensionaris en aan den Griffier, 15 April 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 91, 93).

2) Zie deze memoriën in de bijlagen van het *Verbaal*, N^is^. 95—103. Cf. dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog., 29 April 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 119. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 179 verso).

boom, gezant van Zweden bij de Staten, worden medegedeeld. Genoemde gezant werd verzocht, zijne Regering aan te sporen tot het afdoen der geschillen tusschen Frankrijk en Spanje. Boreel moest hetzelfde aan het Engelsche Hof verzoeken, en aan Gamarra zelven werd deze zaak ook nog dringend aanbevolen [1]).

Ofschoon de Staten Spanje niet tegen Frankrijk opzetteden, zoo is het evenwel waar, dat er, omstreeks dezen tijd, reeds een begin van onderhandelingen tusschen de Staten en Spanje bestond, ten einde elkander tegen Frankrijk bij te staan [2]).

Dat van Beverningh de Spaansche Regering bedreigd zou hebben, dat de Staten, indien er geen ander middel tot verdediging overbleef, tot eene verdeeling der Spaansche Nederlanden tusschen Lodewijk XIV en de Republiek zouden overgaan, hiervan zwijgt de diplomatieke correspondentie van onzen Gezant. Zie hier wat de Fransche Gezant naar Parijs overschreef:

„Je ne vois pas, que l'Ambassadeur de Hollande ait encore eu de réponse formelle sur ses négociations, dont il témoigne bien du chagrin [3]). L'on traînera tant que l'on pourra, parceque l'on voudrait ici ne pas irriter votre Majesté et ne perdre pas les Hollandais, et on croit que de gagner du temps est l'unique chemin pour se tirer de l'écueil où les jette l'Ambassadeur, qui leur figure l'accommodement de ses Maîtres avec votre Majesté infaillible, aux dépens de l'Espagne, par le partage des Pays-Bas, avec toute la sûreté pour les États, par la ligne de séparation qui se ferait à cet effet de Bruges à Anvers. M. Peñaranda lui a donné de très belles paroles, l'assurant que l'Espagne, qui fonde la défense des Pays-Bas sur leur assistance et

---

1) *Resol. Stat. Gen.* 5 Mei 1671.

2) Om den loop der onderhandeling van van Beverningh niet te verbreken, zullen wij, eerst na zijne terugkomst, de onderhandelingen met Spanje, te 's Hage gevoerd, uiteenzetten.

3) Het antwoord van de Koningin op de nota's van van Beverningh is eerst van 10 April.

application, n'aura garde de les laisser périr si V. M. les attaque [1]); qu'il se doit contenter de cela et que l'Espagne n'est obligée à rien, les Hollandais proprement ne s'étant engagés à la défense des Pays-Bas que pour n'avoir pas les forces de V. M. si voisines [2]). Ils vont ici attendre le cas de la nécessité [3])."

Lodewijk XLV begreep, dat hij het Hof van Madrid gerust stellen en hetzelve, misschien, van de zijde der Republiek aftrekken zou, indien hij hetzelve overtuigen kon, dat hij geene plannen hoegenaamd tegen de Spaansche Nederlanden koesterde. Hij zocht dus eerst aan genoemd Hof de vrees voor de magt van Frankrijk te ontnemen, door van de valsche geruchten gebruik te maken, die destijds verspreid werden, als of de Republiek tegen den magtigen Koning van Frankrijk aanvallender wijze te werk wilde gaan.

„Il me semble, que vous pouvez vous servir avantageusement de toutes les fanfaronades de ces pêcheurs, comme si elles avaient un très bon fondement, pour ruiner toutes les négociations de M. Beverningh, qu'il ne fonde au contraire que sur la grande crainte, qu'on doit avoir de ma puissance et sur le mauvois état où chacun se trouve aux quartiers de deça pour me pouvoir résister [4]).

Tevens werd de Fransche Gezant te Madrid gelast, om, indien van Beverningh nog te dier plaatse was en geen bepaald antwoord op zijne voorstellen van de Regering ontvangen had, aan de Koningin eene verklaring te overhandigen, waarbij Lodewijk XIV plegtig verzekerde, alle aanbiedingen der Staten-Generaal van de hand te zullen wijzen,

---

1) Dit stemt overeen met het antwoord der Koningin en met onderscheiden verzekeringen, vroeger reeds door de Spaansche Ministers gegeven.

2) Hetzelfde bevestigt van Beverningh in zijne dépêche aan Fagel, 18 Maart 1671.

3) Dépêche de M. de Bonsy à Louis XIV, 1 Avril 1671. (Mignet, III. p. 640).

4) Extrait d'une lettre de Louis XIV à M. de Bonsy, 11 Avril 1671. (Mignet, III. p. 641).

die op de verdeeling der Spaansche Nederlanden zouden doelen, en dat de onderhavige verbindtenis ten minste tot aan de meerderjarigheid des jongen Konings van Spanje duren zou [1]).

De Aartsbisschop van Toulouse, onbekend met hetgeen tusschen het Spaansche Hof en den Gezant der Republiek reeds verhandeld was, en in de gedachte dat van Beverningh geen antwoord van de Regering ontvangen had, stelde, den 16. Mei, de zoo even vermelde verklaring zijns meesters in handen der Koningin Regentes, die dit stuk met veel genoegen aannam [2]). De ministers waren daarover ook zeer voldaan: „M. Peñaranda m'a dit plus clairement que, quand votre Majesté attaquera la Flandre, l'Espagne se servira de tous les moyens pour se défendre: mais que, tant qu'elle la laissera en repos, elle ne fera aucun pas qui puisse lui déplaire ni altérer la bonne correspondance, etc. [3])."

De Spaansche regering gaf, den 29. Mei, haar antwoord aan den Franschen gezant.

„La reine ma Maîtresse ayant pris lecture de l'écrit, etc., elle m'a chargé de dire à Votre Excellence combien cet office lui a été agréable, etc. Sadite Majesté peut être assurée que, de son côté, la reine a agi et continuera d'agir en parfaite réciprocité d'intentions et d'actions, comme elle l'a déja prouvé et comme le roi T. C. l'éprouvera en toute occurrence [4])."

Deze verklaring der Koningin van Spanje was in lijnregten strijd met de onderhandelingen over een verdedigend verbond, die toenmaals, op haren naam, te 's Hage gevoerd werden.

---

[1]) Déclaration de Louis XIV, à la Reine d'Espagne. Breteuil, 27 Avril 1671. (Mignet, III. p. 643). Cf. extrait d'une lettre de Louis XIV à M. de Bonsy, 28 Avril 1671.

[2]) Extrait d'une dépêche de M. de Bonsy à Louis XIV, 29 Mai 1671. (Mignet, III. p. 644).

[3]) Même dépêche.

[4]) Office du Marquis de la Fuente à M. de Bonsy, 29 Mai 1671. (Mignet, III. p. 645).

De Aartsbisschop van Toulouse vertrok hierop, den 1. Junij uit Madrid, als zaakgelastigde achter latende den Heer Dupré, Secretaris van den Marquis de Villars, die den voornoemden prelaat als Ambassadeur zou opvolgen 1).

De hierboven vermelde, en te 's Hage onlangs aangevangene, onderhandelingen over een verdedigend verbond tusschen Spanje en de Republiek, ingeval Frankrijk een van beide Staten aanviel, noopten den Raadpensionaris het volgende aan van Beverningh te schrijven.

„Naer sich het uyterlyck gelaet der saken laet aen sien, ende naer de advisen die wy van de Ministers van desen Staet uyt Vranckryck, Engelandt, Brunswyck en Westphalen ontfangen, soude, myns oordeels, niet anders konnen geconcludeert worden dan dat het lopende jaer noch wel sonder nieuwe oorloch sal passeren. Maer dewyle alles hangt aen de Resolutie van een Coninck ende eene natie, *die nergens inne dan alleenlyck in eene continuele veranderlyckheyt bestendigh is*, so is daeraf oock gene sekere waerheyt te besluiten.

Ik meyne, dat UEd. voorsichtichlyck gedeclineert heeft de aenleydinge aldaer gegeven tot handelinge over eene defensive met dat Rijck, aengesien de humeuren daartoe alhier noch niet en syn gedisponeert. Maer het soude echter, naer het oordeel van de Heeren H. H. Mog. gedeputeerden tot de Triple-Alliantie, eene seer goede sake wesen, indien de Regeringe aldaer gelieffde vast te stellen, en aen den Grave van Monterey te lasten, in cas Vranckryck desen Staet quame te attaqueren, sodanich dat daerop openbare rupture quame te volgen, alsdan mede opentlyck tegens Vranckryck te breken, ende met H. H. Mog. over vigoureuse executie van den oorloch ter wedersyden, mitsgaders over de conservatie van de wedersytsche securiteyt en interessen te concerteren; ende dat daervan eene schriftelycke verclaringe aan H. H. Mog. overgegeven wierde, gelyck H. H. Mog. onlangs, op de overkomste van Mon-

1) Mignet, III. p. 646.

sieur de Louvignies alhier, en de communicatie van den marsch der Franschen voor een gedeelte over den bodem van de Spaensche Nederlanden, resolutelyck gedaen hebben [1]).

Ter voldoening aan den last zijner regering, schreef van Beverningh den volgenden brief aan den Connétable van Castilië.

MONSIEUR,

En remerciant V. Exc. de l'honneur de sa lettre d'avant hier, et de la communication, qu'il lui plaît de me donner sur les affaires d'Argenteau et de Navoigne, et sur les plaintes contre le Consul de S. M. résidant à Amsterdam, dont j'advertirai Mess. mes Maîtres; je me trouve obligé de lui représenter une affaire, quiest de plus haute importance, et qui concerne le bien et l'intérêt commun de tous les Pays-Bas, tant des Provinces-Unies, que ceux qui sont de l'obéissance de S. M. Catholique. J'ai déduit dans les mémoires, que j'ai eu l'honneur de présenter à S. M., la difficulté qui se pouvait rencontrer avec les princes de la Triple-Ligue, sur le fait du secours qu'ils doivent à cette Couronne, en cas de quelque rupture de la part du Roi Très Chrétien; et nonobstant cela, V. E. sera informée par les lettres de M. le Comte de Monterey, avec quelle promptitude et franchise M. M. les États-Généraux se sont déclarés au point de cette assistance, et ce que l'on doit attendre de leur côté en cas de quelque entreprise des Français, (sans avoir fait ou pu faire aucune reflexion sur ce que l'on a résolu, depuis, ici sur le point de la soumission). Et comme il est très incertain si on doit espèrer aucune

---

[1]) Missive van J. de Witt aan van Beverningh, 21 April 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 136). Deze merkwaardige brief is uit familie-papieren, in zijn geheel, uitgegeven door den Heer Schotel, „iets over H. van Beverningh en Bruno van der Dussen," p. 22. — De Raadpensionaris betuigt daar, aangaande het gedrag door van Beverningh gehouden „dat de conduite en den yver door U. Ed. aldaer gebruyckt, by een yegelick een sonderling welgevallen gevonden heeft."

chose du côté de l'Angleterre, et que la Suède est tant éloignée, et que par ainsi il n'y a autre recours qu'à nos armes réciproques et à notre bonne union: il importe à la cause commune, que S. M. prenne des résolutions réciproques et conformes à celles de M. M. mes Maîtres, et qu'elle soit servie, en cas que le Roi de France attaque leur État, et qu'il entre en guerre ouverte avec eux, d'ordonner au Comte de Monterey qu'il fasse le même de son côté de toutes ses forces contre la France, et qu'il entre en conférence et concert avec Messeigneurs les États, tant sur l'exécution du fait de la guerre, que sur la conservation de leurs pays, de côté et d'autre, et sur la sûreté et sur les intérêts réciproques. Et comme M. M. les États s'y sont déclarés positivement, et sans aucune hésitation, que S. M. soit servie de faire le même de son côté, afin que dorénavant on prenne les mesures qu'il faudra ensemble.

V. E. considérera bien, que cette matière ne peut souffrir le délai, dont d'ordinaire on traine les affaires ici, et par ainsi je la supplie de la représenter à la Reine et d'y procurer quelque réponse au plustôt. Je fais reflexion sur l'indisposition de V. E., et je ne me porte pas trop bien aussi, n'osant sortir durant ces froideurs, à cause d'un rhume qui m'incommode; c'est pourquoi je ne verrai V. E. ce jourd'hui, mais je prie Dieu qu'il la conserve à longues années, etc. 1).

Madrid, 11 *Mai* 1671.

Niettemin was van Beverningh niet gunstig voor een verdedigend verbond met Spanje gestemd; ook nu vond hij het noodig, aan den Raadpensionaris zijne bedenkingen tegen zoodanig voornemen der Nederlandsche regering kenbaar te maken.

WEL EDELE GESTRENGE HEERE,

. . . .

Om te voldoen aen den uwen van den 21. van de voor-

1) *Verbaal*, enz. bijl. N°. 137.

lede maent, hebbe ik eergisteren aen den Heer Connétable gesonden de memorie ofte propositie, by forme van missive, copielyck in desen ingesloten; maer off ik schoon vertrouwe, dat men desersijdts niet ongenegen mochte syn tot die gesamentlycke rupture, so ben ik *seer bedacht*, dat men dat werck sal soeken te dirigeren by forme van een formele conventie, ende met een bedingh over den uitslagh der saken, om niet als gesamentlyck ende met een gemeen concert daerna met Franckryck te mogen handelen. Ik weet wel, met wat voorsichtigheyt de tractaten van den Staet in de laetste tyden ontrent dat point syn ter neder gestelt. Maer gelyck ik in desen van de hooge Regeringe gants niet gelast en ben, ende dat ik dit voorstel maer hebbe gedaen op 't advys van de Heeren Gedep. tot de Triple-Alliantie in den uwen vermelt, so en hebbe ik by deselve, uyt den naem van H. H. Mog., ook niet gesproken. Ende bij so verre my yets voorkomt van de bedenkingen, hiervoren aengeroert, sal ik het daer henen soeken te dirigeren, dat de Grave van Monterey gelast werde met H. H. Mog. Gedep. daer over ter deegh te confereren [1])."

Niettegenstaande de vredelievende verzekeringen van Lodewijk XIV, bleef de Spaansche regering vrees koesteren voor de wapenen van Frankrijk.

„Men is hier over het Fransche wesen noch gants ongerust, hoewel men meer opinie heeft dat die macht sal esclateren tegen H. H. Mog. als tegen haer. Sy syn van opinie, datter wel een maent off twee sonder feytelyckheyt sal voorby lopen, overmits haer vloot noch in geen staet is, ende dat sy noch geen vast besluyt konnen maken omtrent de saken van Munster ende van de Fursten van Lunenburgh. Want men kan niet begrypen waerom 5000 ruyters in Lotteringen blyven leggen, als datter intentie moet syn die te voegen met de Munstersche macht te syner

---

[1]) Dépêche van van Beverningh aan den Raadpensionaris, 13 Mei 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 138). Men ziet, onze gezant wil deze onderhandeling, zoo mogelijk, van zich afschuiven.

tyt. Maar dat syn gissingen, ende de goede Godt wille alle die quade desseynen doen averteren [1]."

Den 13. Mei kwam de Connétable een bezoek bij van Beverningh afleggen, en vroeg hem of hij gemagtigd was om in conferentie te treden over den inhoud zijner memorie van 11 Mei, en of hij over deze zaak wel iets op papier wilde stellen?

„Daerop ik hebbe geantwoort, dat ik daertoe niet en was gelast, ende derhalven ook die memorie niet en hadde relatief gemaekt tot H. H. Mog. orders, niet wetende off deselve daerover oyt hadden gedelibereert: maer dat het een resultaet was van de conferentiën by H. H. Mog. Gedep. tot de Triple-Alliantie in den Hage gehouden met den Heer Estevan de Gamarra ende den generaal de bataille Louvignies, die by den Grave van Monterey was afgesonden geweest, ende waerop gevolgt was H. H. Mog. resolutie van den 1. April, rakende de assistentie te doen aen dese Crone, in cas van de syde van Vranckryck mochte werden geattaqueert. Ende dewyle in de discoursen over deze materie, de genegentheyt ende de intentie van de Coninginne scheen daer henen te gaen, dat sy haer wel tot een naauwer verbintenis van wedersyts interessen ende defensie wilde inlaten, maer dat het soude moeten syn onder de precautiën so in de executie, als daer nae ten uyteynde van den oorloch gerequireert, ende sulks met het verbant van een volcome ligue, ende dat sy nochtans buyten dien, by forme van auxiliaire troupen, H. H. Mog. wel soude kunnen byspringen, ende bereyts dienaengaende aen den Heer Grave eenige ordres met een expressen waren affgegaen, is die conferentie sodanigh affgebroken, dat ik dese rekenschap soude geven aen H. H. Mog. voorsz. Gedept. tot de Triple-Alliantie, ende dat van wegen H. Maj. daerover nader sal worden geschreven aen gemelten Grave ende de Ministers in den Hage."

Van Beverningh wilde in deze belangrijke aangelegenheid het gevoelen der hooge Regering niet vooruit loo-

---

[1]) Aangehaalde dépêche.

pen: „maer ik moet evenwel seggen, by forme van bericht, dat ik de onmacht van dese Croone ende de desorderen van de Regeringe soodanig aensie, datter geen groote hulpe van dese syde te verwachten is, ende dat sy niet vele jaren de onkosten van den oorloch sullen konnen dragen, selfs niet op dien slechten voet als die nu in hare Nederlanden gevoert wert. Hetgene men by assistentie van auxiliaire troupen soude mogen bedingen, soude ik voor soo veel tot voordeel achten, om sich daervan te dienen in dese occasie [1]."

Van Beverningh, den 23en Mei, het berigt ontvangen hebbende, dat hij, des verkiezende, uit Madrid naar het vaderland terugkeeren kon [2], maakte zich tot dit vertrek gereed [3].

Den 25en Mei nam hij afscheid van den Ambassadeur van Frankrijk. „Ende gelyck ick by copie gedient was van een brieff, die geseydt wiert by Syne Exc. te syn geschreven in het begin als ick eerst tot Madrid was aengekomen [4], rakende eene ligue offensive, dewelcke ick van wegen H. H. Mog. hadde voorgestelt aen dese Regeringe, om te gelyck te breken met Vranckryck; ook aengaende de secoursen dewelcke ick van wegen H. H. Mog. hadde versocht van dese Croone, in cas van rupture van de syde van Vranckryck tegen H. H. Mog.; ende eyndelyck rakende de leeninge van 2,000,000 onder oppignoratie van eenige steden; soo hebbe ick geoordeelt van den dienst van H. H. Mog. te syn, dat ick S. Exc., voor ons gesamentlyck vertreck daervan disabuseerde, gelyck ick omstandelyck hebbe gedaen, en oock meene S. Exc. genoechsaem gepersuadeert te hebben [5]."

---

1) Depêche van van Beverningh aan den Raadpensionaris, 13 Mei 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 144).

2) *Resol. Stat. Gen.* 5 Mei 1671.

3) Cf. Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog. 27 Mei 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 156, *Register* enz. a°. 1671 fol. 237).

4) Cf. extrait d'une dépêche de M. de Bonsy à Louis XIV, 18 Mars 1671. (Mignet, III. p. 639).

5) *Verbaal*, ad 25 Mei 1671. Wij hebben reeds boven gezegd, dat wij in de diplomatieke correspondentie van van Beverningh

Den 5en Junij nam van Beverningh afscheid van den Koning en van de Koningin Regentes. „Wanneer ik de eere hadde, S. Con. Maj. in de fransche tale, en de Coninginne Regentes in de Nederduytsche [1]), te versekeren van H. H. Mog. onveranderlycke genegentheyt ten besten van Harer Majesteiten Rycken en onderdanen, en te versoecken continuatie van de onderlinge goede correspondentie en bysonderlyck te recommanderen het interest van de Nederlantsche natie, ontrent de commercie en de navigatie in de havenen van dese Coninckrycken. En ben daarop, met weynige woorden, maer echter met vele demonstratie van toegenegentheyt, gedimitteert [2]).”

Eenige dagen te voren werd onze Gezant nog verwittigd door den President van de Financiën, dat hij de Staten-Generaal wel verzekeren kon, dat de betaling der subsidiën aan Zweden, pro præterito, die op 1e Julij plaats moest hebben, stellig geschieden zou [3]).

Nadat van Beverningh eene akte van volmagt aan den Heer F. Valckenier, zijn' secretaris, had verstrekt, om te Madrid te blijven tot nader order van H. H. Mog., en de nog onafgedane zaken ten einde te brengen [4]), vertrok hij, den 13en Julij, uit Spanje's hoofdstad, en keerde over Frankrijk, waar hij te Fontainebleau met den Koning een mondgesprek over de Spaansche zaken hield, naar het vaderland terug [5]).

---

niets vonden, dat met de verzekeringen van den Franschen Gezant overeenstemde.

1) In het *Verbaal* staat „Duytsche tale.”

2) Dépêche van van Beverningh aan H. H. Mog., 10 Junij 1671. (*Verbaal*, bijl. N°. 187. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 258 verso). In het *Verbaal* zelf ad 5 Junij, zegt van Beverningh nog, dat de Koningin hem „sodanigh bejegende met woorden binnens monts, nae de gewoonte van hare sedigheyt, nochtans met groote vriendelyckheyt, dat ick daaruyt niets hebbe konnen begrypen.”

3) *Verbaal*, ad 29 Mei 1671.

4) Zie deze volmagt, van 5 Junij, onder de bijlagen van het *Verbaal*, N°. 168.

5) *Hollandsche Mercurius*, 1671, p. 125.

Den 15. Sept. kwam hij te 's Hage aan, en stelde, den volgenden dag, zijn verbaal in handen van H. H. Mog. De Staten-Generaal [1], zoowel als die van Holland [2], bedankten den Heer van Beverningh „in de alderbeste forme, over ende ter saecke van syne sonderlinge vigilantie, yver, moeyte, arbeyd, voorsightigheyt, ende goede conduite, ter bereyckinge van het ooghmerck van den Staet, gehadt, gebruyckt ende aengewendt, met verklaeringe dat deselve daerinne ten uyttersten syn vergenoeght ende voldaen."

Groot was de roem dien van Beverningh met deze geheele negotiatie behaalde: „hy volvoerde syne commissie met 't grootste respect ter werelt [3]," en baande den weg tot een verbond tusschen Spanje en Nederland [4], waartoe later een gezant uit Spanje te 's Hage verscheen.

De Fransche Gezant te Madrid, ziende, dat hij de Koningin niet tot den oorlog kon overhalen, had getracht haar tot de onzijdigheid te bewegen, en de dochter van zijn' meester, Marie Thérése de France, en na den dood van deze, de dochter van den hertog van Orléans, tot echtgenoot voor den jongen Koning aangeboden: aan deze zouden de Spaansche Nederlanden, die Frankrijk toch zou veroveren, als bruidschat worden medegegeven. Doch, gelijk boven aangetoond is, gelukte het aan van Beverningh het Spaansche Hof gansch voor de Republiek te winnen. „M. de Beverningh revint à la Haye, avec la satisfaction d'avoir fait changer en faveur de la république la Reine régente d'Espagne et ses ministres, tellement qu'il n'y en avait presque plus qui penchassent du côté de la France [5]."

Terwijl van Beverningh te Madrid, voor het welzijn van den Staat, onderhandelde, had de Graaf van Monterey,

---

1) *Resol. Stat. Gen.*, 16 Sept. 1671.

2) *Resol. Holl.*, 18 Sept. 1671.

3) *Hollandsche Mercurius* l. l.

4) Cf. Mignet, III. p. 646, Sylvius, vervolg op Aitzema, p. 164.

5) Basnage, II. p. 167. Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 19.

die elk oogenblik voor eenen gewapenden inval van Lodewijk XIV in de Spaansche Nederlanden vreesde, den marquis de Louvigny naar 's Gravenhage gezonden, om aldaar, zoo mogelijk, hulp en bijstand te verkrijgen.

In eene conferentie tusschen de Gedeputeerden der Staten-Generaal en don Estevan de Gamarra, op den 25. Maart 1671, gehouden, gaf de Spaansche Ambassadeur te kennen, dat de Koning van Frankrijk voornemens zijnde met eene groote krijgsmagt zich naar de noordelijke grenzen van zijn Rijk te begeven, en niet gemakkelijk van de eene plaats naar de andere kunnende trekken, zonder tevens het Spaansch grondgebied te betreden, den graaf van Monterey had doen verzoeken om hem dien doortogt toe te staan. De graaf had hierin bewilligd en twijfelde niet, of de Koning van Frankrijk zou zich van alle aanvallen op de Spaansche landen en steden zorgvuldig onthouden. Hij wenschte evenwel te weten, wat H. H. Mog. doen zouden indien, tegen alle verwachting, Lodewijk XIV eenen trouweloozen aanval op de Spaansche Nederlanden waagde?

Na gehoudene raadpleging besloten de Staten, dat de conferentie met don E. de Gamarra hervat, en dien Gezant tevens de verzekering gegeven zoude worden, dat, indien, buiten vermoeden, de Koning van Frankrijk werkelijk eenige landen, steden of plaatsen van den Koning van Spanje aantastte, H. H. Mog. met der daad zouden voldoen aan de verpligtingen hun opgelegd bij de akte der guarantie van den Akenschen vrede, enz. [1]). Eenige dagen daarna werd er bij de Staten geraadpleegd over de vraag, of het niet gepast ware den Marquis van Louvigny te vragen wat Spanje, of althans de Graaf van Monterey, doen zoude ingeval Frankrijk regtstreeks de Republiek aanviel? Ofschoon Spanje tot de verdediging der zeven gewesten niet verpligt was, oordeelde men het evenwel billijk, dat de hulp wederkeerig gegeven werd, daar ook het behoud der zuidelijke Nederlanden van dat der Republiek afhing.

Anderen zeiden daartegen, dat Spanje reeds menigmaal

---

1) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 1 April 1671.

een verdedigend verbond aangeboden had, hetwelk men hier steeds geweigerd had te sluiten; dat men nu des te minder zich met Spanje verbinden moest, omdat daardoor de breuk met Frankrijk onheelbaar zou worden, en men daarenboven schier onophoudelijk in oorlogen verwikkeld zou zijn, ten einde Spanje overal te verdedigen. Men besloot dus met den Marquis de Louvigny slechts te spreken over een verbond voor het loopende jaar, zich voorbehoudende hetzelve, zoo noodig, telkens te verlengen. Doch de Louvigny verklaarde geene volmagt hiertoe te hebben, en voegde er bij, dat zelfs de Graaf van Monterey er geene had [1]). De Spaansche gezant naar Madrid geschreven hebbende aangaande het verlangen der Staten, om eene akte te bekomen waarbij Spanje zou beloven hen bij te staan, indien de Republiek door Frankrijk werd aangetast, gaf de Koningin Regentes op dit verzoek een gunstig antwoord, hetwelk aan de Gedeputeerden van H. H. Mog., in eene conferentie van 27 Mei, medegedeeld werd. „J'ai consenti," zegt de Koningin, „à ce que se fasse l'acte (qu'ils vous ont proposé) de ce que l'on les assistera de notre côté avec des forces auxiliaires, en cas qu'ils soient attaqués par la France, puisque cela se peut faire sans rupture de la paix [2])."

---

[1]) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 19. Uit de inleiding tot de menigvuldige concept-tractaten, later opgemaakt, blijkt, dat don E. de Gamarra reeds in de conferentie van 25 Maart beloofd had, dat de Graaf van Monterey de Staten, bij eenen aanval van Frankrijk, zou bijstaan; en, volgens den brief der Koningin, zou Gamarra zelfs „eene ligue" hebben aangeboden, doch de Gedeputeerden der Staten geantwoord hebben, dat dit niet noodzakelijk was, en het uitwisselen der hierboven vermelde akte genoegzaam zou wezen. Wicquefort is dus wederom niet al te duidelijk; hij is gevolgd door Basnage. Geen onzer geschiedschrijvers heeft zich overigens de moeite gegeven, deze onderhandeling uiteen te zetten.

[2]) Lettre de la reine d'Espagne à don E. de Gamarra, 5 Mai 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 206 verso). Cf. *Resol. Stat. Gen.* 28 Mei 1671.

Ja, dit kon geschieden volgens de strenge beginselen van het volkenregt [1]), maar niet door Frankrijk stilzwijgend worden aangezien.

In het begin der maand Junij, overhandigde de Spaansche gezant eene memorie, waarin hij zeide, dat, aangezien de Staten verlangden te weten hoe zijne regering zich ten aanzien der Republiek, in geval van oorlog met Frankrijk, zoude gedragen, hij last had te verklaren, „que toutes et quantes fois lesdits Seigneurs États seront attaqués par la France, directement ou indirectement, Sa Majesté, nonobstant qu'elle ne se trouve par aucun traité obligée à secourir lesdits Seigneurs États, les fera assister de toutes ses forces, puisque cela se peut faire sans rompre la paix, suivant celle des Pyrénées. Mais si pour raison de ce secours, S. M. fut attaquée par le roi de France, et pour ce sujet obligée d'entrer avec lui en guerre ouverte, S. M. s'oblige de ne faire aucune suspension d'armes, ou longue trève, que conjointement avec lesdits Seigneurs États, ni de faire la paix sans qu'ils soient compris en icelle."

De verklaring der Staten, door de Gedeputeerden overhandigd, hield in:

„Nous promettons par cette, qu'outre l'obligation que nous avons par l'acte de garantie daté le 7 de mai 1669, toutes et quantes fois le roi de France vienne à attaquer les États du roi d'Espagne, à cause du secours qu'il nous donnera, ou sous quelque autre prétexte tel qu'il puisse être, nous assisterons ledit roi de toutes nos forces jusques à entrer en guerre ouverte avec le roi de France, et nous nous obligeons de ne faire aucune suspension d'armes, ou longue trève, que conjointement avec Sa Majesté, ni de faire la paix sans qu'elle soit comprise en icelle [2])."

Een, in zulke ruime bewoordingen gesteld, verdrag beviel niet aan onderscheiden leden der Staten-vergadering.

---

[1]) Martens, précis du droit des gens moderne de l'Europe, II. p. 337, § 304, en meer andere schrijvers.

[2]) Zie deze stukken in het *Register*, enz. a°. 1671, fol. 232½ verso. Cf. *Secrete Resol. Stat. Gen.* 2 Junij 1671.

„On ne vouloit pas l'étendre au delà des Pays-Bas, ni obliger l'Espagne à secourir cet État en cas qu'on vînt à l'attaquer à cause de la Triple-Alliance [1]), ou bien à cause du secours qu'on auroit donné à l'Espagne; et ne point faire de paix ni de trève sans la participation des États, ni se faire accorder des avantages qu'elle ne stipulât aussi pour eux [2])."

Er waren zelfs afgevaardigden, onder andere die van Utrecht, welke al die aanbiedingen verwierpen en verzekerden, niet te willen tegenwoordig zijn bij de beraadslagingen die daarover zouden gehouden worden [3]).

De steeds toenemende vrees evenwel voor Frankrijk was oorzaak, dat de conferentiën werden voortgezet. Onderscheiden ontwerpen, meest overeenkomende met de zoo even vermelde, werden dan ook vervaardigd [4]).

De Staten-Generaal ontvingen, omtrent dezen tijd, het berigt dat de Koning van Frankrijk eenen aanval op Bergen in Henegouwen beraamde. „H. H. Mog. sullen nae derselver hooge wysheyt seer wel gelieven aff te nemen," schreef de Resident te Brussel, „hoedanige verdere onheylen souden te verwachten staen, byaldien de voorsz. stadt in der Franschen handen kwame te vallen, daervoor echter seer werdt gevreest; want by 't verlies van voorsz. stadt soude Cameryck, Valencienne, Condé en St. Gislain affgesneden syn [5])."

Op de deswege door den Spaanschen Ambassadeur ingediende memorie [6]), antwoordden de Staten, dat zij voor

---

[1]) Wonderlijk; want de Triple-Alliantie was oorzaak van den haat van Lodewijk XIV.

[2]) Wicquefort, histotre M. S. des Provinces-Unies, livre 19.

[3]) Basnage, II. p. 167.

[4]) Zie deze in het *Register*. enz. a°. 1671, fol. 254½, 301, 341 verso. Cf. *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 23 Junij 1671. *Secrete Resol. Holl.* 17 Julij 1671. *Resol. Holl.* 30 Julij 1671.

[5]) Dépêche van den Resident Sasburch aan H. H. Mog., 26 Junij 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 280 verso).

[6]) Secrete memorie van den Ambassadeur van Spanje aan H. H. Mog. 28 Junij 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 280⅙).

het oogenblik aan de loopende geruchten nog geen volkomen geloof konden hechten; doch dat zij, ingeval die tijdingen bewaarheid werden, de hulp bij de akte van guarantie beloofd zouden verleenen [1]).

Uit Madrid ontving men tijdingen, opzigtelijk de ongunstige gezindheid van den Koning van Engeland jegens de Republiek.

„De Heer Connétable van Castiliën heeft my op gisteren, door last van de Coninginne Regente, doen communiceren, doch niet in handen gelaeten, seecker geschrift by den Grave Molina herwaarts overgesonden, van 't geene te presumeren valt van de groote familiariteyt gepleeght tusschen de Fransche en de Engelsche Ministers, soo in het hoff van Whitehall, als in dat van Franckryck in Neerlandt, ende de caressen malkanderen aangedaen, om H. H. Mog. daervan bericht ende kennisse te geven. Monsieur Colbert hadde, op zyne teruggekomste tot Londen, datelyck een private audientie by den Coningh wel van twee uyren langh gehadt, ende daerop immediatelyck eene andere by Monsieur Arlington, wiens huysvrouwe dienselven achternoen (after noon?) de Ambassadrice van Franckryck was coomen uythaelen ende by de Coninginne introduceren, genietende deze twee dames voorts d'eere van sich nevens H. Maj. in een jacht op de riviere te vermaecken, eene actie noyt meer gesien. Men hadde, van wegens Franckryck, een van de principaelste Ministers van Engelandt groote sommen geldts aengebooden, omme twee voornaeme Engelsche heeren te disponeren om in Fransche dienst over te treeden, ende wervinge van volck te doen, waertoe de eene zich genegen soude verklaert hebben, ende de andere in optie genomen. In een bancquet tusschen Engelsche en Fransche heeren was discours gemoveert, by een van de eersten, van het weynige dat Z. M. van Franckryk in Nederlandt verricht hadde met soo considerabelen leger; waerop een Fransch heer geantwoordt soude hebben, dat het niet weynigh, maer veel was, een Coninghryck van Engelandt op

[1]) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 28 Junij 1671.

syne zyde gekregen, ende de Triple-Alliantie vernietight te hebben, ende dat men het aenstaende jaer de effecten van dien sien soude met het conjungeren in Neerlandt van twee machtige legers van beyde Coningen, omme deselve landen te vermeesteren, wordende toen voorts op het goede succes van dien gedroncken. Dat uyt alle dese omstandigheden te beduchten staet, dat Engelandt, door de onversaedelycke begeerlyckheydt der hooge Ministers ende de rancune tegen H. H. Mog. Staet wegens het gepasseerde in den laetsten oorlogh, wel t'eenemael op de Fransche kant mochte komen te hellen, ende dienvolgende dat H. H. Mog. daervan gelieven kennisse te neemen, omme de noodige voorsorge te doen [1])."

Geen wonder dus, dat Spanje niet veel geloof hechtte aan de vredelievende verzekeringen van Lodewijk XIV.

„De verseeckeringen" schreef de Resident te Brussel, „dewelcke van wegen Vranckryck aen den Paus souden gedaen zyn, gelyck verscheyde advisen medebrengen, dat die Croon niets tegen de Spaensche landen sal ondernemen, maer geresolveert is desselffs macht te doen gebruycken tegen de Turcken, vinden geen gelooff; te meer, alsoo men voor weinige jaeren verscheyde preuven van dergelycke specieuse stratagemata ter contrarie heeft gesien, ende in dese landen gevoelt [2])."

Al deze onrustbarende tijdingen zullen denkelijk wel het hare bijgedragen hebben, om de gemoederen in de Republiek gunstiger voor een verbond met Spanje te stemmen.

De provincie Holland keurde dan ook de concepten op dit stuk, den 17. Julij door den Raadpensionaris in H. Ed. Gr. Moog. vergadering voorgelezen, goed, en besloot op de aanneming en voltrekking derzelve bij H. H. Mog. aan te dringen [3]). Ook bepaalden de Staten-Generaal, dat de

1) Dépêche van den Secretaris Valckenier aan H. H. Mog., 22 Julij 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 352).

2) Dépêche van den Resident Sasburch aan H. Ed. Gr. Mog., 9 Aug. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 356).

3) *Resol. Holl.* 21 Aug. 1671. Cf. *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 24 Aug. 1671.

Ambassadeur Boreel, „alle goede ende meest kraghtige devoiren" bij het hof van Engeland zoude aanwenden, ten einde de verschillen over de dependentiën, tusschen Spanje en Frankrijk, toch vóór het einde van de aanstaande maand Januarij mogten worden afgedaan, opdat „de ruste in de Christenheyt alomme geconserveert magh werden [1]."

In de maand September, verleenden de provinciën van Utrecht, Vriesland, Stad en Lande, insgelijks hare goedkeuring op de met Spanje aan te gane verbindtenis [2], en werd er besloten afschriften van de bewuste concepten van 23 Junij aan den Ambassadeur Boreel en aan den Heer Appelboom te zenden, met verzook om de regeringen van Engeland en van Zweden te polsen, en te vernemen of er bij dezén ook genegenheid zou bestaan om het voorbeeld der Republiek te volgen en aan Spanje eene soortgelijke akte te vragen, die eigenlijk beschouwd moest worden als eene „contre belofte" tegenover de akte van guarantie van 7 Mei 1669 [3]. De bekrachtiging der bewuste akten, door de Staten-Generaal, had in de volgende maand plaats [4].

Don Estevan de Gamarra onlangs overleden zijnde, kwam Don Emanuel de Lira het Spaansche Hof te 's Hage vertegenwoordigen [5]. Ofschoon niet, gelijk zijn voorganger, met den titel van Ambassadeur, maar met dien van Envoyé Extraordinaire bekleed, verlangde hij de desniettemin, dat de Gedeputeerden der Staten de ratificatiën van het traktaat bij hem aan huis kwamen uitwisselen; en toen deze moeijelijkheid uit den weg was geruimd, wierp hij er eene andere op, te weten het voorwendsel der afwezigheid van den Raadpensionaris. J. de Witt terug gekeerd zijnde, wilde men tot de uitwisseling der akten over-

---

1) *Resol. Stat. Gen.*, 21 Aug. 1671.

2) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 15 Sept. 1671.

3) *Secrète Resol. Stat. Gen.*, 15 Sept. 1671.

4) *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 3 Oct. 1671.

5) Zie zijne credentialen in het *Register*, enz. a°. 1671, fol. 395. Cf. *Resol. Stat. Gen.*, 28 Aug. 1671.

gaan; maar men ontdekte toen, dat de ratificatie door Spanje te geven niet inhield wat die van H. H. Mog. bevattede en hetgeen men dezerzijds verlangde [1]).

Vóór dat wij het einde der onderhandeling verhalen, moeten wij nog eenige oogenblikken de aandacht vestigen op hetgeen door Frankrijk middelerwijl verrigt werd.

Om de uitwerking van hun verbod op den invoer der Fransche brandewijnen, azijnen, manufacturen, enz., den 2. Januarij 1671 vastgesteld, des te beter te verzekeren, hadden de Staten-Generaal den Graaf van Monterey doen verzoeken, gelijk verbod van invoer van bovengemelde voorwerpen, in de Spaansche Nederlanden, te willen afkondigen [2]).

Lodewijk XIV had zoo ras niet vernomen, dat de Graaf van Monterey hiertoe niet ongenegen was, of hij zond aan zijnen zaakgelastigde te Madrid het bevel om zich terstond in een gehoor bij de Koningin Regentes te beklagen over deze schending, zoo hij beweerde, van art. 6 van den vrede der Pyreneën, en te verklaren dat de Koning zijne schriftelijke belofte om, tot aan de meerderjarigheid van Karel II, geen traktaat te sluiten waardoor de Spaansche monarchie verkleind werd, introk [3]). Deze voorbarige bevelen, op raad van den woesten en ongeduldigen Louvois gegeven, werden met allen spoed door den Heer Dupré ten uitvoer gelegd [4]); doch zij hadden dit gevolg, dat Spanje, steeds meer en meer bevreesd, zich des te naauwer aan de Republiek trachtte aan te sluiten.

De Fransche kooplieden, in Spanje gevestigd, begonnen eenen aanstaanden oorlog te duchten, en haastten zich te vertrekken „uyt vreese, dat hunne effecten in soodanig on-

---

1) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 19.

2) *Resol. Stat. Gen.*, 27 Aug. 1671.

3) Mémoire de Louis XIV à M. Dupré, du 19 Sept. 1671, et dépêche du Marquis de Louvois à M. Dupré, de la même date. (Mignet, III. p. 662).

4) Dépêche de M. Dupré à Louis XIV, du 15 Oct. 1671. (Mignet, l. l.).

verwacht voorval, by repressalie, niet mogen aghterhaelt werden [1]).”

Er schijnt ook bij het Hof van Madrid eenig mistrouwen tegen den edelen Monterey te zijn gerezen, en misschien wel dat Frankrijk hierin de hand had. Men besloot namelijk den Marquis de Zeralvo, als Admiraal ter zee, naar de Spaansche Nederlanden te zenden „eygentlyck met insight van eenigh bewint hem te geven in de conduitte der affairen van de hooge regeringe nevens den Graeve van Monterey, om niets sonder desselffs communicatie ende approbatie te mogen uytvoeren [2]).”

Gelukkig evenwel zag men van deze benoeming af [3]). Lodewijk XIV werd door zijnen zaakgelastigde te ’s Hage niet onkundig gelaten van de onderhandeling tusschen Spanje en de Republiek [4]). Ten einde het Hof van Madrid gerust te stellen en tot de onzijdigheid te bewegen, werd niets onbeproefd gelaten. De Koningen van Frankrijk en van Engeland waren overeengekomen, om eene gezamenlijke poging bij het Spaansche Hof aan te wenden, hun voornemen te verklaren om de Republiek aan te tasten, aan Spanje een aandeel in de veroveringen aan te bieden, ten minste onzijdigheid te eischen. Lodewijk XIV zou bovendien aan de Spaansche regering de verzekering geven, dat hij van zijne vorderingen opzigtelijk de dependentiën, behoudens de sloping van het fort van Linck, afzag, en eindelijk het aanbod doen van eenen vasten vrede, door Engeland, Zweden en den Keizer te waarborgen [5]).

De Marquis de Villars, als Gezant van Frankrijk naar

---

1) Dépêche van den Secretaris Valckenier aan H. H. Mog., 14 Oct. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 440).

2) Dépêche van den Secretaris Valckenier aan H. H. Mog., 30 Sept. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 428).

3) Aangehaalde dépêche van 14 Oct.

4) Dépêche de M. Bernarts à M. de Louvois, du 19 Nov. 1671. (Mignet, III. p. 665).

5) Mémoire envoyé par le Marquis de Louvois au Prince de Condé, 1 Nov. 1671. (Mignet, l. l.).

Madrid gezonden, was met de meest vredelievende voorstellen voorzien geworden.

„Depuis votre départ," schreef hem Louvois, „le roi s'est résolu à faire toutes choses imaginables pour empêcher les Espagnols de s'engager à secourir les Hollandais, et par là d'attirer chez eux une guerre, qui leur serait très désavantageuse et utile seulement aux Hollandais."

De Staten zouden, volgens het zeggen van Louvois, den Graaf van Monterey te kennen hebben gegeven, dat zij zonder moeite den Koning van Frankrijk zouden winnen, indien zij slechts stilzwijgend de overheering der Spaansche Nederlanden wilden aanzien: dat het derhalve voor Spanje van belang was zich met de Republiek te verbinden, ook omdat Lodewijk waarschijnlijk de Spaansche Nederlanden zou aantasten in de maand Januarij, tijdstip waarop de termijn van een jaar afliep, dien hij voor de afdoening der grensgeschillen toegestaan had. Om Spanje te dezen opzigte gerust te stellen, had Lodewijk zijn koninklijk woord aan Karel van Engeland gegeven, dat hij, indien Spanje slechts zijne vijanden niet ondersteunde, den termijn voor de bemiddeling tot het einde der aanstaande maand October verlengen, en gedurende dien tijd, onder geen voorwendsel hoegenaamd, Spanje aanvallen zoude. Daarenboven herhaalde Lodewijk zijne belofte van 27 April, om, tot aan de meerderjarigheid des jongen Konings van Spanje in geene verbindtenis hoegenaamd te zullen treden, die strekken kon tot vermindering van de bezittingen der Spaansche monarchie, mits Spanje beloofde om regtstreeks, noch zijdelings, hulp te verleenen aan die Mogendheden waarmede de Koning van Frankrijk in oorlog kon geraken [1]).

Daar het Hof van Madrid eindelijk nog de vrees kon koesteren, dat Lodewijk den oorlog aanvangen zou, onder voorwendsel der onafgedane geschillen over de grensscheiding, nadat hij eerst de Republiek buiten staat gesteld zou hebben

---

1) Cf. lettre de Lord Arlington au chev. Godolphin, 9 Oct. 1671, (apostille). (*lettres d'Etat*, II. p. 411).

Spanje te hulp te snellen, zoo bood hij aan onmiddelijk een traktaat te Madrid te sluiten, waarbij het geschilpunt tot genoegen der Spaansche regering vereffend zou worden.

„Vous vous servirez de ce que je viens de vous dire, pour porter les ministres d'Espagne, s'il vous est possible, à défendre à leur résident à la Haye de ne s'engager à rien jusqu'à ce qu'ils aient entendu les propositions, que vous et l'Ambassadeur extraordinaire d'Angleterre, qu'on enverra à Madrid, aurez à leur faire [1])."

De Koning van Engeland, die in deze met dien van Frankrijk eene en dezelfde lijn trok, zond, als buitengewoon Afgezant, naar Madrid den Graaf van Sunderland, die in overeenstemming met den Ambassadeur van Frankrijk handelen moest [2]).

Lord Arlington schreef aan den toenmaligen Engelschen Gezant te Madrid: „Je ne vous dirai rien du sujet de son voyage, sinon qu'il sera chargé de quelques ouvertures que nous croyons qui seront agréables à la cour: et de la nouvelle déclaration que le roi a faite, de la résolution qu'il a prise de maintenir la paix d'Aix-la Chapelle, selon qu'il y est obligé par la Triple-Alliance, nonobstant les calomnies de nos voisins, qui tâchent d'insinuer que S. M. a dessein de la rompre [3])."

Om Lodewijk te believen, zond Karel II ook den ridder Southwel naar den Graaf van Monterey „pour lui réitérer les nouvelles assurances, que S. M. reçoit tous les jours, que le Roi T. C. observera inviolablement la paix avec l'Espagne, et pour lui témoigner le chagrin que S. M. a des petits démêlés qui arrivent tous les jours, et qui pourroient être capables de l'interrompre. En un mot

---

[1]) Extrait d'une lettre du Marquis de Louvois au Marquis de Villars, 22 Nov. 1671. En „pouvoir donné par Louis XIV au Marquis de Villars, 28 Nov. 1671." (Mignet, III, p. 670).

[2]) Lettre du Marquis de Louvois au Marquis de Villars, 29 Nov. 1671). (Mignet, III. p. 672).

[3]) Lettre de Lord Arlington au chev. Godolphin, 9 Oct. 1671. (*Lettres d'Etat*, II. p. 405).

pour le prier de n'y point donner la main, et s'il est possible sans nuire au bien des Pays-Bas Espagnols, de ne pas suivre l'exemple des États-Généraux des Provinces-Unies, en défendant l'entrée des vins, des eaux de vie et des manufactures de France; vu que les Français prétendent que ce procédé est directement contraire à un des articles du traité des Pyrénées [1])."

„Een Heer van groote consideratie," schreef de Resident te Brussel, „gelieffde over dat subject te gebruycken dese woorden: „on tâche, par toutes sortes de projets et bagatelles, intimider les Hollandais afin de les faire branler. Mais s'ils demeurent fermes en leurs résolutions généreuses, ils feront crever les François, et l'Angleterre n'y trouvera pas son compte [2])." "

Het jaar uitstel, door Frankrijk voor het afdoen der geschillen over de dependentiën toegestaan, sleepte dit nadeelig gevolg met zich, dat men sedert dien tijd met minder ijver de wervingen in de Spaansche Nederlanden voortzettede [3]).

Ook aan het verzoek der Staten om de Fransche wijnen, enz., in de Spaansche Nederlanden te verbieden, werd nog maar geen gehoor gegeven, en de Graaf van Monterey antwoordde, „dat men mede tyt moet hebben, om daerover rypelyck te beraetslagen (gelyck by H. H. Mog. dat groot werck, niet sonder veele voorgaende gehoudene conferentiën [4]), ter executie is gestelt) [5])."

---

1) Lettre de Lord Arlington au chev. Godolphin, 11 Oct. 1671. (*Lettres d'Etat*, II. p. 413).

2) Dépêche van den Resident Sasburch aan H. H. Mog., 22 Nov. 1671 (*Register*, enz., a°. 1671, fol. 497).

3) Dépêche van den Resident Sasburch aan H. H. Mog., 15 Nov. 1671 (*Register*, enz., a°. 1671, fol. 490.)

4) Dit was maar als te waar. Zie ons eerste hoofdstuk.

5) Dépêche van den Resident Sasburch aan H. H. Mog., 29 Nov. 1671 (*Register*, enz., a°. 1671, fol. 505). Lodewijk XIV was dus slecht onderrigt, daar hij, blijkens zijn schrijven naar Madrid, (Mignet III. p. 662) in de gedachte was, dat Monterey reeds in de maand September aan de Staten beloofd had de Fransche wijnen te zullen verbieden.

Alzoo werden de inblazingen van Frankrijk, ook te Brussel, voor de Staten gevaarlijk.

Niet alleen de groote Hoven, maar zelfs de Malthezer ridders werden door Frankrijk tegen de Republiek opgehitst. „Men wil van goederhand verseeckeren, dat tusschen Vranckryck ende de Malthesche ordre een tractaet soude gerigt syn, daerby gemelde ordre geobligeert is, in cas van rupture tusschen die Croon ende den Staet van H. H. Mog., denselven mede alle affbreuck te sullen doen, en dat Vranckryck daer tegens aen die ordre sal geven contentement wegens t' eylandt St. Christoffel, ook aen deselve volcomen satisfactie doen erlangen van alle soodanige pretensiën als de meergemelde ordre vermeent te hebben op eenige goederen onder den Staet van H. H. Mog. gelegen [2])."

Lodewijk bood den ridders aan hen bij te staan, indien zij, bij wege van retorsie, op de Nederlandsche koopvaarders in de Middelandsche zee hunne vermeende regten, wegens verbeurdverklaring hunner vaste goederen binnen de grenzen der Republiek gelegen, wilden verhalen. Maar dit aanbod werd niet aangenomen. „Die van Maltha hebben hun by provisie geexcuseert van Spaigne daerin te moeten kennen, als welcker feudataris sy zyn; oock soodanige retorsie niet soude overeenkomen met de constitutie ende fundatie van hunne religie, alleene permitterende den oorlogh tegen de ongeloovige barbaren te mogen voeren [2])."

Moge al de regering te Brussel zich, eenige oogenblikken, door Lodewijk's zoete woorden in slaap hebben laten wie-

---

1) Aangehaalde dépêche van den Resident Sasburch, van 22 Nov. 1671. Zie over de, gedurende den onafhankelijkheid's oorlog met Spanje, verbeurd verklaarde goederen van de Ridders van Malta, in de Nederlanden, en de hieruit ontstane en nimmer ten einde gebragte geschillen, Kluit, historiæ foederum Belgii foederati primæ lineæ, I. p. 152 en de aldaar aangehaalde schrijvers; zie ook Mémoire présenté au nom du grand-maître et des chevaliers de l'ordre de St. Jean de Jérusalem, a°. 1712, bij Lamberty, Mémoires pour servir à l'histoire du 18. siècle, VII. p. 262.

2) Dépêche van den Secretaris Valckenier, aan H. H. Mog., 9 Dec. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 525).

gen, spoedig hernieuwde zich het wantrouwen jegens Frankrijk. Men was aldaar, niettegenstaande de verzekeringen des Konings van Engeland, overtuigd, dat, vroeg of laat, de Spaansche Nederlanden door den Koning van Frankrijk zouden worden aangetast: „te weten, soo wanneer Vranckryck best ende bekwaamst daerby syne reeckeninge sal konnen vinden, besluytende sy „que pour un peu plus tôt ou plus tard, c'est toujours périr [1])."

Wij keeren nu tot de onderhandelingen te 's Gravenhage terug. Wij hebben gezegd, dat men aldaar niet tevreden was met den inhoud van de akte, door Don E. de Lira ter ratificatie aangeboden.

De Spaansche Gezant wilde zijne regering niet verder verbinden dan om aan de Republiek, ingeval van oorlog met Frankrijk, hulptroepen te zenden, hetgeen én volgens principia juris gentium én volgens den Pyreneeschen vrede aan Spanje vrij stond te doen, zonder hierdoor met Frankrijk in oorlog te geraken. De Staten daarentegen verlangden, dat Spanje den Staat met *alle* magt zou bijstaan; dat in de akte, door Spanje te ratificeren, de belofte zou gesteld worden, die in de akte der Staten was vermeld, namelijk van met Frankrijk te breken, in openbaren oorlog met dat Rijk te treden, indien de Nederlanden werden aangevallen, en geenen dan gemeenschappelijken vrede te sluiten. Zoo ver durfde Don E. de Lira niet gaan, zich evenwel genegen verklarende om over dit punt naar Madrid te schrijven [2]).

Nadat nog eenige concepten opgesteld waren [3]), werd dan toch eindelijk, den 17. December 1671, het traktaat tusschen Spanje en de Republiek, in den vorm van twee verklaringen, gesloten, waarop de wederzijdsche ratificatiën binnen de twee maanden zouden moeten gegeven worden.

De Koningin van Spanje beloofde, „dat zoo dikwijls de

---

[1]) Dépêche van den Resident Sasburch aan H. H. Mog., 29 Nov. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 505).

[2]) Cf. *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 14 Nov. 1671.

[3]) Zie dezelve in het *Register*, enz. a°. 1671, fol. 480½.

Staten door Frankrijk, direct of indirect, in landen, enz., aangetast zullen worden, Hare Maj. al zulken onderstand aan hen zal doen met Hare krijgsmagt, als Haar mogelijk zal wezen. Maar indien, uit oorzaak van dezen bijstand, H. M. door den Koning van Frankrijk, in eenige van hare eigene Staten werd aangevallen, zoo zal men in dat geval alle de strijdkrachten van weerszijde, met gemeen overleg, in alle aanslagen doen werken, die voor den gemeenen welstand noodzakelijk zullen geoordeeld

Daartegen gaven de gemagtigden der Staten-Generaal worden."
een stuk, waarin gezegd werd, dat, behalve de verpligting reeds ten behoeve van H. M. van Spanje aangegaan, door middel van de guarantie van 't vredeverdrag te Aken gesloten, de Staten daarenboven beloven om, zoo dikwijls de Koningin door Frankrijk, direct of indirect in de landschappen, enz., welke aan Spanje behooren, of in welke H. M. bezetting heeft, aangetast zal worden, met al hunne krijgsbenden en op alle hun mogelijke wijze, aan H. Maj. onderstand te doen. Maar indien, enz. (ut supra) [1].

De marquis de Villars was, den 25. November, te Madrid aangekomen en had terstond de bevelen zijns meesters ten uitvoer gelegd, om namelijk aan Spanje aan te bieden óf eene stipte onzijdigheid in den aanstaanden oorlog, (in eene audientie hem door de Koningin gegeven, had hij verklaard „que le roi son maître avait pris la résolution de faire la guerre aux Hollandais et de les châtier de leur insolente conduite" [2]); hetzelfde verklaarde later de Engel-

---

1) Du Mont, Corps diplom. VII. P. I. p. 155. Sylvius, vervolg op Aitzema, p. 174. Mignet, III. p. 663. *Register*, enz. a°. 1671, fol. 514v°.). Het is wonderlijk, dat Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 19, zegt dat eerst lang na de vredebreuk met Frankrijk, een verbond met Spanje tot stand kwam, en dat hij dus het traktaat niet schijnt gezien te hebben. Dit is reeds, door Basnage, II. p. 168 opgemerkt.

2) Dépêche du Marquis de Villars à Louis XIV, du 23 Déc. 1671. (Mignet, III. p. 673).

sche Ambassadeur) [1]), óf een offensief verbond tegen de Republiek, waarbij Frankrijk beloofde, o. a., om de Hollanders te noodzaken den vrijen handel aan Antwerpen te laten, geene regten van in- of uitvoer van de schepen te heffen, die naar die stad zouden varen, enz. [2]).

Tweespalt ontstond onder de leden van de junta del gobierno, waarvan sommigen genegen waren Frankrijk's voorstellen aan te nemen. De marquis de la Fuente, den Franschen gezant als commissaris toegevoegd, zeide: „qu'il fallait de deux choses l'une, ou se déclarer pour les Hollandais, quand même ils auraient beaucoup moins de troupes, vendre l'argenterie des églises et de leurs maisons, particulières; ou bien entrer dans le traité que leur offre Votre Majesté; que l'on assûrat par un article le mariage de Madame et du roi d'Espagne; que cela suffisait pour les mettre à couvert de l'ambition et de la puissance de V. M.; qu'ils seraient disculpés envers les Hollandais, et sauveraient leur honneur dans l'Europe [3])"

Toen de mare van de onderteekening van het traktaat van 17 December Lodewijk ter oore kwam, verdubbelde hij zijne pogingen, om de Spaansche regering te weerhouden van er hare goedkeuring en ratificatie aan te hechten.

De ridder van Gremonville gebruikte al zijne geslepenheid, om den Keizer over te halen goede pogingen, tot hetzelfde einde, bij het hem door bloedverwantschap verbonden Spaansche Hof aan te wenden. Doch de weifeling van Leopold, die geslingerd werd tusschen de goede trouw, die hij aan zijn huis verschuldigd was en zijne persoonlijke belangen, met die van Lodewijk XIV door het geheim deelings-traktaat van 1668 ten naauwste verbonden, waren

---

1) Dépêche du Marquis de Villars à Louis XIV, du 2 Février 1672. (Mignet, III. p. 680).

2) Dépêche du Marquis de Villars à Louis XIV, du 9 Déc. 1671. Mémoire remis au Marquis de la Fuente par le Marquis de Villars, 10 Déc. 1671. (Mignet, III. p. 673).

3) Extrait d'une dépêche du Marquis de Villars à Louis XIV, du 5 Janvier 1672. (Mignet, III. p. 673).

oorzaak dat hij geen' beslissenden stap te Madrid deed, om aan het verlangen van Lodewijk te voldoen [1]).

Zie overigens hier hetgeen aan de Staten, opzigtelijk de zending van den Marquis de Villars, door hunnen Gezantschaps-Secretaris te Madrid gemeld werd.

„Van het aenbrengen deser Ambassade werd seer divers gediscoureert. Eenige geven voor, dat de Coninck van Vranckryck dese Croone soude voorslagh doen van hem de Spaansche Nederlanden in te ruymen, waer tegen hy een aequivalent van andere domeynen in wisseling soude geven; dan dit is niet wel aennemelyck, veel min practicabel, als t' eenemael strydigh tegen de interest van dese Croone ende het huys van Oostenryck. Anderen, dat hy deselve soude instigeren haer neutrael te toonen in syn voorgenomen desseyn van den Vereenighden Staet den oorlogh aen te doen, ende haer van de Triple-Ligue te separeren, om alsoo deze ingebeelde conqueste te beter te mogen uytvoeren, ende sich alsdan over de verdeelinge derselve met Spaigne te verstaen. Ende tot verseeckeringe dat, geduyrende de minderjaerigheyt van den Coning, hy tegens de Spaensche Nederlanden niets sal ondernemen, (gelyck hy dan alreeds een jaer uytstel, tot affdoeninge van de noch openstaende verschillen over de limitscheydinge der geconquesteerde plaetsen in Neerlandt, toegestaan hadde), soo soude die Coningh syne dochter de infante in ostagie aenbieden ende leveren, oock meteenen het huwelyck met syne Cath. Maj. [2]). Engeland soude dit werk fomenteren ende ingeval van soodanige amplecteringe, dese Croone aenbiedinge doen van het eylandt Jamaica in de West-Indiën wederom over te leveren [3]). In alle geval soude Vranckryck pas voor syne trouppen over Spaenschen bodem praetenderen. De extr. Ambassadeur van Engelandt, den-

1) Zie deze handelingen uiteengezet bij Mignet, III. p. 675—678.

2) Deze dochter van Lodewijk XIV stierf in het begin van 1672. Het Spaansche volk begeerde zeer dit huwelijk. (Mignet, III. p. 675 nota 1).

3) Dit eiland was in 1655 door Engeland op Spanje veroverd.

welcken men alhier int' korte verwacht, soude mede geen ander ooghmerck medebrengen als de Triple-Ligue te dissiperen, ende dese Croone van den Vereenighden Staet aff te trekken. Hier heeft ten Hove lang een gerugt geloopen, dat die twee woelgierige Kroonen het pretext van den oorlog, tegens de Vereenigde Provinciën te ondernemen, souden fonderen om den Heere Prince van Orange te herstellen in de hooge employen ende digniteyten van syn hooghst loffelycke voorouders; doch iedereen kan wel beseffen, dat hetselve pretext geen fondament ter werelt heeft. Oock hebbe ick veele alhier van die meyninge gedesabuseert, ende te verstaen gegeven de estime die men in Nederlandt van de persoon van welgemelden Heere Prince maeckt, die sich noyt met iemant tot naedeel ofte onruste van den Staet inlaeten sal. Ick weete nu van seer goeder hand, dat dese Croone aen alle soodanige propositiën van Vranckryck ende Engelandt geen oor sal leenen, om het minste tot naedeel van den Vereenigden Staet in te willigen; maer ter contrarie, met een volle resolutie, denselven de behulpelycke hand bieden ende met alle maght assisteren by voortgang van dese quade desseynen; ende om sulks te beter te konnen uytvoeren heeft men effectivelyck alhier, aen wisselen naer de Spaensche Nederlanden tot dispositie van den Heer Grave van Monterey, gecontracteert een somma van 2,000,000 gl., aldaer te betaelen in de twaalff messadas van 't aenstaende jaer, van gelycke maendelycke paeye yder [1]."

De Connétable van Castilie vroeg aan den heer Valckenier, hoe het met de krijgsmagt der Staten gesteld was? De Secretaris antwoordde, dat, behalve de garnizoenen voor de grensplaatsen, H. H. Mog. een leger van 30,000 man te velde zouden kunnen brengen, hetwelk nog met 20,000 anderen stond vermeerderd te worden, en dat eene vloot van 80 tot 100 welbemande oorlogschepen zee zou kunnen kiezen. Ook vroeg de connétable, of de Staten geenen

---

1) Dépêche van den Secretaris Valckenier aan H. H. Mog., 9 Dec. 1671. (*Register*, enz. a°. 1671, fol. 525).

Ambassadeur naar Madrid zouden zenden „aengemerckt de Ambassadeurs van Vranckryck ende Engelandt?" Toen de Heer Valckenier daarop antwoordde, dat hij gehoord had dat reeds een Gezant benoemd was en in deze maand over zee zou vertrekken [1]), zeide de Connétable „dat de noot wel vereyschte dat deselve te post quam, om de gewichtige affairen dieder voorvallen sullen te verhandelen."

„Dese Croone," dus besloot de Secretaris zijne dépêche, „schijnt t' eenemael te inclineren tot de continuatie van een goet verstant met H. H. Mog., reflexie nemende op derselver opregte waerheyt ende vreedsaeme intentie in soo veele occasiën betoont, selffs van de silver vlooten van Indiën komende te beschermen, in occasie gelyck men in 't jaer 1660 vreesde, dat deselve van de Engelschen mochten geattaqueert werden [2])."

Op deze wijze liep het jaar 1671 ten einde: een jaar, hoogst merkwaardig voor de diplomatische geschiedenis en de staatkundige betrekkingen tusschen Spanje en de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Het werd opgeluisterd door de belangrijke zendingen van de Heeren van der Tocht en van Vrijbergen naar Brussel en van van Beverningh naar Madrid, mannen aan wier onvermoeide arbeidzaamheid en diepe kennis van personen en zaken, gepaard met warme vaderlandsliefde, het gelukken mogt hulp en opofferingen te verkrijgen van eene Mogendheid, die zoo lang de verdelging te vuur en te zwaard van den jongen vrijstaat, het bolwerk van burgerlijke en godsdienstige vrijheid, beöogd had. De staatkundige horizon was, in dit jaar, donker, ja zeer donker voor Nederland; maar door het verbond van den 17. December, was dan toch weder eene flaauwe schemering van hoop geboren. Deze hoop werd niet te leur gesteld; want ook de Keurvorst

---

1) De Staten hadden tot Resident te Madrid benoemd den Heer W. de Beveren van Strevelshoeck, uit den oudraad der stad Dordrecht, *Resol. Stat. Gen.*, 20 Oct. 1671. Zie zijne credentialen in het *Register*, enz. a°. 1671, fol. 433 sqq.

2) Aangehaalde dépêche aan H. H. Mog., van 9 Dec. 1671.

van Brandenburg verbond zich, den 26. April 1672, met de Republiek, en met Spanje werd, nog vóór de oorlogsverklaring van Frankrijk, een nieuw traktaat gesloten.

In de overeenkomst van 17 December des vorigen jaars, waarbij Spanje en de Republiek beloofden elkander tegen Frankrijk bijstand te bieden, was niet uitgedrukt, waarin die bijstand bestaan zou. Men verlangde bovendien, van de zijde des Gemeenebests, een nog naauwer verbond, waarin bepaald zou zijn, dat de vrede met Frankrijk niet dan met gemeene bewilliging der Bondgenooten zou mogen gesloten worden. Om deze en andere aangelegenheden te bevorderen, besloten Hunne Moogmogenden een Gezantschap naar Brussel af te vaardigen; van wege de Staten van Holland werd ter Generaliteit voorgedragen de Heer C. de Witt, Burgemeester van Dordrecht, broeder van den Raadpensionaris [1]); de twee andere Gedeputeerden waren de Heeren C. van Vrijbergen en de Rhijngraaf. Hunne Instructie hield in, dat zij aan den Graaf van Monterey moesten doen opmerken het onheil, dat zoowel de Spaansche Nederlanden, als den Staat van H. H. Mog,, bedreigde van wege de vijandige oogmerken des Franschen Konings; dat de belangen van den Koning van Spanje veel gevaar liepen, daar H. H. Mog., door Frankrijk aangevallen, niet bij magte zouden zijn de zuidelijke Nederlanden bij te staan, indien deze insgelijks werden aangetast; dat laatstgenoemde gewesten vooral in groot gevaar zouden geraken, indien Maastricht of eenige steden van Vlaanderen in de handen der Franschen vielen, daar ze alzoo geheel voor de vijandige wapenenen open zouden leggen. De Gedeputeerden moesten derhalve met den Graaf in overleg treden, omtrent de beste wijze van verdediging aan den kant van Vlaanderen en van de Maas, mitsgaders over het aantal troepen dat, tot dien einde, door den Graaf van Monterey en door de Staten-Generaal gebezigd zou worden, enz. De

---

1) *Resol. Holl* 7 Jan. 1672.

Gedeputeerden mogten evenwel niets „finaels" sluiten, zonder nadere voorkennis van H. H. Mog. [1]).

De Gedeputeerden vertrokken, den 20. Januarij 1672, uit 's Gravenhage en werden te Brussel met veel onderscheiding ontvangen [2]).

Wij zullen slechts enkele stukken uit hunne dépêches overnemen: 1° omdat de maatregelen van militaire verdediging, welke het hoofddoel hunner zending uitmaakten, geheel buiten den kring van ons werk liggen: en 2° omdat de belangrijkste dépêches, zijnde die van den Ruwaard van Putten aan den Raadpensionaris, reeds uit het archief opgedolven en publici juris geworden zijn [3]).

Wij hebben hierboven gezegd, dat de Fransche Ambassadeur te Madrid aan de regering aldaar de keus had gelaten tusschen onzijdigheid of een verbond met Frankrijk. Nog in de maand December meldde de Heer Valckenier, dat de Koningin Regentes in deze voorstellen geenszins zoude treden; dat zij eene schriftelijke verklaring aan den keizerlijken Ambassadeur had ter hand gesteld „van den Vereenighden Nederlandschen Staet in dit kwaet voornemen van Vranckryck niet te zullen abandonneren, maer in tegendeel met beyderzydse troupes, dewyle S. Keys. Maj. daertoe mede t' eenemael inclineerde, te secunderen [4])."

Men haastte zich dan ook niet, den Marquis de Villars een bepaald antwoord te geven. De Heer Valckenier gaf hieromtrent de volgende belangrijke berigten.

---

1) Zie de Instructie voor de Gedeputeerden naar Brussel in het *Register*, *saecken met Spaigne*, 1672, fol. 12.

2) *Verbael gehouden tot Brussel by de HH. HH. Mog. Extr. Gedeputeerden*, *overgegeven by den Heere C. van Vrybergen*, *een der gemelte Heeren H. H. Mog. Extr. Gedeputeerden*, *den* 5. *Mei* 1674, (niet gefolieerd).

3) Mr. J. C. de Jonge, Verhandelingen en onuitgegeven stukken, betreffende de geschiedenis der Nederlanden, I. p. 240 sqq. — Bij onze geschiedschrijvers vindt men van deze zending geen gewag gemaakt.

4) Dépêche van den Secretaris Valckenier aan H. H. Mog., 23 Dec. 1671. (*Register*, enz. a°. fol. 14).

„Men heeft d' aenwesenden Franschen Ambassadeur alhier alsnoch, wegens de Coninginne Regentes, geene finale resolutie op desselffs gedane propositiën gegeven, waervoor hy sich eenigsints impatientigh toont, op antwoord hart aandringht, en op eergisteren daarover eene expresse audientie by de Coninginne afleyde. Waerop (naer my van goeder hand verseeckert is), hem op gisteren een provisioneel antwoord verleent syn soude — dat men over soo gewightige affaires, de rust ofte onrust van het geheele Christendom nae haer slepende, geene finale resolutie nemen kan noch sal, voor en aleer men eerst, by aenkomste van den Extraord. Ambassadeur van Engelant en van den aengestelden Resident van U H. Mog., derselver aenbrengen en voorstel, wegens hunne principaelen, op deselve sal gehoort en verstaen hebben; dat men oversulks hunne aenkomste eerst soude moeten affwachten. Met dit antwoordt heeft de Fransche Ambassadeur, op gister avont, een expressen courier naer Parijs affgevaerdigt. Denselven is tot Commissaris ende interlocutor wegens de Coninginne-Regente toegevoeght de Heer Marquis de la Fuente, voor dese gewesen Ambassadeur wegens deze Croone aen 't Fransche Hoff), welcke beide onlanghs t' saemen eene conferentie van wel 3 uyren langh gehouden hebben. Op dese wyse soekt men nu alhier den Franschen Ambassadeur gaende te houden, terwyl men alreets vast beslooten heeft dien Coningh geene van syne gedaene propositiën tot naedeel van U. H. Mog. Staet toe te staen, noch in te willigen, en wanneer men eyndelyck genootsaeckt syn sal te komen tot de finale resolutie en verklaeringe, soo heeft men vast bestemt, en alreede het concept genomen (volgens dat ik van goeder handt bericht heb, dat de Marquis, de La Fuente selffs sigh tegen den keiserlycken Ambassadeur soude hebben laeten verluyden), Vrancryck in volgende form te antwoorden.

Wegens de propositie van het huwelyck van de Dochter van Vranckryck met syne Conincklyke Majesteyt, dat men deselve aenbiedinge ten alderhooghste estimeerde, maer dat geduyrende des Conings minderjarigheyt men over die saecken niet konde ofte vermoghte te tracteren.

Wegens het Fransche voorstel, om sich in te laeten ende te treden in een naeder verbont tegen den Vereenigden Staet, en beydersydse waepens te conjungeren om de conqueste van deselven te ondernemen, ende t' saemen te partageren, dat men gehouden ende verbonden was aen den Munsterschen vrede, waerby dese Croon voor altoos en eeuwighlyck affstant gedaen hadde van alle regt ende pretensie op deselve Vereenigde Nederlandsche provinciën, ende deselve voor vrye en libre landen verklaert hadde, ende als soodanige met haer in 't vredestractaet getreden was.

Wegens de geproponeerde neutraliteyt deser Croone, ende verleeninge van pas over haeren bodem in de Nederlanden voor de Fransche Troupes, dat men sich dienaengaende t' eenemael refereerde aen 't laetstgemaeckte Pyreneesche tractaet met Vranckryck, hetwelcke men in allen deele heyliglyck wilde observeeren ende naekomen.

Nu is het, dat men by soodanige verklaeringe reflexie neemt op den inhoud van 't 3e artikel desselven tractaets, waerby wedersydts sonder eenighe infractie van den gemaeckten vrede te maecken, noch denselven te breken, toegestaen wert syne geallieerden te mogen assisteren en te hulpe komen, wanneer deselve van syde van de andere Coninghrycken mogten geattaqueert worden, onder beding dat voor 's hands, in 't Hoff van deselve, door d' aenwesende Ambassadeur offte Minister van d'anderen sullen aengewent worden de mogelycke officies tot bemiddelinge van dese verschillen, hetsy onder submissie van arbitrage ofte andersints; ende sulks mogende helpen, soo wert by hetselve 3e artikel gepermitteert, dat men syne geattacqueerde geallieerden mag assisteren, sonder eenige interruptie van den vrede tusschen de twee Croonen, gelyck by hetselve Tractaet, 6e artikel, te zien is.

Wanneer Vranckryck sich absoluyt by hetselve verbonden hadde, de Croone van Portugal (toen noch in oorlog met dese) geene assistentie direct noch indirect te sullen doen [1]),

---

[1]) Bij het 60. Art. van den Pyreneeschen vrede, had de Koning van Frankrijk zich verbonden „sur son honneur et en foi et parole

selffs geene commercie tusschen syne ende Portugals ondersaeten, noch navigatie te permitteren, soo heeft men evenwel naederhand bevonden, dat Vranckryck soo wel het eene als ander contrarie gepractiseert en gemelde Croone van Portugal onder de hand met volck en waepenen ondersteunt en gesecondeert heeft, om de Spaensche te konnen tegenstaen, welcke rememoratiën hier ten Hove aenleydinge geven, om sich daernaer in het tegenwoordige voorval van Vranckrycks quaede desseynen tegens U H. Mog. Staet te reguleren, om denselven met meerder reght en tytel te mogen assisteren [1]).

Te gelijkertijd werden in Spanje groote wervingen van troepen bewerkstelligd [2]).

De Engelsche Gezant zou ook, volgens het schrijven van den Heer Valckenier, gesproken hebben over een huwelijk van den Hertog van York met eene Oostenrijksche Prinses, hetgeen met de bekende Roomschgezindheid van den broeder des Konings van Engeland wel strookt.

„My is van goederhand beright, dat deselve Ambassadeur (de Graaf van Sunderland) onder andere propositiën eene soude doen van een huwelyck van den Heer

---

de Roi," om noch direct noch indirect eenige openlijke of geheime hulp, in manschappen, wapenen, enz., aan Portugal te geven. Om dit artikel in het traktaat te doen opnemen, had Spanje zich rekkelijk getoond omtrent onderscheiden andere punten, en de Cardinaal Mazarin had vruchteloos aan Spanje de teruggave van alle door Frankrijk gemaakte veroveringen aangeboden, mits de nieuwe Konig van Portugal, door de omwenteling van 1640 op den Troon geplaatst, in het rustig bezit van denzelven werd gelaten. Cff. lettres du Cardinal Mazarin.

1) Secrete dépêche van den Secretaris Valckenier aan H. H. Mog., 6 Jan. 1672. (*Register*, enz. a°. 1672, fol. 43). — Zie verder over de onderhandelingen van Frankrijk met Portugal, Mignet, Négociations, etc. I. p. 487 sqq., en het traktaat (ligue) tusschen beide Rijken, onder dagteekening van 31 Maart 1667, gesloten, bij denzelfden Schrijver, l. l. p. 542.

2) Dépêches du Marquis de Villars à Louis XIV, des 5 et 20 Janv. 1672. (Mignet, III. p. 679).

Hertogh van York met eene Oostenryckschе Princesse, de Aerts-hertoginne van Inspruck, van eene uytnemende schoonheyt en 19 à 20 jaeren oudt, dewelcke men voor desen, voor des Keysers veranderinge van staet, die Maj. voor een gemalinne al wilde opdragen. Bijaldien dit huwelyck konde gevonden worden, gelyck men daertoe van dese kant gansch willigh sal inclineren, ende tot de voortsettinge ongetwijfelt coöpereren, word het een gewenscht middel geoordeelt om Engelandt t' eenemael van de Fransche factie af te trekken, ende aen die van het huys van Oostenryck en Spaigne te verseeckeren [1]."

Gelijk genoegzaam bekend is, had dit plan geen verder gevolg, en huwde de Hertog van York later met eene Prinses van Modena.

Te gelijker tijd dat deze geruststellende tijdingen uit Madrid aankwamen, ontvingen de Staten hoogst opmerkelijke berigten uit Frankrijk, waaruit schijnt te moeten worden opgemaakt, dat niet eerst kort vóór den Rijswijkschen vrede, gelijk sommige schrijvers meenen, maar reeds in dien tijd waarin Boileau schreef: „grand Roi cesse de vaincre, ou je cesse d'écrire," Frankrijk's inwendige toestand ellendig en aan uitputting grenzende was.

De berigtgever was de Commissaris Mels, van wien wij niets anders weten te zeggen, dan dat hij eenige zaken met de Spaansche Regering uitstaande had, en dat H. H. Mog., bij Resolutie van 6 Dec. 1670, aan den Heer van Beverningh gelastten om de belangen van genoemden Mels, zoo mogelijk, te bevorderen [2]. Deze Commissaris nu schreef het volgende:

„Den 24. Nov. hebbe ik U H. Mog. laetst geschreven uyt Parys, adviserende alle 't geene ick tot dien tyd verstaen hadde, 't welcke myns oordeels eenighsints tot naeright van U H. Mog. soude konnen strecken in het tegenwoordigh krackeel met Vranckryck, en onder anderen, dat ick goede

---

1) Aangehaalde dépêche van den Secretaris Valckenier aan H. H. Mog., van 6 Jan. 1672.

2) *Verbaal van van Beverningh*, ad 7 April 1671.

moedt had om in Madrid uyt te wercken, dat men een van de voornaemste neeringen van dat Ryck soodanigh soude destrueren, datter den onderdaenen in ofte omtrent de dertigh millioenen guldens jaerlycks schaede by souden lyden, en die U H. Mog. toegevoeght worden. Naer proportie van hetwelcke, de maght ende het inkomen van den Coningh oock af, ende die van U. H. Mog. toe soude nemen, voor sooveel deselve bestaet in eene welvaerende gemeente; op 't welcke ick U H. Mog. ordre te gemoet sie.

Nu sal ick U H. Mog. adviseren wat ick, tot hiertoe, verstaen ende gehoort hebbe.

De resolutie van den Coningh van Vranckryck, van alle commercie te verbieden met de onderdanen van U H. Mog., is gesuspendeert.

In 't generael is er groote liefde by de Fransche Natie tot U. H. Mog. ende derselver onderdaenen, soo by edelen, geestelycken, als den gemeenen man, selffs oock by veele militairen, en wenschen niet anders als de continuatie van vrede, voornaementlyck die van de commercie dependeren, gelyck se meest alle doen; de Edelen, ten opsight van de vrughten van haere landen, die door 't verbod van U H. Mog. in 't generael wel ⅓ à ¼ minder gelden als op andere jaeren; de gemeene man, omdat een goed deel van haere neeringe stille staet, en de geestelyckheyt, omdat sy, als d'Edelen van haere landen, en de gemeene man niet konnen trecken als voorheen. En alhoewel niemand dorst spreecken, syn sy hierover seer misnoeght tegen Syne Majesteyt, in soo hoogen graet, dat diverse persoonen van ieder soort my in 't particulier hebben doen openbaeren, dat sy niet anders wenschten, als dat syne wapenen ongeluckigh, en die van U H. Mog. geluckigh mochten wesen, opdat door dit middel de hooghmoedt vernedert en alles op den ouden voet gebraght moght worden. 't Is ook niet wel uyt te drucken, hoe jammerlyck de ambachtsman en boeren getiranniseert worden; want soo men de dienstbaerheyt van Egypte slaefs noemde, daer de kinderen Israëls nogh moes en vleespotten hadden, weet ick niet hoe men dese sal tituleren, daer men de arme menschen naeuwlyks droog broot

genoegh laet om haer te verzadigen. D'Edelen worden naer proportie niet minder gedruckt, alhoewel door stratagema en op eene andere wys, en in 't generael die van de religie boven alle anderen, soo in haer dubbele taille te doen betaelen, als in 't passeren van 't krygsvolck eens soo veel te beswaeren als de Roomschen, en omdat sy in haer processen van vele rechters geen justitie konnen obtineren. Alle hetwelcke my doet geloven, dat indien in cas van rupture Syne Maj. syn hooft maer eens stoot, en dat daerop de wapenen van U H. Mog., 't zy in Vranckryck door middel van de vloot, off andersints eenigh goet succes erlangen, dat geheel t' onderste boven soude raecken, hoe maghtigh ende florissant het oock schynt te wesen [1]).

Te Madrid was men zoo gunstig gezind voor den Staat der Vereenigde Nederlanden, dat dezelfde Commissaris van daar schreef [2]):

„In 't generael vinde ick by alle Ministers soodanige liefde en affectie tot U H. Mog., en ter contrarie sulcken haet en wangunst tot de Franschen, dat het niet wel uyt te drucken is, en omtrent de Engelschen is een groote laeuwigheyt en een bedekte wraeksucht over de offencen van Indiën.

Voor eenige daegen gingh ick een Minister van de opperste regeeringe en wel van 't meeste crediet salueren, juist als er de Fransche Ambassadeur mede was, soodat ick een weynigh moest wachten; by my komende maeckte hy groote excuse hierover, my seggende: „soodra ik hoorde dat UEd. hier waert, depecheerde ick den Franschen Ambassadeur ten eerste;" en dat met sulcken gebaer, als off die Minister een veraght en ik een persoon waere geweest van groote qualiteyt. Syn Ed. seyde my oock, dat die Ambassadeur met seer klein respect van U. H. Mog. gesproken

---

1) Brief van den Commissaris Mels aan H. H. Mog., 21 Dec. 1671. (*Register*, enz. a°. 1672, fol. 22).

2) Hij had „om diverse redenen," schrijft hij, „syne credentialen in 't privé overgelevert; Haere Majesteyten hebben deselve met groote estime en applaudissement ontvangen," enz.

had, en dat met sulke arrogantie, als of syn meester U H. Mog. in korte, als aen den bant en in een ketting als slaeven, soude sluyten; (God geve dat de val dese hoogmoet mag volgen)! 't welke scheen dat Syn Ed. ver gepicqueert en vergramt had, niet konnende verdraegen, dat men van geallieerden, van sulcken estime als U' H. Mog., soo weinigh werck maeckte.

De yver van dese natie tot U H. Mog. is soo groot, dat een van de Heeren van den raedt van oorlogh my geseght heeft, dat hy in denselven raedt opstaende, seyde dat hy voor een verrader van den Coningh soude achten alle die niet stemden Holland te assisteren, en vaste alliantie met Haer te maecken. Dese genegentheyt gaet soo verre, dat eenige U. H. Mog. wel souden willen gaen dienen, al wast maer met een pieck, en hierin munt de Prins van Montosarcho boven andere uyt.

Dese groote liefde tot U. H. Mog. doet den Franschen Ambassadeur van spyt bavieren, en dese smert wordt verdubbeld, doordien men hier seer weynigh werck maeckt van Fransche maght en armature, (dat te wenschen wate dat anders was) seggende dat al haer groot voorgeven maer gasconades syn, en dat lange ervaerentheyt leert dat men de helft daervan niet mag geloven [1]).

Ofschoon de ratificatie van het traktaat van 17 December des vorigen jaars nog niet, uit Madrid, aan den Graaf van Monterey was toegezonden, zoo toonde deze zich desniettemin wel genegen, om met de Gedeputeerden der Staten „praeparatorie ende sonder engagement te concerteren over de particulariteyten ende secoursen, die wy den anderen, uyt kraghte van het voorschreven geconvenieerde, als hetzelve geratificeert soude syn, souden meynen te konnen ende te moeten praesteren."

Ingeval de Republiek door Frankrijk aangevallen werd, beloofde de Graaf van Monterey 3000 man ruiterij ter

1) Missive van den Commissaris Mels aan H. H. Mog., Madrid, 20 Jan. 1672. (*Register*, enz. a°. 1672, fol. 66).

onzer hulp toe te zenden; infanterie kon hij tegenwoordig niet missen; doch er werden 4000 man uit Spanje verwacht en vele wervingen gedaan, zoodat hij ook, na verloop van een paar maanden, manschappen van dat wapen zou kunnen afstaan. Daarentegen verlangde hij, dat de Staten 10 à 12,000 man in de omstreken van Bergen-op-Zoom zouden plaatsen, die, wanneer de Spaansche Nederlanden mogten worden aangetast, tot de verdediging dier gewesten zouden toesnellen. „Verklaerende deszelfs intentie te syn, dat de troupes van secours, soo wel van d'eene als de andere syde, gekomen synde binnen het territoir van diegeene, die deselve versocht soude hebben, souden staen tot absolut commandement van diegeene, op wiens territoir ende tot wiens assistentie deselve gesonden souden syn omme die, 't sy gesaementlyck 't sy separate, te gebruycken soodanigh als men geraeden soude oordeelen [1]."

Daar de Gedeputeerden, na 14 dagen wachtens, nog geen antwoord uit 's Hage ontvangen hadden, drong de Graaf van Monterey met nadruk op een bepaald besluit aan, „daerby voegende, dewyle de bewuste ratificatie nu uytgewisselt [2]) ende aen alle de werelt bekent was, dat buyten twyfel dese landen den eersten aenstoot van de Franschen te verwaghten souden hebben om de situatie ende de commoditeyt van de magasynen, die in alle de frontieren met seer groote sorg ende in abundantie geprovideert syn. Wy moeten seggen, dat wy met beschaamtheyt genootsaeckt syn geweest te antwoorden, dat alhoewel wy nu hier vier weecken hadden geweest, echter niet gelast ofte bequaem waeren, op de voorschreve vraege positive te konnen antwoorden; maer dat wy wel waeren verseeckert, dat H. H. Mog. vigoureuselyck ende effective de

---

1) Dépêche van C. de Witt aan den Raadpensionaris, 7 Feb. 1672. (*Verbaal*, enz. *Register*, enz. a°. 1672, fol. 70).

2) De ratificatiën van het traktaat van 17 Dec. 1671 werden te 's Hage, den 15. Feb. 1672, tusschen Don E. de Lira en de Gedeputeerden van H. H. Mog. tot de zaken van de Triple-Alliantie, uitgewisseld. Cf. *Secrete Resol. Stat. Gen.*, 15 Febr. 1672.

tractaten, met de Croone van Hispaniën aengegaen, souden praesteeren [1])."

De dépêches van 7 Februarij waren langzaam overgekomen, en over derzelver inhoud had moeten worden „gebesoigneert" tusschen den Raad van State en de Gedeputeerden tot de militaire zaken. Hierin lag de oorzaak dat de Gedeputeerden te Brussel geen spoediger antwoord hadden ontvangen [2]). Zij werden gemagtigd, om met den Graaf de Monterey te sluiten wegens den bijstand in troepen, op de wijze, door den Heer C. de Witt, in zijne dépêche van 7 Februarij voorgesteld; verbindende H. H. Mog. zich, om, „ingeval de Spaansche Nederlanden door den Koning van Frankrijk zouden aangetast worden," dezelve met een corps van 10,400 man voetvolk, onder bevel van den Heer van Zuylenstein, te helpen [3]).

Na het uitwisselen der meergemelde ratificatiën van de overeenkomst van 17 December des vorigen jaars, betuigde de Spaansche gezant genegen te zijn „om eene nadere acte op te rigtèn, tot gerustheydt van dat men gesaementlyck in oorloch geraeckt synde, d' een of d' ander in prejudicie van syn compaignon daer niet soude uytspringen [4])."

Niets kon aan de regering der Republiek aangenamer zijn; immers, wij hebben het hiervoren gezegd, reeds gedurende de onderhandelingen over dat traktaat, had men dit verlangen te kennen gegeven.

De Gedeputeerden tot de zaken der Triple-Alliantie werden diensvolgens gemagtigd om,.onder goedkeuring en ratificatie van H. H. Mog., en tegen eene gelijke akte door Don E. de Lira te teekenen, aan den Spaanschen gezant te beloven dat, ingeval Spanje, ter zake van den bijstand

---

1) Dépêche van C. de Witt aan den Raadpensionaris, 19 Feb. 1672. (*Verbaal*, enz.).

2) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 18 en 22 Febr. 1672.

3) Missive van den Raadpensionaris aan C. de Witt, 22 Febr. 1672. (De Jonge, Verhandelingen, enz. I. p. 271).

4) Missive van den Raadpensionaris aan C. de Witt, 18 Feb. 1672. (De Jonge, Verhandelingen, I. p. 265).

die aan de Republiek volgens de aangegane overeenkomst verleend moest worden, door Frankrijk werd aangetast en met dat Rijk in oorlog geraakte, de Staten alsdan geenen dan gemeenschappelijken stilstand van wapenen met Lodewijk XIV zouden aangaan, ook geene vredesonderhandeling zouden beginnen dan na gemeen overleg; dat zij, eindelijk, geenen vrede zouden sluiten zonder in denzelven den Koning van Spanje te begrijpen, en Z. M., des verkiezende, te hebben doen herstellen in de landen, steden, enz., die hij voor het begin van den oorlog bezat „ten waere Hooghstged. Coning van Spaigne ende H. H. Mog. anders quaemen te convenieren [1]).”

De concept-akten, door de Gedeputeerden, volgens deze beginselen opgesteld [2]), werden door de Staten-Generaal goedgekeurd [3]). Don E. de Lira nam hiermede genoegen, en dien ten gevolge werd, op den 22. Febr 1672, eene nadere overeenkomst tusschen Spanje en de Republiek der Vereenigde Nederlanden, op de bovengemelde grondslagen van geenen dan gemeenschappelijken vrede te sluiten, geteekend; belovende de Spaansche Gezant de ratificatie van zijn Hof, binnen twee maanden, te verkrijgen [4]).

De vreugde, die hier te lande reeds groot geweest was tijdens de ratificatie van het traktaat van 17 December [5]), werd nu door deze naauwere verbindtenis niet weinig vermeerderd. Eerst in het volgend jaar evenwel werd een offensief verbond tusschen dezen Staat en Spanje gesloten, waarbij dat Rijk den oorlog aan Frankrijk verklaarde, en de Republiek beloofde geenen vrede met Lodewijk XIV aan te gaan, ten zij Spanje in het bezit hersteld werd van al hetgeen haar sedert den Pyreneeschen vrede

---

1) *Secrete Resol. Stat. Gen.* 15 Feb. 1672.
2) Zie de concepten in het *Register*, enz. a°. 1672, fol. 79 verso.
3) *Resol. Stat. Gen.* 17 Feb. 1672.
4) Du Mont, Corps diplomatique VII. P. I. p. 163. *Register*, enz. a°. 1672, fol. 125. Cf. *Secrete Resol. Stat Gen.* 5 Maart 1672.
5) Cf. dépêche de M. de Bernarts au Marquis de Pomponne, 18 Février 1672. (Mignet, III. p. 600).

door Frankrijk ontnomen was [1]): een verbond hetwelk aan Spanje, door de Republiek zeer ondankbaar behandeld, niets dan schade en landverlies berokkende.

Wij willen nu onderzoeken wat ondertusschen te Madrid verhandeld werd.

In het begin der maand Februarij, hadden de Engelsche gezanten (Graaf Sunderland en de Ridder Godolphin) de volgende memorie aan de Koningin Regentes ingediend:

„Office des Ambassadeurs d'Angleterre à la Reine d'Espagne, pour lui proposer, soit d'entrer en ligue contre la Hollande avec l'Angleterre et la France, auquel cas elle demeurerait maîtresse de toutes les conquêtes qu'elle pourrait faire, et pourrait échanger avec la France ce qui ne lui conviendrait pas contre les conquêtes Françaises qu'elle préférerait; soit de demeurer neutre, et alors la France lui accorderait les conditions les plus avantageuses en ce qui regarde Luik, Condé et les écluses de Nieuport" [2]).

Bij de zoo gunstige stemming van het Spaansche Hof voor de belangen der Republiek, waarvan wij hierboven gewag maakten, kon op dit voorstel van Engeland geen toestemmend antwoord verwacht worden. Zie hier het antwoord des Graven Peñaranda:

„En réponse à la proposition qu'ils font à la Reine d'Espagne de s'unir à l'Angleterre et à la France, ou au moins de demeurer neutre dans la guerre qui va se faire contre les Hollandais, le comte a ordre de sa Souveraine de témoigner l'étonnement, où elle est de voir une proposition contre la Hollande venir d'une Puissance qui est avec elle membre de la triple alliance. La guerre projetée lui paraît pouvoir entraîner des suites incalculables; il n'entre pas dans les intentions toutes pacifiques de l'Espagne de favo-

---

1) Du Mont, corps diplom. VII. P. I. p. 240.

2) Office des Ambassadeurs d'Angleterre à la reine d'Espagne, 8 Février 1672. (Mignet, III. p. 680).

riser une prise d'armes si dangereuse; elle a offert, au contraire, et elle offre encore sa médiation pour l'éviter" [1]).

Frankrijk had, gelijk wij gezien hebben, dezelfde voorstellen gedaan, en was daarmede Engeland te Madrid voorgegaan.

De Marquis de la Fuente gaf aan den Marquis de Villars hetzelfde weigerend antwoord, dat hij aan de Engelsche Gezanten gegeven had [2]).

Wij meenen overigens onzen lezers geene ondienst te doen, door de berigten der Fransche Gezanten, welke men bij Mignet vindt, aan te vullen met hetgeen de heer Valckenier aan zijne regering nopens de gezindheid des Spaanschen Hofs en de kuiperijen der Fransche en Engelsche ministers overschreef:

Myne Heeren,

Ick hebbe U H. Mog. myne onderdanighste laetste geschreven in dato 20 January; sedert hebbe ick alhier het gesight gehadt van de rescriptie van den Coningh van Vranckryck aen Haer H. Mog., in antwoord van derselver missive by den Heer Ambassadeur de Groot in audientie overgelevert. Beide syn hier ten Hove genoeghsaem publiek, wordende by een yder uyt het asperere [3]) derselve rescriptie genoeghsaem geoordeelt de voortgangh van de Fransche rupture met den Vereenigden Staet, hoewel niemant deselve justificeert, onder soogesochte pretexten, sonder eenigh fondament van gereghtigheyt, ende oordeelt men dat Engelant, de hedendaegsche evenaar, dit quade voornemen alleen soude vormen, stutten ende bemiddelen; maer de twee aenwesende Ambassadeurs van deselve Croone toonen sich aen alle kanten meer genegen tot de Fransche interesten, als

---

1) Réponse du Comte de Peñaranda aux Ambassadeurs d'Angleterre, 10 Février 1672. (Mignet, l. l.).

2) Office du Marquis de la Fuente au Marquis de Villars, 10 Février 1672. (Mignet, III. p. 681).

3) I. e. het bittere.

die van den Vereenighden Staet. Deselve souden sich tegen andere uytheemsche ministers hebben laten verluyden, dat hun meester, de Coning, sich over eenige gepleegde actiën wegens denselven Staet tot syn disrespect, ten hooghsten geoffenseert hieldt, en meerder fondament en rede hadde als Vranckryck, om deselven te beoorlogen ende syne revenge te nemen; doch dat wanneer men hem satisfactie gaf, hy altoos van syne zyde den vrede soude helpen maintineren. Tegen den Envoyé van Savoyen soude de Graef van Sunderlandt noch over twee daegen verklaert hebben ('t geen my deselve Envoyé op gisteren mondelyks gelieffde te communiceren), dat syn meesters meeninge absoluyt lagh, om de Fransche desseynen t' eenemael te helpen pousseren, en lightelyck den Vereenighden Staet mede den oorlog zou aendoen; dan men heeft genoteert, dat dese Engelsche minister, vol passie tegen denselven Staet, by Vranckryck met gelt is gewonnen, en daegelyks secrete conferentiën met den Franschen Ambassadeur Villars houdt. De andere, Monsr. Godolphin, woont deselve soo veel niet by, en toont sich meer tot Spaigne genegen, ende naer men seght, soude selfs eenige jalousie over syn confrater, wegens gemelde naeuwe familiariteyt, genomen hebben. Of hier nu eenige geveinsde stratagemata met studie onder schuylen, om daardoor te advantageusere conditiën te bedingen, en soowel Spaigne als Vranckryck in twyffel te houden, staet te beduchten; men meent, dat zy van allen haer voordeel sullen soecken te trecken, en eyndelyck neutrael blyven, aen haer refererende de arbitrage van vreede als oorlogh; selfs Vranckryck soude eenige defiance van die Croone hebben, alhoewel men voor vast gelooft en hier voorgeeft, dat selfs de Hertogh van York, nevens andere voornaeme Heeren van 't Engelsche Hoff, met fransch gelt soude besteecken [1]), daerby de Coning, die syne lusten meer de losse toom geeft als op de conservatie van syn Ryck en Bontgenooten siet. De Engelsche Ambassadeur beschuldight by andere uytheemsche Ministers dese Regering, dat se al te voorbarigh soude

[1]) Er zal gelezen moeten worden: „zouden bestoken worden."

geweest zyn, in 't oprichten van de defensive ligue met den Vereenighden Staet, waer door se uyt de hand geworpen soude hebben, naer hun seggen, het middel van arbitrage, en sich nu door hetselve Tractaet genoeghsaem tegen Vranckryck hebben komen te verklaeren, al schoon men den Franschen Ambassadeur alhier noch geen finaal antwoord op desselffs gedaene propositiën, in naem van synen Meester den Coningh, gegeven heeft. Deselve vanteert sich by andere uytheemsche Ministers, dat hy niet van nooden heeft syne saecken alhier te bevorderen, dewyle sulks de Engelsche Ministers voor hem doen, ende een ende hetselve intrest dryven. Men wil my verseeckeren, dat desen Spaigne mede tot neutraliteyt souden hebben soecken te persuaderen; andere voegen daer noch by, dat de Coningh van Engelant soude hebben doen voordraegen, om den Vereenighden Staet nevens Vranckryck den oorlogh aen te doen; ick en hebbe de rechte waerheyt hiervan niet konnen scruteren, alsoo dese affaires hier ten Hove seer gesecreteert worden. Evenwel sooveel, dat Engelant absolut tegen het interest van den Vereenighden Staet hier ten hove ageert.

. . . .

Deser daegen gaf de Marquis de la Fuente de visite aen den Sweedschen aenwesenden Envoyé, met versoeck in naem van de Coninginne Regente, aen synen Meester in faveur van het interest deser Croone, in oppositie van de Fransche, te willen schryven; vervolgens, dat men mede aen den Spaenschen Minister aldaer gelaste daertoe alle officieuse efforten te doen, opdat deselve Croone van Sweden sich niet dieper als [1]) die van Vranckryck engageert.

Naer de Spaensche Nederlanden is de Praesident van de Financiën gelast, op nieuws remise per wissel te tracteren en derwaerts overtemaecken, tot subsidie van de militie, een somme van vyffmael hondert duysent guldens [2])."

Te vergeefs werden herhaalde pogingen, ja bedreigingen,

---

1) Lees „met."

2) Dépêche van den Secretaris Valckenier aan H. H. Mog., 3 Febr. 1672. (*Register*, enz. a°. 1672, fol. 89).

door de Fransche en Engelsche Gezanten aangewend. De Graaf van Sunderland beklaagde zich, in eene nadere nota, over het antwoord dat hij ontvangen had, waarin hij zeide, dat, indien Spanje aan de Republiek hulp verleende, Frankrijk en Engeland haar, even als aan die Republiek, den oorlog zouden aandoen [1]).

Hij bekwam evenwel hierop geen voldoend antwoord, en de Graaf van Peñaranda schreef hem, uit naam der Koningin, „qu'elle n'insistait plus sur l'offre d'une médiation désagréable au Roi de la Grande-Bretagne, et qu'elle ferait, dans cette circonstance, ce que les traités lui permettaient [2])."

Even ongelukkig voor de beide Hoven liepen al de pogingen van den Marquis de Villars af, om het Spaansche Hof, door schrik voor de gevolgen, van het voornemen om de Republiek bij te staan, af te brengen. De Fransche Gezant troostte zich met het denkbeeld, dat die Spaansche hulp niet veel beduiden zoude. Hij schreef aan zijn' meester:

„Je suis persuadé, que l'Espagne n'enverra pas un homme de secours en Hollande...... Les levées qui se font ici font pitié...... Je finirai ma lettre par un pronostic assuré des Espagnols; que si Votre Majesté veut leur pardonner un peu d'orgueil, ils n'interrompront point ses conquêtes [3])."

De onderhandelingen met den Graaf de Monterey hebben ons evenwel doen zien, dat de Marquis de Villars zich op dit punt bedroog.

Tot laatstgenoemde negociatiën terugkeerende, merken wij op, dat de Graaf de Monterey hulptroepen aan de Staten belovende, tevens verlangde dat de Republiek, ten behoeve der verdediging van de Spaansche Nederlan-

---

[1]) Office des Ambassadeurs d'Angleterre au Comte de Peñaranda, 14 Février 1672. (Mignet, III. p. 683).

[2]) Réponse du Comte de Peñaranda au second office des Ambassadeurs d'Angleterre, 19 Mars 1672. (Mignet, l. l.).

[3]) Dépêche du Marquis de Villars à Louis XIV, 15 Février 1672 (Mignet, III. p. 684).

den, insgelijks troepen zou afzenden. Deze eisch was billijk; doch de Raadpensionaris van Holland, bevreesd het vaderland van een, hoewel dan ook klein, gedeelte van het leger te berooven, en in onkosten te vervallen, was niet zeer gezind aan het verlangen van den Spaanschen Gouverneur te voldoen. Hij schreef aan zijn' broeder, met wien hij in dit opzigt van denkwijze verschilde [1]), „het sal myns oordeels, als noch ten hoochsten noodich wesen, dat UEd. aen den Graeve van Monterey wel doe begrypen de voorschreve twee poincten; naementlyck in den eersten, dat het geresolveerde van H. H. Mog. [2]) is buyten alle obligatie, ende ten anderen mede, dat het (sonder de voorschreve consideratie om Spaigne te obligeren, ende daardoor de confidentie van die twee t' saemen gevoeghde machten aen iedereen op 't blyckelyckste te doen sien), oock t' eenemael strydich is tegens het interesse van desen Staet."

De Raadpensionaris zette vervolgens breedvoerig de gronden zijner meening uiteen, en zeide onder andere, dat de akte van guarantie, het Tripel-Concert, en eindelijk de overeenkomst van 17 December des vorigen jaars, de Staten dan alleen tot het zenden van hulptroepen aan Spanje verpligtten, indien dat Rijk door Frankrijk aangetast werd, „ende het voorschreven casus, soo als bekent is, noch niet voorgevallen synde, soo en is oock consequentelyck noch geene obligatie tot laste van H. H. Mog. geboren."

Merkwaardig is hetgeen J. de Witt, iets verder, laat volgen.

„Daer by noch komt eene capitale rede (die ick niet en stelle in rang met de voorgaende, omdat deselve myns oordeels van die nature is, dat se mogelyck beter dient verzwegen, als nevens de voorgaende aen den Heere Graeve van Monterey te gemoedt gevoert te werden), naementlyck dat het niet alleen voor H. H. Mog., maer oock voor

[1]) Zoo als uit het straks aan te halen schrijven van den Raadpensionaris op te maken is. De brieven van den Ruwaard, van den 3. tot aan den 17. Maart, ontbreken.

[2]) De hierboven aangehaalde Resolutiën van 18 en 22 Februarij.

Spaigne selfs ende voor de gemeene saecke hoogelyck te wenschen was, dat Vranckryck de eerste attacque op de Spaansche Nederlanden kwame te doen; omdat daerdoor niet alleen Spaigne sonder eenige scrupule van gemoedt, of van oneerbaerheydt voor de wereldt, mede resolutelyck tegen Vranckryck soude konnen ende moeten treden in rupture, maer omdat in sulcken cas Engelandt ende Sweden sonder notoire bondtbreeckinge niet buyten onse partye souden konnen blyven, daer wy, door 't senden van dat secours, mits de versterckinge van de Spaensche plaetsen, Vranckryk van daer helpen detourneren; ende mits de verswackinge van de onse, hem meer ende meer op ons landt verwysen ende als op ons eygen hals haelen [1]).

Het verlangen van den Graaf de Monterey dat de hulp wederkeerig zou zijn, was evenwel te billijk, dan dat het geweigerd kon worden, en inderdaad hadden de Staten er reeds in toegestemd bij hunne Resolutiën van 18 en 22 February. Thans werd nog daarenboven bepaald, dat aan de afgevaardigden te Brussel, bij eene nadere Instructie, gelast zou worden aan den Graaf de Monterey te verklaren: dat H. H. Mog. besloten hadden, tot bewijs van hunne goede gezindheid, de hulptroepen naar de Fransche Nederlanden te doen optrekken, „zelfs zonder eenen aanval dier gewesten door Frankrijk af te wachten;" dat die hulptroepen zouden bestaan uit 13 regimenten, waarvan 4 terstond in de Spaansche Nederlanden rukken, en geheel onder den Graaf van Monterey staan zouden; maar zij moesten bijeen gehouden, of in steden, grenzende aan onzen Staat, gelegd worden, om, wanneer deze landen aangetast werden, vrij en zonder hindernis terug te mogen keeren [2]).

De Raadpensionaris, aan zijne vroegere beginselen getrouw, kon zich echter niet weerhouden aan zijn' broeder te schrijven, dat deze Resolutie genomen was, „op dat

---

[1]) Missive van den Raadpensionaris aan C. de Witt, 11 Maart 1672. (De Jonge, l. l. p. 284 sqq.).

[2]) *Secrete Resol. Stat.-Gen.* 3 Maart 1672.

presupoost, dat UEd. den gemelden Heere Graeve van Monterey wel sal inscherpen ende doen begrijpen, dat alle 't selve geschiedt buyten eenige obligatie of engagement, in erkentenisse van de goede sentimenten van syne Excellentie ontrent de gemeene saecke ende de vigueur waermede deselve die by 't Hoff van Spaigne tot Madrid is appuyerende, ende om daerdoor 't credit van S. Exc. aldaer des te meerder te stercken, opdat door desselfs goede advisen ende officiën de Coninginne Regente eenmael mede geporteert moge werden, om Haer soo verre te verklaeren als H. H. Mog. albereydts hebben gedaen; namentl., dat, by soo verre Vranckryck desen Staat komt te attacqueren, Spaigne mede tegen dat Ryck sal treden in openbaere rupture; enz...... Op welcke ende meer andere fondamenten, UEd. den welgem. Heere Graeve van Monterey sal dienen te pousseeren, om met alle uiterste effort de saecken by het Spaansche Hof daerhenen te helpen beleyden, dat men van die syde eindelyck mede voor haer eygen interest soowel, als voor 't beste van de gemeene goede saecke, sich tot eene reciprocatie van H. H. Mog. verklaeringe ende belofte, soo in de garantie, als in derselver resolutie van den 22. der voorl. maendt vervat, kome uyt te laeten [1])."

Bij de overeenkomst van 17 December 1671 had Spanje beloofd de Republiek bij te staan, indien zij direct of indirect door Frankrijk werd aangevallen; bij die van 22 Februarij van dit jaar had men elkander beloofd geenen dan gemeenschappelijken vrede te sluiten. Maar de Staten wilden nog meer: zij verlangden „eene verbindtenisse met reciprocque belofte tot rupture [2])." Don Emanuel de Lira

---

[1]) Missive van den Raadpensionaris aan C. de Witt, 13 Maart 1672. (De Jonge, l. l. p. 296).

[2]) J. de Witt was namelijk van gevoelen dat H. H. Mog., „door de jongste rescriptie" van den Koning van Frankrijk, en meer andere redenenen, volkomen geregtigd waren, „te mogen toetasten ende selfs den eersten slach geven." Zie missive van J. de Witt aan zijn' broeder, 8 Maart 1672. (De Jonge, l. l p. 281).

weigerde evenwel, zonder nadere volmagt, zulk een verbond aan te gaan, niettegenstaande alle moeite door den Raadpensionaris, bijgestaan door den Heer van Beuningen, hiertoe aangewend [1]).

De onderhandelingen, die tot het traktaat van 30 Aug. 1673 hebben geleid (waarbij Spanje ten laatste den oorlog aan Frankrijk verklaarde), behooren niet tot het bestek van dit ons werk en moeten voor den toekomstigen geschiedschrijver der diplomatieke negatiatiën van dien tijd bewaard blijven.

Men had nu verkregen al wat men van Spanje redelijk verwachten kon: hulp, ingeval men door Frankrijk aangevallen werd, en niet dan gemeenschappelijken vrede. De oorlogsverklaring van Lodewijk XIV, die in het begin der volgende maand April der Republiek werd aangekondigd, trof haar niet geheel weerloos en van bondgenooten verlaten. Hadden de listige kuiperijen en het geld van Lodewijk, zoowel als de vrees voor de magt des Franschen Konings, den verachtelijken Karel II en de zwakke Regering van Zweden uit het drievoudig verbond gerukt, den Duitschen Keizer en onderscheidene Vorsten des Duit-Rijks hetzij tot stilzwijgende aanschouwers, hetzij tot medewerkers van zijne heerschuchtige, met wraak gepaarde, ontwerpen gemaakt, al zijne pogingen om Spanje te winnen, ja om slechts deszelfs onzijdigheid te verkrijgen, mislukten.

Verwonderlijke ommekeer der politiek en der gezindheden! de voormalige aartsvijandin der Protestantsche Republiek was haar ijverigste bondgenoot geworden!

Wij kunnen dit hoofdstuk niet beter, dan met de volgende woorden van Wicquefort, sluiten:

„Étrange révolution! La France qui avoit aidé à former l'État des Provinces-Unies, à dessein de s'en servir contre la maison d'Autriche, comme elle avoit déja fait en plusieurs rencontres, les contraint de se jeter entre les bras de

---

1) Missive van den Raadpensionaris aan C. de Witt, 17 Maart 1672. (De Jonge, l. l. p. 305).

l'Espagne, et de réclamer son secours contre les premiers fondateurs de la République et de sa liberté! Il faut avouer, que ces maximes étoient bien opposées à celles qui avoient si bien réussi sous le roi Henri IV et sous le dernier règne, et qu'un illustre personnage, dont l'esprit et l'épée ont rendu de très importants services à la France, avoit raison de dire, qu'il trouvoit si peu de rapport entre les instructions, qu'on donnoit aux Ambassadeurs du temps du Cardinal de Richelieu, et celles qu'on leur donnoit depuis que les compagnons étant devenus maîtres font donner aux affaires le tour qu'il leur plaît, qu'il falloit nécessairement croire, que dès ce temps là on avait travaillé sur de faux principes, ou que depuis ce changement on y agissoit contre les véritables intérêts de la Couronne. Hugues de Lionne, qui jugeait autrefois, lorsqu'on parla du mariage de l'Empereur et de l'Infante d'Espagne, que toutes les Puissances de l'Europe devaient s'unir contre la maison d'Autriche, et que les Provinces-Unies, qui y étoient le plus intéressées, devoient se mettre à la tête de ceux qui s'y opposeraient; le même Lionne, dis-je, fut celui qui depuis eut le plus de part aux résolutions que l'on prit en France contre les mêmes provinces, et qui en s'éloignant de ses premiers principes s'étoit, un peu devant sa mort, déclaré contre elles, parcequ'elles n'avoient pas voulu consentir à la perte des provinces de Flandre, ni aider à élever la France à une grandeur si formidable, qu'elles mêmes ne trouveraient plus de sûreté dans son voisinage [1]."

---

[1]) Wicquefort, histoire M. S. des Provinces-Unies, livre 20.

BIJLAGE.

MEMORIE VAN DEN AMBASSADEUR VAN BEVERNINGH AAN DE KONINGIN REGENTES VAN SPANJE.

Pour faciliter à S. M. Catholique les moyens, par lesquels Elle pourrait avoir d'an en an une bonne provision d'argent contant dans les Pays-Bas de son obéissance; et que celle-la se pourrait faire, non seulement sans aucun danger ou risque, mais même avec fort peu de frais, ou pour parler proprement et distinctement sans que le fournissement de l'un pays à l'autre lui coutât aucune chose;

Le soussigné, Amb^r. Extraord^e. de Messeigneurs les États Généraux des Provinces-Unies, propose les expédients qui suivent:

Premièrement, que S. M. fasse transporter de ses pays de Nova Hispania, par la mer du Sud, vers Batavia aux Indes Orientales, une somme de deux millions d'argent plus ou moins, soit en lingots et en barres de plata, ou en monnaye de reales, et les fasse desmanuer au Général et ceux du Conseil de la Compagnie desdites Indes; et ceux de la dite Compagnie s'obligeront, en la forme la plus authentique que faire se pourra, qu'aussitôt que l'on aura des nouvelles de la tradition dudit argent, et qu'elle se pourra prouver par l'obligation, ou par quelque autre instrument de recepisse, passé par lesdits Général et Conseil, ou de leurs Commis, soit que des nouvelles assurées en viennent par la voie de la Nouvelle Espagne, de par S. M. Catholique ou

par les vaisseaux de retour de ladite Compagnie même, ils payeront la même somme au Roi ou à ceux qui en auront la commission dans la ville d'Amsterdam, sans aucun délai. En quoi S. M. trouvera non seulement la commodité du transport d'une somme si considérable vers ses Pays-Bas, sans le moindre danger, mais de plus avancera les frais, lesquels sans cela elle est obligée de faire, et qui montent à un quart ou à un tiers de la somme principale.

Secondement, comme les habitants de la Manille ont témoigné de temps en temps non seulement leur désir, mais même la nécessité, dans laquelle ils sont pour trafiquer avec Messieurs de la Comp[ie] des Indes-Orientales, leurs voisins; et que les articles de la paix de Munster y étant contraires, ceux de la Manille ont tâché d'établir avec eux quelque commerce dans les pays du Roi de Siam, de Macassar, et même se sont hasardés de venir jusques à Bantam et Batavia; et que Messrs. les Directeurs de ladite Compagnie n'en ont nulle aversion, mais au contraire considérent cette correspondance comme une affaire utile à l'une et à l'autre nation, et spécialement pour le bien et un accroissement considérable des revenus de S. M. Catholique, ils seront fort contents si le Roi et Messeign[rs] les États-Généraux des Provinces-Unies, dispensant de la rigueur de l'art. 5 de ladite paix de Munster, la liberté de la navigation et du commerce entre lesdites places de Batavia et de Manille soit rétablie; et que par ainsi S. M. se pourrait servir de cette commodité, pour y faire transporter ledit argent, au lieu de le faire porter plus avant jusques à Batavia. Et que Messrs. les Directeurs de la Comp[ie] des Indes, le faisant quérir par leurs vaisseaux et recevoir par quelqu'un de leurs commis ou députés, en useraient au remboursement à Amsterdam sans aucun délai, comme dessus; et comme ce chemin de commerce étant ouvert à ceux de Manille, assurément ceux de la nouvelle Espagne viendront y trafiquer comme de tout temps, S. M. pourrait trouver dans les vaisseaux de ses sujets de Lima, Panama &c. la commodité, de faire transporter ses barres de plata, ou reales monnayés, que dessus, jusques à ladite Manille, où ceux de ladite

Comp[ie] Orientale les viendraient quérir, et ainsi S. M. n'aurait point de frais du tout du transport d'une somme si considérable vers ses Pays-Bas.

Et tiercement, considéré le trafic qui a été jadis de tout temps entre ceux de la Nouvelle-Espagne et de la Manille, et que ces premiers ont envoyé des sommes immenses d'an en an, pour y faire des provisions de toutes sortes d'épices, principalement de la canelle, dont ils ne peuvent se passer au regard de leur breuvage, et de toutes sortes de toiles, spécialement des plus grossières, dont ils ont affaire grandement pour leur couverture; que ce trafic a été interrompu par des incidents assez connus, tellement qu'il faut qu'aujourd'hui à cette heure même, ces provisions viennent du fond des Indes-Orientales jusques en Europe, et de là soient renvoyées aux Indes-Occidentales, après avoir fait à peu près le tour de l'univers, à grands frais et une charge insupportable, et au grand préjudice des droits et revenus de S. M.; il se peut proposer aussi, pour redresser ces inconvénients, un expédient sortable non seulement pour le soulagement des sujets de S. M. dans ces quartiers, mais aussi très utile pour les revenus de S. M. et dont Elle pourrait tirer un profit très considérable, même dans les pays de son obéissance en Europe; à savoir que Messrs. les Directeurs desdites Indes s'obligeront, par un contrat solemnel à S. M., de faire transporter d'an en an de Batavia à la Manille une partie considérable de canelle, poivre, cloux, noix de muscat, toiles &c., dont ceux de la Nouvelle-Espagne ont grandement affaire, tellement qu'ils ne peuvent presque s'en passer, le tout à un prix raisonnable, dont on pourra convenir sur chaque espèce. Et que S. M. Cathol. s'obligera réciproquement, de faire quérir et emporter précisément les dites épices et toiles à la Manille, par ses vaisseaux de la Nouvelle-Espagne, et les faire payer au prix convenu par lingots ou par barres de plata ou argent monnayé, que lesdits vaisseaux y apporteront; ou si S. M. pour la plus grande sûreté ou pour sa meilleure commodité, voudrait plutôt recevoir lesdites marchandises à Batavia, et en charger là les vaisseaux qu'elle y enverrait avec son argent,

Messrs. de la Compagnie en seront contents et s'y accommoderont de même. Dont s'ensuivra premièrement un grand trafic et débit pour ceux de la Manille; secondement, une grande commodité pour les habitants de la Nouvelle-Espagne; tiercement, une commodité au Roi pour faire transporter, en même temps et sans autres frais, l'argent dont il désirera la provision et le remboursement en ses Pays-Bas, comme dessus; quartement, un grand revenu au Roi au regard de ses gabelles, et finalement un profit très considérable au débit particulier de toutes les susdites espèces, lesquelles se pourront acheter de ladite Compagnie, à moins que de la moitié de ce qu'elles se vendent maintenant dans les susdits pays, et par conséquent se pourront vendre sur le lieu à un tiers moins de ce qu'elles y coûtent à cette heure, et ainsi avec un gain très considérable du reste au profit de S. M. Et comme S. M. ne voudrait, ou ne pourrait peut-être, se mêler directement de ce débit particulier, tant utile, il serait très important à S. M. de vendre à des particuliers le droit, qu'elle aurait contracté avec la Compagnie des Indes comme dessus, et elle en pourrait tirer des sommes immenses, principalement en Europe, de ceux qui sont accoutumés de trafiquer dans ses Indes-Occidentales. Et c'est encore fort considérable, si S. M. n'aurait point d'affaire de tout cet argent dans ses Pays-Bas, que l'argent à sa disposition à Amsterdam ou à Anvers elle le peut tirer vers l'Espagne, l'Allemagne, l'Italie, et partout où elle voudra, par lettres de change promptement et sans aucune ultérieure dépense 1).

---

1) Verbael gehouden by den Heere H. van Beverningh, H. H. Mog. Extraord. Ambassadeur in Spaigne, in de jaren 1670 en 1671. — Onder de bijlagen, N°. 35.